

ว่วนาน : วิธีชีวิตลูกผู้ชายเมืองเพชร

โดย

นายภาคภูมิ ลบถม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชามานุษยวิทยา

ภาควิชามานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

WUA LAN: THE WAY OF LIFE OF PHETCHABURI MALE.

By

Phakphom Lobdhom

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Anthropology

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2008

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “วาลาน : วิถีชีวิต
ลูกผู้ชายเมืองเพชร ” เสนอโดย นายภาณุภูมิ ลบถม เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ดำรงพล อินทร์จันทร์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวนุ่ม)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สุนันท์ นิลพงษ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ดำรงพล อินทร์จันทร์)

...../...../.....

47108207 : สาขาวิชามานุษยวิทยา

คำสำคัญ : วัวลาน / วิถีชีวิต / การละเล่น / ความเป็นชาย / ความสัมพันธ์ทางสังคม

ภาคภูมิ ลบถม : วัวลาน : วิถีชีวิตลูกผู้ชายเมืองเพชร. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ :
อ.ดำรงพล อินทร์จันทร์. 274 หน้า.

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการละเล่นวัวลานของจังหวัดเพชรบุรีจากประเด็นคำถามที่ว่าทำไมการเล่นวัวลานจึงมีความสำคัญกับวิถีชีวิตผู้คนในสังคมพื้นบ้านเมืองเพชร อะไรคือเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้ชายเพื่อเลี้ยงและเล่นวัวลานอย่างจริงจัง

วิธีการศึกษาเริ่มต้นจากการตรวจสอบแนวคิดด้วย “ความเป็นชาย” ในสังคมไทยจากเอกสารต่าง ๆ การสัมภาษณ์กลุ่มผู้เล่นและเลี้ยงวัวลานเมืองเพชรเพื่อศึกษาความเป็นมา วิธีการเล่น ตลอดจนองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับวัวลาน จากนั้นเป็นการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกับกรณีศึกษา 4 กรณีผ่านวิธีการดำรงชีวิตประจำวันปกติ

ผลการศึกษาพบว่าการเล่นวัวลานเมืองเพชรสะท้อนระบบการพึ่งพาตนเองของสังคมพื้นบ้าน รูปแบบการละเล่นมีส่วนเชื่อมและต่อยอดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มคนผ่านระบบเครือญาติ การแต่งงาน การเป็นพวกพ้อง มีระบบอุปถัมภ์และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและการเมืองเป็นกลไกขับเคลื่อน กฎเกณฑ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับวัวเป็นบรรทัดฐานชุดหนึ่งของการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนและมีส่วนทำให้การเล่นวัวลานดำรงอยู่ได้

การเลี้ยงและเล่นวัวลานทำให้เกิดพื้นที่ทางสังคมรูปแบบหนึ่ง เป็นพื้นที่เฉพาะเพศชาย เป็นพื้นที่ให้การขัดเกลาทางสังคมแก่ความเป็นชาย ตลอดจนเป็นพื้นที่แยกเด็กชายออกจากอำนาจของแม่และญาติของแม่จากรูปแบบการแต่งงานที่แต่งเขยเข้าบ้านจนทำให้ผู้หญิงมีบทบาทมากกว่า

การเล่นวัวลานได้ประกอบสร้างความหมายว่าด้วยความเป็นชายให้สอดคล้องกับค่านิยมหลักของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับ ความมั่งคั่ง อำนาจ การยกย่องผู้ใหญ่ การเป็นปราชญ์ ความกตัญญูรู้คุณ รู้จักที่ต่ำที่สูง นิยมการเป็น “เจ้านาย” และการเป็น “คนมีพวก”

การเล่นวัวลานของผู้ชายเมืองเพชร เป็นการเล่นสนุกกับสถานภาพ วัวแต่ละตัวที่ลงสนามหมายถึงชีวิตและจิตวิญญาณของผู้เลี้ยง วัวลานได้สะท้อนอารมณ์ความรู้สึกอีกด้านหนึ่งของมนุษย์ที่เต็มไปด้วยความก้าวร้าวรุนแรง แต่ถูกบรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคมกดทับไว้

ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2551
ลายมือชื่อนักศึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

47108207 : MAJOR : ANTHROPOLOGY

KEY WORD : WUALAN / THE WAY OF LIFE / RECREATION / MASCULINITY / SOCIAL
RELATIONS

PHAKPHOM LOBDHOM: WUA LAN : THE WAY OF LIFE OF PHETCHABURI MALE.
THESIS ADVISOR: DAMRONGPHON INCHAN.. 274 pp.

The objective of this thesis is to study the pursuit of Wua Lan (Ox racing) in Phetchaburi Province to clarify its crucial roles in the lives of local people and factors underlying the formation of male groups for serious involvement in ox raising and racing.

The concept of "Masculinity" in Thai society was examined through documentary review while interviews of participants in Wua Lan activities were conducted to verify the history, rules, and different aspects of Wua Lan. In-depth interviews and participant observation were employed and four case studies of Wua Lan racers were presented to elucidate their lifestyles and attitudes toward this form of recreation.

The research reveals that Wua Lan of Phetchaburi reflects the independent and self-sufficient ways of life in this rural society. The organization and rules of ox racing play important roles in uniting and reaffirming individual and group relations through the established networks of kinship, marriage and alliance. These networks operate on the existing patronage system, economic exchange and local politics. Ox-racing principles and rules are a special set of social norms that contributes to group and inter-group unity as well as to the continuation of Wua Lan pursuit in Phetchaburi.

The raising and racing of cattle for Wua Lan provide a unique social space for Phetchaburi boys and men, a special domain for masculine role socialization. It is within this space that boys and sons-in-law can break away from the matriarchal dominance of their mothers and wife's relatives that is embedded in the traditional practice of matrilocality.

Moreover, Wua Lan constructs a local meaning of masculinity that is consistent with the principal Thai values of wealth, power, seniority, intelligence, gratitude, hierarchy, authority and sociability.

For Phetchaburi males, participation in Wua Lan is a means to manipulate their masculine status. Each ox that enters a racing ground epitomizes the life and soul of its owner. Wua Lan unveils human's violent instinct that is usually suppressed by social norms and values.

Department of Anthropology	Graduate School, Silpakorn University	Academic Year 2008
Student's signature		
Thesis Advisor's signature		

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยกำลังกายและกำลังใจของตัวเอง ท่ามกลางภาวะจิตใจที่หวั่นไหวไปกับสิ่งแวดล้อมรอบข้างอย่างผู้คนมากมายหลายตา จนกระทบต่อการทำงานที่มีความผิดพลาดปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะทักษะการพิมพ์และการใช้ภาษาที่ย่ำแย่

ขอขอบคุณอาจารย์ดำรงพล อินทร์จันทร์ ที่กรุณาสละเวลาจากการทำงานและการศึกษาระดับปริญญาเอกในการแนะแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนเปิดโลกทัศน์การลงภาคสนามอย่างเป็นรูปธรรมที่เพชรบุรีถึงสองครั้งกับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

ขอขอบคุณอาจารย์เอกรินทร์ พึ่งประชา อาจารย์มานุษยวิทยาคนแรกที่คุณศิษย์รักเข้าใจสิ่งที่อาจารย์สอนเป็นคนท้าย ๆ ของห้องเรียนมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร

ขอขอบคุณศาสตราจารย์ปราณี วงษ์เทศ สำหรับแรงกระตุ้นให้ “สนใจ” ผู้หญิงและความเป็นเพศ ทั้ง ๆ ที่ผู้ศึกษาเป็นคนเดียวในชั้นเรียนที่ปฏิเสธเลือกเรียนรายวิชาเพศและวัฒนธรรมในตอนแรก แต่ท้ายที่สุดกลับกลายเป็นแรงบันดาลใจของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวฉิม อาจารย์ที่ปรึกษาประจำชั้นปีสำหรับความเป็นกันเอง ตลอดจนเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาทำงานภาคสนามเพียงลำพังเป็นครั้งแรก ณ จังหวัดลพบุรี แม้จะมีข้อบกพร่องอย่างมากมาย แต่ก็ได้รับคำแนะนำและความเมตตาโดยตลอด

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ชนัญ วงษ์วิภาค สำหรับความระลึกถึงอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนคำเชิญชวนให้ร่วมงาน แต่ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ จนทำให้ยังไม่มีโอกาส

ขอขอบคุณอาจารย์พุทธ วีระประเสริฐ สำหรับความเข้าใจผู้ศึกษาที่คอยด้วยทักษะการโต้ตอบทางทฤษฎีในชั้นเรียน ซึ่งเห็นได้ว่าอาจารย์ไม่เคยเรียกผู้ศึกษาแสดงความเห็นเลยแม้แต่ครั้งเดียว แต่สำหรับช่วงเวลานอกชั้นเรียนผู้ศึกษากลับได้ความเป็นกันเองอย่างมาก

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์สุนันท์ นิลพงษ์ สำหรับคำแนะนำอันมีค่าต่อการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นจากการร่วมเป็นกรรมการสอบ

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์กุลศิริ อรุณภาคย์ สำหรับความกรุณาหยิบยื่นโอกาสการเป็นอาจารย์ระดับมหาวิทยาลัยแบบไม่ทันตั้งตัว ขอขอบคุณอาจารย์อ้อย อาจารย์แพร อาจารย์ฝ้าย อาจารย์เกด อาจารย์พีฝัน อาจารย์โพลล์สำหรับความช่วยเหลือและมิตรภาพที่เหลือเฟือแห่งสังคมมานุษยวิทยา วังท่าพระ ตลอดจนเพื่อนร่วมชะตากรรมอย่างพินันท์ พี่โบ คุณประพันธ์ ดัน ต้ม

ขอบคุณ พ่อ แม่ ป้า และน้อง ๆ สำหรับทุนทรัพย์และความยินยอมให้เลือกเส้นทางชีวิตเอง ขอขอบคุณพี่เกียรติ พี่ทวง และเฉวสำหรับโอกาสและประสบการณ์นอกห้องเรียนที่นับครั้งไม่ถ้วนกับการรู้จัก “มนุษย์” มากมาย ท้ายที่สุดขอบคุณทุกชีวิตบนผืนลานว้าวที่ยังคงวิ่งวนต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ที่มาและประเด็นสำคัญของการศึกษา.....	1
วัตถุประสงค์การศึกษา.....	5
วิวเมืองเพชรกับกับแง่มุมต่าง ๆ ที่ผ่านมา	6
ทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา	13
การอธิบายและการตีความระดับลึก	13
แนวคิดกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคม	18
แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์.....	21
แนวคิดการแลกเปลี่ยน	24
แนวคิดพื้นที่ในฐานะสิ่งประดิษฐ์และประกอบสร้างทางวัฒนธรรม.....	26
ขั้นตอนการศึกษา	28
ขอบเขตและพื้นที่การศึกษา.....	29
ข้อจำกัดในการศึกษา.....	30
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา.....	31
หมายเหตุ	32
2 ทบทวนความคิดว่าด้วย “ความเป็นชาย”	33
ว่าด้วย “ความเป็นเพศ” และ “ความเป็นชาย”	33
พฤติกรรมและอำนาจ : ภาพลักษณ์ภายใต้แนวคิดชายเป็นใหญ่ในสังคมไทย....	36
อ่อนแอไม่อ่อนแอ: ความเป็นชายจากวรรณกรรม ศิลปะและการแสดง	47
ตายกลางคืน กินเรือนหัว ๆ.....	54
สุภาพบุรุษ : ความคิดว่าด้วยความเป็นชายสมัยใหม่.....	64
ภาพตัวแทนและการบริโภค ปรากฏการณ์ความเป็นชายสมัยใหม่	79
อำนาจกับความรู้ เข้าคู่กับความรัก	74

	หน้า
3 วัวลานเมืองเพชร: ความเป็นมา ภาพลักษณ์และความจริง	80
จากลานนวดข้าวถึงลานแห่งความเร็ว	80
มุสลิมทำแข่งกับคันท่านัดวัวลาน	83
พม่า สุพรรณ เมืองกาญจน์และราชบุรี ที่มาของวัวดีเมืองเพชร	87
“ขวัญ” ความเชื่อกับการเลือกและเลี้ยงวัวลาน	89
กว่าวัวจะเป็นลาน	92
เมื่อจะจัดวัวลาน.....	95
“เสาก๊วย” ความศักดิ์สิทธิ์กับการเปิดลาน	96
เตรียมวัวไปวิ่งลาน	98
เข้าสู่ลานแห่งความเร็ว.....	101
เดิมพัน แพ้ ชนะ บทอาลาลานวัว.....	105
“นายพวง” สายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน.....	108
ลานซ้อม ลานประกวด ความลื่นไหลในการนิยามวัวลาน	114
พ่อค้า แม่ค้า ชีวิต “ขายขอบ” ลานวัว.....	117
จากวงแคนถึง “มีแคนซ์”	119
อำนาจรัฐกับการละเล่นของชาวบ้าน	124
ลานวัววันนี้ จากมรดกแห่งภูมิปัญญามาสู่ภาพลักษณ์และความจริง.....	132
4 บทบาทและสถานภาพการเป็นชายในวิถีชีวิตของครอบครัวชาวนาในสังคมเมืองเพชร ..	135
กรณีศึกษาแสง ดอนเคล็ด.....	135
กรณีศึกษาน้อย บ้านฉาง.....	159
5 วิถีชีวิตลูกผู้ชายภายใต้อำนาจผู้หญิงกับการจัดการเศรษฐกิจและการเมืองในสังคมเมืองเพชร	
กรณีศึกษา อบต. เบะ.....	182
กรณีศึกษาป่า หมู.....	209
6 บทวิเคราะห์และสรุป	
วัวลาน : ระบบความสัมพันธ์กับการแลกเปลี่ยน	232
ลานวัว : พื้นที่ขัดเกลาความเป็นชาย “ด้วยผู้ชาย”	236
ผู้หญิงกับการสร้างความเป็นชาย	243
วัวลาน : ชนชั้น เพศ และความเป็นชาย ๑	246
ส่งท้าย (จากชายคาบ้านผู้หญิง) ๑	250

	หน้า
บรรณานุกรม.....	255
ภาคผนวก.....	261
ประวัติผู้วิจัย.....	274

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ภาพแสดงลักษณะ “ขวัญ” ในส่วนต่าง ๆ ของวัวลาน	91
2	ภาพการเตรียมวัวด้วยการอาบน้ำก่อนนำไปแข่งวิ่งลาน	264
3	ภาพผู้หญิงกับบทบาทในครอบครัวด้านการดูแลวัวลานก่อนการแข่งขัน.....	265
4	กระดานจดคิวลานรับเชิญติดอยู่ทั่วไปบริเวณคอกวัวหรือใต้ถุนบ้าน	266
5	ภาพเด็กหนุ่มกับการแต่งตัววัวคู่ใจก่อนออกแข่งขัน.....	267
6	ภาพบรรยากาศการฝึกซ้อมวัวลานช่วงเช้าของเด็กหนุ่มในหมู่บ้าน	268
7	ภาพความภาคภูมิใจของเด็กหนุ่มในชุมชนคือการได้ครอบครองวัวลานฝีเท้าดี.....	269
8	ภาพการรวมกลุ่มของผู้ชายต่างวัยเพื่อเลี้ยงและเล่นวัวลาน.....	270
9	ภาพท้องถิ่นในหมู่บ้านคือลานประลองความเร็วเฉพาะกิจของทุกปี.....	271
10	ภาพของรางวัลที่เจ้าภาพเตรียมไว้แจกในการจัดวัวลานแต่ละครั้ง	272
11	ภาพการปล่อยวัววิ่งวนเป็นวงกลมรอบลานแบบไม่มีเส้นชัย.....	273
12	ภาพการปล่อยวัววิ่งวนเป็นวงกลมรอบลานแบบไม่มีเส้นชัย.....	274
13	ภาพลานวัวจบลงพร้อมกับแสงอาทิตย์ของวันใหม่	275

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและประเด็นสำคัญของการศึกษา

เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมาแต่โบราณ กิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันล้วนสืบเนื่องมาจากการประกอบอาชีพแทบทั้งสิ้น ครั้นยามว่างจากการทำไร่นาก็ต้องมีการพักผ่อนหย่อนใจด้วยเกมส์กีฬาและการละเล่นต่าง ๆ คนไทยคิดว่าเรื่อง “เล่น” มักจะเป็นเรื่องของความสนุกสนาน คนไทยสามารถทำเรื่องงานให้เป็นเรื่องเล่นหรือทำเรื่องเล่นให้เป็นเรื่องงานได้ คนไทยนิยมการเล่น เพราะการเล่นเป็นสิ่งที่สร้างความสนุกสนาน การแยกความแตกต่างระหว่างการทำงานและการเล่นจึงทำได้ยาก เพราะขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจของผู้ทำ ถ้าผู้ทำทำงานด้วยความรู้สึกสนุก และเห็นว่าเป็นการเล่น สิ่งนั้นก็เป็นการเล่นในความคิดของผู้ทำ ในทางกลับกันถ้าทำสิ่งที่เป็นการเล่นหรือการละเล่น เช่น ร้องเพลง รำละคร โดยคิดว่าเป็นการทำงาน เป็นการประกอบอาชีพ การทำสิ่งนั้นก็จัดว่าเป็นงาน เส้นแบ่งระหว่างงานกับการเล่นจึงไม่ชัดเจนและแยกจากกันไม่ได้เด็ดขาด (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ 2533 : 217)

ในสังคมไทยการละเล่นมีบทบาทต่อสังคมมากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันมีการฟื้นฟูกีฬาพื้นบ้านไทย โดยการจัดการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านเหล่านั้นตามจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการย้ำเอกลักษณ์ของแต่ละจังหวัดแล้ว และยังเป็นการดึงความสนใจนักท่องเที่ยวให้ไปเที่ยวชมการแข่งขันที่จัดขึ้นในแต่ละช่วง ๆ เช่น การแข่งขันวิ่งควาย วิ่งลาน ชนวัว เป็นต้น

ดูเหมือนในความเป็นจริงแล้วสำหรับในสังคมไทย การละเล่นที่เป็นที่นิยมมักจะเกี่ยวข้องกับการพนันผสมผสานไปด้วย การละเล่นที่มีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้องกลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดกีฬาการต่อสู้ของทั้งสัตว์ทั้งในอดีตและปัจจุบันจะมีการพนันเป็นองค์ประกอบสำคัญของกีฬาเหล่านั้นด้วยเสมอ (เจลิยว มณีเลิศ 2523 : 4)

สำหรับการละเล่นพื้นเมืองของชาวเพชรบุรีที่มีสัตว์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเล่นจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นเรียกกันว่า “วัวลาน” ว่ากันว่าการเล่นวัวลานนั้นวิวัฒนาการมาจากการใช้วัวนวดข้าวโดยมีลักษณะลานนวดข้าวที่เป็นวงกลม การนวดในแต่ละครั้งต้องใช้วัวหลายตัวมาผูกเรียงกับเสาที่อยู่กลางลานแล้วไล่ให้วัวเดินเป็นวงกลมขย้ำไปบนฟ่อนข้าวรอบ ๆ ลาน

ซึ่งวัวแต่ละตัวนั้นมีระยะทางเดินไม่เท่ากัน วัวตัวที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางจะไม่ใช้กำลังและฝีเท้ามาก เพราะอยู่ในช่วงหมุนรอบระยะสั้น แต่วัวตัวที่อยู่นอกสุดนั้นอยู่ห่างจากศูนย์กลางมากระยะทางที่ต้องหมุนจะยาวกว่า จึงต้องเลือกวัวที่มีกำลังฝีเท้าดีการนวดข้าวจะเป็นไปด้วยดี (สุขสมาน ยอดแก้ว 2525 : 261)

การนวดข้าวของชาวบ้านจะอยู่ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคมและเนื่องจากมีข้าวจำนวนมาก ชาวนาเมืองเพชรส่วนใหญ่มีวัวไว้ใช้งานเพียงครีวเรือนละคู่หรือสองคู่ ทำให้การนวดข้าวเป็นอย่างเชื่องช้าและหากไม่เสร็จก่อนฝนลงจะทำให้ข้าวในลานเสียหาย ดังนั้นชาวบ้านจึงมีการ “ขอแรงกัน” โดยระดมวัวของเพื่อนบ้านมาร่วมนวดข้าวหมุนเวียนกันไปบ้านโนนบ้านนี้สลับไปจนแล้วเสร็จ (นันทวุฒิ เทียนส่องรัมย์ และ อมร ชูยิ่ง 2547: 1) รูปแบบการช่วยเหลือกันในลักษณะดังกล่าวเหมือน “การติดแรง” หรือที่เรียกกันในภาษาท้องถิ่นว่า “ระดอ” หรือ “กระดอ” อันเป็นชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งของการการเล่นวัวลานคือ “วัวระดอ” ดังนั้นการเล่นวัวลานจึงเกิดจากการเล่นระหว่างการทำงานที่ถือเป็นการช่วยเหลือพึ่งพากันในชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้พบปะสังสรรค์หลักจากกรงานหนักในไร่นา พวกหนุ่มก็อดไม่ได้ที่จะประชันขันแข่งดูว่าวัวของใครจะแรงดีกว่ากันอาจติดเค็มพันเล็กน้อยด้วยเหล้าสักขวดพอให้ครึกครื้น (จักรพันธ์ กิ่งวาฬ 2540: 82)

ดังนั้นการเล่นวัวลานจึงมีความเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและวิถีชีวิตจนกลายเป็นบรรทัดฐานชุดหนึ่งที่มีส่วนควบคุมสังคมชาวนาแบบดั้งเดิมของเมืองเพชรบุรี หากแต่การแพร่กระจายของเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจจากสังคมที่ “พัฒนาแล้ว” ไปสู่สังคมที่ “ด้อยพัฒนา” หรือ “กำลังพัฒนา” เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมแบบประเพณีดั้งเดิมไปสู่สังคมแบบใหม่ ระบบการผลิตในภาคเกษตรกรรมเปลี่ยนมาเป็นการจ้างแรงงาน มีการนำรถไถและเครื่องนวดข้าวมาใช้แทนแรงงานวัวจนเป็นสาเหตุที่ทำให้วัวไม่มีบทบาทในการทำนาอีกต่อไปในที่สุดก็กลายเป็นวัวเลี้ยงขุนไว้เป็นวัวลานเพียงอย่างเดียว

เมื่อมิติแห่งกาลเวลาเปลี่ยนแปลงการเล่นวัวลานจึงปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคความบันเทิงอย่างเต็มตัว แต่ด้วยรูปแบบของการเล่นที่มีการเอาผลแพ้ชนะ มีการวางเงินเดิมพัน ในขณะเดียวกันวัวลานก็ถูกหีบขยี้ขึ้นมาเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังนั้นการเล่นวัวลานในปัจจุบันจึงอยู่ในสถานะ “กำลัง” ระหว่างประเพณีการละเล่นพื้นบ้านกับธุรกิจการพนัน

เช่นที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีการนำเสนอถึงวัวลานในประเด็นที่แตกต่างกันออกไป อย่างเช่น “อิงสังสอนอรืเก่าบางตาย โกลาหลกลางลานวัวบางจาน” (เพชรภูมิ 2549 : 12) หรือแม้แต่พื้นที่ในจังหวัดใกล้เคียงก็ปรากฏให้เห็นเช่น “เกือบวุ่น ชาวบ้านลูกฮื้อจนได้แข่งวัวลาน”

(มติชน 2548 : 15) โดนเนื้อความรายงานเหตุการณ์ที่ชาวบ้านซึ่งนิยมการเล่นวัวลานปิดล้อมเจ้าหน้าที่ตำรวจและรื้อป้อมสายตรวจที่สกัดกั้นรถบรรทุกวัวลานที่จะเข้ามายังลานวัววัดบ้านยางโพรงมะเดื่อ จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้ด้วยสาเหตุจากผู้คัดค้านการละเล่นดังกล่าวกล่าวหาว่าไม่ได้รับการอนุญาต ท้ายที่สุดแล้วกลุ่มชาวบ้านที่เป็นฝ่ายปิดล้อมก็เป็นฝ่ายกำชัยชนะที่เหตุผลสั้น ๆ ว่า “ประเพณีประจำปี” ในขณะที่เมืองเพชรบุรีเองที่ขึ้นว่าเป็นต้นตำหรับการเล่นวัวลานก็ยังเคยเกิดปรากฏการณ์ในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน อย่างในอดีตมีเหตุการณ์ที่ชาวบ้านยกขบวนปิดล้อมจนผู้ว่าราชการจังหวัด เมื่อครั้งมีประกาศคำสั่งห้ามมิให้มีการจัดการเล่นวัวลานขึ้นด้วยเห็นว่าลานแข่งวัวเป็นแหล่งมั่วสุมเล่นการพนัน ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทรวมทั้งเป็นการทรมานสัตว์ แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถทนแรงต้านของชาวบ้านได้จึงต้องยอมให้มีการจัดการแข่งขันต่อไป แต่ต้องขออนุญาตอย่างเป็นทางการก่อนทุกครั้ง (จักรพันธ์ กังวาล 2540 : 79)

ขณะเดียวกันยังพบว่ามีมีความความคิดเห็นที่ขัดแย้งทั้งจากคนในและคนนอกวัฒนธรรมการเล่นวัวลานที่ปะทะกันอยู่เนื่อง ๆ โดยเฉพาะต่อประเด็นที่ว่าควรหรือไม่ควรที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ ฝ่ายที่เห็นด้วยบอกว่า

“ใครจะว่าวัวลานเป็นการพนัน เป็นการทรมานสัตว์อะไรก็แล้วแต่ ผมคิดว่ามันเป็นกีฬาที่สนุกสนานคนในหมู่บ้านไว้ได้มากที่สุด” “คนทุกคนต้องมีการระบายออก เมื่อมีความกดดันหรือความเครียดต่าง ๆ คนกรุงเทพ ๆ ก็ไปอย่างหนึ่ง คนต่างจังหวัดก็ไปอย่างหนึ่ง ไอ้คนที่ชอบก็ไปดูวัวสรวลเสเฮฮากัน” “ผมชอบนะ เด็กมันจะได้มีหน้าที่เหนื่อย (เด็กเลี้ยงวัว) จะได้ไม่ไปทะเลาะกับชาวบ้านเขา วัยรุ่นหนะนะ ก็พยายามให้มันรักกลมเกลียวกันไว้” ส่วนที่มีความเห็นที่ขัดแย้งออกไปเช่น “ที่บางคนเห็นว่าเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นเหตุผลที่สับกลับ วัฒนธรรมมีทั้งดีและไม่ดี ถ้าไม่ดีก็ไม่ควรรักษาไว้ อย่างคนที่เล่นการพนันเมื่อเสียแล้วก็ต้องตามเอาคืน ถ้าเป็นวิธีสุจริตก็ไปแต่ถ้าทุจริตคนอื่นเขาจะเดือดร้อน” (จักรพันธ์ กังวาล 2540 : 90)

ท่ามกลางความหลากหลายของมิตการมองการเล่นวัวลานของเมืองเพชร จนก่อให้เกิดการนิยามคุณค่าที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความต่างของประสบการณ์ สิ่งแวดล้อมอำนาจและโอกาสของบุคคลนั้น ๆ เป็นสำคัญ หากแต่ลองมองให้ลึกลงไปที่ตัวการละเล่นในสายตาของชาวบ้านผู้คุ้นเคยและเกี่ยวข้องกับวัวมาตั้งแต่เกิด วัวลานอาจไม่ได้มีความหมายเพียงแต่การเป็นประเพณีการละเล่นพื้นถิ่นเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นตามสายตาของเจ้าหน้าที่รัฐ หรือเป็นแหล่งกอบโกยผลประโยชน์ทางธุรกิจในการ “ซื้อใจ” ชาวบ้านด้วยการเป็นผู้สนับสนุนการจัดการละเล่นของท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามตัวการละเล่นวัวลานมีความน่าสนใจในหลาย ๆ มิติที่เกิดจากการบ่มเพาะองค์ความรู้ท้องถิ่นในกระบวนการเล่นที่ซับซ้อน ดังนั้นการมองและอธิบายตัวการละเล่นวัวลานที่

กล่าวข้างต้นอาจไม่ชอบธรรมกับชุมชนท้องถิ่นนัก แต่หากสังเกตแม้เพียงผิวเผินก็พอมองเห็นได้ว่า ตัวการละเล่นวัวลานนั้นเป็นพื้นที่ศูนย์รวมของพวกผู้ชายเมืองเพชรในการมาใช้พื้นที่เดียวกัน แสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับวัวลาน ตลอดจนสามารถสร้างกฎเกณฑ์กติกาต่อรองด้วย “ชีวิตกับชีวิต” ด้วยฐานความคิดที่ว่าด้วย “ความเป็นลูกผู้ชาย” บนผืนดินที่ถูกสร้างตลอดจนนิยามความหมายขึ้นเพียงชั่วข้ามคืนและพร้อมจะหายไปเมื่อแสงสว่างของวันใหม่เริ่มต้นขึ้น

ความน่าสนใจจึงอยู่กับคำถามที่ว่ามีอะไรบ้างเป็นที่มาที่ไปสู่คำยืนยันเป็นแรงจูงใจให้บรรดาชายหนุ่มน้อยใหญ่หลากหลายช่วงวัยไหลเวียนเข้ามาสู่พื้นที่ลานวัวผ่านการละเล่นวัวลานอย่างต่อเนื่อง กฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนการละเล่นนั้นมีส่วนสำคัญอย่างไรในวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ในขณะที่การรวมกลุ่มของผู้ชายในหมู่บ้านที่เล่นวัวมีความสำคัญอย่างไร กลุ่มดังกล่าวมีกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านสมาชิกที่เป็นผู้ชายภายในกลุ่มอย่างไรจนสามารถเห็นภาพเด็กหนุ่มจับกลุ่มอยู่กันเฉพาะผู้ชายในบ้านของหัวหน้ากลุ่ม หรือที่เรียกกันในท้องถิ่น “พวก” กันอย่างมากมายและต่อเนื่อง

ประเด็นต่อมาคือการเข้าไปร่วมกลุ่มที่เรียกว่าพวกนั้นก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไรในกลุ่มผู้ชาย การจัดระบบความสัมพันธ์นั้นดำรงอยู่ได้และล่มสลายตลอดจนรื้อฟื้นกลับมาใหม่ได้ด้วยปัจจัยและเงื่อนไขใด กลายเป็นวิถีชีวิตของผู้ชายกลุ่มหนึ่งในสังคมชนบทที่ดูเหมือนว่าแม้การศึกษาสมัยใหม่ก็ไม่อาจเปลี่ยนโลกทัศน์และคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่นไปได้ ตลอดจนจิตสำนึกในการรับรู้ของสมาชิกอื่น ๆ ในชุมชนโดยไม่แบ่งช่วงวัยและเพศต่างสนับสนุนส่งเสริมทั้งทางตรงและทางอ้อมให้การละเล่นนั้นดำรงอยู่ต่อไปแม้จะต้องสู้กับแรงปะทะการความคิดของผู้คนต่างวัฒนธรรมเพียงใด กระบวนการหรือขั้นตอนทางวัฒนธรรมแบบใดที่สมาชิกในกลุ่มที่เล่นและเลี้ยงวัวลานได้สร้างขึ้นและกลายเป็นบรรทัดฐานปฏิบัติสืบกันมา

ในขณะที่เดียวกันการละเล่นวัวลานกับผู้หญิงนั้นมีส่วนสำคัญอย่างไร พวกเธอเข้าไปมีบทบาทอย่างไรหากวัวลานเป็นเรื่องของ “เพศชาย” และ “ผู้ชาย” โดยที่พวกเธอเหล่านั้นก็คือลูก สามี หรือ พ่อ ของเธอเอง ดังนั้นจุดสนใจที่นำไปสู่ความสำคัญคือการแสดงบทบาทของผู้หญิงต่อกลุ่มที่เล่นวัวลานตลอดจนพิจารณาเงื่อนไขทางสังคมใดบ้างที่ทำให้พวกเธอเข้ามาเกี่ยวข้องกับวัวลาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจทำให้เห็นว่าผู้หญิงเองก็มีส่วนสำคัญในการสร้าง “ความเป็นชาย” ในสังคมตามพื้นที่ที่พวกเธอเข้าไปเกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตามนอกจากแรงกดดันที่มีพื้นฐานมาจากสังคมชนบทแบบดั้งเดิมที่ยังส่งผ่านมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ความเป็นลูกผู้ชายของหนุ่มนักเลงวัวเมืองเพชรยังต้องเผชิญกับแรงปะทะจากการนิยามประเพณีการละเล่นท้องถิ่นอย่างวัวลานให้มีสถานะเป็นธุรกิจการพนัน คนที่อย่างกรายเข้าไปยังพื้นที่ “ลานวัว” จึงถูกสายตาของคนต่างวัฒนธรรมที่อำนาจเหนือกว่านิยามคุณค่า

ว่าเป็นการทรมานสัตว์ เป็นการพนันและปลูกฝังลักษณะนิสัยอันธพาลให้แก่เยาวชนที่ปฏิเสธการศึกษาของรัฐสมัยใหม่ มิได้อนุรักษ์ธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์เอาไว้อย่างดีงาม ส่งผลเสียต่อสังคมส่วนรวม ดังนั้นทางราชการจึงได้กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่าเมื่อจะมีการเล่นวัวลานควรจะขออนุญาตทุกครั้ง (ทิพยา ปัญญาวัฑฒิโล 2537:175)

ในขณะเดียวกันพื้นที่อย่าง “ลานวัว” กลายเป็นพื้นที่ของผู้ชายเมืองเพชรจำนวนมากในคำคืนหนึ่ง ๆ ที่เปิดโอกาสให้พวกเขาทำกิจกรรมร่วมกัน ในลานวัวจะมีการรวมกลุ่มของผู้ชายที่เรียกว่า “พวง” หรือ “ทีมงาน” ตลอดจนปรากฏคำเรียกคุณสมบัติของผู้ชายที่เก่งเชี่ยวชาญ มีเหลี่ยมชั้นเชิง และที่สำคัญคือมี “ใจ” ในการเล่นวัวลานจนเป็นที่ยอมรับกันในหมู่พวกเขาเป็น “นักเลงวัว” ดังนั้นกลุ่มผู้ชายนักเลงวัวเมืองเพชรมีการนิยามตัวตนว่าด้วยเป็นลูกผู้ชายนักเลงวัวอย่างไร วัวลานมีความหมายอย่างไรกับ “ความเป็นชาย” และอะไรคือ “ความเป็นชาย” ที่สังคมวัวลานเมืองเพชรคาดหวังและที่สำคัญคืออะไรคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังภาพลักษณ์แห่งความรุนแรงที่สังคมส่วนกลางผู้ซึ่งอยู่ต่างโลกทัศน์มักเอ่ยถึง

ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงให้ความสนใจศึกษาในประเด็นความหมายของความเป็นชายที่ปรากฏขึ้นในวิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งในสังคมที่พื้นฐานชีวิตยังอยู่การผลิตแบบเกษตรกรรมภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือข่ายพรรคพวกและกลุ่มเครือญาติตามวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นอันปรากฏให้เห็นผ่านองค์ความรู้ในการเล่นวัวลานตลอดจนรูปแบบกระบวนการอันเป็นขอบข่ายความหมายที่ซับซ้อนอยู่ในโลกทัศน์ของชุมชน

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

จากประเด็นสำคัญที่หลากหลายข้างต้นนำมาซึ่งการศึกษาการเล่นวัวลานของจังหวัดเพชรบุรีในลักษณะที่เป็นการเล่นอย่างหนึ่งของชาวเมืองเพชร โดยมีความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์การศึกษาดังนี้

1. เพื่อศึกษาระบบความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตของคนเล่นและเลี้ยงวัวลานในจังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจความสำคัญของ “การเล่นวัวลาน” ที่มีต่อวิถีชีวิตและบทบาททางสังคมของผู้ชายในชุมชนเมืองเพชรบุรีอย่างไร
3. เพื่อศึกษาว่าพื้นที่ “ลานวัว” และ “การเล่นวัวลาน” มีการสร้างความหมายว่าด้วยความเป็นชายอย่างไร

“วัวเมืองเพชร” กับแง่มุมต่าง ๆ ที่ผ่านมา

ก่อนเข้าสู่แนวความคิดที่เป็นกรอบการวิเคราะห์พื้นฐานของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จำเป็นต้องศึกษางานเอกสารและความคิดของผู้ที่เขียนถึง “วัว” ในจังหวัดเพชรบุรีในบริบทต่าง ๆ ก่อนหน้านั้นเพื่อสร้างความเข้าใจและตรวจสอบความคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารเพื่อและสืบค้นข้อมูลที่จะนำไปสู่ประเด็นการศึกษาการละเล่นวัวลานของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทั้งนี้ได้มีผู้กล่าวถึง “วัวเมืองเพชร” ไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ตามช่วงเวลาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป โดยชิ้นงานจำนวนไม่น้อยมักกล่าวถึงในแง่มุมเล็ก ๆ เป็นเอกลักษณ์และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นที่สอดแทรกอยู่ในชิ้นงานหลักที่ไม่ได้ต้องการกล่าวถึงวัวอย่างเฉพาะเจาะจง

ด้วยความที่เป็นวิถีชีวิตสังคมเกษตรกรรมมาเมื่อครั้งอดีต ชาวเมืองเพชรบุรีนิยมใช้วัวมากกว่าควายเป็นแรงงานในการดำรงชีพ โดยเฉพาะการขนถ่ายผลผลิตทางการเกษตร ดังที่ กวีเอกอย่าง สุนทรภู่ ก็กล่าวถึงไว้ใน *นิราศเมืองเพชร* (2504) ว่า “ล้วนเลี้ยงวัวทั่วถิ่นไว้กินแรง แต่เสียงแปร่งเปรี้ยวหูไม่รู้กลัว” “ทั้งล้อเกวียนเคียดคายนูกลาดเคลื่อน ทุกถิ่นเถื่อนทุกแถวแพ้ว กังหัน” ซึ่งสะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวนาเมืองเพชรบุรีที่พึ่งพาธรรมชาติได้เป็นอย่างดี และในขณะเดียวกันวัวเมืองเพชรยังปรากฏให้เห็นในฐานะสินค้าส่งออกอีกด้วยดังในวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ ของ นวลสวาท อัสวินานนท์ เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรี พ.ศ.2400-2460 (2535 : 21) ที่กล่าวถึงสมุดบัญชีของจีนนายเรือที่นำสินค้าไปขายเมืองจีนด้วยสำเกาหลวงในรัชกาลสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แสดงรายการสินค้าสิบรายการซึ่งรวม “เนื้อเพชรบุรี” นอกจากนั้นวัวเมืองเพชรยังปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ (2491) ที่กล่าวถึงเหตุการณ์การที่กระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งให้จัดวัวจำนวน 65 ตัวจากหมู่บ้านที่ชื่อว่า “หมู่บ้านวัวเกวียน” เดินทางไปแข่งขันวัวเทียมเกวียนที่ท้องสนามหลวง และในวัวจำนวนนั้นมีวัวที่ชื่อ “ไอ้ทรัพย์” กับ “ไอ้จูด” ได้คว้าชัยชนะและสร้างชื่อเสียงให้กับเมืองเพชร (ไพฑูรย์ บรรลือทรัพย์ 2541 : 131)

ในขณะที่สู้จับบัตรการแข่งขันวัวเทียมเกวียน งานพระนครศิริเมืองเพชรครั้งที่ 17 ของอำเภอบ้านลาด (2546 : 3) ก็มีการกล่าวถึงความสำคัญในแง่มุมทางประวัติศาสตร์ของการแข่งขันวัวเทียมเกวียนและวัวลานในทำนองเดียวกันว่า ในระหว่างเดือนเมษายน ปีพุทธศักราช 2479-2484 ทางจังหวัดเพชรบุรีโดยกระทรวงมหาดไทยได้จัดส่งการแสดงพื้นบ้านของชาวเพชรบุรีที่ไม่มีที่อื่นเหมือนอันได้แก่ วัวเทียมเกวียน และวัวระดอ (วัวลาน) ไปแสดงให้ประชาชนที่ท้องสนามหลวง (ทุ่งพระเมรุ) ในงานตรุษสงกรานต์ของกรุงเทพมหานคร โดยทางจังหวัดเพชรบุรีได้มอบหมายให้ นายเทพ โชะเหม เป็นหัวหน้านำวัวใส่ตุ้มไฟไปพักอยู่ที่ทุ่ง

พระญาไท และยังมี ร.อ.บุญชาญใช้จักร รน.1เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการตั้งแต่แรกจนถึงสิ้นสุดงานและเดินทางกลับ ครั้นเมื่อถึงวันแสดงปรากฏว่ามีประชาชนพากันมาชมเป็นจำนวนมาก นับเป็นประวัติศาสตร์ที่กีฬาวัลานของเพชรบุรีที่ได้นำกีฬาพื้นบ้านไปแสดงยังเมืองหลวง นับถึงปัจจุบันก็ราว 60 ปีเศษล่วงมาแล้ว และนอกจากนี้เอกสารขึ้นดังกล่าวยังกล่าวถึงบรรยากาศตอนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสเพชรบุรีเมื่อ ร.ศ. 109 ที่ทรงเสด็จทอดพระเนตรกีฬาวัลวเทียมเกวียนที่บริเวณสนามหน้าเขาวังด้วย

สุขสมาน ยอดแก้ว ได้กล่าวถึงการละเล่นวัลานและวัลเทียมไถไว้ใน “สมุดเพชรบุรี” (2525 : 261-262) ว่า การละเล่นพื้นเมืองของชาวเพชรบุรีที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมเกษตรกรรมซึ่งต้องเลี้ยงวัวไว้ใช้งานก็คือ วัลานและวัลเทียมไถ นอกจากจะเป็นการพักผ่อนหย่อนใจแล้วยังเป็นการส่งเสริมอาชีพทางอ้อมด้วย คือ กระตุ้นให้ผู้เลี้ยงวัวไว้ใช้งาน เลี้ยงดูวัวของตนให้แข็งแรงตลอดเวลาที่ว่างจากการทำงาน ด้วยมุ่งหวังที่จะให้วัวลงแข่งวัลานหรือวัลเทียมไถ เพื่อรับเงินรางวัล ของขวัญ ชื่อเสียง เมื่อถึงฤดูการทำนาอีกครั้งวัลเหล่านั้นก็จะแข็งแรงทำงานหนักได้ตามต้องการ

ในส่วนของการละเล่นวัลาน สุขสมาน กล่าวว่า การเล่นวัลานนั้นวิวัฒนาการมาจากการใช้วัวนวดข้าว เพราะลักษณะลานเป็นวงกลม การผูกติดกันเพื่อนวดข้าวนั้นวัลที่อยู่ใกล้จุดศูนย์กลางไม่ต้องใช้กำลังและฝีเท้ามากเพราะอยู่ใกล้ช่วงหมุนรอบสั้น แต่วัลที่อยู่นอกสุดนั้นอยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางมาก ระยะทางที่ต้องหมุนจะยาวกว่า จึงต้องเลือกวัลที่มีกำลังและฝีเท้าดี ซึ่งจากลักษณะดังกล่าว สุขสมาน กล่าวว่า เกษตรกรจึงคิดการเล่นวัลานขึ้นมาเพื่อเป็นการประกวดกันว่าวัลของใครจะมีกำลังและฝีเท้าดีกว่ากัน เพื่อความสนุกสนาน ความมีชื่อเสียง และยังให้เป็นผลต่อการค้าขายวัวใช้งานอีกด้วย เพราะวัลที่ชนะจะมีผู้สนใจซื้อไปในราคาสูง

ด้านเอกสารประกอบการสอนรายวิชาท้องถิ่นของเรา ของ สนอง ประกอบชาติ (2534 : 162) ก็กล่าวในประเด็นที่สอดคล้องกับ สุขสมาน ว่าการเล่นวัลานนี้มักเล่นกันในฤดูแล้งหรือฤดูว่างจากการทำนา เป็นการเล่นที่สามารถหารายได้สมทบทุนการกุศลให้แก่วัดวาอารามได้เป็นอย่างดี เพราะคนนิยมวัลานมากกว่าการละเล่นชนิดอื่น ๆ และบางครั้งก็มีการพนันขันต่อด้วยเงินกันมากด้วย

ในรายงานการวิจัยเรื่อง การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดเพชรบุรี ของ ทิพย์ ปัญญาวัฒน์โล (2537 : 178 -188) แห่งภาควิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี โดยสหวิทยาลัทยาวรรดิ เพชรบุรี ได้ทำการศึกษารวบรวมการละเล่นประเภทต่าง ๆ ของชาวเพชรบุรี เช่น เพลงปรบไก่ เพลงพวงมาลัย ละครชาตรี การเห่เรือบก ตลอดจนการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อาศัยอยู่ทั่วเมืองเพชรบุรี ในส่วนของวัลานผู้วิจัยได้จัดประเภทการเล่นวัล

ลานไว้ในประเภทการเล่นที่มาจากอาชีพโดยกล่าวว่า “สืบเนื่องด้วยจังหวัดเพชรบุรีมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม เมื่อยามว่างจากภารกิจก็จะนำอุปกรณ์ต่าง ๆ มาซ่อมแซมดูแลให้คงสภาพดีอยู่เสมอ ดังนั้นการเล่นวัวลานจึงเป็นการเตรียมตัวให้แข็งแรงอยู่เสมอ” รายงานวิจัยฉบับนี้ให้รายละเอียดถึงรูปแบบการเล่นวัวไว้ค่อนข้างดีพอสมควรทั้งยังมีรูปภาพประกอบชัดเจน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยก็ได้ปิดท้ายในส่วนของการเล่นวัวลานไว้ว่า “ในปัจจุบันการเล่นวัวลานหรือการแข่งขันวัวลาน มิได้อนุรักษ์ธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์เอาไว้อย่างดีงาม กลับกลายเป็นการปลูกฝังการพนันขึ้นต่อและมีผลเสียแก่สังคมส่วนรวม ควรจะได้มีการอนุรักษ์ในสิ่งที่ดีงามเอาไว้ให้เป็นแบบอย่างอนุชนรุ่นหลังสืบไป ดังนั้นทางราชการจึงได้กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่าเมื่อจะมีการเล่นวัวลานควรจะได้ขออนุญาตทุกครั้ง”

ส่วนในหนังสือสารคดีฉบับเพชรบุรี (กุศล เอี่ยมอรุณ 2537 : 53 -61) ก็มีการกล่าวถึงวัวลานในลักษณะเดียวกันกับ สุขสมาน ยอดแก้ว และสนอง ประกอบชาติ แต่มีประเด็นที่ต่างออกไปคือการนำการเล่นวัวลานไปเชื่อมโยงกับลักษณะของเมืองเพชรบุรีที่เป็นเมืองคนดู เมืองมือปืนโดยกล่าวว่า “นักเลงหัวไม้เมืองเพชรในสมัยก่อนเขาเรียกว่า “คนโต” คนโตในหมู่บ้านมักมีลูกน้องพวกพ้องมาก แต่การทำร้ายคนที่ขัดใจกันนั้นก็เพียงดักซุ่มใช้ไม้ตีหัวพอเลื้อยออกนอกจากนี้ ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 รัฐบาลยังเปิดให้ประมูลบ่อนการพนันและโรงฝิ่นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และกิจการเหล่านั้นมักจะตกอยู่ในมือของคนจีน คนโตเมืองเพชรก็มักเข้าไปมีบทบาทอยู่ตามสถานที่เหล่านั้นด้วย อนึ่ง การละเล่นพื้นบ้านอย่างวัวลานแม้มีพื้นฐานมาจากการที่สังคมชาวนาชาวไร่ต้องการสร้างความสนุกสนานในยามพักผ่อนหลังการเก็บเกี่ยว แต่ด้วยลักษณะการเล่นที่เป็นการแข่งขันเอาแพ้ชนะ การพนันขึ้นต่อจึงมีขึ้นเป็นของคู่กันเมื่อเดิมพันเป็นเงินสูง การคดโกงหรือการผิดคำพูด จึงมีปรากฏอยู่เป็นประจำ คนโตที่เป็นหัวหน้าหรือนายพวงจึงต้องมีลูกน้องหรือลูกพวงไว้คอยช่วยเหลือไว้ทั้งฝูงและช่วยคุ้มครองความปลอดภัยแก่ตนด้วย ผล ก็คือ คนเมืองเพชรกลายเป็นคนมีพวงมากไปโดยปริยาย”

อย่างไรก็ตามมีบทความเชิงสารคดีเรื่อง “วัวลาน” มหกรรมแห่งการเดิมพัน ของ จักรพันธุ์ กังวาท (2541 : 79-90) ที่นับได้ว่าสามารถถ่ายทอดสีสันและบรรยากาศของการแข่งขันวัวลานได้เป็นอย่างดีโดยสามารถถ่ายทอดให้ผู้อ่านมองเห็น “คน” ผ่านตัวละครมากมายที่เกิดขึ้นทั้งก่อนและหลังคำคืนหนึ่ง ๆ ของการแข่งขันวัวลาน บทความชิ้นนี้ให้รายละเอียดการเล่นวัวลานไว้ค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งในแง่ภูมิประวัติศาสตร์ ความเชื่อไสยศาสตร์ การคัดเลือกวัว การเลี้ยงวัวโดยใช้รูปแบบการนำเสนอผ่านตัวละครที่เป็นเด็กเลี้ยงวัว ลูกชายผ้าขาวม้า นายพวง โยมก วัวที่ชื่อสิงห์หนุ่ม ทั้งยังมีการกล่าวถึงแง่มุมต่าง ๆ ที่มักไม่ค่อยเปิดเผย เช่น เทคนิคการไชยาได้ปี การ

ใช้สารเสพติด การพนัน กลโกง ระบบอุปถัมภ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่น เจ้าอาวาส พระลูกวัด นายพวง เจ้าของวัว ตลอดจนเด็กเลี้ยงวัว

ดูเหมือนว่างานของ จักรพันธ์ กังวาล ได้ภาพสะท้อนของการเล่นวัวลานที่เป็นพื้นที่ของผู้ชายเมืองเพชร ได้พอสมควรนับตั้งแต่การเลี้ยงวัว การจัดวัวลาน การเล่นวัวลาน บุคคลอันเป็นตัวละครที่ จักรพันธ์ นำเสนอถึงในบทความสามารถเห็นถึงพื้นที่ลานวัวที่เป็นสถานที่รวมตัวของผู้ชายเมืองเพชรไว้อย่างมีสีสันและชัดเจนมากที่สุด

นอกจากนี้ในหนังสือชุดของสารคดี “นักเดินทาง....เพื่อความเข้าใจแผ่นดิน”: เพชรบุรี (สุดรา สุฉายา 2547 : 187 – 188) ก็กล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ ของการละเล่นวัวลานด้วย โดยประเด็นที่แตกต่างจากเอกสารที่ผ่านมาจะเป็นเรื่องของวิธีการคัดเลือกวัวลานและความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ซึ่งกล่าวว่า “การคัดเลือกวัวจะเลือกเอาวัวหนุ่มหรือวัวเพศผู้พันธุ์ไทยแท้ อายุราว ๆ 4 – 5 ปีด้วยมีน้ำอดน้ำทนกว่าวัวพันธุ์ผสมอย่างบราซิลหรือบรามัน จากนั้นก็ดูลักษณะให้ถูกต้องตามตำรา หัวไหล่ต้องใหญ่หนา บั้นเอวคอดเล็ก ขาเรียวเล็ก หน้ายาว ตากลมโตสคิโสมิแววจลาด หูเล็ก เนื้อหนังไม่รัดหรือตึงจนเกินไป หางเรียวสวย เส้นผมที่หางสลายคล้ายผมคน กีบเท้าต้องป้อมได้รูป หนา สวยได้รูป เป็นต้น” ส่วนเรื่องความเชื่อเรื่องขวัญก็กล่าวว่า ขวัญ ก็คือวิญญูลักษณะวัวที่เลี้ยงมาให้คุ้มหรือให้โทษกับคนเลี้ยงอย่างไร ซึ่งดูจากขวัญหรือขนที่วงกลมในตำแหน่งต่าง ๆ บนลำตัว วัวตัวหนึ่ง ๆ จะมีขวัญอยู่หลายแห่งและมีชื่อเรียกเกือบ 30 ชื่อแบ่งเป็นขวัญดีและขวัญร้าย ขวัญดีคือขวัญที่ให้คุ้ม เช่นขวัญบนยอดนอกที่เรียกว่า “จอมปราสาท” หรือขวัญระหว่างกลางขาที่เรียกว่า “สามขา” ส่วนขวัญร้ายเช่น “ไฟพระอาทิตย์” เป็นขวัญตรงปลายจมูก หรือ “มีจักร” เป็นขวัญอยู่ระหว่างตา เชื่อว่าเป็นขวัญให้โทษ ใครนำไปเลี้ยงจะเกิดอุบัติเหตุ นอกจากนี้วัวที่มีลิ้นสีแดงเพลิงก็เข้าข่ายต้องห้ามเช่นกัน

ส่วนในงานวิจัยปัญหาพิเศษวิทยาศาสตร์บัณฑิต เกษตรศาสตร์ ของ ไสว แจ่มแจ้ง และ พนม แดงทอง เรื่องการเลี้ยงวัวลานในเขตจังหวัดเพชรบุรี (The cattle {Wualan} in Petchaburi) (2542) โดยทำการศึกษาดังสภาพทั่วไปของการเลี้ยงวัวลานในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี การคัดเลือกพันธุ์ การดูแลวัวลาน ตลอดจนลักษณะเฉพาะของวัวลานที่นิยมเลี้ยงกันในเขตจังหวัดเพชรบุรี งานชิ้นนี้นำเสนอข้อมูลเชิงสถิติมากมายเกี่ยวกับการเล่นวัวลานของเมืองเพชรบุรี ซึ่งศึกษาการเล่นวัวลานของชาวเมืองเพชรที่เลี้ยงกันทั้งหมด 8 อำเภอ ของจังหวัดเพชรบุรี ศึกษาโดยใช้วิธีออกแบบสอบถามทั้งหมด 285 คน และได้ข้อมูลโดยสรุปได้ในประเด็นสำคัญต่อไปนี้

ชาวเมืองเพชรบุรีที่เลี้ยงวัวลานส่วนมากเป็นเพศชาย สถานภาพสมรส อายุโดยเฉลี่ย 38 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกร พันธ์วัวที่ใช้เล่นวัวลานเป็นวัวพื้นเมือง (วัวไทย) ทั้งหมด วัวลานที่

เล่นกันส่วนมากเป็นวัวประเภท ข. จำนวนวัวที่เลี้ยงโดยเฉลี่ย 3 ตัวต่อคน ประสบการณ์การเล่นวัวลานแต่ละคนอยู่ที่ระหว่าง 1 ถึง 10 ปี จุดประสงค์ของการเล่นวัวลานเป็นไปเพื่อการกีฬาและการอนุรักษ์ประเพณี อาหารที่ใช้เลี้ยงวัวลานเป็นอาหารหยาบ (หญ้าสด ฟาง) และอาหารเสริม เช่น ไข่ น้ำหวาน น้ำผึ้ง วิธีการเลี้ยงเป็นแบบเกี้ยวหญ้าให้กินและผูกล่าม ผู้เลี้ยงวัวลานมีความต้องการให้รัฐให้ความสะดวกในการอนุญาตจัดการแข่งขัน การจัดสถานที่ (ลาน) กลางเพื่อความสะดวกและปลอดภัย ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงส่วนใหญ่เป็นค่าพันธุ์วัวลาน ค่าขนส่ง การเลี้ยงวัวลานมักเสมอทุน ผู้เลี้ยงวัวลานส่วนใหญ่เห็นสมควรที่จะมีการอนุรักษ์ประเพณีวัวลานให้คงไว้และไม่คิดว่าการเล่นวัวลานเป็นการทำลายสภาพแวดล้อมและทำลายสัตว์

งานศึกษาของ ไสว และพนม แสดงให้เห็นว่าการเล่นวัวลานของชาวเมืองเพชรเป็นกิจกรรมที่ส่วนใหญ่ผู้ชายเข้าไปมีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะการเล่นวัวลาน ผู้ชายเหล่านั้นมีภูมิลำเนาการศึกษาที่ค่อนข้างต่ำคือแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างยิ่งว่าวัวลานนั้นมีความสำคัญอย่างมากกับผู้ชายในสังคมเกษตรกรรมชนบทเมืองเพชรมากกว่าผู้ชายในสังคมเมืองที่มีการศึกษาสูงกว่า

ส่วนการละเล่นอีกประเภทหนึ่งที่เรียกกันว่า “วัวเทียมเกวียน” ปรากฏรายละเอียดอยู่ในบทความ 2 ชิ้น ชิ้นแรกเรื่อง “วัวเทียมเกวียนเมืองเพชร” ของ ไพฑูรย์ บรรลือทรัพย์ (2541 :128-132) และชิ้นที่สองเรื่อง “วัวเกวียน” ประเพณีวันวานที่หวานกิน ของ ภูวดล สุวรรณคดี (2544 : 128-130) ซึ่งทั้ง 2 ชิ้นกล่าวถึงในประเด็นเดียวกันคือ รูปแบบการละเล่นรูปแบบหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเพชรบุรี สะท้อนความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมในรอบปีของการเก็บเกี่ยวผลผลิต ส่วนข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดคือ งานของ ไพฑูรย์ ให้ข้อมูลในแง่มุมประวัติศาสตร์ และความเชื่อ ที่มีพัฒนาการมาถึงยุคปัจจุบันค่อนข้างชัดเจน เช่นในอดีตการแข่งขันนิยมใช้วิธีการจับคู่แข่ง โดยที่ต่างฝ่ายต้องมีเกวียน 1 เล่มกับวัว 2 ตัว จัดการแข่งขันกันระหว่างหมู่บ้านโดยผู้ชนะจะได้ขันน้ำพานรองเป็นรางวัลและผ้าขาวม้าสำหรับวัวตัวละ 1 ผืน ส่วนงานของ ภูวดล สุวรรณคดี ให้ภาพการมีปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคมเมืองเพชร เช่น นายพวงกับเจ้าของคอกวัวและนักการเมืองท้องถิ่น โดยในตอนท้ายได้สรุปเชิงการหน้าที่และอัตลักษณ์ท้องถิ่นว่า การละเล่นวัวเทียมเกวียน เป็นกิจกรรมนันทนาการ เป็นความสนุกสนานผ่อนคลายและสร้างความสมัครสมานในหมู่พวกพ้องหรือหมู่บ้านของตน ตามแบบฉบับสังคมชาวนาเมืองเพชรโดยแท้

ด้านหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลงศพเจ้าอาวาสวัดดอนผิงแดด มีบทความชิ้นหนึ่งมีชื่อว่า “ตำนานโคเพชร” เขียนโดย ชำนาญ นิณสุข (2543 : 209-211) ได้กล่าวถึงที่มาที่ไปของการใช้ประโยชน์จากวัวในวิถีชีวิตชาวนาเมืองเพชรในรูปของกลอนแปดไว้อย่างน่าสนใจ เช่น

การเดินทางเลือกซื้อวัวแถบเมืองกาญจนบุรี สุพรรณบุรี ตลอดจนขั้นตอนการเลี้ยงไว้ใช้งานอย่างเห็นภาพ ส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวกับการละเล่นผู้เขียนกล่าวถึงวัวเกวียนและวัวลานด้วยมุมมองที่ปิดท้ายด้วยทัศนคติส่วนตัวของผู้เขียนในตอนหนึ่ง เช่น

“.....หมคน้ำลานบ้านนามาสังสันทน	วัวใครชั้นหนึ่งแน่เทียวแห่หา
แข่ง “วัวเกวียน” เวียนคู่อยู่ไปมา	แข่งจนกว่ารู้ได้วัวใครดี
พอมีงานลานจำลอง “แหวน” คล้องเกียด	วัวเบียดเสียดวิ่งวนทวนวิถี
เรียก “วัวลาน” งานทำประจำปี	วิ่งร้อยสี่สิบรอบหอบโครงบาน
วัวนอกสองสามตัวเป็นวัวเก่ง	นักเลงเล็งซื้อหาศักดิ์หาอายุ
ดูวัวคิดตัวที่วัวลาน	ทรมานสัตว์นิยมชมว่าดี.....”

ในบทความของ บุญมี พิบูลสมบัติ ในวารสารวัดเพรียง เรื่องสากกะเบือ-วัดเพรียง (2548 : 113-132) มีส่วนที่กล่าวถึงวัวเมืองเพชรไว้ตอนหนึ่งที่ส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “สากกะเบือ” นั่นก็คือ การตอนวัวหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ทุบกระโปกวัว” โดยกล่าวว่าวัวหนุ่มที่พร้อมนำมาฝึกใช้งานถ้าไม่ผ่านการทุบเสียก่อนมันจะไม่ยอมเชื่อฟังเจ้าของ ใช้งานงานยากฝึกยากมากคือรู้รูปร่างก็อ้วนท้วนขึ้นทโมนไม่เหมาะสมกับการใช้งาน การทุบวัวนับเป็นภูมิปัญญาของคนแต่ก่อนที่รู้จักตอนวัวโดยวิธีพื้นบ้านที่ทำสืบทอดกันมา ในหมู่บ้านชาวนาทุกบ้านจะมีวัวฝูงหรือวัวคอกเมื่อมีลูกวัวเกิดจนโตเป็นรุ่นกระทรงชาวบ้านจะรวมตัวนัดวัวกัน โดยมีหมอทุบเป็นผู้นำในการทุบวัวด้วยการใช้อุปกรณ์ชิ้นสำคัญคือ “สากกะเบือ” บทความชิ้นนี้ให้รายละเอียดขั้นตอนการทุบได้เห็นภาพดีพอสมควร และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัวลานผู้เขียนกล่าวว่า วัวทุกตัวที่เจ้าของจะนำมาเตรียมไว้เล่นวัวลานหรือวัวเกวียนล้วนเคยผ่านการทุบกระโปก มิฉะนั้นจะไม่อาจนำมาใช้งานหรือนำมาเล่นแข่งขันกันได้ ทั้งนี้คงเป็นดังที่ผู้เขียนกล่าวว่า วัวที่ไม่ผ่านการทุบจะเรียกว่า “ตีนทีก” หรือ “ทอดสมอ” ซึ่งใช้งานยาก คือดุร้าย ไม่เชื่อฟัง ตื่นตระหนกเป็นธรรมชาติแบบสัตว์ป่ามากกว่าสัตว์เลี้ยง

ในขณะที่บทความซึ่งเขียนได้อย่างมีชีวิตชีวาของ สุนันท์ นิลพงษ์ เรื่อง “วัวลาน: กีฬาของลูกผู้ชายเมืองเพชร” (2539) ได้กล่าวถึงมิติต่าง ๆ ของการเล่นวัวลานอย่างครบถ้วน ตั้งแต่ความเป็นมา รูปแบบการเล่น ตลอดจนบรรยากาศการเล่นในปัจจุบัน ด้วยบทความได้กล่าวถึงการรวมกลุ่มกันเป็นพวกต่าง ๆ เช่น พวกปากตรอก พวกศิษย์เสาคन्ह พวกศิษย์ถ้ำแก้ว พวกศิษย์หมอลอน พวกสามัคคีพวกแก้ว พวกผู้ใหญ่เนื้ เป็นต้น ซึ่งสะท้อนการระบบความสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกวงพวกที่รวมกันเล่นวัวลานอย่างเป็นรูปธรรม

ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งของบทความชิ้นนี้คือ ผู้เขียนกล่าวว่าการละเล่นวัวลาน เป็น “กีฬาของลูกผู้ชายเมืองเพชร” และเป็นความรักความผูกพันถึงขั้นเรียกว่า “รักและมีวัวเป็นหัวใจ” เป็นความแนบแน่นระหว่างชาวบ้านและสัตว์คู่ชีวิตจนบางครั้งมีการกล่าวติดตลกว่า ผู้ชายเมืองเพชรรักวัวมากกว่าเมีย

อย่างไรก็ตามในด้านความรุนแรง บทความชิ้นนี้ได้เผยถึงอำนาจรัฐในการเข้าจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยกล่าวถึงการจัดการจัดการการละเล่นวัวลาน โดยทางศูนย์วัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเพชรบุรี ซึ่งมีการออกกฎกติกาการเล่นให้ใหม่ เช่น ห้ามลงปล้ำวัวมากเกินไป ถ้าลงมากปรับแพ้ ห้ามวิ่งเกิน 50 รอบ ถ้าเกินถือว่าคู่่นั้นเสมอกัน การแข่งขันให้มีการจับเวลาเหมือนการเล่นกีฬาสมัยใหม่ เป็นต้น

จากการทบทวนการศึกษาและบทความเกี่ยวกับการ “วัว” เมืองเพชรในบริบทต่าง ๆ ข้างต้นพอที่จะสรุปให้เห็นถึงภาพรวมถึงที่มาที่ไปของการละเล่นที่ใช้วัวเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเล่นของชาวเมืองเพชรบุรีแต่ละประเภทที่ใช้วัวเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเล่น ซึ่งพัฒนามาจากช่วงเวลาสำคัญ ๆ ของวิถีชีวิตชาวเมืองเพชรที่ใช้วัวเป็นแรงงาน นับตั้งแต่การไถนาที่กลายมาเป็นการละเล่น “วัวเทียมไถ” การใช้วัวบรรทุกข้าวของเครื่องใช้ตลอดจนผลผลิตข้าวไปมาระหว่างบ้านและท้องนาจนกลายมาเป็น การละเล่น “วัวเทียมเกวียน” และท้ายที่สุดแล้วเมื่อนำข้าวเข้าลานเรียบร้อย ก็ยังต้องใช้แรงงานจากวัวมาลงแขกกันนวดข้าวอีกจนวิวัฒนาการมาเป็นการละเล่น “วัวลาน” ในปัจจุบัน

โดยประเด็นที่งานแต่ละชิ้นนำเสนอส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ใกล้เคียงกันและเน้นไปที่ความเป็นงานเทศกาลประเพณีที่ถือเป็นภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น ความรู้ความเชื่อในการคัดเลือกสายพันธุ์ พิธีกรรมต่าง ๆ วิธีการเล่นและความเป็นมาอย่างคร่าว ๆ มองเห็นแค่ “วัว” และ “การเล่นวัวลาน” และสำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สนใจศึกษาในด้านของรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมนักเลงวัวลานตลอดจนความหมายของวัวลานกับประสบการณ์ชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นยังปรากฏอยู่น้อยมาก ขาดมิติที่เป็นรูปธรรมของ “คน” ที่เล่นและเลี้ยงวัวลาน ในขณะที่มีงานบางชิ้นกล่าวถึงทัศนะส่วนตัวของผู้เขียนที่นำเรื่องการพนันและระบบอุปถัมภ์เข้าไปนิยามความหมายการละเล่นวัวลานอย่างผิวเผินอีกด้วย เช่น “การเป็นคนโต” หรือ “การเป็นเมืองมือปืน”

ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงอาจเปรียบได้กับความพยายามก้าวแรกของ “คนนอก” ที่จะเข้าใจถึง “โคเนเสาคียด” ที่ตั้งอยู่ใจกลางผืน “ลานวัว” แล้วนำตัวอย่างการละเล่นวัวลานที่ยังคงดำเนินอยู่ในปัจจุบันมาศึกษาวิเคราะห์ให้ได้ความชัดเจนและลึกซึ้ง เข้าใจความหมายทางวัฒนธรรม

ท้องถิ่นของเมืองเพชรบุรีอย่างยุติธรรมมากยิ่งขึ้นกว่าบริบททางเอกสารที่ผ่านมา และก่อนที่จะเข้าสู่ประเด็นสำคัญในด้านที่เกี่ยวข้องกับตัวการละเล่นวัวลานั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจต่อแนวความคิดซึ่งจะเป็นเค้าโครงสำคัญสำหรับการวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ทฤษฎีและแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา

ดูเป็นการที่จะอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมใด ๆ ได้อย่างรอบด้านด้วยกรอบความคิดทางทฤษฎีได้เพียงทฤษฎีหนึ่งทฤษฎีใดเพียงอย่างเดียวเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การศึกษา โดยเฉพาะการเล่นวัวลันของชาวเมืองเพชรบุรีซึ่งมีผู้ศึกษาในประเด็นทางวิชาการอยู่น้อยมาก การศึกษาที่ผ่านเป็นเพียงกล่าวถึงตัวการละเล่นเป็นหลัก ดังนั้นในช่วงต่อไปนี้จะกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยววิธีการศึกษาและกรอบแนวคิดหลักเพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายการละเล่นวัวลันในลำดับต่อไป

การอธิบายความและการตีความในระดับลึก (Thick Description)

สำหรับแนวความคิดของงานศึกษาเรื่อง “วัวลัน : วิถีชีวิตลูกผู้ชายเมืองเพชร” ฉบับนี้ผู้ศึกษาเลือกทฤษฎีมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology) ซึ่งนำวิธีศึกษาแบบการตีความวัฒนธรรม (Cultural Interpretation) มาศึกษาประเพณีการละเล่นพื้นบ้านวัวลันที่ยังคงดำเนินอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นในเบื้องต้นนี้จึงเป็นการทำความเข้าใจกรอบความคิดหลักที่จะปรากฏในงานชิ้นนี้คือ การตีความหรืออธิบายความในระดับลึก (Thick Description) ของนักมานุษยวิทยาสายตีความวัฒนธรรมผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นสัมพัทธนิยมคนสำคัญอย่าง Clifford Geertz และตัวอย่างงานศึกษาการชนไก่ของเขาเรื่อง “Deep Play : Notes on the Balinese cockfight”

ในการศึกษาวัฒนธรรม นักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทุกอย่างในสังคมมีความสัมพันธ์กันหมดยากที่จะแยกเรื่องต่าง ๆ ออกมาพิจารณาต่างหากโดยไม่ดูความสัมพันธ์กับส่วนอื่นประกอบ นักมานุษยวิทยาเชื่อว่าแบบแผนในครอบครัวยุติทางเศรษฐกิจ ระบบความเชื่อ และศาสนาทุกอย่างรวมกันอยู่อย่างเป็นระบบ มีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นนักมานุษยวิทยาจึงเน้นเป็นอย่างมากในเรื่องการศึกษาริบททางสังคมเพราะเชื่อว่า การศึกษาพฤติกรรมใดก็ดี นิทานก็ดี เพลงก็ดี การละเล่นการแสดงก็ดี จะแยกออกมาศึกษาอย่างโดด ๆ ไม่ได้เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ ในฐานะที่เป็นกลไกทางสังคมอันหนึ่ง (ศิริพร จิตะฐาน ณ ถลาง 2539 : 121)

นักมานุษยวิทยาคนสำคัญอย่าง คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) ที่มีความสนใจในเรื่องของการตีความหมายทางสัญลักษณ์และพิจารณาพฤติกรรมของมนุษย์ในฐานะที่เป็นผลผลิต

ของการใช้เหตุผลในบริบททางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและการเมืองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังปรากฏในงานเขียนคลาสสิกของเขา 2 ชิ้นที่มีชื่อว่า “การตีความทางวัฒนธรรม” (The Interpretation of Culture 1973) และ “ความรู้ของคนที่บ้าน” (Local Knowledge 1983) โดย Geertz ให้ความสนใจวิเคราะห์และตีความหมายทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็น “กลไกการควบคุม” (control mechanism) พฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งทำงานในระดับความคิดและวิถีคิด วัฒนธรรมในความหมายนี้ทำงานคล้ายกับโปรแกรมที่ควบคุมการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์ สูตรหรือตำราปรุงอาหาร หรือคำสั่งแนะนำต่าง ๆ (สุริยา สมุทคุปดี และคณะ 2540 :65)

Geertz ได้ชื่อว่าเป็นผู้ริเริ่มแนวทางการศึกษาทางมานุษยวิทยาแบบตีความ (Interpretive anthropology) โดยหันเหจากการให้ความสนใจจากการศึกษาโครงสร้างทางสังคม ไปเป็นการหาความหมายให้แก่พฤติกรรม Geertz เสนอแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมที่เรียกว่า Thick Description ซึ่งเขาเสนอว่าวัฒนธรรมคือการสร้างเครือข่ายความหมายของมนุษย์เพื่อทำความเข้าใจตนเองและสิ่งรอบตัวทั้งทางกายภาพและสังคม เครือข่ายความหมายนี้สร้างขึ้นในรูปของสัญลักษณ์เพื่อให้ตัวเองเข้าใจและสื่อให้ผู้อื่นได้เข้าใจไปด้วย ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมในทัศนะของ Geertz จึงเป็นการติดต่อกันไปมาเชิงสัญลักษณ์ แลกเปลี่ยนความหมายที่สำคัญซึ่งกันและกันผ่านระบบสัญลักษณ์ ดังนั้นหน้าที่ของนักมานุษยวิทยาก็คือการเก็บข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) อันซึ่งได้แก่การบรรยายวัฒนธรรมให้คนอื่นเข้าใจ วิธีการเขียนนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการเขียนแบบ “thick” writing คือการเขียนแบบเจาะลึกลงไปตีความหมายของพฤติกรรมที่ซ่อนตัวอยู่หลายชั้นหลายระดับขึ้นอยู่กับการตีความที่พฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นและแล้วแต่การรับรู้สื่อความหมายร่วมกันของบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ Geertz จะศึกษาแค่ความหมายภายนอกของพฤติกรรม (the surface of behavior) อย่างที่ไม่สามารถสังเกตได้ นักมานุษยวิทยาต้องทำหน้าที่ทำความเข้าใจโครงสร้างของความหมายของพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ว่าสื่อความ ชี้นำหรือสะท้อนนัยยะไปสู่ความเข้าใจในระดับที่ต่างกันอย่างไร

การมองวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นระบบหนึ่งของสัญลักษณ์และการให้ความหมายที่มีร่วมกันของคนในสังคมนั้น ๆ โดย Geertz ยกตัวอย่างการหยีตาและการหมุนตาไปรอบ ๆ ซึ่งพฤติกรรมทั้งสองอย่างเกิดจากเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อตาเหมือนกันแต่การขยิบตาเป็นการสื่อสารอย่างจงใจกับคนบางคนที่เน้นเฉพาะตามรหัสลับที่ยอมรับกันทางสังคม แต่การหมุนตาไม่ใช่วัฒนธรรมเพราะมันเป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่มีสื่อความหมายร่วมกัน แต่การหยีตาหรือขยิบตาเป็นวัฒนธรรมเพราะมันมีความหมายและให้ข้อมูลพิเศษของการสื่อสารกันมันเป็นแบบแผนหนึ่งของการสื่อสารหรือสัญลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของพฤติกรรมมนุษย์ หรือเป็นระบบหนึ่งที่ทำให้ความหมาย

พฤติกรรมมนุษย์ (งามพิศ สัตย์สงวน 2547 : 36) เช่น อาจจะเป็นการล้อเลียนหรือแสดงถึงความสัมพันธ์ฉันมิตรที่ลึกซึ้งเข้าใจความหมายของการขยิบตากันแค่เพียงสองคน คนอื่นไม่รู้เรื่องด้วย ดังนั้นในการศึกษาวัฒนธรรมนักรบมานุษยวิทยาจะต้องสามารถแยกแยะได้ว่าเมื่อไรขยิบตาเป็นการสื่อความหมายหรือไม่และสื่อความหมายอะไร มีความหมายในสถานการณ์ไหนบ้าง มีการรับรู้และตีความอย่างไร ซึ่ง Geertz ก็ได้นำความคิดเรื่องการขยิบมาอธิบายความขัดแย้งในสังคมระดับใหญ่ว่า ความขัดแย้งที่พบเห็นกันนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมนั้นเสื่อมถอยตลอดจนหยุดการทำงานลงไป แต่ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อเกิดการกระทบรบกวนต่อบรรยากาศความหมายที่แท้จริงนี้ จะกดดันให้เกิดสถานการณ์ที่สับสนผิดปกติ อันส่งผลให้ความตั้งใจหรือจุดประสงค์ดั้งเดิมของความหมายผิดเพี้ยนไป (มาลี จันทโรธรณ์ 2546 : 96)

ในการศึกษางานศิลปะพื้นบ้านตามแนวทางของ Geertz เขาจะต้องศึกษาศิลปะในบริบททางสังคมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เช่น การศึกษาหัตถกรรม นักรบมานุษยวิทยาอย่าง Geertz จะไม่ศึกษาเฉพาะรูปร่างรูปแบบของกระบุงตะกร้าที่สานกัน แต่จะตั้งคำถามว่าใครทำ ใครใช้ ทำในโอกาสใด เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ กับวิถีชีวิตของคนในสังคมอย่างไร Geertz กล่าวถึงสังคมชนเผ่าสังคมหนึ่งว่า ชายคนหนึ่งกำลังนั่งสานตะกร้าอยู่ชายคนนั้นบอกว่า “ถ้าตะกร้าใบนี้สานออกมาแล้วไม่สวย ฉันจะขายให้เขาไป ถ้าสวยฉันจะเก็บไว้เอง แต่ถ้าสวยมากฉันจะเก็บไว้ให้เมียของฉัน” หากพิจารณาคำพูดที่ปรากฏในประโยคดังกล่าวนี้ผู้พูดไม่ได้หมายถึงตัวตะกร้า แต่พูดถึงทัศนคติค่านิยมในสังคม สถานภาพของคนในครอบครัว สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวในสังคมนี้เขาเก็บสิ่งที่ดีที่สุดไว้ให้ใคร ซึ่งจะเห็นได้ว่าศิลปะไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว งานทางศิลปะมีส่วนสัมพันธ์กับระบบความคิด พฤติกรรมและแนวทางปฏิบัติที่สมาชิกในครอบครัวจะพึงมีต่อกัน (ศิริพร จิตะฐาน ณ ถลาง 2539 :124)

เมื่อจะต้องกล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้านที่มีสัตว์เป็นองค์ประกอบสำคัญของการละเล่นในมิติทางมานุษยวิทยา งานสำคัญชิ้นหนึ่งที่จำเป็นต้องกล่าวถึงของ Geertz คือเรื่อง “Deep Play : Notes on the Balinese Cockfight” (1973 pp. 412-453) ซึ่งเขาได้พยายามที่อธิบายให้เห็นว่าการชนไก่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวบาหลิอย่างไร และการชนไก่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมบาหลิอย่างไร Geertz ได้เข้าชมการชนไก่หลายครั้งและสังเกตเห็นลักษณะโครงสร้างของกลุ่มผู้ชมว่า กลุ่มคนที่อยู่กลางวงล้อมของเจ้าของไก่คือคนที่มีสถานภาพสูงในสังคม โดยจะเป็นคนในตระกูลใหญ่ ๆ และจะมีกลุ่มเครือญาติกับคนในตระกูลนั้นวางเงินเดิมพันครั้งละมาก ๆ ทั้งนี้เพื่อแข่งขันกับอีกกลุ่มตระกูลหนึ่งที่เชิรไก่ของฝ่ายตรงข้าม ส่วนกลุ่มคนที่อยู่ในวงรอบนอก จะเป็น

คนธรรมดาสามัญและจะวางเงินเดิมพันที่น้อยกว่ามาก ในส่วนของเกมสการแข่งขันทันนั้นบางครั้งผู้ชมก็เชียร์กันอย่างออกรส บางครั้งก็น่าเบื่อไม่มีสีสันอะไรให้ตื่นเต้น ในขณะที่บางเกมสที่มีการเดิมพันสูง ๆ เสียงเชียร์ยิ่งดัง เพราะเกมสที่เดิมพันสูงและพนันในลักษณะ 6 ต่อ 4 หรือ 3 ต่อ 2 ซึ่งนั่นหมายถึงการที่ไ้ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสชนะอยู่ครึ่งต่อครึ่ง ถ้าเป็นไ้ชนที่ดีและเป็นการพนันระหว่างกลุ่มเครือญาติระหว่างตระกูลค่อนข้างสูงทั้ง 2 ฝ่าย เกมสนั่นก็จะดุเดือดมาก ส่วนที่เดิมพันน้อย ๆ ซึ่งคนที่มียศถาภพสูงทางสังคมมักจะไม่วางเดิมพันด้วย มีแต่คนธรรมดาสามัญ เกมสนั่นก็จะไม่สนุกเท่าไร

ทั้งนี้ Geertz ยังวิเคราะห์เชื่อมโยงกับการอธิบายสถานภาพทางสังคมอีกด้วย โดยเขาชี้ให้เห็นว่าในแต่ละเกมสที่มีการวางเงินเดิมพันสูง ๆ อันที่จริงนั้นไม่ใช่การพนันที่เงินต่อเงิน แต่มันเป็นเรื่องของสถานภาพต่อสถานภาพ และไม่ว่าถ้าเป็นฝ่ายแพ้หรือชนะสถานภาพของฝ่ายหนึ่งจะเปลี่ยน แต่เป็นเรื่องของสถานภาพของผู้แพ้ถูกลบหลู่ ถูกสบประมาท ดังนั้นการแพ้จึงไม่ใช่เรื่องของการเสียเงินแต่มันเป็นเรื่องของการเสียหน้า โดยประเด็นของการถูกสบประมาทความเป็นลูกผู้ชายนั้น Geertz อธิบายเรื่องนี้ว่า บาทลเป็นเกาะเดียวในอินโดนีเซียที่เป็นฮินดู ในขณะที่พื้นของเกาะอื่นๆ เป็นมุสลิม เพราะฉะนั้นความคิด ค่านิยมเรื่องชนชั้นวรรณะจึงเป็นเรื่องสำคัญและความเป็นผู้ชายซึ่งล้วนเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมฮินดู ทั้งหมดจึงปรากฏในวัฒนธรรมบาทลที่เน้นเรื่องสถานภาพ ชนชั้น ในการกำหนดโครงสร้างทางสังคมในการกำหนดวงล้อมของคนดู ตลอดจนความสนุกสนานของผู้ชมการเล่นชนไก่ในบาทล และ Geertz ยังบอกอีกว่าไ้เป็นสัญลักษณ์ของผู้ชาย เป็นสัญลักษณ์ในเรื่องเพศ โดยเขาบอกตัวอย่างคำว่า sabung ที่ใช้สำหรับการชนไก่ในบริบทอื่นนั้นอาจหมายถึง วีรบุรุษ นักรบ ผู้ชนะ คนเข้มแข็ง ผู้ชายที่สิ้นหวังในชีวิตอาจเปรียบได้กับไ้ที่กำลังจะตาย หรือชายหนุ่มที่กำลังจะเข้าหอกับเจ้าสาวเป็นครั้งแรกก็เปรียบเสมือนไ้ชนที่เพิ่งลงสนามเป็นครั้งแรก

ในนิทานของชาวบาทลยังปรากฏให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างไ้กับเพศชายด้วย โดยกล่าวว่า นักพนันคนหนึ่งเสี่ยงกับภรรยาของตนที่กำลังตั้งท้องก่อนออกเดินทางว่า ถ้าลูกที่เกิดมาเป็นผู้ชายให้เลี้ยงดูเป็นอย่างดี แต่ถ้าเป็นลูกสาวให้เฉือนเนื้อให้ไ้กิน เมื่อถึงเวลาคลอดลูกที่คลอดออกมาก็เป็นผู้หญิง แต่ตัวภรรยาด้วยความที่รักลูกจึงเอาเนื้อหมูไปให้ไ้กินแทนแล้วก็ซ่อนลูกไว้ พอสามีนักพนันกลับมา เจ้าไ้ก็เล่าความจริงให้แกฟัง สามีนักพนันจึงออกตามล่าหาตัวเด็ก แต่โชคดีที่นางฟ้ามาเอาตัวเด็กไปเลี้ยงไว้ ต่อมาภายหลังไ้ตาย นางฟ้าจึงเอาเด็กมาคืน

อย่างไรก็ตามงานของ Geertz ขึ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่ปรากฏขึ้นไม่ได้เพียงต้องการให้เห็นเท่าที่เราเห็นจากปรากฏการณ์เท่านั้น แต่นักมานุษยวิทยาต้องอ่านเข้าไปให้ถึงเรื่องราวที่แฝงอยู่แล้วตีความออกมา การชนไก่ของ Geertz จึงไม่ได้เป็นเพียงแค่เกมสกีฬาการละเล่นที่ต่อสู้กัน

เพื่อเอาแพ้อาชนะ แต่สิ่งที่ Geertz อ่านจากการชนไก่คือ การชนไก่ได้แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกมากมายที่เกิดขึ้น เช่น ความตื่นเต้นหวาดเสียวจากการเสี่ยง ความสิ้นหวังจากการพ่ายแพ้ สูญเสีย ความพอกพองใจที่ได้รับชัยชนะ อารมณ์เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น มาสำหรับบุคคลที่เข้าร่วมจึงเป็นเสมือนการเข้าไปเรียนรู้อารมณ์ ความรู้สึก ในวัฒนธรรมของพวกเขาว่า ตัวเขาจะแสดงออกถึงอารมณ์ของตนเองผ่านสู่สายตาภายนอกในขณะที่เขาอยู่ในบริบทของการรวมกลุ่มทางสังคมอย่างไร Geertz มองการชนไก่ของชาวบาห์ลีถึงลงไปกว่าที่เราจะเห็นได้ในเชิงประจักษ์ว่าเป็นเสมือน “ละคร” ที่แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกันกับสถานภาพทางสังคม ระเบียบทางสังคม ความเป็นลูกผู้ชาย อำนาจของปีศาจ หรือแม้กระทั่งมองเห็นว่าการชนไก่เป็นรูปแบบของการแสดงสถานะที่ดีและศักดิ์สิทธิ์ของวรรณะกษัตริย์ในสังคมบาห์ลี

จะเห็นได้ว่าการศึกษาไก่ชนตามแนวทางมานุษยวิทยา จะทำให้เห็นความสัมพันธ์กับส่วนต่าง ๆ ของสังคม โดย Geertz วิเคราะห์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการละเล่น นิทาน ภาษา คำศัพท์ที่ใช้ในการเปรียบไก่ชนตลอดจนระบบค่านิยมที่ปรากฏในความเชื่อเรื่องชนชั้นและสถานภาพของคนในสังคม สิ่งหนึ่งต้องพึงตระหนักว่าแบบแผนทางวัฒนธรรมในแต่ละสังคม วัฒนธรรมนั้นแตกต่างกันถ้าจะมาเปรียบเทียบกับการเล่นไก่ชนในแต่ละสังคมก็อาจทำให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อย่างในบริบทของสังคมไทย คนไทยก็เล่นชนไก่เหมือนกัน แต่ทั้งนี้เงื่อนไขของความสนุกสนานกลับไม่ได้อยู่ที่ชนชั้นสูง 2 ตระกูลมาวางเงินเดิมพันแข่งกัน ไม่ได้เป็นการแข่งขันในเรื่องของสถานภาพ ดังนั้นจึงเป็นคำถามที่น่าสนใจต่อไปในการหาคำตอบว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น มีองค์ประกอบหรือโครงสร้างที่ต่างกันอย่างไร

อย่างไรก็ตามการศึกษาแบบ thick description เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่เน้นการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและต้องทำในกลุ่มขนาดเล็ก กินระยะเวลาค่อนข้างนานเพราะจำเป็นต้องเน้นค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่อย่างละเอียดลออ แต่โดยธรรมชาติของตัวมันเองแล้วสัญลักษณ์มักจะมี ความกำกวมหลากหลายความหมายสมาชิกต้องดีความอยู่ตลอดเวลาว่าสัญลักษณ์เหล่านั้นใช้ในความหมายใดและเวลาใด การวิเคราะห์วัฒนธรรมแบบ thick description ในการศึกษาทางมานุษยวิทยาจึงไม่ใช่การศึกษาทดลองเพื่อแสวงกฎเกณฑ์ที่ตายตัว แต่เป็นการตีความเพื่อหาความหมายทางวัฒนธรรมแม้ว่าความหมายนั้นจะมีความหลากหลายซับซ้อน ไม่ชัดเจนแต่เป็นความหมายที่เป็นสาธารณะ (public) คือเป็นความหมายที่สมาชิกในสังคมรับรู้ร่วมกันเพราะสังคมเป็นผู้กำหนดความหมายเหล่านั้นร่วมกัน ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาแบบ thick description เป็นการตีความการให้ความหมายระบบสัญลักษณ์อย่างที่คนในวัฒนธรรมนั้นตีความในช่วงที่เข้าไปทำการศึกษา แล้วแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างทางความหมายเหล่านั้นมีบทบาท

อย่างไรในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ นักมานุษยวิทยาจำเป็นต้องใช้จินตนาการในการตีความคำพูดและการกระทำต่าง ๆ ที่สังเกตเห็นได้แล้วเขียนออกมาเป็นคำอธิบายอย่างที่ตนเข้าใจ

ในส่วนของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้นำแนวทางการศึกษาแบบ thick description ในการวิเคราะห์การเล่นของ Geertz มาเป็น แก่นงานของ Geertz จะเป็นการศึกษาการชนไก่ในสังคมบาห์ลี ที่มีความแตกต่างทั้งรูปแบบการเล่นและโครงสร้างทางสังคมทั้งจากกลุ่มเจ้าของไก่และวัฒนธรรมบาห์ลี ในขณะที่โครงสร้างกลุ่มเจ้าของวัวลานมีความซับซ้อนมากกว่าการชนไก่ของ Geertz แต่ก็เป็นการพยายามของการศึกษาครั้งนี้ที่จะนำมาศึกษาโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมอย่างเมืองเพชรบุรีที่มีบริบทที่แตกต่างหลากหลายของคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์

อย่างไรก็ตามนอกจากการใช้แนวทางการศึกษาแบบตีความของ Geertz ในกลุ่มทฤษฎีมานุษยวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Anthropology) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยังเห็นถึงความสำคัญที่จะนำแนวคิดอื่นทั้งจากกลุ่มทฤษฎีมานุษยวิทยาสังคม (Social Anthropology) ด้วยแนวคิดเชิงโครงสร้างหน้าที่ตลอดจนแนวคิดร่วมสมัยอย่าง มโนทัศน์ว่าด้วยพื้นที่และความหมายมาประกอบการอธิบายลักษณะสังคมวัฒนธรรม โครงสร้างของระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มคนเล่นและเลี้ยงวัวลานเมืองเพชร ซึ่งน่าจะช่วยอธิบายถึงวิถีชีวิตและคุณสมบัติที่ว่าด้วยความเป็น “ลูกผู้ชายเมืองเพชร” ให้ปรากฏภาพมาชัดเจนยิ่งขึ้นด้วยกรอบความคิดทางทฤษฎีดังต่อไปนี้

แนวคิดกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคม (Socialization Process)

มนุษย์ตั้งแต่เกิดมาเป็นทารกจะไม่รู้ความเป็นไปของสังคมหรือไม่อาจมีส่วนร่วมกับผู้อื่นไม่รู้ว่าจะไร้อะไรควร อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ หรือตัวเองเป็นใครและต่างกับคนอื่นอย่างไร ซึ่งทารกจะเรียนรู้ผ่านตัวแทน เช่น พ่อแม่ผู้ปกครองในด้านและต่างกับคนอื่นอย่างไร ซึ่งทารกจะเรียนรู้ได้โดยผ่านตัวแทน เช่น พ่อแม่ผู้ปกครองในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่การรับประทานอาหาร การเดิน การใช้ภาษาพูดภาษาเขียนหรือภาษาที่เป็นสัญลักษณ์หรือแม้กระทั่งการขับถ่าย เป็นต้น

ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะมนุษย์เราไม่ได้เป็นสัตว์สังคมโดยกำเนิด หรือไม่มีพัฒนาการที่จำเป็นต่อการอยู่รอด มนุษย์จึงต้องได้รับการขัดเกลาทางสังคมเพื่อความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง มนุษย์จึงไม่สามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างอัตโนมัติ จำเป็นต้องมีตัวแทนมาเปลี่ยนบุคลกลนั้นจากลักษณะทางชีววิทยา (Biological person) มาเป็นมนุษย์ของสังคม (Social person) อันเกิดจากกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่มีส่วนทำให้มนุษย์เติบโตอย่างมีวุฒิภาวะ (Maturation) (สุพัตรา สุภาพ 2544: 37)

การเรียนรู้ในช่วงต่าง ๆ ของชีวิตมนุษย์จะเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ท่าที คุณค่า ประเพณี กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อให้มนุษย์ยอมรับและปฏิบัติตามสิ่งที่สังคมกำหนดไว้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต เมื่อคนคนหนึ่งเปลี่ยนแปลงกลุ่มสมาชิกใหม่ เขาก็มักจะเรียนรู้ค่านิยม ระเบียบแบบแผนการปฏิบัติของกลุ่มตามไปด้วย ซึ่งจะทำให้สามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิด ความประพฤติที่เหมาะสมกับวาระและโอกาสต่าง ๆ

ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมหรือการอบรมให้การเรียนรู้ทางสังคมในความหมายกว้าง ๆ จึงหมายถึงกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง หรือเป็นกระบวนการอบรมสมาชิกของสังคมให้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์บรรทัดฐานต่าง ๆ สังคมเพื่อให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นเป็นระเบียบเรียบร้อย กระบวนการนี้เป็นการเรียนรู้เชิงบทบาทที่เหมาะสมตามความคาดหวังของคนส่วนใหญ่ตลอดจนปลูกฝังความคิด ความเชื่อและค่านิยมที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ

กระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปและต่อเนื่องตลอดชั่วชีวิต วิธีการถ่ายทอดปลูกฝังนี้ เป็นกระบวนการทั้งที่เป็นทางการ เช่น การศึกษาเล่าเรียนในวัด โรงเรียน และที่ไม่เป็นทางการกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมในครอบครัว ถือเป็นการอบรมที่ไม่เป็นทางการ โดยที่พ่อแม่และกลุ่มเครือญาติมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยม อบรมสั่งสอนบรรทัดฐานต่าง ๆ มาตั้งแต่เด็กเริ่มรู้ความและอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ มีบทบาทและมีอิทธิพลต่อทัศนคติบุคลิกภาพและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะมีส่วนหล่อหลอมบทบาททางเพศมากที่สุดด้วย (ปราณี วงษ์เทศ 2535: 73)

ในทางมานุษยวิทยากระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมหรือการอบรมขัดเกลาทางสังคมเป็นการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งสมาชิกแต่ละคนในสังคมจำต้องเรียนรู้ผ่านสถาบันสังคมและหน่วยต่าง ๆ ของสังคมเริ่มตั้งแต่แรกเกิดหรือแรกเข้าเป็นสมาชิกของสังคม เด็บโตเป็นผู้ใหญ่จนกระทั่งตาย การอบรมขัดเกลาทางสังคมถือว่าเป็นมโนทัศน์อันสำคัญในการปรากฏการณ์การอธิบายการแบ่งบทบาททางเพศและบทบาทหน้าที่ของชายหญิงในแต่ละสังคม (สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ 2537: 14)

ในสังคมชนเผ่าที่ปรากฏให้เห็นการกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคม โดยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดบทบาทและความเป็นเพศนั้นเห็นได้จากพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของผู้ชายในสังคมดั้งเดิม เช่น ลัทธินามะ (Nama Cult) ของพวกเบนามาเนนา (Bena Bena) ในนิวกินี เป็นตัวอย่างพิธีกรรมที่แยกแยะผู้หญิงออกจากอิทธิพลทางการเมืองและกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เป็นการพยายามทำลายอิทธิพลของแม่เหนือลูกชายและหล่อหลอมผู้ชายภายในกลุ่มหรือตระกูลให้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและกัน โดยมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฉพาะกลุ่มหรือวงศ์ตระกูลเป็นสัญลักษณ์ เช่น

กรณีของพวกเบนนาเบนามี “ขลุ่ยนามา” (Nama Flutes) ซึ่งใช้เป่าเล่นเพลงทุกชนิดในพิธีศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลื่อนสถานภาพของเด็กชายให้เป็นผู้ใหญ่ (ยศ สันตสมบัติ 2544 : 152)

เมื่อเด็กผู้ชายกลุ่มหนึ่งบรรลุนิติภาวะเข้าสู่พิธีกรรมการเลื่อนสถานภาพ พวกเขาจะเพื่อนร่วมรุ่น (age mate) ในแต่ละวงศ์ตระกูลที่มีขลุ่ยและเพลงที่แต่งขึ้นเป็นของตนเองเฉพาะขลุ่ยจะได้รับการดูแลเป็นอย่างดีเพราะเป็นสัญลักษณ์ประจำแห่งการสืบทอดวงศ์ตระกูล ในขณะที่เพลงประจำตระกูลเป็นสัญลักษณ์ในการยืนยันการเป็นสมาชิกร่วมวงศ์ตระกูลและมีสิทธิในการทำกินบนที่ดินของตระกูลนั่นเอง ส่วนเด็กหนุ่มที่กำลังเป็นหนุ่มจะถูกนำมารวมอยู่ในบ้านที่สร้างขึ้นพื้นที่เฉพาะหรืออาจจะที่บ้านของผู้ชาย ซึ่งเด็กเหล่านี้จะต้องเผชิญกับความรุนแรง การถูกทรมานเป็นระลอก ๆ ติดต่อกัน พวกเขาจะถูกบังคับไม่ให้เดินทางในเส้นทางที่ผู้หญิงใช้เป็นประจำ ห้ามไม่ให้รับอาหารจากผู้หญิง หากมีเด็กคนไหนละเมิดกฎก็จะถูกลงโทษด้วยการเฆี่ยนตี เด็กทุกคนจะถูกบังคับให้ตื่นทั้งวันทั้งคืน พวกผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ชายจะสอนศิลปะการต่อสู้ สอนให้รู้จักและเรียนรู้ว่าใครคือมิตร ใครคือศัตรู ตลอดจนความรับผิดชอบที่จะมาพร้อมกับการเป็นผู้ใหญ่ การแต่งงานหรือสิ่งอื่น ๆ เด็กทุกคนที่เข้าร่วมจะกลายเป็น “เพื่อนร่วมรุ่น” และสามารถให้สรรพนามพิเศษบ่งบอกถึงความสัมพันธ์และมิตรภาพที่ยั่งยืนไปตลอดชีวิต (ยศ สันตสมบัติ 2544 : 153)

ช่วงสำคัญของพิธีกรรมอยู่ที่การทรมานเด็กหนุ่มด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การกลืนไม้เรียว หากมีการละเมิดกฎเกณฑ์ หรืออาจเป็นการใช้ความรุนแรงในรูปแบบอื่น ๆ การไม่ให้เด็ก ๆ ได้พักผ่อนและต้องตื่นแต่เช้าเพื่อร่วมพิธี เด็ก ๆ จะถูกมัดมือไขว่หลัง ถูกระชาคมจนหน้าหงายและลำตัวแอ่นไปด้านหลัง จมูกทั้งสองข้างถูกสอดใส่ทิ่มแทงด้วยใบไม้เนื้อหยาบสาบที่ม้วนจนเป็นแท่งกลมเหมือนดินสอจนกระทั่งเลือดไหลย้อยออกมาทางรูจมูก ปลายหนังหุ้มอวัยวะเพศจะถูก “ถู” ในลักษณะเดียวกัน บางวันทวารหนัก ปากและลิ้นของเด็ก ๆ จะถูกสวนล้างด้วยจนเลือดออกด้วยลูกธนูเล็ก ๆ ปลายทำด้วยก้านหินแหลมเด็กยังถูกบังคับให้ถือไม้คานาและกลืนไม้ลงไปในลำคอเพื่อให้อาเจียน การเรียนรู้และการลงโทษในทำนองนี้กินเวลาหลายสัปดาห์ จนกระทั่งปากและคอของเด็กเริ่มเจ็บระบมและกินได้เพียงอาหารเหลว เช่น มันบด กลัวยบดและน้ำ บรรดาผู้ใหญ่ที่ร่วมพิธีกรรมนี้จะต้องงดเว้นการหลับนอนกับภรรยาของตนตลอดช่วงระยะเวลาประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมในลักษณะดังกล่าวเป็นการเลื่อนสถานภาพของเด็กผู้ชายจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ ตัวพิธีอาจผูกขาดเฉพาะผู้ชายโดยมีจุดหมายสำคัญคือการตอกย้ำอำนาจทางสังคมตามบทบาททางเพศและความเป็นปึกแผ่นของผู้ชาย การที่เด็กผู้ชายหลายคนสามารถผ่านเหตุการณ์อันทรมานมาได้ นั่นเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกให้รู้ว่าเขาสามารถหลุดพ้นมาจากอำนาจอ้อมอกจากผู้เป็นแม่ซึ่งถือว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ ดังนั้นพิธีกรรมจึงหน้าที่ในการตัดสายสัมพันธ์และอาจของแม่มาสู่อำนาจของพ่อหรือผู้ชาย โดยการพิธีกรรมเป็นการใช้อำนาจของกลุ่มผู้ชายอาวุธเพื่อขจัดความขัดแย้งที่เด็กอาจมีกับ

ผู้ชาย การใช้ความรุนแรงเป็นการบีบบังคับให้เด็กยอมจำนนต่อกฎเกณฑ์ ยอมรับมาตรฐานของสังคมและอำนาจของพ่อ

ในสังคมหลาย ๆ สังคมต่างก็มีรูปแบบวัฒนธรรมในการให้เลี้ยงดูและขัดเกลาสมาชิกใหม่ในวิถีทางที่แตกต่างกันไป ความเป็นเพศและบทบาททางเพศก็เป็นส่วนหนึ่งในของความจำเป็นในการขัดเกลานั้น แม้ความรุนแรงอาจไม่ใช่เรื่องดีในสายตาคนต่างวัฒนธรรม แต่ก็สามารถดำรงอยู่ได้โดยมีหน้าที่อันเกิดจากระบบเชิงโครงสร้างของสังคมที่ทำให้มันดำรงอยู่ ในขณะที่พิธีกรรมเป็นการรวมกลุ่มคนมาเพื่อเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคม ทักษะชีวิตเป็นเครื่องยืนยันตอกย้ำสถานภาพและตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ในแต่ละช่วงของพิธีกรรมมีรายละเอียดและขั้นตอนที่ซับซ้อนเพื่อสร้างประสบการณ์ทางสังคมให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้

อย่างไรก็ตามแม้สังคมเมืองเพชรอาจไม่ได้จัดอยู่รูปแบบสังคมชนเผ่า ความรุนแรงในพิธีกรรมเปลี่ยนแผนอาจไม่ปรากฏชัดเจนเท่า แต่ลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการนั้นมีส่วนสอดรับการแนวคิดการเรียนรู้เชิงสังคมได้ไม่น้อย และที่สำคัญการละเล่นวัวลานของชาวเมืองเพชรอาจเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้สังคมของกลุ่มผู้ชายเมืองเพชรด้วยลักษณะและรูปแบบการเล่นจะผูกขาดในกลุ่มผู้ชายโดยส่วนใหญ่ มีหน้าซ้ำวัวลานยังเป็นที่ยอมรับการกลุ่มผู้หญิงที่หากแม้ลูกผู้ชายให้ความสนใจเข้าไปร่วมกลุ่มด้วย ดังนั้นแนวคิดนี้จะช่วยในการอธิบายกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมที่มีผลต่อการสร้างนิยามความเป็นชายในกระบวนการหรือขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิถีการดำรงชีวิตในพื้นที่ของการละเล่นวัวลาน

แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ (Patronage system)

แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์เป็นแนวคิดหนึ่งที่เป็นทางเลือกที่สามารถนำมาอธิบายโครงสร้างสังคมไทย ซึ่งคุณูปการของแนวคิดนี้ได้ชี้ให้เห็นความเป็นจริงข้อหนึ่งว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการกำหนดสถานภาพของบุคคลลดหลั่นจากบนมาสู่ล่าง นั่นคือ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่เน้นความแตกต่างระหว่างฐานะตำแหน่งอันซึ่งได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์ที่มีฐานะตำแหน่งสูงกว่าและผู้รับอุปถัมภ์ที่มีฐานะต่ำกว่า แม้ความคิดดังกล่าวจะถูกโต้แย้งว่าสามารถอธิบายสังคมได้ในระดับจุลภาคเท่านั้นไม่สามารถนำมาอธิบายสังคมไทยได้ทั้งหมด ดังนั้นจึงการศึกษาครั้งนี้จึงพยายามทำความเข้าใจแนวคิดนี้ก่อนที่จะนำมาปรับใช้กับสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มนักแสดงวัวลานเมืองเพชรบุรี

นักมานุษยวิทยาสังคมอย่าง Scott อธิบายว่าความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ คือความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนกันระหว่างคนในสังคมที่มีฐานะบทบาทต่างกัน และอาจพิจารณาเป็นแบบหนึ่งของความสัมพันธ์แบบ Dyadic เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน ซึ่งเป็นความ

ผูกพันของมิตรภาพแบบประโยชน์ใช้สอย และสิ่งที่คุณมีอยู่คุ้มครองผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้ง 2 อย่างแก่ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่า (ผู้ถูกอุปถัมภ์) ซึ่งต้องให้การตอบแทนด้วยความจงรักภักดีแบบช่วยเหลือตอบแทน ซึ่งรวมถึงการอุทิศตัวรับใช้แก่ผู้อุปถัมภ์ ในขณะที่ Peter M. Blau ได้อธิบายใน *Exchange and power in social life* (1964) โดยชี้ให้เห็นว่าผู้อุปถัมภ์มักจะอยู่ในฐานะที่ให้วัตถุหรือบริการแก่ผู้อื่นอย่างสะดวกสบาย ผู้ที่รับวัตถุหรือบริการนี้อาจจะเป็นครอบครัวชาวนาที่ยากจน วัตถุหรือบริการที่ได้ อาจเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการอยู่รอดของตนหรือครอบครัว การรับเอาวัตถุหรือบริการไม่สามารถทดแทนคืนได้เต็มที่และจะสร้างหนี้ทางใจที่ผูกพันผู้นั้นกับผู้อุปถัมภ์ ส่วน Arenberg กล่าวว่าระบบอุปถัมภ์เป็นการพึ่งซึ่งกันและกันระหว่างผู้อุปถัมภ์ ถ้าผู้ที่ได้รับการอุปถัมภ์อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมมาสู่วิธีการผลิตซึ่งเน้นการผลิตเชิงธุรกิจ ในสังคมเกษตรกรรมที่มีการผลิตแบบดั้งเดิม ชาวนาจะต้องพึ่งตนเองในการทำมาหากิน กระบวนการผลิตในทุกขั้นตอนต้องอาศัยแรงงานของตน ในช่วงปีการผลิตหนึ่ง ๆ ที่ชาวนาต้องทำงานอย่างหนักและเมื่อได้ผลผลิตเขาจะเก็บไว้ใช้เอง ส่วนที่เหลือจะแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของที่จำเป็นและสิ่งที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ความสัมพันธ์ในหมู่บ้านมีส่วนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับระบบเครือญาติและระบบครอบครัวซึ่งถือเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจเดียวกัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตเป็นแบบตะวันตก ความสัมพันธ์เหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป เศรษฐกิจพัฒนาขึ้น ผลผลิตมากขึ้น การผลิตของชาวนาไม่ได้เป็นการผลิตเพื่อตัวเองอีกต่อไป แต่ต้องเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจที่ต้องเพิ่มทั้งปริมาณและคุณภาพของการผลิตลักษณะเกื้อกูลในชุมชนจะค่อย ๆ หดไป (สมหญิง สุนทรวงษ์ 2532 : 15)

ด้าน อมรา พงสาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธ์ (2539 : 28-29) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ไว้ว่า “ผู้อุปถัมภ์” (patron) หมายถึงบุคคลผู้มีอำนาจ สถานภาพอิทธิพลและฉันทานุมัติ (sanction) โดยจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้ที่มิอำนาจด้อยกว่าหรือเป็น “ผู้รับอุปถัมภ์” (client) ที่ต้องการช่วยเหลือและการปกป้อง ซึ่งผู้อุปถัมภ์จะให้ผลประโยชน์โดยหวังผลตอบแทนในรูปของสินค้า ความภักดี การสนับสนุนทางการเมืองและการบริการในรูปแบบต่าง ๆ จากผู้รับอุปถัมภ์ของตน ซึ่งโดยทั่วไปในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย อันได้แก่ผู้รับอุปถัมภ์มักจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบเสมอเพราะเป็นผู้ที่อ่อนแอกว่าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

ในความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์นี้ผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งอาจให้การอุปถัมภ์ต่อผู้รับอุปถัมภ์ได้มากกว่า 1 คน ซึ่งเรียกกลุ่มผู้รับการอุปถัมภ์หลาย ๆ คนว่า “บริวาร” ซึ่งหมายถึงบุคคลที่ห้อมล้อมบุคคลหนึ่งร่วมกัน แต่ความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อุปถัมภ์จะมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคล หมายความว่าบริวารแต่ละคนต่างต้องมีข้อตกลงส่วนตัวกับผู้รับการอุปถัมภ์และจะไม่สนใจบริวารคนอื่น ซึ่ง

ส่งผลให้ความสัมพันธ์ จงรักดีต่อผู้อุปถัมภ์มีลักษณะแบบส่วนตัว ในวงความสัมพันธ์แบบบริหารระดับกว้างจะพบว่าบริหารของผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งอาจเป็นผู้อุปถัมภ์ของบริหารอีกคนหนึ่งและเมื่อผู้อุปถัมภ์ที่อยู่สูงสุดสั่งการลงมา คำสั่งดังกล่าวจะถูกถ่ายทอดไปเรื่อย ๆ ซึ่งเรียกผู้ที่อยู่ในส่วนขยายของบริหารนี้ว่า “แควดวง” ซึ่งจะเห็นได้ว่ากลุ่มบริหารและเครือข่ายของแควดวงสามารถสะท้อนรูปแบบโครงสร้างสังคมไทยได้เป็นอย่างดี แม้ว่าในระยะหลังไทยจะมีการติดต่อสัมพันธ์กับตะวันตกอย่างใกล้ชิดก็มิได้ทำให้ลักษณะดังกล่าวหมดสิ้นไป (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชาควินพันธ์ : 185-215)

สังคมชาวนาไทยก็เช่นเดียวกันกับสังคมมนุษย์ส่วนใหญ่ทั่วโลกที่มีการจำแนกแยกแยะบุคคลออกเป็นระดับชั้น (Class) ต่าง ๆ ตามสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนครอบครองอยู่ในแง่ของสถานภาพทางเศรษฐกิจนั้น เนื่องจากที่ดินเป็นปัจจัยในการผลิตที่มีความสำคัญยิ่งต่อระบบการเศรษฐกิจการเกษตร และเป็นปัจจัยที่มีสัดส่วนต่อจำนวนประชากรลดน้อยลงเรื่อย ๆ ตามอัตราการขยายตัวของจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นตามกาลเวลา ปริมาณของที่ดินที่ปัจเจกบุคคลถือครองอยู่จึงเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่สังคมชาวนาไทยใช้ในการจำแนกสถานภาพทางเศรษฐกิจออกเป็น “คนรวย” ซึ่งหมายถึงผู้ที่ถือครองที่ดินผืนใหญ่ (ซึ่งมีอยู่จำนวนน้อย) ผู้ที่มีปริมาณที่ดินอยู่ในการครอบครองมาก จึงอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบ เพราะการที่มีที่ดินอยู่มากเกินความจำเป็นแก่การผลิตเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวนั้น จะอำนวยความสะดวกให้ชาวนาที่ร่ำรวยเหล่านี้สามารถให้การอุปถัมภ์คำชูแก่ชาวนาที่มีฐานะยากจน หรือค่อนข้างจะยากจนได้ ด้วยเหตุนี้ชาวนาที่ร่ำรวยจึงเป็นบุคคลที่ได้รับความเกรงอกเกรงใจเป็นพิเศษจากชาวนาที่ยากจนที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ และยังสามารถที่จะเรียกร้องเอาการบริการต่าง ๆ บางอย่าง ซึ่งรวมถึงเสียงสนับสนุนทางการเมืองจากกลุ่มชาวนายากจนที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ได้อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน มักจะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลหรือผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือกันอยู่แล้วในท้องถิ่น (พุทธ วีระประเสริฐ 2536 : 47-78)

ในสังคมชนบทนั้นจะพบว่าความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่โดยทั่วไป อีกทั้งดูเหมือนว่าบางกรณีที่ชาวนาจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบเสียมากกว่า แต่ก็ก็เป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่ชาวนาพอใจซึ่งนับเป็นการสะท้อนแนวคิดที่สืบเนื่องจากการจัดลำดับตามอุดมการณ์ศักดินา รวมทั้งยังมีความเชื่อมโยงกับการรับรู้ในเรื่องผู้ใหญ่ผู้น้อยของคนไทยอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์อย่างแพร่หลายในระบบราชการพลเรือนและทหาร ซึ่งชนชั้นผู้นำในระบบราชการยังคงใช้เครือข่ายของระบบอุปถัมภ์ในการรักษาและคงไว้ซึ่งกลุ่มผู้สนับสนุนที่มีความจงรักภักดี แม้สังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากนับตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน แต่เนื้อหาของการจัดลำดับชั้นของฐานะ

ตำแหน่งตามความร่ำรวย อำนาจและสถานภาพของคนไทยยังไม่เปลี่ยนแปลงไป อันหมายถึงระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แบบดั้งเดิมก็ยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธ์ 2539 : 259-284)

อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาเชื่อในเบื้องต้นว่าแนวคิดระบบอุปถัมภ์นี้น่าจะมีนัยสำคัญกับการอธิบายกระบวนการอันซับซ้อนในการละเล่นวูลานที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่าง “คนเลี้ยง” “คนเล่น” และ “คนจัดวูลาน” ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่รุกคืบเข้าสู่ชุมชนจนเกิดกลุ่มคนใหม่ ๆ ขึ้นมามากมายเช่น “คนคูแล” หรือ “คนสนับสนุน” เป็นต้น

แนวคิดการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory)

ส่วนแนวคิดถัดมาเป็นประเด็นต่อเนื่องจากแนวระบบอุปถัมภ์ที่กล่าวมาข้างต้นโดยเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการแลกเปลี่ยนอันนำมาซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังเช่นในกรณีที่อีกฝ่ายหนึ่งสามารถให้ประโยชน์ได้มาก แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งไม่มีสิ่งใดตอบแทนหรือตอบแทนน้อยกว่า ฝ่ายที่ตอบแทนน้อยกว่าจะให้การยอมอยู่ใต้อำนาจเป็นการแลกเปลี่ยน นั่นคือผู้ที่มิทรัพยากรน้อยกว่าจะยอมอยู่ใต้อำนาจผู้ที่มิทรัพยากรมากกว่า “อำนาจ” คือการที่คนคนหนึ่งสามารถให้รางวัลแก่ผู้ปฏิบัติตามและลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตามได้ ซึ่งระดับการยอมอยู่ใต้อำนาจนี้ขึ้นอยู่กับว่าฝ่ายที่ตอบแทนได้น้อยกว่ามีทางเลือกอื่น ๆ ที่ทำให้ไม่ต้องอยู่ใต้อำนาจหรือสามารถรวมตัวกันเพื่อต่อรองอำนาจ

Blau (สมหญิง สุนทรวงษ์ 2532 : 32-33) ได้อธิบายโดยการผสมผสานแนวคิดหลายแนวในทางสังคมศาสตร์เข้าด้วยกัน แล้วมีสมมุติฐานว่ามนุษย์ทำการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Rationality) ภายใต้อิทธิพลที่มีขีดการรับรู้จำกัด แม้ว่าทางทฤษฎีจะมองว่ามนุษย์มีการกระทำเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตัว แต่การกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวนั้นมิได้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการตอบสนองผลประโยชน์ของผู้อื่นด้วยในเวลาเดียวกัน เพราะโดยพื้นฐานแล้วมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ทฤษฎีนี้ยังให้ความสำคัญแก่ผลของพฤติกรรมที่กลับมามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคลที่จะมีพฤติกรรมในอนาคตด้วย และเห็นว่าปทัสถานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งในขณะเดียวกันก็มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย

ทั้งนี้ Blau (นวรรตน์ นพหิรัญ 2540 : 22-23) ยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่าการแลกเปลี่ยนทางสังคมก่อให้เกิดความไว้วางใจระหว่างบุคคลและประสานปัจเจกบุคคลทั้งหลายเข้าสู่กลุ่มทางสังคมเนื่องจากการยากที่บุคคลจะวัดและประเมินค่าของสิ่งที่พวกเขากำลังแลกเปลี่ยนอยู่ ดังนั้นการแลกเปลี่ยนจึงมีแนวโน้มที่จะเริ่มต้นจากการแลกเปลี่ยนเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วค่อย

พัฒนาขึ้นอย่างช้า ๆ การตอบแทนซึ่งกันและกันและการแลกเปลี่ยนจะขยายเพิ่มขึ้นไปพร้อม ๆ กับความไว้วางใจซึ่งกันและกันที่มีมากขึ้น ดังนั้นกระบวนการต่าง ๆ ของการแลกเปลี่ยนทางสังคมจะก่อให้เกิดความไว้วางใจในความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการแลกเปลี่ยนของพวกเขาที่กระทำซ้ำ ๆ และขยายเพิ่มขึ้นทีละเล็กละน้อย โดยสิ่งที่เป็นฐานของกระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคมนี้คือ บรรทัดฐานทางสังคมของการตอบแทนซึ่งกันและกัน (Social norm of reciprocity) ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดการดำเนินการแลกเปลี่ยน (Exchange transaction) และการละเมิดบรรทัดฐานนี้จะนำไปสู่การ Sanction หรือยุติความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนได้ ส่วนการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ จะมีการระบุค่าของสิ่งของที่จะแลกเปลี่ยนกันอย่างชัดเจน พันธะตอบแทนจะอยู่ในรูปของการทำสัญญา (Contractual Obligation) และมักมีการกำหนดเจรจาเกี่ยวกับเงื่อนไขการตอบแทนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ชาดิซาย ณ เชียงใหม่ (นวรรตน์ นพหิรัญ 2540 : 26) ได้ขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดของ Blau ไว้ว่าการแลกเปลี่ยนทางสังคมเป็นการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลที่ถูกจูงใจโดยผลตอบแทนที่คาดคิดว่าจะได้รับการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น การแลกเปลี่ยนรางวัลหรือผลตอบแทนเหล่านั้นจึงเป็นกลไกอันหนึ่งที่ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดำรงอยู่ได้และช่วยให้ชายของความสัมพันธ์ขยายกว้างขึ้น เมื่อบุคคลหนึ่งมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับอีกบุคคลหนึ่งมากขึ้น พวกเขาจะรู้สึกผูกพันที่จะต้องตอบแทนผลประโยชน์ต่อกันมากขึ้นและมีสายสัมพันธ์ระหว่างกันที่แน่นแฟ้นขึ้น

ในขณะที่ Tuner (สมหญิง สุนทรวงษ์ 2532: 32) อธิบายว่าบุคคลจะกระทำการใดก็ตามย่อมมุ่งหวังกำไร หรือหวังสิ่งของตอบแทนจากความสัมพันธ์กับผู้อื่น การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จึงเป็นกลไกที่ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดำรงอยู่ได้ เมื่อบุคคลหนึ่งมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับอีกคนหนึ่งมากขึ้น เขาย่อมรู้จักผูกพันที่จะต้องตอบแทนผลประโยชน์มากขึ้น และมีสายสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นขึ้น การแลกเปลี่ยนและตอบแทนผลประโยชน์เป็นการลงทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “การพึ่งอาศัยให้ไว้วาง” ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และความผูกพันนี้ช่วยส่งเสริมให้เกิดความเชื่อถือ และข้อผูกมัดทางใจที่มีต่อกันให้มากขึ้น เมื่อบุคคลมีความผูกพันกับสายสัมพันธ์หนึ่ง ๆ มากเท่าใด เขาก็จะอุทิศเวลาและกำลังกายมาปกป้องรักษาสายสัมพันธ์มากขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตามหากมีละเมิดปทัสถานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ บุคคลนั้นจะถูกลงโทษ

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมอธิบายว่าการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมก็คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนที่ผู้กระทำทางสังคมทั้งหลายมาแลกเปลี่ยนสินค้า บริวาร รวมทั้งสิ่งของที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เช่น สิ่งของ อาหาร การยอมรับทางสังคม เกียรติภูมิ เป็นต้น ซึ่งในการปฏิสัมพันธ์

เชิงแลกเปลี่ยนทางสังคมนั้น บุคคลอาจไม่ได้คาดหวังว่าจะต้องได้รับผลตอบแทนสูงสุดเสมอไป แต่อาจเป็นผลตอบแทนที่บุคคลพึงพอใจหรือพอยอมรับได้ โดยอาศัยบรรทัดฐานทางสังคมของการตอบแทนซึ่งกันและกัน (Social norm of reciprocity) เป็นตัวกำหนดการดำเนินการเปลี่ยนแปลงและการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลหรือกลุ่มดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จะก่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และเกิดเป็นแบบแผนที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นเครือข่ายของการแลกเปลี่ยน อย่างไรก็ตามภายใต้กระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มที่มาแลกเปลี่ยนกันนั้นอาจไม่จำเป็นต้องเป็นความสัมพันธ์แบบสมมูลเสมอไป แต่อาจเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่ากัน (นวรรตน์ นพหิรัญ 2540: 27)

แนวคิดพื้นที่ในฐานะเป็นสิ่งประดิษฐ์และการนำเสนอทางวัฒนธรรม (Place as a cultural construct or representation)

มโนทัศน์เกี่ยวกับพื้นที่เป็นมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยาที่สำคัญกำลังได้รับความนิยมนำกว้างขวางในวงวิชาการทางมานุษยวิทยาในยุคเปลี่ยนสหัสวรรษ นักมานุษยวิทยาโดยทั่วไปพิจารณาพื้นที่ สถานที่และอาณาเขตบริเวณควบคู่ไปกับความหมาย ความคิด จินตนาการและความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับสถานที่ที่แต่ละคนมีเมื่อเข้าไปอยู่ในสถานที่หรือพื้นที่หนึ่ง ๆ

สำหรับพื้นที่หรือสถานที่ที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์ คำว่าผลผลิตหรือสิ่งประดิษฐ์นี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของมนุษย์ในการให้ความหมายในด้านต่าง ๆ กับพื้นที่หรือสถานที่รอบตัว นักมานุษยวิทยาเชื่อว่าการพิจารณาเกี่ยวกับพื้นที่ที่แท้จริงแล้วก็คือ การมองพื้นที่ทางกายภาพเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม มนุษย์สร้างพื้นที่ตามวัตถุประสงค์และความต้องการของตนโดยการให้ความหมายทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง เมื่อพื้นที่กลายเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม พื้นที่จึงมีความหมายและนัยสำคัญมากกว่าการที่มีสภาพเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างหนึ่ง พื้นที่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของมนุษย์ โดยผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรมและอำนาจของมนุษย์ที่มอบให้กับ “มัน” (พัฒนา กิตติอาษา 2547: 31)

พื้นที่โดยตัวของมันเองนอกจากจะมีประโยชน์ในการช่วยให้เข้าใจความหมายได้แล้วยังมีองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในการสร้างความหมายอีกคือ “การจัดระยะ” โดยเราอาจแยกการจัดระยะออกเป็น 3 ระดับคือ พื้นที่ที่ถูกนำเสนอในภาพ (space as represented) การจัดวางพื้นที่ในกระบวนการสร้างภาพ (space as representation) และพื้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคมของการสร้างภาพนั้น (social space from which representation is made) (อภิญญา เพื่องฟูสกุล 2543 : 70)

มนุษย์ได้สร้างพื้นที่ให้มีอำนาจในการตรึงความผูกพันเร้าความสนใจ ย้ำเตือนถึงความหลังและสร้างพลังแห่งจินตนาการให้เกิดขึ้นกับผู้ที่เข้าไปประสบพบเห็น อยู่อาศัยหรือเยี่ยมชม นักมานุษยวิทยามองเห็นว่าพื้นที่และสถานที่ที่มีอำนาจขึ้นมาได้เมื่อผู้คนพูดถึงสิ่งต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคน อำนาจและอิทธิพลของพื้นที่ที่มีเหนือมนุษย์แต่ละคนยิ่งเพิ่มขึ้นเป็นเท่าทวีเมื่อสถานที่นั้นกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ประเพณี ประวัติศาสตร์และความทรงจำ ที่สำคัญเมื่อสถานที่แต่ละแห่งกลายมาเป็นเป้าหมายของการต่อสู้ช่วงชิงและครอบครองของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ พื้นที่หรือสถานที่นั้นยังจะกลายเป็นดินแดนแห่งความศักดิ์สิทธิ์หรืออาถรรพ์ที่ดูราวกับว่าพื้นที่ทางกายภาพเหล่านั้นมีชีวิตและจิตวิญญาณอยู่ในตัว สถานที่ที่ทรงพลานุภาพอย่างมหาศาลอยู่ในตัวอาจพิจารณาได้จากตัวอย่างต่อไปนี้คือ มหานครเขรฐาแล่มอันศักดิ์สิทธิ์ แม่น้ำคงคา ปราสาทหินนครวัด ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ วัดที่สำคัญ ป่าช้า บ้านเกิด ฯลฯ

ตัวอย่างเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงพลังอำนาจและปฏิบัติการทางวาทกรรมของสถานที่หรือพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นผลผลิตของมนุษย์แล้วกลายมาเป็นสถานที่ที่มีอิทธิพลครอบงำหรือกำหนดอัตลักษณ์ จินตนาการ ความคิดคำนึงและความทรงจำของมนุษย์แต่ละคนอย่างมหาศาล (พัฒนา กิตติอาษา 2547 : 34 – 35)

สำหรับการศึกษาเรื่องพื้นที่ที่ผ่านมานั้น ในส่วนของพื้นที่ทางกายภาพเป็นสิ่งที่นักมานุษยวิทยาไม่ได้สนใจตีความหมายทางวัฒนธรรมของพื้นที่มากนัก หรืออาจเป็นดังที่ Geertz (อ้างใน พัฒนา กิตติอาษา 2547: 35) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ให้ภาพที่มีความหมายทางวัฒนธรรมได้อย่างจำกัดและไร้พลัง (...place makes poor abstraction) ดังนั้นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับความหมายทางวัฒนธรรมในแง่ของอำนาจในการจินตนาการของมนุษย์จึงไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร

แต่ในความเป็นจริงพื้นที่กลับเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ของชีวิต ที่ติดอยู่ในความทรงจำของปัจเจกชนเสมอที่ล้วนแล้วแต่ผลิตความหมายทางวัฒนธรรมที่ลื่นไหลยืดหยุ่นกับบริบททางสังคมอย่างเรื่อยมา ดังนั้นพื้นที่ทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้จำกัดเพียงพื้นที่ทางกายภาพเพียงอย่างเดียวแต่พื้นที่เป็นเวทีของการสร้างและต่อรองความหมายผ่านการคิดและจินตนาการที่เป็นผลผลิตของประสบการณ์ชีวิตและความผูกพันในแต่ละพื้นที่ของผู้คนอีกด้วย

อย่างไรก็ตามการนำมโนทัศน์เรื่องพื้นที่มาใช้อธิบายในครั้งนี้ก็เพื่อประกอบการอธิบายวิถีชีวิตผู้คนในพื้นที่ “ลานว้าว” ว่า สำหรับพื้นที่ดังกล่าวแล้วพวกเขาเหล่านั้นนิยามความหมายว่าอย่างไร อะไรคือบริบทแวดล้อมอันมีผลต่อการนิยามนั้น ๆ ในขณะเดียวกัน “ว้าวลาน” มีความหมายเกี่ยวกับ “ความเป็นชาย” พวกเขาอย่างไรเมื่อเข้าไปในพื้นที่ลานว้าว และมีปัจจัยใดเป็นตัวเบียดขับให้ความหมายนั้นปรับเปลี่ยนลื่นไหลอยู่ตลอดเวลา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเป็นการพยายามนำวิธีการศึกษาแบบตีความวัฒนธรรมมาใช้ควบคู่กับแนวคิดที่อธิบายระบบความสัมพันธ์ของผู้คนผ่านระบบอุปถัมภ์และการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและการเมืองในสังคมวัวลานเพชรบุรีโดยมุ่งประเด็นศึกษาไปที่สัญลักษณ์ “วัวลาน” และพื้นที่ “ลานวัว” นั้นมีความหมายกับ “ผู้ชาย” ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงในสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร

ขั้นตอนการศึกษา

งานศึกษาชิ้นนี้ใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยา โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลจากทั้งเอกสารและการลงไปสังเกตการณ์ในภาคสนาม ซึ่งลำดับขั้นตอนการทำงานดังนี้

1. การรวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research)

1.1 ศึกษาค้นคว้าหนังสือ เอกสารและบทความที่เกี่ยวข้องการเล่นพื้นบ้านวัวลาน จังหวัดเพชรบุรี รวมทั้งการเล่นพื้นบ้านของภูมิภาคอื่นในประเทศไทยและต่างประเทศที่ใช้ “วัว” เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเล่น เช่น การเล่นวัวเทียมเกวียน วัวเทียมไถ ของเมืองเพชรบุรี การชนวัวในภาคใต้ การสู้วัวกระทิงในประเทศสเปน ตลอดจนเอกสารที่เกี่ยวกับการเล่นที่ใช้สัตว์ประเภทอื่น ๆ เป็นองค์สำคัญ เช่น การชนไก่ การวิ่งวัว การสู้วัวกระทิง เป็นต้น

1.2 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมผลงานทางวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับการเล่นวัวลานของเมืองเพชรบุรีและการชนวัวในภาคใต้

1.3 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารทั้งทางวิชาการและเอกสารทั่วไปที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบุรี

1.4 ศึกษาค้นคว้าทฤษฎี แนวความคิดวิธีวิทยาที่จะนำมาใช้เป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาและการทำงานในภาคสนาม

2. การศึกษาภาคสนามทางมานุษยวิทยา (Anthropological Fieldworks) และงานชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) เป็นระยะเวลา 1 ปี ศึกษาทั้งลักษณะทางกายภาพ ลักษณะและภูมิหลังของกลุ่มประชากร และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจังหวัดเพชรบุรีโดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงดังนี้

2.1 สัมภาษณ์ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับ นายพวง คนเลี้ยงวัว โฆษกผู้ชม นักวิชาการท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่น นักธุรกิจ เจ้าของกิจการร้านค้าที่เกี่ยวข้อง

การละเล่นวัวลาน เช่น อาหาร เครื่องไฟ วงดนตรี ผ้าขาวม้า เครื่องประดับวัว ปฏึก เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในทุกมิติที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับการละเล่นวัวลาน

2.2 เข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตประจำวันในช่วงที่ยังไม่ถึงช่วงเทศกาลวัวลาน คือ ช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม เข้าร่วมตาม “ลานซ้อม” และ “ลานฝึก” ตลอดจนการติดตามการเดินทางซื้อขายวัวลานกับ “นักเลงวัว” กลุ่มต่าง ๆ และการร่วมดำเนินเรื่องขออนุญาตจัดวัวลานจากเจ้าหน้าที่รัฐ

2.3 เข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมตามลานวัวลานทั้งระดับหมู่บ้านตำบลและจังหวัด ในช่วงฤดูกาลแห่งเทศกาลการละเล่นวัวลานของจังหวัดเพชรบุรี คือ ช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน จนกระทั่งถึงต้นเดือนมิถุนายน โดยการเล่นวัวลานและมอบของรางวัล ตลอดจนการเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัวลาน เช่น ทำบุญลาน ยกเสาเกียด และพิธีทูปกระโปก (ตอนวัว)

ขอบเขตและพื้นที่การศึกษา

ในอดีตการละเล่นวัวลานของจังหวัดเพชรบุรีมีลักษณะการเล่นที่เป็นเทศกาลงานประจำปีอย่างหนึ่ง ดังนั้นจึงมีช่วงเวลาเฉพาะเจาะจง แต่ในปัจจุบันการจัดการละเล่นวัวลานมีความเข้มข้นและปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้สามารถเล่นได้ตลอดปี โดยแบ่งเป็นสองช่วงใหญ่ ๆ คือ เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมิถุนายน (ออกพรรษา) ซึ่งลานวัวในช่วงนี้เรียกว่า “ลานจริง” และช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม (เข้าพรรษา) เรียกว่า “ลานซ้อม” ดังนั้นการศึกษาละเล่นวัวลานครั้งนี้จึงจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาดังนี้

1. ลานจริง ซึ่งแบ่งออกเป็นระดับ คือ

1.1 ลานระดับจังหวัด ซึ่งมีจำนวน 2 ลาน คือ ลานหนองตาพุด อำเภอชะอำ และลาน อำเภอบ้านลาด (ช่วงงานประจำปีพระนครคีรี) โดยเป็นการเก็บข้อมูลมิติต่าง ๆ เกี่ยวกับวัวลาน ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และบรรยากาศการเล่นในปัจจุบันเพื่อเป็นข้อมูลในการนำเสนอภาพวัวลานในเนื้อหาบทที่ 3

1.2. ลานระดับหมู่บ้านและวัดที่ชาวบ้านนิยมจัดกันทั่วไปตามความนิยม หรือจัดเพื่อเป็นมหรสพในงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ปีเก่าต้อนรับปีใหม่ ตรุษจีน สงกรานต์ หรือวันหยุดราชการ ตลอดจนงานเฉลิมฉลองต่าง ๆ ขึ้นบ้านใหม่ งานบวช หรืองานประจำปี ปิดทองฝังลูกนิมิต เป็นต้น โดยเป็นการเก็บข้อมูลวิถีชีวิตกรณีศึกษา 4 กรณี ทั้งที่กรณีศึกษาเป็นเจ้าภาพเอง และได้รับเชิญไปร่วม ลานวัวระดับนี้จะมีอยู่ตลอดเวลา มีทุกวันในช่วงก่อนเข้าและหลังออกพรรษา เว้นวันพระหรือวันตกเท้านั้น โดยผู้เล่นจะนำวัวเข้าร่วมหรือไม่ขึ้นอยู่กับความพร้อมของวัว ซึ่ง

เท่าที่สัมผัสจากกรณีศึกษาจะอยู่ที่ประมาณ 3 – 4 ลานต่อสัปดาห์ ส่วนปริมาณลานต่อหมู่บ้านนั้นไม่มีความแน่นอน บางหมู่บ้านอาจมีมากกว่าหนึ่งหรือสองก็ได้ ซึ่งแบ่งตามระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ถ้าหมู่บ้านมีความเป็นปึกแผ่นก็จะมีลานเดียว แต่ถ้ามีการแบ่งแยก ลานวัวก็จะเกิดตามจำนวนกลุ่มที่เกิดขึ้น

2. ลานซ่อม

ในช่วงเข้าพรรษาจะไม่มีลานซ่อมระดับจังหวัด จะเน้นที่การจัดกันในระดับหมู่บ้าน ซึ่งมีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับช่วงเทศกาลปกติ

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการศึกษาครั้งในใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จึงไม่สามารถกำหนดกลุ่มประชากรให้มีขนาดหรือปริมาณที่ทำการศึกษาให้ชัดเจนได้ในระดับจุลภาค แต่ผู้ศึกษาได้เลือกเก็บข้อมูลจากการติดตามครอบครัวนักเลงวัวจำนวน 4 ครอบครัวในการจัดวัวลานและการนำวัวไปรวมลานของนักเลงวัวคนอื่น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะนักเลงวัวใน 4 ครอบครัวมิได้ดำรงอยู่อย่างล่องลอยโดดเดี่ยวในสังคมนักเลงวัว แต่ต้องสัมพันธ์กับนักเลงวัวกลุ่มอื่น ๆ อีกมากมายที่ล้วนแตกต่างกันในประเด็นสำคัญทางสังคม เช่น สถานภาพและบทบาททางสังคม

ดังนั้นการเลือกกลุ่มประชากรศึกษาทั้ง 4 ครอบครัวจึงเกิดจากการพัฒนาข้อมูลเบื้องต้นจากงานภาคสนามในประเด็นสำคัญคือ กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา สถานภาพทางสังคม โดยทั้ง 4 ครอบครัวมีภูมิหลังที่แตกต่างกันดังนี้

ครอบครัวที่ 1 เป็นชาวไร่ชาวนา นับถือศาสนาพุทธ (แสง)

ครอบครัวที่ 2 เป็นชาวไร่ชาวนา นับถือศาสนาอิสลาม (น้อย)

ครอบครัวที่ 3 เป็นนักการเมืองท้องถิ่น (อบต.เบะ)

ครอบครัวที่ 4 เป็นนักธุรกิจ (ป่าหมี)

ข้อมูลที่ได้ให้ความสำคัญทั้งมิติประวัติชีวิต และความเป็นอยู่ปัจจุบันกับการเล่นและเลี้ยงวัวลานจนทำให้ต้องเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนจำนวนมากในสังคมเมืองเพชร ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ตัวกรณีศึกษาเอง บุคคลในครอบครัว สังเกตวิถีชีวิตประจำวันและสัมผัสอย่างไม่เป็นทางการกับเครือข่ายวัวของกรณีศึกษา กลุ่มธุรกิจ มิตรและศัตรูทั้งภายในและนอกชุมชน ตลอดจนเรื่องเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนเพื่อร้อยเรียงเรื่องราวให้เห็นเส้นทางชีวิตของเด็กหนุ่มในอดีตเพื่อมองภาพชีวิตกรณีศึกษาให้ชัดเจนขึ้น

ข้อจำกัดในการศึกษา

เนื่องการละเล่นวัวลานของชาวเมืองเพชรบุรีจัดขึ้นตามศักราชของ “นักเลงวัว” ที่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะเป็นเจ้าภาพจัดได้ ดังนั้น “ลานวัว” จึงไม่มีความแน่นอน แต่ละปีในหมู่บ้าน

หนึ่ง ๆ อาจจัดโดยเปลี่ยนเจ้าภาพไปเรื่อย ๆ หรือจัดอยู่เพียงคนเดียวก็ได้ เพราะฉะนั้นพื้นที่ลานวัวก็จะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ หรือจัดได้เพียงครั้งเดียวแล้วอาจจะไม่ได้จัดอีกเลยในกรณีที่เศรษฐกิจของชุมชนไม่ดี เช่น น้ำท่วมไร่นา เป็นต้น ดังนั้นการเข้าร่วมสังเกตการณ์ภาคสนามในลานวัวที่อยู่นอกเหนือคำเชิญจากครอบครัวทั้ง 4 ข้างต้นจึงเป็นไปในลักษณะสุ่มเลือกโดยการติดตามโฆษกวัวที่ทั้งจังหวัดมีเพียง 4 คนเท่านั้นเป็นหลัก

ในขณะเดียวกันในการเก็บข้อมูล ผู้ศึกษาไม่สามารถอยู่ร่วมลานเดียวกับทั้ง 4 ครอบครัวได้ในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เป็นเพราะทั้ง 4 ครอบครัวอาจถูกเชิญไปร่วมลานในต่างพื้นที่ ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงเป็นเพียงการสุ่มเลือกตามโอกาสอำนวย

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

วัวลาน หมายถึง การละเล่นอย่างหนึ่งของชาวเมืองเพชรบุรี ซึ่งว่ากันว่าวิวัฒนาการมาจากการใช้วัวมัดข้าวในลานที่มีลักษณะเป็นวงกลม โดยที่ชาวบ้านจะนำวัวของตนอย่างน้อยคนละ 1 – 2 ตัวมาผูกเชือกเป็นพวงร่วมกับวัวของคนอื่นอีกราว ๆ 9 – 10 ตัวแล้วปล่อยให้วิ่งเป็นวงกลมเข้าไปบนฟ่อนข้าว วัวตัวที่อยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางมากที่สุดจะหวั่นและวิ่งหนีไปหาทางออก ดังนั้นวัวตัวที่อยู่รอบนอกออกไปจึงต้องเป็นวัวที่มีพลังกำลังและฝีเท้าดีที่สุด การเล่นวัวลานในปัจจุบันมักนิยมเล่นในช่วงฤดูแล้งหรือเว้นว่างจากการทำนา จนถือเป็นงานเทศกาลหรือมหรสพอย่างหนึ่งที่เป็นที่นิยมของชาวเมืองเพชร สามารถจัดควบคู่งานพิธีกรรมหลัก ๆ ในชีวิตเช่น งานบวช ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ตลอดจนจัดขึ้นเพื่อสมทบทุนการกุศลให้แก่วัดวาอาราม อย่างเช่น งานปิดทองฝังลูกนิมิต หรืองานประจำปีสรงน้ำพระ

นักเลงวัว หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ เชี่ยวชาญในเรื่องการละเล่นวัวลานเป็นเป็นอย่างดี ทั้งนี้คำว่า “นักเลง” ในบทสนทนาท้องถิ่นเมืองเพชรบุรีมีความหมายว่า ผู้ที่มีความรู้ เชี่ยวชาญ หรือชื่นชอบในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างมากถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็น “ขาประจำ” เช่น คนที่ชอบดูลิเก ดูละครเป็นอย่างมากถึงขั้นที่สามารถเรียกว่า “นักเลงลิเก” ได้นั้นก็ต้องรู้จัก พระเอก นางเอก นางร้าย ตัวโกง เนื้อเรื่องบทร้องในแต่ละคณะว่าใครมีดีเด่นในด้านใด เขาผู้นั้นต้องบรรยายให้เห็นภาพได้เป็นฉาก ๆ อย่างละเอียดจึงจะเป็นที่ยอมรับว่าเป็น “นักเลง” ตัวจริง

พวง หมายถึง กลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่นำวัวมารวมตัวกันประมาณ 20 – 30 ตัวซึ่งอาจเป็นคนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกันหรือต่างหมู่บ้านก็ได้ ถ้าต่างหมู่บ้านก็ต้องมีสำนึกในความเป็นพรรคพวกกันอยู่ในเบื้องต้นโดยเรียกเป็นหนึ่ง “พวง” ซึ่งเปรียบได้กับคำว่า “ทีม” โดยมีหัวหน้าทีมที่เรียกว่า “นายพวง” เป็นผู้คอยควบคุมดูแล ซึ่งบุคคลดังกล่าวต้องมีคุณสมบัติด้าน บารมีและทุนทรัพย์มากพอที่จะไถ่เกี้ยซื้อพิพาทและเลี้ยงดูลูกทีมหรือ “ลูกพวง” ได้เป็นอย่างดี

วิถีชีวิต สำหรับการศึกษาครั้งนี้หมายรวมถึงประวัติชีวิต ประสบการณ์ในอดีตที่มีผลต่อการหล่อมเกล่ออคล้องของปัจเจกบุคคล ตลอดจนการใช้ชีวิตภายใต้บรรทัดฐานและค่านิยมท้องถิ่นในปัจจุบันเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน

ความเป็นชาย หมายถึงบทบาทและสถานภาพทางเพศอันเกิดจากความคาดหวังของค่านิยม สังคมวัฒนธรรมที่ต้องการให้ผู้ชายให้ “เป็น อยู่ คือ” ภายใต้วิถีการดำรงชีวิต หากแม้ผู้ชายสามารถทำได้ไม่ว่าระดับใดก็ตามเขาก็จะเป็นที่ยอมรับจากสังคม โดยในแต่ละสังคมที่มีพื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างกันนั้น ความคาดหวังต่อความเป็นชายย่อมแตกต่างกันด้วย

หมายเหตุ

การเขียนชื่อ ของบุคคลทุกชีวิตบนผืนลานวัวไม่ใช่ชื่อจริง นามสกุลจริง แต่เป็น “ฉายา” หรือคำเรียกขานกันในหมู่นักเลงวัวจริง ๆ ที่ปรากฏอยู่บนผืนลานนั้น ๆ โดยการเรียกชื่อบุคคลในลานวันนั้นนิยมเรียกชื่อเล่นแล้วตามด้วยชื่อหมู่บ้าน เช่น “แสง คอนเคล็ด” “เลี่ยน ห้วนนา” “น้อย บ้านฉาง” “ป้าทีป หนองตาพด” หรือ “แอน ท่าแร่” เป็นต้น และมีบางส่วนที่นิยมเรียกชื่อเล่นแล้วตามหรือนำหน้าด้วยอาชีพการงานในกรณีที่ไม่ได้ทำอะไรทำนาเหมือนคนอื่น เช่น “ป้าอุทัย ธนาการ” “สท. หู่” “อบต. เบะ” เป็นต้น ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามโอกาส ในขณะที่เขียนชื่อแต่ละชื่อที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้อาจไปพ้องกับผู้ที่ใช้ชื่อจริงอยู่บ้างเพียงเพื่อต้องการเทียบเคียงให้ภาพวัฒนธรรมการเรียกชื่อว่าสะท้อนมิติใดทางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น

การเขียนนำเสนอเนื้อหา ที่ปรากฏตั้งแต่บทที่ 3 ถึง 5 เป็นความพยายามของผู้ศึกษาที่ต้องการถ่ายทอดประเด็นศึกษาให้ผู้อ่าน การเขียนจึงพยายามใช้วิธีการทางวรรณกรรมนิยายมาผสมผสานในบางส่วนโดยอาศัยข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ พูดคุยไม่เป็นทางการกับบุคคลแวดล้อมกรณีศึกษา จากนั้นจึงนำบริบทแวดล้อมมาประกอบเป็นฉากท้องทุ่งเมืองเพชร โดยมีตัวละครหลักคือกรณีศึกษาทั้ง 4 กรณีเป็นตัวเดินเรื่อง แต่จะจำกัดอยู่เฉพาะในกรณีของตน ไม่มีกรณีใดเกี่ยวพันในการดำเนินเรื่อง

บทที่ 2

ทบทวนความคิดว่าด้วย “ความเป็นชาย” ในสังคมไทย

“สมชาย สมชาติ สมบัติ สมศักดิ์ สุรพล” หากชื่อเหล่านี้เป็นตัวอย่างเบื้องต้นที่ชี้ให้เห็นถึง “ความเป็นชาย” ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยสังคม (socially constructed) มีนัยยะทางเพศสถานะที่สังคมกำหนดมาให้ และเนื่องจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการศึกษาความหมายที่ว่าด้วย “ความเป็นชาย” ที่ปรากฏในการละเล่นวอลานตลอดจนวิถีชีวิตบุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้อง

ดังนั้นเนื้อหาในส่วนนี้จึงเป็นการทบทวนความคิดที่ว่าด้วย “ความเป็นชาย” ที่สังคมและวัฒนธรรมไทยได้ประกอบสร้างขึ้นผ่านมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในการศึกษาทั้งทางวิชาการ บทความทั่วไป ประวัติวรรณคดีที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนในสังคม โดยในส่วนแรกเป็นการทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ “ความเป็นเพศ” จากนั้นจึงเข้าสู่งานศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จากนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาสังคมไทยในแต่ละช่วงตลอดจนปรากฏการณ์สมัยใหม่ที่นำมาสู่การนิยามความเป็นเพศในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น ต่อมาเป็นมองหารูปแบบความเป็นชายจากอุดมคติที่แฝงฝังในงานศิลปะ วรรณกรรม การแสดง จากนั้นเป็นการทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยกับการประกอบสร้างความเป็นชาย และส่งท้ายข้อสังเกตที่ว่าด้วยความเป็นชายในสังคมไทยที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ว่าด้วย “ความเป็นเพศ” และ “ความเป็นชาย”

การทำความเข้าใจเรื่องความเป็นเพศนั้นจำเป็นต้องแยกความแตกต่างระหว่าง “เพศตามธรรมชาติ” (sex) กับ “เพศสถานะ” (gender) โดยที่เพศตามธรรมชาติที่แบ่งตามลักษณะทางกายภาพของสรีระนั้นเป็นสิ่งที่ติดตัวมาโดยกำเนิด ที่เห็นเด่นชัดคือมีการมีอวัยวะเพศที่บ่งบอกว่าบุคคลนั้นเป็นหญิงหรือชาย แต่เพศสถานะเป็นลักษณะทางเพศที่เกิดจากการประกอบสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (socially & culturally construct) ดังนั้นจึงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมและยุคแต่ละสมัย ในวัฒนธรรมหนึ่ง ผู้หญิงอาจถูกคาดหวังให้มีอุปนิสัยอ่อนแอ เจ้าอารมณ์ รักเด็ก ฯลฯ แต่อีกวัฒนธรรมหนึ่งผู้หญิงอาจถูกกำหนดให้แข็งแรง กล้าหาญ ชอบทำสงคราม (เช่น ผู้หญิงในชนเผ่าอะเมซอน) ในส่วนของการศึกษาครั้งนี้จึงให้ความสนใจเรื่องเพศในฐานะที่เป็น “เพศสถานะ” เท่านั้น

เนื่องจากเพศภาวะเป็นสิ่งที่มิใช่ลักษณะทางธรรมชาติ หากว่าเกิดจากการประกอบสร้างของสังคมและวัฒนธรรมที่ดำเนินงานผ่านการทำงานของสถาบันและกลไกต่าง ๆ ของสังคม เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ศาสนา และสำหรับสังคมสมัยใหม่ก็ยอมรับเอาสถาบันสื่อมวลชนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งด้วย (กาญจนา แก้วเทพ 2544 : 474)

ความเป็นเพศจึงเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างของสังคม เป็นการจัดการทางสังคมของความแตกต่างระหว่างเพศในด้านต่าง ๆ เป็นพฤติกรรมที่เรียนรู้ทางสังคมและเป็นความคาดหวังจากสังคมที่สัมพันธ์กับเพศสองเพศ เพศหญิงเพศชายเป็นเรื่องทางลักษณะกายภาพของสรีระ แต่ความเป็นหญิงและความเป็นชายนั้นเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมเป็นตัวสร้างความเป็นหญิง ความเป็นชายขึ้นมาในสังคม และเนื่องด้วยความเป็นหญิงเป็นชายในสังคมถูกกำหนดด้วยวัฒนธรรม ดังนั้นความเป็นหญิงเป็นชายจึงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสถานที่

ความเป็นเพศเป็นตัวกำหนดความเป็นตัวตนทักษะ และความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นของคนในแต่ละเพศ ซึ่งคุณลักษณะของแต่ละเพศที่ปรากฏไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่สร้างขึ้นด้วยการผ่านกระบวนการจัดเกลาทางสังคมที่ซับซ้อน โดยจะเริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งโตขึ้น การที่สังคมกำหนดความเป็นเพศขึ้นโดยให้ผู้หญิงมีคุณลักษณะบางอย่าง และผู้ชายมีคุณลักษณะบางอย่างและเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เช่น ผู้หญิงต้องคู่กับการเป็นแม่บ้านเป็นผู้ดูแลครอบครัว หรือคู่กับความสาวงามในจริยวัตร ในขณะที่ผู้ชายคือผู้นำครอบครัว ผู้กล้าและผู้ตัดสินใจ เป็นต้น ความเชื่อที่สังคมกำหนดในลักษณะนี้นำไปสู่การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคนทั้งสองเพศ (วรุณี ฐิริสินสิทธิ์ 2543 : 199)

ในขณะที่บทบาทเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายนอกตัวหรือสภาพแวดล้อมของบุคคลและบุคคลต้องแสดงตามความคาดหวังของสังคมที่กำหนดไว้อย่างแน่ชัด ซึ่งบทบาทของชายหญิงจะถูกกำหนดไว้แล้วเฉพาะตัว เช่น ผู้หญิงจะต้องมีบทบาทในการเป็นภรรยา แม่ แม่บ้าน โดยกิจกรรมงานบ้าน เช่น ปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูบุตร ดูแลความสะอาดเรียบร้อยภายในบ้าน ส่วนผู้ชายมีบทบาทการเป็นสามี พ่อ พ่อบ้าน มีหน้าที่ปกป้องภรรยา ลูก หาเลี้ยงครอบครัว เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าความเป็นเพศในมิติต่าง ๆ นั้น เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม เป็นการจัดการทางสังคมของความแตกต่างระหว่างเพศในด้านต่าง ๆ เป็นพฤติกรรมที่ถูกเรียนรู้โดยสังคมและเป็นความคาดหวังของสังคมที่สัมพันธ์กับคนทั้งสองเพศ วัฒนธรรมสร้างความเป็นหญิงเป็นชายในสังคมขึ้น วัฒนธรรมเป็นตัวสร้างความเพศ วัฒนธรรมเป็นผู้บอกว่าเราควรปฏิบัติอย่างไร คิดอย่างไร และเมื่อวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดความเป็นหญิงเป็นชาย วัฒนธรรมจึงเป็นผู้บอกว่าผู้หญิงและผู้ชายควรทำได้อย่างไร เป็นต้น

สำหรับประเด็นของ “ความเป็นชาย” (masculinity) นั้น Gutmann (1997) (อ้างถึงใน Pattana Kitiarsa 2003 : 19) ได้ตั้งข้อสังเกต “ความเป็นชาย” ในงานศึกษาทางชาติพันธุ์ วรรณานของนักมานุษยวิทยาในประเด็นเรื่องวัฒนธรรมความเป็นชายในหลายสังคมทั่วโลก นักมานุษยวิทยาหลายคนต่างมุ่งความสนใจไปที่ประเด็นการศึกษาความเป็นชายในแบบของผู้ชายที่อยู่ ในบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันและแสดงสภาพความเป็นชายออกมาในลักษณะที่หลากหลาย ความคิด เช่น

1. อะไรก็ตามที่ผู้ชายคิดและกระทำ (Male identity)
2. อะไรก็ตามที่ผู้ชายคิดและกระทำเพื่อให้เป็นชาย (manhood)
3. ผู้ชายบางคนอาจถูกสั่งสอนหรือปลูกฝังให้มีความเป็นผู้ชายมากกว่าผู้ชายคนอื่น เช่น การปลูกฝังให้มี “ความเป็นแมน” (manliness) เป็นต้น
4. สิ่งใดก็ตามที่ไม่ใช่หน้าที่ของผู้หญิงหรือไม่ใช่ผู้หญิงสิ่งนั้นย่อมคือบทบาทหน้าที่ของผู้ชาย (men roles)

อย่างไรก็ตามความเป็นชาย (masculinity) เป็นสิ่งที่ควบคู่ไปกับและไม่อาจแยกกันออกได้จากความเป็นหญิง (femininity) ซึ่งกลายเป็นชุดความคิด กฎเกณฑ์ กติกาที่ถูกประกอบสร้าง ขึ้นเหนือความเป็นเพศที่ธรรมชาติสร้างขึ้น ถูกกำหนด อบรมสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยที่ผู้กระทำซึ่งมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ทั้งรู้ตัวและไม่รู้ตัว ในสิ่งที่ตนทำลงไปเพราะการปลูกฝัง เรียนรู้มาจากอดีตของแต่ละคน

ดังนั้นความเข้าใจที่ว่าความเป็นหญิง ความเป็นชายเป็นเรื่องธรรมชาติจึงเป็นเพียงมายา คติ (myth) ที่อยู่ในใจ ขณะเดียวกันในมุมมองและพื้นฐานความคิดที่อ้างความเป็นชาตินั้นก็ “ดูเหมือนว่า” จะกำหนดให้ผู้ชายมีลักษณะเหนือกว่าผู้หญิง เช่น การสร้างคุณลักษณะของความเป็นชายที่เข้มแข็ง มีความเป็นผู้นำ เป็นผู้พิชิตหรือเป็นผู้ควบคุมที่แพ้ไม่ได้ โดยที่สังคมตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน หรือระดับรัฐส่งเสริมให้ผู้ชายได้พัฒนาตัวเองให้มีความเข้มแข็ง เป็นผู้นำ และถูกคาดหวังให้เป็นเช่นนั้นอยู่เสมอ

ส่วนผู้หญิงเองก็ถูกสอนให้เชื่อเช่นเดียวกันว่าผู้ชายต้องเป็นเช่นนั้นฝังลึกในจิตใจกับมนุษย์ “เพศชาย” จนตกผลึกกลายเป็นการนิยามความเป็นชายกระแสหลัก (hegemonic masculinity) ว่าจะเป็น “ลูกผู้ชาย” ที่แท้จริงจะต้องเข้มแข็ง มีความเป็นผู้นำ เสียสละ รักชาติ และเป็นสภาพบุรุษลูกผู้ชาย ผลึกทางความคิดเหล่านี้เป็นชี้ให้เห็นว่า “เพศภาวะ” ไม่ได้เป็นเรื่อง ธรรมชาติ หากแต่เกิดจากกระบวนการทางวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางความหมาย ซึ่งแน่นอนว่าในแต่ละ สังคมวัฒนธรรมย่อมมีชุดค่านิยมที่แตกต่างกันอย่างแน่นอน

ความเป็นชายจึงเป็นอีกมโนทัศน์หนึ่งของสังคมที่ถูกประกอบสร้างขึ้น โดยมีพื้นฐานจากวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคมมีส่วนสำคัญในการนิยามความหมายที่ว่าด้วยความเป็นชาย ไม่ว่าความเป็นชายจะได้ชื่อว่ามีอำนาจในการนำพาสังคมจากคุณลักษณะแห่งการเป็นผู้นำหรือช่างทำหน้าอย่างที่วัฒนธรรมไทยคาดหวังให้เป็น สิ่งเหล่านี้เองเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น ซึ่งผู้ที่ส่วนสร้างนิยามและความคาดหวังให้ผู้ชายเป็นนั้นไม่ได้เกิดจากเพศชายด้วยกันเท่านั้น เพศหญิงเองก็มีส่วนในการสร้างความเป็นชายและความเป็นหญิงด้วยเช่นกัน

พฤติกรรมและอำนาจ : ภาพลักษณ์ภายใต้แนวคิดชายเป็นใหญ่ในสังคมไทย

งานการศึกษาของ Ruth Benedict (1952) เรื่อง Thai culture and behavior : An Unpublished Wartime Study Dated September 1943 (พรณี ฉัตรพลรักษ์, ผู้แปล 2522) ซึ่งเป็นการศึกษาลักษณะวัฒนธรรมและบุคลิกภาพไทย โดยการศึกษาวัฒนธรรมจากระยะไกล (culture at a distance) อาศัยข้อมูลเกี่ยวกับประเทศไทยทั้งจากภาษาอังกฤษและภาษาอื่นๆ สัมภาษณ์คนไทยในอเมริกาในยุคปี 1940 ศึกษาผ่านสำนวนไทยบางสำนวน เช่น “ผู้หญิงคือข้าว ผู้ชายคือนา” และศึกษาพฤติกรรมคนไทยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเล่นเกม การเล่นกลอนสด ความเชื่อในพุทธศาสนา เรื่องเล่า และระบบคุณค่าของชนชั้นนำ

Benedict กล่าวถึงลักษณะพิเศษของสังคมไทยวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏชัด 3 ประการคือ คนไทยเป็นคนรักสนุก ใจเย็น และวัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมที่ถูกครอบงำโดยผู้ชาย (male dominance) ซึ่งทั้ง 3 ประการนี้ Benedict เชื่อว่าเป็นผลมาจากความเชื่อในพุทธศาสนาและการเรียนรู้ทางสังคมของเด็ก โดยแบบแผนการเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทยสร้างให้เด็กกลายเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นปัจเจกค่อนข้างมาก คนไทยมักเลี้ยงลูกแบบปล่อยตามสบาย เด็กต้องช่วยตัวเองตั้งแต่เล็ก ความเป็นปัจเจกทำให้คนไทยมีความมั่นคงทางจิตใจ มีนิสัยร่าเริง สนุกสนานเฮฮา ไม่ชอบการเผชิญหน้าและใช้ความรุนแรง (ยศ สันตสมบัติ 2544 : 211)

ลักษณะเด่นของสังคมไทยในงานของ Benedict คือ การมีอำนาจของผู้ชาย โดยที่เธอเชื่อว่าเป็นเพราะคำสั่งสอนของพุทธศาสนาและการที่เพศชายมีสิทธิบวชเป็นภิกษุสงฆ์เป็นการเสริมฐานะของผู้ชายให้สูงกว่าผู้หญิง ผู้ชายจึงกลายเป็นช่างทำหน้าและมีอำนาจทางสังคม ในขณะที่ผู้หญิงเป็นช่างทำหลังต้องเชื่อฟังพ่อแม่และสามีของตน มีหน้าที่หลักในการดูแลบ้านเรือน เลี้ยงลูก และปรนนิบัติสามี

จากงานชิ้นนี้ของ Benedict ทำให้เห็นภาพผู้ชายในสังคมไทยว่า เป็นผู้ชายที่มีความสุขไม่เอาใจใส่ต่อสิ่งใด ๆ การจัดงานรื่นเริงในรูปแบบงานบุญเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้ชายไทยได้แสดงออกถึงความสนุกสนาน การพักผ่อนหย่อนใจ ชอบดื่มเหล้าและเล่นการพนันเพราะทำให้

สบายใจ หลีกเลียงความยุ่งยากและกังวลใจ ชอบอิสระเสรีและอยู่อย่างง่าย ๆ ยอมรับอะไรง่าย ๆ ไม่แสดงออกซึ่งความโกรธและความรุนแรง หลีกเลียงการใช้อารมณ์และการทะเลาะวิวาทในที่ชุมชน ตลอดจนการหลีกเลียงการเผชิญหน้า เป็นต้น

ดังนั้นความเป็นชายจากงานของ Benedict จึงเป็นผู้ชายที่อยู่ในสังคมอุดมคติ ปราศจากมุมมองของความขัดแย้งที่มีอยู่ในสังคม รวมทั้งความแตกต่างทางชนชั้นทั้งในแง่เศรษฐกิจและการเมือง ผู้ชายไทยจึงเป็นผู้ชายที่ร่าเริงแจ่มใสวิถีชีวิตดำเนินไปด้วยความสมานฉันท์

เช่นเดียวกับงานศึกษาเรื่อง Thailand: A Loosely Structure Social System ของ John Embree (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, ผู้แปล 2522) ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดของ Benedict เป็นอย่างมากต่อการศึกษาสังคมและบุคลิกภาพคนไทยในระยะต่อมา โดย Embree เสนอโมโนทัศน์เรื่องโครงสร้างหลวมในการอธิบายลักษณะสังคมไทย Embree กล่าวว่าคนไทยเป็นผู้ที่เกือบไม่มีระเบียบวินัยละกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เอาเสียเลย ไม่มีความรู้สึกต่อการตรงต่อเวลา เมื่อคนไทยเดินไปเป็นกลุ่ม 2-3 คน แต่ละคนจะเดินเหมือนกับว่าเขาเดินอยู่คนเดียว ซึ่งจากโมโนทัศน์เรื่องโครงสร้างรวมนี้เองทำให้งานของ Embree ใช้ไปในทางที่สอดคล้องกันกับงาน Benedict ที่เชื่อว่าคนไทยมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลสูง มีอิสระ ไม่ชอบผูกมัดและหลีกเลียงพันธะทางสังคม และชอบทำตามใจตนเองมากกว่า ผู้ชายไทยจากงานของทั้งสองจึงมีภาพลักษณ์ที่มีความร่าเริง มีความเป็นมิตรง่ายและไม่ชอบความรุนแรง

ต่อมาได้มีงานศึกษาของ แจ็ค พอตเตอร์ เรื่องโครงสร้างสังคมชวาไทย (นฤจร อิทธิจิระจรัส, ผู้แปล 2526) ที่พยายามอธิบายโมโนทัศน์โครงสร้างรวมของ Embree ส่วนประเด็นความเป็นเพศนั้นปรากฏในหลายช่วงของงานชิ้น เช่น การกล่าวถึงลักษณะสังคมมีกลุ่มคนหนุ่มสาวที่มีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน วัฒนธรรมการ “แอ้วสาว” ของชายหนุ่มที่บ้างก็รวมกลุ่มกันไปแอ้วสาวทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน การแอ้วสาวข้ามถิ่นเป็นการแสดงถึงความเป็นลูกผู้ชายเมื่อมีการเผชิญหน้ากับผู้ชายเจ้าถิ่นที่หนุ่มต่างบ้านเอียงกรายเข้าไปจนเกิดการทะเลาะวิวาทเด็กหนุ่มระหว่างหมู่บ้านมักมีเรื่องต่อตีกันบ่อยเพราะมักพกอาวุธไปด้วย

ชั้นเชิงในการ “อู้อสาว” ดูเป็นสิ่งสำคัญที่ถือเป็นเครื่องวัดตัดสินด้วยความสามารถในการพูดหยอกล้อ คนที่ใช้ไหวพริบและคำพูดได้ตอบที่น่าฟัง จนอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้แพ้ได้นั้นก็จะเป็นที่ยกย่องและบางครั้งเป็นที่เกรงกลัวของบุคคลที่ถูกดื้อนจนจนมุม พอตเตอร์ กล่าวถึงความจอมปลอมของผู้ชายว่า เมื่อคุยกันถึงการเกี้ยวพาราสีและการแต่งงานผู้ชายมักมีความประพฤติที่ดีที่สุด เขาไม่ดื่มเหล้า สบตาสบาณหรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเลวร้ายใด ๆ จะพยายามทำตัวเป็นสามีหรือลูกเขยตามอุดมคติ เขาจะเป็นคนเรียบร้อย ทำงานหนัก ไม่สูบบุหรี่ ดื่มเหล้าเล่นการพนัน ชกต่อยและคบเพื่อนฝูงไม่ดี นอกจากพยายามทำตัวเป็นหนุ่มที่ซื่อตรงรอบคราวินัยก็อยากได้เป็นลูกเขย พอแต่ง

งานได้ประมาณเดือนหรือสองเดือนและโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักจากที่ผู้หญิงเริ่มตั้งท้องและเขาแน่ใจว่าเธอไม่เป็นอื่น เขาจัดการถอดหน้ากากออก เริ่มดื่มเหล้าเล่นการพนันและเที่ยวจีบผู้หญิงพอดเตอร์ กล่าวถึงสาเหตุที่ผู้ชายเป็นเช่นนั้นในงานชิ้นนี้อ่านอย่างน่าสนใจว่า

“ภาพพจน์ที่ผู้ชายมองในส่วนของผู้หญิงที่หลือกวาง คือเป็นหลายรัก ทอดทิ้งคนหนึ่งไปหาอีกคนหนึ่งหลังจากที่แต่งงาน เมื่อผู้ชายไปอาศัยอยู่ด้วยในบ้านภรรยา เขาจะพบว่าตัวเองเป็นที่เกลียดชังของบ้านภรรยาและอยู่ภายใต้การบีบบังคับของพ่อตา ซึ่งเป็นผู้ที่ภรรยาให้ความผูกพันมากกว่าตัวเอง”

พอดเตอร์ กล่าวว่านั่นคือสาเหตุหนึ่งที่ผู้ชายต้องนั่งทอดอาลัยและหันเข้าหาสุรา พร้อมกับนั้นผู้หญิงก็หลือกวางผู้ชายได้เหมือนกันโดยบอกว่าเธอยังบริสุทธิ์และไม่เคยมี “แฟน” อันใดมันเป็นความเท็จที่ผู้ชายไม่สามารถรู้ได้จนกว่าจะถึงคืนวันแต่งงาน

อย่างไรก็ตามในยุคที่การทำการวิจัยเกี่ยวกับประเทศไทยภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลสหรัฐ ฯ และชนชั้นนำของประเทศไทย งานวิจัยเกี่ยวกับสังคมไทยในแนววัฒนธรรมและบุคลิกภาพ จึงปรากฏออกมามากมายในช่วงเวลาเดียวกันโดยเฉพาะที่ได้จากโครงการบางชั้น เช่น Siamese Rice Village (1953) ของ L. Sharpe เรื่อง Merit Power in the Thai Social Order (1962 : 1247-1261) ของ L. Hanks เรื่อง Thai Peasant Personality (1965) ของ H. Phillips ซึ่งส่วนใหญ่เน้นให้ความสำคัญกับแนวคิดที่มีการวางรากฐานมาแต่เดิมของ Benedict และ Embree โดยเฉพาะอย่างการเน้นศึกษาลักษณะเด่นบางประการในบุคลิกภาพและวัฒนธรรมไทย เช่น ลักษณะความเป็นปัจเจกบุคคล หรืออิทธิพลของพุทธศาสนาต่อค่านิยมและวัฒนธรรมไทย เป็นต้น (ยศ สันตสมบัติ 2544 : 215)

ข้อเด่นชวนคิดจากงานศึกษาในชุดดังกล่าวปรากฏให้เห็นว่า หากจะตีความภาพลักษณ์ของผู้ชายในยุคนี้ต้องทำความเข้าใจอิทธิพลของพุทธศาสนา ในด้านการสั่งสอนให้เชื่อเรื่อง “บุญ” และ “กรรม” จดรวมจากงานของ H. Phillips และ L. Hanks คือการอธิบายว่าคนไทยเกิดมาเพื่อชดใช้กรรมที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อน ภพชาติปัจจุบันจึงควรสะสมบุญเพื่อตนเองจะได้มีความสุขในภพชาติหน้า ดังนั้นการทำบุญจึงเป็นเรื่องของบุคคลในระดับปัจเจกไม่ใช่ระดับกลุ่ม เป็นเรื่องของใครของมัน ไม่เกี่ยวกับคนอื่น

L. Hanks และ H. Phillips ได้เขียนงานร่วมกันชิ้นหนึ่งมีชื่อว่า “A Young Thai From the Countryside (1964) ที่กล่าวถึงชีวิตชายหนุ่มชาวนาผู้หนึ่งในหมู่บ้านบางชั้น โดยนำเสนอการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอันเกิดจากการตัดสินใจบนพื้นฐานของความพอใจส่วนตน ความเป็นปัจเจกบุคคลและความพยายามที่จะสลัดตนเองให้หลุดพ้นออกไปจากพันธะทางสังคมซึ่งกีด

ขวางอิสรภาพของชีวิต งานชิ้นนี้เป็นการตอกย้ำโน้ตสนธิเรื่องความเป็นปัจเจกบุคคลของคนไทยเช่นกัน

L. Hanks ตั้งข้อสังเกตว่า (นฤจร อิทธิจิระจรัส 2526 : 216-217) ความเป็นปัจเจกและเสรีภาพของคนไทยนั้นเป็นผลมาจาก “บุญ” ที่ผู้คนได้สะสมไว้และ “อำนาจ” ซึ่งมีบุญเป็นเงื่อนไขสำคัญ ผู้ที่มีบุญมากจะเกิดมาเสวยสุข มีอำนาจวาสนาและมีอิสรเสรีที่จะทำตามใจปรารถนา ส่วนบุคคลที่สะสมบุญมาน้อยจะมีอำนาจต่ำและต้องคอยพึ่งพิงผู้อื่นเสมอ อิสรเสรีและความสามารถในการกระทำของผู้คนจะน้อยลง นอกจากนี้เขาเชื่อว่ามโนทัศน์เรื่อง “บุญ” และ “กรรม” ดังที่กล่าวเป็นระบบจักรวาลวิทยาในการจำแนกแยกแยะจัดการความแตกต่างระหว่างชนชั้นของผู้คนในสังคม เป็นมาตรฐานสำคัญของคนไทยในการกำหนดสถานภาพและการจัดระเบียบสังคม “บุญ” เป็นทั้งเกณฑ์กำหนดสถานภาพและยังเป็นคำอธิบายถึงที่มาของสถานภาพนั้นด้วย เช่น การอธิบายช่องว่างระหว่างคนรวย คนจน เจ้ากับไพร่ ต่างได้รับการอธิบายว่าได้รับผลิตผลของบุญที่สั่งสมมาแตกต่างกัน คนร่ำรวยย่อมมีพลังหรือความสามารถในการกระทำมากกว่าและมีอิสระจากความทุกข์มากกว่าคนจนเนื่องจากเขามีบุญมากกว่านั่นเอง

สำหรับความแตกต่างระหว่างเพศชายหญิงและความเป็นเพศนั้น จากมโนทัศน์เรื่อง “บุญ” และ “กรรม” นั้นทำให้เห็นว่าอิทธิพลของพุทธศาสนาทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแบบชายเป็นใหญ่ เพราะผู้ชายเป็นเพศที่สามารถบวชได้ การบวชเป็นวิถีทางหนึ่งของการได้มาซึ่ง “บุญ” ในขณะที่เพศหญิงและผู้หญิงไม่สามารถบวชได้ การได้มาซึ่งบุญของผู้หญิงจึงทำได้โดยการพึ่ง “ใบบุญ” จากผู้ชาย เพราะสังคมเปิดโอกาสให้การบวชเป็นภิกษุเฉพาะผู้ชายเท่านั้น ดังนั้นความเป็นชายตามทัศนะของ L. Hanks และ H. Phillips จึงเป็นเพียงภาพลักษณ์เดี่ยวหนึ่งของชีวิตความเป็นชายในการเป็นนักบวชเท่านั้น

อาจกล่าวได้ว่าภาพลักษณ์ของอัตลักษณ์ทางสังคมต่อความเป็นชายในระหว่างปี 1960 – 1970 ที่ปรากฏในงานศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณานั้นเป็นไปตามที่ Pattana Kitiarsa (2003: 21) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าภาพลักษณ์ความเป็นชายหรือนิสัยความเป็นชายได้ถูกจัดอยู่ภายใต้ “ภาพลักษณ์” ของ ขุนนาง (lords) เช่น งานของ อคิน รพีพัฒน์ เรื่อง The organization of Thai Society in early bankok period ชาวนาหรือชาวบ้านชนบท (peasants) เช่น งานศึกษาของ Lucien M. Hanks และ งานของ Kaufman เรื่อง Rice and Man : Agricultural Ecology in Southeast Asia (1972) และเรื่อง Bangkok : A community study in Thailand ตามลำดับ ส่วนด้าน ผู้นำชุมชน (rural villagers) เช่นงานของ Keyes เรื่อง Local Readership in Rural Thailand และพระสงฆ์ (Buddhist monk) ในงานของ Hanks (1962) ซึ่งจากงานเหล่านี้เป็นการยากที่จะ

พบภาพของผู้ชายในฐานะบุคคลทางเพศสภาพ แต่อย่างไรก็ตามยังมีงานศึกษาบางส่วนที่เสมือนเป็นตัวอย่างหรือต้นแบบที่มีอิทธิพลที่นำเสนอ “ความจริงบางส่วน” (partial truth) ของผู้ชายไทยและความเป็นชายไทยโดยส่วนใหญ่เป็นงานศึกษาผ่านภาพลักษณ์การเป็นพระสงฆ์ นักเลง และเจ้าพ่อ

ในขณะที่งานศึกษาในช่วงต่อ ๆ มาเริ่มให้ความสนใจศึกษาพิธีกรรม หรือชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงผู้ชายมากขึ้นอย่างในงานศึกษาเรื่อง Buddhism , Prostitution , and Sex : Limits on the Academic Discourse on Gender in Thailand ของ Nicola Beth Tannenbaum (1999) (Kitiarsa 2003 : 23) ที่ศึกษาความคิดหรือทัศนคติของนักศึกษาไทยและนักศึกษาต่างชาติที่มีมุมมองต่อความไม่เท่าเทียมกันทางเพศระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นการศึกษาผ่านเอกสารตำราวิชาการและงานเขียนทางชาติพันธุ์วรรณนาตั้งแต่ปี 1960 โดยมีประเด็นหลัก 2 ประเด็นคือ บทบาททางเพศ และ การครอบงำและมีอำนาจเหนือผู้หญิงของผู้ชายในพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนา พุทธศาสนามักถูกนำมาเชื่อมโยงในฐานะปัจจัยสำคัญทำให้ผู้มีสถานะทางสังคมต่ำกว่าผู้ชาย เพราะการบวชเป็นพระสงฆ์อนุญาตเฉพาะเพศชายเท่านั้น ซึ่งยังคงเป็นมุมมองแบบตะวันตก (western bias) เช่นกัน อย่างไรก็ตามงาน Tannenbaum ได้ให้ข้อสังเกตว่าชายไทยมีคุณลักษณะที่นุ่มนวล โอบอ้อมผ่อนตาม หลีกเลี่ยงความขัดแย้งและการเผชิญหน้า อยู่ในภาพลักษณ์แบบ “passive object” เสมอ

ส่วนงานศึกษาของ Kirsch เรื่อง Development and Mobility among The Phu Thai of Northeast Thailand (1966) ที่ศึกษางานชาติพันธุ์วรรณากลุ่มชาวภูไทในภาคอีสานของไทยในช่วงก่อนการพัฒนา (pre – development era) วัฒนธรรมอีสานยกย่องชายหนุ่มที่มีความรู้จากการออกเดินทางเก็บเกี่ยวประสบการณ์และความรู้จากนอกชุมชนของตนเอง ดังที่ปรากฏเป็นค่านิยมที่ให้ชายหนุ่ม คนโสด หรือจะเป็นพระออกเดินทางไปยังท้องถิ่นอื่นต่างชุมชนตนเองเพื่อเป็นการเรียนรู้เรื่องทางโลกย์ (secular education) หรือที่เรียกว่า “ไปเที่ยว” การออกเดินทางออกท่องเที่ยวเป็นกระบวนการบ่มเพาะคุณลักษณะความเป็นลูกผู้ชายชาวอีสาน เป็นผู้มีหูตากว้างไกล สามารถเอาตัวรอดจากวิกฤตเหตุการณ์หรือสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ที่แตกต่างจากสภาพความเป็นอยู่ในชุมชนของตนเอง เช่น การติดสอยห้อยตามนายฮ้อยนำฝูงวัวควายไปขาย หรือการติดตามพระหลวงพี่ไปตามวัดในเมืองหรือในกรุงเทพฯ เพราะถือเป็นการออกไปผจญโลก และเรียนรู้ชีวิตความเป็นลูกผู้ชาย และทำกันเฉพาะในหมู่ผู้ชายเท่านั้น

งานศึกษาของ Keyes เรื่อง Ambiguous Gender : Male Initiation in a Northern Thai Buddhist Society (1986) ที่ทำการศึกษาพิธีกรรมการบวชอันเป็นประเพณีทางพุทธ

ศาสนา โดยใช้พื้นที่ทางภาคเหนือของไทยเป็นงานศึกษาภาคสนามและเป็นการศึกษาเชิงสัญลักษณ์ งานของ Keyes นำเสนอประเด็นประเด็นที่เชื่อมโยงการบวชเป็นพระสงฆ์กับอัตลักษณ์ทางเพศของชายไทยอย่างชัดเจน การบวชภิกษุสงฆ์เป็นพิธีกรรมใหญ่โตและมีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชน การบวชภิกษุสงฆ์เป็นการตอกย้ำสถานะภาพที่สูงกว่าของผู้ชาย ในขณะที่การบวชชีของผู้หญิงกลับไม่ได้ถูกให้ความสำคัญเท่า งานของ Keyes ทำให้เห็นว่าประเพณีการบวชเปรียบเหมือนพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน (rite of passage) ของชายหนุ่มในภาคเหนือ โดยที่เขาเห็นว่าลักษณะทางเพศภาพของผู้ชายมีความเคลือบแคลงน่าสงสัยและเป็นปัญหา

Keyes มองว่าระยะของการเป็นนาคในพิธีบวชเป็นระยะของการเปลี่ยนผ่าน กล่าวคือนาคยังไม่ได้เป็นสมาชิกของชุมชนสงฆ์โดยตรง สถานภาพของนาคจึงไม่ชัดเจน กำกวมและกำกวม (ambiguous) ไม่ใช่ผู้หญิง ไม่ใช่ผู้ชาย แต่เมื่อพิธีเสร็จสิ้นลง ผู้ชายจะเหมือนจะอยู่เป็นสมาชิกของสงฆ์โดยสมบูรณ์ เปรียบเสมือนการเกิดใหม่ในโลกของชุมชนสงฆ์อย่างสมบูรณ์ เป็นโลกที่มีเรื่องราวทางเพศทั้งเพศสภาวะและเพศวิถีเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นการเชื่อมความเป็นเพศภาพของผู้ชายที่เคยแยกจากกันระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์ (sacred) และโลกสามัญ (profane) ทั้งนี้เพราะชีวิตความเป็นชายไทยมีความสลับซับซ้อนด้วยเรื่องของการต่อรองทางวัฒนธรรมและแรงกดดันระหว่างคุณลักษณะอันเกิดจากถูกแบ่งแยกจากโลกทั้งสองที่เป็นต้นแบบของความเป็นชาย ซึ่งก็คือ “ความเป็นนักเลง” และ “ความเป็นพระ”

Keyes กล่าวว่าผู้ชายในแบบฉบับของนักเลงจะมีลักษณะตรงกันข้ามกับความเป็นชายแบบอุดมคติคือความเป็นพระ โดยที่นักเลงมักจะเป็นผู้ชายวัยหนุ่มที่มักแสดงความเป็นชายในระดับที่เข้มข้น เช่น มีอิทธิพล มีเงิน มีอำนาจ มีผู้หญิงไว้เสริมบารมีและบำเรอความสุขทางเพศ ซึ่งต่างจากผู้ชายในลักษณะอุดมคติที่เป็นผู้ครองเรือนทั่วไป ที่อารมณ์ความต้องการทางเพศได้รับการกล่อมเกล้าให้อยู่ในระดับกรอบที่สังคมยอมรับ มีเพศสัมพันธ์ได้เฉพาะกับหญิงที่เป็นภรรยาเพื่อการเจริญพันธุ์เท่านั้น แต่หากเป็นพระต้องประพฤติตนตั้งมั่นในวินัยสงฆ์โดยตัดขาดจากเรื่องราวทางเพศ

Keyes เสนอว่าพุทธศาสนานิกายเถรวาทมีอุดมการณ์ทางเพศที่อิทธิพลเหนือและสร้างความตึงเครียดให้กับผู้ชาย กล่าวคือในด้านหนึ่งต้องปฏิเสธเรื่องเพศวิถี โดยมองว่าเพศวิถีเป็นบ่วงทุกข์ของทั้งชายและหญิง และชี้แนะให้ผู้ชายออกจากบ่วงทุกข์ดังกล่าวมาเป็นมาเถิดพรหมจรรย์โดยการบวชเป็นพระ แต่อีกด้านหนึ่งกลับเห็นว่าเพศวิถีของฆราวาสเป็นสิ่งจำเป็น (indispensable) ต่อความสืบเนื่องของชุมชนสงฆ์และสังคมพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเหตุให้อัตลักษณ์ที่ขัดแย้งกันสองขั้วของผู้ชาย คืออัตลักษณ์แบบพระภิกษุและอัตลักษณ์คฤหัสถ์ ดำรงอยู่คู่กันมาได้ โดยอัตลักษณ์ทั้ง

สองกลับพึงพิงซึ่งกันและกันระหว่างวัดและบ้าน อย่างไรก็ตาม Keyes ไม่ได้กล่าวถึงความต่างระหว่างชนชั้นระหว่างบ้านและวัด โดยที่วัดและพระมักจะได้รับสถานภาพทางสังคมสูงกว่าบ้าน และคฤหัสถ์ผู้ครองบ้านเสมอ

ใน Mother or Mistress but Never a Monk: Buddhist Notion of Female Gender in Rural Thailand (อ้างถึงใน สุชาดา ทวีสิทธิ์ 2550 : 334) คายส์ย้ำเสมอว่าเขาเห็นด้วยกับ โทมัส เคิร์ช และจิน ทิสา ที่เสนอว่าการทำความเข้าใจบทบาทชายหญิงในสังคมไทยจำเป็นต้องวิเคราะห์ผ่านค่านิยมในพุทธศาสนา เพราะค่านิยมเหล่านี้เป็นกรอบชี้นำบทบาทคนในสังคมที่สวมสถานภาพที่แตกต่างกันออกไป

Keyes เชื่อว่าผู้ชายชาวพุทธทั่วไปที่ไม่ใช่ภิกษุมักปฏิบัติตัวเป็นชาวพุทธที่ดีได้ยากเมื่อเทียบกับผู้หญิง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในประเทศไทยทั้งหมู่บ้านภาคเหนือและภาคอีสาน Keyes เห็นว่าคนที่มีอำนาจและร่ำรวยมักคงในหมู่บ้านมักเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายเหล่านี้ใช้ชีวิตทางโลกียวิสัยอย่างเต็มที่ เช่น ดื่มเหล้า เล่นการพนัน ฆ่าสัตว์ และแสวงหาความสุขทางเพศ อย่างไรก็ตาม ชีวิตที่จำกัด ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ละเมิดต่อศีลห้าอันเป็นหลักคำสอนที่พุทธเจ้าต้องการให้บรรพชาสละเว้น ในขณะที่ผู้หญิงในหมู่บ้านใช้ชีวิตได้ใกล้เคียงกับแนวคำสอนของพระพุทธเจ้ามากกว่าผู้ชาย เพราะผู้เข้าวัดทำบุญถือศีล อุทิศลูกชายให้บวชเป็นภิกษุเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม Keyes ขอมรับว่าเพศวิถีเป็นภาพลักษณ์เด่นของผู้ชายโดยเฉพาะผู้ชายคฤหัสถ์ที่เป็นนักเลง ผู้ชายในแบบฉบับของนักเลงมีแบบฉบับตรงกันข้ามกับความเป็นชายที่พบในอุดมคติคือ ภิกษุ และ ผู้ครองเรือน โดยนักเลงมักเป็นผู้ชายวัยหนุ่มที่มักแสดงความเป็นชายในระดับที่เข้มข้น เช่น มีอิทธิพล มีเงิน มีอำนาจ มีผู้หญิงไว้เสริมบารมีและบำเรอความสุขทางเพศ ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้ชายในอุดมคติที่อยู่ในฐานะผู้ครองเรือนทั่วไป ที่อารมณ์และความต้องการทางเพศได้รับการกล่อมเกล้าให้อยู่ในกรอบที่สังคมยอมรับ มีเพศสัมพันธ์ได้เฉพาะกับหญิงที่เป็นภรรยาและเพื่อการเจริญพันธุ์เท่านั้น

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับภาพลักษณ์ความเป็นชายดังกล่าว Keyes เห็นว่าการผูกพันอยู่กับกิจกรรมด้านการบริหารบ้านเมือง นั้นหมายถึงการไปปกครองคนอื่น เป็นการแสดงออกถึงการมีอำนาจเหนือผู้อื่นในเรื่องทางโลกีย์ ซึ่งเป็นลักษณะความเป็นชายตามคติความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในละแวกอุษาคเนย์

ด้านงานศึกษาเรื่อง Invulnerability and Local Knowledge (1991: 152-182) ของ Andrew Turton ที่ทำการศึกษาความเป็นชายในสังคมไทยผ่านมโนทัศน์ซึ่งเป็นแนวคิดท้องถิ่นว่าด้วย “การอยู่ยงคงกระพัน” หรือ “คงกระพันชาตรี” (Invulnerability) โดยเขียนงานชาติพันธุ์วรรณา

ศึกษาภาคสนามในพื้นที่ภาคเหนือของไทย Turton กล่าวว่า คนไทยในภาคเหนือให้ความสำคัญกับการร่วมพิธีกรรมความเชื่อเพื่อจะทำให้ตนเองเป็นผู้ที่อยู่ยงคงกระพัน ผ่านความรู้เกี่ยวกับ “ขาม” การเป็นผู้ที่ได้ครอบครององค์ความรู้นี้จะเป็นผู้ที่มีความองอาจ กล้าหาญชาญชัยและปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ จากการเดินทางรอนแรมนอกหมู่บ้าน ภาวะอยู่ยงคงกระพันจะสามารถต้านทานความเจ็บปวดอันเกิดจากสัตว์หรือมนุษย์ด้วยกันก็ตาม Turton คิดว่าการได้ครอบครององค์ความรู้เรื่อง “ขาม” จะเป็นเสริมสร้างคุณลักษณะความกล้าหาญองอาจของคนในพื้นที่สะท้อนถึงระบบคิดของผู้คนต่อพื้นที่ทางสังคมอันสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาและความทรงจำร่วมด้วยเช่นกัน

ส่วนงานของ Neils Mulder เรื่อง Inside Thai Society: Interpretation of Everyday Life. (1996: 89) ได้ให้ภาพสะท้อนที่น่าสนใจว่า เพศสภาพของคนไทยยังคงมีลักษณะคลุมเครือ ผู้หญิงและความเป็นหญิงถูกโยงติดอยู่กับคุณค่าแห่งความสวยงามและคุณงามความดี ในขณะที่ผู้ชายกลับมีโลกทัศน์ที่กว้างกว่ามาก สังคมไทยได้เปิดพื้นที่ให้ผู้ชายได้แสดงออกซึ่งความเป็นชาย “เต็มตัว” (virility) ของตนเองตามบริบทต่าง ๆ นับตั้งแต่ ช่องโศภณี การเมืองในชุมชน ตลอดจนพิธีกรรมทางศาสนา ถึงกระนั้นก็ดูเหมือนว่าผู้ชายยังคงมีความต้องการที่แสดงพลังความเป็นชายออกมาให้ประจักษ์แก่สายตาผู้หญิง ตั้งแต่การชกมวย จนกระทั่งการบวชเรียนทางพระ เป็นต้น

งานศึกษาภาพลักษณ์ความเป็นเพศในสังคมไทยที่น่าสนใจอีกชิ้นเป็นของ James Ockey เรื่อง God Mother, Good Mother, Good Lover, Godmothers: Gender Image In Thailand (อ้างถึงใน Kitiarsa 2003: 24-25) ซึ่งทำการศึกษาภาพลักษณ์แห่งความเป็นเพศในรูปแบบที่สัมพันธ์กับระบบการควบคุมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง Ockey เสนอว่าคำว่า “เจ้าพ่อ” เป็นคำเรียกอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นใหม่และมีความแตกต่างจากคำว่า “นักเลง” ซึ่งมีลักษณะความรู้สึกในจารีตแบบเดิม เพราะการเป็น “เจ้าพ่อ” หรือ “เสี่ย” ไม่ได้แสดงออกถึงความเป็นนักเลงทางกายภาพ เช่น การใช้กำลัง การลอบทำร้าย การทะเลาะวิวาทแต่จะเป็นการให้การอุปถัมภ์ผู้คนมากมายและควบคุมบุคคลเหล่านั้นภายใต้ระบบการพึ่งพาในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในรูปของผลประโยชน์ร่วมกัน

อาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการงานศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ผ่านมาพอที่จะให้เห็นภาพ “ความเป็นชาย” ตามบริบทสังคมไทยในช่วงที่นักวิชาการตะวันตกเข้ามาถึงศึกษาในยุคแรก งานศึกษายังคงยึดกรอบความคิดแบบโครงสร้างสังคม ชุมชนศึกษาตลอดจนบุคลิกภาพของผู้คน ภาพสะท้อนความเป็นชายที่ปรากฏในงานศึกษาข้างต้นนั้นจึงเป็นเพียงภาพของ “ผู้ชาย” คนหนึ่ง ๆ ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของคนหมู่มากที่นักมานุษยวิทยาเข้าไปศึกษา โดยที่พวกเขามีการแสดงออกทาง

พฤติกรรมตามบทบาทที่สังคมหยิบยื่นแบบแบ่งแยกชายหญิงให้ อย่างในระดับชุมชนก็จะเป็น ขาวนา พระสงฆ์ หัวหน้าชุมชน คนหนุ่ม ข้าราชการ เจ้าพ่อ และนักเลง หรือในระดับครอบครัวก็จะเป็น พ่อตา พ่อ ลูก ลูกเขย และสามี

ส่วนงานที่ศึกษาถัดมาตามช่วงเวลาแม้จะเป็นศึกษาเฉพาะที่เน้นเรื่องบทบาทและความรู้ เรื่องเพศอยู่พอสมควร แต่ยังคงเป็นการมองแบบสังคมไทยเป็นสังคมปิตาธิปไตย (Patriarchy) ผู้ชายเป็นใหญ่มีอำนาจครอบงำผู้หญิงผ่านความรู้ความสามารถและโอกาสทางสังคมที่ผู้ชายมีเหนือผู้หญิง โดยที่พวกเขาศึกษาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนปฏิบัติร่วมกัน เช่น พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อในไสยศาสตร์ บทบาททางการเมืองในระดับชุมชน ตลอดจนบทบาทหน้าที่ในครอบครัว

หากแต่ความน่าสนใจในประเด็น “ความเป็นชาย” นั้นปรากฏในการศึกษาสังคม วัฒนธรรมไทยโดยนักวิชาการไทยเอง อย่างงานเขียนเรื่องลักษณะสังคมไทย ของไพฑูรย์ เครือแก้ว (2518) ที่กล่าวถึงมิติสังคมวัฒนธรรมในระดับแนวความคิด และอธิบายสังคมไทยตั้งแต่ระบบ ค่านิยม ครอบครัว ตลอดจนหลักในการพัฒนาชุมชน สำหรับความเป็นชายนั้นเห็นได้จากที่ผู้เขียน เขียนถึงประเด็นค่านิยมสำคัญ ๆ ของคนไทย เช่น ความมั่งคั่ง (เงิน) (wealth) อำนาจ (power) ยกย่องผู้ใหญ่ (seniority) ปรมาจารย์ (wise) ความกตัญญูรู้คุณ (gratitude) รู้จักที่ต่ำที่สูง (propriety of etiquette) และนิยมการเป็น “เจ้านาย”

สำหรับประเด็นความเป็นชายที่สำคัญปรากฏในค่านิยมที่คนไทยยกย่องคนมี “ใจนักเลง” ที่มีได้หมายถึงการเป็นนักเลงอันธพาลหัวไม้ คุมพรรคพวก รังแกหรือปล้นสดมภ์ผู้อื่นโดยมี องค์ประกอบที่พอสรุปภาพได้กว้าง ๆ ว่าต้องมีใจสปอร์ต (sportsmanship) คือไม่ถือเนื้อถือตัว ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่จุกจิกเรื่องเงินทอง ชอบจ่ายเงินจ่ายทอง ชอบเลี้ยงผู้น้อยอย่างชนิดว่า “ถึงใจ” หรือ “ถึงไหนถึงกัน” เป็นผู้ที่มิลักษณะของการมีลูกน้อง (benevolence) มีพรรคมีพวก มีเส้นมีสาย มีลูกน้องลูกศิษย์ลูกหาที่เคยเลี้ยงดูอุ้มชูกันมานาน และที่สำคัญคุณสมบัติของการมี “ใจนักเลง” ดังที่กล่าวว่า

“ในข้อนี้ก็หมายความว่า คนไทยยกย่องคนมีลักษณะเป็น “แมน” ก็เป็นคนกว้างขวาง เอาเพื่อนเอาฝูง เป็นคนที่มีความรักและซื่อสัตย์ต่อเพื่อน เป็นคนกล้าหาญ เข้มแข็ง กินเหล้าเป็น สุขุมหรือเป็น เทียวผู้หญิงเป็น มีลักษณะเสียสละและไม่สูงส่งกับผู้หญิงจนเสียความเป็นชาย เป็นตัวของตัวเอง ถ้าเป็นผู้ใหญ่ ก็ต้องไม่กลัวเมีย เป็นคนเข้มแข็งเด็ดขาดไม่ให้ภรรยา มาควบคุม หรือยุ่งเกี่ยวกับหน้าที่การงานหรือการคบเพื่อนฝูงได้” (ไพฑูรย์ เครือแก้ว 2518: 74)

ส่วนเขียนเรื่อง ผ้าขาวม้ากับผ้าจีนและกางเกงใน ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538 : 108-116) ที่กล่าวผู้หญิงในสังคมที่ถูกกดขี่โดยผู้ชายมาตลอด โดยที่กล่าวถึงคติของไทยในเรื่อง

สถานภาพของผู้ชายที่เหนือผู้หญิง เห็นได้ว่าเป็นผู้ชายมาต้องตากอยู่เหนือกางเกงใน และเป็นงานเขียนที่กล่าวถึงความคิดที่แฝงคติความเป็นชายไทยไว้เป็นระยะ เช่น ตอนแก้วกลางสลัม ที่กล่าวถึงน้องชายของสุนัขที่เลิกเรียนและมั่วสุมอบายมุขทั้งที่เป็นความหวังของครอบครัวให้เข้ารับราชการเป็นหน้าเป็นตา แต่น้องชายก็ใช้ชีวิตเหลวแหลกจนครอบครัวอันหมายรวมถึงสุนัขด้วยนั้นรับไม่ได้ งานเขียนชิ้นนี้ปรากฏข้อความถึงผู้ชายตอนหนึ่งว่า

“การเที่ยวเตร่ กินเหล้า และมั่วสุมอบายมุขเป็นเรื่องของผู้ชายยอมรับได้ ผู้ชายจะต้องใช้เงินมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายต้องใช้เงินในการเลี้ยงและการเที่ยวเล่น ดูหนัง ค่าบุหรี ค่าเหล้า ค่าการพนัน และค่าใช้จ่ายในการเที่ยวผู้หญิง”

“คติที่ยึดถือกันมาว่า ผู้หญิงเป็นกำลังทางเศรษฐกิจ ผู้ชายเป็นกำลังทางเกียรติยศ เช่นเป็นขุนนางขุนนาง แต่ผู้ชายในสลัมไม่มีทางจะหาเกียรติในทางนั้น นอกจากจะเลี้ยงเหล้าเพื่อนเพื่อแสดงความใจป้ำ เป็นนักเลงการพนัน เป็นเลื้อผู้หญิง เป็นสิงห์อมควัน” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2518: 110)

ส่วนบทความสั้น ๆ ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ อีกชิ้นหนึ่งที่มีชื่อว่า ที่นี้ห่างกว้างแบบนั้น ๆ (2535 : 154 – 158) ที่กล่าวถึงคุณลักษณะของการเป็นผู้ปกครองของผู้ชายที่ต้องเป็นคน ใจกว้างและใจนักเลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการให้ความสงเคราะห์แก่คนต่าง ๆ รวมทั้งคนที่ขมอ่อนน้อม ในขณะเดียวกันก็ต้องมีความเที่ยงธรรม คือไม่โลภหรือมักได้ในของของคนอื่น นิธิ กล่าวว่าอุดมคติของการเป็นผู้ปกครองที่ดีหรือจักรพรรดินั้น เมื่อเข้าใจแบบชาวบ้านไทย ๆ แล้วก็ล้วนเป็นคุณสมบัติที่ในวัฒนธรรมไทยถือว่าเป็นคนสมบัติของ “ลูกผู้ชาย” ซึ่งผู้หญิงเองที่ใจนักเลงก็มี แต่ถ้าเป็นผู้หญิงต้องพูดว่า แม้เป็นผู้หญิงแต่ก็ใจนักเลง ซึ่งแสดงอยู่แล้วว่าใจนักเลงนั้นเป็นคุณสมบัติพิเศษชาย ยิ่งถ้าหากเอาหลักทศพิธราชธรรมซึ่งเป็นอุดมคติที่ดีของการเป็นผู้ปกครองที่ดีของไทยอีกอย่างหนึ่งมาพิจารณา ก็จะเห็นได้ว่ามีความหมายในภาษาชาวบ้านที่เป็นเรื่องคุณสมบัติพิเศษชายในวัฒนธรรมไทยเกือบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการรู้จักให้ (ใจกว้าง) การไม่โกรธ (ใจเย็น) ไปจนถึงเรื่องใจคอหนักแน่น กล้าได้ กล้าเสีย เที่ยงธรรม ฯลฯ ทั้งนี้ ดังนั้นภาพของผู้ปกครองที่ดีในคติเก่าของไทยจึงเป็นภาพของผู้ชายอย่างชัดเจน

จะเห็นว่าค่านิยมในความเป็นชายที่ปรากฏจากงานทั้งของไพฑูริย์ และ นิธิ สะท้อนคุณลักษณะความเป็นในรูปแบบเดียวกันคือ ผู้ชายต้องมีความเป็นลูกผู้ชายเต็มตัวเป็นผู้รู้จัก “โลกย์” รู้จักการเที่ยวเตร่ รู้จักเพื่อนฝูงในหลายรูปแบบ บวชเรียนแสวงหาครูบาอาจารย์ ออกแสวงหาชื่อเสียงเกียรติยศ สร้างกลุ่มหรือสังคมของตนเองที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง มีพฤติกรรมหรือการกระทำที่อาจรอบประเพณีไปบ้าง หรือจะเรียกได้ว่าผู้ชายถ้า “ดีเกินไป” ก็ไม่ใช่ผู้ชาย ดังนั้นการเที่ยวเตร่ มั่วสุมของผู้ชายแม้สังคมจะมองว่าเป็นเรื่องที่ไม่ถูกไม่ควรนักและสังคมก็ยอมรับไม่ได้ เพราะนั่นหมายถึงการเป็นผู้ผจญโลกย์ ผู้รู้จักโลกกว้างในทุกแง่มุม ดังนั้นในทัศนะของวัฒนธรรม

ไทยแบบเก่าที่ท้ายที่สุดมักยกให้ผู้ชายเป็นใหญ่ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน หรือรัฐในฐานะที่เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองได้

งานวิจัยที่สนใจอีกชิ้นหนึ่งคืองานวิจัยร่วมสมัยเรื่องมวยไทยของนักมานุษยวิทยาไทยอย่าง Pattana Kitiarsa เรื่อง *Lives of Hunting Dogs : Rethinking Thai Masculinities Through an Ethnography of Muay Thai* (2003) เพื่อทบทวนความคิดเกี่ยวกับเพศสภาพในสังคมไทยโดยเฉพาะประเด็นของ “ความเป็นชาย” ที่เคยถูกมองว่ามีอำนาจเหนือทางสังคมมาตลอด ซึ่งงานศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณนาในชีวิตการเป็นนักมวยของชายหนุ่มชนบทนั้นมีประเด็นชวนให้ขบคิดต่อไปถึงกรณีอื่น ๆ โดย Kitiarsa ได้ชี้ให้เห็นว่านักมวยไทย ต้องฝึกฝนมาตั้งแต่เด็กและมีพัฒนาการเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่มวยวัด ไปจนถึงเวทีระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ โดยจุดสูงสุดของการเป็นนักมวยคือการได้เข้ามาแข่งที่เวทีมวยลุมพินี และราชดำเนิน ความหมายของการเป็นนักมวยคือการไต่เต้าทางสังคม และการเป็นลูกผู้ชาย นักมวยจะมีสังคมของตัวเองที่ต้องสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นผู้ชายที่เข้มแข็ง อดทน ททรหด นักมวยมักจะมาจากชนชั้นล่าง มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ต่ำ เช่น เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม เป็นลูกจ้างค่าแรงต่ำ ถ้าต่อมวยประสบความสำเร็จจะได้รับเกียรติชื่อเสียง และเงินทอง แต่ทั้งนี้ นักมวยต้องอยู่ในระเบียบวินัยสูง อย่างไรก็ตาม วงการมวยก็เต็มไปด้วยการต่อสู้แข่งขัน การพนัน การเอาเปรียบจากหัวหน้าค่ายมวย นักมวยที่แพ้มักจะถูกดำเนินหรือถูกลงโทษ ชีวิตลูกผู้ชายจึงเป็นเหมือน “หมาล่าเนื้อ” นั่นเอง

ในขณะเดียวกัน Kitiarsa เชื่อว่ามวยไทยคือพื้นที่ของการบริโภคความเป็นชาย มีการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับความเป็นชายจากมวยไทย และสังคมนำไปใช้อย่างกว้างขวาง เช่น เหลี่ยมมวย กระดุกมวย ลูกผู้ชาย สักคี่ศรี เป็นต้น นอกจากนั้น สังคมไทยยังสร้างวาทกรรมให้มวยไทยเป็นมรดกของชาติ และเป็นตัวแทนของความเป็นชายไทย บทบาทของผู้ชายจึงถูกนิยามผ่านการเป็นนักมวย และการชกมวย

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจงานศึกษาทั้งจากนักวิชาการไทยและต่างชาติในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่ผ่านมามีข้อเสนอมุมมองต่อ “ความเป็นชาย” ในสองมิติไปพร้อม ๆ กันคือ พฤติกรรมและอำนาจ โดยที่พฤติกรรมนั้นจะอยู่ในการปรากฏตัวในกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ของผู้ชาย ส่วนอำนาจนั้นนั้นเป็นแนวคิดจากมุมมองตะวันตกที่พยายามมองว่าสังคมไทยเป็นสังคมชายเป็นใหญ่ โดยเฉพาะการใช้บริบททางพุทธศาสนามาช่วยเสริมการอธิบายในทำนองดังกล่าว

ดังนั้นภาพลักษณ์ของผู้ชายและความเป็นชายในการศึกษาสังคมไทยช่วงแรก ๆ จึงปรากฏอำนาจของผู้ชายอยู่ที่การจัดการเรื่องต่าง ๆ นอกบ้านเช่นการดำรงตำแหน่งทางการเมือง การเป็นขุนนาง การเป็นผู้นำชุมชน การเป็นผู้นำทางศาสนา และมโนทัศน์ว่าด้วยบุญ-กรรมที่มี

อิทธิพลอย่างมากในการอธิบายและจัดลำดับชั้นทางเพศที่ทำให้ผู้ชายนั้นดูเหมือนว่าผู้หญิง ในขณะที่งานศึกษาชิ้นถัด ๆ มาเริ่มทำความเข้าใจนิยามและกระบวนการสร้างความหมายความเป็นเพศที่ชัดเจนมากขึ้น เช่น ความเป็นนักแสดง ความเป็นพระ การอยู่ยงคงกระพัน ตลอดจนการศึกษาที่สะท้อนพฤติกรรมทางสังคมที่ปรากฏในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์อย่างการเป็นเจ้าพ่อ การเป็นเลียบ โดยที่มีการแสดงพฤติกรรมในหลากหลายรูปแบบเช่น การเล่นการพนัน การดื่มสุรา การจีบผู้หญิง การทะเลาะวิวาท เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่างานศึกษาในช่วงนี้ก็ยังคงตอกย้ำภาพลักษณ์ความเป็นชายในสังคมแบบปิตาธิปไตยอยู่เช่นเดิม จนกระทั่งมีนักวิชาการไทยเองที่ทำการศึกษาศังคมเริ่มให้ความสำคัญในมิติที่แตกต่างมากขึ้น โดยที่จะเห็นได้ชัดเจนคือการให้ความสำคัญกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นในระดับของค่านิยมในความเป็นลูกผู้ชาย เช่น ความมั่งคั่ง การยกย่องผู้ใหญ่ การเป็นปราชญ์ ความกตัญญู การรู้จักที่ต่ำที่สูง ตลอดจนการมีใจสปอร์ต ชอบจ่ายเงินทองเลี้ยงผู้น้อยกว่า การเป็นคนใจคอหนักแน่น กล้าได้กล้าเสีย มีความยุติธรรม เป็นต้น

ทั้งนี้ดูเหมือนว่าค่านิยมเองยังมีส่วนที่ขัดแย้งกันเองอย่างกรณีสิ่งดีและไม่ดีทั้งที่ความเป็นจริงความดีน่าจะเป็นสิ่งที่ค่านิยมทางสังคมต้องการ ในขณะที่การมีความดีในระดับที่ “เกินไป ” นั้นกลับไม่เป็นที่ยอมรับเป็นหลักสำคัญเสียทั้งหมดสำหรับความเป็นชาย ดังนั้นผู้ชายอาจต้องมีเที่ยวเตร่ มั่วสุมหรือทะเลาะวิวาทให้ปรากฏอยู่บ้างถึงจะเป็นผู้ชายที่แท้จริง สิ่งเหล่านี้เป็นสะท้อนให้เห็นเช่นเดิมความคิดเรื่องความเป็นใหญ่ของผู้ชายยังคงปรากฏอยู่เพราะโดยพื้นฐานทางวัฒนธรรมนั้นเอื้อให้ผู้ชายนั้นมี “อำนาจ” ในการแสดงออกพฤติกรรมทางสังคมได้อย่างมากและหลากหลาย

อ่อนแอไม่อ่อนแอ : ความเป็นชายจากวรรณกรรม ศิลปะและการแสดง

หากการสืบหาคุณลักษณะความเป็นลูกผู้ชายในสังคมไทย คือการตรวจสอบค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในงานเขียนเชิงวรรณกรรม ศิลปะ และการแสดงก็อาจเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ภาพ “ความเป็นชาย” ชัดขึ้นอีกมิติหนึ่ง ดังวรรณคดีไทยเรื่องดังอย่าง “ขุนช้าง ขุนแผน” ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นงานชิ้นเอกในการสะท้อนภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากการมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อของคนในสังคมยุคหลังไม่น้อย เรื่องขุนช้าง ขุนแผน ถูกแต่งเป็นกลอนเสภานิทานพื้นบ้านภาคกลางที่นำเสนอเรื่องราวชีวิตแบบสามัญชนที่เชื่อกันว่ามีเค้าเรื่องจริงปรากฏอยู่ จุดเด่นอยู่ที่ตัวละครไม่ใช่ชนชั้นกษัตริย์ ฉากของเรื่องจึงเป็นภาพของชาวบ้านในรายละเอียดชีวิตประจำวัน ในกิจการงาน สัมมาอาชีพ ความเชื่อถือตลอดจนประเพณีราษฎร

อิทธิพลของวรรณคดีเรื่องนี้ทำให้ตัวเอกของเรื่องอย่าง “ขุนแผน” กลายเป็นต้นแบบ ความเป็นลูกผู้ชายไทยในยุคหนึ่งที่สังคมให้คุณลักษณะความเป็นชายว่าต้องเป็นผู้มีความกล้าหาญ มีความรู้ เก่งกล้าในวิชาอาคม ไสยศาสตร์ รักษาสัจจะ (ประภาพร ชินวงศ์ 2546: 66) ความเป็นชายนักรบ ขุนแผนได้รับสมญาว่า “ขุนแผนแสนสะท้าน” เพราะทำการรบครั้งใดไม่เคยแพ้สักครั้ง จนกระทั่งหากข้าศึกได้ยินชื่อครั้งใดทำให้ประหวั่นพรั่นพรึง สะท้านด้วยความกลัว ดังที่ปรากฏว่า

“...คำหรับใหญ่พิชัยสงคราม สุรย์จันทร์ยามก็รอบรู้
อยู่ยงคงกระพันล่องหน ภาพยนตร์ผูกใช้ให้ต่อสู้
รักทั้งเรียนเสกเป่าให้เจ้าผู้ ผูกจิตหญิงอยู่ไม่เสื่อมคลาย...”

การให้ความสำคัญกับความรู้ของลูกผู้ชายที่ปรากฏเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ปรากฏอยู่เกือบทุกตอนในการดำเนินเรื่อง จุดเปลี่ยนหรือจุดหักเหชีวิตของตัวละครเอกจะเกี่ยวข้องการเดินทางเพื่อเรียนรู้สรรพวิชาจากบรรดาสมภารวัดต่าง ๆ อย่างเมื่อครั้งขุนไกรพ่อขุนแผนต้องโทษประหารชีวิตจากการดื้อนกระบือป่าไม่สำเร็จ นางทองประศรีเมื่อรู้ข่าวก็กลัวว่าตนเองจะตกเป็นม่ายหลวงจึงต้องพาพลายแก้วหนีไปอยู่เมืองกาญจนบุรี โดยเมื่ออายุถึงปีบวชได้บวชเรียนที่วัดส้มใหญ่ เมืองกาญจนบุรีจนสิ้นวิชาของอาจารย์ นางทองประศรีก็พามาฝากกับสมภารมี วัดป่าเลไลยก์ เมืองสุพรรณบุรี

ครั้นพลายแก้วพบนางพิมเมื่อคราวมาฟังพลายแก้วเทศน์กัณฑ์มัทรี ก็ชอบพอกันโดยการติดต่อกันผ่าน สายทอง พี่เลี้ยงของนางพิม จนกระทั่งนางพิมหลงรัก โดยที่ขุนแผนแอบสืกไปหาที่บ้านด้วยการไ้ฆมนต์สะกดให้คนหลับจนได้เสียกับนางพิม แล้วจึงกลับมาบวชใหม่แต่ยังคงลักลอบติดต่อกับนางพิมโดยผ่านสายทองพี่เลี้ยงอยู่ สายทองเองก็เป็นที่ชอบพอกับเนรแก้วถึงขั้นหยอกเินกันจนเกินขอบเขต จนทำให้สมภารวัดป่าเลไลยก์ไล่ต้อนลงไป เนรแก้ว จึงไปอยู่กับอาจารย์วัดท่าแค ซึ่งเคยเป็นเพื่อนกับขุนไกรผู้เป็นพ่อ จึงเ็นคู่สั่งสอนวิชาความรู้ให้ด้วยความเต็มใจ จนเนรแก้วสามารถผูกหุ่นพยนต์ เสกใบมะขามเป็นต่อแตน สะเดาะไซ้ตรวนกุญแจและดาลประตู สะกดผู้คน เรียนรู้คาถาอาคมล่องหนหายตัวและอยู่คงกระพันด้วย (อารี สุทธิเสวนต์ 2513 : 25 – 29)

ค่านิยมที่สร้างความเป็นชายในเรื่องขุนช้าง ขุนแผน นั้นให้ความสำคัญกับการมีความรู้ในสรรพวิชาต่าง ๆ ของผู้ชายที่พึงมี สังเกตได้จากตัวละครชายมักมีองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวเอง เช่น ความสามารถในการทำนายฝัน ของขุนศรีวิชัย พ่อขุนช้าง และขุนไกร พ่อขุนแผน เมื่อภรรยาถอนตั้งครรถ์นั้นฝันเห็นสิ่งที่เป็นลางบอกเหตุ หรือจะเป็นตัวละครรุ่นลูก อย่างพระไวย และพลายชุมพล ต่างก็เป็นผู้ที่มีความรู้ในสรรพวิชาเช่นเดียวกัน ส่วนฝ่ายขุนช้างเองเนื้อเรื่องกลับมิได้บอกชัดเจนมากนักว่า ขุนช้าง นั้นมีความรู้ความสามารถในด้านใดเป็นพิเศษ การเข้าไปเป็นข้าในวังของพระพันวษานั้นก็เป็นเพราะ ขุนศรีวิชัยผู้เป็นบิดาซึ่งเป็นเศรษฐีเมืองสุพรรณพาเข้าเฝ้าทูลถวายตัว

ตั้งแต่เล็ก มิได้เคยปรากฏคุณงามความดีจนได้เข้ามารับใช้เช่นเดียวกับขุนแผน เล่ห์กลต่าง ๆ ที่ขุนช้าง ใช้อำนาจขุนแผนส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่เกิดจากอารมณ์หึงหวงและอิจฉาขุนแผนแทบทั้งสิ้นไม่ได้ ใช้อำนาจความรู้สัพพะวิชาใดในการกลั่นแกล้งเลย

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าความรู้ความสามารถในสัพพะวิชาของผู้ชายนั้น ตัวละครหญิงได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เห็นได้จากนางทองประศรี นางวันทอง หรือแม้แต่นางแก้ว กิริยา ที่ต่างก็พา ขุนแผน พระไวย และพลายชุมพลไปฝากให้บวชเรียนกับสมภารวัดต่าง ๆ ความรู้ในสัพพะวิชาของผู้ชายจึงเป็นสิ่งสำคัญโลกทัศน์ของคนในยุคนี้ ที่คาดหวังให้ผู้ชายพึงมี เพื่อที่สามารถเอาตัวรอดได้ ในขณะที่คนอย่างขุนช้าง ซึ่งมีทรัพย์สมบัติมากแต่ขาดความรู้รอบกับ รูปกายที่อัปลักษณ์จึงไม่เป็นที่หมายปองของหญิงใด การได้ครอบครองจึงใช้เล่ห์เหลี่ยมกลโกงและ พละกำลังแย่งชิงมาทั้งสิ้น

“ความรู้” กับความ “เจ้าชู้” จะกลายเป็นของคู่กันสำหรับตัวละครเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ทั้งนี้เพราะความรู้ที่ปรากฏในเรื่องได้ถูกตัวละครไม่ได้นำไปใช้ในการศึกษาการสงคราม หรือการเอา ตัวรอดจากอันตรายเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นเครื่องช่วยให้ตัวละครชายได้มาซึ่งผู้หญิงมากมายใน ชีวิต เช่น ตอนที่กล่าวถึงพระไวย ลูกชายขุนแผนที่นอกจากจะมีเมียอยู่แล้วถึง 2 คนคือ ศรีมาลา และ สร้อยฟ้า แต่กระนั้นก็ยังเข้าหาได้นางแว่นฟ้าโดยการใช้นิตยคาถาจนได้เป็นเมียอีก

“ครานั้นจึงโหมพระหมั่นไวย	การเจ้าชู้ไม่มีใครเสมอเหมือน
เปิดหน้าต่างออกสว่างด้วยแสงเดือน	ยิ่งพิศพิศก็ยิ่งเดือนอารมณ์ปอง
โอแว่นฟ้านารีของพี่เอ๋ย	ไม่มีผู้ใดเลยจะสมสอง

.....	
เสกขี้ผึ้งทาปากกินหมากคืบ	แล้วก็หยิบน้ำมันเสกใส่ลิ
แหวนเพชรน้อยใส่ก้อยจระลี	เป็นราตรีเดือนหงายสบายใจ
ริบตะบึงมาถึงบ้านเศรษฐี เข้าหยุดที่พฤกษาแอบอาศัย	
เสกดินปาข้ามหลังคาเศรษฐีไป	คนข้างในหลับเจิบเหมือนไม่มี
แล้วให้พราหมณ์เข้าบ้านก่อน	ไปถอดกลอนประตูบ้านท่านเศรษฐี
พระนายไวยก็เข้าไปด้วยยินดี	สังคเจียบมิได้มีคนไถถาม...”

(กรมศิลปากร 2513 : 32)

วรรณคดีขุนช้าง ขุนแผน ทำให้เราเห็นถึงความสำคัญของความรู้กับความเจ้าชู้ ที่เมื่อ รวมกันแล้วเป็นการนำมาซึ่ง “อำนาจ” ของผู้ชายที่มีเหนือต่อผู้หญิงและครอบครัวยาวหญิงด้วย เช่น ขุนแผนได้นางบัวคลี ลูกหมื่นหาญกับนางสีจันทร์ จนสามารถวางตัวเป็นใหญ่ได้ที่บ้านถ้ำ หรือ ตอนที่พระไวยได้นางแว่นฟ้าในบ้านเศรษฐี เป็นต้น

วรรณคดีของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี (สุนทรภู่ : 2529) เป็นวรรณคดีไทยอีกเรื่องที่เป็นเครื่องสะท้อนความเป็นชายไทยเช่นเดียวกับขุนช้าง ขุนแผน คือเป็นผู้ชายที่ต้องออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ในพื้นที่ต่างบ้านต่างเมืองของตนเองก่อนที่จะกลับมาพร้อมความรู้ในการดูแลบ้านเมือง ส่วนจุดต่างที่เห็นได้ชัดอยู่บ้างคือ ตัวละครเอกอย่าง พระอภัยมณี มีสถานะอยู่ในชนชั้นกษัตริย์ หากแต่เป็นกษัตริย์ก็ยังคงต้องออกหาความรู้ ไปเรียนรู้วิชาอาคม ออกไปผจญภัยเพื่อสร้างความเป็นลูกผู้ชายเต็มตัวคือองค์ด้วยความรู้อันเป็นสัพพะวิชาตามที่ตนสนใจ ความน่าสนใจอยู่ที่ตัวละครเอกของเรื่องอย่างพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณนั้นไปเรียนมาดูเหมือนมิใช่ความรู้ที่บุรุษควรจะเรียน เช่น วิชาเป่าปี่ ถึงกระนั้นพระอภัยมณีก็มีความสามารถในการรบเช่นเดียวเอกบุรุษทั่วไป การรบของพระอภัยจึงเป็นการรบด้วยปาก ซึ่งนอกจากการเป่าปี่แล้วน่าจะหมายถึงการรบด้วยปากเช่น กล่าวคือเป็นการใช้วาจาอันมีเสน่ห์ทำให้คนฟังหลงใหล เห็นด้วยหรือคล้อยตาม

ลักษณะเด่นของตัวละครจากวรรณคดีทั้งสองเรื่องคือการนำเสนอภาพความเป็นชายที่ “เจ้าชู้” โดยที่ความเจ้าชู้ที่ปรากฏในวรรณคดีเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งที่ผู้ชายสมัยเก่าควรมีตามค่านิยมสังคม หนึ่งในอดีตสังคมไทยเป็นระบบ “ผัวเดียวหลายเมีย” คือผู้ชายมีเมียหลายคนได้ แต่ผู้หญิงมีได้เพียงคนเดียว โดยผู้ชายต้องเป็นผู้เลี้ยงดู ข้อสังเกตคือการแต่งงานแบบมากเมียของผู้ชายสมัยก่อนนั้นเป็นการเอื้อผลประโยชน์ให้แก่ผู้ชายโดยเฉพาะการขยายอำนาจทางการเมือง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสร้างหน้าตาสถานภาพทางสังคมของผู้ชาย เพราะมักจะเป็นคนร่ำรวยหรืออยู่ในวรรณะกษัตริย์เท่านั้นที่ได้

ความน่าสนใจของวรรณคดีไทยอีกประการหนึ่งคือ การอธิบายลักษณะทางกายภาพหรือรูปร่างและรูปร่างหน้าตาของตัวละครเอกที่ลักษณะเหมือนผู้หญิงคืออ่อนแออ่อนชวร เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะตัวละครเอกของเรื่อง อย่างเช่นการอธิบายรูปร่างของพระอภัยมณีตอนที่นางผีเสื้อสมุทรได้พบครั้งแรกว่า

“...ทั้งทรวงทรวงองค์เอยก็อ่อนแอ	เป็นหนุ่มแน่นน่าชมสมประสงค์...”
ถ้ามั่นได้กับกูเป็นคู่ครอง	จะประคองกอดแอบไว้แนบเนื้อ
น้อยหรือแก้มซ้ายขวาก็น่าจูบ	ช่างสมรูปนี้กระไรวิไลเหลือ
ทั้งลมปากเป่าปี่ไม่มีเครือ	นางผีเสื้อตาดูทั้งหูฟัง...”

(สุนทรภู่ 2529 : 34)

หรือตอนที่นางเกสรภาพตัวละครเอกอีกคนหนึ่งเรื่องคือ ศรีสุวรรณ ซึ่งตัวนางเองก็มองเห็นศรีสุวรรณมีรูปร่างลักษณะเหมือนผู้หญิงเช่นกันจนไม่น่าจะสู้รบปรบมือกับใครได้ทั้งที่เรียนวิชากระบี่กระบองติดตัวมา

“...เมื่อรูปทรงองค์จะเด็ดขาด กิริยามารยาทเหมือนผู้หญิง
จะสู้เขาเอาชีวิตมาปลิดทิ้ง ยิ่งคิดยิ่งสงสารพระผ่านฟ้า...”

(สุนทรภู่ 2529 : 631)

เช่นเดียวกับที่อธิบายรูปลักษณะของขุนแผน ในตอนขึ้นเรือนขุนช้างและได้นางแก้วกิริยา เป็นเมีย โดยปรากฏตอนที่นางแก้วกิริยาพบหน้าครั้งแรกว่า

“... ครานั้นนางแก้วกิริยา เสน่หาหนึ่งนึกองขนาง
นี้ขุนแผนมันใจจึงไม่พราง แบบบางน้อยน้อยน่าเอ็นดู
แหม่มแหม่มซ้ำซ้ำน่ารักใคร่ เป็นไรหนอวันทองจึงมิอยู่
เรื่องฤทธิ์ประสิทธิ์ประสาทครู ถึงขุนช้างจะสู้คงเสียตัว...”

(กรมศิลปากร 2513 : 373)

หากแต่ลักษณะที่อ่อนแออันธพาลนั้นก็อาจไม่เป็นที่พึงพอใจอยู่บ้างโดยเฉพาะตัวละครฝ่ายผู้ร้ายเช่นตอนที่หมื่นหาญห้วงกองโจรที่บ้านถ้ำพ่อของนางบัวคลี่ ที่เริ่มขัดข้องใจเมื่อเห็นขุนแผนที่มีรูปร่างแบบนั้นว่าไม่น่าจะเป็นลักษณะที่ดี ทั้งยังขุนแผนยังไม่ช่วยงานการใด ๆ อีกด้วยว่า

“...อันพวกทหารในบ้านกู คนเดียวก็สู้ลิบคนได้
ล้วนอยู่ยงคงทนทุกคนไป จะฟันแทงสักเท่าไรไม่ไหวดัง
เหมือนตัวเอ็งอ่อนแอเ็นเทียวอดอ้าง ดูกิริยาท่าทางอย่างผู้หญิง
จะสู้รบใครได้ไม่เห็นจริง แต่ลมพัดก็จะกลิ้งลงกลางดิน...”

(กรมศิลปากร 2513 : 343)

จะเห็นได้ว่าตัวเอกในวรรณคดีไทยมักจะมีรูปร่างที่อ่อนแอ บอบบาง ผิวขาวนวล อย่างเช่น ขุนแผนและพระอภัยมณี ทั้งที่อยู่วรรณะกษัตริย์หรือชาวบ้านธรรมดาหากแต่เป็นตัวละครสำคัญแล้วนั้น จะต้องมีรูปโฉมที่หล่อเหลา หญิงใดเห็นก็หลงรัก หรือผู้ปกครองที่เป็นกษัตริย์หรือแม่ห้วงกองโจรก็ยังเป็นที่ชมเชยถึง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าค่านิยมของคนในสังคมในเรื่องการให้ความหมายหรือการให้คุณค่าแก่ลักษณะทางกายภาพของผู้ชายบางประการ ที่นอกเหนือจากเรื่องความมีเสน่ห์ดึงดูดใจเพศตรงข้ามแล้ว การมีรูปร่างบอบบางก็ถือเป็นลักษณะดี แสดงถึงการเป็นผู้มีความสามารถ ไม่ใช่ผู้ชายประเภทที่ต้องใช้กำลังกาย แต่เป็นผู้ชายประเภทที่มีความรู้ดี และมีฐานะทางเศรษฐกิจเพียงพอจะเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษาได้ (ประภาพร ชินวงศ์ 2546 : 68)

การมีรูปร่างบอบบาง อ่อนแอ ปากนิคจุมกหน้าน้อยจะเป็นลักษณะที่ชายชั้นสูงของไทยควรจะเป็น เพราะเป็นความงามที่น่าดึงดูด ชวนให้หลงใหลเป็นที่หมายปองของหญิงชั้นสูง มีคุณสมบัติที่ควรคู่กับตน ขณะเดียวหญิงชั้นต่ำก็หมายปองได้เพราะนั่นหมายถึงตนเองอาจจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีนำความเจริญรุ่งเรืองมาให้ ดังนั้นความหล่อความงามของผู้ชายไทยในขนบแบบ

เก้าจึงไม่ใช่แบบเดียวกับทางสังคมวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นความงามความหล่อแบบ “Dark tall and handsome” แต่เป็นผู้ชายผิวเหลือง บอบบาง หรือมีรูปโฉมที่บ่งบอกถึงการมีวงศ์ตระกูลหรือชาติกำเนิดที่สูงส่ง ลักษณะดังกล่าวจะเป็นที่พึงปรารถนาของผู้หญิงเพราะเป็นเครื่องประกันความมั่นคงในชีวิตที่จะสุขสบายต่อไป

หากย้อนกลับมามองในบริบทของมรดกทางวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงต่าง ๆ อย่าง ลิเก หมอลำ หรือ มโนราห์ คุณลักษณะด้านความงามในความเป็นชายได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกับงานทางวรรณคดีเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านองค์ความรู้ความสามารถและบุญญาธิการที่ผู้ชายควรมี ตัวละครฝ่ายชายจะถูกคาดหวังให้มีอำนาจ เป็นผู้นำ เช่นกรณีที่เรื่องราวที่ลิเกนิยมหยิบยกมาแสดงที่พระเอก มักเกี่ยวกับองค์ราชบุตร อย่างเช่น จันทรโครพ เมื่อถึงวัยอันควรแก่การศึกษาหาความรู้ก็ต้องออกเรือนเร่เดินทางแสวงหาวิชาความรู้กับพระเจ้าดาฤๅษี ที่กลางป่าจนเห็นว่าสำเร็จและเก่งกาจแล้วจึงจะกลับมาเฝ้าพระราชบิดาเพื่อครองเมืองต่อไป หากเสียแต่ว่าจันทรโครพไม่เชื่อฟังพระเจ้าฤๅษีเปิดพระอุโบสถก่อนถึงพระราชวังจนทำให้พบความยากลำบาก ดังนั้นการเป็นผู้มีความรู้จากการออกเดินทางแสวงหาของผู้ชายจึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังเช่นบทร้องที่มักกล่าวถึงตัวพระเอกตามท้องเรื่องว่า

“...มาเรียนวิชาหาความรู้	เอาไว้เป็นรูดอนศิษย์
เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต	มีสานุศิษย์...ต้องหมั่นท่องหมั่นเขียน
จะได้คงแก่เรียนจะได้ไม่ผิด	จะเรียนอะไรต้องเรียนให้รู้
ไม่ช้า ๗ ปลา ๗	เป็นดาอินดานาคเขาจะว่า
ต้องเรียนรู้เป็นคนฉลาด	ประเทศชาติจะได้โชคดีช่วง
ประเทศชาติจะได้ไม่เป็นห่วง	วิชาไม่ใช่เอก
ใครรู้จะต้องแบกสะบัน	ผมเรียนรู้ให้สมเป็นชาติชายชาญ..”

(สุริยา สมุทคุปต์ 2541: 254)

เห็นได้ว่าคุณค่าแห่งความเป็นชายที่สังคมคาดหวังคือต้องการให้ผู้ออกแสวงหาความรู้ นอกบ้านเกิดเมืองนอนหรือในโลกแห่งความจริงคือการออกไป “เอาคืนอกบ้าน” เมื่อได้รับการปลูกฝังคุณงามความดีและสั่งสมประสบการณ์จากโลกภายนอก ผู้ชายจะจะเป็นเพศที่กล้าแกร่ง ปลูกฝังให้พร้อมที่จะกลับมาเป็นผู้นำชุมชนหรือเมืองและทรัพย์สินสมบัติของพระราชบิดาและพระราชมารดาข้าราชการบริวาร และไพร่ฟ้าให้อยู่เย็นเป็นสุขได้

ตัวเอกหรือพระเอกในการแสดงต้องมีคุณสมบัติที่ต่างจากตัวละครตัวอื่น เช่น ต้องเสียงดี หล่อ / สวย ภูมิรู้ และไหวพริบปฏิภาณดี ผิวขาว อายุยังน้อย (สุริยา สมุทคุปต์ 2541 : 220) การแสดงลิเกเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดถึงการกำหนดคุณค่าความงามตามบรรทัดฐานสังคม พระเอก

จะต้องอยู่ในวัยหนุ่มแน่น รูปร่างบอบบางไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป แล่หน้าหล่อเมื่อแต่งหน้าแล้ว สวยหวานเหมือนกับที่บางคณะลิเกมักโฆษณาว่า “พระเอกหน้าหวาน” “เทพบุตรหน้าหวาน” หรือ “เทพบุตรขุนตางอน” เป็นต้น

ดูเหมือนว่าความเป็นชายที่งดงามทั้งรูปร่างหน้าตาที่คล้ายผู้หญิงจะเป็นที่ “คลั่งไคล้” ของบรรดาผู้ที่ชื่นชอบดังปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “แม่ยก” เป็นผู้อุปถัมภ์พระเอกลิเกเหล่านั้น ผู้ชมซึ่งอาจรวมถึงแม่ยกด้วยนั้นจะชื่นชอบที่ได้เห็นความงามในอุดมคติเหล่านั้นทั้งบนเวทีและในโลกแห่งความจริง ผู้ชมพร้อมที่จะเสียเงิน เสียเวลาและทรัพยากรอย่างอื่นเพื่อที่จะได้เข้าถึงภาพลักษณ์และความงามเหล่านั้นจากการชมลิเก

ตัวละครชายหรือตัวเอกของเรื่องราวในการแสดงลิเกนั้น ตัวพระเอกจะถือว่ามี ความสำคัญมากที่สุดในการดำเนินเรื่อง บทของพระเอกโดยทั่วไปจะเป็นผู้ชำนาญทั้งบทรบและ บทรักไม่นิยมเล่นตลกโปกฮา นอกจากจะส่งบทไปให้ตัวตลกตามพระไปออกมุขฮา การร้องเจรจา แม้เป็นบทโกรธก็สำรวม ผู้แสดงจะมีอายุเฉลี่ย 16 – 30 ปี (สุรพล วิรุฬักษ์ 2536: 177) การแสดงออกที่เคร่งครึม เอาจริงเอาจังกับชีวิต รวมทั้งมีวาสนาและชาติกำเนิดอันสูงส่งเนื่องจากกรรม เก่าชาติที่แล้วและมีความรู้ความสามารถยอดเยี่ยม เรื่องราวจะแสดงถึงการประสบปัญหาและความ ยุ่งยากในชีวิต แต่ด้วยความรู้ความสามารถและด้วยชาติกำเนิดที่สูงส่ง ก็จะได้รับความช่วยเหลือจาก ญาติพี่น้อง ทหารและบริวาร ภายใต้การอุปถัมภ์ ปัญหาต่าง ๆ จะลุล่วงไปด้วยดี ส่วนใหญ่ชีวิตใน ท้องเรื่องของลิเกจะจบลงด้วยความสุขสมหวังของพระเอกและนางเอก (สุริยา สมุทคุปต์ 2541: 222)

อย่างไรก็ตามการอธิบายลักษณะทางกายภาพของ “ความเป็นชาย” ที่ปรากฏในวรรณคดี ศิลปะและการแสดงในลักษณะที่ “ไม่สมชาย” ทั้งร่างกายที่บอบบางและอารมณ์ที่อ่อนไหวง่ายแต่ กลับกลายเป็นผู้มีอำนาจวาสนา เป็นเจ้าเมือง ผู้ครอบครองสิ่งวิเศษหรือมีบุญญาธิการมากมาย และ เป็นผู้อันเป็นที่รักหมายปองของคนทั่วไป ในขณะที่บุคคลที่มีลักษณะที่ “สมชาย” นั้นกลับถูก นำเสนอในภาพที่เป็นผู้ร้าย ผู้พ่ายแพ้ หรือผู้ที่ตายตอนจบ หากแต่ทำความเข้าใจได้โดยการ ตีความหมายลักษณะการแสดงออกถึง “ความเป็นชาย” ในวรรณคดีไทยนั้นมีลักษณะเฉพาะ แตกต่างจากความเป็นชายที่สมชายตามมุมมองตะวันตก

มนัทัศน์ว่าด้วย “อำนาจ” เป็นตัวอย่างหนึ่งที่พอจะอธิบายความแตกต่างในมุมมองความ เป็นชายในแบบ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ได้อย่างน่าสนใจ ทั้งนี้คงเป็นเพราะคุณค่าของคำว่า “อำนาจ” นั้นต่างจากคำนิยามหรือมุมมองแบบตะวันตก ที่มักอธิบายว่า อำนาจนั้นสัมพันธ์กับ

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องเป็นการบังคับ ความสามารถในการจัดการให้สัมฤทธิ์ผล เป็นเครื่องมือในการจัดการ หรือประสิทธิภาพในการคาดคะเนวิธีการบรรลุเป้าหมาย หรือการควบคุมทางเศรษฐกิจ

ตัวอย่างของ “อำนาจ” ในความหมายของคนชาวสะท้อนให้เห็นได้จากรูปร่างลักษณะของอรุณ วีรบุรุษทางวัฒนธรรมในหนังชาที่มีรูปร่างเล็ก บอบบาง มีดวงตาสีและลักษณะนั้นม นวลอ่อนโยน ตรงกันข้ามกับฝ่ายยักษ์ที่มีรูปร่างใหญ่โต เสียงดังน่ากลัวและที่เหมือน ชาวตะวันตก (ในสายตาของคนชาว) ที่จำนวนมากมีเสียงดัง ห้าว เป็นผู้บุกรุกเกาะชวามาเมื่อไม่นานนี้เอง แต่เมื่อประลองยุทธ์ในการสงครามแล้ว อรุณที่ดูบอบบางเพียงแค่มือของยักษ์ก็ทำให้พ่ายแพ้ได้แล้ว ลักษณะของชายชาติเร่ร่อนนี้ยังพบไม่เพียงบรรดาขุนนาง ชนชั้นสูง ที่สายตาของชาวชวาถือว่า “อำนาจ” แม้แต่ครูหนังตะลุงหรือผู้นำทางพิธีกรรมก็จะมีรูปร่างเล็กสง่างาม ที่บางครั้งชาวตะวันตกมองว่ามีลักษณะเหมือนผู้หญิงเสียด้วยซ้ำ (ปราณี วงษ์เทศ 2549 : 9)

จากการนิยามความคิดว่าด้วย “อำนาจ” ในความหมายของชนชาติที่อยู่แถบเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ที่นั่นทำให้ภาพ “ความเป็นชาย” ที่ปรากฏในงานวรรณกรรมและการแสดงว่า ลักษณะของผู้ชายต้องต้องแสดงออกถึงอำนาจที่อยู่ภายใน เป็นแสดงออกทางจิตวิญญาณมากกว่า การแสดงออกจากร่างกายนอก เพราะนั่นหมายถึงการแสดงออกที่สะท้อนให้เห็นถึงการไร้ซึ่งอำนาจ อำนาจทางจิตวิญญาณจึงเป็นตัวเกื้อหนุนให้ไปสู่การมีเกียรติของตัวละครชายในทัศนะของสังคมไทย

ตายกลางดิน กินเรือนหน้า : วัฒนธรรมการเรียนรู้กับอุดมคติความเป็นชายในสังคมไทย

สำหรับชุมชนต่าง ๆ ในสังคมไทยนั้น กระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมเกิดขึ้นโดยอาศัยกลไก ช่องทางและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งการสอนโดยตรง การพูด การเล่า การเทศน์ การฟัง การอ่าน การลอกทำ การเลียนแบบ ซึ่งสำหรับการสร้างความเป็นเพศแล้วกระบวนการเรียนรู้ด้วยช่องทางดังกล่าวก็ถูกส่งผ่านมาด้วยเช่นกัน เพราะความเป็นเพศได้ถูกสร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการที่ซับซ้อนเหล่านั้น และซึมซับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนของคนในสังคมความคาดหวังในความเป็นเพศของแต่ละสังคมมีวิธีการแสดงออกหรือถ่ายทอดความรู้แตกต่างกันตามบริบทเฉพาะของสังคมนั้น ๆ

วารุณี ฐิตินิธิ (2543 : 199) กล่าวว่าความแตกต่างเรื่องการเลี้ยงดูจะเห็นได้ชัดเจนขึ้นเมื่อเด็กโตเป็นเด็กโตเป็นเด็กผู้ชายมีโอกาสได้เล่นทุกที่และเล่นนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ ของเล่นของเด็กผู้ชายจึงมีความหลากหลายและเกมส์ที่เล่นจะมีกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อน มีจุดมุ่งหมายและมีการแข่งขัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการเตรียมผู้ชายให้มีทักษะในการจัดการและความเป็นผู้นำ ในขณะที่

เด็กผู้หญิงถูกจำกัดในการเล่นอยู่แต่ในบ้าน ของเล่นมีเพียงไม่กี่ชนิด การเล่นไม่มีกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อน เช่น เล่นขายของ เล่นตุ๊กตา ช่วยแม่ทำกับข้าว

มีหลักฐานปรากฏให้เห็นถึงความคาดหวังของสังคมในความแตกต่างระหว่างเพศว่า เมื่อเด็กทารกที่เกิดมาเป็นชายจะมีการจัดวางสมุดดินสอไว้ที่เปลด้วย ในขณะที่ถ้าเป็นทารกหญิงจะมีการวางเข็มและด้ายไว้ ในบางบันทึกกล่าวว่า กระดังของทารกชายจะมีการนำของมีคมใส่ไว้ ส่วนทารกหญิงยังคงใส่เข็มและด้ายเหมือนกัน การกระทำเช่นนี้เป็นการสร้างการเรียนรู้ถึงหน้าที่ที่ต่างกันที่สังคมคาดหวัง (วารุณี ภูริสินสิทธิ์ 2543 : 135) โดยที่ของมีคม และสมุดดินสอสำหรับทารกชายนั้นทำให้เห็นว่าสังคมคาดหวังให้ผู้ชายต้องเป็นผู้มีความรู้ เป็นผู้นำ เป็นผู้จัดการ เป็นผู้ปกป้องคุ้มครอง เป็นผู้กล้า ฯลฯ

ในชุมชนชาวพุทธส่วนใหญ่ เมื่อเด็กชายโตพอรู้ความ (ประมาณ 7 – 8 ขวบ) พ่อแม่มักจะส่งเข้าไปเป็นเด็กวัด ฝึกเล่าเรียนเขียนอ่านและฝึกหัดขัดเกลานิสาสัยที่ดี แม้เด็กชายที่มีนิสัยเกเรซุกซนก็จะได้รับการอบรมจากพระซึ่งจะมีทักษะในการขัดเกลาลูกมากกว่าพ่อแม่ เช่น สั่งสอนโดยการใช้บุญลาภ ฐาน อาทิ นิทานชาดก นรทศวรรค์ ยักษ์ มาร เทวดา เรื่องเชิงอุปมาอุปไมย ฯลฯ ที่สอดคล้องกับจินตนาการของเด็ก

นอกจากนี้เด็กผู้ชายยังได้เรียนรู้วิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่เป็นระเบียบ มีวัตรปฏิบัติแน่นอนในแต่ละวันแต่ละสัปดาห์ เช่น การออกบิณฑบาต สวดมนต์ทำวัตร เด็กวัดจะรู้ระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ มีคุณธรรม มีน้ำใจต่าง ๆ นอกเหนือไปจากการเล่าเรียนเขียนอ่าน เรียนรู้วิชาการด้านอื่น ๆ ตามความถนัดของพระแต่ละรูป เช่นความรู้ด้านการแพทย์ สมุนไพร งานศิลป์ งานช่าง ฯลฯ แม้เกิดการศึกษาภาคบังคับในระบบโรงเรียนสมัยรัชกาลที่ 6 แล้ว การส่งเด็กชายไปเรียนรู้เป็นเด็กวัด ก็ยังเป็นธรรมเนียมปฏิบัติก่อนเข้าการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งในยุคดังกล่าวโรงเรียนยังตั้งรวมอยู่ในวัดและยุคต้นก่อนการผลิตรายของรัฐบาล พระยังคงมีบทบาทในการสอนอยู่ด้วย (อรศรี งามวิทยาพงศ์ 2549 : 26) ครั้นเมื่ออายุถึงปีบวช ลูกผู้ชายถูกคาดหวังให้บวชเป็นภิกษุสงฆ์เพื่อทดแทนบุญคุณบุพการี การบวชจึงเป็นการเรียนรู้สัพพัญญูไปด้วยเห็นได้จากคำว่า “บวชเรียน” คุลบุตรในอดีตเมื่อบวชเรียนแล้วจะถือว่าเป็น “คนสุก” มีความสามารถอ่านออกเขียนได้เรียนวินัยทั้งทางโลกและทางธรรมจากวัดในชุมชน เมื่อสึกออกมาใช้ชีวิตฆราวาสจะเรียกว่า “ทิด” ในความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “บัณฑิต” คือเป็นผู้มีความรอบรู้นั่นเอง

สำหรับเด็กผู้หญิงหรือกุลธิดาฐานความรู้ของพวกเธอจะอยู่ที่ครอบครัว ได้แก่ การฝึกหัดงานบ้านงานเรือน เช่น การจัดเตรียมวัตถุดิบและหุงหาอาหาร ถนอมอาหาร งานเย็บปักถักร้อย ทอผ้าในขณะเดียวกันก็ต้องเรียนรู้การทำเกษตรกรรมไปด้วย เพื่อให้มีความรู้เพียงพอที่จะไปช่วยตนเองได้เมื่อแยกไปมีครอบครัว ผู้ที่ให้การอบรมสั่งสอนคือแม่ ดังคติ “ครูช้างให้ดูหาง คุณาง

ให้ดูแม่” เด็กผู้หญิงจะเรียนรู้บทบาทของการเป็นภรรยาและแม่จากแม่ของตนเอง เพราะครอบครัวจะมีความใกล้ชิดผูกพันกันสูง ในยุคที่ชุมชนซึ่งมีวิถีชีวิตอยู่ท่ามกลางอันตรายของธรรมชาติและสัตว์ร้าย รวมไปถึงโจรผู้ร้าย ทำให้ผู้ชายมีบทบาทของการนำและจัดการในระดับชุมชนมากกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงมีบทบาทในครอบครัวมากกว่า (อรศรี งามวิทยาพงศ์ 2549: 27)

อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมการเรียนรู้ในสังคมไทยได้เปิดพื้นที่นอกบ้านหรือชุมชนเป็นฐานการให้กระบวนการเรียนรู้หรือการจัดเกลาทางสังคมให้กับผู้ชายเพื่อสร้างความเป็นตามความคาดหวังของสังคม เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้านท้องถิ่นอีสานมีวัฒนธรรมส่งเสริมให้ชายหนุ่มต้องเดินทางผจญภัยไปในถิ่นไกลเพื่อแสวงหาความรู้และประสบการณ์ชีวิต ก่อนที่ลงหลักปักฐานแต่งงานสร้างครอบครัวใหม่ในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งในอดีตผู้ชายที่มีประสบการณ์จากแดนไกลมักได้รับการนับถือและยอมรับให้เป็นผู้นำชุมชน การออกไปแสวงหาความรู้จากภายนอกชุมชนเป็นฝึกฝนคุณลักษณะความเป็นเพศที่สังคมคาดหวัง ตลอดจนทักษะวิชาชีพด้านต่าง ๆ อย่างการป้องกันตัว การทำอาวุธ สมุนไพร หมอยา หรืองานศิลปะ ลูกผู้ชายมีโอกาสได้ออกไปฝึกทักษะวิชาเหล่านี้ติดตัวจาก “ผู้รู้” จากภายนอกชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้อาจทำได้โดยการฝากตัวเข้าเป็นศิษย์ หรือเข้าไปฝึกงานด้วยการเป็นลูกมือ (apprentice) ที่เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติโดยอาจอาศัยอยู่ในครอบครัวของครูผู้สอนหรือวัด หรือสำนักที่ครูผู้สอนอาศัยอยู่ กระบวนการเรียนรู้ในวัฒนธรรมแบบนี้เป็นตัวสร้างให้ผู้ชายเรียนรู้วิชาการโดยมิได้แปลกแยกจากบริบท แม้จะเป็นคนต่างถิ่นอยู่อาศัยไม่นานก็จะรู้จักคุ้นเคยกับคนโดยทั่วไป เพราะสังคมยังคงมีความสัมพันธ์แบบชุมชนที่คล้ายคลึงกัน การเรียนรู้ที่ใกล้ชิดทำให้ผู้ชายได้ซึมซับคุณค่า ความเชื่อ การปฏิบัติของผู้สอนได้โดยง่าย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชายที่สามารถเรียนรู้ได้มากกว่าผู้หญิง เพราะครูผู้สอนหรือเจ้าสำนักมักเป็น พระหรือผู้ชายเสมอ

หนังสือโลกทัศน์อีสานของ อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2537) ได้กล่าวถึงโลกทัศน์ของชาวอีสานที่มีต่อการเรียนรู้ของชายหนุ่มไว้ว่า ลูกผู้ชายต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ มีหูตากว้างไกล เป็นผู้เดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ได้ประสบพบเห็นเหตุการณ์ ผ่านภัยพิบัติอันตราย จนเรียกได้ว่าเป็นคนเคยผ่าน เช่น

“เป็นผู้ชายให้เที่ยวต่างบ้าน คั่นบ่อออกจากบ้านบ่เห็นด่านแดนไกล คั่นบ่ไปทางใดกะบ่มีความฮู้”

เช่นเดียวกันที่หนังสือเล่มนี้กล่าวถึง “ความงาม 4 อย่าง” ตามโลกทัศน์ของชาวอีสานคือนักพรตผอม สัตว์อ้วน ผู้ชายมีความรู้ และหญิงมีสามี ซึ่งพอที่จะอนุมานได้ว่า บรรดานักพรตนักบวชนั้นหากจะให้งามต้องมีรูปร่างผอม แสดงว่าเป็นผู้เคร่งครัดในวินัยและปฏิบัติธรรมจนร่างกายผ่ายผอม ยิ่งขอมมากก็ยิ่งน่าเคารพศรัทธา ถือเป็นความงามอย่างหนึ่ง สำหรับสัตว์คนอีสาน

เห็นว่าจะต้องมีรูปร่างที่อ้วนถ้วนสมบูรณ์ หากนำไปเป็นอาหารจะได้เนื้อนุ่มอร่อยและมีปริมาณมาก หรือหากนำไปใช้งานจะมีความแข็งแรงอดทน ซึ่งถือเป็นความงามอีกอย่างหนึ่ง

สำหรับผู้ชายที่งามต้องเป็นผู้ชายที่มีความรอบรู้ รู้ทั้งทางโลกย์และทางธรรมและรู้วิธีการทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว ซึ่งถือเป็นความงามอีกอย่างหนึ่ง ส่วนผู้หญิงแล้วนั้น หญิงงามต้องเป็นหญิงที่แต่งงานมีสามีแล้ว ซึ่งคงเป็นเพราะต้องมีคุณสมบัติ “ความเป็นหญิง” เพียบพร้อมสมบูรณ์เท่านั้นจึงจะมีผู้เลือกไปเป็นคู่ชีวิต หญิงที่ยังไม่แต่งงานหญิงสาวนั้นยังเป็นที่สงสัยอยู่ว่าอาจเป็นผู้มีข้อบกพร่องไม่อย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออาจเป็นไปได้ว่าผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีระและทรวดทรงจะเข้ารูปเข้ารอยมากกว่าขณะยังสาว (แวง พลังวรรณ 2545: 60) ซึ่งถือเป็นความงามอีกอย่างหนึ่งตามความเชื่อในโลกทัศน์ท้องถิ่นอีสาน

ในการท่องเที่ยวไปต่างแดนต่างถิ่นนั้น บรรพบุรุษอีสานมีข้อสรุปว่า การปรับตัวให้กับภาวะแวดล้อมและผู้คนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด โดยบรรพบุรุษได้พราสอนลูกผู้ชายชาวอีสานให้ให้ความสำคัญและให้รู้จักปรับตัวเมื่อยามไปอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากบ้านเกิด ดังผญาบทหนึ่งของชาวอีสานที่กล่าว

“ตกหมู่แอ้งเป็นแอ้ง ตกหมูก่าเป็นก่า ตกหมู่นช้อยขุนเกือม่้า ตกหมู่ข้าชอยข้าพายไซ่น
ตกหมู่โจรชอยหามไหเหล้า”

ผญาบทนี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดในการสั่งสอนให้ลูกผู้ชายชาวอีสานที่ต้องออกเดินทางแสวงหาความรู้นอกบ้านแล้วยังตั้งรู้จักการวางตัว การปรับตัวให้เข้ากับทุกคนทุกฐานะ ด้วยการหยิบยื่นไมตรีโดยการยื่นมือเข้าช่วยเหลือผู้อื่นก่อน ต้องรู้จักอ่อนโยนทำตัวให้เป็นที่ยอมรับของคนทุกระดับ เป็นผู้รู้กาลเทศะ เป็นต้น

ความคาดหวังของสังคมอีสานที่ยกย่องและพยายามปลูกฝังในการให้คุณค่ากับกระบวนการเรียนรู้ของลูกผู้ชายชาวอีสานที่ชื่นชมยกย่องผู้ที่มีประสบการณ์การนอกชุมชนหมู่บ้านจนได้ชื่อว่า “เป็นผู้มีหูตากว้างไกล” ซึ่งในทางตรงกันข้ามผู้ชายที่ไม่ยอมออกห่างจากบ้านห่างถิ่นจะถูกมองว่าเป็นคนอุดอู้ไม่กล้าสู้โลก ไม่กล้าเผชิญโลกมีโลกทัศน์คับแคบและพานถูกมองว่าเป็นคนเกียจคร้านเอาด้วย ดังที่ปรากฏในผญาภาษิตโบราณที่รวบรวมโดย ส.ป๋วย โณทก ในหนังสือประวัติศาสตร์หนองหาร โดยสังเขปว่า ที่กล่าวว่าถึงความเป็นชายทั้งสองแบบว่า (อ้างถึงใน แวง พลังวรรณ 2545: 61)

“ความเกียจคร้าน นอนตื่นตะเวนสวาย

โมโหแสงคั่นนอนเพลตึ่ง

คนเดียวคั่นทางไกลเกินแก้ว

เมียเพิ่นสู้ประสงค์ช้อนเสพชม”

บทพยานี้ทำให้เห็นว่าสิ่งที่สังคมอีสานคาดหวังให้ลูกผู้ชายอีสาน “เป็น อยู่ คือ” ตลอดเวลาคือการมีความรู้ การมีหน้าที่กว้างไกลจากการเดินทางแสวงหาในท้องถิ่นต่างหมู่บ้านซึ่งจะทำให้ผู้ชายคนนั้นมีสถานภาพที่สูงขึ้นเป็นที่ยกย่องหมายปองของหญิงสาวที่จะเลือกมาเป็นคู่ครอง หรือแม้เพียงแค่สนองความต้องการทางเพศ ที่ไม่เพียงแต่หญิงสาวโสดทั่วไปที่ต้องการเซกซม หากแต่ถึงขนาด “เมียเป็นคู่ประสงค์ซ้อนเสกขม” หรือหญิงที่มีสามีแล้วเมื่อเห็นก็ยังกระสันอยากจะเซกซมด้วย

สำหรับวัฒนธรรมการเรียนรู้หรือการขัดเกลาทางเพศในสังคมไทยภาคเหนือ นั้น ยศ สันตสมบัติ (2548 : 18) กล่าวในทำนองเดียวกันว่าเพศสภาวะ หรือความเป็นเพศจะถูกนิยามตั้งแต่วินาทีแรกที่มีมนุษย์ลืมตามาดูโลก กฎข้อห้ามเกี่ยวกับอาหารการกิน รวมทั้งช่วงเวลาหรือจำนวนวัน การอยู่ไฟของแม่ถูกกำหนดแตกต่างกันออกไปสำหรับลูกผู้หญิงและลูกผู้ชาย หากแม่คลอดลูกชาย เธอจะต้องอยู่ไฟเป็นเวลา 28 วัน ในขณะที่หากคลอดลูกเป็นผู้หญิงเธอจะต้องอยู่ไฟเป็นเวลา 32 วัน เป็นไปได้ว่าเหตุผลหรือวิถีคิดที่อยู่เบื้องหลังจำนวนวันนั้นและข้อห้ามที่แตกต่างกันนี้ คือการเปิดโอกาสให้ผู้ชายเป็นเพศที่ไปจากบ้าน ในขณะที่ผู้หญิงถูกผูกโยงไว้กับบ้านที่เธอเกิดแนวคิดดังกล่าวยังเชื่อมโยงกับจารีตในประเพณีอื่น ๆ ของสังคมภาคเหนือ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ที่ดิน การสืบมรดก การแต่งงาน การจัดที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงานและการนับถือผีบรรพบุรุษ เป็นต้น

Christne Mougne (1978) (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ (2548 : 19) ซึ่งให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเด็กหญิงซึ่งได้รับการอบรมสั่งสอนให้ช่วยงานบ้านตั้งแต่อายุน้อย ซึ่งต่างกับเด็กชายซึ่งมีอิสรภาพมากกว่าจนกระทั่งเติบโตใหญ่พอจะกลายเป็นแรงงานในไร่นา พ่อแม่และญาติผู้หญิงมักหยอกล้อ กล่าววิยวาทะเพศของเด็กชายแล้วถามว่า “นี่อะไร?” ซึ่งพฤติกรรมในลักษณะดังกล่าวไม่เคยเกิดขึ้นกับเด็กผู้หญิง เมื่ออายุเกิน 12 ปี หรือเมื่อเริ่มมีประจำเดือน เด็กผู้หญิงได้รับการควบคุมอย่างใกล้ชิดมากขึ้น

ความเป็นเพศในสังคมวัฒนธรรมภาคเหนือของไทยสัมพันธ์อยู่กับความคิดอุดมคติที่อาศัยความแตกต่างทางชนชั้นและความเชื่อในศาสนา ผู้หญิงจะได้รับการปกป้องดูแลจากผีปู่ย่าและแม่การแตงเนื้อต้องตัวจากชายที่มีโชติศานิตย้อมถือเป็นการผิดผี ซึ่งนำไปสู่การเสียผีหรือการปรับไหมเพื่อเซ่นไหว้ผีปู่ย่าให้หายโกรธ การที่ชายหนุ่มต้องเป็นผู้เตร็ดเตร่จากบ้านหนึ่งไปอีกบ้านหนึ่งยามค่ำคืนเดือนหงายเพื่อแอบเยี่ยมสาวโสด ซึ่งนั่งทอผ้าอยู่บริเวณนอกชานหรือตามใต้ถุนบ้าน การเกี่ยวพาราสีจะเป็นเพียงการสนทนาด้วยวาจาเท่านั้นเพราะจะอยู่ในสายตาของพ่อแม่ฝ่ายหญิงตลอดเวลา จึงตั้งข้อสังเกตได้ว่าการเลือกคู่ครองจึงอยู่ที่ฝ่ายหญิงเป็นผู้เลือกโดยอาจผ่านการร่วมตัดสินใจจากพ่อแม่หรือเครือญาติของเธอด้วย

การเลือกผู้ชายมาเป็นคู่ครองสำหรับลูกสาวในสังคมภาคเหนือ นั้น วัฒนธรรมได้สร้างคุณลักษณะแห่งความเป็นชายตามความคาดหวังของสังคมไว้อย่างน่าสนใจดังปรากฏในหนังสือรวบรวมภาษิตล้านนา ของ ยุทธ เดชคำธณ (2531) เช่น

“เรียนนัก รู้หลาย ลูกผู้ชายต้องเรียนนัก ๆ”

“กันเข้าวัดอุปัชฌาย์ กันเข้าภาคหือเป็นพ่อค้า”

จะเห็นว่าสังคมวัฒนธรรมล้านนาให้ชายหนุ่มหมั่นศึกษาหาความรู้ เสริมสร้างสติปัญญา พึงคบหาสมาคมกับนักปราชญ์ เพื่อจะได้มีความฉลาดเฉลียว มีสติปัญญารอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งเป็นเพาะผู้ชายถูกคาดหวังให้มีความเป็นผู้ใหญ่โดยเฉพาะมีการไปมีครอบครัว

ในขณะเดียวกันการแสวงหาความรู้และประสบการณ์ชีวิตก็ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับสังคมภาคเหนือที่ยกย่องคนมีความรู้ มีหูตากว้างไกล มีประสบการณ์จากการเดินทางไปตามท้องถิ่นอื่น ไม่อุดหนุนอยู่ในหมู่บ้านของตนเอง เช่น

“แอ่วนัก หันหลาย ลูกผู้ชายเอาคืนนอกบ้าน”

การที่สังคมล้านนาให้คุณค่ากับการที่ชายหนุ่มออกไปเที่ยวนอกบ้านหรือนอกชุมชนนั้น ถือเป็นการได้ไปเรียนรู้และหาประสบการณ์ให้ชีวิต ทั้งนี้การให้คุณค่ากับความรู้ความสามารถในศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ ของผู้ชายคุณเป็นเรื่องสำคัญมากเพราะนั่นหมายถึงโอกาสทางสังคมโดยเฉพาะการมีคู่ครอง ดังที่กล่าวว่า

“ชายรูปทรม วิชาพารุ่ง”

“คนชาย ถ้าหมั้นแล้ว บ่แคล้วใจสาว”

ดูเหมือนว่าความรู้ความสามารถของผู้ชายจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุด มากกว่ารูปร่างหน้าตา เพราะเห็นว่าแม้มีรูปร่างหน้าตาที่อัปลักษณ์ แต่หากมีความรู้ความสามารถ มีความขยันหมั่นเพียร ก็จะนำพาตัวเองได้พบกับความเจริญได้ไม่ยาก ในขณะเดียวกันหากเป็นคนเกียจคร้านก็จะเป็นคนเปล่าประโยชน์ ที่ไม่เอาใจใส่เล่าเรียนแสวงหาวิชาใส่ตน จนทำให้ไม่เป็นที่ไว้วางใจของผู้หญิงที่จะมาเป็นคู่ครองด้วยว่าจะนำพาชีวิตไปตลอดรอดฝั่งหรือไม่และไม่สามารถนำพาสมาชิกให้พบกับความมั่นคงในชีวิตครอบครัวได้

ในบริบทสังคมวัฒนธรรมชาวปักษ์ใต้ของไทยยังคงให้คุณค่ากับความรู้ความสามารถของผู้ชายเช่นเดียวกันภูมิภาคอื่น ดังตัวอย่างความคาดหวังการเลือกผู้ชายมาเป็นเขยที่ปรากฏในโลกทัศน์ของชาวใต้ดังที่ปรากฏในจดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.๑๒๘ (นิพัทธ์พรเพ็งแก้ว 2543 : 124) ความว่า

“เจ้ารัชฎาเล่าว่า เมื่อแรก ๆ ท่านมาเป็นเจ้าเมืองตรังนี้เป็นธรรมเนียมผู้ชายไปขอลูกสาว บิดามารดาก่อนสองข้อ คือ รำโนราห์เป็นหรือไม่ กับขโมยควายเป็นหรือไม่ ถ้าไม่เป็นทั้งสอง อย่างไม่ยอมยกลูกสาวให้ เพราะบิดามารดาของผู้หญิงแลไม่เห็นว่าจะเลี้ยงเมียได้อย่างไร”

การมีความเชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาใดสาขาหนึ่งยังคงเป็นที่ต้องการของสังคมสำหรับ คุณลักษณะของความเป็นชายอันเป็นที่หมายปอง ความสามารถในการเล่นหรือรำโนราห์ของหนุ่ม ชาวใต้ก็เป็นเครื่องรับประกันศักยภาพของชายหนุ่มผู้ที่จะมาเป็นเขยต่อพ่อตาแม่ยายว่ามีความสามารถเพียงใดที่จะดูแลลูกสาวของตนได้ ทั้งนี้คงเป็นเพราะในอดีตการเป็นนายโรงโนราห์มีความสำคัญอย่างมากดังที่ ส.พลายน้อย กล่าวไว้ว่า (อ้างถึงใน เขียรชัย อิศรเดช 2542 : 90)

“นายโรงโนราเป็นผู้มีหน้ามีตา มีความสำคัญกว่าข้าราชการมาก ในสมัยรัชกาลที่ 5 โนราคลัง ได้รับแต่งตั้งเป็นกำนัน แต่ก็ลาออกกลับไปเป็นโนราตามเดิม ตอนที่ลาออกได้ตอบ สมเด็จพระยาราชราชนุภาพว่า ขอให้เป็นอำเภอหรือเทศาภิบาลก็ไม่ต้องการ ผู้เป็นโนราไม่ได้ เพราะตำแหน่งโนราไม่มีใครถอดได้”

จะเห็นว่าการเล่นโนราในสมัยก่อนเป็นอาชีพที่นอกจากมีรายได้ เป็นที่นับหน้าถือตา และที่สำคัญได้ออกเดินทางไปแสดงยังสถานที่ต่าง ๆ ที่เหมือนการออกไปเปิดหูเปิดตาได้ดูอยู่ เพียงแต่ชุมชนหมู่บ้านของตนเองแล้วนั้น ชายหนุ่มที่รำโนราห์เป็นจะเปรียบเสมือนคน “มีครู” ซึ่งเหมือนพลังอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ หลังผ่านกระบวนการเรียนรู้ทักษะการรำโนรา เพราะการฝึกรำต้องอาศัยทักษะกระบวนการฝึกร่างกายและความอดทนอดกลั้นอย่างมากเพื่อให้ร่างกายมีความยืดหยุ่น ทำตัวให้อ่อนเหมือนไม่มีกระดูก

ความสามารถในการเล่นโนราห์ของหนุ่มชาวนั้นจะกลายเป็นคนมีครูนั้นนอกจากการ ฝึกทางร่างกายแล้วยังต้องฝึกการร้อง การรำ การทำท่าตามบท จนกระทั่งถึงขั้นตอนสำคัญคือ การเอาร่างครูหมอโนรามาไว้ในร่างของลูกหลาน ในเมื่อครูหมอโนราเป็นร่างที่ยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ ทั่วไป โนราจึงทำสิ่งที่มนุษย์อื่นทำไม่ได้ เช่น สามารถขดตัวลงในถาด แอนตัวไปด้านหลังแล้ว ม้วนเป็นวงกลมจนศีรษะที่สวมเทริดโผล่ออกมาจากหว่างขาได้ นอกจากนั้นโนราในร่างของครู หมอหรือครูหมอโนราในร่างของโนรายังมีพลังกำลังที่จะสามารถจัดการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อ ร่างกายอื่น ๆ ได้ เช่น การเหยียบเสน เป็นต้น (ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล 2541 : 138)

ภาพลักษณ์ความเป็นชายหนุ่มชาวนั้นหากพิจารณาจากศาสตร์ความรู้ในการรำโนราห์แล้ว นั้นจะเห็นว่าจะเป็นคนที่มีความอดทนฝึกฝน มีความมุ่งมั่นทะนุถนอมต่อความเจ็บปวดในการฝึก ร่างกาย ซึ่งคนที่ทำได้นั้นจำเป็นต้องมีความวินัยและรับผิดชอบต่อตนเอง บทร้องจากมโนราห์ยังมี บทบาทในการสอนสั่ง ชี้นำทักษะชีวิต ดังนั้นการรำโนราห์ได้ของชายหนุ่มชาวนั้นทำให้พวกเขา กลายเป็นคน “มีครู” ไปโดยปริยาย เพราะการเป็นมีครูจะเป็นผู้มีอำนาจทางจิตวิญญาณ มีความ

ศักดิ์สิทธิ์แอบแฟง เป็นผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนและยังเป็นเครื่องประกันคุณงามความดีของบุคคลผู้นั้นว่าจะต้องเป็นผู้อยู่ในศีลอยู่ในธรรม ไม่ประพฤติดุคหรือละเมิดคำสั่งสอนของครู

สำหรับเรื่อง “การลักวัว” หรือ “การขโมยควาย” เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ ในอดีต การปล้นการลักทรัพย์เป็นวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่เป็นเครื่องตรวจสอบความสามารถในการป้องกันตนเองและความเข้มแข็งในระบบเครือญาติ คนได้สมัยก่อนจะข้ามถิ่นไปลักวัวและทรัพย์สินทั้งด้วยกำลังและไสยศาสตร์ วิถีทางไสยศาสตร์คือ “การเจียบ” อันหมายถึงการจุดได้ขึ้นไปเก็บทรัพย์บนบ้านโดยใช้คาถาสะกดให้คนในบ้านหลับใหลซึ่งกระทำได้ทั้งกลางวันและกลางคืน (เชิรชัย อิศรเดช 2542: 59) อาวุธที่ชาวบ้านนิยมใช้ต่อสู้คือดาบและเครือญาติ เพราะหากไม่มีดาบก็ไม่สามารถรักษาตัวเองได้ หากไม่มีพวกหรือเครือญาติก็จะไม่สามารถป้องกันตนเองจากพวกอื่นได้

สำหรับการทำความเข้าใจคุณสมบัติของผู้ชายในภาคใต้นั้นน่าจะอยู่ที่ความกล้าหาญมากกว่าการเป็นหัวขโมยอย่างแท้จริง เพราะความกล้าถึงขั้นที่จะขโมยวัวควายชาวบ้านได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีความ “แข็งแรง” ความแข็งแรงนั้นหมายถึงความสามารถในการรักษาผลประโยชน์ของตน คนที่แข็งแรงจะไม่ยอมแพ้ใคร จะต่อสู้ถึงที่สุด ผู้คนจะยกย่องและหวาดกลัวที่จะไปมีเรื่องด้วย หากคนที่ “แข็งแรง” มีนิสัยอันธพาลด้วยจะเรียกว่า “ด้น” (เชิรชัย อิศรเดช 2542 : 73) ซึ่งคำนี้ดูมีความหมายไปในทางดีแต่ตรงกันข้ามจะพบว่าผู้พูดมักพูดด้วยความรู้สึกยอมรับผู้ที่มียุทธลักษณะเช่นนี้ เช่น “โลกมันด้นเพ ไม่กลัวใครพิค” (ลูกมันด้นทั้งนั้น ไม่มีกลัวใครเลย) ซึ่งคำว่า “ไม่กลัวใครพิค” จะเป็นสำนวนที่ได้ยินกันบ่อย ๆ ในการกล่าวถึงบุคคลรอบ ๆ ตัวด้วยความรู้สึกก่อนไปทางชื่นชม (อ้างแล้ว : หน้าเดียวกัน) ซึ่งค่านิยมแบบนี้มีส่วนพัฒนาหรือกระตุ้นให้เด็กพัฒนาบุคลิกภาพไปในแนวทางนั้นเพราะเป็นสิ่งที่สังคมชาวบ้านให้การขุดเกลารึ้นรู้แบบไม่รู้ตัวจนทำให้โลกทัศน์ของชาวใต้ให้คุณค่ากับชายหนุ่มที่จะมาเป็นเขยต้องมีคุณลักษณะที่ “แข็งแรง” สามารถปกป้องเลี้ยงดูครอบครัวได้

หากแม่เพลงกล่อมเด็กในภาคใต้อย่างปรากฏการสอดแทรกคุณค่าในความคาดหวังของสังคมเช่นกันในการเลือกผู้ชายมาเป็นเขย โดยนิยมชายหนุ่มที่ทำมาหากิน ไม่กินเหล้าเมายาจนไม่เป็นที่ยกย่อง เช่น

“ฮา...เฮ้อ...เวแปลเหอ	เวแล้วเวไล
กนเหล้าเหมือนไฟ	ใครให้ลูกสาว
พอกินเหล้าแล้ว	พากันโสร้าว
ใครให้ลูกสาว	เจ้าบ่าวจีเม่าเหล้า...เฮ้อ...เหอ”

(บุปผา ทวีสุข 2525 : 222)

โดยสอดคล้องกับค่านิยมของชาวใต้ที่ความสำคัญกับคำว่า “กล้า” ซึ่งคำนี้เป็นการอธิบายความขยันขันแข็งที่ชาวใต้ต้องการปลูกฝังลูกหลานให้เป็นคนขยัน สังคมจะยกย่องคนขยันและทำให้หลายคนปรารถนาที่จะเป็นเช่นนั้น ชาวใต้นิยมยกลูกสาวให้กับชายที่ขยันขันแข็งเอาการเอางาน ทำมาหากินและมีความสามารถ ความรอบรู้ในการประกอบอาชีพ ในขณะที่คุณลักษณะที่ตรงกันข้ามคือ “ขี้คร้าน” ที่วัน ๆ ได้แต่นั่ง ๆ นอน ๆ ไม่ทำกิจใด ๆ ให้เกิดประโยชน์แก่ครอบครัว หรือกินเหล้าเมายาไม่เว้นวัน

กระนั้นก็ตามความเป็นตัวตนของคนในภาคใต้มักเป็นกล่าวขวัญกันเสมอถึงลักษณะจำเพาะที่ค่อนข้างแตกต่างจากภูมิภาคอื่น เช่น เอกวิทย์ ฦ กลาง (2540 : 37) ที่กล่าวว่า

“คนปักษ์ใต้เป็นคนคล่องตัวทางภาษา ช่างเจรจา ช่างโต้แย้งปัญหา มีไหวพริบปฏิภาณ มีชั้นเชิง ไม่ยอมเสียเปรียบเสียรู้ใครง่าย ๆ ก่อนข้างจะเข้าถ้อยหมอความ ปกครองยาก แต่กล้าเชื่อถือหรือไว้วางใจกันแล้วก็ไม่ยาก เป็นคนทะนงในศักดิ์ศรี ไม่นับถือหรือนิยามยกย่องใครง่าย ๆ เป็นคนรักหมุ่คณะของตนเมื่อต้องเผชิญกับหมุ่คณะอื่น เป็นคนมือเติบและไม่ขยันทิ่มเทียบกับชาวอีสานหรือชาวเหนือ ทั้งนี้เพราะมีกินมีใช้โดยไม่ต้องขวนขวายหรือขยันหมั่นเพียรมากนัก เนื่องจากธรรมชาติแวดล้อมอุดมสมบูรณ์มาแต่โบราณ ลักษณะดังกล่าวแม้จะมีอยู่ในหมู่ชาวไทยทั่วไปก็จริง แต่สำหรับชาวปักษ์ใต้มีลักษณะดังกล่าวมากและชัดแจ้งกว่า”

งานวิจัยของ อาคม เดชทองคำ เรื่องหัวเขือกว๊วชน (2547) ที่อธิบายบุคลิกลักษณะของคนปักษ์ใต้ผ่านวัฒนธรรมการเล่นว๊วชน งานชิ้นนี้ทำให้เห็นว่าวัฒนธรรมการชนว๊วชนมีส่วนสำคัญในการให้กระบวนการเรียนรู้หรือบ่มเพาะคุณลักษณะบางประการของความเป็นลูกผู้ชายชาวใต้ ที่ถือเอาความรู้เกี่ยวกับว๊วในเรื่องต่าง ๆ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นศาสตร์ระดับชุมชนที่ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น เช่น ทักษะในการคัดเลือกว๊วที่อิงอยู่กับสิ่งเหนือธรรมชาติดังปรากฏในความเชื่อในลักษณะว๊วดีและลักษณะว๊วที่อัปมงคลหรือลักษณะร้าย โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ผ่าน “ผู้รู้” เป็นผู้ชี้แนะที่กลายเป็นองค์ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นจริงตามมิติช่วงเวลาและกลายเป็นคลังและนำศรัทธาในความรู้นั้น ๆ

วัฒนธรรมการชนว๊วในงานชิ้นดังกล่าวนี้ทำให้พออนุมานคุณลักษณะของลูกผู้ชายชาวใต้ได้ว่าสังคมในระดับชุมชนชื่นชอบคนที่เป็นนักเลง ตามความหมายที่นิยามว่าต้องเป็นคนกล้าได้กล้าเสีย รู้แพ้ รู้ชนะ ไม่เอาเปรียบคู่แข่ง ไม่ฉกฉวยโอกาส ไม่เอาญาติเอาเพื่อน จนทำให้ผู้ชายปักษ์ใต้มีท่าทีที่แข็งแรง ตรงไปตรงมา มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีอัตราสูง ทำตัวเป็นหัวเรือใหญ่ ชิงการนำและทะนงในศักดิ์ศรี ไม่ยอมรับนับถือหรือนิยามยกย่องใครง่าย ๆ เมื่อยอมรับก็มักสงวนท่าที ไม่ยอมเสียเปรียบ เสียรู้ใครง่าย ๆ ชอบศึกษาหาความรู้ เพื่อจะได้รู้เท่าทัน ฯลฯ (ดูเพิ่มเติมใน อาคม เดชทองคำ 2547 : 206-207)

สังคมปักษ์ยกย่องคนมีปัญญาที่ฉลาดหลักแหลมและรู้เท่าทันคนดังที่เห็นได้จากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “พระศรีธรรมาโศภิต” (อ้างถึงใน เขียวชัย อิศรเดช 2542 : 73) ที่เนื้อเรื่องแสดงการมีสติปัญญาของคน คำว่า “ปัญญา” ในภาษาใต้คือฉลาดหลักแหลมรู้เท่าทันคนไม่เสียเหลี่ยมใครหรือในภาษาไทยภาคกลางเรียกว่า “ทันคน” ดังนั้นคนที่มีปัญญาในค่านิยมชาวใต้จึงไม่จำกัดอยู่ในแวดวงผู้มีความรู้หรือมีการศึกษา แต่อยู่บุคคลที่สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ โดยที่ค่อนข้างจะนิยมไปในทางความสามารถในการใช้ไหวพริบไปจนถึงฉลาดแกมโกง

อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมการเรียนรู้ของชาวใต้ยังคงเปิดโอกาสให้เด็กหนุ่มได้รับโอกาสให้ออกไปเรียนรู้นอกบ้าน ถึงแม้จะไม่ต้องจากไปไกลจากชุมชนหมู่บ้านของตนนัก พวกเขาใช้ชีวิตที่อิสระจากการเที่ยวเล่นยิงนกตกปลา เมื่อโตขึ้นจึงได้รับมอบหมายให้ทำงานที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น การกรีดยาง งานไร่นา งานจักสานและงานตามชายฝั่งทะเล ชายหนุ่มจะถูกปลูกฝังให้ขยันขันแข็งในการทำงานยิ่งขึ้นตามค่านิยมของสังคม ที่จูงใจให้เป็นเช่นนั้น ชีวิตช่วงหนึ่งของชีวิตจะเป็นการบวชเรียนทางพระ เมื่อสึกออกมาส่วนใหญ่มักจะมีครอบครัวโดยแต่งงานแล้วย้ายไปอยู่กลับครอบครัวฝ่ายหญิง หรือบางคนหากมีพรสวรรค์ทางการแสดงมโนราห์ พ่อแม่ก็จะพาออกไปฝากให้เล่นโนรา เพราะถือว่าเป็นของดี เป็นเรื่องของการมีวิชาความรู้และฐานะทางสังคม (อ้างแล้ว: หน้าเดียวกัน)

จะเห็นว่าวัฒนธรรมว่าการยกย่องคุณลักษณะของความเป็นชายปักษ์ได้ผ่านความสามารถด้านการรำโนราห์และการลักขโมยวัวควายนั่นเป็นเครื่องประกันความมั่นใจในการเลือกคู่ครอง ชายหนุ่มที่สามารถรำโนราห์เป็นจึงแน่ใจได้ว่าเป็นคนมีความรู้มีวิชาคิดคำนวณ ความสามารถในการประกอบอาชีพประกันได้ว่าจะไม่อดตายอย่างแน่นอน เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนและอบรมสั่งสอนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม เป็นสิ่งที่เติมเต็มความเป็นชายมิให้แจ้งกระด้างจนเกินไป (นิพัทธ์พรเพ็งแก้ว 2543 : 139) ในขณะที่ความสามารถในการลักขโมยวัวควายนั่น ไม่ได้หมายถึงการเป็นหัวขโมยโดยตรง แต่หากเป็นคนที่ต้องมีความรู้ทักษะในการป้องกันตัวเองและถูกเมียได้โดยเฉพาะทรัพย์สินของครอบครัวและทั้งยังจะเป็นผู้ที่กว้างขวางมีสมัครพรรคพวกให้ความช่วยเหลือในยามเดือนร้อนเช่นเดียวกับการถูกทำร้ายหรือการถูกลักขโมยวัวควาย

จากภูมิหลังจากโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ จะเห็นว่าพื้นฐานความคิดการส่งเสริมและสร้างนิยามความเป็นชายนั้นเป็นเรื่องของค่านิยมที่สั่งสมกันมาในแต่ละท้องถิ่น แม้จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันแต่ก็มีจุดหมายเดียวกันคือการสร้างความเป็นชายที่เกิดจากการแสวงหาความรู้จากพื้นที่นอกบ้านหรือนอกชุมชน การเผชิญโลกอย่างกล้ากล้าเป็นผู้มี “หูตากว้างไกล” “เคยผ่าน” “เคยไป” หรือ “เคยทำเจอมาแล้ว” เป็นแบบทดสอบความเป็นชายบทสำคัญที่หากแม้ลูกผู้ชายคนใดสามารถผ่านไปได้ด้วยดี เขาก็จะเป็นที่ยอมรับจากทั้งครอบครัว ชุมชนและสังคม

โลกทัศน์นอกบ้านอย่างที่เหมาะสมถึง “ตายกลางดิน กินเรือนหน้า” เป็นบทเรียนที่เคี่ยวกรำความเป็นชายจากประสบการณ์อันเป็นความรู้จนกระทั่งสามารถเอาชีวิตรอด เพราะสังคมคาดหวังให้ผู้ชายต้องเป็นผู้รับผิดชอบการเลี้ยงดูครอบครัวในอนาคต หากผู้ชายคนนั้นไม่มีความรู้ ไม่เคยผ่านหรือมีประสบการณ์มาก่อน เขาผู้นั้นอาจไม่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการธุรกิจหรือกิจการต่าง ๆ ของครอบครัวได้

สุภาพบุรุษ : ความคิดว่าด้วยความเป็นชายสมัยใหม่

การเปลี่ยนแปลงประเทศนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตกของลัทธิล่าอาณานิคม การสร้างความศิวิไลซ์ให้ประเทศเป็นกลไกสำคัญในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็นแบบตะวันตก เพื่อความทัดเทียมสังคมตะวันตกประเทศไทยจำเป็นต้องเปลี่ยนแนวคิดในหลาย ๆ เรื่องเพื่อแสดงให้เห็นถึงความมีอารยะแบบตะวันตก ที่ปรากฏชัดกรณีรัชกาลที่ 5 ที่มีอิทธิพลของวัฒนธรรมยุโรปมีมากขึ้นและแพร่กระจายไปทั่ว สมัยนั้นประเทศยึดถือเอามาตรฐานวัฒนธรรมตะวันตกเป็นเกณฑ์กำหนดบรรทัดฐานความควรและไม่ควรกระทำในสังคมไทยมากขึ้น (ประภาพร ชินวงศ์ 2546: 78) ความรับผิดชอบต่าง ๆ ก็ตัดสินใจด้วยมาตรฐานตะวันตก เพราะฉะนั้นขุนนางไทยที่เคยมีภรรยาาก็ต้องซ่อนเร้นไม่สามารถออกมาแสดงอวดบารมีได้อย่างแต่ก่อน เพราะฝรั่งถือว่าการมีภรรยามากถือเป็นเรื่องไม่ได้ ไม่มีอารยะ

สังคมไทยสมัยดังกล่าวจึงเกิดความคิดที่ได้รับมาจากตะวันตกเพื่อปรับเปลี่ยนภาพความเป็นชายนักกรีกของโดยปรับเปลี่ยนความเป็นชายภายใต้ความเป็นชายแบบสุภาพบุรุษ (gentleman) ซึ่งที่ปรากฏชัดเจนกับชายชนชั้นเจ้านายที่มีโอกาสไปเรียนหนังสือในต่างประเทศ ในสมัยรัชกาลที่ 4,5,6,7 ซึ่งตรงกับสมัยพระนางเจ้าวิกตอเรียของอังกฤษครองราชย์ ความเป็นสุภาพบุรุษในสมัยนั้นจะต้องเป็นผู้ที่อดทน ไม่แสดงความดีใจในชัยชนะหรือแสดงความเสียใจในความเจ็บปวด ต้องเป็นผู้ที่อดทนเสียดความสุขส่วนตัว มีริมฝีปากที่แข็ง ไม่ยิ้มหรือในแบบที่ฝรั่งเรียกว่า Stiff Upper Lip มีใบหน้าเย็นชาดูราวกับไร้ความรู้สึก วางตัวอย่างมีดะ อดทนอดกลั้น (ประภาพร ชินวงศ์ : 2546 : 78)

อย่างไรก็ตามไมเคิล ไรท์ กล่าวไว้ในวารสารศิลปวัฒนธรรม (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) เรื่อง “สุภาพบุรุษ” ว่าความเป็นสุภาพบุรุษที่เจ้านายชั้นสูงของไทยรับมาจากตะวันตกน่าจะเป็นความเป็นสุภาพบุรุษยุควิกตอเรีย แต่ในส่วนรายละเอียดของความเป็นสุภาพบุรุษที่เจ้านายไทยรับมานั้นไรท์กล่าวว่า เป็นการยากที่จะหลักฐานชัดเจนมายืนยันได้ว่าเจ้านายไทยรับวิธีคิดในเรื่องดังกล่าวมาปฏิบัติตามอย่างไร

ถึงกระนั้นก็ตามสำหรับสังคมไทยไม่ว่าจะก่อนหรือหลังรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก สังคมไทยยังคงเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับผู้ชาย ในขณะที่ผู้หญิงนั้นกลับถูกสั่งสอนจากครอบครัวให้เชื่อฟังและยอมรับอำนาจของผู้ชายผู้เป็นสามี ในขณะที่เดียวกันผู้นั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างความเป็นชายให้ผู้ชายด้วยการสร้างภาพของภรรยาที่อยู่เคียงข้างสามี

ฉะนั้นแล้วแม้ผู้ชายสมัยใหม่ในยุคเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นอารยชนที่ผู้หญิงดูเหมือนกับเป็นสมบัติประดับบารมีของผู้ชายในช่วงก่อนได้แปรเปลี่ยนเป็นการให้การยกย่องสตรี ผู้ชายเองจะมีสถานภาพใหม่คือ เป็นผู้ให้การดูแล คุ้มครอง ให้ความรักและยกย่องสตรีตามแบบฉบับที่ตะวันตกได้ให้ความหมายว่าเป็นอย่างไร ในขณะที่เดียวกันการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ชายในสมัยนั้นเป็นการตอกย้ำภาพการยอมรับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาอย่างชอบธรรม

อย่างไรก็ตามความสนใจยังคงอยู่ที่ว่า แม้การยอมรับปรับเปลี่ยนค่านิยมใหม่ตามสังคมตะวันตกความเจ้าชู้หรือการเป็นนักรักของผู้ชายไทยก็ไม่ได้หมดไป โดยเปลี่ยนไปแสดงออกในมุมที่ปกปิดมากขึ้นเช่นเดียวกับที่ คิกฤทธิ ปราโมช (อ้างถึงในประภาพร ชินวงศ์ 2546: 78) ได้ตั้งข้อสังเกตในประเด็นดังกล่าวไว้ว่า

“เพื่อเป็นการสร้างประเทศสู่ความเป็นอารยชนทัดเทียมตะวันตก ทำให้สังคมไทยต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดบางเรื่องเพื่อให้เห็นถึงความมีอารยชนแบบตะวันตก อีกทั้งในช่วงรัชกาลที่ 5 อิทธิพลทางวัฒนธรรมยุโรปมีมากขึ้นและแพร่กระจายไปทั่ว เราจึงเอามาตรฐานศีลธรรมตะวันตก (ยุโรป) ในสมัยนั้นเป็นเกณฑ์ในการกำหนดบรรทัดฐานความควรและไม่ควรกระทำในสังคมไทยมากขึ้น ความรู้สึกรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ก็ตัดสินด้วยมาตรฐานตะวันตก เพราะฉะนั้นขุนนางไทยที่เคยมีภรรยามากก็ต้องซ่อนเร้นไม่สามารถแสดงออกอวดบารมีได้อย่างแต่ก่อน เพราะฝรั่งถือว่าการมีภรรยามากเป็นเรื่องไม่ดีไม่มีอารยชน แม้แต่สมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ก็ทรงมีพระเหล่เพียงพระองค์เดียว ซึ่งต่างจากพระราชบิดาของพระองค์และกษัตริย์ในทุก ๆ ยุคสมัยที่ผ่านมาโดยสิ้นเชิง”

จะเห็นได้ว่าการเสริมสร้างบารมีของผู้ชายไทยชนชั้นศักดินาในอดีตการมีภรรยามากเป็นเรื่องของสถานภาพทางสังคม แต่ด้วยอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์เพื่ออารยชน พวกเขาจึงจำยอมหลบซ่อนความเป็นนักรักเอาไว้ภายใต้โลกทัศน์อันเป็นค่านิยมชุดใหม่ที่เรียกกันว่า “สุภาพบุรุษ” หรือ “Gentlemen” ซึ่งโลกทัศน์ดังกล่าวเป็นที่นิยมกันในหมู่ชนชั้นสูงที่ไปเรียนหนังสือในต่างประเทศแล้วกลับมารับใช้สังคมในสมัยรัชกาลที่ 4, 5, 6 และ 7 ของสังคมไทยที่ตรงกับสมัยของพระนางเจ้าวิคตอเรียของอังกฤษครองราชย์ โดยความเป็นสุภาพบุรุษในสมัยนั้นจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักอดทน ไม่แสดงความคิดเห็นในชัยชนะหรือแสดงความเสียใจในความ

เจ็บปวด ต้องเป็นผู้ที่ยินดีเสียสละความสุขส่วนตัว มีใบหน้าที่ยิ้มแย้มราวกับไร้ความรู้สึก วางตัวอย่างมีศิลปะ อดทนอดกลั้น (ประภาพร ชินวงศ์ 2546 : 75)

อย่างไรก็ตามประภาพร ชินวงศ์ (2546: 76) ได้ให้ความเห็นไว้ในงานศึกษาของเธอว่า แนวคิดสุภาพบุรุษแบบสังคมตะวันตกนั้นที่เจ้านายและชนชั้นสูงรับมานั้น ในช่วงต้นอาภระจุตัวอยู่เฉพาะชนชั้นสูงกลุ่มขุนนางที่เดินทางไปศึกษาต่างประเทศ ในเวลาต่อมาจึงกระจายตัวไปสู่ชนชั้นอื่น ๆ โดยการรับแนวคิดนั้นไม่ได้เป็นไปในแบบพิมพ์เดียวกันทั้งหมด เนื่องจากสังคมมีบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตะวันตก จึงมีการปรับประยุกต์บางส่วนให้เข้ากันหรือไปกันได้กับบริบทสังคมไทยหรือสร้างความขัดแย้งกับคนไทยในราชสำนักที่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตแบบเดิม วิธีคิดแบบเดิมและคนในสังคมส่วนใหญ่ให้น้อยที่สุด

ด้วยเหตุที่พระนางเจ้าวิคตอเรียของอังกฤษที่สามารถสร้างความเป็นสุภาพบุรุษอังกฤษได้สำเร็จจนเป็นแบบอย่างของสุภาพบุรุษที่แพร่กระจายทั่วไปในสังคมตะวันตกด้วยตนเองนั้น เป็นเพราะอิทธิพลของคริสต์ศาสนามีส่วนช่วยสนับสนุนซึ่งถือเป็นรากเหง้าหนึ่งของสังคมตะวันตก ทั้งที่ก่อนหน้านี้สังคมตะวันตกเองก็มีรูปแบบผู้ชายที่เคร่งขรึม มีความเย็นชา เอาจริงจังเอาจัง ประพฤติตนในแบบชาวคิดที่ดี ซึ่งถือเป็นการผสมผสานหาได้ปราศจากรากเหง้าความเป็นมาทางสังคมวัฒนธรรมเช่นกัน

อย่างไรก็ตามสำหรับความเป็นชายสมัยใหม่ในสังคมสามารถพบได้ในวรรณกรรมบางเรื่องเช่น ลูกผู้ชาย ของศรีบูรพา และ สี่ผ่านดิน ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งจะเนื้อเรื่องจากนวนิยายทั้งสองเป็นตัวแทนให้เห็นถึงการเข้าสู่ความเป็นชายสมัยใหม่ในสังคมไทย

ลูกผู้ชายเป็นเนื้อที่นำเสนอตัวละครหลักคือ มาโนชและศิริ โดยที่มาโนชเป็นลูกช่างไม้แต่บังเอิญได้เข้าเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง ชีวิตของมาโนชจึงเป็นที่รังเกียจดูแคลนของเพื่อน ๆ รวมถึงผู้ปกครองของเด็กนักเรียนคนอื่น ๆ เพราะส่วนใหญ่เป็นคนมีเงินแทบทั้งนั้น ดังนั้นที่โรงเรียนเขาจึงไม่ค่อยมีเพื่อน จะมีเพียงก็ตัวละครหญิงชื่อ ราพรรณ และ ละเมียด ที่ดูเหมือนจะมีใจกับมาโนชอยู่บ้าง แต่มาโนชกลับมีใจให้ราพรรณคนเดียว ในขณะที่ความยากจนเขาจึงไม่แสดงออกเจียมตัวและพยายามตัดใจจากราพรรณ

ส่วนศิริเป็นตัวละครที่มีฐานะดี แต่เขาไม่ชอบมาโนชเท่าไรนัก มีหน้าซำยังคอยหาเรื่องอยู่เสมอ ดังนั้นความน่าสนใจจึงอยู่ที่บทบาทของศิริที่เป็นเหมือนคนพาลคอยหาเรื่องมาโนช ซึ่งมีส่วนอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้บทพระเอกอย่างมาโนชโดดเด่นขึ้นโดยเฉพาะความเป็นชายที่อยู่ในตัวของมาโนชที่ศรีบูรพาต้องการนำเสนอคือการไม่ยอมได้ตอบกลับต่อการกระทำที่ศิริทำกับเขา ความมีน้ำใจนักกีฬา การมีใจคอหนักแน่น มีความมานะอดทนบากบั่นแม้จะเกิดมาในครอบครัว

ยากจน อีกทั้งนิสัยการต่อสู้เฉพาะผู้ที่กระทำต่อผู้ที่อ่อนแอว่าเขาต้องเป็นผู้คุ้มครอง รักความยุติธรรมและต้องเป็นคนสุภาพเรียบร้อย (ประภาพร ชินนะวงศ์ 2546 : 78)

เนื้อเรื่องแสดงให้เห็นความพยายามเลื่อนชั้นทางสังคมของมาโนชด้วยการขยันเรียนจนสามารถสอบชิงทุนไปเรียนต่อต่างประเทศ แต่นั่นไม่ใช่สาเหตุที่เขาต้องการ สิ่งที่อยู่เบื้องหลังคือการพยายามลี้มร่ำพรณหญิงคนรัก มิหนำซ้ำมาโนชต้องยอมอดทนอดกลั้นความต้องการของตนเองที่ต้องแต่งงานกับหญิงที่ไม่ได้รักเพื่อทดแทนบุญคุณ จากนั้นเขาสามารถเรียนจบปริญญาเอกจากต่างประเทศ กลับมาได้ทำงานในราชการในตำแหน่งที่สูงขึ้นจนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับจากสังคมและคนรอบข้าง แต่สิ่งที่ดูเหมือนขาดหายไปคือความรักที่เขามีต่อรำพรรณ แต่ท้ายที่สุดเขาก็สุขสมหวังด้วยการเยียวหาหัวใจที่หญิงที่อ่อนกว่าชื่อ รำไพ ซึ่งเป็นลูกสาวของรำพรรณเอง

นวนิยายเรื่องลูกผู้ชายเป็นตัวละครที่ค่อนข้างชัดเจนว่าความคิดเรื่องบุญวาสนาถูกลดทอนให้ความสำคัญน้อยลง และได้แปรเปลี่ยนมาที่การวิริยะอุตสาหะเพียรพยายามต่างหากเป็นศักยภาพที่มนุษย์ทุกคนมีและจะประสบความสำเร็จได้ แต่ที่สำคัญดูเหมือนว่าเป็นสิ่งที่ตัวละครเอกชายของเรื่องต้องทำให้ได้ ในขณะที่วรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สมัยใหม่ของสังคมไทยอย่างสีแผ่นดิน ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยที่เนื้อเรื่องดำเนินยาวนานผ่านรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 8 ผ่านตัวละครเอกชายอย่างคุณเปรม ที่แม้อาจจัดอยู่ในกรอบรวบรวมนางต่างจากมาโนชในเรื่องสุภาพบุรุษ แต่คุณเปรมก็ไม่ใช่ผู้ชายชั้นสูง และส่วนสำคัญคือความหล่อเป็นเอกลักษณ์ บวกกับการได้มีการศึกษาสูง มีความเป็นชายที่สุภาพอ่อนโยน เคร่งขรึมและให้เกียรติผู้หญิง โดยเฉพาะการมีภรรยาคนเดียวคือแม่พลอย

สีแผ่นดินเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนการได้รับอิทธิพลความเป็นชายจากแนวคิดตะวันตกที่แทรกซึมเข้ามาในโลกทัศน์ชนชั้นสูงที่ต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ส่วนเรื่องราวส่วนใหญ่มักสัมพันธ์อยู่แต่เพียงชนชั้นในราชสำนักมากกว่าชนชั้นอื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เกิดขึ้นในวัง เรื่องราวในเรื่องดำเนินไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยที่สะท้อนความเป็นชายในแบบคุณเปรมเป็นแนวคิดสุภาพบุรุษในอุดมคติชนชั้นสูงที่ชีวิตเต็มไปด้วยความละเอียดละเมียดละมัยแม้กระทั่งการกิน การอยู่ การแต่งตัวที่ได้รับการปรนนิบัติจากภรรยาอย่างแม่พลอย

ในขณะที่นวนิยายอย่างปริศนา ที่อาจสะท้อนความเป็นชายในสังคมไทยสมัยใหม่ได้อีกระดับหนึ่งผ่านตัวละครเอกชายอย่างท่านชายพจน์ปริชาที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศเช่นเดียวกับมาโนชในลูกผู้ชาย และ คุณเปรมในสีแผ่นดิน ท่านชายพจน์เป็นนักเรียนอังกฤษทุกกระเบียดนิ้ว เป็นคนรูปร่างหน้าตาดีสง่างามสมกับตัว มีความจริงจังในทุก ๆ เรื่องและประสบความสำเร็จใน

หน้าที่การงาน ความโดดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของท่านชายพจน์คือการไว้ตัว เก็บอารมณ์ นิ่งขรึม หากอยู่ในความเศร้าเสียใจ ในขณะที่การแสดงออกทางความรักกับปริศนาที่ไม่เคยปรืปากบอกรัก โดยง่ายแต่กลับพิสูจน์ความรักด้วยการกระทำ

การแสดงออกของท่านชายพจน์เป็นการสะท้อนอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกที่เขาได้รับมาจากเรียนที่อังกฤษทำให้คุณค่าความเป็นชายที่เข้มแข็งเก็บความรู้สึกไม่อ่อนไหวกับเรื่องต่าง ๆ โดยง่ายแม้กระทั่งความรัก ตรงกันข้ามเขาต้องจริงจังกับการทำงานทั้งเรื่องส่วนตัวและครอบครัว จนดูเหมือนเป็นคนเย็นชาไร้ความรู้สึก แข็งกระด้างแต่ก็ยังแฝงไปด้วยความอ่อนโยนในแบบฉบับพระเอกนวนิยายไทย อันเป็นที่ใฝ่ฝันหาของผู้หญิงทั่วไป

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองในสังคมยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามสร้างชาติ (ก้องสกล กวินวิกุล 2545) ที่ทำให้ร่างกายของพลเมืองในสมัยนั้นกลายเป็นสิ่งที่ต้องเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นอันดับต้น ๆ เพื่อนำพาประเทศไปสู่คำว่าอารยะด้วยประเทศนั้นตกอยู่ในภาวะหลังสงคราม ซึ่งประเทศต้องเร่งฟื้นฟูจากผลกระทบอย่างรวดเร็วภายใต้การนำของท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามในขณะนั้น โดยเฉพาะร่างกายของประชาชนตกอยู่ในฐานะโครงการของรัฐด้วยการพยายามสร้างร่างกายในอุดมคติ และเป็นที่น่าสังเกตว่าร่างกายนั้นไม่ใช่ร่างกายในแบบไทยดั้งเดิมที่ผ่านมา แต่กลับเป็นร่างกายในแบบตะวันตกที่เป็นร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ รูปร่างสง่างาม ซึ่งรัฐได้สร้างวาทกรรมว่าด้วยระเบียบวินัยร่างกายขึ้นตามความต้องการของรัฐผ่านหน่วยงานต่าง ๆ อย่างหนังสือพิมพ์และรายการวิทยุ

ประภาพร ชินนะวงศ์ (2546 : 84) กล่าวถึงความเป็นชายในสมัยนั้นว่า ผู้ชายยุคจอมพล ป. ต้องมีความเด็ดเดี่ยว เข้มแข็งอดทน ไม่อ่อนแอ เรื่องความสวยงามของร่างกายไม่ต้องให้ความสนใจมากเพราะเป็นเรื่องของผู้หญิง แต่ผู้ชายควรมีร่างกายที่เต็มไปด้วยกล้ามเนื้อ ไม่อ่อนแอเหมือนความเป็นชายที่ปรากฏในวรรณกรรมยุคสุโขทัย น่าสังเกตว่าความเป็นชายตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมาส่วนใหญ่จะเน้นความเป็นชายที่เข้มแข็ง แข็งแรงเป็นผู้นำ เป็นคนจริงจัง เสียสละ รักความยุติธรรม จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ โดยอาจเป็นผลมาจากความต้องการสร้างชาตินิยมที่เริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 แต่ในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความเป็นชายในแบบที่เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยวมีความเป็นผู้นำ จริงจัง เสียสละ รักษาศักดิ์ก็ยังไม่ได้เปลี่ยนไป แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปคือจากต้องจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์เปลี่ยนเป็นต้องรักชาติและแผ่นดิน

ด้านหัตถนิยายชุดสามเกลออย่าง พล นิกร กิมหงวน ของ ป. อินทรปาลิต โดยที่ตัวละครที่ดำเนินเรื่องอย่าง พล พัทธการณ์ ที่มีความสมบูรณ์แบบในระดับมีความรู้ดี มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในชั้นเศรษฐี มีเสน่ห์เป็นที่หมายปองของหญิงสาว มีภรรยาตามกฎหมายเพียงคนเดียว แต่มีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นอย่างมากมาย (ประภาพร ชินนะวงศ์ 2546 : 85) ตัวละครเอกชายอย่าง พล

ยังมีความสามารถด้านการต่อสู้ การใช้อาวุธ หรือมือเปล่าในการต่อสู้อย่างเก่งกาจโดยเฉพาะความถนัดเชิงหมัดมวย พล เป็นคนฉลาดในการพูดจา มีความสุภาพอ่อนโยนและที่สำคัญคือความหล่อเหลาของหน้าตาเทียบได้กับดาราสอลิวิญคยอนสมัยนั้นอย่าง ไทโรน เพาเวอร์

จากการพิจารณาวรรณกรรมในยุคสมัยที่สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงแนวคิดและโลกทัศน์ผู้คนภายใต้การนำของชนชั้นเจ้านาย แต่ถึงกระนั้นก็ตามสังคมไทยก็ไม่ได้รับแนวคิดความเป็นชายจากตะวันตกในแบบที่เรียกว่า “สุภาพบุรุษ” มาใช้ทั้งหมดหากแต่เป็นการปรับใช้ให้เหมาะกับพื้นฐานวัฒนธรรมและค่านิยมความเป็นผู้ชายแบบไทย ๆ ดังนั้นจึงสามารถพบรูปแบบความเป็นชายในสังคมในสองแบบด้วยกันคือแม้จะเป็นคน ๆ เดียวกัน เช่น ด้านหนึ่งเป็นผู้ชายที่เข้มแข็ง เป็นผู้นำ เกร่งขี้มื่น จริ่งจืดต่อชีวิต สุภาพอ่อนโยน ให้เกียรติผู้หญิง มุ่งมั่นที่จะประสบความสำเร็จในการทำงาน ตลอดจนการมีระเบียบวินัย และซื่อสัตย์ต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ในขณะที่อีกด้านหนึ่งกลับเป็นการแสดงออกในแบบไม่เป็น โล้เป็นพาย เทียวเตร่ เชี่ยวชาญเรื่องผู้หญิง เจ้าชู้ เกรอันธพาล ใช้จ่ายเงินเป็นเบี้ย เจ้าเล่ห์เพทุบายและชอบข่มเหงนำใจผู้อื่น ถึงแม้จะยอมปรับเปลี่ยนเพื่อควมมีอารยธรรมนั้นสิ่งที่แสดงออกโดยเฉพาะชายชั้นสูงจึงไม่ปรากฏภาพการมีภรรยาอย่างเปิดเผยเหมือนแต่ก่อน หากแต่ยังคงหลบซ่อนอยู่ทั่วไป ในขณะเดียวกันเขาก็ต้องสร้างสถานภาพทางสังคมแทนด้วยการประสบความสำเร็จในการด้านการศึกษา การทำงาน ตลอดจนวางตัวในการแสดงออกทางเพศในแบบเกร่งขี้มื่น เก็บความรู้สึก

ภาพตัวแทนและการบริโภค : ปรากฏการณ์ความเป็นชายสมัยใหม่ในสังคมไทย

จากแนวคิด “สุภาพบุรุษ” ที่กล่าวมาได้ส่งผ่านมากกว่าสองทศวรรษดังที่ปรากฏในงานศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและวัฒนธรรมไทยจากอิทธิพลและค่านิยมในการบริโภคจากสังคมตะวันตก ปัจจัยที่เป็นการสื่อสารที่เน้นการสร้างอุดมการณ์ดังกล่าวได้เป็นอย่างดีคือ “สื่อ” (media) ประเภทต่าง ๆ เช่น เพลง ภาพยนตร์ ละคร หนังสือ นิตยสาร โฆษณา ฯลฯ ดังนั้นแวดวงวิชาการสาขาต่าง ๆ ให้ความสนใจศึกษามาเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะการศึกษาทางนิเทศศาสตร์และการสื่อสารมวลชน หากแต่ประเด็นความสนใจอาจให้น้ำหนักไปที่ความเป็นหญิง (femininity) เป็นสำคัญ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะกระแสความสนใจในสตรีนิยมนั้นมีมากกว่า แวดวงการศึกษาทางสังคมศาสตร์จึงจับคู่เรื่อง “ผู้หญิง” เป็นหลัก

ถึงกระนั้นยังคงปรากฏให้เห็นงานศึกษาความเป็นชายอยู่บ้างเช่น ภาพสะท้อนและการสร้างอุดมการณ์ที่สื่อใช้ครอบงำความคิดมวลชนอย่างเช่นวิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิตของ

อมรรัตน์ รัตนภาสุร เรื่องการนำเสนอภาพความเป็นชายในเพลงไทยสมัยนิยม :วิเคราะห์นักร้องชายยอดนิยมระหว่าง พ.ศ.2531 – 2533 (2534) ผู้ศึกษากล่าวว่าเพลงไทยสมัยนิยมเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่ถูกผลิตภายใต้ระบบทุนนิยม โดยมีระบบการผลิตอย่างเป็นขั้นตอน และมีแผนงานที่กำหนดไว้แน่นอนในลักษณะการผลิตเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งบริษัทผู้ผลิตใช้กลไกในการผลิตโดยเริ่มจากการสร้างนักร้องให้เป็นสินค้าพื้นฐาน ให้ความสำคัญกับบุคลิกหน้าตาของนักร้องมากกว่าความสามารถทางด้านการร้องเพลงหรือคุณภาพเสียง ซึ่งเป็นผลทำให้เพลงไทยสมัยนิยมมีความด้อยในเรื่องคุณค่าทางศิลปะ และทำให้มีการจำกัดรูปแบบของศิลปินในการผลิต ภาพความเป็นชายที่ถูกผลิตในเพลงไทยสมัยนิยมจึงมีเพียง 2 รูปแบบคือ ผู้ชายสำอางและสุภาพ และผู้ชายเข้มและแกร่ง ทั้งสองรูปแบบนี้ต่างเป็นผู้ชายในอุดมคติที่สร้างขึ้นจากโลกแห่งสัญลักษณ์ให้มีภาพพจน์ของผู้ชายที่ดี มีลักษณะของความเป็นคนดีในอุดมการณ์ของผู้ผลิต ซึ่งผู้ผลิตได้รับการถ่ายทอดมาจากประสบการณ์และการเรียนรู้ทางสังคม และนำเสนอโดยใช้กระบวนการโปรโมชันต่าง ๆ ถ่ายทอดอุดมการณ์เหล่านั้นผ่านสัญลักษณ์ให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่

เช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ของกัจจกร หลุยยะพงศ์ เรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาการนำเสนอของภาพความเป็นชายในโฆษณาเบียร์สิงห์ (2539) โดยศึกษาตั้งแต่ยุคเริ่มแรกปี พ.ศ 2477 – 2537 ทั้งจากสิ่งพิมพ์และโทรทัศน์จำนวน 159 ชิ้นซึ่งเป็นการนำแนวคิดวัฒนธรรมศึกษามาวิเคราะห์กับชิ้นงานโฆษณา ว่าการโฆษณานั้นไม่ได้เป็นเพียงเป้าหมายในการขายสินค้าอย่างเดียว หากแต่งานโฆษณายังทำงานเพิ่มมาอีก 2 ช่องทางคือช่องทางแรกเป็นการสะท้อนภาพความจริงบางส่วนในสังคม งานชิ้นนี้บอกว่าเมื่อสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป ผู้ชายไทยเปลี่ยนไป ภาพผู้ชายในโฆษณาเบียร์ก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย เช่น ในยุคเกษตรกรรม ผู้ชายจะมีลักษณะเข้มแข็ง

ส่วนประเด็นที่ต่างจากการวิเคราะห์ของ อมรรัตน์ คือการเสนอว่าในยุคอุตสาหกรรม ผู้ชายจะมีลักษณะชื่นชอบการแข่งขัน และในยุคสมัยใหม่ ผู้ชายจะเป็นนักรักเกียรติยศชาติ ส่วนช่องทางที่สองงานโฆษณาเป็นการประกอบสร้างความจริงบางอย่างเช่น ในกรณีการโฆษณาเบียร์นั้นได้ประกอบสร้างความจริงว่า “ความเป็นชายจะต้องเป็นอย่างไรบ้าง” ดังปรากฏเป็นสโลแกนของโฆษณาเบียร์ที่ระบุว่า “Real man drinks beer” เป็นต้น

ในขณะที่วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิตของ วิชชา สันทนาประสิทธิ์ เรื่องการนำเสนอภาพความเป็นชายในภาพยนตร์ไทยระหว่างปี พ.ศ.2541-2542 (บทคัดย่อ: 2543) ที่ศึกษาภาพสะท้อนเช่นกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงภาพความเป็นชายที่ถูกนำเสนอในภาพยนตร์ไทย และปฏิสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงในภาพยนตร์เรื่องเดียวกันที่แสดงให้เห็นถึงการสานต่อแนวคิดและอุดมการณ์ทางสังคมเกี่ยวกับเรื่องบทบาททางเพศผ่านเนื้อหาของภาพยนตร์

วิชา ได้เลือกตัวอย่างภาพยนตร์ไทยที่ออกฉายในปี พ.ศ.2541-2542 ทั้งหมด 12 เรื่อง เพื่อวิเคราะห์ภาพความเป็นชาย และโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงที่ถูกนำเสนอ ในภาพยนตร์ ผู้ศึกษาพบว่าลักษณะของความเป็นชายที่ถูกถ่ายทอด และนำเสนอในภาพยนตร์นั้น แบ่งออกได้เป็นสองลักษณะ คือ ความเป็นชายแบบเก่าที่นำเสนอภาพความเป็นชายที่เป็นไปตาม ค่านิยมกระแสหลัก เช่น ผู้ชายต้องเข้มแข็ง มีอำนาจ ความเป็นผู้นำ และความเป็นชายแบบใหม่ที่ ประกอบไปด้วย ภาพผู้ชายแบบผสม คือภาพของผู้ชายที่เป็นการผสมผสานระหว่างภาพความเป็น ชายตามค่า นิยมกระแสหลัก กับความเป็นชายแบบใหม่ที่มีความอ่อนไหว มีข้อบกพร่อง ไม่ได้ สมบูรณ์แบบเสมอไป และภาพผู้ชายแบบอ่อนแอ ที่เป็นภาพตรงกันข้ามกับภาพความเป็นชายตาม ค่านิยมกระแสหลัก

ในส่วนของการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงในภาพยนตร์เรื่องเดียวกัน ผล ที่ได้ พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงในภาพยนตร์ มักจะสะท้อนความหมายที่ไม่เท่าเทียม กันในเชิง อำนาจ ซึ่งก็เป็นไปตามกระแสหลักของสังคมที่ให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้ชาย ถูกนำเสนอในลักษณะของผู้นำ เป็นคนเข้มแข็งกล้าหาญ ผู้หญิงมักถูกนำเสนอใน ลักษณะตรงกันข้าม คือมัก เป็นผู้ตามและเป็นผู้ที่ต้องอยู่ในการคุ้มครองป้องกันจากผู้ชายเสมอๆ ลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นไปตาม กระแสค่านิยมของสังคมที่ถืออำนาจผู้ชายเป็นใหญ่นั่นเอง

งานที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งคือการศึกษาเรื่อง Pretty Boy : ปราบการฉ้อฉลความเป็นชายอีก รูปแบบหนึ่งในสังคมไทย ประภาพร ชินวงศ์ (2546) ผู้ศึกษาให้ความสนใจศึกษากลุ่มผู้ชายที่ เรียกว่า Pretty Boy ซึ่งมีลักษณะความเป็นชายบางประการที่แตกต่างจากผู้ชายกลุ่มอื่น ๆ ใน สังคมไทยนั่นคือ การให้ความสำคัญกับเรื่องความสวยงาม สวยงามของร่างกายตนเองเป็นอย่างมาก อีกทั้งผู้ชายกลุ่มดังกล่าวนี้นิยมใช้เครื่องสำอาง ทั้งในลักษณะของการดูแลบำรุงผิวและการแต่งเติม สีส้นให้กับใบหน้า แต่อย่างไรก็ตามพวกเขาเหล่านั้น ยังคงสื่อสารให้ให้ความหมายกับตัวเอง ว่ายัง เป็นผู้ชายแท้ ๆ ที่มีความรักใคร่ในเพศตรงข้าม อีกทั้งคนในสังคมก็ยังยอมรับพวกเขาเหล่านั้นใน ฐานะของผู้ชายแท้ ๆ คนหนึ่งในสังคม ผู้ศึกษาดังข้อสังเกตว่า ในสังคมปัจจุบัน พรหมแดนที่เป็นเส้น แบ่งระหว่างความเป็นชายหรือความเป็นหญิงกำลังถูกสร้างความหมายใหม่ ยกตัวอย่างเช่น พรหมแดนในเรื่องความรักสวยงาม การดูแลเอาใจใส่ร่างกาย การให้ความสนใจในเรื่องแฟชั่น ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา สำหรับผู้ชายโดยทั่วไปในการหันมาให้ความสนใจในเรื่อง ดังกล่าว

ประภาพร เสนอว่า อิทธิพลส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคืออิทธิพล จากการบริโภค โดยเฉพาะการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ (consumption of sign) และนิตยสารคือ เครื่องมือในการกระตุ้นความต้องการในการบริโภคสัญลักษณ์ไปสู่ผู้บริโภคในสังคม และในกรณีของ

Pretty Boy นิติสารคืออิทธิพลหนึ่งในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายการให้คุณค่าในเรื่องความเป็นชายในสังคมไทย โดยการมีส่วนในการกำหนดสร้างความเป็นชายในแบบดังกล่าวขึ้น และพร้อมกันนั้นนิติสารก็เลือกสะท้อนความเป็นชายที่ถูกสร้างขึ้นออกมาสู่สังคม นิติสารสามารถทำให้คนในสังคมทั้งเพศชายและเพศหญิงเชื่อว่า ผู้ชายในแบบที่นิติสารสร้างขึ้นมานั้นมีอยู่จริงและความเป็นชายในปัจจุบันควรมีลักษณะดังเช่นที่นิติสารกำหนดสร้างขึ้นมา

เช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิตของ วรรณภรณ์ สุขมาก เรื่องนิติสารผู้ชายกับกระบวนการสร้างความเป็นชายแบบ "เมโทรเซ็กส์ชวล" (2547) ที่สนใจศึกษาการประกอบสร้างความเป็นชายผ่าน "สื่อ" อีกเช่นกัน โดยศึกษาปรากฏการณ์ที่เรียกว่า "Metrosexual" ในนิติสารผู้ชายเพื่อศึกษาลักษณะการนำเสนอภาพตัวแทนความเป็นชายแบบ "เมโทรเซ็กส์ชวล" รวมถึงศึกษากระบวนการสร้างภาพความเป็นชายแบบ "เมโทรเซ็กส์ชวล" กับรูปแบบของสัญลักษณ์เพื่อการบริโภคที่ปรากฏในนิติสารผู้ชาย โดยใช้วิธีวิจัยแบบวิเคราะห์เนื้อหาในนิติสารผู้ชาย GM BOSS และ Esquire ที่ออกจำหน่ายในปี พ.ศ. 2547 รวมทั้งสิ้น 36 ฉบับ และการสัมภาษณ์บรรณาธิการนิติสารแต่ละฉบับ และตัวแทนบริษัทโฆษณา

วรรณภรณ์ เสนอว่าลักษณะภาพตัวแทนของความเป็นชายแบบ "เมโทรเซ็กส์ชวล" ที่ผ่านกระบวนการสร้างโดยนิติสารผู้ชาย สอดคล้องกับแนวคิดภาพตัวแทน คือ มีการคัดเลือกคุณลักษณะเด่นเพียงบางอย่างในรูปแบบของตัวแทนมาเป็นตัวกำหนดกรอบการรับรู้ของสังคม ให้เข้าใจว่า การที่ผู้ชายจะหันมาดูแลตัวเอง และใช้เครื่องสำอางเช่นผู้หญิงเป็นเรื่องธรรมดา โดยนิติสารผู้ชายทั้ง 3 ฉบับจะมีการนำเสนอภาพความเป็นชายแบบ "เมโทรเซ็กส์ชวล" ในทิศทางที่แตกต่างกันออกไป คือ GM เน้นการนำเสนอลักษณะในแบบที่มีแบบที่มีการศึกษาสูง และฐานะดี พิถีพิถันกับรสนิยมการใช้ชีวิตในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการกิน การดื่ม การเข้าสังคม และเรื่องเพศ ส่วน BOSS จะเน้นการนำเสนอในแบบที่ดูแลเอาใจใส่ตัวเองเป็นพิเศษในเรื่องร่างกายทั้งด้านสุขภาพ และความงาม และสำหรับ Esquire นั้นจะเน้นการนำเสนอในแบบที่สนใจในเรื่องแฟชั่น ความสวยความงาม โดยมีการใช้เครื่องสำอางเพื่อเพิ่มสีสัน และบำรุงผิว ทั้งนี้ยังนำเสนอภาพความเป็นชายแบบ "เมโทรเซ็กส์ชวล" ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่างๆ กับรูปแบบของสัญลักษณ์เพื่อการบริโภคที่ปรากฏในนิติสารผู้ชาย มีการถ่ายทอดความหมายโดยนัยให้กับสินค้าต่างๆ ผ่านทางโฆษณา (Advertising) มากที่สุด รองลงมาคือบทความเชิงโฆษณา (Advertorial) ภาพแฟชั่น (Fashion Ad.) และการจัดวางสินค้า ตราสินค้า

จะเห็นว่าอิทธิพลของ "สื่อ" ในสังคมสมัยใหม่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างภาพ

ตัวแทน (representation) ความเป็นชายเพื่อให้สอดคล้องกับรสนิยมทางชนชั้นของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งลักษณะความเป็น “ชายชาตรี” ที่ปรากฏนั้นมักเป็นภาพของชายชนชั้นกลาง ดังเช่นที่ปรากฏใน โฆษณาสุรายี่ห้อหนึ่ง ที่พระเอกมาด “อึบบี” รูปหล่อแต่งตัวเนียบ (เป็นความหล่อที่ไม่เน้นความ บึกบึนแต่เน้นที่รสนิยมและบุคลิกซึ่งเป็นผลมาจากการหล่อหลอมด้วยการศึกษาและอำนาจเงิน) นั่งอยู่ในร้านอาหารคุยกับเพื่อนชาย อีก 2 – 3 คน บนถนนมีความขลังกำลังนำช้างแม่ลูกข้ามถนน แต่ไม่ประสบความสำเร็จขณะที่เพื่อน ๆ พระเอกไม่มีท่าที่สนใจ พระเอกก็ออกมาโบกรถให้หยุด เพื่อช่วยช้าง เท่านั้นยังไม่พอยังถอดนาฬิกาเรือนงามส่งให้ควาญช้างเพื่อเป็นทุนพาช้างแม่ลูก กลับป่าอีกด้วย พระเอกกับเพื่อน ๆ ที่สัดกัคนั้นเหมือนกัน แต่เงินอย่างเดียวที่ไม่ทำให้คนเป็น แม่นได้ ต้องมีจิตสำนึกและความเอื้อเฟื้อด้วย (อภิญา เพ็ญพัสกุล 2546 : 95)

ในงานทบทวนมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “อัตลักษณ์” (identity) ของอภิญา เพ็ญพัสกุล (2546) ได้กล่าวถึงการผลิตภาพแทนความจริงที่ปรากฏในสื่อเรื่องความเป็นเพศพร้อมยกตัวอย่าง ไว้อย่างน่าสนใจ ผู้เขียนยกตัวอย่างโฆษณารถไถนาที่มีชายชาวชนบทเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่ชื่อ “สิงห์คะนองนา” ที่อาศัยเทคนิค “การสร้างภาพลักษณ์ต้นแบบ” (stereotype) ฉากเริ่มด้วยผู้หญิง แต่งชุดอาบน้ำสวมสายสะพายและมงกุฎนางงามถูกผู้ร้ายจู่โจมและอุ้มหายไปไนโรงนา จำตำรวจ แก่ ๆ พยายามเกลี้ยกล่อมโดยใช้ไม้นวม เอ็นอ่อนยวลีนุ่มนวลผ่านโทรโข่ง “โยกเขกเอ่ยน้ำท่วมเมฆ” พลันก็ถูกปืนใหญ่ทะลวงกลางลำตัวเป็นรูใหญ่กลางโบ้ ครั้นแล้วจึงถึงคิวพระเอกโผล่มาขึ้นผางาด บนรถไถ “สิงห์คะนองนา” นำสังเกตว่าในตอนแรกที่โฆษณาออกอากาศพระเอกแต่งชุดตึก (เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายในชนบท) ทว่าเมื่อโฆษณาติดอันดับ มีการเปลี่ยนภาพลักษณ์ พระเอกใหม่ เป็นชุดแรมโบ้คาดแถบกระสุนควงปืนกลออกมาแทน พุ่งเข้าพังโรงนาและช่วยเหลือ นางเอกออกมาได้ (อภิญา เพ็ญพัสกุล : 94)

จากตัวอย่างโฆษณาที่ อภิญา ยกมานั้นทำให้เห็นพัฒนาการทางความคิดในการ ปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ความเป็นชายจากวีรบุรุษแบบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือพระเอกตึก ที่เคย เป็นขวัญใจแม่ยก มาเป็นวีรบุรุษจากผางาดตะวันตกอย่างแรมโบ้ โฆษณาทำให้เห็นว่าพระเอกในมาด ตึกที่อ่อนแออันตราย และความนุ่มนวลที่ “ดูเหมือน” อ่อนแอ นั้นไม่สามารถปกป้องคุ้มครอง ผู้หญิงได้อีกแล้ว ต้องเป็นพระเอกที่ความสมชายชาตรีโดยเฉพาะการแสดงออกซึ่งความแข็งแกร่ง าวรุนแรงหรือต้องเป็นชายที่แกร่งและอดทน (hyper masculinity) เท่านั้นจึงจะมีอำนาจในการ ปกป้องและจัดการปัญหาได้

จะเห็นว่าการศึกษาปรากฏการณ์ความเป็นชายในบริบทของสื่อที่สะท้อนการสร้าง อุดมการณ์ “ความเป็นชาย” ในรูปแบบใหม่ ๆ ของสื่อเพื่อตอบสนองปัจจัยทางการตลาดและกระตุ้น

การบริโภค ภาวะความทันสมัย หรือ ภาวะสมัยใหม่ (modernity) ที่เกิดขึ้นภายใต้การพัฒนาขยายตัวของระบบเศรษฐกิจที่มนุษย์ต้องเร่งบริโภคเพื่อโอกาสและสถานภาพที่มาพร้อมกับสิ่งที่สิ้นค่าในโลกทุนนิยมได้สร้างความหมายให้หลังจากการบริโภคสิ่งจากระบบทุนนิยมต้องการ ในขณะที่ความเป็นชายเองก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งที่ระบบทุนนิยมในโลกสมัยใหม่ได้สร้างขึ้นภายใต้ระบบการค้าการบริโภคเช่นกัน ดังนั้นความเป็นชายที่ถูกการบริโภคอย่างบ้าคลั่งจึงเป็นนิยาม ที่ระบบทุนได้สร้างเพื่อปัจจัยทางธุรกิจผ่านการบริโภคสินค้าทางวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยที่ผู้บริโภคไม่อาจรู้เท่าทันได้ว่าแท้ที่จริงแล้วความเป็นชายที่ได้จากการบริโภคสินค้านั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจาก “ตัวตน” แบบดั้งเดิมของมนุษย์เพศชายตามที่เข้าใจกัน

อำนาจและความรู้ เข้าคู่กับความรัก : มุมมองความเป็นชายในสังคมไทย

จากการทบทวนความคิดที่ได้จากงานศึกษา บทความและร่องรอยต่าง ๆ ในห้วงเวลาแห่งพัฒนาการวัฒนธรรมในสังคมไทย ผู้ศึกษาเห็นว่า การนำเสนอตัวตนแห่งความเป็นชายในแต่ละยุคสมัยนั้นมีความน่าสนใจอยู่หลายประเด็น เช่น ความคิดว่าด้วย “อำนาจ” และ “ความรู้” ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างความหมายว่าด้วยความเป็นชายตามค่านิยมของสังคมคาดหวัง เพราะการได้มาซึ่งอำนาจของผู้ชายนั้นมาจากการมี “ความรู้” ที่สังคมไทยให้คุณค่าและเปิดโอกาสให้ผู้ชายเป็นผู้ที่สามารถเก็บเกี่ยวเอาได้จากบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนอกชุมชน

จากการทบทวนความคิดจากเอกสารที่กล่าวมาในประเด็นต่าง ๆ ข้างต้นพอให้เข้าใจว่า วัฒนธรรมไทยได้เปิดพื้นที่นอกหมู่บ้านให้เป็นภารกิจของผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นการเข้าเฝ้ารับราชการ บวชเรียนแล้วแสวงหาครูบาอาจารย์ที่มีชื่อเสียงเกียรติยศ ออกไปทำสงคราม ในทางตรงกันข้าม ความเป็นหญิงและโลกของผู้หญิงกลับมีศูนย์กลางอยู่ที่เยาว์เรือน แม้ว่าผู้หญิงจะออกไปช่วยผู้ชายในการผลิตในไร่ นาอย่างแข็งขัน แต่นั่นก็เป็นเพียงโลกในหมู่บ้าน โลกนอกบ้านของผู้หญิงมีอยู่ที่เดียวคือตลาด ซึ่งก็อาจจะอยู่ในเมืองหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เพราะผู้หญิงมีหน้าที่รับผิดชอบทางเศรษฐกิจต่อครอบครัว การซื้อหรือขายจะเป็นภาระของผู้หญิง (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2535 : 56) การเดินทางท่องเที่ยวผจญภัยเพื่อหาช่องทางให้ได้ดิบได้ดี เช่น การได้รับใช้เจ้าขุนมูลนายจนได้เป็นขุนนางใหญ่โตก็เป็นได้

Kitiasa (2003 : 10) ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับคำเรียกเฉพาะที่สะท้อนถึงความรู้สึกรู้สึกของ “ความเป็นชาย” ในการรับรู้ของคนทั่วไป เช่น “ลูกผู้ชาย” หรือ “ชายชาตรี” ซึ่งทั้งสองคำนี้มีความหมายคล้ายกับความคิดทางสังคมตะวันตกในเรื่องของ “สุภาพบุรุษ” (gentleman) และในส่วนการกลายเป็นลูกผู้ชายหรือความเป็นชายที่มีความเข้มแข็งในสังคมไทยได้ถูกควบคุมด้วยชุด

แห่งการประพฤติปฏิบัติแบบผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นคำว่า “ศักดิ์ศรี” (dignity) “เหลี่ยม” (trick) “ชั้นเชิง” (style , grace) และ “ใจ” (competitive spirit) เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะหรืออาจเรียกว่าได้ว่าเป็นทักษะของผู้ชายที่จะมีคุณสมบัติของความเข้มแข็งดังกล่าวนั้น พวกผู้ชายมักได้มาด้วยฝึกฝนของวัฒนธรรมของตนเองที่เกี่ยวกล้าความเป็นชายให้แสดงในลักษณะที่คำนึงถึง “ศักดิ์ศรีลูกผู้ชาย” เป็นหลัก สังคมเก่าแก่เปิดโอกาสให้ผู้ชายได้เรียนรู้ทักษะความเป็นชายที่ไม่ได้คับแคบอยู่แค่เพียงท้องทุ่ง วัด และสังคมหมู่บ้าน ทุกอย่างดูเหมือนเป็นบทเรียนในการสร้างเสริมประสบการณ์ให้กับผู้ชายได้คิดด้วยมันสมองผนวกไปกับการฝึกทักษะไปกับการประกอบสัมมาอาชีพการงาน และวิชาหมัดมวยเพื่อคุ้มครองตนเอง ผู้ชายได้รับโอกาสให้ผ่านพิธีกรรมทางสังคม คือการบวชที่ทั้งอบและรมให้เป็นคน “สุก” (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว 2543: 125) พร้อมทั้งจะออกมาดำเนินชีวิตต่อไป การศึกษาในครรลองของการฝึกพร้อมกันทุกด้าน ทั้งการใช้มันสมอง ทักษะทางด้านร่างกายและพิธีกรรมทางสังคมได้สร้างสิ่งที่เรียกว่า “ศักดิ์ศรี” และ “ใจ” ให้ลูกผู้ชายยึดเอาความรักและความกล้าเป็นระบบคุณค่าและมาตรฐานทางจิตที่สั่งสมมานานจนตกผลึกและกลายเป็นจุดหมายที่ใฝ่มนุษย์ที่เกิดเป็นเพศชายแสวงหาและพยายามไปให้ถึง ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เบื้องหลังจุดหมายนั้นคือ “อำนาจ” หรือ “วาสนา” อันนำมาซึ่งสถานภาพโอกาสทางสังคม หรือแม้กระทั่งความรักจากผู้หญิง

การมีวิชาอาคม มีทักษะการป้องกันตัว ทักษะการอาชีพของชายไทยเปรียบได้กับความรู้ที่เป็นเสมือนเครื่องมือในรูปของ “อำนาจ” ในตำแหน่งหน้าที่การงาน รวมถึงความสำเร็จในเรื่องความรัก ซึ่งในเรื่องนี้ชี้ให้เห็นความแยบยลของอำนาจผ่านความเจ้าชู้คือการมีอำนาจเหนือผู้หญิงคนที่ตนรักด้วย การที่สังคมวัฒนธรรมพยายามสร้างให้เป็นผู้ที่ต้องออกแสวงหาความสำเร็จ เป็นผู้ที่ต้องออกเดินทางผจญโลกย์ ขย่องผู้ที่เป็นนักเดินทาง ว่าเป็นผู้ที่มีหูตากว้างไกล เห็นได้จากคำพูดที่ว่า “ไปให้ถึงที่” ที่หมายความว่าไปที่ไหนก็ควรจะได้ผู้หญิงสาวที่นั่นเป็นเมียด้วย ดังนั้นความเจ้าชู้จึงเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่ผู้ชายควรมีอย่างที่ไม่กล้าว่าตนเองในหมู่ผู้ชายแม้แต่ผู้หญิงบางคนในทำนองเดียวกันว่า “ไม่เจ้าชู้ ไม่ใช่ผู้ชาย”

ซึ่งประเด็นนี้เองทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่า “ความเจ้าชู้” และ “ความรัก” เป็นอีกความคิดหนึ่งที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องอำนาจและความรู้ที่กล่าวข้างต้น โดยผู้ศึกษาเห็นว่า การได้มาซึ่งอำนาจอันเกิดจากความรอบรู้นั้นได้สร้างโอกาสในการ “เลือก” ใช้ชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ได้มากกว่าคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นโอกาสด้านการงาน เศรษฐกิจและการเมืองตลอดจนเรื่องสำคัญคือการครอบครองผู้หญิง ผู้ชายที่มีความเป็นชายตามที่ค่านิยมของสังคมหวัง เขาผู้นั้นก็สามารถทำสิ่งที่ต้องการอย่างง่ายดายขึ้น โดยความเป็นเจ้าชู้เป็นการแสดงออกถึงความรุ่มร่ามในความต้องการเพศ

ที่ไม่จบสิ้น มิหนำซ้ำการครอบครองผู้หญิงจำนวนมากยังเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงสถานภาพทางสังคมของผู้ชายคนนั้นด้วย

ตัวอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมสถานภาพของผู้ชายคืออำนาจการบริหารบ้านเมืองที่ล้วนอยู่ในมือผู้ชาย การมีอำนาจในที่นี้จึงหมายถึงการมีอำนาจเหนือผู้อื่นหรืออำนาจในการปกครองผู้อื่น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันเป็นค่านิยมของผู้คนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อันมีพื้นฐานมาจากการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา พราหมณ์และฮินดู ในขณะเดียวกันก็ผู้ชายอีกกลุ่มดังที่ปรากฏในการศึกษาของ Keyes (1984) ที่สะท้อนความเป็นชายที่มีฐานะร่ำรวยมั่งคั่งและมีอำนาจในหมู่บ้าน โดยที่ภาพความเป็นชายเหล่านี้แสดงออกผ่านการใช้ชีวิตทางโลกียวิสัยอย่างเต็มที่ เช่น การกินเหล้า การเล่นเกมพนัน การฆ่าสัตว์และการแสวงหาความสุขทางเพศอย่างไร้ขีดจำกัด ทั้งนี้เพียงเพื่อต้องการสำแดงอำนาจเหนือผู้อื่นเท่านั้น

ทั้งนี้อำนาจและความมั่งคั่งร่ำรวยของผู้ชายสมัยโบราณนั้นวัดกันที่จำนวนภรรยาและจำนวนผู้หญิงที่คอยรับใช้ เชื่อกันว่าผู้ชายที่มีภรรยาหลายคนเป็นชายที่มีฐานะมั่งคั่ง มีเวทย์มนต์อาคมขลัง ตลอดจนบุญบารมี หากแต่ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวเริ่มเจือจางลงเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจและภาวะสังคมสมัยใหม่ไม่ได้เอื้อให้ผู้ชายไทยมีภรรยาได้หลายคนเหมือนในอดีต ส่วนที่หลงเหลืออาจเป็นเรื่องของอำนาจเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศยังคงอยู่ในปริบทของชายที่มีความชอบธรรมในการสร้างความหฤหรรษ์ของผู้ชาย

ที่สุดแล้วถึงแม้สังคมจะสร้างและยอมรับชายที่เป็นนักเดินทาง ชายเป็นผู้ผจญโลกย์ในทุก ๆ ด้าน ทุก ๆ มุมทั้งดีเลว แต่ถ้ามองลึกซึ้งไป คุณค่าในคุณลักษณะความเป็นชายจะถูกกลืนหายไป การออกผจญโลกย์ จึงน่าจะเป็นเพียงการ “ชิมลาง” หรือ “หยั่งเชิง” พอให้รู้ พอให้เข้าใจและสามารถนำไปอธิบายสั่งสอนคนอื่นได้โดยเฉพาะลูกหลานในอนาคต ดังนั้นความรู้เชิงอธิบายมุขเล่ห์เหลี่ยม กลโกง และความเจ้าชู้ประตูดินจึงน่าจะอยู่ในระดับที่เป็นแค่เพียง “ความรู้จัก” เท่านั้น เพราะถ้ารู้จักถึงขั้นที่เรียกว่า “ชำชอง” ก็อาจไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมเช่นเดียวกัน

ในขณะที่การออกเดินทางแสวงหาความรู้ทางโลกย์ของผู้ชายจึงเป็นเหมือน “ภาวะเปลี่ยนผ่าน” (rite of passage) ของชีวิต ออกไปเรียนรู้วิชาอาคม ออกไปผจญโลกและเรียนรู้ชีวิตทั้งดีและเลวเพื่อเติบโตเป็นชายหนุ่มเต็มตัว สมบูรณ์ตามค่านิยมและบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวังให้ผู้ชาย “เป็น อยู่ คือ” หากแต่ในความเป็นจริงนั้นก็ยังมีอีกมากที่ชายหนุ่มจำนวนมากมีอาจเข้าถึงจุดหมายความเป็นชายที่พอจะหยิบบั้น “อำนาจ” ให้กับพวกเขาได้

อย่างไรก็ตามสังคมไทยยังแสดงให้เห็นถึงความยกย่องของคุณค่าวัฒนธรรมที่สร้างและต่อต้านความเป็นชายกระแสหลัก (Hegemony masculinity) ดังที่ปรากฏตามสำนวนไทยที่กล่าวว่า “รถไฟ เรือเมล์ ลิเก ตำรวจ” เป็นสำนวนโบราณที่มาจากอาชีพของคนไทย อันความถึง

ผู้ชายเจ้าชู้ที่มีภรรยาหลายคน เพราะแต่เดิมมาชายที่มีอาชีพทั้งสี่นี้ คือ พนักงานรถไฟ เรือเมล์โดยสาร ลิเก และตำรวจ ต้องเดินทางไปพำนักค้างแรมที่อื่นอยู่เป็นประจำ ห่างไกลจากครอบครัว มีโอกาสพบปะใกล้ชิดหญิงอื่นได้ง่าย จนเป็นเหตุให้มีภรรยาหลายคน โบราณสอนผู้หญิงไม่ให้ไว้ใจชายที่มีอาชีพเหล่านี้

คำว่า “ลิเก” นั้นอาจไม่ได้หมายถึงอาชีพลิเกเพียงอย่างเดียว ยังรวมถึงการแสดงประเภทอื่น ๆ ด้วยที่ต้องอาศัยการออกอื้อน อุปถัมภ์ค้ำจุนจากผู้ชมผู้ฟัง อย่างหมอลำในภาคอีสาน หรือ มโนราห์ ในภาคใต้ ดังที่มีการกล่าวถึงโนราเดิม โนราชื่อดังในปักษ์ใต้ผู้มีความสามารถปฏิญาณกลอนสด จากปากคู่ชีวิตของเขาว่า (ประพนธ์ เรืองณรงค์ 2531 : 423)

“เพราะพี่เดิมเป็นคนเจ้าชู้ มีเมียมาก ซ้ำยังเล่นการพนัน กินเหล้าและบ้าผู้หญิง”

จะเห็นได้ว่าลักษณะความเป็นชายที่ปรากฏจะมีทั้ง “ดี” และ “ไม่ดี” ควบคู่กันไป โดยความรู้ในเรื่องโคลงกลอนก็นำมาซึ่งอำนาจในการต่อรองกับผู้หญิง ซึ่งผู้หญิงก็ถูกเงื่อนไขนี้ให้เธอสนใจผู้ชายในลักษณะดังกล่าวแม้จะรู้ว่าตนเองไม่ใช่ภรรยาคนแรกและคนเดียวก็ตาม ในขณะที่ความเจ้าชู้ยังปรากฏการเป็นหมกมุ่นอยู่กับอบายมุข กินเหล้าเมายาจนดูเหมือนขาดความรับผิดชอบแต่กลายเป็นของกลุ่มคนในลักษณะที่กล่าวว่า “ผู้ชายต้องมีบ้าง” ตลอดจนคำเรียกชายหนุ่มที่ช่างเจรจาพาทีว่า “ปากหวานเหมือนพระเอกลิเก” นั้นอาจหมายถึงทักษะการเรียกร้องความสนใจจากผู้หญิงหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าให้เล็งดูอุม্মหุ หรือให้ความสนใจกับตนเองเป็นพิเศษ จนท้ายที่สุดตนเองก็สามารถครอบครองอำนาจจากการกระทำนั้นทั้งตรงและทางอ้อมหากเขาผู้สามารถจัดการใช้มธุรสวาจาหวานล่อมนจนสำเร็จ

ในขณะที่ความเป็นชายในสังคมสมัยใหม่ซึ่งได้รับอิทธิพลจากระบบการค้าเสรีที่ต้องการสร้างอุดมการณ์การบริโภคสินค้าที่ปรากฏตามสื่ออันเป็นผลมาจากวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นแสดงออกถึง “อำนาจ” ในเงินตราเป็นหลัก ความสง่างามของผู้ชายในการได้มาซึ่งสถานภาพโอกาสทางสังคม และผู้หญิง นั้นขึ้นอยู่กับการบริโภคสินค้าและรูปการจิตสำนึกในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อแสดงว่าตนเองเป็น “สภาพบุรุษลูกผู้ชาย” อันเป็นผู้ชายเท่านั้นที่สามารถเป็น “วีรบุรุษ” ของผู้หญิงเพียงอย่างเดียวได้

ความเป็นชายสมัยใหม่ในสังคมไทยจึงเป็นสิ่งที่สินค้าได้ประกอบสร้างภายใต้ระบบทุนนิยม การเลือกจะบริโภคสินค้ารูปแบบต่าง ๆ ก็เท่ากับการตัดสินใจว่าเลือกเช่นกันว่าตนเองจะมีสถานภาพทางเพศและความเป็นชายในรูปแบบใดซึ่งสินค้านั้นมีรูปแบบให้เลือกอย่างมากมายโดยที่ผู้ชายที่บริโภคไม่อาจรู้เท่าทันระบบทุนนิยมได้ว่าความเป็นเพศที่ตนเองเป็นอยู่นั้นไม่ได้เกิดจากภายในตัวตนจริง ๆ แต่เกิดจากสิ่งที่ระบบทุนได้สร้างไว้ให้เลือกบริโภคแล้วว่าเขาต้องการแบบใดซึ่งมีไม่กี่แบบนักให้เลือก

ผู้ศึกษาสังเกตว่าอุดมการณ์ความเป็นชายไม่ว่าแบบดั้งเดิมหรือร่วมสมัยนั้นมีจุดร่วมกัน คือเป็นความคาดหวังของกระแสสังคมนั้น ๆ ที่ต้องการให้สมาชิกของสังคมเป็นในทำนองเดียวกัน ในขณะที่สังคมเองจะเป็นผู้คิดรูปแบบชีวิตต่าง ๆ ภายใต้งैอนไขที่แตกต่างกันในพื้นที่ฐานของ วัฒนธรรม เช่น สังคมชาวไร่ชาวนาแบบดั้งเดิมนั้นความเป็นเพศอาจเชื่อมโยงอยู่กับเรื่องจิตวิญญาณ ระบบนิเวศการดำรงชีวิต การปกครองและการจัดการชุมชน โดยปัจจัยเหล่านี้ได้สร้าง “บทบาท” โดยคาดหวังให้เพศชายเข้ามาสวมเพื่อให้สังคมดำเนินกิจกรรมต่อไปได้

ในขณะที่ความเป็นชายสมัยใหม่ภายใต้กระแสวัฒนธรรมการบริโภค ความเป็นเพศและ ความเป็นชายได้เกิดจากการสร้างโดยกลุ่มทุนที่มีอำนาจในการนิยามความหมายผ่านระบบการค้า เสรี รูปแบบหรือวิถีความเป็นชายจึงเป็นสิ่งที่สามารถเลือกซื้อเลือกหามาบริโภคด้วยการสวม บทบาทเหล่านั้นได้ด้วยการใช้สินค้าที่มีนัยยะทางเพศสภาวะ โดยแนวคิดความเป็นชายนั้นยังเป็น ส่วนที่เกิดจากร่องรอยวัฒนธรรมดั้งเดิมผสมผสานกับความร่วมสมัยปะปนกันไป ดังนั้นภาพการ เป็นผู้นำ การเป็นผู้บริหาร การเป็นสุภาพบุรุษ ผู้ชายในภาพนักธุรกิจ ผู้ชายในภาพผู้นำทาง เทคโนโลยี หรือภาพของวีระบุรุษ ฯลฯ จึงเป็นความเป็นชายที่ดูเหมือนมีอำนาจเหนือทางสังคมมา โดยตลอดจนบรรดาผู้ชายเองก็บริโภคความเป็นชายเหล่านั้นอย่างต่อเนื่องจนหลงลืมนึกถึงเหตุผล หรือบริบทที่ทำให้ผู้ชายจำต้องมีบทบาทในลักษณะดังกล่าวและพยายามให้ได้

อย่างไรก็ตามไม่ว่าสังคมไทยดั้งเดิมหรือสมัยใหม่ ผู้ชายก็ยังคงถูกคาดหวังให้เป็นตามที่ สังคมต้องการ หากแต่เขาสามารถทำได้นั้นสิ่งที่ได้รับเป็นการตอบแทนอาจหมายถึงเรื่องราว ความสุขทาง “เพศ” ที่สามารถได้มาควบคู่กับทักษะความสามารถในการครอบครองบทบาทและสิน ค้านั้น ๆ ด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ชายที่เป็นที่หมายปองของผู้หญิงก็มักเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จใน การสวมบทบาทและเข้าถึงการบริโภคความหมายแห่งความเป็นชายเรื่อยมา

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความเป็นชายในสังคมไทยที่ส่งผ่านมาถึงปัจจุบันยังคงให้ ความสำคัญกับการมีความรู้ เพราะความรู้นำมาซึ่ง “อำนาจ” ทั้งในการประสบความสำเร็จและการมี บริวาร หรือการเป็นเจ้าคนนายคนตามค่านิยมที่ต้องการส่งเสริมให้ผู้มีความรู้เพื่อจะเป็นเจ้าคนนาย คน แม้จะไม่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ แต่เป็นนายคนได้คือการมีบริวารล้อมรอบ ในขณะที่ยว สังคมไทยยังให้ความสำคัญกับเรื่องทาง “โลกีย์” โดยเฉพาะประสบการณ์ทางเพศ เพราะความเจ้าชู้ ของผู้ชายนั้นทำให้ผู้ชายน่าสนใจ ดังที่กล่าวว่า “ไม่เจ้าชู้ ไม่ใช่ผู้ชาย”

อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาเห็นว่า ความรู้อันนำมาซึ่งอำนาจนั้นมีความสัมพันธ์กับความรู้ ความเจ้าชู้และความรัก เพราะผู้ชายที่มีความรู้ย่อมมีอำนาจส่วนหนึ่งที่ถ่ายทอดไปสู่ความรักหรือการ เลือกคู่ การมีผู้หญิงมากมายเป็นการเสริมบารมีให้แก่ผู้ชายไทยดั้งเดิม ในขณะที่ปัจจุบันแม้ไม่นิยมให้

ผู้ชายมีภรรยาหลายคน แต่สิ่งที่หลบซ่อนอยู่ในคำนิยามคือสังคมยังคงต้องการผู้ชายที่ผ่าน “เรื่องอย่าง
ว่า” มาบ้างถึงจะเป็นผู้ชายจริง ๆ

ถึงกระนั้นก็ตามสำหรับสังคมไทยแล้วผู้ชายเองก็อาจต้อง “ตกที่นั่งลำบาก” ไม่ต่างอะไร
กับผู้หญิงที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อำนาจแห่งความ
เป็นชายจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการแสวงหาความรู้โดยมีเป้าหมายเป็น “รางวัล” แห่งอำนาจใน
โอกาสจากสถานภาพที่มั่งคั่ง เพียบพร้อมในทุก ๆ ด้านแม้แต่ความรักและความรื่นรมย์ทางเพศ

บทที่ 3

วัลลภเมืองเพชร : ความเป็นมา ภาพลักษณ์และความจริง

คงเป็นการยากที่จะกล่าวถึงการละเล่นวัลลภของชาวเมืองเพชรบุรีในมิติใดมิติหนึ่งเพียงอย่างเดียวเพราะด้วยความที่ตัวการละเล่นวัลลภนั้นความประวัติกว้างขวาง มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในส่วนของการเนื้อหาในบทนี้จึงเป็นการกล่าวถึงการละเล่นวัลลภที่เล่นกันในพื้นที่ของจังหวัดเพชรบุรีเป็นหลัก ตลอดจนบริบทและองค์ประกอบแวดล้อมที่พัฒนารูปแบบขึ้นตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

จากลานนวดข้าวถึงลานแห่งความเร็ว

ชาวเมืองเพชรบุรีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ทำนา แต่ด้วยสภาพอากาศโดยทั่วไปร้อนชื้น มีฝนตกน้อยเพราะจังหวัดตั้งอยู่ในเขตอับลมหรือเขตเงาฝน ประกอบกับพื้นที่นาที่มีลักษณะเป็นนาดอน ไม่ค่อยมีปลักเลนหรือแอ่งน้ำที่ควายชอบลงแช่เล่น ชาวนาเมืองเพชรจึงนิยมใช้วัวไถนาคาวข้าว เพราะวัวทนแรงได้ดีกว่าควาย ว่ากันว่าวัวนั้นเป็นกำลังสำคัญ ในสมัยก่อนถึงกับมีคำกล่าวว่า ถ้าชาวนาถูกขโมยวัวก็เหมือนกับว่าถูกตัดมือตัดตีนเลยทีเดียว (จักรพันธ์ กังวาล 2540 : 82)

คุณยายเจียน น้อยภาษี อายุ 84 ปี ชาวบ้านไร่ส้ม อำเภอเมืองเพชรบุรี เล่าว่า ช่วงเวลาของการนวดข้าวของชาวเมืองเพชรจะอยู่ระหว่างปลายเดือนมกราคมถึงต้นเดือนมีนาคม หลังจากนี้ชาวนาเกี่ยวข้าวมัดรวมกันเป็นฟ่อน และนำมา “มุ่น” หรือกองรวมกันในที่นาเรียบรื้อแล้ว ส่วนที่บ้านจะมีการเตรียมลานสำหรับนวดข้าวโดยการถากหญ้ากวาดเศษดินในพื้นลานในเรียบเสมอกัน ซึ่งหน้าที่ส่วนใหญ่จะเป็นของคนแก่กับเด็กที่อยู่บ้านคอยจัดเตรียมไว้ เมื่อได้เวลาที่ต้องเข็นข้าวเข้าบ้าน ลานสำหรับวางข้าวจะต้องเสร็จเรียบรื้อ สมาชิกทุกคนจะช่วยกัน “ทาลาน” การทาลานคือการนำจี้วัวมาละลายน้ำแล้วเทราดลงบนพื้นลาน จากนั้นใช้ฟางข้าวที่จั่นเป็นเส้นคล้ายเชือกยาวประมาณ 1 เมตรหรือในบางหมู่บ้านจะใช้ไม้กวาดที่ทำจากหญ้าขัดมอญมากวาดหรือลากไปกับพื้นลานเป็นการเกลี่ยจี้วัวให้เรียบเหมือนกับการโบกปูนของช่างก่อสร้าง เมื่อโปกพอแห้งก็นำจี้วัวผสมน้ำลงไปใหม่ การเดินทาลานนิยมเดินไปทิศทางเดียวกันจะไม่รบกวนหรือทวนไปในทิศทางที่

กวาดผ่านมาแล้ว การทากะแบ่งเป็นลู่เหมือนลู่วิ่งแข่งแต่ใหญ่กว่ามาก ซึ่งชาวบ้านจะเรียกแต่ละลู่ว่า “หน้า” คือแบ่งเป็นหน้า ๆ นั้นเองในภาษาพูดของชาวบ้าน

พื้นที่สำหรับทำลานส่วนใหญ่จะมีความกว้างประมาณ 1 งานจะสำหรับคนที่ทำนาให้ได้ข้าวประมาณ 20 - 30 เกวียน ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของลานจะใช้สำหรับตั้ง “ลอม” ข้าวหรือกองข้าวนั่นเอง แต่การลอมของชาวบ้านจะเป็นระเบียบและสวยงามมากกว่าเพราะลักษณะของกองจะเหมือนหมอนอิงที่มีขนาดมืมาราว ๆ คืบแถว 3 ชั้นแต่มีฐานที่กว้างมากสำหรับข้าว 20 - 30 เกวียน โดยการจับเรียงฟ่อนเป็นชั้นซ้อนออกมาด้านหน้าทับกันมาเรื่อย ๆ ผู้ที่สามารถทำได้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่ขึ้นไปอยู่บนกองข้าวโดยที่ผู้ชายจะเป็นคอยส่งฟ่อนให้เท่านั้น การลอมข้าวนั้นต้องใช้ทักษะเฉพาะตัวอย่างมากโดยเฉพาะการตั้ง “ชาลอม” หรือ “ดินลอม” ซึ่งทำจากฟ่อนข้าวขนาดพอเหมาะจำนวน 4 ฟ่อนเป็นแกนกลางของลอมเรียกว่า “ขัดสมาธิ” จากนั้นนำฟ่อนข้าวมาวางเรียงโดยหงายปลายรวงตั้งขึ้น สะบัดปลายไปทิศทางเดียวกันให้สวยงามเป็นทางเรียงยาวทั้งด้านซ้ายและขวาไปจนสุดขอบลานเพื่อสามารถพุงกองข้าวขนาดใหญ่ที่ให้ปริมาณข้าวราว 10 เกวียนได้เลยทีเดียว จากนั้นนำฟ่อนข้าวมาวางซ้อนไปบนดินลอมที่ตั้งนั้นเรียงตามแนวนอนของฟ่อนซ้อนกันไปประมาณ 5 ชั้น ชั้นตอนนี้จะต้องเรียงให้เสร็จตลอดแนวที่ละชั้นและต้องจัดมุมทั้งสองด้านโดยการเก็บชายหรือปลายรวงข้าวให้เรียบร้อยและมั่นคงไม่ให้ลอมแตกเวลาซ้อนกันหลาย ๆ ชั้น จากนั้นหากมีข้าวจำนวนมากก็ทำเช่นเดียวกันนี้ซ้อนลงไปก็ชั้นก็ได้ตามความต้องการ ลอมข้าวจะมีลักษณะเหมือนหมอนอิงขนาดใหญ่ไปตามปริมาณฟ่อนข้าว ลอมใหญ่จะสามารถลอมได้ข้าวราว 10 เกวียนขึ้นไป ปัจจุบันทักษะและองค์ความรู้ในการลอมข้าวให้มั่นคงและสวยงามนั้นได้สูญหายไปเกือบหมดแล้วด้วยการเข้ามาของเทคโนโลยีการใช้เครื่องจักรเกี่ยวข้าวและนวดจนแล้วเสร็จในทุกนา ไม่ต้องนำข้าวเข้าบ้านเหมือนแต่ก่อน ภาพของลอมข้าวจึงหายไปชนบทเมืองเพชร

ในอดีตการนวดข้าวของชาวบ้านจะทำโดยรื้อฟ่อนข้าวที่ลอมไว้รอบ ๆ ลานลงมาเรียงเป็นวงกลมประมาณ 4 - 5 แถวหรือมากกว่าตามจำนวนวัวที่จะไถนวดหรือขนาดลานนวด เรียกว่า 1 ตก โดยเรียงฟ่อนข้าวซ้อนแถวเป็นวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ วงในจะหันทางโคนออก วงนอกจะหันปลายรวงเข้า วงในจะมีเพียงวงเดียว วงนอกจะซ้อนกันไปเรื่อย ๆ ตามจำนวนแถว โดยวงนอกสุดจะมีจำนวนฟ่อนข้าวมากที่สุดเพราะระยะหมุนจะกว้างมากกว่า ปลายรวงข้าวทุกฟ่อนจะวางซ้อนกับโคนฟ่อนของอีกแถวที่อยู่ด้านในทับกันไปเรื่อย ๆ ตามจำนวนรอบและวัว เพื่อให้แน่ใจว่าทุกก้านเดินของวัวจะถูกเฉพาะฟ่อนข้าวเท่านั้น ไม่มีที่ว่างให้ให้เท้าวัวเดินถูกพื้นลานเพราะจะทำให้พื้นลานฟุ้งหรือเป็นฝุ่นจนเม็ดข้าวที่ร่วงจากรวงจมหายไปในดิน จากนั้นนำวัวมาผูกกับเสาเกียดที่ปักอยู่กลางลานแล้วไล่วัวให้เดินย่ำฟ่อนข้าวไปรอบ ๆ เป็นวงกลมจนเม็ดข้าวร่วงออกจากรวง

จากนั้นนำว้าวอกพักกินน้ำกินหญ้าที่ริมขอบลาน ขั้นตอนต่อมาเป็นการ “ขัดหัวฟอน” ซึ่งก็คือการใช้ไม้ที่เรียกว่า “เขายาย” หวิดฟอนข้าวขึ้นให้ลอยบนอากาศแล้วตีด้วยเขายายอันเดิมให้กระจายประมาณ 1-2 ครั้งให้ทันก่อนที่ฟอนข้าวจะตกลงพื้น การทำในลักษณะดังกล่าวเหมือนการจับฟอนขึ้นมาสะบัดให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวง ฟอนข้าวทั้งหมดจะหลุดกระจัดกระจายไม่เป็นฟอนเหมือนเดิม ลักษณะในขั้นตอนนี้ฟอนจะเหมือนเศษฟางที่กองเป็นวงกลมอยู่กลางลานจะต่างก็ตรงที่ยังคงมีเมล็ดข้าวติดอยู่บ้าง จากนั้นจึงนำว้าวกลับมาเดินวนนวดซ้ำอีกครั้งจนสังเกตได้ว่าเมล็ดข้าวร่วงออกไปอย่างมาก และนำว้าวออกไปพักอีกครั้ง ขั้นตอนนี้จะใช้เขายายเขี่ยเศษฟางเฉพาะพื้นผิวที่เป็นรอยว้าว้าออกเท่านั้น ซึ่งชาวบ้านเรียกขั้นตอนนี้ว่า “เอารอยออก” ซึ่งก็คือรอยเท้าว้วนั่นเอง ต่อจากนั้นก็ใช้เขายายสะบัดให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากฟางที่เหลือรอยอีกครั้งอีกครั้งแล้วจึงนำว้าวกลับมาเดินวนนวดซ้ำอีกจนแน่ใจว่าเมล็ดข้าวได้ร่วงออกหมดแล้ว จึงจะถือว่าหมดหน้าที่ของว้าวในการนวดข้าว 1 ตก

ชาวนาเมืองเพชรส่วนใหญ่เลี้ยงไว้ใช้งานเพียงบ้านละ 1 คู่ แต่จำนวนข้าวของแต่ละบ้านนั้นมีจำนวนมากเพราะมักทำนากันเพียงอย่างเดียวไม่ได้มีอาชีพเสริมอย่างอื่น เมื่อข้าวมีจำนวนมาก การนวดข้าวจะทำให้ได้ล่าช้าและเสร็จไม่ทันฤดูฝนที่จะมาทำให้ข้าวในลานเสียหายได้ ดังนั้นจึงมีการระดมว้าวของแต่ละหลังคาเรือนมาช่วยกันนวดข้าวหมุนเวียนกันไปเรียกว่าเป็นการ “ติดแรง” หรือที่ชาวบ้านเมืองเพชรบุรีเรียกว่า “กะดอก” หรือ “ระดอก” ซึ่งมีความหมายเหมือนกับการลงแขกนั่นเอง อย่างเช่น “การลงแขกเกี่ยวข้าว” ชาวเพชรบุรีจะเรียกว่า “กะดอกเกี่ยวข้าว” ดังนั้น “ว้าวกะดอก” จึงเป็นชื่อเก่าอีกชื่อหนึ่งของการเล่นว้าวลานในปัจจุบัน

คุณลุงสายันต์ ดอนหว่า อายุ 68 ปี อดีตมือผูกว้าวฝีมือดีของนายพวงที่เป็นพระอย่างวัดหัวสะพาน เล่าว่าคนเมืองเพชรสมัยก่อนทำนาแต่ละปีจำนวนมาก ไม่มีคนนิยมทำนาปรังเหมือนปัจจุบัน เมื่อทำนามากข้าวที่ได้ก็มีปริมาณมาก สิ่งที่ชาวนาเมืองเพชรรู้ดีคือต้องนวดข้าวให้แล้วเสร็จก่อนที่ฤดูฝนจะมา ชาวไร่ชาวนาสมัยก่อนจึงใช้วิธี “ออกกะดอก” กันหรือเป็นการติดแรงว้าวกัน เช่น วันนี้บ้านนี้นวดข้าว บ้านอื่น ๆ ก็เอาว้าวมาช่วยกันบ้านละตัวสองตัวตามอัธยาศัยผลัดเปลี่ยนกันผูก ผลัดกันวิ่งว้าวจะได้ไม่ล้า ส่วนใหญ่มากันทั้งหมดหมู่บ้านโดยเฉพาะบ้านที่อยู่ใกล้ ๆ กัน จะมีที่อยู่ไกลบ้าง ต่างหมู่บ้านเลยก็มีบ้าง ที่ขับว้าวมาช่วยทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าใครมีพรรคมีพวกอยู่ที่ไหนบ้าง ถ้ารู้ว่าจะนวดข้าวเขาก็จะมาช่วยกัน แล้วพอถึงคราวเขาจะนวดเราก็ไปช่วยเขาบ้างเป็นการตอบแทน ช่วยกันหลายคน วัวก็หลายตัว ทำให้เกิดความสนุกสนานไม่เหน็ดเหนื่อยเหมือนนวดข้าวคนเดียวทั้งคนและวัว แกมคนที่นำว้าวมาช่วยยังได้ทดสอบพลังกำลังว้าวของตัวเองด้วย คนหนุ่ม ๆ สมัยก่อนมักเอาว้าวของตัวเองมาอวดกันใครมีว้าวดีว้าวสวยก็ตกแต่งมาโชว์เหมือนเด็กสมัยนี้มีรถมอเตอร์ไซด์เครื่องแรง ๆ ชีวอดสาว ๆ นั่นเอง ส่วนในระหว่างที่นวดข้าวก็อาจมี

การเค็มพั่นกันเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล้าสักขวดเอาพอสนุก พอมีวู้ด ๆ วังเร็ว ๆ มาเยอะการนวดข้าวก็ยังเสร็จเร็วเท่านั้นเอง ส่วนในวันหนึ่ง ๆ ของการลงกะดอคนวดข้าว พอแดดร่มลมตกเจ้าของลานก็จะทำข้าวปลาอาหารเลี้ยงกัน โดยพื้นที่รอบขอบลานก็จะจุดตะเกียงเจ้าพายุแขวนไว้สว่างไสวราวกับมีงานวัดประจำหมู่บ้านเลขที่เดียว ดังนั้นการติดแรงกะดอคนวดข้าวของชาวบ้านจึงสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนในการช่วยเหลือพึ่งพากันเอง เป็นการตอกย้ำความเป็นพรรคพวกเดียว เพราะถึงแม้จะเป็นช่วงเวลาแห่งการทำงานแต่ก็ยังทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์เล่นสนุกสนานกันหลังจากที่ทำงานหนักในท้องไร่ท้องนามา

มุสลิมทำร้าย กับต้นกำเนิดวัวลาน

หากต้องย้อนถึงความเป็นมาของการเล่นวัวลานเมืองเพชรนั้นเกิดขึ้นเมื่อไหร่อย่างเป็นทางการยาก และจากการทบทวนเอกสารต่าง ๆ ที่มีผู้รวบรวมและกล่าวถึงไว้ก่อนหน้านี้ส่วนใหญ่มักกล่าวถึงรูปแบบการละเล่นอย่างคร่าว ๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นในปัจจุบัน ขณะที่มิติประวัติความเป็นมานั้นจะกล่าวในทำนองเดียวกันว่าเกิดจากการริเริ่มเล่นกันในกลุ่มมุสลิมทำร้ายก่อนจะแพร่กระจายไปสู่หมู่บ้านอื่นทั่วไป และกลายเป็นการรับรู้สืบทอดกันมาในกลุ่มนักเลงวัวลานเมืองเพชรทั่วไป

แต่อย่างไรก็ตามสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะอาศัยตำนาน เรื่องเล่าต่าง ๆ ในหลากหลายรูปแบบจากการร่วมสนทนากับชาวบ้านและนักเลงวัวลานในหลายหมู่บ้านทั้งในเขตพื้นที่ของกรณีศึกษาทั้ง 4 และพื้นที่อื่น ๆ ทั่วเมืองเพชร เช่น แถบตำบลหัวสะพาน ตำบลไร่ส้ม ตำบลหนองโสนอำเภอเมืองเพชรบุรี ตำบลไร่โคก ตำบลบ้านทาน อำเภอบ้านลาด ตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย ตำบลท่าแร่ ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม ตำบลมาบปลาเค้า อำเภอท่ายาง จนทำให้พบเรื่องเล่าที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันถึงบทบาทของการเล่นวัวลานในอดีตมาอย่างน่าสนใจ

พวกเขาเล่ากันว่าเมื่อครั้งที่พม่ายกทัพไปตีกรุงศรีอยุธยาผ่านเมืองเพชรบุรี แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าพม่ายกทัพมาครั้งไหน บอกได้แต่เพียงว่าครั้งนั้นตรงกับช่วงที่ชาวเมืองเพชรจัดให้มีการเล่นวัวลานพอดิบพอดี ลานวัวในคำคั้นนั้นจึงเต็มไปด้วยชายหนุ่มวัยฉกรรจ์มากมายมีอาวุธเป็นเหล็กแหลมสั้นที่ด้ามทำด้วยไม้ไผ่ยาวครบมือ แต่ละคนมีผ้าขาวม้าพันหัวเขยิบเอาทางทะมัดทะแมงราวกับเป็นนักรบ รื้อรอบขอบลานก็เต็มไปด้วยตะเกียงเจ้าพายุที่จุดไฟสว่างไสวนับร้อยดวง ทิวบริวารของผืนลานวัวมีเสียงร้องอื้ออึงจากการขับไล่วัวให้วิ่งลาน ปะปนกับเสียงเชียร์วัวที่มาจากหมู่บ้านของคนทีพร้อมเพรียงโดยไม่ได้นัดหมาย ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวมีส่วนทำให้งองทัพบกพม่านั้นเข้าใจผิดคิดว่าชาวเมืองเพชรบุรีมีการเตรียมความพร้อมช่องสุ่มกำลังคนมากมายไว้จับไล่ทัพพม่า จากการเข้าใจผิดในคตินั้นทำให้ทัพพม่าต้องตัดสินใจถอยทัพกลับไป

เพราะเกรงจะเปลืองปล้ำให้ชาวเมืองเพชรบุรี ทั้งนี้เป็นเพราะคิดว่ามีจำนวนคนที่มากกว่าแต่แท้ที่จริงแล้วมีเพียงคนในหมู่บ้านบริเวณที่ทัพพ่ายทัพผ่านเท่านั้น

จากเรื่องเล่าที่จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของตำนานวัวลานในความคิดของชาวบ้านและนักเลงวัวเมืองเพชรบุรี สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า การเล่นวัวลานของชาวเมืองเพชรบุรีนั้นถูกนำไปอ้างอิงกับประวัติศาสตร์ชาติไทยกระแสหลักในกระบวนการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมในลัทธิประวัติศาสตร์ของสังคมไทย การนิยามมาเป็นศัตรูร่วมกันของชาวเมืองเพชรบุรีกับชาติไทย ทำให้การเล่นวัวลานซึ่งครั้งนี้หนึ่งก็เคยทำหน้าที่ปกป้องชาติไทยจากการรุกรานของศัตรูมีตัวตนในหน้าประวัติศาสตร์ชาติไทยมากขึ้น

อย่างไรก็ตามจากหลักฐานที่มีการบันทึกไว้ได้กล่าวถึงการละเล่นอีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า "วัวเทียมเกวียน" ซึ่งใช้วัวเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเล่นบนพื้นที่บริเวณหน้าเขาวัง สมัยช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นพื้นที่โล่งแจ้งมีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงมีพระราชประสงค์มอบพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นสถานที่เพื่อให้ราษฎรได้มาดูการละเล่นหรือมาประชุมความรื่นเริงในงานวันเทศกาลต่าง ๆ เช่น ตรุษสงกรานต์ ฯลฯ เหมือนกับสนามที่ทุ่งพระเมรุหรือท้องสนามหลวง (อำเภอบ้านลาด : 2542) และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี เมื่อ ร.ศ.109 พระองค์ทรงสนพระทัยกีฬาวัวเทียมเกวียนเป็นอย่างมาก ทรงโปรดให้มีการจัดการแข่งขันวัวเทียมเกวียนขึ้นบริเวณสนามหน้าเขาวัง โดยเสด็จทอดพระเนตรการแข่งขัน ณ ที่ประทับศาลานักฤกษ์ ซึ่งตั้งอยู่ริมเขามหาสวรรค์ด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นเวลาร่วมร้อยกว่าปีมาแล้วดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาที่มีความตอนหนึ่งว่า

“.....เวลาบ่าย 5 โมง เสด็จพระราชดำเนินลงเชิงเขาทรงม้าพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินประพาสตลาด มีขบวนรถเหมือนวันก่อน ครั้นเวลาบ่ายค่ำเสด็จพระราชดำเนินกลับพลับพลาใหญ่เขาวังด้านตะวันออก พระยาเพชรบุรี กรรมการจัดรันแทะโคของราษฎร ซึ่งจะจับแข่งขันถวายพระเนตรรันแทะนั้นเตรียมไว้มาก แล้วปล่อยให้จับแข่งขันกันเป็นคู่ ๆ 3 คู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรจนคำรันแทะโคหนึ่งลี้มทับคนจนป่วยมาก พระราชทานเงิน 5 บาท รางวัลคนเป็นเจ้าของที่ชนะคนละ 3 ตำลึง แพ้คนละ 6 บาท เวลาบ่ายค่ำครั้งเสด็จขึ้น” (เพ็งอ้าง)

จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวยังไม่มิมีผู้ใดสามารถยืนยันได้ว่าการจัดงานครั้งนั้นมีการเล่นวัวลานด้วยหรือไม่ ทำให้ไม่สามารถบอกได้ว่าการเล่นวัวลานของชาวเมืองเพชรบุรีมาแต่ครั้งใด ชาวเมืองเพชรส่วนใหญ่มักกล่าวว่าเห็นมีการเล่นกันอยู่ก่อนแล้ว ก็เลยเล่นกันต่อ ๆ มาตามประเพณี คนเฒ่าคนแก่บางคนบอกว่าจะมีมานานกว่าร้อยปี แต่เมื่อสืบค้นหาจุดกำเนิดของ

การเล่นวัวลานให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ความเป็นชาติพันธุ์ของกลุ่มมุสลิมเมืองเพชรก็ถูกหยิบยกขึ้นมา กล่าวถึงอยู่เสมอในลักษณะปากต่อปาก โดยที่นักเลงวัวลานหลายคนกล้ายืนยันให้ชัดเจนได้ว่า ชาวบ้านเชื้อสายมุสลิมแถบบ้านท่าแร่ ตำบลท่าแร่เป็นกลุ่มที่ริเริ่มการเล่นวัวลานก่อนใครใน บรรดาหมู่บ้านต่าง ๆ ของจังหวัดเพชรบุรี กล่าวคือ การใช้วัวขนาดขี้นั้นมีมาก่อนแล้วแต่การเล่น วัวลานให้เป็นกิจจะลักษณะ ไม่ได้เล่นกันเฉพาะตอนนวชาว แต่เล่นกันเพื่อความบันเทิงยามเวลาว่างที่ต้องการผ่อนคลาย เพื่อความสนุกสนานทั่วไปมิให้เห็นกันในกลุ่มมุสลิมท่าแร่ก่อนที่อื่น ๆ

ชาวบ้านเชื้อสายมุสลิมเมืองเพชรบุรีหรือที่มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “แขกตานี” ด้วย บรรพบุรุษเป็นชาวมุสลิมจากหัวเมืองมลายูแถบเมืองปัตตานี สตูล ไทรบุรี ที่ถูกกวาดต้อนขึ้นมา ไว้ที่กรุงเทพฯ เมื่อคราวที่หัวเมืองในภาคใต้เกิดกบฏแข็งเมืองในสมัยรัชกาลที่ 1 พระองค์จึงทรง โปรดเกล้าฯ ให้เทครัวมาอาศัยที่เพชรบุรีส่วนหนึ่ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานกันอยู่เขตบ้านท่า แร่ อำเภอเมืองและพื้นที่บางส่วนของอำเภอบ้านแหลม เช่น ชาวมุสลิมที่อยู่แถบบางขุนไทรจะ ทำอาชีพประมงชายฝั่งกันมาถึงในปัจจุบัน แต่ในอดีตจะทำนากันเป็นส่วนใหญ่ซึ่งก็เช่นเดียวกับ แถบบ้านท่าแร่ที่ทำนากันมาจนถึงปัจจุบัน

จากหลักฐานที่ปรากฏซึ่งมีผู้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเมื่อร่วม 70 ปีก่อนว่าในช่วง เดือนเมษายน พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2484 ทางจังหวัดเพชรบุรีได้จัดส่งการแสดงพื้นบ้านไปร่วมการ แสดงในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ณ ท้องสนามหลวง (ทุ่งพระเมรุ) โดยจัดส่งวัวประมาณ 65 ตัว ไปแสดงการเล่นวัวเกวียนและวัวระดอ (วัวลาน) ให้ประชาชนได้ชมกัน ตามคำเชิญของ กระทรวงมหาดไทย โดยครั้งนั้นได้นำวัวบรรทุกใส่ตู้รถไฟไปพักค้างแรมที่ทุ่งพญาไท โดยมี ร.อ. ขุนชาญใช้จักร รน1. เป็นหัวหน้าและรับผิดชอบในการจัดการตั้งแต่แรกจนถึงสิ้นสุดงานและเดินทาง กลับ โดยมีนายเทพ โชะะเหม เป็นหัวหน้านำวัวจากตำบลต่าง ๆ ไปแสดงในนามจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งทางจังหวัดออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด ในวันแสดงดังกล่าวมีประชาชนไปชมกันเป็นจำนวนมาก (อำเภอบ้านลาด 2542) และจากหลักฐานที่ปรากฏชื่อของนายเทพ โชะะเหม เป็นหัวหน้าคุมวัวไป ร่วมการแสดงครั้งดังกล่าวอาจ

การปรากฏชื่อของนายเทพ โชะะเหม จะทำให้คำบอกเล่าของเหล่านักเลงวัวมีน้ำหนัก มากขึ้น ตระกูลโชะะเหม อาจเป็นตระกูลหนึ่งในหมู่บ้านท่าแร่ที่สืบเชื้อสายมาจากมุสลิมที่อพยพ มาจากหัวเมืองมลายูทางใต้ของประเทศไทยแถบจังหวัดปัตตานีมาตั้งรกรากที่เมืองเพชรบุรีในช่วง ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อมาอยู่เพชรบุรีก็มีอาชีพทำนาและเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะวัวควบคู่กันไป รายได้หลักของกลุ่มมุสลิมเมืองเพชรสมัยนั้นจึงได้จากซื้อขายเนื้อวัวเป็นหลัก ก็สอดคล้องกับสิ่งที่ ชาวเมืองเพชรอย่างคุณยายเลี่ยม แก้วเสียง อายุ 89 ปี บ้านเวียงคอยที่เล่าว่า

“สมัยก่อนเขาไม่ค่อยกินกัน ยิ่งถ้าเลี้ยงมานานยิ่งไม่กิน สงสารว่ามันอยู่มานาน ก็เลี้ยงไว้จนตาย บางบ้านก็เอาไปหมักส้มไว้ ส่วนที่ขายก็เป็นเรื่องต้องใช้กะตังค์ถึงขาย พวกแขกจะซื้อ”

ในอดีตคนเพชรบุรีที่นับถือศาสนาพุทธจะไม่นิยมกินเนื้อวัวเป็นอาหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัวที่ตนเลี้ยงไว้ใช้งานจนคุ้นชิน จะเลิกใช้เมื่อเห็นว่ามันแก่เกินไปที่จะใช้งาน และเลี้ยงไว้จนกว่าจะแก่ตายไปเอง เมื่อตายแล้วถ้าสาเหตุเพราะป่วยเป็นโรคตายก็จะฝังดิน แต่ถ้าแก่ตายและแน่ใจว่าไม่เป็นโรคมักนิยมนำเนื้อไปถวายวัดเพื่อที่พระจะได้้นำเนื้อไปหมัก “ส้ม” ใส่ไว้ให้นั้ในช่วงที่ตลาดแคว้น เช่น น้ำท่วม ส่วนเจ้าของจะเก็บไว้เพียงหนึ่งเพื่อใช้เป็นที่สำหรับรองข้าวเปลือกเวลานวดข้าวเท่านั้น

แต่มาในช่วงหลังที่เจ้าของนิยมเก็บหัวและเขาวัวที่สวยงามไว้ประดับบ้านด้วย มีบ้างที่ต้องขายหัวเมื่อยามขาดเงินทอง หรือหัวตัวที่เลี้ยงเป็นวัวที่ค้อ หรือที่เรียกกันว่า “บ้า” ไม่สามารถบังคับให้มันไถนาทำการงานได้ วัวลักษณะดังกล่าวชาวบ้านมักจะไม่นิยมเลี้ยงต่อไป โดยจะนำไปขาย “แขก” แถวบ้านท่าแร่ซึ่งอาจนำไปขายเป็นเนื้อหรือบริโภคราคาต่ำ จนเป็นที่มาของคำพูดที่ผู้ใหญ่ใช้หลอกล่อเด็กที่ซุกซนและค้อว่า “ถ้าซนซนมาก เดี่ยวจะจับไปขายแขก” และเป็นที่มาของคำว่า “ขายแขก” ที่เหล่านักเลงวัวล่านิยมพูดกันทั่วไปตามขอบล่านวัวว่า “ถ้าคีนนี้วิ่งไม่ได้เรื่อง พรุ่งเช้าจะขายแขกให้ดู” หรือ “ส้มที่เคียว พวกขายแขกฉิบ”

การนิยมขายวัวที่ใช้งานไม่ได้ของชาวบ้านดังกล่าวจะสอดคล้องกับหลักฐานการซื้อขายที่มีการบันทึกไว้ในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนอกจากการทำนาและทำน้ำตาลโตนดแล้ว ยังมีการเลี้ยงสัตว์อย่างจริงจัง โดยเฉพาะการเลี้ยงวัว ซึ่งปรากฏในบัญชีของจินนายเรือที่นำสินค้าไปขายเมืองจีนด้วยสำเภากลางในรัชกาลสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แสดงรายการสินค้าสิบสี่รายการซึ่งรวม “เนื้อเพชรบุรี” ด้วย (นวลสวาท อัสวินานนท์ 2535: 21)

เมื่อนำเรื่องราวที่กลุ่มนักเลงวัวเมืองเพชรที่กล่าวถึงการเดินทัพของกองทัพพม่ากับบทบาทของการเล่นวัวล่านในการสงครามครั้งนั้นมาวิเคราะห์ร่วมกับเหตุการณ์กลุ่มมุสลิมหรือแขกตานีอพยพเทครัวมาอยู่เมืองเพชรบุรีและการริเริ่มเล่นวัวล่าน การสงครามกับกองทัพพม่าในครั้งนั้นจึงไม่น่าจะเป็นการเดินทัพของพม่าไปรบกับกรุงศรีอยุธยา แต่น่าสันนิษฐานว่าเป็นการรบในสมัยที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปราบดาภิเษกและตีหัวเมืองมลายูได้พร้อมกับสร้างกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ.2325 และในปี พ.ศ. 2328 พม่ายกทัพมาตีกรุงเทพมหานครในคราวเดียวกันถึง 9 ทัพ (สนอง ประกอบชาติ 2534 : 87) และในปี พ.ศ. 2336 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้ยกทัพไปตีพม่า โดยยกทัพไปตั้งที่เมืองทวาย มะริดและตะนาวศรี โดยมี

พระยาเพชรบุรีเป็นนายทัพพร้อมด้วย การรบในครั้งนี้กองทัพพม่าสามารถหักค่ายพระยาเพชรบุรีได้ แต่กองทัพไทยก็สามารถยึดคืนมาได้ภายหลัง (สมบูรณ์ แก่นตะเคียน 2529: 9-12)

จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งการเดินทัพผ่านเมืองเพชรบุรีของกองทัพพม่าในช่วง สงครามเก้าทัพ การอพยพเทครัวมาอยู่เมืองเพชรบุรีของแขกตานี การส่งวัวไปแสดงการละเล่นวัว ลาน ณ ท้องสนามหลวง โดยผู้ควบคุมที่มีเชื้อสายชาวมุสลิมทำแรง ตลอดจนบทบาทด้าน เศรษฐกิจการซื้อขายเนื้อเพชรบุรี ซึ่งทำให้พอสันนิษฐานได้ว่า การละเล่นวัวลานของชาวเมือง เพชรบุรีนั้นน่าจะเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 พร้อม ๆ กับการอพยพมาของกลุ่มมุสลิมหรือ แขกตานี อีกทั้งบทบาทของการซื้อขายเนื้อของกลุ่มคนดังกล่าว ยังสะท้อนให้เห็นว่าการละเล่นวัว ลานที่กลุ่มมุสลิมทำแรงได้ริเริ่มเล่นเป็นกิจจะลักษณะนั้นมีขึ้นเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ของวัว การเล่นวัวลานเป็นแสดงให้เห็นถึงพลังกำลังของวัว ถ้าวัวตัววิ่งดีวิ่งเก่งและอดทนก็จะเป็น ที่ต้องการซื้อหาไปใช้งานของชาวไร่ชาวนาเมืองเพชร ในขณะเดียวกันเมื่อหมดอายุการใช้งานแล้ว ก็ยังสามารถนำกลับมาขายให้กลุ่มมุสลิมที่เป็นเสมือนนายหน้าขายเนื้อให้แก่พ่อค้าสำเภาวาณิช ที่มารับซื้อไปเนื้อเพชรบุรีไปขายต่อยังเมืองจีน

อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ศึกษาแล้ว ยังไม่สามารถตอบอย่างชัดเจนไปได้ว่า การเล่นวัวลาน นั้นเกิดขึ้นโดยกลุ่มคนกลุ่มใดก่อน แต่สิ่งที่เป็นข้อมูลในการอธิบายครั้งนี้เป็นเพียงข้อสันนิษฐาน ของผู้ศึกษา ซึ่งยังคงสอดคล้องกับงานศึกษาและงานเขียนของผู้รู้ทั้งหลาย ๆ ท่านดังที่กล่าวมาแล้ว

พม่า สุพรรณ เมืองกาญจน์ และ ราชบุรี ที่มาของวัวดีเมืองเพชร

“...แถวสุพรรณเมืองกาญจน์เป็นย่านใหญ่ เทียมเกวียนไถอย่างเหาะเหมือนเหาะเหิน

เจ้าของชมชูเชิดอย่างเพลิดเพลิน อาจประเมินเหมือนรถยนต์ของคนรวย...”

(ชำนาญ นิลสุข 2543 : 209)

ชาวไร่ชาวนาเมืองเพชรบุรีเวลาจะหาวัวใช้งานในไร่นาสักตัวนั้นมักซื้อวัวไทยพันธุ์แท้ที่มีเชื้อสายพม่า ว่ากันว่าแถบจังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกาญจนบุรีนั้นเป็นพื้นที่ที่มีวัวดีมากมาย พวกเขาเชื่อว่าวัวพันธุ์ไทยแท้จะมีน้ำอมน้ำทนดีกว่าอินดูบรามัน มีพลังกำลังตรากตรำงานหนักได้มากเหมาะที่ใช้ทำไร่นาเป็นอย่างยิ่งและถึงแม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไป วัวไม่ได้ถูกใช้งานในไร่นาเหมือนครั้งก่อน คงเหลืออยู่แต่เพียงเลี้ยงเพื่อเพิ่มมูลค่าด้านการปศุสัตว์เท่านั้น เหล่านักเลงวัวลานในปัจจุบันเวลาที่ต้องการจะหาวัววิ่งลานสักตัว ถ้าไม่ไปซื้อจากนักเลงวัวคนอื่นในเมืองเพชรบุรี ด้วยกันแล้วก็ต้องเลี้ยงขุนเอาเอง ถ้าซื้อก็ราคาสูง ยิ่งถ้าวัวที่วิ่งลานเป็นแล้วแถมยังวิ่งชนะจนมีชื่อเสียง นักเลงวัวที่ทุนทรัพย์น้อยหน่อยมักจะออกตระเวนดู “วัวฝูง” ซึ่งเป็นวัวที่ชาวบ้านทั่วไป

เลี้ยงไว้เป็นฝูง ๆ เพื่อสืบลูกวัวลักษณะดีมาฝึกวิ่งลาน วัวที่ยังไม่เป็นลานจะราคาไม่แพงมากนักถ้าบังเอิญได้วัวดีมาครอบครองวิ่งลานเก่งก็อาจมีนายพวงกระเป่าหนักมาขอซื้อไปเลี้ยงต่อในราคาเรือนแสนก็เป็นได้

บรรดานักเลงพร้อมด้วยลูกพวงนักเที่ยวจะออกตระเวนดูตามฝูงวัวโดยแถบที่นิยมไปดูวัวจะเป็นแถบจังหวัดราชบุรี และจังหวัดกาญจนบุรี จนถึงสุพรรณบุรี ดังที่คุณลุงเบี้ยว คำเพ็ง อายุ 68 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านมาบปลาเค้า อำเภอท่ายาง เล่าว่าในอดีตนั้นชาวเมืองเพชรบุรีมักรวมกลุ่มกันออกเดินเท้าไปทางอำเภอแก่งกระจานและข้ามไปซื้อวัวมาจากฝั่งพม่า แถวเมืองมะริด เมืองทวาย แล้วเดินเท้าข้าม (งู) วัวกับมายังเมืองเพชรกันเป็นกลุ่ม ๆ คำที่ไหนก็พักค้างคืนกันที่นั่นโดยมีคนทีพอจะเป็นผู้นำเหมือนนายฮ้อยทางภาคอีสานเป็นหัวหน้าควบคุมมา

การเดินทางไปในแต่ละครั้งก็จะได้อ้วมาประมาณ 30 – 40 ตัว ซึ่งส่วนใหญ่จะเก็บไว้ใช้งานเองเพียงแค่ 2 ตัว ที่เหลือก็จำหน่ายแจกเพื่อนบ้านหรือคนอื่น ๆ ที่พอมีกำลังทรัพย์และต้องการวัวไว้ใช้งาน แต่ปัจจุบันไม่สามารถทำได้เพราะชาวบ้านไม่สามารถเดินทางผ่านชายแดนได้เหมือนสมัยก่อน ในขณะนายพวงวัวลานรุ่นใหญ่คนหนึ่งก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ในสมัยที่พวกตนยังเป็นเด็กหนุ่มนั้นมักจะมีโอกาสได้ติดสอยห้อยตามผู้หลักผู้ใหญ่ไปตระเวนดูและเลือกซื้อวัวฝูงแถบด่านเจดีย์สามองค์จังหวัดกาญจนบุรี การเดินทางสมัยก่อนเป็นการเดินเท้าไปกันเป็นกลุ่ม ๆ รวมตัวกันเป็นพรรคพวกซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนในละแวกบ้านเดียวกันและไว้น้ำใจเชื่อใจว่าจะไม่มีการหักหลังกันระหว่างการเดินทาง ขากลับเดินเท้าข้ามวัวมาเป็นฝูงผ่านหมู่บ้านต่างของเมืองกาญจนบุรีและราชบุรี การเดินทางต้องอาศัยคนที่รู้เส้นทาง เป็นผู้ “รู้ทางหนีทีไล่” ดึกๆไปด้วยเพราะการเดินทางอาจพบเจอผู้คนแปลกหน้าตามหมู่บ้านที่เดินทาง คนที่รู้ทางดีก็จะเป็นเหมือนหัวหน้าไปโดยปริยาย สามารถตัดสินใจได้ว่าจะพักที่ไหนอย่างไรหรือจะเดินทางต่อ ขาไปจะใช้เวลาเดินทางประมาณ 4-5 วัน ถึงแม้ปัจจุบันนี้จะไม่ได้ใช้วิธีข้ามวัวเดินด้วยเท้าอีกแล้ว แต่นักเลงวัวส่วนใหญ่ก็นิยมไปเลือกซื้อในแถบลำด่างด้วยสาเหตุที่คล้าย ๆ กันว่าเป็นวัวพันธุ์ไทยเชื้อสายพมามีน้ำอมน้ำทนวิ่งลานดีและยังมีราคาถูกกว่าวัวในเมืองเพชรบุรีอีกด้วย วัวที่เลือกซื้อมาในแต่ละครั้งนั้นมีทั้งวัวรุ่นจิ๋วหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ลูกกระแอ” วัวรุ่นอายุ 2-3 ปี ตลอดจนรุ่นใหญ่ อายุ 4-5 ปี พวกเขาจะหาเวลาว่างร่วมกันเหมาเช่ารถสมัครพรรคพวกกันไป ซื้อมาเลี้ยงเองบ้างขายเพื่อนบ้างสุดแต่ความสะดวกในเรื่องทองใช้สอยในช่วงนั้น ๆ

นักเลงวัวคนหนึ่งเล่าว่า ตัวเขาเองเพิ่งได้วัวดีมาจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก แข็งแรงอดทนเลี้ยงง่าย เขาเชื่อว่าวัวที่มาจากแถบนี้นั้นจะเลี้ยงง่ายกินง่ายและมีน้ำอมน้ำทน ขามหน้าแล้งที่ขาดแคลนหญ้าสด ๆ มันก็สามารถเล็มหญ้าแห้ง ๆ ที่ติดกับ “ซังข้าว” หรือคันข้าวที่เกี่ยวข้องออกไปแล้วเหลือเป็นตอไว้ตามท้องนาและที่สำคัญราคาไม่แพงเหมือนซื้อวัวฝูงในท้องถิ่น

การได้วัวมาจากแม่สอด ครั้งนี้เขาซื้อต่อเพื่อนมาอีกทอดหนึ่งจากพื้นที่แถบสุพรรณบุรี เพราะจะมีรถบรรทุกรับซื้อวัวฝูงมาจากพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยอาศัยความใกล้เคียงทางพื้นที่ที่ติดกับประเทศพม่า จึงพอเชื่อถือได้ว่าวัวที่ตัวเขาได้มานั้นต้องมีเชื้อสายวัวพม่าซึ่งน้ำอมน้ำหนักดีแน่นอน พวกเขาจะภูมิใจมากในการได้วัวมาจากพื้นที่ที่ได้ชื่อว่าเป็น “แหล่ง” วัวดีเท่านี้ก็ถือเป็นหน้าเป็นตาของตัวอยู่โขเลยทีเดียว ส่วนวัวจะวิ่งลานเก่งหรือไม่เก่งนั้นค่อยฝึกกันอีกที

บรรดานักเลงวัวลานเชื่อว่าวัวที่วิ่งลานเก่งนั้นจะฝึกไม่ยาก ไม่นานก็เป็นลานเพราะวัวพวกนี้จะใช้ “ใจ” วิ่ง หรือวิ่งด้วยใจนั่นเอง การวิ่งด้วยใจหรือมีใจเป็นนักวิ่งนั้น ยามถึงฤดูกาลแข่งขันพวกมันไม่ต้องฟัง “ยาได้ป” เพียงเจ้าของผู้เป็นนายมันเลี้ยงดูมันอย่างดีกินอาหารหญ้าฟางครบ ไม่อด ๆ อยาก ๆ เวลาแข่งก็เพียงนำหวานกับไข่ก็เพียงพอในการบำรุงกำลังให้เจ้าวัวนักวิ่ง

“ขวัญ” ความเชื่อกับการเลือกและเลี้ยงวัวลาน

วัวที่นักเลงวัวลานเมืองเพชรนิยมเลี้ยงทั้งไว้ใช้งานและเล่นวัวลานนั้นเป็นวัวพันธุ์พื้นเมือง Bos indicus ซึ่งเป็นพันธุ์เดียวกับวัวอินเดียหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “วัวแขก” หรือ “โคแขก” ซึ่งมีความสามารถในการทนอากาศร้อนได้ดีและอยู่ในเขตภูมิประเทศที่ทุรกันดาร ชุกชุมไปด้วยโรคและแมลงเขตร้อนได้ วัวพันธุ์พื้นเมืองสามารถพบได้อยู่ทั่วไปทุกภาคของประเทศไทย ปัจจุบันมีอยู่ประมาณ 5 ล้านตัว (นันทวุฒิ เทียนส่องรัมย์ และ อมร ชูยิ่ง 2547 : 44) ส่วนใหญ่เลี้ยงเพื่อใช้งานในไร่นาและเมื่ออายุมากใช้งานไม่ได้เต็มที่ก็ส่งขายเพื่อใช้เนื้อบริโภคต่อไป

ลักษณะรูปร่างของวัวพันธุ์พื้นเมืองที่นิยมเลี้ยงกันนั้นมักจะเป็นวัวขนาดเล็ก ตัวผู้มีน้ำหนักเมื่อโตเต็มที่อยู่ที่ประมาณ 300 – 350 กิโลกรัม ตัวเมียโตเต็มที่หนักประมาณ 200 – 250 กิโลกรัม รูปร่างลักษณะส่วนใหญ่จะมีใบหน้ายาว บอบบาง หน้าผากแคบ ตาขนาดกลาง ขนใบหน้าสั้นเกรียน จมูกแคบ ใบหูเล็กกะทัดรัด ปลายหูแหลม โดยทั่วไปมีเขาสั้นถึงยาวปานกลาง ตัวเมียมักมีเขาสั้นหรืออาจไม่มีเขา ซึ่งทั่วไปแล้วเขามักจะตั้งตรงขึ้นแล้วส่วนปลายจะงุ้มเข้า แต่ก็มีบ้างเช่นกันที่ถ่างออกไป

วัวพันธุ์พื้นเมืองหรือ “โคไทย” จะมีลำคอที่บางค่อนข้างยาว ได้คอกมีเหนียงคอ (dewlap) เล็กกว่าวัวอินเดีย หรือ “โคแขก” ส่วนต่อระหว่างคอและไหล่ค่อนข้างเห็นได้ชัด ส่วนบนหลังเหนือไหล่ (withers) มีโหนกที่เป็นกลุ่มเนื้อเยื่อ (connective tissue) แทรกด้วยไขมันบ้าง โหนกมีขนาดเล็กจนขนาดใหญ่ ตัวเมียจะมีร่องรอยของโหนกแต่ไม่เด่นชัดเหมือนกับตัวผู้

วัวพันธุ์ดังกล่าวจะมีกระดูกขาบางและยาว ข้อเท้าระหว่างกีบและแข้งค่อนข้างยาวแต่ไม่แข็งแรง ส่วนหน้า (front quarter) บอบบางมีกล้ามเนื้อน้อย ซอกเขาอยู่สูงและเป็นมุมเล็ก เมื่อ

มองจากด้านหน้าหรือด้านหลังลำตัวจะดูป่องตรงกลาง เมื่อมองจากด้านบนพื้นที่สันหลังจะแบนไม่เป็นรูปสี่เหลี่ยม เป็นมุมพุ่งออกด้านท้ายไปสู่ด้านหน้า ในขณะที่ส่วนหลังที่ค่อนข้างไปทางซ้าย (loin) ค่อนข้างสั้น บั้นท้าย (rump) ลาดลงเล็กน้อย โคนหางสูงขึ้นหากมองจากทางด้านซ้ายจะเห็นบั้นท้ายเป็นรูปหกเหลี่ยม กล้ามเนื้อขาหลังมีน้อย หางเล็กแต่ยาว พูหางน้อย ตลอดจนกล้ามเนื้อส่วนขาอ่อน (round) มีน้อยเช่นกันและขาหลังจะโค้งเป็นรูปเคียวเมื่อมองจากด้านหลัง

หน้าหนู	หูกระต่าย
อกตั้ง	สันหลังตั้ง
กีบกะลา	ข้อเหมือนม้า
ตาเหมือนหนู	แล่งชายธง (ไสว แจ่มแจ้ง 2542 : 58)

ลักษณะดังกล่าวเป็นคำกล่าวของปราชญ์ชาวบ้านที่กล่าวถึงความเชื่อในคุณลักษณะของวัวลานของชาวเพชรบุรี ซึ่งอาจมีความแตกต่างไปจากคนไทยในภูมิภาคต่าง ๆ แต่ก็ยังมีผลในทางปรับปรุงบำรุงพันธุ์ให้วัวลานเพชรบุรีมีลักษณะเฉพาะตัว เช่น วิ่งทน ทำงานเก่ง กระฉับกระเฉง ปราดเปรียว นักเลงวัวลานเมืองเพชรโดยทั่วไปจะดูลักษณะวัวลานคล้าย ๆ กันว่า วัวที่มีลักษณะดีต้องมีหัวใหญ่หนาแข็งแรง บั้นเอวคอดเล็ก ขาเรียวยาว หน้ายาว ตากลมสดใสมีแวววาว หูเล็ก ผิวหนังบาง เนื้อหนังไม่รัดหรือไม่หย่อนจนเกินไปมี หางเรียวยาว เส้นขนที่หางสลายคล้ายเส้นผมคน กีบเท้าต้องป้อม สวดยและหนาได้รูป นอกจากนี้ยังมีวิธีดูลักษณะวัวที่เลี้ยงว่าจะให้คุณให้โทษกับคนเลี้ยงโดยดูจาก “ขวัญ” หรือขนที่วนเป็นวงกลมเป็นก้นหอยในตำแหน่งต่าง ๆ บนลำตัว วัว คนเก่าแก่โบราณได้สั่งสอนกันมาอย่างต่อเนื่องจนถือเป็นศาสตร์ในการพิจารณาลักษณะวัวลาน ถึงกับมีการจารึกไว้ในสมุดข่อยเลยทีเดียว

วัวตัวหนึ่ง ๆ จะมีขวัญอยู่หลายแห่งบนลำตัว แต่ละขวัญจะมีชื่อเรียกเฉพาะไม่ปะปนกัน มีทั้งหมดเกือบ 30 ขวัญ โดยแบ่งออกเป็นขวัญดีและขวัญร้าย ซึ่งขวัญดีก็คือ ขวัญที่ให้คนแก่ผู้ที่เป็นเจ้าของวัว เช่น ขวัญบนยอดนอกที่เรียกว่า “จอมปราสาท” “แกมแก้ว” “ตลุงพาด” หรือขวัญที่อยู่กลางเขาที่เรียกว่า “สามเขา” นักเลงวัวคนใดมีวัวที่มีขวัญลักษณะดังกล่าวไว้ก็ถือเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ทำให้ทำมาค้าขึ้นส่วนขวัญร้ายก็เช่นกันมีความเชื่อว่าถ้าเลี้ยงก็จะเกิดเหตุเภทภัยกับผู้เลี้ยงกับเจ้าของ เช่น “ไฟพระอาทิตย์” คือขวัญที่อยู่ตรงปลายจมูก “มิจักร” “ธรณีจุม” คือขวัญที่ระหว่างตา ถ้าวัวตัวใดมีขวัญประเภทนี้อยู่ชาวบ้านก็จะมีความเชื่อว่า จะนำมาซึ่งความวิบัติ คนเลี้ยงจะประสบปัญหาที่มีเรื่องกับบุคคลอื่นได้ง่ายโดยเฉพาะในช่วงเวลาที่นำออกไปวิ่งลาน อย่างกรณีที่นักเลงวัวเมืองเพชรนิยมเล่ากันปากต่อปากว่า มีบางคนไม่สนใจในความเชื่อเรื่องขวัญขึ้นนำมาวัวที่มีขวัญที่ได้กีบเท้าบริเวณกีบน้อย หรือที่เรียกว่า “ขวัญจ่ากวน” ซึ่งถือว่าเป็นขวัญร้ายมาเลี้ยง เพราะถือว่าวัวที่มีขวัญลักษณะดังกล่าวจะเป็นวัวที่อันตรายที่ขวญจะรานผู้อื่นไปทั่ว

เวลาทำอะไรมักขัดหูขัดตาผู้พบเห็นหรือมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกับคนง่าย วัวที่ขวัญจำกวนพบได้ค่อนข้างยาก ว่ากันว่าวัวหนึ่งร้อยตัวอาจจะมีสักตัวยังยากที่จะหาเจอ

แต่สำหรับขวัญที่ไม่ดีนั้นก็มีข้อยกเว้นสำหรับคนที่มีความพิเศษเช่นกันที่สามารถเลี้ยงวัวซึ่งมีลักษณะไม่เหมาะสมดังกล่าวได้ โดยเฉพาะคนที่เกิดวันแข็ง เช่น วันอังคารและวันเสาร์ จะสามารถเลี้ยงวัวลักษณะดังกล่าวได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามมักจะไม่มีคอกมีนักร้องวัวคนใดนิยมหามาเลี้ยง ทั้งนี้พวกเขาเชื่อว่าถึงจะเลี้ยงไค้จริง แต่เมื่อถึงคราวที่ต้องอัปจน เจ็บไข้ได้ป่วย หรืออาจเรียกได้ว่าชีวิตอยู่ในช่วง “ขาลง” นักร้องวัวที่มีขวัญไม่มีจะ “ซ้ำ” เดิมให้เป็นสองถึงสามเท่าของเคราะห์ที่ประสบอยู่ถึงขั้นสิ้นเนื้อประดาตัวเลยทีเดียว

ขวัญของวัวอีกประเภทหนึ่งที่ถือเป็นขวัญไม่ดีซึ่งมีชื่อว่า “ขวัญปิดตก” ขวัญชนิดนี้ถือเป็นขวัญไม่มีที่มักนำมาซึ่งอุบัติเหตุแก่ผู้ที่เป็นเจ้าของ ขวัญนี้จะมีอยู่บริเวณ “สวาป” หรือเลยสันหลังของวัวไปเล็กน้อย สำหรับนักร้องวัวเมืองเพชรแล้วถ้ามีอาชีพขึ้นตาลหรือทำน้ำตาลจะถือเป็นลักษณะของวัวต้องห้ามในการหามาเลี้ยงเพราะชื่อก็บ่งชัดอยู่แล้วว่า “ปิดตก” ขึ้นเลี้ยงไว้มีอันต้องพลัดตกต้นตาลไม่วันใดวันหนึ่งเป็นแน่ ส่วนคนทั่วไปมีไว้ก็อาจทำให้ครอบครัวไม่มีความสุขบ้านช่องห้องหับจะร้อนรุ่มอยู่ไม่เป็นสุข คนในครอบครัวจะเป็นอันตรายเวลาที่ต้องขึ้นที่สูง พวกเขาเชื่อกันว่านักร้องวัวบางคนที่ยืนเลี้ยงไว้นานวันหนึ่งจะทำให้ลูกเมียตกบันไดบ้านตายกันหมดบ้านก็เคยมีปรากฏมาแล้ว

กว่าวัวจะ “เป็นลาน”

วัวตัวหนึ่ง ๆ ที่นักร้องวัวเมืองเพชรนำมาวิ่งลานจะต้องผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี ไม่ใช่วัวตัวไหนก็วิ่งลานได้เหมือนกันเสมอไป ที่บ้านของนักร้องวัวบริเวณใกล้กับคอกจะมีพื้นที่ว่างประมาณ 1 งานไว้เพื่อเป็นสนามหรือลานฝึกวัวใหม่ วัวเด็ก หรือวัวรุ่น ๆ ที่เรียกกันว่า “ถอนดิน” ซึ่งก็คือการเอาลงสนามฝึกซ้อมสำหรับวัวหนุ่มที่ยังไม่เป็นลานมาก่อน การฝึกซ้อมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเพราะนอกจากจะเป็นการเตรียมความพร้อมด้านพลกำลังวังแล้วยังทำให้วัวรู้จักลู่ออกในการวิ่ง อีกทั้งนักร้องวัวผู้เป็นเจ้าของจะได้รู้ระดับฝีตีนของวัวแต่ละตัวด้วยเพราะในกรณีที่ต้องเป็นวัวคานหรือวัวรองนั้น ในการจัดคานจากวัวตัวที่อยู่ใกล้โคนเกิดไปหาวัวตัวรองจะต้องไล่ระดับฝีตีนจากซ้ายไปหาขวา ถ้าหากวางตำแหน่งไม่ถูกต้องกับระดับฝีตีนวัว อาจเกิดกรณีที่วัวตัวนอกวิ่งไม่ทันวัวตัวใน เป็นตัวถ่วงทำให้เกิด “คานหัก” หรือวัวคานวิ่งไม่ออกเป็นเหตุให้แพ้ฝ่ายวัวนอกได้ การฝึกวิ่งจะทำให้วัวที่ยังไม่เคยลานวิ่งเป็น ส่วนวัวที่วิ่งเป็นแล้วจะได้ฟิตร่างกายอยู่เสมอโดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวใกล้ถึงเทศกาลวิ่งวัวลาน วัวที่ไม่ได้วิ่งมานานจะเกิดอาการขาแข็งเจ้าของจึงต้องพาวัวในสนามซ้อม เป็นการเก็บตัวเตรียมความพร้อมเช่นเดียวกับนักกีฬา

อย่างที่บ้านดอนเค็ด ตำบลหัวสะพาน อำเภอเมือง จะมีการฝึกซ้อมวัวใหม่ ๆ ที่ยังไม่เป็นลานเลยซึ่งในปัจจุบันนิยมฝึกกันทุกวันอาทิตย์ด้วยเหตุที่สัน ๆ ว่าเด็ก ๆ ในหมู่บ้านไม่ได้ไปโรงเรียนจะได้มาช่วยกันจับวัว แต่จะไม่ฝึกก็เฉพาะถ้าวันอาทิตย์นั้นตรงกับวันพระ หรือมีฝนตก เพราะจนทำให้ลานฝึกฝน การฝึกจะเริ่มในเวลาเช้าตรู่ เด็ก ๆ จะจับวัวตัวขนาดย่อม ๆ อายุประมาณอย่างน้อย 1 ปีมาจากคอกของบ้านหลังจากต่าง ๆ ในหมู่บ้านพร้อมกับการขึ้นพระอาทิตย์ยามเช้า เสียงกระดิ่งห้อยคอวัวกระทบกันดังกรู๊ง ๆ คละเคล้ากับเสียงไก่ขัน วัวของแต่ละบ้านทยอยออกมาทีละตัวสองตัว ตัวไหนที่ออกอาการโหมหน้อยก็จะมีชายหนุ่มนั่งลงวัวที่รูปร่างกำยำลำสัน ผ้าขาวม้าเฉียงเอวไม่สวมเสื้อเผยให้เห็นช่วงอกที่แข็งแกร่งมีแรงพอที่จะปราบพยศเจ้าวัวหนุ่มตัวนั้นได้ เหตุที่นักเลงวัวเมืองเพชรเลือกที่จะฝึกซ้อมวัวที่ยังไม่เคยเป็นลานเลยในตอนเช้าตรู่ก็เพราะต้องการให้แน่ใจว่าวัวท้องว่างยังไม่กินอาหารใด ๆ เข้าไปเลย เพราะวัวกินฟางกินหญ้ามาเต็มท้องจะทำให้อึดอัด เมื่อต้องใช้แรงวิ่งและยังวิ่งวนเป็นวงกลมด้วยแล้ว วัวจะเกิดอาการหัวหน้ามืดและท้องอืดซึ่งอาการดังกล่าวอาจทำให้วัวตายได้

เวลาล่วงเลยมาราว 7 โมงเช้าวัวจึงมาพร้อมครบทุกตัว การฝึกซ้อมจะใช้วัวที่เป็นลานอยู่แล้วประมาณ 5 ตัววิ่งเป็นคานประคองไปเรื่อย ๆ การผูกวัวซ้อมจะใช้วัวแค่ 8 ตัว คือ มีวัวที่เป็นลานแล้ว 5 อีก 3 เป็นวัวฝึกใหม่ผูกเรียงโดยนับจากโคนเสาเกียดเป็นตัวที่ 6 – 7 และ 8 ตามลำดับ อาการของวัวใหม่ที่ยังไม่เป็นลานเลยจะแสดงอาการที่นักเลงวัวเรียกว่า “โหล่ ๆ” อาการดังกล่าวเป็นอาการตื่นกลัว ไม่รู้ว่เจ้าของตนเองพามาทำอะไรอะไร นอกจากนี้คำว่า “โหล่ ๆ” ยังถูกใช้เรียกคนที่มักทำอะไรที่ออกไปในทาง “สะเหล่อ” หรือทำอะไรซัดหุ้ซัดดาชาวบ้านในสถานการณ์ต่าง ๆ จนถูกอึดเยาะจากผู้พบเห็น แต่ถ้าวัวตัวที่มีแววเก่งมันก็ออกอาการ “ริก” หรือระริกกระรีเมื่อเห็นคนกระโดดโลดเต้นเข้าหา อาการริกเป็นอาการที่ดีในสายตานักเลงวัวแต่จะไม่ดีก็ต่อ ผู้หญิงมีอาการ “ริก” เหมือนวัวเวลาเวลาพบปะผู้หรือที่เรียกว่าผู้หญิงความสงบเสงี่ยมเจียมตัวไม่แสดงอาการระริกกระรีเมื่อเมื่อพบเจอใครโดยเฉพาะ “ผู้ชาย” การฝึกวิ่งจะเริ่มเมื่อจับวัวคาน 5 ตัวเข้าตำแหน่งเรียบร้อยแล้วโดยมีเด็กหนุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้านจับ 1 คนต่อวัว 1 ตัวท่ามกลางการจับต้องจากสายตาผู้ใหญ่หลายคนในหมู่บ้านที่คอยส่งเสียงสั่งการอย่างแข็งแสร้ หลายคนอุ้มลูกจูงหลานที่เพิ่งตื่นนอนออกมาดูการฝึกวัวในเช้าวันนั้น เด็กผู้ชายตัวเล็ก ๆ อายุราว 3 ขวบถือปฏักขนาดเล็กในขณะที่ผู้เป็นแม่ยังต้องอุ้มอยู่มาดูการฝึกวัวเหมือนคนอื่น ๆ แต่ถ้าปล่อยยให้เดินถือปฏักเองเหมือนเด็กที่โตกว่าแล้วก็ยังไม่ยอมต้องร้องไห้ออกมาทุกที เช่นเดียวกับวัวตัวเล็กที่พอเจ้าของวัวพามาฝึกซ้อมก็ออกอาการ “เกียตเนื่อง” หรือกลัวเชือกผูกวัว ไม่ยอมวิ่งไม่ยอมเดินเข้าที่โคนเสาเกียดเหมือนวัวตัวที่ใหญ่กว่าและเป็นลานแล้ว แม้ว่าเจ้าของวัวช่วยกันทั้งดึงทั้งลากแล้วก็ยังไม่ยอมเข้าลาน วัวตัวเล็ก ๆ ที่คอของมันนอกจากจะมีกระดิ่งเล็ก ๆ ห้อยอยู่แล้วเจ้าของของมันยังห้อยพระให้มัน

ด้วย เพราะเชื่อว่าวัวก็เหมือนลูกรักห้อยพระให้มันจะได้มีคุณพระคุณเจ้าคอยปกป้องคุ้มครองมีกำลังใจที่เข้มแข็งไม่กลัวลานและเชือกผูกวัว ส่วนจะเป็นพระวัดไหนนั้นนักเลงวัวแถวหมู่บ้านดอนเค็ดไม่ได้ให้ความสำคัญแต่มีกล่าวกันว่านิยมใช้พระวัดคอนหว่าเพราะพระที่วัดนี้ชอบวัวลาน

เมื่อวัวทุกตัวพร้อมการวิ่งซ้อมก็เริ่มขึ้นตามคำสั่งของนักเลงวัวรุ่นใหญ่ เสียงโห่ไล่วัวก็ดังขึ้นอย่างอื้ออึงโดยวัวแต่ละตัวจะมีเด็กหนุ่มคอยวิ่งคู่ไปด้วยเพื่อกันไม่ให้มันพลาดล้มลง โดยเฉพาะวัวตัวที่ 6-8 ที่ยังวิ่งไม่เป็นเพราะจะวิ่งออกนอกลานอยู่เสมอนักเลงวัวคนทั้ง 5 ลากจนวิ่งเปี้ยวไม่เป็นขบวน ในขณะที่วัวบางตัวก็ออกอาการทำดีทีเหลววิ่งออกจากราวผูกอย่างกึกคะนองแต่พอเจ้าของจับผูกและปล่อยให้วิ่งกลับล้มตัวลงนอนให้วัวคนวิ่งลากไปเฉย ๆ จนต้องรีบจับวัวคนให้หยุดเพราะถ้าขึ้นไปให้ลากไปต่ออาจหักเนื้อตัวถลอกเสียวัวและ “เกียจลาน” หรือกลัวลานตลอดไป วัวแต่ละตัวจะฝึกวิ่งแค่ประมาณ 4-5 รอบเท่านั้นเพราะมันยังไม่เคยวิ่งจะทำให้มันเหนื่อย การฝึกซ้อมวัวจะเป็นไปตามการตกลงของนักเลงที่ต้องการฝึกวัวของตนให้เป็นลาน และต้องรีบให้เสร็จก่อนที่แดดจะแรงเพราะจะทำให้วัวเหนื่อยและเจ็บกับการวิ่งลาน ส่วนคนที่ต้องการนำวัวมาฝึกจะต้องนำวัวที่เป็นลานแล้วมาช่วยเปลี่ยนคนในให้น้อย 1 ตัวถ้าไม่นำมาเลยก็จะเป็นที่ติฉินนินทากันในหมู่นักเลงวัวคนอื่น ๆ และถ้าวัวที่นำมาฝึกซ้อมไม่มีทีท่าว่าจะวิ่งลานได้นักเลงวัวคนนั้นก็จะถูกว่าเชิงสัพยอกหยอกล้อว่าเป็น “คนโหล ๆ” เหมือนวัวของเขาทุกครั้งไป จนกว่าวัวตัวนั้นจะวิ่งลานเป็น ซึ่งวัวตัวหนึ่งต้องใช้เวลาฝึกร่วมปีเลยทีเดียว การฝึกวิ่งแต่ละรอบทั้งเจ้าของวัวและผู้ชมโดยรอบขอบลานจะคอยดูเชิงการวิ่งว่าจะพอวิ่งเข้ากับวัวคนที่วิ่งเป็นแล้วได้หรือไม่ ถ้าวิ่งดีไม่สะเปะสะปะ ทรงตัวนิ่ง วางตีนเรียบร้อย หากเปรียบเป็นนักกีฬาเรียกว่าจัดระเบียบร่างกายได้ดีเรียบร้อย ถ้าลองฝึกจนได้ดีขนาดนี้แล้วก็ถือว่าใช้ได้ จากนั้นเมื่อฤดูลานมาถึงวัวตัวนั้นก็จะถูกนำไปผูกเป็นลานเรื่อย ๆ จนเจนสนาม ถ้าฝึกเข้าดีมีแววขึ้นเรื่อย ๆ จึงจะได้ขับเป็นวัวร์อง (วัวที่ 18 ของลาน) หรือนำไปผูกแข่งเป็นวัวร์นอก (วัวที่ 19) กับพวกอื่น ๆ ก็เป็นไปได้

นอกจากนี้ในช่วงฤดูวิ่งวัวลาน แม้ไม่จำเป็นต้องนำวัวมาซ้อมวิ่งในสนามซ้อมเพราะวัวได้ลงแข่งในสนามจริงอยู่เสมอนักเลงวัวก็อยู่ตัวแล้วแต่เจ้าของยังต้องทำนุบำรุงวันตนด้วยอาหารพิเศษนอกเหนือจากฟางและหญ้า ซึ่งจะแตกต่างกันไปแล้วแต่สูตรของใคร เช่น นมข้นผสมไข่ไก่ น้ำกะทิผสมน้ำแดงเฮลซ์บลูบอย หรือจะเป็นไข่ไก่ผสมใสปรุกับน้ำแดง หรือในช่วงที่ไม่มีลานนาน ๆ ก็จะให้อาหารเสริมเป็นลูกตาลสุก เป็นต้น

เมื่อจะจัดวัดลาน

วัดลานนอกจากจะจัดขึ้นตามความชอบของแต่ละบุคคลแล้ว วัดลานอาจจัดในฐานะที่เป็นมหรสพเฉลิมฉลองงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น ปิดทองฝังลูกนิมิต ฉลากัฏฐ์ งานกฐิน งานลอยกระทง งานบวชลูกหลาน งานขึ้นบ้านใหม่ หรืองานเลี้ยงอื่น ๆ อีกด้วย

“ปีนี้ข้าวดี น้ำดีไม่เอาชะหน่อยละปีนี้” คำพูดในเชิงหยอกล้อทำนองนี้มักได้ยินอยู่เป็นประจำเมื่อยามที่นักเลงวัดพบปะกันตามโอกาสต่าง ๆ แรงงูใจอย่างหนึ่งที่นักเลงวัดจะจัดวัดลานก็เมื่อตนเองมี “เงิน” จากการประกอบสัมมาอาชีพต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ทำกันทั้งนั้น จะเริ่มมีบ้างในปัจจุบันที่นักเลงวัดลานเป็นพนักงานบริษัท ข้าราชการที่พอมีเงินเก็บ จากก็จะเป็นแรงงูจากขาประจำต่าง ๆ ทั้งจากในหมู่บ้าน โฆษก สมัครพรรคพวกที่รู้จักกันจากลานวัดหรือคนอื่น ๆ ที่นักเลงวัดคนนั้นเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วย เมื่อตัดสินใจว่าตนเองมีความพร้อมโดยเฉพาะ “เงิน” แล้วกระบวนการเริ่มจัดวัดลานก็ดำเนินขึ้น การจัดวัดลานจะต้องมีการเตรียมการจองกันข้ามปี เช่น การจองวัน จองโฆษก ราวพักรว เครื่องไฟ วงดนตรี หางเครื่อง เป็นต้น สิ่งแรกที่ต้องทำคือการจองคิวโฆษกเพื่อให้ได้วันที่โฆษกคนที่ต้องการว่าง ซึ่งจังหวัดเพชรบุรีนั้นมีโฆษกฝีปากดีอยู่หลายคน และคนที่เป็นที่รู้จักกันดี เช่น บุญรอด ดอนยี่กอก บุญส่ง หนองหว้า แสง พี้เลี้ยง และ ชุป ดอนมะขาม เป็นต้น

เมื่อจองคิวโฆษกและกำหนดวันได้แล้วซึ่งตามความเชื่อจะไม่จัดวัดลานในวันพระ แต่ตามความนิยมก็มักจัดคืนวันศุกร์ เสาร์และอาทิตย์ จากนั้นไปดำเนินเรื่องขออนุญาตจัด “มหรสพ” ที่ว่าการอำเภอที่ลานนั้นตั้งอยู่โดยเสียค่าธรรมเนียม 20 บาท แล้วเก็บสำเนาขออนุญาตไว้ให้ตำรวจตรวจในคืนวันจัดลาน พอได้โฆษกได้วันเรียบร้อยแล้วและขออนุญาตจากทางราชการแล้ว สิ่งสำคัญลำดับต่อไปคือ “บอกวัด” หรือเชิญวัดที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านของตนให้ส่งวัดเข้าร่วมการเชิญก็จะเป็นการไปบอกปากต่อปาก

จากนั้นจะเป็นการบอกวัดจากสมัครพรรคพวกที่มาจากต่างหมู่บ้าน ต่างอำเภอ หรือแม้แต่ต่างจังหวัดอย่างประจวบ ฯ และราชบุรี แล้วแต่ว่าใครจะมีญาติมิตรพรรคพวกอยู่ที่ไหน ลานของนักเลงวัดเหล่านั้นจะดังได้ นักเลงวัดผู้เป็นเจ้าของลานก็ต้องมีความสามารถในการเชิญวัดจากพวกที่ดี ๆ ดัง ๆ มีชื่อเสียงมาก ๆ มาร่วมลานของตนให้ได้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ นั่นหมายความว่าเขาต้องรู้จักคนมากมายหลายตาที่มาจากหลากหลายอาชีพ มีความแตกต่างทางสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่สมควร อย่างวัดพงดี ๆ มักจะตกอยู่ในมือของผู้หลักผู้ใหญ่ของหมู่บ้าน ตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ส.จ. ส.ส. พวกพ่อค้า นักธุรกิจ หรือถ้าเป็นในอดีตร่วม 10 ปีที่ผ่านมา นายพวงหลายคนมักจะเป็นพระระดับเจ้าอาวาส เช่น วัดถ้ำแก้ว วัดเวียงคอย เป็นต้น กล่าวคือบุคคลเหล่านั้นนั้นต้องเป็นผู้กว้างขวางในท้องถิ่น พวกเขาเหล่านั้นต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติหลาย

ประการ อย่างแรกต้องมีเงินเพียงพอเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการทำคอก ค่าอาหาร หรือเป็นค่าตัววัวที่ต้องการ แล้วก็ต้องมีลูกน้อง หรือเด็กที่จะคอยมาช่วยเลี้ยงวัว ที่สำคัญจะต้องมีความเป็นผู้นำ กล้าได้กล้าเสีย สามารถปกครองคนได้ มีบารมีพอที่จะเคลียร์ปัญหากับคนอื่นได้ ในกรณีที่มีเรื่องราวเกิดขึ้นเนื่องมาจากการแข่งวัว

เมื่อได้รับการตกลงเป็นมั่นเป็นเหมาะแล้วว่าวัวจากพรรคพวกที่เชิญไปจะเอาวัวมาช่วยวิ่งลานให้ สิ่งต่อไปที่เจ้าภาพผู้จัดต้องเตรียมต่อคือของรางวัล ซึ่งเรื่องของรางวัลนั้นมูลค่าอาจมีความแตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า ลานใหญ่หรือลานเล็กแต่ที่ยืนพื้นเป็นหลักเลยเห็นจะเป็นพัคลมกับผ้าหม่นวมที่ราคาขึ้นละประมาณ 200 บาท แต่ถ้าจะพิเศษหน่อยรางวัลที่หนึ่งก็จะเป็นสร้อยคอทองคำ 2 สลึง หรือลูกวัวพันธุ์ดีสักตัวสองตัว รองลงมาก็จะเป็นจักรยาน หลาย ๆ ลานจะเหมือนกันคือผู้จัดมักจะแจกผ้าขาวม้าเป็นของที่ระลึก รางวัลสูงสุดของลานก็จะให้แก่วัวที่ชนะที่ได้จำนวนรอบสูงสุดในคืนนั้น รางวัลที่ 2 จะให้คู่แข่งของวัวตัวแรก รองลงมาจะเป็นรางวัลที่มอบให้แก่วัวที่วิ่งชนะในแต่ละเปิด เป็นต้น นอกจากนี้ผู้จัดที่ใจป้ำบางคนก็อาจมีรางวัลพิเศษเพิ่มให้ก็ได้ เช่น รางวัลสำหรับวัวสวยงามหรือวัวที่มีลักษณะดีตรงตามตำราอีกด้วย

ในการจัดวัวลานครั้งหนึ่ง ๆ ถ้าเป็นลานธรรมดาทั่ว ๆ ไปโดยเจ้าภาพจะต้องมีเงินอย่างน้อยหนึ่งหมื่นบาท นอกจากนั้นจะเป็นเงินที่มาจากเพื่อนบ้านญาติสนิทมิตรสหายทั้งจากละแวกหมู่บ้านเดียวกันและพรรคพวกที่อยู่หมู่บ้านอื่น ซึ่งยังมีมากเท่าไรตนเองก็ไม่ต้องออกเงินมากเท่านั้น บรรดาเหล่านักเลงวัวลานมักจะรู้ว่าเมื่อมิตรสหายตนเองจะจัดวัวลานสักครั้งมักจะไม่ปฏิเสธที่จะช่วยเหลือด้านเงินทอง พวกเขาจะหยิบยื่นมาเป็นเงินจำนวน 200 บาท 500 บาท หรือ 1,000 บาท ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลนั้น ๆ ดังนั้นในลานหนึ่ง ๆ ค่าใช้จ่ายจะตกอยู่ที่ประมาณสองหมื่นถึงสามหมื่นบาทโดยแบ่งเป็นค่าใช้จ่ายดังนี้ ค่าโหมยกหนึ่งคนตลอดคืน 1,000 บาท ค่าของรางวัล 8,000 บาท ค่าเครื่องไฟและราวปักวัว 3,000 บาท วงดนตรี 2,000 บาท ค่าจ้างหางเครื่อง คนละ 500 บาท ซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนหางเครื่องที่ทางเจ้าของลานผู้จัดต้องการโดยส่วนนิยมที่ 6 คน ซึ่งจะเดินตั้งแต่สี่ทุ่มถึงตีสองเท่านั้นแต่วงดนตรีเล่นจนลานเลิก เมื่อการนัดหมายจับจองคิวทุกอย่างชัดเจนลงตัวซึ่งต้องเรียบร้อยก่อนลานถึง 2 เดือน ส่วนที่เหลือก็เป็นเพียงแต่การรอคอยวันที่นัดหมายจะมาถึงเท่านั้น

“เสากีเขียด” ความศักดิ์สิทธิ์กับการเปิดลาน

เมื่อเจ้าภาพที่ต้องการจัดวัวลานเตรียมกำหนดวัน วางตัวโหมยก และขออนุญาตเรียบร้อยแล้ว สิ่งที่ต้องเตรียมต่อไปคือพื้นที่นาข้าวประมาณ 5 ไร่โดยการไถให้พื้นเรียบ พรมน้ำและโรยเศษฟางบาง ๆ ให้พื้นนุ่มเหมาะสำหรับการวิ่งลานแล้ว สิ่งสำคัญของลานคือเสาที่เป็นหลักกลาง

ลานในการผูกเชือกที่แข็งแรงที่จะต้านแรงดึงจากวัว 19 ตัว หลักกลางสำหรับผูกเชือกกลางลาน นั้นนักเลงวัวเมืองเพชรเรียกกันว่า “เสาเกียด” เสาเกียดเป็นเสาไม้ที่นิยมใช้ “ไม้จริง” หรือไม้แก่น หรือไม้เนื้อแข็งจำพวกไม้เต็งรังที่มีความแข็งแรง สูงตระหง่านและทนทาน

เสาเกียดเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เวลาที่จะยกเสาเกียดต้องมีพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคล อย่างลานป่าทิป หนองตาพุด อำเภอชะอำ มีพิธีการยกเสาเกียดลานวัวหนองตาพุด โดยพิธีจะเริ่มขึ้นเวลาประมาณ 9 โมง 9 นาฬิกา ทางผู้จัดลานจะมีการเตรียมเครื่องเช่นอันได้แก่ ขนมห่มขาว ขนมห่มแดง มะพร้าวอ่อน หรือขนมอื่น ๆ ตามแต่ทางผู้จัดจะหามาเพื่อเดิม อย่างวันนี้ที่ลาน หนองตาพุด มีขนมหม้อแกงมาเพิ่มด้วย และที่สำคัญขาดไม่ได้คือเหล้าสำหรับบวงสรวงเทวดา เจ้าที่ เวลาประมาณ 10 โมงพระสงฆ์ 9 รูปเจริญพระพุทธมนต์ ตัวแทนพระสงฆ์นำธงชาติและ ธงธรรมจักรประดับยอดเสาเกียดและรดน้ำมนต์ให้ทั่วต้นเสา จากนั้นบรรดาหนุ่มวัยฉกรรจ์ร่วม 10 คนก็ช่วยกันแบกเสาปักลงหลุมที่ขุดเตรียมไว้ก่อนหน้านั้น ผู้คนที่อยู่ร่วมพิธีช่วยกันโห่ 3 ลา เอา ฤกษ์เอาชัย จากนั้นพระสงฆ์องค์เดิมจะเดินเวียนซ้ายรดน้ำมนต์จนทั่วบริเวณจนครบรอบเพื่อความเป็นสิริมงคล การทำพิธียกเสาเกียดไม่ได้ทำกันบ่อยนักสำหรับการเล่นวัวลาน เมื่อทำพิธีแล้วเสา เกียดจะตั้งอยู่อย่างถาวรตลอดไปจนกว่าจะเห็นว่าผู้ฟังไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้การได้ เจ้าของลานนั้น ๆ ก็จะเปลี่ยนใหม่ หากแม้เสาเกียดจะตั้งอยู่กลางท้องนา แต่พอถึงฤดูทำนาที่จะไม่มีการถอนออก ต้องปล่อยให้ผู้ฟังไปเองซึ่งใช้เวลาหลายปีถึงแม้ลานแห่งนั้นจะไม่มีการใช้วัวลานอีกต่อไป เมื่อถึงวันแข่งขันเจ้าของลานวัวจะต้องทำบุญยกเสาฉัตรอีกครั้งแต่เป็นการทำกันเองไม่มีการนิมนต์พระ เพียงแต่มีเครื่องเช่นบอกเจ้าที่เท่านั้น

ส่วนประกอบที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่สำคัญคือ “เสาฉัตร” คือเสาไม้ไผ่ต่อยาวขึ้นไปบน ยอดเสาเกียด ประดับประดาไปด้วยผ้าสีหลากหลาย ส่วนใหญ่ฉัตรที่ต่อขึ้นไปจะนิยมทำเป็นจำนวน เลขคู่ เช่น 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น สีของผ้าจะต้องต่างกันในแต่ละชั้น เช่น ขาว แดง ฟ้าย เหลือง นักเลงวัวเมืองเพชรเชื่อกันว่าจะไม่นำสีแดงไว้ยอดบนสุด เพราะเชื่อว่าการแข่งขันจะเต็มไปด้วยอุปสรรค เกิดการทะเลาะเบาะแว้งถึงขั้นเลือดตกยางออกเลขคู่ก็เป็นได้ จากนั้นก็จะประดับด้วยหลอดไฟบนต้นฉัตรให้ครบทุกชั้น เมื่อยกฉัตรขึ้นตั้งบนยอดเสาเกียดแล้วจึงชิงไฟจาก ยอดเสาฉัตรแผ่ขยายออกไปให้ครบสี่มุมลาน นอกจากนี้ส่วนประกอบของจะต้องมีส่วนที่เรียกว่า “ราวปักวัว” ด้วย ราวปักวัวทางเจ้าภาพผู้จัดจะทำด้วยไม้ไผ่เป็นลำยาวมาผูกติดกันเป็นช่วง ๆ ห่างจากเสาแต่ละต้นประมาณ 4-5 เมตร จัดไว้ประมาณ 10-12 ช่วงหรือมากกว่านั้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ จำนวนวัวที่ทางเจ้าภาพเชิญมา ในแต่ละช่วงผู้จัดจะต้องติดป้ายชื่อนายพวงหรือผู้ที่นำวัวมาในค้ำ คั้นนั้นให้ครบ เพื่อให้ผู้ที่ถูกเชิญนำวัวมาผูกคอกไว้ให้ถูกที่ เช่น เช่น “ป่าเล็ก ปากขาด” “บ้านพ เวียงคอย” เป็นต้น นักเลงวัวบางกลุ่มถ้ามาถึงลานแล้วปรากฏว่าทางผู้จัดไม่ติดหรือลืมติดชื่อตน

พวกเขาเหล่านั้นอาจจะรีบพาตัวกลับทันทีไม่ว่าจะมาจากอำเภอใดก็ตาม เพราะว่าเป็นการไม่ให้เกียรติอย่างมาก

ทางเจ้าภาพต้องแบ่งพื้นที่ลานออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเรียกว่า “ท้องที่” ซึ่งก็คือวัวที่มาจากในบริเวณละแวกหมู่บ้านที่ลานนั้นตั้งอยู่ ซึ่งในส่วนนี้จะมีจำนวนวัวน้อยกว่าวัวที่มาจากหมู่บ้านอื่น ๆ ที่รับเชิญมาซึ่งเป็นพื้นที่ของส่วนที่สอง ในแต่ละส่วนก็ต้องประดับไฟให้สว่างไสวเพื่อให้ผู้ที่ผ่านไปมามองเห็นวัวที่มาในแต่ละพวงอย่างชัดเจนว่าเป็นวัวของใครจากพื้นที่ใดของจังหวัดเพชรบุรี บริเวณราวปักวัวในแต่ละช่วงนักเลงวัวยังมีความเชื่อในเรื่องโชคลางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่อีกเช่นกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นายพวงหรือผู้ที่นำวัวมาเมื่อวัวของตนมาถึงราวปักครบทุกตัวจะต้องจุดรูปเทียน โดยมีพวงมาลัยดอกไม้ และเหล้าเป็นเครื่องเช่นบอกเจ้าที่ขอให้คุ้มครองวัวของตนให้ประสบชัยชนะ บางรายถึงขนาดต้องไหว้เจ้าที่ประจำลานด้วยเช่นกัน

เตรียมวัวไปวิ่งลาน

เช้าวันใหม่ของช่วงเทศกาลวิ่งวัวลาน เมื่อนักเลงวัวเมืองเพชรหิบบนสมุทจงานมาดูจนแน่ใจแล้วว่าคำคั้นนี้วัวของตนได้รับเชิญให้ออกสนามอีกครั้ง เช้าวันนั้นจึงต้องเป็นเช้าที่พิเศษกว่าทุกวัน เจ้าของต้องรีบนำวัวออกจากคอกเข้าเป็นพิเศษเพื่อให้มันได้ขับถ่ายภายนอกคอก วัวลานโดยทั่วไปเมื่อรุ่งสางมันก็จะแสดงอาการอยากออกจากคอกเต็มที่ ก็เพียงแต่รอให้เจ้าของเท่านั้นมาปลดเชือกที่ผูกอยู่กับราวให้มัน นักเลงวัวผู้เป็นเจ้าของจะพามันไปผูกในบริเวณใกล้ ๆ บ้านเพื่อให้มันได้เล็มยอดหญ้ากลางแจ้งเพื่อให้พวกมันได้ตากแดดอ่อน ๆ ไปด้วย และเฝ้าตรวจสอบตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมันราวกับกำลังจินตนาการถึงชนะที่จะได้รับในคำคั้นที่จะถึงนี้ การทำเช่นนั้นนักเลงวัวเมืองเรียกว่า “กราดแดด” ถือเป็นเคล็ดลับอีกอย่างหนึ่งของการเลี้ยงวัวลานเพราะเชื่อว่าการให้วัวตากแดดจะทำให้วัวแข็งแรงและมีน้ำอดน้ำทนในการวิ่งมากยิ่งขึ้น ส่วนภรรยาของนักเลงวัวลานเมืองเพชร เมื่อผู้เป็นสามีนำวัวออกจากคอกไปแล้วก็ต้องทำหน้าที่เก็บกวาดคอกวัว แยกเศษขี้วัวไว้ใช้ประโยชน์และเศษฟางที่วัวกินร่วงไปทิ้งก่อนที่จะลงมือเตรียมอาหารมื้อเช้าสำหรับสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว พอบ่าย ๆ นักเลงวัวก็เริ่มพาพวกมันกลับมายังคอก เข็นฟางใส่ “ปะหัง” ซึ่งก็คือคอกที่ใช้ไม้ขัดเป็นวงสำหรับใส่หญ้าใส่ฟางให้วัวกิน ในระหว่างนั้นนักเลงวัวจะต้องคอยดูไม่ให้ฟางหรือหญ้าขาดจากปะหัง รวมถึงน้ำในอ่างซีเมนต์เพราะวัวจะกินอยู่ตลอดเวลา สำหรับอาหารที่ให้ออกกั้นถ้ามีนั้นไม่มีหญ้าหรือมีไม่พอก็ใช้ฟางผสมกับน้ำที่ละลายน้ำตาลโตนดให้วัวกิน ซึ่งวัวจะรู้สึกชุ่มไส้มากกว่ากินฟางเปล่า ๆ นักเลงวัวบางคนยังนิยมให้วัวกินลูกตาลสุกอีกด้วย หลังจากนั้นพอตกบ่ายแก่ ๆ นักเลงที่เป็นพรรคพวกร่วม “พวง” กันก็มาเพิ่มกันหลายคนมากขึ้นในกรณีถ้ามีวัวในคอกนี้ออกลานหลายตัว ทั้งนี้เพื่อมาช่วยกันอาบน้ำนำวัวทุกตัวในคอกทั้งที่จะออกลาน

และไม่ออกลาน เพื่อทำให้วัวกระบี่กระปร่ำ พออาบเสร็จก็จูงพาไปตากแดดอ่อน ๆ อีกครั้งจนตกเย็นก็พากลับมายังคอกให้อาหารเป็นฟางมือสุดท้ายรวมทั้งกวาดขี้วัวและทำความสะอาดคอกอีกครั้ง จากนั้นจึงสุ่มไฟไถ่ยุงเพราะว่าช่วงหัวค่ำยุงจะชุมมากถึงแม้จะมีมุ้งอยู่แล้วแต่ยุงอาจเล็ดรอดเข้าไปได้ในตอนกลางวัน วัวทุกตัวของนักเลงวัวลานจะได้รับการดูแลอย่างดี บางคอกมีวัวราเคื่อนแสนจึงต้องมึนนอนเฝ้าในคอกด้วยเพื่อไม่ให้มีมือดีมาขโมยไปได้

ช่วงหัวค่ำของวันนั้นวัวตัวที่จะออกลานในคืนนี้จะได้รับการแต่งตัวอย่างสวยงาม ที่เขาของมันจะถูกสวมประดับด้วยปอกที่ถักจากไหมพรมหลากสีที่เรียกกันว่า “เขารอง” บริเวณใบหน้าถักจากเขาลงมาจะถูกคาดด้วย “คาดเพชร” ซึ่งมีลักษณะเหมือนผ้าคาดหน้าผากที่ประดับด้วยเพชรชนิดเดียวกับที่ตัดชุดลิเก ที่คอของมันนอกจากจะมีกระดิ่งเล็ก ๆ แล้วก็ยังประดับสร้อยไหมพรมที่มีลูกไหมหลากสีห้อยเป็นพวงสวยงาม จากนั้นนักเลงวัวจะผสมเครื่องคัมบำรุงกำลังที่เป็นเสมือนยาได้ปสำหรับวัวที่จะออกลานคืนนี้ คอกวัวลานส่วนใหญ่ผู้เป็นเจ้าของมักให้วัวคัมเครื่องคัมประเภทชูกำลังอยู่เป็นปกติแล้วไม่ว่าจะเป็น กระทิ้งแดง ลิโพ เอ็มร้อยหรือร้อยห้าสิบสุดแต่นักเลงวัวผู้นั้นชื่นชอบ แต่ก็มิบบางคอกนิยมผสมยาต้มใจ 3 ซองลงในกระทิ้งแดง 1 ขวดต่อวัว 1 ตัว นักเลงวัวบางคนแถบบ้านห้วยนา ตำบลไร่โคกเล่าว่าในอดีตที่ยาม้า ยาบ้ายังระบาด นักเลงวัวบางคนเชื่อว่าถ้าให้วัวกินก่อนลงแข่ง 2-3 เม็ดผสมกับกระทิ้งแดงจะทำให้วังดี เร็วและทน แต่ในความเป็นนั้นความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อที่ผิด เมื่อวัวกินยาบ้าเข้าไปแล้ววัวจะเกิดอาการเบลอลาตายวังไม่ออกเสียวัวไปเลยก็มี สิ่งที่ดีสำหรับวัวลานแล้วจึงน่าจะเป็นน้ำหวานเฮลซ์บลูบอยมากกว่าอย่างอื่น เพราะวัวจะรู้สึกชุ่มชื้นไม่เหนียวหอบและหิวน้ำในเวลาลงแข่ง กว่าจะได้ปวัวและแต่งตัวจนครบทุกตัวก็กินเวลาร่วม 2 ชั่วโมง เหล่านักเลงวัวจึงแยกย้ายกันไปอาบนํ้าแต่งตัวให้ตัวเองบ้าง ซึ่งเครื่องแต่งกายชิ้นหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นนักเลงวัวลานเมืองเพชรคือผ้าขาวม้า นักเลงวัวส่วนใหญ่มักนิยมใส่เสื้อลายสก๊อต สวมกางเกงยีน มีผ้าขาวม้าโพกหรือเกียนเอวแล้วจะถนัด การมีผ้าขาวม้านั้นสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้เชี่ยวชาญในเชิงวัวหรือเป็นนักเลงวัวที่แท้จริง ดังนั้นในหมู่บ้านหนุ่ม คนแก่ วัยรุ่นและเด็กตัวเล็กตัวน้อยที่ยืนรายรอบลานวัวต่างมีผ้าขาวม้าไว้ติดกายแทบทั้งสิ้น

พอได้เวลาแสงจ้ำจากไฟหน้ารถสลับที่นัดไว้มารับวัวตามเวลาเพื่อไปแข่งยังต่างอำเภอ นักเลงวัวหลายคนและหลายช่วงอายุในหมู่บ้านต่างทยอยกันออกมา ที่สูงอายุน้อยก็คอยสั่งการที่ยังหนุ่มแน่นก็ช่วยกันจับวัวขึ้นรถ วัวที่ออกลานเป็นประจำมันจะกระโจนขึ้นรถเป็น พอเห็นเจ้าของจูงออกมาจากคอกและเห็นรถมันก็วิ่งขึ้นรถเอง ในขณะที่บางตัวไล่เท่าไรก็ไม่ยอมขึ้น ต้องใช้เวลาอยู่นานเลยทีเดียว รถคันหนึ่ง ๆ สามารถบรรทุกวัวได้ประมาณ 10 – 15 ตัว เมื่อทุกอย่างพร้อมบรรดานักเลงวัวต่างวัวก็ขึ้นนั่งบนรถ บ้างก็นหลังคาบางคนก็ยืนรวมกับวัว เสีย

เครื่องยนต์สัตว์เครื่องก็เป็นสัญญาณให้คนโหนำเอาฤกษ์เอาชัยโดยนักเลงวัวเต็มคันเป็นลูกคู่รับอย่างสนุกสนาน เมื่อรถบรรทุกวัวเริ่ม เคลื่อนออกจากหมู่บ้าน แม้เพียงผ่านศาลเพียงตา ศาลพระภูมิเจ้าที่ เจ้าของวัวคอกนั้นเป็นต้องยกพระนมพรางกล่าวอวยคำฮิมฮัมอยู่ในลาคอ แต่ก็พอจะเดาได้ว่ากำลังขอพรจากสิ่งศักดิ์ที่สถิตตามทางที่รถผ่านไปให้คุ้มครองพวกตนและวัวให้โชคมีชัยชนะกลับมาจากลานวัวในคำคืนนี้

รถเหล็ก รถลือหรือแม่แต่รถลือขบวนวัวคันแล้วคันเล่าแล่นผ่านมาตามถนนสายเล็ก ๆ ที่มีคิมมุงหน้าไปสู่ท้องนาที่เป็นบริเวณกว้างระดับจากเสาสูงสว่างไสวมองเห็นแต่ไกล รถขนวัวเริ่มทยอยจอดตามขอบลานที่ละคัน ๆ โดยหันท้ายรถเข้าลานเป็นอัมจรรย์สำหรับนั่งดู เมื่อแก๊วเชือกผูกที่ก้นท้ายรถออก วัวแต่ละตัวก็ถูกค้อนลงมา วัวบางตัวก็ก๊ิกคะนองเต็มที่ ยังไม่ทันค้อนก็กระโจนลงจากรถเองพอเท้าแตะพื้นปั๊บก็ออกแรงวิ่งสุดกำลังลากเด็กที่จับวัวแทบหน้าขมามาตามไปไม่เป็นท่า วัวทั้งหมดจะถูก “จับ” หรือถูกไปที่ราวพักวัวซึ่งมีป้ายชื่อของผู้เป็นเจ้าของวัวผูกติดไว้ในขณะที่นักเลงรุ่นเยาว์ก็ก๊ิกไม่แพ้วัว รถไม่ทันจอดสนิทก็รีบกระโดดลงหลังจากได้ตั้งจากพ่อแม่แล้วก็หายตามร้านปาเป่าลูกโป่งชิงรางวัลตามขอบลาน ในขณะที่บริเวณราวพักวัวก็เป็นทีสำหรับนักเลงวัวรุ่นใหญ่ที่มายืนดูความเรียบร้อยวัวที่มาจากคอกของตน หลายคนนั่งลงกับพื้นพลาญยกเหล้าขาวเข้าปากเป็นระยะ บางคนก็ยืนพิจารณาวัวของตนอย่างใจจดใจจ่อ บางคนเป็นนักเลงวัวรุ่นบู๊ที่ปากยังต้องเคียวหมากหยับ ๆ อยู่ตลอดเวลา พวกเขามีสีผิวคล้ำเพราะกล้าแดด หน้าตาคมเข้มดูจริงจัง สายตาเพ่งดูวัวซึ่งต่างสีต่างลักษณะ สีน้ำตาล ดำ ดำง บ้างก็ตัวสูง บ้างก็ตัวเตี้ย บางตัวกำลังคึกเอาหัววิดตัวข้าง ๆ บางทีมีอาการตื่นยืนนิ่ง ๆ เบ่งมองสายตามองไปรอบข้าง บางตัวก็ขี้เยียวไหลนองพื้น ถึงกระนั้นบรรยากาศรอบผืนลานวัวก็เต็มไปด้วยกลิ่นไอดินผสมกลิ่นฟางปนควันบูรีที่เคล้ากับเหล้าขาว คละเคล้ากับเสียงโชนจันทร์ถึงสรรพคุณของวัวแต่ละตัว

“ไอนี้แรง หนองตาพุด หัวย่ำข้าง วานขึ้นก็ท่าแรงวันนอกหลุดดูเรียบ”

ข่าวสารทำนองนี้มักแพร่กระจายอยู่ทั่วลานวัว ทำให้นักเลงวัวที่จากค่ายหรือคอกต่าง ๆ ก็พลัดเปลี่ยนแวะเวียนกันมาชมวัวที่ราวของนักเลงวัวคนอื่นแม้จะไม่รู้จักกันก็ตาม ในขณะที่ฝ่ายภรรยาของเหล่านักเลงวัวที่กำลังสารเวรอยู่บนตำรถขนวัวในการจัดเตรียมที่นั่งชมให้ตนกับลูกสาวมา้าถูกทำให้กลายเป็นเปลสำหรับเด็ก บ้างก็กำลังผูกเปลญวนเข้ากับแผงกั้นรถ

ด้านคนที่เป็นนายพวงส่วนใหญ่ก็นั่งรถปิกอัพตามมาที่หลังเมื่อมาถึงก็ตรงเข้ามาที่ราวพักวัวของตนตรวจดูความเรียบร้อยพรางควักเงินเลี้ยงเหล้าเลี้ยงเบียร์กับลูกน้องในพวง จากนั้นก็ไปจ่ายเงินค่าเช่ารถขนวัวที่ต้องมาอยู่ด้วยตลอดทั้งคืนจนลานเลิก ราคาเช่าขนส่งก็ที่แล้วจะตกลงกัน บางคนก็เหมาเอาเที่ยวละพันบาท บางคนก็นับตามจำนวนวัวตัวละ 100 บาท จากนั้นก็เตรียมเงิน 200 บาทให้กับลูกน้องที่อยู่ในทีมตนไว้คอยออกไปจับลากหมายเลขเปิด เงิน 200 บาทนั้นเป็น

เงินที่คนที่นำวัวมาร่วมวิ่งลานนั้นเหล่านักเลงวัวบอกว่าเป็นเงินช่วยค่าน้ำค่าไฟ ค่าไม้ทำราวกับเจ้าของลานซึ่งเป็นเจ้าภาพ จะจ่ายก็ต่อเมื่อเขาประกาศเชิญให้ออกไปจับฉลาก จ่ายเงิน 200 เจ้าของลานก็จะส่งน้ำดื่มโพลาลิสให้ครึ่งโหล เพื่อเป็นน้ำสำหรับสาดวัวตอนที่มันวิ่งลาน หรือถ้าเป็นผู้จัดที่มีหน้ามีตาทางสังคมหน่อย ทำทางมีเงินก็จะมีของชำร่วยประเภทผ้าขาวม้าแจกอีกด้วย

เข้าสู่ลานแห่งความเร็ว

ก่อนการแข่งขันวัวลาน นักเลงวัวผู้ที่จะเป็นผู้จัดหรือเป็นเจ้าภาพจะต้องกำหนดพวงหรือทีมที่จะเข้าร่วมการแข่งขัน ซึ่งโดยปกติทีมหนึ่งจะมีประมาณ 3 พวง พวงแรกจะเป็นพวงของเจ้าถิ่นคือที่วัวที่มาจากละแวกบ้านที่ลานวันนั้นตั้งอยู่ ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักจะใกล้ชิดอยู่กับบ้านผู้ที่เป็นเจ้าภาพครั้งนั้น ๆ หรือที่นักเลงวัวเรียกว่า “ท้องถิ่น” ส่วนอีก 2 พวงจะเป็นพวงที่รับเชิญ ซึ่งก็จะรวบรวมวัวที่อยู่ในละแวกบ้านใกล้เคียงหรือที่ตนเองรู้จักเป็นพรรคพวกกันอยู่แต่มาจากต่างหมู่บ้านกับทางฝั่งท้องถิ่น และเมื่อได้วัวครบตามที่เชิญหรือ “บอกวัว” ไว้พวงที่รับเชิญก็จะมีวัวมาร่วมวิ่งลานด้วยอีกประมาณ 80 – 120 ตัวรวมทั้งหมดในคำคืนหนึ่ง ๆ จะมีวัวมาร่วมวิ่งมากกว่า 200 ตัวเมื่อวัวทั้งหมดมาพร้อมกันยังสนามแข่งขัน โฆษกของลานที่ทางเจ้าภาพว่าจ้างมาจะเป็นผู้เริ่มดำเนินรายการและเป็นกรรมการไปพร้อม ๆ กัน โฆษกจะเริ่มเรียกนายพวงหรือตัวแทนที่นำวัวมาจับฉลากลำดับในการผูกวัวว่าใครจะได้เบอร์อะไร เช่น 1 – 2 หรือ 3 สมมุติว่าเจ้าถิ่นได้เบอร์ 1 และพวงที่รับเชิญได้ลำดับที่ 2-3 ตามลำดับ ดังนั้นผู้ที่ได้เบอร์ 1 จะเป็นผู้ผูกวัวเล่นก่อน อย่างไรก็ตามโดยมารยาทในลานวัวแล้วเจ้าถิ่น เจ้าถิ่นหรือท้องถิ่นที่จะเป็นผู้ที่ผูกวัวก่อนเสมอ ส่วนเบอร์ 2 และเบอร์ 3 ก็เป็นเพียงการจับฉลากกันตามธรรมเนียม นอกจากการจับฉลากหาลำดับการผูกวัวตามจำนวนพวงแล้ว ในแต่ละเกมส์ หรือที่นักเลงเรียกกันว่า “เปิด” กล่าวคือในแต่ละเปิดก็จะมีวัวที่มาจากกลุ่มย่อยของแต่ละพวงอีก ดังนั้นจึงมีการจับฉลากอีกครั้ง การจับฉลากนั้นทางเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดเตรียมฉลากเขียนหมายเลขลงในกระดาษสีขาวแต่ส่วนใหญ่มักนิยมใช้เลขจากกระดาษปฏิทิน มีเลข 1 – 12 ตามจำนวนเปิดเพราะ 1 พวงจะมีทั้งหมด 12 เปิด หรือ 12 เกมส์นั่นเอง ส่วนลำดับการเข้าจับฉลากก็ขึ้นอยู่กับ ว่าก่อนเริ่มแข่งขันโฆษกเดินจกรายชื่อคนที่นำวัวมาจากวัวมูมด้านไหนของลานก่อน ซึ่งรายชื่อดังกล่าวทางเจ้าภาพจะเขียนป้ายติดไว้ที่ราวพักรวรอบ ๆ ลานวัว นักเลงวัวทุกคนที่นำวัวมาจะต้องนำวัวไปผูกพักรวให้ตรงตามรายชื่อที่ติดไว้ ดังนั้นรายชื่อจึงเรียงลำดับจากมูมลานที่โฆษกเดินจกรายชื่อในช่วงแรก

การผูกวัวดังที่กล่าวแล้วว่า 1 พวง จะเล่นกันทั้งหมด 12 เปิด ในแต่ละเปิดจะมีวัวเข้าแข่งขันทั้งหมด 19 ตัว ตัวที่ 1 – 17 เรียกว่าวัวคน ตัวที่ 18 เป็นวัวรองและตัวที่ 19 จะเป็นวัวนอก การแข่งขันจะกำหนดให้วัวรองกับวัวนอกเท่านั้นที่วิ่งประชันฝีเท้ากัน ส่วนวัวตัวอื่น ๆ จะ

ทำหน้าที่วิ่งประคองเป็นคานไม่ให้ว้รองกับว้นอกวิ่งเข้ามาใกล้เสาเกียดเพียงอย่างเดียว ว้รคาน และว้รองจำนวน 18 ตัวนั้นจะเป็นว้ที่มาจากนักเลงว้ฝ่ายเดียวกัน คือมาจากหลายเจ้าของแต่มา รวมในพวงหรือทีมเดียวกัน ซึ่งแต่ละเจ้าของที่รวมกันเป็นพวงนั้นจะต้องมีว้อย่างน้อย 8 ตัวขึ้นไป พอถึงเวลานำว้มาผูกก็จะผูกสลับกันไป ตัวอย่างเช่น ว้หมายเลข 1 พวง 1 เมื่อวิ่งเปิดแรก จบลง เปิดต่อไปว้ของเจ้าของหมายเลข 1 จะพักแล้วให้ว้หมายเลข 2 ลงวิ่งแทนหมุนเวียนกัน ดังนี้จนครบ 12 เปิด แล้วจึงเป็นหน้าที่ของพวงที่ 2 และ 3 ต่อไป ส่วนว้นอกนั้นจะเป็นว้ของ พวงที่ 2 และที่ 3 ที่จะสลับกันลงมา “ทับ” หรือประกบกับว้รองของพวงที่ 1 และเมื่อพวงที่ 2 ทำหน้าที่เป็นว้คานของพวงที่ 1 และพวงที่ 3 ก็จะทำหน้าที่เป็นว้นอกสลับกันไปเช่นกันจน ครบทั้ง 3 รวมเป็นการแข่งขันทั้งสิ้น 36 เปิด อย่างไรก็ตามในการแข่งขัน 1 เปิด ว้แต่ละตัวก็ ยังมีความหมายที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

ว้คาน หมายถึงว้ที่ในการแข่งแต่ละเปิดจำนวน 18 ตัว

ว้หนู หมายถึงว้ที่ 1 ถึงตัวที่ 10 โดยมีสองเจ้าของเจ้าละ 5 ตัว ว้หนูจะถูก เปลี่ยนออกเมื่อวิ่งครบ 2 เปิด

ว้ปลาย หมายถึงว้คานตัวที่ 11 – 18 จะเป็นว้ของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นคนละเจ้ากับ เจ้าของว้หนู ว้ปลายจะถูกเปลี่ยนออกทุกเปิดเพราะต้องออกแรงวิ่งมากกว่าจึงเหนื่อยมากกว่าว้ หนู

ว้รอง หมายถึงว้ตัวที่ 18 ที่จะต้องแข่งกับว้นอก

ว้นอก หมายถึงว้ตัวที่ 19 ซึ่งเป็นของพวงที่ 2 หรือ 3 ที่จะต้องสลับสับเปลี่ยนกัน เป็นว้นอกตลอดการแข่งขันจำนวน 12 เปิด

ซึ่งตัวอย่างการจัดลำดับการผูกว้ที่สามารถแจกแจงออกเป็นตารางอย่างคร่าว ๆ ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงการจัดฉากผูกวัวในแต่ละรอบการเล่นวัวลาน

เปิดที่	วัวหนุ (เบอร์)	วัวปลาย (เบอร์)	วัวรอง (เบอร์)	วัวนอก (เบอร์)
1	11และ12	1	1	2
2	11และ12	2	2	3
3	1 และ 2	3	3	2
4	1 และ 2	4	4	3
5	3 และ 4	5	5	2
6	3 และ 4	6	6	3
7	5 และ 6	7	7	2
8	5 และ 6	8	8	3
9	7 และ 8	9	9	2
10	7 และ 8	10	10	3
11	9 และ 10	11	11	2
12	9 และ 10	12	12	3

เมื่อจับฉลากเรียบร้อยแล้วการแข่งขันวัวลานเปิดแรกของค่ำคืนก็จะเริ่มขึ้น วัวลานจะถูกนำมาผูกกับเชือก “เนื่อง” หรือ “นาว” แล้วแต่บางที่เรียก อย่างแถบบ้านแหลมจะเรียก “นาว” ซึ่งก็คือเชือกมะนิลา เริ่มต้นตัวที่ 1 ที่เสากีเขยเป็นตัวแรกแล้วผูกเรียงต่อมาเป็นตัวที่ 2-3-4 จนถึงตัวที่ 18 การวางวัวลานจะต้องผูกให้ได้ระยะห่างระหว่างตัววัวให้พอเหมาะ ถ้าผูกแน่นเกินไปวัวลานจะวิ่งไม่ออก แต่ถ้าผูกห่างเกินไปวัวลานอาจจะ “ปลิ้น” หรือหลุดไปซ้อนทับกับตัวที่อยู่ติดอยู่ติดกันทั้งจากด้านในและด้านนอก เมื่อผูกวัวลานเสร็จครบทั้ง 17 ตัว ก็จะเป็นการเปิดตัววัวรองเสียงเพลงในลานวัวก็บรรเลงเพลงเขยเป็นการต้อนรับวัวรอง นักเลงในลานต่างก็จับจองที่วัวตัวที่กำลังถูกนำออกมาจากฝูงชนข้างสนามท่ามกลางคึกคักของคนที่จับวัวราว 4-5 คน แต่จะมีคนจับเพียงคนเดียวที่เหลือจะถือปฏึกคอยแทง ว่ากันว่าการแทงในลักษณะดังกล่าวเป็นการกระตุ้นให้วัวตื่นตัวออกอาการ “ริก” หรืออาการระริกกระริที่ไ้วิ่งลาน เลือกลมสูบฉีดพร้อมที่ลงสนามประลองฝีเท้า ในขณะเดียวกันเมื่อผูกวัวลานทั้ง 18 ตัวเรียบร้อยแล้ว โฆษกผู้ดำเนินรายการก็จะกล่าวเชิญวัวนอกหรือวัวตัวที่ 19 เข้าสู่ลาน จุดเด่นของวัวตัวที่ 19 อยู่ที่การที่ผู้ชมหรือนักเลงวัวตามขอบลานมักจะไม่ค่อยรู้ว่าวัวนอกจะวิ่งเข้ามาจากทางด้านไหนของลาน ดังนั้นจึงต้องคอยระวังให้ดี

เพราะว่านอกอาจจะวิ่งหลุดเข้าไปในท่าช่องทางที่ตนเองยืนอยู่ก็ได้ ในขณะที่ดนตรีบรรเลงเพลงเชิดอีกครั้งเจ้าวักระโจนเข้ามาท่ามกลางฝูงชนนักเลงว้าวอย่างบ้าคลั่งพร้อมการรุมแท่งจากกลุ่มเจ้าของววนอกตัวนั้นให้มันตื่นตัว กระโดดโลดเต้นไปมารอบ ๆ ลานโดยมีคนจับเพียงคนแต่มีคนแท่ง 4 – 5 เช่นกัน การลงปลูกในลักษณะดังกล่าวนอกจากจะเป็นการกระตุ้นให้ตื่นตัวตามความเชื่อของเหล่านักเลงว้าวแล้ว ในด้านกลับกันมันยังเป็นแสดงให้เห็นนักเลงว้าวคนอื่นๆ ที่อยู่รอบ ๆ ขอบลานต่างเห็นถึงศักยภาพของเจ้าวัตัวนั้น ๆ เพราะหลังจากที่ววนอกกำลังวิ่งเต้นจนรอบลานเพื่อที่เจ้าของจะจับผูกเป็นครั้งที่ 19 นั้นต้องใช้เวลาร่วมหลายนาทีเลยทีเดียว ซึ่งการกระทำในลักษณะดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้นักเลงว้าวที่จะตัดสินใจลงเงินเดิมพันมากน้อยเท่าไร โดยดูจากลักษณะของเจ้าวัตัวดังกล่าว อย่างไรก็ตามเมื่อสามารถหยุดว้าวจนพอสักได้แล้ว คนที่ทำหน้าที่ผูกว้าวก็ต้องพยายามไต่หัวของตนให้ “ไต่หน้า” หรือล้าหน้าว้าวรองเข้าไว้เพื่อให้หัวของตนนั้นได้เปรียบและเมื่อเห็นว้าวสถานการณ์ของตนได้เปรียบในระหว่างที่วิ่งกันไปดังกันมาอยู่นั้นก็รีบคล้องเชือกผูกว้าวและปล่อยทันที ขณะที่คนจับว้าวคันซึ่งมีอยู่แล้ว 1 คน ต่อว้าว 1 ตัวก็ต้องรีบปล่อยว้าวที่ตนจับทันทีเช่นกัน ซึ่งเป็นช่วงชิงไหวชิงพริบเลยทีเดียว ฝ่ายที่ช่วงชิงจังหวะได้ดีกว่าก็จะทำให้ว้าวของตนเป็นฝ่ายได้เปรียบในการแข่งขัน เมื่อว้าวถูกปล่อยวิ่งเป็นวงกลมคนจับว้าวเหล่านั้นก็ต้องรีบวิ่งออกมาอยู่บริเวณขอบลาน คอยส่งเสียงไล่ว้าวของตนให้วิ่งให้เร็วเท่าที่จะเป็นไปได้ พอว้าวได้ครบ 3 รอบตามกติกาของนักเลงว้าวก็จะอนุญาตให้เริ่มแทงแท่งด้วยปลูกได้เพื่อกระตุ้นให้ว้าวออกแรงวิ่งให้เร็วยิ่งขึ้น การแทงว้าวจะต้องแทงเฉพาะว้าวที่มาจากฝ่ายของตนเองเท่านั้น ห้ามแทงว้าวของฝ่ายตรงข้ามเป็นอันขาดเพราะจะถูกปรับแพ้ทันที หรืออาจถูกกลุ่มนักเลงของว้าวฝ่ายตรงข้ามรุมประหัตประหารเอาก็เป็นไปได้

การตัดสินใจแพ้ชนะจะพิจารณาระหว่างว้าวรองกับววนอกเท่านั้น เช่น ถ้าววนอกสามารถวิ่งแซงเข้าด้านในแล้วรากว้าวรองตามไปอย่างไม่เป็นขบวนได้ถือว่าววนอกเป็นฝ่ายชนะ แต่ถ้าว้าวรองวิ่งนำไปจนววนอกตามไม่ทันจน “หลุดตุต” หรือปลิ้นหลุดเข้าข้างหลังว้าวรอง ก็ถือว่าว้าวรองหรือคานเป็นฝ่ายชนะ หรือในอีกกรณีหนึ่งถ้าเชือกพรวนของววนอกหรือว้าวรองขาดให้ถือว่าฝ่ายที่เชือกพรวนขาดเป็นฝ่ายชนะ การแพ้ชนะไม่ว่าด้วยกรณีใดก็ตาม กรรมการหรือโหมกที่เป็นคนคนเดียวที่มีอำนาจในการตัดสินชี้ขาดโดยการเป่านกหวีดแล้วประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะ หากมีการโต้แย้งใด ๆ เกิดขึ้นตัวโหมกเท่านั้นที่จะเป็นผู้อธิบายให้ผู้กรณีเข้าใจว่าแพ้ชนะกันอย่างไร และในที่สุดเรื่องก็จะจบลงได้โดยทั้งสองฝ่ายต้องเข้าใจในเหตุผลที่โหมกชี้แจง

โหมกหรือคนพากย์ว้าวลาน ถ้าพากย์สนุก คนดูก็ไม่ว่างเหงาหวานอนดูกันได้จนสว่าง โหมกต้องเป็นคนพูดที่มีศิลปะในการพูด มีลูกเล่นลูกฮาและยังต้องจำว้าวแม่น พอชกว้าวออกมา

ต้องผบออกชื่อเสียงความเป็นมาของวัวตัวนั้น ๆ ได้ทันที นอกจากนั้นต้องเป็นคนที่คอย “เปรียบวัว” คือพูดจาชักจูงให้นายพวงแต่ละพวงส่งวัวที่ดี ๆ มีชื่อมาร่วมในการแข่งขันแต่ละเปิด คนดูจะได้สนุกบรรยากาศลานวัวจะได้ไม่กร่อย และหน้าที่ที่สำคัญคือเป็นคนชี้ขาดตัดสินผลการแข่งขัน นอกจากนี้คนที่เป็โฆษกยังต้องสร้างปฏิสัมพันธ์กับ เจ้าของลาน นายพวง นักเลงวัวและแม่ค้าตามขอบลาน การพูดจาสัพยอกหยอกล้อจึงมิให้ไ้ได้ยินเป็นระยะ ๆ ตลอดคำกิน เช่น “เหม....แม่ค้าหอยลานนี้สวยจังเว้ย” เสียงโฆษกแซวแม่ค้าขายหอยทอดเรียกเสียงเฮฮาจากนักเลงรอบขอบลานเป็นระยะ จะปล่อยให้บรรยากาศเงียบเหงาไม่ได้ “แสงสุริย์ ดอนเคล็ด ก็ยังเต็มทิมเหมือนเดิมละ” คนเป็นโฆษกยังต้องส่งเสียงทักทายนายพวง หรือคนที่นำวัวมาอยู่เสมอเมื่อเห็นใครเดินเข้ามาในลาน โดยเฉพาะคนที่ตนรู้จัก หรือที่เรียกว่า “ซง” การ “ซง” ก็คือการเชิร้นั่นเองการที่โฆษกกล่าวถึงบุคคลใดออกอากาศก็จะทำให้บุคคลนั้น ๆ เป็นที่รู้จัก การเชิร้นอกจะออกชื่อเจ้าของวัวและวัวแล้วยังต้องสามารถบอกระสบการณ์ของวัวและผู้เป็นเจ้าของได้ด้วย

เดิมพัน แพ้ ชนะ บทอำลาลานวัว

“คานนี้มันคานเค็ดของป้าหนุ่ม ห้วนาเขานะเนีย”

เสียงโฆษกให้ข้อมูลกับคนขอบลาน ในขณะที่กลางลานก็มีชายหนุ่มอายุราว 30 ปี ก้าวเข้าไปในลาน เขาจะมีสถานภาพเป็นป้าหรือเสียได้อย่างน้อยก็ตลอดคำกินนี้ เมื่อวัวพวงของเขาถูกนำออกมาผูก ตัวเขาจะเดินนำหน้าขบวนวัวของเขาออกมาจากขอบลาน ข้างกายรายล้อมด้วยลูกน้องที่บ้างสูงวัยกว่า บ้างก็อ่อนวัยกว่า บางคนจับวัวชิงขัง บางคนเดินตามในมือถือปูกกอยแทงวัว มีบางคนเสียงดีใจกล้าบ้าบิ่นก็ออกเสียงโห่ทำให้ลูกคู่ที่เดินตามในขบวนโห่รับ ในขณะที่ลูกพวงของกลุ่มตนกำลังผูกวัวคานอยู่ สิ่งที่สำคัญคือนายพวงเจ้าของวัวต้องเข้าไปดูเลอย่างใกล้ชิดเพื่อไม่ให้ลูกน้องผูกวัวชิดกันเกินไป เพราะถ้าผูกชิดหรือเบียดกันจนเกินไปจะทำให้วัววิ่งไม่ออกอาจแพ้วานอกได้ เมื่อเชือกพรวนบนคอวัวทุกตัวถูกผูกเรียบร้อยแล้วลูกน้องคนที่ถือปูกไว้ใ้มือก็ต้องกระตุ้นวัวเล็กน้อยด้วยการตีมปูกกลงบนตัววัวให้วัวตื่นตัวพร้อมเข้าแข่งขัน

“เฮ้าฝ่ายววนนอกเตรียมตัวเลย.....คานเขาพร้อมแล้วจ้า”

โฆษกส่งเสียงสำเนียงลูกเล่นออกอีกเช่นเคยเพื่อให้ทั่วกันทราบว้าวคานผูกเรียบร้อยแล้ว

“คานนี้รวมแล้วเป็นแสนทั้งนั้น ขอโทษครับคานแรงไปหน่อย แล้วเราเอาของไม่ดีไปทับก็ไม่มีใครเขาว่าหรอกแต่ศักดิ์ศรีมันหมด นั้น....มันต้องอย่างนั้น”

เสียงโฆษกพูดต่อด้วยถ้อยคำช่วยให้ฝ่ายวุ่นนอกซึกว้าวตัวที่ดี ๆ ออกมาทับหรือประกบ
แข่ง และเสียงพูดยังไม่ทันจบลงกลุ่มคนดูที่อยู่ตามขอบลานก็พากันแหวกเป็นทางโค้งหลบทางให้
ว้าวตัวหนึ่งกระโจนเข้ามาในลานอย่างคึกคะนองลากเอาคนที่วิ่งมา 3 – 4 คนเข้ามาอย่างไม่เป็น
ขบวน มันวิ่งลากคนวิ่งไปกว่าครึ่งลานกว่าจะหยุด โดยมีพี่เลี้ยงอีก 2 คนคอยถือปฏักไล่แทงเป็น
การอุ้มเครื่องจนเข้าวุ่นนอกตัวนั้นมันคิดหน้าคิดหลังเป็นระวิงรับกับเสียงดนตรีที่บรรเลงเพลงเชิด
อย่างเข้าจังหวะ ในขณะที่กลางลานกำลังสรวนอยู่กับการจับวุ่นนอกจอมพยศ พื้นที่บริเวณที่นั่ง
โฆษกก็เต็มไปด้วยชายหนุ่มวัยฉกรรจ์จับกลุ่มกันส่งเสียงอื้ออึง

“ฝ่ายไหนเป็นต่อ” เสียงโฆษกเอ่ยถามจากบนเวที

“วุ่นนอกเป็นต่อ” นักเลงว้าวคนหนึ่งตะโกนตอบ

พวกเขาเหล่านั้นมักจะมีข้อมูลว้าวแต่ละตัวอยู่ในสมองเรียบร้อยแล้วและพร้อมจะนำ
ออกมาใช้ทุกเมื่อ ดังนั้นพอเห็นว้าวก็พอที่จะเดาได้ว่าว้าวของฝ่ายไหนจะเป็นต่อหรือเป็นรอง ซึ่งก็
เป็นหน้าที่ว่าสุดแท้แต่ใครจะต่อรองฝ่ายไหนราคาเท่าไร ใครจะถือหางฝ่ายไหน

“สามสองรอง” “สามต่อ....” “เฮ้ย ! สามรองเร็ว”

น้ำเสียงออกเหนือดั้งขึ้นอีกครั้ง บรรณายาศึกคึกแกมสับสนำดู นักเลงว้าวแต่ละคน
พยายามเสนอราคาเพื่อคู่เล่นพนัน “เฮ้ย! สามต่อเร็ว” ชายหนุ่มคนหนึ่งตะโกนขึ้นพรางหูสามนิ้วขึ้น
เหนือหัว นอกจากการสื่อสารด้วยคำพูดแล้ว เหล่านักเลงว้าวลานยังมีการสื่อสารด้วยสัญญาณมือ
การต่อรองอัตราเงินเดิมพันกันด้วย โดยปรกติถ้าเขามือลง จะหมายถึงจะขอเป็นฝ่ายต่อ แต่ถ้า
หงายมือขึ้นก็จะขอเป็นฝ่ายรอง ดังตัวอย่างในกรณี “สามต่อ” ก็จะหมายความว่าพวกเขาจะเล่นว้าว
นอกในอัตราต่อสามเอาหนึ่งและต้องส่งสัญญาณมือด้วยการชูสามนิ้วคว่ำมือลง แต่ถ้าจะเป็นฝ่าย
รองก็จะชูสามนิ้วแล้วหงายมือขึ้น “กูรองพันหนึ่ง” เมื่อคู่พนันทั้งฝ่ายตกลงกันได้ก็จะจับมือกันเป็น
สัญญา

ในขณะที่กลางลานว้าว ฝ่ายวุ่นนอกจอมพยศกำลังกระโดดเต้นซัดขึ้นคนจับไม่ยอมให้ผูก
ง่าย เจ้าตัวนี้มันเชื่อว่าดอกจานเป็นที่ลือกันทั่วขอบลานว่ามันเป็นว้าวลาวชื่อมาในราคา 5 หมื่นป้า
เล็ก ปากขาด ผู้เป็นเจ้าของเดินเข้าควบคุมการผูกอย่างใกล้ชิดเพราะถ้าขึ้นปล่อยให้คลาดสายตาอาจ
เกิดกรณี “สับหลอก” ขึ้นได้ ซึ่งการสับหลอกนั้นจัดเป็นเล่ห์เหลี่ยมของฝ่ายวุ่นนอก โดยเมื่อเห็น
ว่าฝ่ายว้าวคานแรงเวลาผูกวุ่นนอกก็จะผูกหลวม ๆ ถือว่าทำผูกแต่ล้วงไม่ติด หรือผูกไม่แน่นนั่นเอง
เวลาปล่อยว้าวให้วิ่งวุ่นนอกก็จะหลุด รอบนั้นถือว่าเป็นโมฆะต้องแข่งแต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับกรรมการผู้
เป็นโฆษกผู้ชี้ขาดที่อาจจะให้แข่งใหม่หรือปรับให้แพ้ตามแต่ว่าใครพวกใดใครทุกฝ่ายต้องยอมรับ
ทั้งนี้เพราะในขณะที่วุ่นนอกหลุดว้าวคานซึ่งมีทั้งหมด 18 ตัวต้องใช้เวลาพอสมควรจึงจะสามารถ

หยุดได้ต้องวิ่งฟรีไปอย่างน้อย 3-4 รอบเสียแรงไปเปล่า ๆ ปลี ๆ และในกรณีที่วันออกผูกหลุดติดต่อกันสองครั้ง โฆษกก็มีสิทธิ์ในการระงับการแข่งขันในเปิดนั้นได้

คุณลุงบุญรอด โฆษกผู้เชี่ยวชาญวัวลานอีกท่านหนึ่งเล่าว่า ตอนที่ปล่อยวัวถือเป็นช่วงที่สำคัญมากที่สามารถกำหนดชะตาชีวิตของวัวตัวนั้นเลยก็ว่าได้ว่าจะแพ้หรือชนะ พี่เลี้ยงของทั้งสองฝ่ายจะต้องคอยกระตุ้นให้วัวของตนคอยขยับแข้งขยับขาเตรียมพร้อมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะวัวนอกซึ่งเป็นวัวที่ต้องวิ่งมากกว่าใคร ในขณะที่ผู้คนที่ผู้ต้องพยายามไต่ให้วัวให้ได้หน้า คือพยายามให้ลำหน้าวัวรองเข้าไว้คนผู้จะต้องคอยสังเกตให้ดี โดยถ้าเห็นว่าวัวของตนอยู่ในตำแหน่งที่ได้เปรียบก็ต้องรีบผูกให้ติดและรีบปล่อยวัวทันที ข้างฝ่ายวัวลานเมื่อเห็นวันนอกปล่อยก็ต้องรีบปล่อยทันที เรียกว่าเป็นการชิงไหวชิงพริบหรือทายใจกันเพราะถ้าเป็นฝ่ายที่ปล่อยช้าก็จะเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบ

ในขณะที่กลางลานพอทุกอย่างพร้อมนักเลงวัวผู้เป็นพี่เลี้ยงก็ปล่อยวัวออกไปทันที ทุกตัวนับตั้งแต่โคนเสาเกียดต่างกระโจนออกจากมือของพี่เลี้ยงอย่างคึกคะนองฝน เสียงร้อง “ฮีย ๆ” ของเหล่ากองเชียร์ดังขึ้นอย่างอื้ออึง ส่วนเจ้าดอกจานวันนอกของป่าหนุ่มดูท่าว่าพี่เลี้ยงมันจะผูกได้ไม่ค่อยดีนัก เพราะเมื่อปล่อยไปแล้วปรากฏว่าเจ้าดอกจานเป็นฝ่ายวิ่งตามวัวรอง

“สามารถผ่าน....คราวนี้จะทีมจะแข่งจะแย่งกันยังงี้ก็เชิญตามสบาย”

เสียงโฆษกอนุญาตให้แข่งได้หลังจากที่วัววิ่งผ่านไปสามรอบ ซึ่งตามกติกาจึงลงปลูกเร่งวัวได้ ฝ่ายวัวลานจะมีคน 2 คน คนหนึ่งคอยสาธยายอีกคนคอยแทงวัว ปลูกของเขาจะมีความยาวเป็นพิเศษซึ่งจะทำหน้าที่คอยวิ่งไล่แทงวัวพวงของตน เรียกว่า คนแทงลาน ส่วนคนที่แทงวันนอกจะมีก็คนที่ได้ขึ้นเรียงรายอยู่รอบ ๆ ขอบลานเมื่อวันนอกวิ่งผ่านมาก็วิ่งไล่แทงทันทีทำในลักษณะนี้กันเป็นทอด ๆ

พวงวัวยังคงวิ่งต่อไปรอบแล้วรอบเล่า เจ้าดอกจานยังคงวิ่งตามหลังวัวรองอยู่ตอนนี้ อัตราต่อรองจากเหล่านักเลงวัวที่เดิมพันถือหางมันเริ่มเปลี่ยนแปลง จากที่เคยเป็นต่อ เปลี่ยนมาเป็นเสมอ แล้วพลิกกลับมาเป็นรอง

“เฮ้อสิบรอบผ่าน ยี่สิบรอบผ่าน”

เสียงโฆษกประกาศจำนวนรอบอยู่เป็นระยะ ยังต้องวิ่งมารอบวัวก็ยังเสียเปรียบ ดูเหมือนเจ้าดอกจานวันนอกของเปิดนี้จะเริ่มอ่อนแรงลงทุกทีแต่เชือกพรวนที่คล้องคอม้อยู่ทำให้มันถูกวัวลานลากไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

“เฮ้อสี่สิบรอบผ่าน”

กลางแพ้เริ่มปรากฏชัดขึ้นเจ้าดอกจานมันเริ่มวิ่งคอดกแม้พยายามจะยกหัวขึ้นแต่ท่าที่ก็ป้อแป้เต็มที เห็นอย่างนี้คนแทงวัวตามริมขอบลานเริ่มแทงกันหนักมือขึ้น ปลูกทีมลงไปทีสะโพก

ครั้งแล้วครั้งเล่าทุกครั้งไม้ปฏักจะจิกเข้าที่เนื้อของมันแล้วดีดออกเป็นแรงส่งให้เจ้าดอกจานวิ่งต่อไปข้างหน้าได้เหือกเพื่อเจอบคนที่ถือปฏักอีกคนที่อยู่ข้างหน้า

“ปืดๆๆๆๆ” และแล้วก็รู้ผลชนะ เมื่อเสียงเป่านกหวีดยาวเป็นสัญญาณให้ยุติการแข่งขันจากโฆษกที่นั่งอยู่บนเวทีปนกับเสียงดนตรีที่ขึ้นเพลงโอคขึ้นรับความพ่ายแพ้ของเจ้าดอกจาน เมื่อเขาเห็นว่ามันถูกลากไม่มีทางตามทันอีกทั้งยังร่นเข้ามาอยู่หลังวัวร์อง ถึงตอนนี้เงินเดิมพันคงสะพัดในมือพวกที่ถือหางวัวร์อง คนที่รองไว้ตั้งแต่แรกร้องดีใจก่อนที่จะรับเงินเข้ากระเป๋าก่อน เมื่อมีคนได้ก็ต้องมีคนเสีย เป็นที่กล่าวกันในเชิงติดตลกว่า นักเลงวัวร์ที่มีกนิยมนำผ้าขาวม้าติดตัวมาด้วยทุกครั้งก็ใช้ประโยชน์มันก็ในตอนที่เสียเงินเดิมพันเพราะต้องอาศัยผ้าขาวคลุมหัวเดินหนีไปในความมืดรอบๆ ขอบลานเพราะไม่มีเงินจ่าย

“นายพวง” สายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน

“คนเป็นนายพวงต้องกล้าพูด กล้าทำ กล้าได้ กล้าเสีย เอาทุกอย่าง ใครไม่เอาเราเอา”

คำพูดดังกล่าวเป็นคำบอกเล่าถึงคุณลักษณะสำคัญของการเป็นพวงวัวร์องที่ดีในสายตาของโฆษกวั้วชื่อดังแห่งบ้านดอนมะขาม หรือที่รู้จักกันในหมู่นักเลงวัวร์องว่า ลุงซูป ดอนมะขาม คุณลุงซูป กล่าวถึงลักษณะของการเป็นนายพวงว่าต้องเป็นคนที่มีลักษณะเป็นผู้นำ กล้าได้กล้าเสีย มีความสามารถปกครองคนได้ มีบารมีพอที่จะเคลียร์ปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับคนอื่นได้ในกรณีที่มีเรื่องราวเกิดขึ้นเนื่องมาจากการแข่งวัวร์อง เมื่อก่อนนายพวงส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ทำไร่นาเหมือนๆ กัน แต่ปัจจุบันมาจากหลากหลายอาชีพ อย่างพวกพ่อค้า นักธุรกิจ ตลอดจนนักการเมืองท้องถิ่น และในอดีตร่วม 10 กว่าปีที่ผ่านมามีนายพวงบางรายที่เป็นพระระดับเจ้าอาวาส โดยมีลูกศิษย์ลูกหาคอยซื้อวั้วถวายวัดอยู่เรื่อย ๆ โดยมีวัดในจังหวัดเพชรบุรีที่ดัง ๆ ในเรื่องวัวร์องและเลี้ยงวัวร์องในวัดมากมายเช่น วัดเสาวคนธ์ วัดเวียงคอย วัดถ้ำแก้ว วัดหนองส้ม เป็นต้น โดยมีเด็กวัดทำหน้าที่เลี้ยงวัวร์อง ส่วนพระมีหน้าที่คอยควบคุมดูแล

“คืนนี้ สส.....ให้พัฒลมา 15 ตัว”

“สำหรับฝัานวม 20 ฝัาน อด.....เขาเอามาช่วย”

เสียงโฆษกประกาศผ่านเครื่องขยายเสียงดังขึ้นเป็นระยะ ๆ ในระหว่างที่การเล่นวัวร์องกำลังดำเนินผ่านไป ในคำคืนหนึ่งถือเป็นธรรมเนียมที่โฆษกต้องประกาศชื่อสปอนเซอร์ผู้สนับสนุนรายต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นนักการเมืองและนักธุรกิจท้องถิ่น จึงถือเป็นธรรมดาในแวดวงวัวร์องที่นักการเมืองท้องถิ่นที่ต้องการคะแนนเสียง ประารถนาให้ชื่อตนได้ประกาศท่ามกลางฝูงชนในลานวั้วให้พวกเขาเหล่านั้นได้รับรู้ว่าตนเองมีความใจกว้างและมีน้ำใจเพียงใด นักการเมืองท้องถิ่นบางคนมีวิธีการสร้างฐานคะแนนเสียงด้วยการออกเงินซื้อวั้วตัวดัง ๆ ราคาแพง ๆ ให้แก่บรรดากำนัน

หรือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้กว้างขวางของท้องถิ่น ซึ่งมักจะเป็นนายพวงอยู่ด้วย อย่างเช่นวัวตัวหนึ่งราคา 60,000 บาท ก็ให้ผู้ใหญ่บ้านออก 10,000 บาท ที่เหลือตนจ่ายให้ วัวที่ซื้อມาจะเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ใหญ่บ้านคนนั้น เมื่อถึงหน้าเลือกตั้งแน่นอนว่า “บุญคุณย่อมทดแทน” ด้วยการหาคะแนนเสียงจากลูกบ้านให้

อย่างกรณีของนักเลงวัวที่รู้จักกันคิบนฝืนลานวัวอย่าง ส.ท. ทุ่ ที่อดีตดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาเทศบาลอำเภอเมืองเพชรบุรี เขาเป็นคนที่ไม่ได้เลี้ยงวัวลานเลยแม้แต่ตัวเดียว โดยตัวเขาเองมีธุรกิจเดินรถโดยสารอยู่ในตลาดเมืองเพชรบุรี แต่เป็นคนที่ชอบเที่ยววัวลานเป็นประจำ และวางเงินเดิมพันครั้งละมาก ๆ คือไม่ว่าจะได้หรือหรือเสียจะต้องมียอดเงินหลักหมื่นหลักแสน ทุกครั้งจนเป็นที่ล่ำลือกันอย่างมากในหมู่นักเลงวัว เขามักถูกเชิญให้เข้าร่วมการแข่งขันวัวในหลาย ๆ ลานของเมืองเพชรบุรี โดยเฉพาะแถบพื้นที่อำเภอเมืองในฐานะนายพวงวัวลาน ส.ท. ทุ่ กล่าวถึงการจัดหาวัวของเขาว่า

“เมื่อพรรคพวกที่ชอบวัวเหมือนกันเขาบอกให้หาวัวพวงดี ๆ ไปช่วยหน่อยเราก็ต้องช่วยเขาโดยการบอกพรรคพวกที่ชอบวัวเหมือนกันให้เขาไปช่วย อย่างกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านที่เขาเป็นนายพวงแล้วเรารู้จักชอบพอกัน พอบอกเขาก็จะเอาวัวไปช่วย แต่ไปในนามเราก็คือวัว ส.ท. ทุ่ โดยเราต้องเป็นคนออกค่าใช้จ่ายทุกอย่างเพราะเขาเอาวัวมาช่วยแล้วจะให้เขาออกเงินอีกไม่ได้ถ้าทำอย่างนั้นพรรคพวกเขาก็ไม่เอาเรา ไม่ว่าจะเป็น คำน้า ค่างรถ ตลอดจนค่าขนมเด็ก ๆ ที่เลี้ยงวัวเราต้องเป็นคนออกทั้งหมดถือว่าเป็นการช่วยกัน”

สิ่งที่ ส.ท. ทุ่ มักย้ำเสมอว่าการเล่นวัวลานไม่ได้อะไรมีแต่ขาดทุนกับเสมอตัวแต่คนเพชรบุรีนิยมเล่นกันมาถึงปัจจุบันก็เพียงต้องการที่จะอนุรักษ์และสนับสนุนการเล่นพื้นบ้านของคนเมืองเพชรให้คงอยู่ต่อไปและยังเป็นการช่วยเพิ่มมูลค่าของปศุสัตว์ เพราะถ้าวัววังดีเกษตรกรผู้เลี้ยงก็ขายได้ราคากว่าที่จะขายแต่เพียงเนื้อเท่านั้น

ดูเหมือนนักการเมืองท้องถิ่นอย่าง ส.ท. ทุ่ จะไม่ได้สนใจวัวลานเข้าขั้นที่จะเรียกว่า “นักเลงวัว” ได้เพราะไม่ได้เลี้ยงวัวด้วยตนเองเหมือนนายพวงคนอื่นๆ แต่การเป็นผู้ให้การอุดหนุนนายพวงรายย่อยมากมายรวมกับรางวัลที่เป็นสปอนเซอร์ให้และการร่วมลงเงินเดิมพัน แต่ผลตอบแทนก็ดูจะคุ้มค่าไม่น้อยทีเดียวกับการเป็นที่นับถือเคารพเกรงใจจากคนในแวดวงวัวลาน รวมถึงคนที่มิใช่เสียงระดับ สส. ด้วย

นักการเมืองท้องถิ่นรุ่นใหม่อย่าง อบต. เบะ ห้วยนา ดูจะมีเส้นทางทางการเมืองท้องถิ่นที่แตกต่างจาก ส.ท. ทุ่ อยู่ที่การที่เขาเป็นนักเลงวัวลานด้วยของพื้นที่ตำบลไร่โลก อำเภอบ้านลาด อบต. เบะ ในวัย 30 ปีมีคอกวัวลานเป็นของตัวเองที่มีวัวดั่ง ๆ อย่าง ต่าง อบต. ที่กวาดรางวัลมานับไม่ถ้วนในแถบพื้นที่อำเภอบ้านลาดและอำเภอใกล้เคียงอีกทั้งยังมีลูกพวงที่มีวัวดั่ง ๆ มาร่วม

พวงอยู่หลายตัว ในคอกของเขามีวัวทั้งหมด 22 ตัว วัวลานเป็น 18 ตัว ว่ากันว่าเขามีเพียงวัวนอกเพียงตัวเดียวที่ตั้งนอกนั้นเป็นวัวลานที่แรงจนเป็นที่กล่าวขวัญถึงเสมอ นอกจากตำแหน่งสมาชิก อบต. ไโรคแล้วตัวเขาเองยังทำนาควบคู่ไปด้วย และความที่ยังเป็นคนหนุ่มโสด ภาระทางครอบครัวยังไม่มีทำให้ทุกครั้งที่วัวออกลานเขามักเลี้ยงลูกน้องให้อิ่มหมีพลีมันอยู่เสมอซึ่งนั่นก็หมายถึงการให้เงินไปเล่นเดิมพันรวมอยู่ด้วย

อบต. เบะกล่าวถึงตนเองในการเข้ามาสู่แวดวงวัวลานว่า เขาสนใจและเริ่มเล่นวัวมาตั้งแต่เด็ก ๆ ในหมู่บ้านเด็กผู้ชายทุกคนมักจะเล่นวัวและเลี้ยงวัวกันทุกครอบครัว ชุมชนที่เขาอาศัยอยู่อาจเรียกได้ว่าเป็นแหล่งบ่มเพาะนักเลงวัวให้แจ้งเกิดมากมาย เพราะเพียงหมู่บ้านเล็ก ๆ หมู่บ้านเดียวที่มีลานฝึกซ้อมวัวลานนับสิบลาน ตัวเขาเองเล่นวัวลานตั้งแต่ครั้งแรกที่จับวัวเป็น เมื่อก่อนจะทำหน้าที่เป็นเด็กจับวัวผูกในลานทั้งที่เป็นวัวในคอกของตัวเองและไปเป็นลูกพวงจับวัวให้นายพวงคนอื่น หลังจากจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนชื่อดังประจำจังหวัดและเข้าศึกษายังสถาบันราชภัฏเพชรบุรี ช่วงนี้เองที่เขาได้มีโอกาสเลื่อนชั้นขึ้นมาจากการเล่นวัวและเลี้ยงวัวมาเป็นนายพวง หลังจากที่คุณพ่อล้มป่วยลงและเสียชีวิตในเวลาต่อมา ตัวเขาเองกล่าวว่าที่แรกก็ไม่ค่อยมั่นใจเช่นกันว่าตัวเองจะมีบารมีพอที่ควบคุมและทำงานร่วมกับคนหมู่มากได้หรือไม่ เพราะอายุน้อยในขณะที่ลูกพวงของผู้เป็นพ่อบางคนมีอายุมากกว่า ถึงกระนั้นก็ดูเหมือนว่าจะไม่ส่งผลกระทบต่อการเล่นวัวลานของเขาแต่อย่างใด เพราะรายได้จากการขายที่นาบางส่วนให้นายทุนที่มาควานซื้อทำโรงงานในหมู่บ้านห้วยนา ก็เพียงพอที่จะซื้อใจคนจำนวนมากมาเป็นลูกพวง

จะเห็นได้ว่าเงินจะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับ อบต. เบะ ในการก้าวขึ้นมาเป็นนายพวงวัวลานดังที่เขาชอบพูดเสมอว่า

“ใครว่าคนเพชรจน ไม่มีหรอก ไม่เชื่อลองมาดูในลาน (วัว) ซิ มีแต่คนมีเงินทั้งนั้น” “เล่นวัวไม่ได้อะไรหรอกแต่มันเป็นประเพณี... ไม่เสียก็เสมอตัว”

ดังนั้นเงินจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยให้ อบต. เบะ มีบารมีขึ้นมาทันตาเห็น อย่างเมื่อครั้งที่ผู้ศึกษาลงภาคสนามและติดต่อขอเข้าสัมภาษณ์และขอร่วมสังเกตการณ์จัดวัวลานของเขาเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2548 ครั้งแรกที่ผู้ศึกษาไปเยี่ยมเขาที่บ้านพักบ้านห้วยนาโดยที่ไม่ได้แจ้งวันเวลาให้เขาทราบก่อนล่วงหน้า เขาสามารถโทรศัพท์เรียกเด็กที่เป็นลูกพวงเข้ามาได้ทันทีทั้งที่บางคนกำลังทำงานอยู่ในโรงงานที่ตั้งอยู่ไกลออกไปถึงอีกหมู่บ้านหนึ่งให้มาสาธิตการจับวัวฝึกซ้อมให้ดู จากนั้นก็กวักชนบัตรใบละหนึ่งพันบาทเหมาขนมร้านค้าในหมู่บ้านให้เด็ก ๆ ลูกพวงได้กินกัน พร้อมกับเบียร์อีกเต็มถัง พฤติกรรมของ อบต. เบะ ดูจะสอดคล้องกับคำบอกเล่าถึงคุณลักษณะของการเป็นนายพวงการดี นั่นก็การมีดั่งค์และใจถึงนั่นเอง

อบต. เบะ เล่าถึงเส้นทางทางการเมืองท้องถิ่นของตนว่า การที่มาเป็นสมาชิกองค์บริหารส่วนตำบลไว้โลก อำเภอบ้านลาด นั้นแรกเริ่มไม่ได้เกิดจากความตั้งใจแต่พรรคพวกที่รู้จักตามลานวัวเขาเชียร์กันด้วยเห็นว่าเป็นคนหนุ่มไฟแรงและมีการศึกษาก็เลยลองลงดูเล่น ๆ ตามแรงยุปรากฏว่าได้ก็เลยเหมือนเลยตามเลยจนเป็นมา 3 ปีแล้ว แต่ก็ไม่ได้มีรายได้อะไรมากมายเพราะเงินเดือนไม่กี่บาท ได้มาแต่ละเดือนก็ต้องช่วยงานพรรคพวกหมด เราเป็น อบต. ช่วยร้อยสองร้อยก็น่าเกลียดอีก งาน ๆ หนึ่งก็เลยต้องใส่ซองไม่ต่ำกว่า 500 บาทต่องาน ส่วนการจัดวัลานครั้งหนึ่ง ๆ ก็ใช้เงินร่วมสองหมื่นบาท อย่างลานนี้ (28 ธ.ค.48) เขาใช้เงินในการจัดลานประมาณหนึ่งหมื่นห้าพันบาท แต่จำนวนเงินจริง ๆ ทั้งหมดจะตกอยู่ที่ประมาณสามหมื่นบาทแต่ก็ได้จากพรรคพวกที่มาช่วยกัน และจากการเป็น อบต. ก็เลยทำให้เป็นที่รู้จักในหมู่นักเลงมากขึ้นจากเดิมที่เคยเรียกกัน ป้าเบะ ห้วนหรือเสียบะ ห้วน แต่ตอนช่วงหลังก็นิยมเรียก อบต. เบะ ห้วน กันมากขึ้น

ในขณะที่บรรดานักการเมืองท้องถิ่นที่ได้ดิบดีจากการเป็นนายพวงวัลาน แต่ก็มีบ้างเหมือนกันที่บางคนอาจจะต้องเจียบหายไปด้วยปัจจัยที่แตกต่างกันแต่จากคำพูดที่ว่า “บุญคุณต้องทดแทน” ระบบอุปถัมภ์ก็ยังทำให้นายพวงอย่างน้อย บ้านฉาง ยืนหยัดอยู่บนผืนลานวัวได้ ด้วยอายุ 59 ปี มีอาชีพทำนาและสวนชมพู่ ตัวเขาเองนับถือศาสนาอิสลาม แต่ภรรยาและลูก ๆ อีกสามคนนับถือศาสนาพุทธ เพราะแต่งงานเป็นเขยเข้ามาอยู่ในบ้านฝ่ายภรรยา อำนาจในการตัดสินใจแม้การเลือกนับถือศาสนาของลูก ๆ จึงอยู่ในมือภรรยาทั้งหมด ก่อนที่จะแต่งงานบ้านเดิมอยู่บริเวณใกล้เคียงกับบ้านฉางคือตำบลท่าแร่ น้อย พุดถึงตัวเขาเองว่าเขาเป็นนายพวงรายย่อย คือไม่ได้เป็นแบบเต็มตัว บางครั้งก็เป็นลูกพวงให้กับนายพวงที่เป็นพรรคพวกกันบ้าง อย่างป้าเทียน หนองโสน น้อยมีลูกสาว 2 คนลูกชายหนึ่งคนเป็นโต ลูกสาวทั้ง 2 เรียนจบชั้นปริญญาตรี คนหนึ่งทำงานที่กรุงเทพฯ ส่วนอีกคนหนึ่งทำที่เพชรบุรี ส่วนลูกชายคนโตจะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักในการทำไร่ทำนา ลูกชายของน้อยหรือที่รู้จักกันในหมู่นักเลงวัวแถบอำเภอบ้านแหลมในนาม หนู บ้านฉาง หรือหนู หนองโสน ภูมิหลังทางการศึกษาเขาจบมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนชื่อดังประจำจังหวัด เคยคิดจะเรียนให้จบปริญญาตรีและเคยเรียนที่รามคำแหงมาหนึ่งเทอม แต่จำเป็นต้องเลิกกลางคันกลับมาช่วยพ่อแม่ทำนาด้วยเหตุที่ตัวเขาเองบอกว่า “อยู่กรุงเทพฯ นานไม่ได้เป็นหัววัว” หนู บ้านฉางต้องรับผิดชอบเลี้ยงวัวตั้งแต่เด็กทำให้มีความผูกพันกับวัวตัวที่เขารักอย่างมาก อย่างเมื่อ 10 ปีก่อน วัวชื่อดอกเงินเป็นวัวที่วิ่งลานเก่งมากในคอก 30 กว่าลานตลอดระยะ 4 ปีก่อนที่มันจะป่วยตายมันวิ่งชนะทั้งหมด 25 ลานซึ่งถือว่าเป็นสถิติที่หาวัวตัวไหนทำได้ยากมีคนมาขอซื้อสองแสนแต่ทั้งหนูและน้อยผู้เป็นพ่อตัดสินใจว่าไม่ขาย เมื่อมันถูกปลดระวางมันจึงใช้ชีวิตเป็นวัวแก่ธรรมดาและพอมันตาย บุคคลทั้งสองผู้เป็นเจ้าของมันจึงนำมันไปฝังไว้ในสวน

ชมพูหลังบ้านเหลือไว้แต่เพียงความทรงจำเท่านั้น เวลาใครไปใครมาเขามักจะชี้ให้ผู้มาเยือนดูไปที่หลุมฝังเจ้าดอกเงินอย่างภาคภูมิใจ

ถึงแม้ปัจจุบันดูเหมือนว่าวัวในคอกของน้อยและหนูบ้านจะยังไม่ดังเป็นที่รู้จักเหมือนที่เจ้าดอกเงินยังมีชีวิตอยู่แล้ว และมีวัวอยู่ในคอกเพียง 7 ตัว วัวลานได้เพียง 4 ตัวเท่านั้นโดยสามารถผูกเป็นวัวนอกได้เพียงตัวเดียวเท่านั้น ดังนั้นสถานะปัจจุบันของน้อยบ้านนางจึงอยู่ในช่วงที่ชื่อเสียงเจือบหายไป ทั้งนี้เพราะปัจจัยสำคัญคือภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้น ในช่วง 6-7 ปีที่ผ่านมาเขาต้องรับผิดชอบส่งเสียลูกสาวเรียนต่อในระดับชั้นปริญญาตรีที่กรุงเทพฯ พร้อมกันถึง 2 คน ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อด้านการเงินในครอบครัวมากขึ้น ในขณะที่ผลสะท้อนที่ตามคือเขาถูกเชิญไปร่วมการแข่งขันน้อยลงด้วย เมื่อไม่มีเงินก็ไม่มีวัวเลี้ยง เด็ก ๆ ที่คอยช่วยเหลือวัวเลยต้องแยกย้ายกันไปเลี้ยงวัวในพวงอื่นแทน แต่สำหรับตัวของน้อยเองเขาคิดมันเพียงพอแล้วสำหรับคนที่อายุเท่าเขากับการเป็นนายพวง ในขณะที่หนู บ้านนาง ในวัย 27 ปี เขาพยายามที่ขยับตนเองขึ้นมาทำหน้าที่นายพวงแทนน้อยผู้เป็นพ่อ โดยการเอาวัวไปร่วมแข่งกับนายพวงที่เป็นพรรคพวกกันอย่างอย่างป่าเถียน หนองโสน อยู่เสมอ เพราะป่าเถียนเองในวัย 46 ปีอดีตก็เคยเป็นเด็กที่ช่วยน้อยเลี้ยงวัวมาก่อน แต่ปัจจุบันรับราชการครูดังนั้นบุญคุณย่อมต้องทดแทน เขามักให้การช่วยเหลือน้อยและหนูเสมอไม่ว่าจะเป็นเงินค่าน้ำเวลาวัวออกลาน ค่าน้ำมันรถ ตลอดจนค่าสมัครเวลาหนูจะส่งวัวเข้าร่วมการประกวด ส่วนตัวหนูเองหลังจากที่น้องสาวทั้งสองคนเรียนจบแล้ว เมื่อได้เงินส่วนแบ่งจากการขายข้าว เขามักจะพยายามออกเดินสายควรวัวและเลือกซื้อวัวอยู่เสมอที่เขาว่างจากงานไร่นา โดยตระเวนไปแถบราชบุรีและนครปฐม จนปัจจุบันเขาได้ซื้อวัวรุ่นจิ๋วมาอีก 2 ตัว ราคารวม 3 หมื่นบาทและพาตระเวนเดินสายสมัครประกวดวัวสวยงามอยู่เรื่อย ๆ จนชื่อเสียงเริ่มกลับคืนมา

ในขณะที่นายพวงอย่าง แอน ท่าแร่ อายุ 46 ปี เขามีอาชีพทำไร่นาเหมือนนักเลงวัวคนอื่น ๆ แต่ด้วยความที่เป็นคนที่ใจกว้าง มีเงินเท่าไรลูกน้องในพวงต้องการมาก่อน ครอบครัวของเขานับถือศาสนาอิสลามทั้งครอบครัว ลูกชายทั้งสองคนออกจากโรงเรียนตั้งแต่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมาช่วยเขาเลี้ยงวัวอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุที่ชื่อว่า “แอน” ที่ดูอ่อนแอคล้ายชื่อของผู้หญิงทำให้บางคนคิดเมื่อเห็นป้ายชื่อที่ติดตามราวพักวัวพากันคิดว่านายพวงพวงนี้เป็นผู้หญิงแน่ แต่ด้วยบุคลิกลักษณะที่น่าเกรงขามใบหน้าเหลี่ยมกริยามีหนวดเคราคุ้ยแสบกับชื่ออย่างยิ่ง แอนเป็นนายพวงแห่งบ้านท่าแร่ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม ตำบลท่าแร่เรื่อนั้นได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่มีวัวลานพวงดี ๆ มีชื่อนับ 10 พวงซึ่งนั่นหมายถึงพวงของแอนด้วย ด้วยท่าทีที่ขึงขังแต่ใจกว้างทำให้เขาสามารถดูแลลูกน้องและลูกพวงได้เป็นอย่างดี เขามีลูกน้องคอยจับวัวเป็นเด็กหนุ่มนับสิบคนรวมถึงของลูกชายทั้งสองของเขาด้วย โดยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลามเช่นเดียวกับเขา ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของตำบลท่าแร่ที่ดูจะแตกต่างกับพื้นที่ตำบลอื่นในการเล่นวัวลาน คือตำบลท่าแร่

การเป็นนายพวงและลูกพวงจะเลื่อนไหลไปเรื่อย ๆ กล่าวคือนายพวงคนหนึ่งไม่ได้ยึดตำแหน่งนายพวงแบบผูกขาด ลานวัวในคำกิ้นนี้เขาเป็นนายพวงแต่กิ้นพรงนี้เขาก็อาจกลายเป็นลูกพวงให้กับนายพวงคนอื่นที่เป็นพรรคพวกชอบพอกันก็ได้

การเป็นครอบครัวมุสลิมที่เคร่งครัดเมื่อถึงคราวที่ต้องทำบุญในช่วงเทศกาลทางศาสนาต่าง ๆ อย่างช่วงตรุษอีดิลอัฎฮา เขามักจะทำกุรบาน หรือทำพิธีฆ่าวัวเพื่อทำบุญบูชาพระเจ้า ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่เขาต้องพยายามหาซื้อวัวดีมาเสริมพวงของเขาให้เข้มแข็งอยู่เสมอ เพราะวัวตัว ดีๆ ที่มีอยู่มักถูกใช้เป็นเครื่องเช่นเมื่อยามประกอบพิธีกรรม เนื้อวัวที่ได้จากการทำบุญจะถูกแจกจ่ายไปยังนายพวงคนอื่นในหมู่บ้านกันทั่วหน้าและที่ขาดไม่ได้คือลูกน้องของเขาเอง ผลประโยชน์ในเชิงอุปถัมภ์ปรากฏชัดเมื่อข้าวในนาที่เขาทำร่วม 30 ไร่พร้อมที่จะเกี่ยวได้และสวนหมุ่พู่ที่พร้อมเก็บ เขาก็จะได้ใช้แรงงานจากลูกน้องเหล่านี้โดยไม่จ้างแรงงานจากที่อื่นเลย

นอกจากเรื่องการเมืองท้องถิ่นแล้วที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวัวลานแล้ว ยังมีเรื่องของธุรกิจอีกด้วย เช่น นักธุรกิจที่มาจากต่างถิ่น ยังไม่มีคู่อทาง ไม่มีพวกพ้อง ช่องทางที่ง่ายที่สุดคือการเดินเข้าลานวัว โดยการให้ทุนแก่นายพวงนักเลงวัวท้องถิ่นไปซื้อวัวเล่น จากนั้นจากคนที่ไม่มีใครรู้จักก็เป็นที่รู้จักถ้าสามารถใช้วัวลานเป็นสื่อเข้าท้องถิ่นทุกอย่างก็จะง่ายขึ้น

อย่างกรณีของ ป้าหมู ห้วนา นายพวงวัยหนุ่มอายุเพียง 29 ปี การขึ้นมาเป็นนายพวงอย่างรวดเร็วที่น่าจะเป็นผลมาจากปัจจัยด้านธุรกิจที่ตัวเองได้มีโอกาสทำงานให้ เจ้าของที่ดินชาวเกาหลีที่มาคว้านซื้อที่ดินแถบบ้านห้วนา ตำบลไร่โคก รวม 100 ไร่ การส่งผ่านอำนาจจากผู้เป็นพ่อทำให้เขาได้เป็นนายหน้าค้าที่ดินแทนผู้เป็นพ่อที่เพิ่งเสียชีวิตไปเมื่อ 2 ปีก่อน ป้าหมูมีหน้าที่เก็บค่าเช่าที่นาที่ชาวเกาหลีเป็นเจ้าของ ชาวบ้านแถบนั้นเล่าว่า เดิมทีชาวเกาหลีที่มาคว้านซื้อที่ดินตั้งใจจะใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างโรงงานซึ่งพวกเขาก็ไม่ทราบว่าเป็นโรงงานอะไร แต่ในช่วงปี 2546 เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในจังหวัดเพชรบุรีซึ่งพื้นที่ดังกล่าวได้รับผลกระทบอย่างหนัก โครงการก่อสร้างโรงงานของชาวเกาหลีจึงจำเป็นต้องยกเลิกไป ชาวบ้านในพื้นที่จากที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินเมื่อขายที่ดินแล้วก็เปลี่ยนสถานภาพเป็นผู้เช่าและทำนาที่ตนเองเมื่อครั้งก่อนเคยเป็นเจ้าของ โดยเสียค่าเช่าตามจำนวนครั้งที่ทำให้แก่ชาวเกาหลีผ่านป้าหมูซึ่งเป็นนายหน้า จากการเป็นนายหน้าขายที่ดินมาเป็นนายหน้าเก็บค่าเช่าที่นา ทำให้ป้าหมูกลายมาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้านห้วนา จากที่ไม่เคยจัดวัวลานมาก่อน จนตอนนี้เขาเป็นคนที่จัดวัวตลอดทั้งปีโดยไม่ต้องคำนึงว่าอยู่ในช่วงเทศกาลหรือไม่ ไม่ว่าจะลานจริงหรือซ้อม ลานจริงของเขาจะจัดช่วงเดือนมกราคม เมษายน และมิถุนายน รวมทั้งสิ้น 3 ครั้ง พอถึงช่วงเข้าพรรษาเขาจะจัดลานซ้อมขึ้นทุกวันศุกร์ถ้าฝนไม่ตกพร้อมกับป้าเลี่ยน ห้วนา รวมทั้งหมดรวมสิบกว่าลานต่อปี

คอกวัวของป่าหมีวัวอยู่ 33 ตัว ทุกวันเป็นเกือบทั้งหมด ราคาแพงที่สุดในคอกที่เพิ่งซื้อมาราคา 5 หมื่นบาท ซึ่งตัวเขาเองบอกว่าราคานี้ไม่แพงเลยสำหรับวัวลานตัวดี ๆ เขาไม่ชอบซื้อวัวที่มีราคาแพงมากขึ้นหลักแสนด้วยเหตุผลที่ว่าเลี้ยงตัวที่ราคาถูกกว่านั้นน้อยฝึกให้มันเป็นลานและจัดลานแข่งลานซ้อมบ่อย ๆ นักเลงวัวที่มาร่วมก็จะเห็นแววเด่นติดต่อขอซื้อไปเลี้ยงต่อเอง อย่างสมิงคงที่เคยเลี้ยงไว้มันวิ่งดีก็เลยขายให้พวกบ้านท่าแสนสอง จากที่ซื้อมาที่แรกราคา 2 หมื่น เรียกว่าได้กำไรแสนหนึ่งเลยทีเดียว อย่างตอนนี้ในคอกก็มีไอน้ำสีที่กำลังดังซึ่งตัวนี้ซื้อมา 5 หมื่นแพงหน่อยแต่วิ่งดีคนเริ่มรู้จักมากขึ้น มีพวกมาขอซื้ออยู่เหมือนกันแต่อยากรอราคาดีอีกหน่อย ช่วงไหนถ้าไม่มีลานก็ออกฝึกวิ่งทุกเช้า ช่วงเย็นให้เด็ก ๆ ในหมู่บ้านมาช่วยกันผูกลานวิ่งวันละเปิดสองเปิดพอให้วัวกำลังอยู่ตัว ในช่วงที่มีการซ้อมในแต่ละครั้ง

ดูเหมือนว่านักเลงวัวลานจะอาศัยความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับผู้รับการอุปถัมภ์ในการแสดงออกทางสถานภาพของตนเองหรือกลุ่มผ่านการเล่นวัวลานซึ่งนั่นไม่ได้หมายรวมถึงการมีเงินแต่เพียงอย่างเดียวแต่ยังรวมถึง “หน้าตา” ว่าตัวพวกเขาเองเป็นเด็กใครเวลาออกลาน

ลานซ้อม ลานประกวด การลิ้นไหลในการนิยามวัวลาน

ลานซ้อมวัว

ด้วยเหตุที่วัวลานได้รับความนิยมอย่างเหนียวแน่นจากคนหมู่มาก นักเลงวัวเมืองเพชรถึงกับกล่าวว่าไม่มีทางแยกการเล่นวัวลานกับคนเพชรออกจากกันได้ นักเลงวัวหลายคนยังคงจำเหตุการณ์ในสมัยที่ทางจังหวัดประกาศชาวบ้านเลิกเล่นวัวลานเมื่อราวปี 2527 เป็นเหตุให้นักเลงวัวจำนวนมากรวมตัวกันไปประท้วงที่ศาลากลางจังหวัด จนทางการต้องยกเลิกคำสั่งดังกล่าว หลังจากนั้นมาการจัดวัวลานก็ยังได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ จากที่เคยจัด 3 – 4 คี้นต่อหนึ่งคานกลายมาเป็นจัดทุกคี้น คนที่สนใจมาดูวัวลานก็ดูจะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

ดังที่กล่าวตอนต้นว่าการการเล่นวัวของชาวเมืองเพชรจะเล่นกันเฉพาะในช่วงแล้งเสร็จการเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อการเกษตรโดยเฉพาะข้าว และเป็นการเล่นกันในช่วงเวลาสั้น ๆ ประมาณ 2 – 3 เดือน คือตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง มีนาคมหลังจากนั้นจะหาดูได้ยาก แต่เมื่อกาลเวลาเวลาผ่านไปการเล่นวัวลานได้รับความนิยมจากกลุ่มต่างกลุ่มมากขึ้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะกลุ่มชาวไร่ชาวนาเหมือนเช่นเมื่อครั้งอดีต อีกทั้งชาวไร่ชาวนาเมืองเพชรก็ไม่ได้วัวเป็นเครื่องทุนแรงในไร่นาอีกต่อไป วัวลานของเมืองเพชรจึงเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของตัวเองจากภาคเกษตรกรรมมาถึงภาคบันเทิงอย่างเดิมตัว

วัวลานถูกจัดขึ้นในฐานะที่เป็นมหรสพอย่างหนึ่งเมื่อวัดประจำหมู่บ้านมีงานประจำปีหรืองานปิดทองฝังลูกนิมิต หรือแม้แต่งานใหญ่ระดับจังหวัดอย่างงานพระนครคีรีเมืองเพชร ก็ยังมี

การละเล่นวัวลานไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมด้วยเช่นกัน ในขณะที่ชาวบ้านเองเมื่อจัดงานก็จะมีเลือกวัวลานเป็นส่วนหนึ่งในภาคบันเทิงด้วย เช่น งานบวช ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

ด้วยปัจจัยทางด้านการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รุกคืบเข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน ตลอดจนการเกิดการจ้างงานในโรงงานอุตสาหกรรมนั้นล้วนมีส่วนทำให้นักเลงวัวลานบางเริ่มมีฐานะทางการเงินจากการได้มาซึ่งโอกาสทางสังคม เช่น การเป็นลูกจ้างประจำ นายหน้าค้าที่ดิน การรับเหมาก่อสร้าง การดำรงตำแหน่งทางการเมืองในท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งทำให้นักเลงวัวที่ชื่นชอบการเล่นวัวลานเป็นชีวิตปอดเวลาจากบทบาทหน้าที่การงานมาจัดลานวัวกันเกือบตลอดทั้งปี

การจัดวัวลานในช่วงเวลาที่อยู่นอกเหนือช่วงเทศกาลจะอยู่ในช่วงฤดูฝนและเข้าพรรษา นักเลงวัวจะเรียกลานวัวลานในช่วงนี้ว่า “ลานซ่อมวัว” โดยทุกวันศุกร์ของทุกสัปดาห์ถ้าไม่ตรงกับวันพระหรืออากาศไม่เป็นใจอย่างฝนตก ทุกค่ำของวันดังกล่าวจะมีการจัดการเล่นวัวลานขึ้นครีครึ้นเหมือนช่วงเทศกาลปกติ จะมีความแตกต่างอยู่บ้างนั้นมีนักเลงวัวขาประจำคนหนึ่งจากบ้านดอนเค็ด กล่าววว่า ลานซ่อมนั้นส่วนใหญ่คนที่จัดเป็นคนี่ “บ้า” วัวจริง ๆ ชอบการเล่นวัวลานเป็นชีวิตจิตใจ และที่สำคัญต้องมีทั้งวัวและเงินมากพอที่จะจัดได้

การนำวัวมาลงแข่งจะไม่เหมือนช่วงปกติที่ทางเจ้าของลานจะเป็นผู้ที่จะออกเชิญวัวที่เป็นพรรคพวกกันให้นำวัวมาร่วมลานทั้งที่เป็นวัวคาน วัวรอง วัวนอก ที่ผู้ที่ถูกเชิญจะต้องมาร่วมลานอย่างแน่นอนไม่ว่าไม่ได้ถือว่าเสียมารยาท ส่วนลานซ่อมนั้นจะเป็นบอกกล่าวเชิญชวน ถ้าสะดวกก็มา ไม่สะดวกก็ไม่ถือเป็นเรื่องที่ผิดพันระสัจญาแต่อย่างใด เพราะการจัดลานซ่อมนั้นส่วนใหญ่ผู้จัดจะมีวัวจำนวนมากไว้ผูกเป็นคานอยู่แล้ว แต่ก็จะมีเหมือนกันถ้าพรรคพวกที่ชอบพอกันจะนำมาช่วยก็สามารถทำได้เช่นกัน จุดสำคัญของการจัดลานซ่อมคือนอกจากจะบอกพรรคพวกในทำนองเชิญชวนแล้ว บรรดาวัวที่มาร่วมแข่งขันจะมาจากไหนก็ได้ขอให้มวัวและแน่ใจว่าวัวของตนเองเองก็สามารถนำมาเข้าแข่งได้ทันที

ลานประกวด

นอกจากจะสามารถจัดการเล่นวัวลานในช่วงเข้าพรรษาได้แล้วนั้น ยังปรากฏรูปแบบการจัดลานวัวอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า “ลานประกวดวัว” โดยขาประจำวัวท่านหนึ่งกล่าวว่านิยมนัดกันในช่วงเข้าพรรษา ซึ่งเป็นช่วงที่วัวไม่ค่อยได้วิ่งลานและอีกทั้งบรรดานักเลงวัวหรือคนที่เลี้ยงวัวฝูงไว้มาก จะนำวัวของตัวเองประกวดชิงเงินรางวัล โดยการประกวดจะแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ วัวเล็ก (ลูกวัว) วัวขนาดกลาง และวัวใหญ่ อย่างเมื่อวันเสาร์ที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2549 ที่บ้านหนองกาทอง อ.บ้านลาด ที่มีการจัดการประกวดกันขึ้นทุกปี ปีนี้ซึ่งตรงกับวัวแม่แห่งชาติ

บรรยากาศการจัดลานประกวดจะไม่ค่อยแตกต่างจากลานวิ่งวัวลานมากนัก ลานประกวดจะจัดในพื้นที่ลานกลางหมู่บ้าน แต่สำหรับลานนี้จัดบนพื้นที่นาและไม่มีการจ้างรถมาไถให้พื้นเรียบแต่อย่างใดทั้งนี้เป็นเพราะวัวไม่ได้ใช้พื้นที่ในการวิ่งเหมือนการจัดวัวลาน เวลาจัดการประกวดจะเริ่มอย่างเป็นทางการประมาณ 3 ทุ่มตรง แต่นักเลงวัวที่นำวัวมาจะทยอยมาตั้งแต่ช่วงเย็นเพื่อทำการสมัครและจัดรุ่นและรอบการแข่งขัน

ลักษณะของลานประกวดจะมีพื้นตรงกลางเป็นราวไม้ไผ่หลายราวต่อกันยาวประมาณ 20 เมตร และแต่ละช่วงจะกั้นด้วยไม้ไผ่ที่เป็นฐานรองติดกับพื้นดินเพื่อพยุงไม่ให้ราวด้านบนซึ่งใช้เป็นราวผูกวัวล้มลงและสามารถต้านแรงดึงของวัวได้ ในขณะเดียวกันไม้ที่เป็นฐานต่าง ๆ นั้นจะใช้เป็นเครื่องกั้นกลางระหว่างวัวแต่ละตัวด้วย

ราววัวที่เปรียบเหมือนเวทีประกวดจะถูกตกแต่งด้วยหลอดไฟสีเหลืองทองเป็นร้อยดวงสว่างไสวทั่วทั้งงานเพื่อให้กรรมการและผู้ที่มาชมการประกวดเห็นรูปพรรณสัณฐานตลอดจนเส้นขนทุกเส้นบนตัววัวที่เข้าประกวดอย่างชัดเจน

เมื่อวัวที่เข้าประกวดทุกตัวเดินทางมาถึงลาน พวกมันจะไม่ถูกนำลงจากท้ายกระบะรถเป็นอันขาดทั้งนี้นักเลงวัวรายหนึ่งบอกว่าเคยวิว่งแข่งคนอื่น ๆ เห็นวัวของเราหมดก่อนต้องปล่อยให้เห็นตอนลงประกวดคราวเดียว รถบรรทุกวัวต่างทยอยเข้ามาจอดล้อมรอบราวที่ใช้สำหรับการประกวดโดยยังไม่เปิดกระบะท้ายรถให้วัวลงมา

“มึงไปลงชื่อได้แล้ว เดียวก็ตกสำรวจไม่ได้ประกวดกันพอดี”

เสียงนักเลงวัวรุ่นใหญ่สั่งการพร้อมยื่นเงิน 200 บาทใส่มือเด็กชายชายวัยรุ่นคนหนึ่ง ส่วนเจ้าของวัวที่คำคินนี้อาจจะเรียกว่าเป็นนายพวงก็ยังคงได้เช่นกัน

ฝ่ายเด็กหนุ่มลูกพวงก็รับเงินปล้นวิ่งไปยังเต็นท์ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นกองอำนวยการของการประกวดในคำคินนี้ “สไบแพร ครับ สไบแพร” เสียงเด็กหนุ่มลูกพวงคนเดิมบอกชื่อวัวที่จะนำมาประกวดพร้อมยื่นเงิน 200 บาทให้ ซึ่งถือว่าเป็น “ค่าสมัคร” เข้าประกวด ทางฝ่ายเจ้าของลานก็จะมีของชำร่วยเป็นสินน้ำใจคืนให้อาจจะเป็นน้ำดื่มครึ่งโหล ผ้าขาวม้า อย่างลานคินนี้ก็เป็นกระทิงแดง 2 ขวด หลังจากแจ้งชื่อสมัครเรียบร้อยแล้วผู้สมัครก็จะได้หมายเลขประจำตัวอย่างเจ้าสไบแพรคินนี้มันได้หมายเลข 28

ย้อนกลับมาที่รถบรรทุกวัว สไบแพร ยืนอยู่ในมุมมืด ๆ ของกระบะรถท่าทางตื่นคนและเสียงจากเครื่องขยายเสียงอยู่พอสมควร ส่วนบรรดานักเลงวัวเจ้าของนั่งบนขอบกระบะรถด้านบนสุดจนสามารถมองเห็นได้ไกลถึงใจกลางลานวัว สายตาก็คอยสอดส่องดูว่ามีพรรคพวกหรือคนรู้จักมาบ้างหรือเปล่า หรือดูว่าคู่แข่งที่เป็นพี่เลี้ยงวัวประกวดเป็นใคร

ที่มุ่มมีค้ายกระบะรด เหล่าพี่เลี้ยงวัว 2 – 3 คนต่างช่วยกันโชลมน้ำมันมะกอกบาง ๆ นวดเค้นจนทั่วตัวเพื่อให้ขนโคดเด่นเงางามเวลาออกไปกระทบกับแสงไฟกลางลาน วัวที่เข้าประกวดแต่ละตัวจะไม่มีการตกแต่งด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น เขารอง พู่ห้อย เพราะต้องการให้กรรมการหรือผู้ชมเห็นถึงรูปพรรณสัณฐานอย่างไรมีขวัณที่คี่หรือหรือมีตำหนิที่บริเวณใดบ้าง ในขณะที่ผู้ชมบางคนอาจจะเป็นนักเลงวัวลานที่ออกตระเวนดูวัวที่มีลักษณะดี เพื่อเตรียมเข้าไปต่อรองราคาเพื่อขอซื้อไปเลี้ยงเป็นวัวลาน

“เฮนี่ก็เบอร์ 50 เข้าไปแล้วยังมากันอีกเรื่อย ๆ ครับนะ”

“อุตส่าห์ตั้งใจมาประกวด เอาใจเย็น ๆ กันนะพวกเรา ตามคิว”

“อ้าวป้า...ก็มาหรือวันนี้มาเล่นวัวประกวดมั่งก็ดีเหมือนกัน”

เสียงโฆษกประกาศผ่านเสียงตามสายตลอดเวลาเพื่อจัดระเบียบความเรียบร้อยของบรรดาพี่เลี้ยงที่นำวัวมาเข้าประกวด พร้อม ๆ กับประกาศกำหนดการลานอื่น ๆ ที่จะมาถึงในลำดับต่อไป เพื่อเป็นการเชิญชวนให้บรรดาขาประจำไปชมหรือนำวัวเข้าประกวด

นักเลงวัวจากบ้านหนองโสนคนหนึ่งกล่าวว่า การจัดการประกวดวัวนั้นจะไม่มีการออกเชิญเหมือนวัวลาน แต่จะมีการบอกปากต่อปากกันไปเรื่อย ๆ และก็จะเป็นที่รู้จักกันอยู่กันในกลุ่มพรรคพวกอยู่แล้ววาคินไหนมีที่ไหนบ้าง นักเลงวัวคนไหนพร้อมก็นำวัวไป ความพร้อมก็คือมีวัวที่จะนำวัวมาเข้าประกวด และมีเงินค่าจ้างรถบรรทุกวัวและที่สำคัญเงินค่าสมัคร อย่างคินนี้ตัวเขาเองก็นำวัวร่วมประกวดด้วย 1 ตัวพร้อมกับวัวของเพื่อนบ้าน อีก 2 ตัวโดยที่รถบรรทุกเป็นรถของเขาส่วนเพื่อนบ้านออกค่าน้ำมัน และค่าสมัครให้อีกตัวละ 200 บาท รวม 600 บาท

สำหรับการจัดลานประกวดนั้นพวกเขากล่าวว่าเป็นการเปิดโอกาสให้นักเลงวัวที่มีลูกวัวดี ๆ มีลักษณะโคดเด่นนำวัวออกมาโชว์ให้ผู้อื่นดูตัว ส่วนบางคนก็กระเป๋าลังก็จะเตรียมเงินมาซื้อกลับบ้านไปในคินนั้นก็มิในกรณีที่วัวสวยจริงและชนะการประกวด ลานประกวดจึงเป็นตลาดซื้อขายวัวในช่วงที่ยังไม่ถึงฤดูกาลการแข่ง โดยที่ผู้จัดได้ประโยชน์จากการเป็นเจ้าภาพด้วยการเก็บค่าสมัครตัวละ 200 บาทตลอดจนค่าเช่าสถานที่ของร้านค้าอาหารและเครื่องเล่นปาเป้า

พ่อค้า แม่ค้า: ชีวิต “ขายขอบ” ลานวัว

พื้นที่รอบ ๆ ลานแข่งวัวเป็นอีกจุดหนึ่งที่น่าสนใจไม่น้อยกว่าใจกลางลานวัว เมื่อร่างกายเข้าสู่ลานวัวในปัจจุบันเราจะเห็นภาพของรถกระบะหลายคันจอดหันท้ายรถเข้าด้านในลานเรียงกันรอบลานแข่งเป็นวงกลมราวกับรั้วขอบสนาม ในกระบะรถเต็มไปด้วยสิ่งของสำหรับขายจำนวนมาก พวกเขามาลานกันตั้งแต่หัวค่ำเพื่อเตรียมจับจองมุมเหมาะ ๆ สำหรับจับจองเปิดท้ายรถขายของ ถ้าคินนี้เลือกมุมดีก็จะทำให้ขายดี หรือไม่ก็ไม่โดนวัวหลุมมาชนข้าวของเสียหาย ของที่

ขายเน้นที่เครื่องคั่วที่กินง่ายและรวดเร็ว เช่น กาแฟ เครื่องคั่วชูกำลัง น้ำอัดลม เหล้า เบียร์ บุหรี่ ส่วนอาหารจะเป็นพวกกะหรี่กึ่งสำเร็จรูปแบบถ้วย โดยมีการบริการนำร้อนและไข่ไก่ดิบให้ นอกนั้นจะเป็นไข่ปิ้ง ทั้งสองอย่างนี้จะขายดีมาก หรือบางร้านอาจเป็นลูกชิ้นหรือหมักปิ้งย่างก็ได้แล้วแต่ใครถนัดอะไร ลานวัวกินหนึ่ง ๆ จะมีรถเปิดท้ายนับ 10 ร้าน อย่างป้านิก แม่ค้าขายของเปิดท้ายท่านหนึ่งที่ทำอาชีพนี้มาหลายปี โดยตระเวนไปตามลานวัวลานเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่จะทราบกำหนดการจากการที่ทุกลานวัว โฆษกจะประกาศเชิญชวนให้คนไป ก็ต้องคอยจดไว้ ๆ หลาย ๆ ลานเพื่อเลือก ถ้าไม่ไกลจากบ้านมากก็จะเป็นการดีเพราะไม่เปลืองต้นทุนน้ำมันรถมาก ป้านิกจะมากลับลูกชายซึ่งเรียน ม.5 โรงเรียนในตลาดของอำเภอถ้าเป็นวันศุกร์ เสาร์ ถ้าเป็นวันอื่นสามีป้าจะมาแทนถ้าว่างจากขับรถสบล้อ ส่วนลูกชายป้านิกถ้ามีลานติดต่อกันเกือบทุกวัน โดยเฉพาะช่วงไปโรงเรียนก็จะนำที่นอนติดมาด้วย โดยจะช่วยป้าขายตอนหัวค่ำ ตกคึกจะไปปรับเบาะหน้ารถจนสุดแล้วนอนเอาแรงเพื่อไปเรียนตอนเช้า

เรื่องของรายได้ถ้าคนเที่ยววัวลานเยอะรายได้ตกต่อคืนประมาณ 2,000 ถึง 3,000 บาท หักต้นทุนสินค้าและค่าที่จะเหลือประมาณ 1,000 บาท สำหรับลานระดับชุมชนทั่วไป แต่ก็ขึ้นอยู่กับจำนวนร้านค้าเจ้าอื่นด้วยว่ามีมากหรือไม่ ราคาขายสินค้าจะแพงกว่าที่ขายตามท้องตลาดปกติ เช่น เบียร์จากราคา 25 บาทในลานจะขายประมาณ 35 บาท

เรื่อง พ่อค้าขายทำรถอีกรายหนึ่งวัย 45 ปีก็ทำอาชีพนี้มาร่วม 3 ปี แต่ก่อนขับสองแถวส่งคนงานตามโรงงานและรถรับส่งนักเรียนนอกนั้นมียานก่อสร้างบ้างเป็นครั้งคราว ตัวเขาเองปกติก็ชอบดูวัวลานเหมือนกันแต่ไม่ถึงขั้นมีวัวเป็นของตัวเอง เหตุที่ขายของในลานวัวก็เพราะเห็นคนอื่นทำแล้วบอกว่าพออยู่ได้สบายไม่ต้องขับรถสองแถวที่รายได้ไม่แน่นอน อย่างช่วงโรงเรียนปิดเทอมจะไม่ค่อยมีผู้โดยสารทำให้ขาดรายได้ ในขณะที่เดียวกันช่วงดังกล่าวกลับเป็นช่วงที่มีการแข่งวัวลานกันชุก มีเกือบทุกคืน เมื่อเห็นช่องทางจึงปรับท้ายรถเอาเก้าอี้ผู้โดยสารออกเปลี่ยนเป็นแผงขายของแทน ตั้งแต่นั้นจึงยึดเป็นอาชีพเสริมเรื่อยมานอกเหนือจากขับรถส่งนักเรียนในช่วงเปิดเทอม ทุกคืนที่ลานวัวตามหมู่บ้านใกล้เคียงเขาจะขับรถไปจับจองมุมดี ๆ ขายของพร้อมกับภรรยาที่เลิกเป็นแม่ค้าขายผักในตลาด เรื่อง กล่าวถึงการขายของในลานวัวว่า

“ไปขายแต่ละครั้งจะทางเจ้าของร้านอาหาร จะเก็บค่าที่ประมาณ 300 หรือ 500 บาทต่อคืน ขายดีไม่ดีไม่รู้ อย่างน้อยเขาเก็บ 300 ส่วนพวกรถขายอย่าเรามาที่เข้าก็ได้ ไม่จำกัด ถ้าคืนไหนมาช้ากว่าเพื่อน เห็นจอดอยู่รอบลานหลายคน ก็ต้องสถานการณ์ ถ้าเห็นท่าร้านเยอะ ก็เปลี่ยนลานไปที่อื่น จะให้แน่ต้องมาแต่หัววัน จะได้จองก่อนคนอื่น”

จากคำบอกเล่าของลุงเรื่องทำให้ทราบว่า การจัดเก็บค่าที่การจำหน่ายสินค้านั้นไม่ได้อยู่ในมือเจ้าของลานผู้จัด แต่จะเป็นร้านอาหารรายใหญ่ที่มีเพียงร้านเดียวที่ทำงานเป็นผู้ดูแลทั้งหมดจาก

การประมูลจากผู้จัด หรือบางครั้งก็เป็นเพราะความสัมพันธ์ส่วนตัวกับเจ้าของลาน ร้านอาหารร้านใหญ่จะขายอาหารทั้งตามสั่ง ก๋วยเตี๋ยว ข้าวราดแกง หอยทอด ลาดหน้า กล่าวคือมีร้านย่อยเล็ก ๆ ในร้านเดียวกัน บางร้านจะมีลานเบียร์เพิ่มเข้ามาด้วย

เจ้าของร้านอาหารร้านใหญ่จะเป็นผู้เก็บค่าเช่าที่จากร้านค้าทำยรถที่จอดรายเรียงเป็นวงรอบลาน นักเลงวัวคนหนึ่งกล่าวว่าการเก็บค่าที่จะเก็บหลังเที่ยงคืนเป็นต้นไป ส่วนใหญ่มักเก็บตอนตี 2 เพราะเพื่อให้แน่ใจว่าร้านแต่ละร้านนั้นได้จำหน่ายของไปบ้างแล้ว จะบ้างมีการอะรุ่มอะร่วยเหมือนกันในกรณีที่ลานนั้น ๆ ขายไม่ของไม่ดี คนดูไม่เยอะ วัวไม่สนุก ทำให้คนกลับเร็วกว่าปกติ โดยจะมีการต่อรองกันกับเจ้าของร้านอาหารผู้เก็บค่าที่ให้ลดราคาลงซึ่งสามารถทำได้แต่ต้องเก็บในราคาเดียวกันทุกราย

เช่นเดียวกับอาหารประเภทไก่ย่าง หมูปิ้งกับข้าวเหนียว ร้านลูกชิ้นปิ้งซึ่งเป็นอาหารอีกประเภทที่ต้องมีเกือบทุกลานวัว ร้านขายไก่ย่างจะอยู่ไกลจากลานวัวออกไป ทั้งนี้คงเป็นเพราะการย่างไก่ที่ทำให้เกิดควันไฟจำนวนมาก จึงไม่เหมาะที่อยู่ใกล้วงรอบลานวัวเหมือนร้านค้าทำยรถกระบะ คนซื้อจะเดินมาซื้อแล้วกลับเข้าไปเป็นที่รู้จัก บางร้านจะขายน้ำอัดลมด้วย ร้านไก่ย่างจะมีไม่มากนัก ลานคั้นหนึ่ง ๆ จะมีแค่ 2 – 3 ร้าน บางครั้งมีร้านเดียว ในขณะที่ร้านลูกชิ้นปิ้งจะมีจำนวนมากกว่า ร้านนี้จะมีขนมที่หลากหลายโดยเฉพาะประเภทขบเคี้ยวซองหรือห่อละ 5 – 10 บาทหลายรูปแบบ มีผลไม้ดอง และที่ขาดไม่ได้คือขนมปังก้อนกลม ๆ ที่ร้อยเป็นพวงสลับกับกระดาสีสีต่าง ๆ เหมือนกับพวงมาลัย ลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นเด็ก ๆ ที่ซื้อแล้วมักสวมคอเดินอวดเพื่อนวัยเดียวกันไปทั่วลานวัว

ร้านขายน้ำหวานจะเป็นอีกสีสันหนึ่งของวัวที่สามารถล่อตาล่อใจเด็ก ๆ ตัวน้อยนักเลงวัวรุ่นเขาเลยที่เดียว ร้านน้ำหวานจะมีไม่มากส่วนใหญ่มักจะมีเพียงร้านเดียวในหนึ่งลานวัว บางครั้งอาจเป็นร้านน้ำอัดลมโบราณ ปัจจุบันร้านเหล่านั้นมักปรับตัวสินค้าให้ทันสมัยขึ้นเช่นมีการเพิ่มรายการน้ำหวานแบบชาไข่มุกลงไปด้วย เด็ก ๆ ที่ส่วนใหญ่มักสนใจแก้วบรรจุมากกว่ารสชาติเห็นได้จากเมื่อน้ำหวานจะถูกกินหมดแล้วพวกเขายังเก็บแก้วกลับบ้านด้วย

จากวงแคน จนถึง “มีแคนซ์”

จากรูปแบบการเล่นวัวลานที่ต้องการสร้างความสนุกสนานครึกครื้น บรรยาการในการแข่งขันจึงต้องเสียงดนตรีบรรเลงอยู่ตลอดเวลา ในช่วงก่อนการแข่งขันและหลังการแข่งขันในแต่ละเปิด (เกมส์) จะเป็นหน้าที่ของวงดนตรีที่ต้องบรรเลงตลอดเวลา

นักเลงวัวลานรุ่นใหญ่หลายคนเล่าว่า ในอดีตการเล่นวัวลานจะมีเครื่องดนตรีประกอบการเล่นเพียงชิ้นเดียวคือ “แคน” โดยจะมีหมอแคนที่เจ้าของลานคุ้นเคยกันก็มีการเชื้อเชิญให้มาสร้างความบันเทิงในลานวัวของตนไม่ให้บรรยากาศเงียบเหงา

ในระยะต่อมาลานวัวของบุคคลที่มีทุนทรัพย์สูงก็มักจะมีการว่าจ้างเครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ เข้ามาร่วมด้วยเพื่อให้ดูสมฐานะของเจ้าของลาน วงดนตรีในยุคนั้นจึงเป็นเหมือนปีพาทย์มโหรีแต่ที่ขาดไม่ได้คือ “แคน” อีกเช่นกัน และเพื่อไม่ให้มีความน้อยหน้า หลาย ๆ ลานวัวก็มีการเรียบแบบพัฒนาการจ้างวงปีพาทย์เข้ามาเล่นบรรเลงในลานของตนมากขึ้น

ปัจจุบันจากเครื่องดนตรีตะวันตกอย่างวงปีพาทย์ถูกลดบทบาทไปเหลือเพียงในพิธีกรรมเท่านั้น การสร้างความสนุกสนานครั้งหนึ่งเคยถูกทดแทนด้วยเครื่องดนตรีตะวันตก เช่น กลองชุด กีตาร์ อีเล็กโทรน ฯลฯ แต่ที่ขาดไม่ได้ยังคงเป็น “แคน” อีกเช่นเดิม

เสียงเพลงเครื่องดนตรีร่วมสมัยที่เรียกกันว่า “วงแคน” จะบรรเลงเพลงลูกทุ่งร่วมสมัยที่กำลังนิยมในขณะนั้น ๆ และเน้นที่เพลงสนุกสนานเป็นหลัก การบรรเลงจะเริ่มประมาณ 2 ทุ่มตรงในขณะที่วัวลานจากพวงหรือค่ายต่าง ๆ กำลังทยอยเข้าลานแข่ง

ผู้เชี่ยวชาญการเล่นวัวลานบอกว่า อันที่จริงวงดนตรีหรือวงแคนนี้มีหน้าที่บรรเลง “เพลงเชิด” และ “เพลงโอด” ในช่วงการแข่งขัน เพลงเชิดจะบรรเลงตอนที่มีการ “ชัก” หรือนำวัวนอกเข้าสู่การแข่งขัน ส่วนเพลงโอดจะบรรเลงเมื่อผลการแข่งขันในเกมส้นนั้น ๆ สิ้นสุดลง เพลงเชิดจะมีลักษณะเหมือนการเปิดตัวการแสดงของตัวละครตัวเอกครั้งแรกบนเวที เช่นการแสดงลิเกเหมือนกับวัวนอกซึ่งเป็นตัวเอกของการแข่งขันในเกมส้นนั้น ๆ เช่นกัน ส่วนเพลงโอดจะบรรเลงเพื่อสะท้อนอารมณ์เศร้าของตัวละครหมายถึงการลาจาก จบส้น หรือสุดท้าย ไม่ว่าผลแพ้ชนะในลานแข่งจะเป็นเป็นของฝ่ายใด (วัวนอก หรือ วัวใน) วงแคนจะบรรเลงเพลงโอดทั้งสิ้น

ช่วงเวลาการแข่งขันเมื่อวงแคนบรรเลงเพลงเชิดแล้วจะหยุดเมื่อมีสัญญาณปล่อยวัวเริ่มการแข่งขันในรอบนั้น ไม่ว่าวัวจะวิ่งวนไปมาก็รอบวงแคนจะต้องรองจนกว่าผลแพ้ชนะในเกมส้นนั้น ๆ จะเกิดขึ้น และทันทีที่ผลปรากฏจะเริ่มบรรเลงเพลงโอดทันที จากนั้นจะตามด้วยเพลงลูกทุ่งร่วมสมัยไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะมีการเตรียมเปลี่ยนวัวชุดใหม่มาแข่งภายในลานวัวจนเสร็จสิ้น เพลงที่นิยมเล่นกันในช่วงนี้ที่ติดกระแสก็เป็นเพลงสาวเมืองนนท์ ของ แศพทริยา มารศรี เพลงมนต์รักลัมด้า ของดวงตา คงทอง หรือจะเป็นเพลงสาวรอยสัก ของพามล่า บาร์เด็น เป็นต้น

นักเลงวัวลานหลายคนเล่าว่า การที่ลานวัวของตนมีการนำวงดนตรีมาเล่นประกอบนั้นทำให้บรรยากาศสนุกสนาน ครึกครื้น ถ้าไม่มีก็ดูเงียบ ๆ ผู้ลานวัวของเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ หรือหมู่บ้านอื่น ๆ ไม่ได้ นักเลงวัวให้ความสำคัญกับวงดนตรีถึงกับกล่าวว่า

“จัดทั้งที่ต้องให้มันครึกครื้น สนุกสนาน ไม่มีมันก็ร่อย ๆ รอดูว้าวอย่างเดียว คนที่ไม่เล่นพนันเขาก็จะไม่สนุก เพราะบางคนก็อยากมาฟังดนตรีหรือไม่ก็ดูทางเครื่องเล่น ถ้าไม่มีก็ใจไม่ถึง อย่าจัดเสียดีกว่า”

ปัจจุบันการจัดการเล่นวัวลานจึงปรากฏให้เห็นกันโดยทั่วไปที่มีวงดนตรีหรือที่เรียกกันในหมู่ชาประจาลานว่า “วงแคน” แต่สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาของยุคสมัยจากคำบอกเล่าของนักเลงวัวลานข้างต้นคือการแทรกเข้ามามีการเป็น “ทางเครื่อง” หรือ “แดนซ์” ตามที่ชาวบ้านลานวัวเรียกกัน การมีแดนซ์หรือทางเครื่องเข้ามานั้นนายพวงวัวลานคนหนึ่งเล่าถึงที่มาที่ไปว่า

“อันที่จริงมีขึ้นไม่นาน เพิ่งมาเริ่มนิยมกันในช่วง ปีสองปีมานี้ แรก ๆ ก็มีเฉพาะลานคนใหญ่ ๆ มีตั้งค์หน่อยเขาก็ว่าจ้างมาเต้นเป็นการสร้างสีสัน เป็นหน้าเป็นตาของเขา”

ในขณะที่ชาวบ้านคนหนึ่งก็นิยมออกไปชมการมีแดนซ์ตามลานวัวเป็นประจำนั้นก็กล่าวในทำนองว่า

“เดี๋ยวนี้เขานิยมกัน เห็นเวลาเขาจัดโชว์รถตามงานในตลาด เขามีทางเครื่องเต้นกัน วัวลานเราก็เลยเอามั่ง เป็นการเรียกคนดู บางที่เขามาลานก็ไม่ได้ชอบดูวัวกันทุกคน ที่มาก็แค่จะดูพวกแดนซ์เต้นเท่านั้นแหละ”

ดูเหมือนว่าการเข้ามาของทางเครื่องนั้นเป็นการสร้างสีสันและจูงใจให้คนมาชมการเล่นวัวลานมากขึ้น เพราะอ้างตามคำบอกเล่าของบรรดานักเลงวัวที่กล่าวไปในทำนองเดียวกันว่าเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้คนที่ไม่ได้สนใจในการเล่นวัวลานอย่างแท้จริง ได้เข้ามาร่วมสนุกสนานในลานวัวถึงแม้จะไม่เล่นวัวแต่สามารถเข้ามาดูมาชมอย่างอื่น เช่น มีแดนซ์ เพื่อความบันเทิงได้ ในขณะที่เด็กหนุ่มวัยรุ่นคนหนึ่งกล่าวถึงที่มาที่ไปของ การแดนซ์ ตามความคิดของเขาว่า

“จะเรียกว่าโคโยตี้ก็ได้ ตามภาษาสมัยใหม่ เดี๋ยวนี้เขานิยมกัน ถ้าจัดวัวลานแล้วก็น่าจะมีนะ มันสนุก ไม่เสียเวลาเปลี่ยนวัวก็เหมือนได้ดูการแสดงไปด้วยฆ่าเวลา คนมาลานวัวก็มากันเยอะกว่าไม่มี”

จากการเห็นสร้างเสริมความครื้นเครงในหมู่นักเลงวัวลานธรรมดาแปรเปลี่ยนมาเป็นการเรียกร้องความสนใจของผู้ที่ได้พิสมัยการเล่นวัวลานมากขึ้นให้เข้ามาสู่พื้นที่ของลานวัว ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นความสำเร็จด้านหน้าตาสถานภาพสังคมของผู้จัดลานที่สามารถทำให้ลานวัวของตนได้รับความสนใจมากขึ้น

ถึงกระนั้นก็ตามการแข่งขันเพื่อเรียกร้องความสนใจของคนดูจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อการปรากฏตัวของการเต้นในรูปแบบที่ดูเผด็จร้อน เช่น การเต้นที่ผู้เปลื้องผ้าเต้น จนเป็นที่กล่าวขวัญถึงรูปแบบการมีแดนซ์ในลักษณะดังกล่าวโดยเฉพาะตามลานวันในเขตพื้นที่อำเภอเมือง

อำเภอบ้านลาดและอำเภอท่ายางจนกลายเป็นเสียงเรียกร้องถึงความไม่เหมาะสมแต่ก็เป็นเพียงคลื่นลูกเล็ก ๆ ที่วนเวียนอยู่ได้นานเท่านั้น

อำเภอบ้านแหลมจะเป็นอำเภอแรกที่ทำให้ความสำคัญอย่างมากกับเรื่องการเดินที่ไม่เหมาะสม ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าชาวบ้านในพื้นที่ตลอดผู้ที่เล่นวอลานเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีความเคร่งครัดในเรื่องดังกล่าวอย่างมาก จะไม่การเดินเปลือยในลานวอลานในพื้นที่แถบนี้ ถ้าตนเองเป็นเจ้าภาพผู้จัด หากแต่ยังคงนำวอลไปรวมลานในพื้นที่อื่นได้ถึงแม้จะมีการเดินลักษณะดังกล่าวก็ตาม เช่นที่นักเลงวอลมุสลิม อำเภอบ้านแหลมท่านหนึ่งเล่าว่า

“เขาจะจัดยังงี้ก็ถือเป็นเรื่องของเขา เขาบอกเราก็ไป ก็พรรคพวกกันทั้งนั้น ถ้าเราไม่ชอบก็ไม่ต้องขึ้นอยู่กับเรา เพราะไปเล่นวอลเป็นหลักอยู่แล้ว ส่วนที่แถบนี้เขาไม่นิยมกันก็เพราะสมกับสถานที่มากกว่า ทางอำเภอเขาขอเรื่องมา”

แม้ในพื้นที่ของตนไม่สามารถจัดให้มีแดนซ์เปลือยได้ แต่ก็ไม่ได้มีการบังคับเข้มงวดแต่อย่างใดที่นักเลงวอลจากพื้นที่ดังกล่าวจะนำวอลไปรวมเล่นยังพื้นที่อำเภออื่นในฐานะที่เป็นพรรคพวกเพื่อนฝูงกันแม้จะมีการแดนซ์เปลือยก็ตาม เห็นได้จากการไม่ปฏิเสธการเข้าร่วมทุกครั้งที่มีการเชื้อเชิญกันไป

บรรยากาศการเดิน นักเดินหรือหางเครื่องจะเริ่มเดินประมาณ 4 ทุ่มหลังจากที่โฆษกประจำลานประกาศเสียงนายพวงววด่าง ๆ มาจับฉลากแข่งขันเสร็จ แด่วงแคนหรือวงดนตรีนั้นจะเริ่มบรรเลงตั้งแต่ 3 ทุ่มมาแล้ว จังหวะลีลาการเดินจะเป็นไปตามเพลงลูกทุ่งร่วมสมัยที่เน้นความสนุกสนานเป็นส่วนใหญ่ การเดินครั้งหนึ่ง ๆ จะมีนักเดินประมาณ 6 – 8 คน ไม่มีการสับเปลี่ยนขึ้นและลงพร้อมกันตลอดจนกว่าจะถึงเที่ยงคืน จะขึ้นเดินก็ตอนการแข่งขันเป็นช่วงเปลี่ยนพวงวอลและลงเมื่อการแข่งขันเริ่มขึ้น ครั้นพอพักเกมส์เปลี่ยนวอลานหน้าเวทีดนตรีจึงคลาล่าไปด้วยหนุ่ม ๆ น้อยใหญ่โยนผ้าขาวม้าโพกศีรษะ บางคนพันหน้าเหลือแต่ตาฮีนดูสาว ๆ หางเครื่องเดินด้วยลีลาเร้าร้อนเป็นการฆ่าเวลา

ในแต่ละคืนหาเครื่องหรือนักเดินมีเปลี่ยนชุดประมาณ 4 – 5 ชุดเท่านั้น โดยชุดมีลักษณะเหมือนยกทรงแต่มีเนื้อผ้าปกปิดร่างกายได้มากกว่า ท่อนล่างจะเป็นกางเกงขาสั้นหรือกระโปรงที่สั้นมากเป็นพิเศษพอให้เห็นยกทรงและกางเกงชั้นใน แพลมออกมาเรียกร้องความสนใจจากบรรดาหนุ่ม ๆ ให้มาสนใจพวกเธอบ้าง ลีลาที่นิยมใส่มักนิยมสีแดงสด รองลงมาเป็นสีดำ จะมีบ้างที่เป็นลวดลายแต่ไม่บ่อยมากเท่าสีแดง ลักษณะชุดจะใส่ง่าย ถอดง่าย เพื่อสะดวกเวลารีบเร่งเปลี่ยนขึ้นเดินทันที ที่ด้านหลังเวทีดนตรีจะผ่ากันไว้เหมือนห้องเล็ก ๆ สำหรับเปลี่ยนเสื้อผ้า

เมื่อได้เวลาราวเที่ยงคืนการเดินในบางลานจะเรียกร้องความสนใจผู้ชมที่ส่วนใหญ่เป็นหนุ่มได้มากขึ้น ด้วยท่าเต้นที่เน้นความขยับวน นักเดินอาจไม่ได้ขึ้นมาทั้งหมดเหมือนช่วงหัวค่ำ แต่

จะพลัดเปลี่ยนกันมาครั้งละ 2 – 3 คน แสดงท่าเต้นในบางท่าที่ดูเหมือนการร่วมเพศ หรือการทำท่าทางแปลก ๆ กับอุปกรณ์ที่มีอยู่ เช่น ลำโพงด้านหลังเวที หรือการเดินมาริมขอบเวทีแล้วย่อขาปลดซิบกางเกงให้เห็นกางเกงชั้นใน หรือถ้าเป็นกระโปรงก็จะถ่างขาเล็กน้อยเช่นกัน ท่าลักษณะนี้สลับไม่มาตามจังหวะดนตรีเรียกเสียงอื้ออึงของบรรดาผู้ชมด้านหลังเวทีได้ไม่น้อยทีเดียว

“อีนี่เด็ก..... (ชื่อโรงเรียน)...เก่านี๋หว่า”

เสียงสนทนากันในหมู่นักเลงวัยรุ่นในทำนองกล่าวถึงที่มาที่ไปของนักเต้นบางคนที่ตนเองคุ้นตามักได้ยินอยู่ทั่วไปตามประสาวัยรุ่นวัยคะนอง บางคนถามไถ่ว่าแน่ใจได้อย่างไรว่าใช่หรือไม่ใช่คนที่คู่สนทนาพูดถึง เพราะถ้าใช่แน่มันหมายความว่า การดูแดนซ์หรือหางเครื่องในคืนสนุกกว่าทุกคืนเป็นแน่ นายพวงววลานคนหนึ่งกล่าวถึงที่นักเต้นแต่ละคนว่า

“ส่วนใหญ่ที่หามา โฆษกเขามีสายของเขาอยู่ ติดต่อกันมาเรื่อย ๆ ถ้าลานเราอยากมี เขาก็หมายกชุดรวมทั้งวงแค้นด้วย พวกนี้เป็นพวกลาวส่วนใหญ่”

การมาเป็นหางเครื่องหรือแดนซ์ในลานวักวงไม่ต่างกับการเดินโชว์ตามงานเลี้ยงสังสรรค์ทั่วไปนัก นักเต้นส่วนใหญ่คุ้นเคยกับงานแบบนี้เพราะปกติก็เต้นกับวงดนตรีทั่วไป บางรายมีสังกัด บางรายก็เป็นขจร งานประจำส่วนเป็นงานเลี้ยงฉลองต่าง ๆ เช่น งานบวช ขึ้นบ้านใหม่ เต้นประกอบเพลงกับวงดนตรีอยู่ปกติ สำหรับคืนหนึ่ง ๆ ในการเต้นที่ลานวักตั้งแต่ประมาณ 4 ทุ่มถึงตี 2 พวกเธอจะได้ค่าตอบแทนน้อยคนละ 400 - 500 บาทโดยประมาณตามที่ตกลงกับทางเจ้าของลานผ่านนายหน้าซึ่งอาจเป็นโฆษกววลานก็ได้

ส่วนที่มาที่ไปของการมาเป็นนักเต้นนั้นต่างจากที่นายพวงววลานใหญ่บางคนกล่าวเพราะจากการสังเกตเสียงสนทนาของเด็กวัยรุ่นตามลานวักที่ออกมาเที่ยว มีบางคนสามารถบอกได้ว่า นักเต้นคนนั้นชื่อ (เล่น) ว่าอะไร (เคย) เรียนอยู่โรงเรียนไหน อาจเป็นไปได้ว่านักเต้นหลายคนอาจเป็นคนในท้องถิ่น เป็นเด็กวัยรุ่นที่มักเลิกเรียนกลางคันและเคยอยู่ในโรงเรียนมัธยมที่มีชื่อเสียงรอนลงไปจากโรงเรียนประจำจังหวัด นอกนั้นอาจเป็นโรงเรียนประจำอำเภอ และโรงเรียนสายอาชีพ เพราะทำให้วัยรุ่นในลานจึงแสดงท่าทางราวกับรู้จัก และพยายามบอกเพื่อน ๆ คนอื่นให้รับรู้ด้วย

“อื.....มันเคยเป็นเด็กไอ้.....มาก่อน มันออกโรงเรียนแล้ว”

นักเต้นตามวงดนตรีจึงเป็นเด็กวัยรุ่นสาวที่มักเรียนหนังสือไม่ทันจบด้วยปัจจัยต่าง ๆ อย่างฐานะทางครอบครัว หรือการมีแฟนในวัยเรียนทำให้ต้องหยุดเรียนกลางคัน การมาเป็นเด็กแดนซ์หรือหางเครื่องตามวงดนตรีจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของพวกเธอ ว่ากันว่าบางคนมีลูกแล้วจึงออกจากโรงเรียนและทิ้งลูกให้พ่อแม่เลี้ยงตนเองก็เดินสายเป็นหางเครื่องตามงานเป็นรายได้เลี้ยงลูกไปวัน ๆ และที่สำคัญผู้รู้ท่านหนึ่งกล่าวว่าพวกเธอมักจะไม่มีงานในหมู่บ้านของเธอจะเลือกต่างหมู่บ้านเป็นหลัก

การเดินด้วยท่วงท่าลีลาที่ดูเด็ดเผ็ดร้อนจะเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาหนุ่ม ๆ เป็นอย่างมาก หากแต่การชมการเดินยังคงมีผู้ชมที่เป็นผู้หญิงติดตามมาลานวัลลานด้วย บ้างเป็นแฟนนักเลงวัล บ้างเป็นพี่ เป็นน้อง หรือบางคนอาจเป็นป้าหรือเป็นแม่ พวกเธอมิได้แสดงการหวงห้ามการชมการเดินในลักษณะดังกล่าวแต่อย่างใด บางคนยืนอมยิ้ม บางคนทำหน้าเฉย ๆ บางคนพลั้งปากพูดออกมาว่าน่าเกลียด แต่ก็ไม่ใช่ขยับหนีไปไหนคงยืนชมอยู่จนการเดินจบลง ถ้าการเดินครั้งนั้นไม่โป๊เปลือยจนน่าเกลียดก็ถือว่าผ่านไป แต่ถ้าน่าเกลียดมากก็จะมีการพูดถึงกันบ้างเล็กน้อยถึงความไม่เหมาะสมแต่ไม่รุนแรงแต่อย่างใด หากแต่ลองถามว่าพวกเธออยากให้พี่น้องของเธอที่เป็นผู้หญิงมีอาชีพเดินตามวงดนตรีหรือตามลานบ้างหรือไม่ คำตอบเดียวกันคือ “ไม่มีทาง”

ดังนั้นน่าจะตีความได้ว่าแท้จริงคุณค่าของการเป็นแดนซ์หรือหางเครื่องตามลานวัลไม่น่าเป็นสิ่งที่ดีในสายตาของหญิงชาวบ้านตามขอบลานวัลเหล่านั้น หรือต่อให้ผู้ชายเองท้ายที่สุดแล้วก็ไม่อาจจะไม่เลือกเธอเหล่านั้นมาเป็นคู่ครอง เพราะตนเองก็ทราบดีว่าแต่ละคนเคย “ผ่าน” ใครมาบ้าง แต่สำหรับพื้นที่ลานลานวัลการปรากฏตัวของพวกเธอเหล่านั้นได้สร้างสถานภาพทางสังคมให้ผู้ชายที่เล่น เลี้ยง ดูและชมวัลลาน

จะเห็นได้ว่าจากพัฒนาการจากเครื่องดนตรีที่เรียกว่า “แคน” เพียงชิ้นเดียวที่เคยมีบทบาทเพียงการบรรเลงรับและส่งวัลเข้าออกลาน ปัจจุบันได้กลายเป็นเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัลลานที่ไม่เพียงแต่สนองความต้องการสุนทรียภาพทางเพศของผู้ชายแล้วยังเป็นเครื่องแสดงสถานภาพทางสังคมของผู้ที่เป็นเจ้าของลานในการแสดงออกซึ่งความสามารถในการจัดการให้มีในสิ่งที่แม่โลกทัศน์ของตนเองมองว่าไม่ดีหรือด้อยกว่า ให้มาปรากฏตัวในพื้นที่ของตนโดยที่ผู้หญิงในชุมชนมิได้แสดงการขัดแย้ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สำหรับลานวัลแล้วการปรากฏตัวของหญิงที่ไม่ดีนั้นทำให้ “ความเป็นชาย” ของบุคคลผู้ชายในครอบครัวเธอชัดเจนขึ้น ในขณะเดียวกันก็ทำให้ภาพของ “ความเป็นหญิง” ที่ดีของพวกเธอโดดเด่นขึ้นมาก็เป็นได้

อำนาจรัฐกับการละเล่นของชาวบ้าน

จากรูปแบบการเล่นที่ดูจะเปลี่ยนความหมายไปจากต้นกำเนิดของวัลแบบดั้งเดิมอยู่มาก การเล่นวัลลานในปัจจุบันจึงเป็นการเล่นการพนันดี ๆ นี่เองในสายตา “คนนอก” วัฒนธรรมลานวัลของชาวบ้าน แม้ลานวัลในปัจจุบันบางลานกลายเป็นพื้นที่ทางผลประโยชน์ในมิติต่าง ๆ ของข้าราชการ นักการเมือง หรือนายทุนทั้งนอกและในท้องถิ่นก็ตาม

การต่อสู้กันระหว่างรัฐกับชาวบ้านที่นิยมการเล่นวัลลานก็มีให้เห็นอยู่บ้างในช่วงของการพัฒนาประเทศ ในยุคที่เมืองเพชรเป็นพื้นที่ผลิตน้ำเลี้ยงให้ชนชั้นนายทุนผ่านระบบอุปถัมภ์ให้เติบโต ขยายกิ่งก้านสาขาเข้าปกคลุมพื้นที่ต่าง ๆ ไม่เว้นแม้ลานวัลของชาวบ้านจนทำให้ภาพเมือง

เพชรเป็นเมืองมือปืน (สารคดี 2537 : 53) แคนอิทธิพลเถื่อน หรือ “เมืองคนคู้” ผู้ที่ทำให้การอุปถัมภ์สมัยก่อนจะเรียกว่า “คนโต” คอยดูแลลูกน้องเพื่อจัดการผลประโยชน์ให้คนที่เป็นลูกพี่ซึ่งส่วนใหญ่ดูเหมือนเป็นบุคคลนอกชุมชน

หากแต่การละเล่นวัวลานของชาวบ้านเองที่เคยเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงพักผ่อนหย่อนใจ แต่ด้วยรูปแบบการแข่งขันที่มีการเล่นพนันเอาชนะ เมื่อเงินเดิมพันสูงการคดโกงหรือผิดคำพูดจึงปรากฏให้เห็นอยู่เนื่อง ๆ ดังนั้น “คนโต” เมืองเพชรที่เข้ามาทำหน้าที่เป็น “นายพวง” จึงต้องมีลูกน้อง หรือ “ลูกพวง” ไว้คอยดูแลเลี้ยววัว จัดการผลประโยชน์ละช่วยคลุ้มครองความปลอดภัยให้แก่ตนเองด้วย คนเมืองเพชรจึงกลายเป็นคนมีพวกไปโดยปริยาย (อ้างแล้ว: 54) ในเมื่อต่างฝ่ายต่างมีพรรคพวกเช่นกัน ถึงคราวเกิดกรณีพิพาทเงินเดิมพันกันคราวใดจึงมีวายที่ต้องมีเรื่องมีราวกันเป็นประจำจนหลายครั้งที่ถึงขั้นสูญเสียชีวิต อย่างไรก็ตามนักเลงวัวลานรุ่นใหญ่วัย 63 ปี กล่าวถึงเรื่องราวชีวิตนักเลงวัวในอดีตตามที่สนะของตนเองว่า

“เมื่อก่อนเวลาคนมีเรื่องกัน ก็มักจะมีการแก้แค้นกัน เวลาแก้แค้นก็หาโอกาสเหมาะ ๆ ไปแก้แค้นให้ถึงบ้านคงยาก เพราะคู่อริเขาก็มีพวก นักเลงส่วนใหญ่ยังกันตายตามงานวัด งานปืดทอง แต่บ้านเรา (เพชรบุรี) มันมีวัวลานบ่อย มีวัวลานก็เหมือนมีงาน คนเยอะ บางทีมีเรื่องกันมาจากที่อื่นแต่มาyingกันตายในลานวัวก็บ่อย ไม่เห็นจะเกี่ยวกับวัวลานเลย คนมันจะทำกันที่ไหนสบโอกาสมันก็เอาเลย คนเยอะหลุมุนหนิง่าย”

ดูเหมือนเหตุการณ์ความขัดแย้งของคนประเด็นต่าง ๆ ในอดีต แต่ท้ายที่สุดกลับเลือกมาจับปัญหาการใช้กำลังหรืออาวุธเช่นฆ่ากันในพื้นที่ลานวัวจนทำให้การละเล่นวัวลานของชาวบ้านจำต้องตกเป็น “จำเลย” ในสายตาของสังคมภายนอก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบการเล่นที่ “กำกวม” ระหว่างประเพณีอันดีงามกับการพนันอันเลวทราม ผสมกับการแพร่เข้ามาของปัญหายาเสพติดและอาชญากรรม การเล่นวัวลานของชาวบ้านจึงตกอยู่ในภาวะที่ “เดินไม่หลุด” จากคำครหาของสาเหตุอันเป็นบ่อเกิดปัญหาสังคมที่แก้ไม่ตกในสายตาของผู้นำทั้งในระดับรัฐและท้องถิ่น จนกลายเป็นความขัดแย้งกันระหว่างชุมชนกับรัฐ โดยเหตุการณ์ที่เห็นเป็นรูปธรรมน่าจะเป็นคราวที่ชาวบ้านยกขบวนปิดล้อมจวนผู้ว่าราชการจังหวัด เมื่อครั้งมีประกาศคำสั่งห้ามมิให้มีการจัดการเล่นวัวลานขึ้นด้วยทางรัฐเห็นว่าลานแข่งวัวเป็นแหล่งมั่วสุมเล่นการพนัน ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทรวมทั้งเป็นการทรมานสัตว์ แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถทนแรงต้านของชาวบ้านได้จึงต้องยอมให้มีการจัดการแข่งขันต่อไป แต่ต้องขออนุญาตอย่างเป็นทางการก่อนทุกครั้ง (จักรพันธุ์ กังวาฬ : 2540 น.79)

จากความเห็นไม่ตรงกันกลายเป็นข้อขัดแย้งทางความคิดแบ่งแยกเป็น 2 ขั้ว ด้านหนึ่งเป็นของ “คนใน” อีกด้านเป็น “คนนอก” ลานวู้ คนในจะพูดทำนองว่า

“ใครจะว่าวู้ลานเป็นการพนัน เป็นการทรมานสัตว์อะไรก็แล้วแต่ ผมคิดว่ามันเป็นกีฬาที่สนุกสนานคนในหมู่บ้านไว้ได้มากที่สุด”

“คนทุกคนต้องมีการระบายออก เมื่อมีความกดดันหรือความเครียดต่าง ๆ คนกรุงเทพ ๆ ก็ไปอย่างหนึ่ง คนต่างจังหวัดก็ไปอย่างหนึ่ง ไอ้คนที่ชอบก็ไปคว้าวสรวลเสเฮฮากัน”

“ผมชอบนะ เด็กมันจะได้มีหน้าที่เหนื่อย (เด็กเลี้ยงวู้) จะได้ไม่ไปทะเลาะกับชาวบ้าน เขา วัยรุ่นหนะนะ ก็พยายามให้มันรักกลมเกลียวกันไว้”

ในขณะที่มุมมองตรงข้ามก็ให้ทัศนะที่ดูกันว่า

“ที่บางคนเห็นว่าเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นเหตุผลที่สับปลับ วัฒนธรรมมีทั้งดีและไม่ดี ถ้าไม่ดีก็ไม่ควรรักษาไว้ อย่างคนที่เล่นการพนันเมื่อเสียแล้วก็ต้องตามเอาคืน ถ้าเป็นวิธีสุจริตก็ดีไปแต่ถ้าทุจริตคนอื่นเขาจะเดือดร้อน” (อ้างแล้ว: 90)

หากมองกลับมาสู่สภาพความเป็นจริงของการเล่นวู้ลานในปัจจุบันเหตุการณ์ทะเลาะถึงขึ้นลงไม่ลงมือก็มีปรากฏให้เห็นอยู่บ้างตามสื่อทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เช่น

“ยังสั่งสอนอริเก่าบางตาย โกลาหลกลางลานวู้บางจาน” (เพชรภูมิ: 16 กุมภาพันธ์ 2549) ซึ่งเป็นกรณีพิพาทกันระหว่างคู่อริที่มาจากถิ่นกับหนุ่มในท้องที่จัดวู้ลาน แต่โชคยังดียังไม่ถึงกับต้องสูญเสียชีวิต อันที่จริงความขัดแย้งในการแข่งวู้ลานนั้นมีปรากฏอยู่ตลอดเวลาของการแข่งขัน โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นต่างถิ่น ต่างหมู่บ้าน ทั้งที่มาคนเดียวและมากับรถวู้ลาน แต่ส่วนใหญ่ผู้รู้บางคนบอกว่า

“ส่วนใหญ่ที่มามีเรื่องกันในลาน เป็นพวกมาเล่นวู้มากกว่า ไม่ได้นำวู้มาเอง แต่เล่นพนันเพียงอย่างเดียว คนที่มากับวู้จะมีลูกพิพามาไม่ค่อยมีเรื่องถึงขึ้นตีกัน ส่วนใหญ่เคลียร์กันได้”

จากคำพูดดังกล่าวทำให้เห็นว่านักเลงวู้ลานที่มาเล่นโดยนำวู้มาด้วยนั้นจะเอาใจใส่กับวู้ของตนมากกว่าสนใจคนอื่นมาจนเกิดอาการเขม่นตามประสาวัยรุ่นวัยคะนอง หากจะมีบ้างหากเจอโจทย์เก่าที่เป็นพวกที่มากับวู้เช่นกันแต่ต่างพวก (ทีม) เมื่อเกิดเรื่องมักจะเป็นหน้าที่ของนายพวกหรือหัวทีมที่มักรู้จักกับพวกอื่น ๆ เป็นการส่วนตัวอยู่แล้ว พวกเขาจะให้ทักษะในการใกล้ชิดข้อพิพาทระหว่างลูกพวกของเขาไปในตัวด้วย ทำให้น้อยมากที่จะเกิดเรื่องถึงขึ้นเลือดตกยางออก เพราะนั่นหมายถึงการเสียหน้าของเจ้าภาพและนายพวกของพวกที่มีเรื่องอันหมายถึงการมี “บารมี” ไม่เพียงพอให้คนเกรงใจ

สังคมสมัยใหม่มีความซับซ้อนขึ้นเช่นเดียวกับการละเล่นของชาวบ้าน ที่ไม่ได้ตัดขาดจากสังคมภายนอกอย่างหมดสิ้น ทำให้จำต้องปรับตัวให้มีความซับซ้อนมากขึ้นตามกันไป

ปัจจุบันการเล่นวู้บมีการขยายและปรับเปลี่ยนประเภทวู้บให้มากขึ้น เช่น การแบ่งประเภทการแข่งขันเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทวู้บเล็ก วิ่งตั้งแต่ 10 รอบลงมา และประเภทวู้บใหญ่วิ่งตั้งแต่ 15 รอบขึ้นไป ซึ่งการแบ่งประเภทวู้บดังกล่าวจะเป็นปัญหามากที่สุดในสายตา “คนนอก” คือวู้บเล็ก 10 รอบ เพราะเป็นวู้บที่เด็ก ๆ นิยมเล่น ดังนั้นการจัดวู้บลานรุ่นเล็กจึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้เด็กในฐานะเยาวชนของชาติเข้ามาหมกมุ่นอยู่กับการเล่นวู้บลานจนละเลยการศึกษาที่รัฐจัดให้

พื้นที่ที่ดูเป็นปัญหามากที่สุดในช่วงที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เก็บข้อมูลภาคสนามนั้นเป็นพื้นที่อำเภอบ้านลาด เสียงสะท้อนจากบรรดาเขาประจำวู้บลานมักพูดถึงคณะครูอาจารย์โรงเรียนแห่งหนึ่งในพื้นที่ดังกล่าวที่ออกประกาศข้อร้องห้ามไม่ให้ลูกหลานของชาวบ้านออกเที่ยววู้บลานเหมือนเช่นเคย โดยเฉพาะวู้บลานที่จัดเล่นกันในคืนวันอาทิตย์ถึงคืนวันพฤหัสบดี เพราะวันรุ่งขึ้นเด็กจะขาดเรียน เท่าที่สามารถสอบถามไปยังผู้รู้ในแวดวงลานวู้บลานคนก็ไม่สามารถให้ข้อมูลในเชิงประจักษ์ได้ถึงการประกาศดังกล่าว จึงเป็นเพียงพูดกันต่อ ๆ ไปว่าโรงเรียนข้อร้อง อบต. ข้อร้อง ตลอดจนอำเภอข้อร้อง เป็นต้น

สำหรับประเด็นที่วู้บลานเข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาเด็กและเยาวชนนั้นปรากฏในวงกว้างจากการประชุมปฏิบัติการสภาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทยครั้งที่ 1/2550 เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2550 ที่โรงแรมบาคอกพาเลซ โดยมีรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม เป็นประธาน โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเล่นวู้บลานของชาวเมืองเพชรถูกพูดถึงโดยรองประธานสภาเด็กและเยาวชน จังหวัดเพชรบุรี นายอริบดี วรวิบูลย์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนอรุณประดิษฐ์ กล่าวถึง เด็กเยาวชนอายุ 15 ปีขึ้นไปในพื้นที่ประสบปัญหาติดการพนันวู้บลาน วู้บเทียมเกวียน จนทำให้เด็กเสียเงิน เสียการเรียน เสียสุขภาพ และเล่นพนันจนติดคั่น และยังเป็นการทรมารสัตว์ ปัจจุบันเป็นที่นิยมกันมากในกลุ่มเด็กและเยาวชน เพราะมีการเพิ่มวงเงินพนันสูงและใช้ยาโด๊ปวู้บเพื่อให้แข่งได้หลายรอบและชนะพนัน ที่น่ากลัวก็คือเด็กจะเข้าไปเล่นพนันวู้บลานตามพ่อแม่ที่ชักจูงลูกไปเล่น มีการลงขันรวมเงินไปเล่นพนันครั้งละ 10,000 ถึง 100,000 บาท เล่นตั้งแต่ 6 โมงเย็นถึงตี 5 ของวันรุ่งขึ้น ซึ่งรองประธานสภาเยาวชนจังหวัดเพชรบุรีกล่าวว่า

"วัยรุ่นนิยมเล่นพนันวู้บลานกันมาก เพราะรูปแบบการแข่งขันได้เสียกันค่อนข้างเร็วและมีความสุขตื่นเต้นในความเร็วของวู้บที่วิ่งแข่งกัน รวมทั้งบรรยากาศภายในงานที่จัดการแข่งขันจะมีวงดนตรี เครื่องเล่นต่างๆ ทำให้รู้สึกสนุกและไม่เบื่อ แต่ทุกครั้งก็ได้เสียกันถึงหลักหมื่นบาท ส่วนเงินที่นำมาเล่นพนันก็จะขอมมาจากพ่อแม่ บางครอบครัวลูกๆ ก็เล่นพนันตามพ่อแม่ได้เสียกันสูงนับแสนบาท บางคนไม่มีเงินพอก็จะใช้รถมอเตอร์ไซด์ไปจำนำ การแข่งขันส่วนใหญ่จะเริ่มกันตั้งแต่ช่วงหกโมงเย็นไปจนถึงตีห้า ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพ เพราะเยาวชนนอนพักผ่อนไม่เพียงพอ ไปนั่ง

หลับในห้องเรียน ส่งผลให้การเรียนตกต่ำ บางคนก็รวมกลุ่มกันคืบคลานระหว่างการแข่งขัน ส่งผลเสียกลายเป็นปัญหาสังคมตามมาได้" (มติชน 2550 : 12)

สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐในท้องถิ่นเองก็ตื่นตัวและมองการเล่นวัวลานของชาวบ้านเป็นปัญหาเช่นกัน โดยเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2550 ได้มีการเรียกประชุมผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายซึ่งมีประเด็นหลักอยู่การจัดการกฎระเบียบในการจัดลานวัวให้เหมาะสมมากขึ้น นับตั้งแต่อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏฯ ผู้แทนสถานศึกษา นายอำเภอ และผู้แทนทั้ง 8 อำเภอ ผู้แทนจากตำรวจภูธรจังหวัด หัวหน้าหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานสภาเด็กและเยาวชนจังหวัดเพชรบุรี เจ้าของลานวัวและเจ้าของวัวลานเข้าประชุมเป็นจำนวนมาก ณ ห้องพริบพรี ศาลากลางจังหวัดโดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน

ประเด็นสำคัญจากการประชุมที่แจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องทราบนั้นเน้นประเด็นอยู่ที่ การเล่นวัวลานในปัจจุบันนั้นขาดการควบคุมดูแลอย่างจริงจัง ส่งผลให้เกิดปัญหาติดตามามากมาย มีนักเรียน นักศึกษา เด็กและเยาวชนจำนวนมากเข้าร่วมการเล่นวัวลานในเวลากลางคืนจนถึงเช้า โดยเฉพาะวัวเล็กซึ่งเด็กจะมีส่วนร่วมในการจับวัวและกิจกรรมอื่น ๆ ในลานวัว ทำให้กระทบต่อการเรียน ขาดเรียนและเสียโอกาสทางการศึกษา อีกทั้งบริเวณโดยรอบของการแข่งขันมักมีการแสดงดนตรีที่มีการแอบแฝงการแสดงลามกอนาจาร มีการร้องเรียนว่าเป็นแหล่งชอ้งสุ่มและมีการใช้ยาเสพติดเข้าไปเกี่ยวข้อง จึงทำให้ต้องเรียกประชุมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ดูเหมือนว่าประเด็นศีลธรรมขกหยิบยกจากฝ่ายเช่นเคยในการอ้างความชอบธรรมในการเข้าจัดการความสงบเรียบร้อยในสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวบ้าน ด้วยมุมมองที่เห็นว่าขัดต่อศีลธรรมอันดีงามและกระทบต่อกิจกรรมอันเป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวเมืองเพชร โดยมติที่ประชุมที่ส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ออกมาจากความคิดของเจ้าหน้าที่รัฐเท่านั้นโดยที่เจ้าของลานวัวและวัวลานที่เป็นชาวบ้านเป็นเพียงผู้ฟังที่ดีว่า นับแต่นี้ไปมติที่ประชุมเห็นว่ต้องกำหนดแนวทางแก้ปัญหาโดยการแข่งขันวัวเล็กวิ่งไม่เกิน 10 รอบให้เจ้าพนักงานอนุญาตให้แข่งขันได้เฉพาะวันศุกร์ วันเสาร์ ในช่วงเวลาระหว่าง 18.00 – 06.00 น. ส่วนวัวใหญ่วิ่งตั้งแต่ 20 รอบขึ้นไปยังคงใช้กติกาเดิมสามารถเล่นได้ทุกวันแต่ต้องขออนุญาตก่อน ทั้งสองประเภทต้องการแข่งในวันพระ และห้ามมีการจัดแสดงลามกอนาจารบริเวณลานวัว ให้มีเพียงวงดนตรีวงแคนเท่านั้น อีกทั้งเจ้าของลานยังต้องอำนวยความสะดวกในกรณีตรวจยาเสพติดและสิ่งผิดกฎหมาย

ส่วนการอนุญาตให้มีแข่งขันกันละก็ลานนั้นขึ้นอยู่กับดุลพินิจของแต่ละท้องถิ่นของผู้มีอำนาจพิจารณา เช่น นายอำเภอ ทั้งนี้ที่สำคัญจะต้องระบุให้ชัดเจนในใบอนุญาตว่าจัดการวัวรุ่นเล็กหรือรุ่นใหญ่ และให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ปกครองบุตรหลานช่วยกระตุ้นดูแลให้เด็ก ๆ ได้ร่วม

กิจกรรมการเล่นวัวลานตามแต่พอควร ไม่ให้กระทบต่อการเรียน ในขณะที่รองผู้ว่าราชการจังหวัดได้กล่าวถึงท้ายการประชุมในวันนั้นว่า

“ภาครัฐเองก็ไม่อยากจะทำลายการเล่นพื้นบ้าน แต่ทั้งนี้ประชาชนผู้นิยมการเล่นวัวลานก็ต้องเคารพกฎเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การตกลงในครั้งนี้เป็นสัญญาลูกผู้ชาย เป็นการพบกันคนละครึ่งทางเพื่อความพอใจและมาตรการการควบคุมดูแลของภาครัฐและประชาชน หากตรวจสอบว่ามีการฝ่าฝืนข้อตกลงถือว่าละเมิดสัญญา ภาครัฐจะดำเนินการตามกฎหมายทันที” (เพชรภูมิ 2550: 18)

ในขณะที่หน่วยงานรัฐอย่างกรมการปกครองเองโดย นายชาญชัย สุนทรมัญญ์ อธิบดีกรมการปกครอง กล่าวว่าตามที่กระทรวงมหาดไทยได้แจ้งแนวทางปฏิบัติ การอนุญาตจัดให้มีการเล่นการพนันแข่งขันวัวลาน โดยอนุญาตได้เป็นครั้งคราวในงานอันเป็นประเพณีนิยมของท้องถิ่น เพราะการแข่งขันวัวลานเป็นลักษณะการพนันประเภทให้สัตว์แข่งขันกัน หากจัดให้มีการเล่นการพนันโดยไม่มีการควบคุมอาจก่อให้เกิดการมอมเมาแก่ประชาชนและเยาวชนให้ลุ่มหลงมัวเมาอบายมุขได้

กระทรวงมหาดไทยได้แจ้งให้จังหวัด อำเภอ/กิ่งอำเภอ กวดขัน ควบคุมให้ดำเนินการตรงตามที่อนุญาต โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 4 และมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติการพนันพุทธศักราช 2478 และถือเป็นแนวทาง ปฏิบัติการพิจารณาอนุญาตให้จัด ให้มีการเล่นการพนันแข่งขันวัวลาน ดังนี้

1. ให้นายอำเภอ หรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอแห่งท้องที่ในฐานะเป็นเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตใช้ดุลพินิจพิจารณาอนุญาตให้เล่นได้เป็นครั้งคราวในงานอันเป็นประเพณีนิยมของท้องถิ่นเท่านั้น

2. หากมีลักษณะเป็นการทรมานสัตว์ ห้ามมิให้อนุญาตโดยเด็ดขาด

3. ให้อนุญาตเล่นได้เฉพาะในวันหยุดราชการประจำสัปดาห์ หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ ซึ่งไม่ตรงกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และให้เล่นได้ภายในเวลา 07.00 น. ถึง 19.00 น.

4. ให้กำชับผู้ได้รับอนุญาตสอดส่อง กวดขัน มิให้ผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะเข้าเล่น หรือเข้าไปในสนามโดยเด็ดขาดรวมถึงป้องกันมิให้ผู้เข้าไปในสนามพกพาอาวุธติดตัวไปหรือนำเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เข้าไปโดยเด็ดขาด เพื่อป้องกันเหตุทะเลาะวิวาทที่อาจเกิดขึ้นได้

โดยผู้ที่ได้รับใบอนุญาตต้องปฏิบัติตามกฎหมายและข้อความในใบอนุญาตรวมถึงลักษณะข้อจำกัดและเงื่อนไขหลังใบอนุญาต (แบบ พ.น.2) หากพบว่าการฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามให้ดำเนินการตามกฎหมายโดยเด็ดขาด และให้เจ้าหน้าที่ผู้ออกใบอนุญาตพิจารณาไปในทางไม่อนุญาตให้เล่นการพนันแข่งขันวัวลานแก่ผู้นั้นอีกต่อไป

แต่ก็ดูไม่ปรากฏผลในทางปฏิบัติเท่าไร เพราะในความเป็นจริงยังมีเหตุทะเลาะวิวาทถึงขึ้นเสียชีวิตตามมาเช่นเคย อย่างเหตุยิงกันจนบาดเจ็บและเสียชีวิตในพื้นที่อำเภอเขาชัย ตำบลหนองชุมพล จากการนำวัวมาร่วมแข่งขัน คนหนึ่งโดนลูกหลงอายุ 42 ปีไปเสียชีวิตที่โรงพยาบาล ส่วนผู้เสียชีวิตอีกคนเป็นวัย 19 ปีถูกยิงเสียชีวิตคาที่ สาเหตุการทะเลาะดังกล่าวก่อเกิดจากผู้เสียชีวิตนำวัวมาแข่งและวิ่งดีกว่าจนเข้าไปพุดแซ่คู่แข่งที่มาต่างถิ่นอย่าง จังหวัดราชบุรีที่วัวทำท่าจะแพ้เกิดความไม่พอใจจนเกิดการโต้เถียงกันคู่กรณีเข้าไปผลักอกจึงชักปืน 9 มม. ที่พกติดตัวมายิงเข้าไป 3 นัด ในขณะที่เด็กหนุ่มวัย 19 ปีผู้เสียชีวิตอีกคนพยายามเข้าไปจับวัวที่ตกใจเสียงปืนจนวิ่งกระเจิงทำให้เพื่อนของมือปืนเข้าใจผิดคิดว่าเป็นพวกเดียวกัน จึงใช้ปืน 9 มม. กระหน่ำยิงจนเสียชีวิตคาที่ (ไทยรัฐ 2550 : 14)

อย่างไรก็ตามการเล่นวัวลานย่อมมีบ้างในเรื่องอุบัติเหตุระหว่างการแข่งขัน เช่น วัวหลุดวิ่งชนคนดู ชนร้านค้าขายของลานเสียหาย หรือวัวเหยียบเด็กบาดเจ็บแขนขาหักดูจะเป็นเรื่องปกติอย่างข่าวน่าเศร้าใจที่แพร่ไปตามเหล่านักเลงวัวว่าเมื่อคืนวันที่ 18 มีนาคมที่อำเภอบ้านแหลมเกิดเหตุกับเด็กที่เผลอหลับไปเพราะอ่อนเพลียจากการดูวัวลานจนดิ้นตื่นทำให้ถูกรถทับเสียชีวิต ผู้เสียชีวิตเป็นเด็กวัย 13 ปีเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอบ้านแหลม โดยผู้ปกครองให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนท้องถิ่นว่า ผู้เสียชีวิตชื่นชอบการเล่นวัวอย่างมากและเป็นผู้ปกครองออกมาเที่ยววัวลานเป็นประจำเมื่อมีการแข่งขันใกล้ ๆ บ้าน

ทัศนะของสังคมที่มองการเล่นวัวลานว่าเป็นแหล่งมั่วสุมมี เด็กนักเรียนมัธยม ไปเล่นพนันได้เสียหลักหมื่น ทั้งขอเงินพ่อแม่และเอารถมอเตอร์ไซด์ไปจำนำ เข้าไปมั่วสุมที่สนามแข่งวัวลาน และที่นั่นมีการตั้งวงเหล้าอีกด้วยตลอดจนอุบัติเหตุทั้งวัว คนและรถที่มักเกิดกับเด็กเสมอ จนทำให้ทางราชการให้ความสนใจและจัดให้มีการประชุมและออกข้อบังคับให้วัวเล็กวิ่งไม่เกิน 10 รอบ แข่งได้เฉพาะวันศุกร์และเสาร์ ส่วนวัวตัวใหญ่วิ่ง 20 รอบขึ้นไป เล่นได้ทุกวัน เว้นวันพระ และก่อนการแข่งขัน จะมีสาว ๆ มาเต้นโชว์ในชุดเซ็กซี่ ไปๆมาๆ สนามแข่งวัวลานจะกลายเป็นแหล่งมั่วสุมที่น่ากลัวต่อนั้นดูจะไม่ถูกต้องหรือสอดคล้องกับความคิดเห็นของชาวบ้านที่นิยมการเล่นวัวลานมากนัก พวกเขาบางคนบอกว่า

“การเล่นวัวลานเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีมานาน เล่นเพื่อเอาพรรคเอาพวก เหมือนเป็นการพบปะสังสรรค์ไปในตัว คนที่เอาวัวมาวิ่งไม่ได้เล่นพนันด้วยซ้ำไป จะมีบ้างก็เล็ก ๆ น้อยพอสนุกในหมู่พรรคพวก คนที่เล่นส่วนใหญ่ไม่มีวัวมาแต่เล่นกันเอง พนันกันเองไม่เกี่ยวกับเจ้าของวัวหรือเจ้าของลาน”

นักเลงวัวเมืองเพชรหลายคนกล่าวในทำนองเดียวกันว่า การเล่นวัวลานของชาวบ้านในอดีตไม่ได้เป็นเช่นปัจจุบัน เป็นการเล่นกันในระดับชุมชนหมู่บ้าน ไม่ได้แพร่หลายกว้างขวางมาก

เหมือนปัจจุบัน การที่แพร่หลายมากไปยังพื้นที่อื่นในจังหวัดใกล้เคียงนั้นทำให้เจตนารมณ์เดิมของการเล่นเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์นั้นแปรเปลี่ยนไป

พวกเขาชี้ชวนให้ดูที่รูปแบบการจัดการแข่งขันวัวลานในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีกับจังหวัดใกล้เคียงถึงรายละเอียดที่แตกต่าง เช่น รูปแบบการเข้าร่วมแข่งขัน วัวลานเมืองเพชรจะเข้าร่วมแข่งได้ก็ต่อเมื่อเจ้าของลานหรือผู้จัดเชิญเท่านั้น ผู้ที่ไม่ได้ถูกเชิญถือว่าไม่ใช่พรรคพวกกันจะนำวัวมาร่วมไม่ได้โดยยึดความสัมพันธ์กับผู้จัดเป็นหลัก แต่ผู้ที่นำวัวที่เข้ามาทำการแข่งอาจไม่รู้จักกันมาก่อนได้ แต่ทุกคนจะยืนอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีกับเจ้าของลานเป็นสำคัญ มาแข่งก็เพราะเจ้าลานเป็นพวกกัน คู่แข่งอาจไม่ใช่พวกเดียวกับตนแต่ทั้งหมดก็เป็นพวกกับผู้จัดเจ้าของลานเป็นต้น ใน ขณะที่การจัดวัวลานในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงที่การละเล่นแพร่กระจายไป รูปแบบได้ปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก เช่น การจัดการนั้นไม่มีการเชิญผู้เข้าแข่งขันมาร่วม คนที่มาแข่งจะเป็นใครก็ได้ ถ้ามีวัวมีเงินและอยากแข่งก็เอามา ทางผู้จัดจะเตรียมกรรมการกลางที่เรียกว่า “เซน” เป็นคนคอยจับและประกบคู่วัวให้ การเล่นเป็นการพนันที่เต็มรูปแบบ ทั้งนี้รวมถึงองค์ประกอบย่อย ๆ เช่น การจัดลานที่ไม่ฉัตร 7 สี 7 ชั้นเหมือนกับพิธีกรรมหรือการเฉลิมฉลองในการจัดวัวลานของชาวเมืองเพชรบุรีเป็นต้น การทะเลาะวิวาทมักเป็นเพราะนักเลงวัวจากต่างถิ่นที่คุ้นชินกับการเล่นพนันแบบเต็มตัว การเล่นวัวลานของพื้นที่อื่นจึงเป็นเหมือนบ่อนการพนันอย่างตามเต็มตัวตามทัศนคติของนักเลงผู้ให้ข้อมูลชายเมืองเพชรหลายคน

อย่างไรก็ตามแม้ปัจจุบันการเล่นวัวลานของชาวเมืองเพชรจะตกอยู่ในภาวะ “กำลัง” กับความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและกิจกรรมการพนันแบบเต็มรูปแบบจนรัฐต้องถือเอาความชอบธรรมส่วนตัวยื่นมือเข้ามาจัดการให้เข้าครลองครองธรรมที่สังคม “คนนอก” คาดหวัง เจ้าหน้าที่รัฐเองก็ดูเหมือนกระอักกระอ่วนใจที่จะชี้ชัดไปเลยว่าการเล่นวัวลานของชาวบ้านเป็นปัญหาหรือตัวก่อปัญหาการพนัน การทะเลาะวิวาท แหล่งมั่วสุมทางเพศและยาเสพติด ในขณะที่เดียวกันรัฐเองก็ต้องจะใช้ประโยชน์จากวัวลานในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและสร้างภาพลักษณ์การเป็นเมืองท่องเที่ยวกระตุ้นเศรษฐกิจของจังหวัดให้น่าสนใจในฐานะเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

โดยเจ้าหน้าที่รัฐเองในนามชาวเมืองเพชรและนักธุรกิจท้องถิ่นยังเป็นผู้จัดการแข่งวัวเองในการท่องเที่ยวประจำอย่างงานพระนครคีรี ซึ่งมีการเผยแพร่ข่าวสารไปทั่วประเทศ วัวลานถูกนำเสนอเคียงคู่ไปกับการเล่นวัวเทียมเกวียนและวัวเทียมไถ มีการจัดพื้นที่บริเวณทุ่งนาริมถนนเพชรเกษมยาวองใต้ฝั่งตรงข้ามกับร้านขนมหม้อแกงชื่อดังของจังหวัดเป็นลานวัวประจำปี แสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม พิธีเปิดงานนำโดยผู้หลักผู้ใหญ่ของจังหวัดอย่างผู้ว่า ฯ รอง ฯ ตลอดจนนักการเมืองท้องถิ่น

ลานว้าววันนี้ : จากมรดกแห่งภูมิปัญญาสู่ภาพลักษณ์และความจริง

แม้ต้นกำเนิดการละเล่นว้าวอาจไม่ปรากฏแน่ชัดนัก แต่ก็เป็นส่วนสะท้อนมิติต่าง ๆ ทางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นของเมืองเพชร ตลอดจนนิทาน ตำนาน เรื่องเล่าต่าง ๆ ที่สะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ด้วยเงื่อนไขในปมประวัติศาสตร์ที่พวกเขาจำต้องมาใช้ชีวิตและดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ณ ท้องทุ่งเมืองเพชร วัวกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของผู้คนที่สอดคล้องกับระบบนิเวศเกษตรกรรมที่ไม่เหมาะกับการเลี้ยงควายไว้ใช้แรงงาน และเมื่อพวกเขาต้องมีปฏิสัมพันธ์ในระบบการพึ่งพาแบบชาวบ้าน การเลี้ยงวัวจึงถ่ายทอดความรู้สึกันและกันในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติจนนำมาสู่รูปแบบการละเล่นในปัจจุบัน

รูปแบบการเล่นที่สะท้อนการเกื้อหนุนพึ่งพิงกันในระบบชุมชนหมู่บ้าน เป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือญาติและพวกพ้อง เพียงแค่การนำวัวมาติดแรงนวดข้าวแลกเปลี่ยนกันจนพัฒนามาเป็นการละเล่นเพื่อความสนุกสนานให้หมู่บ้านหนุ่มที่มักจะคลุกคลีกับวัวเป็นส่วนใหญ่ วัวจึงกลายเป็นเครื่องต่อรองแห่งศักดิ์ศรีลูกผู้ชายกันอย่างสนุกสนาน การประชันขันแข่งเป็นตามประเพณีและขอบเขตแห่งการเวลาที่เหมาะสม เกิดขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ในขณะที่บางคนอาจริเริ่มการจัดการแข่งขันอย่างจริงจังเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ตลอดจนก่อให้เกิดองค์ความรู้ในศาสตร์เฉพาะทางในการกะเกณฑ์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสายพันธุ์วัวลานที่ดีและควรคู่กับการครอบครองอย่างเหมาะสม หรืออาจมีลักษณะที่ไม่อาจมีไว้ครอบครองได้ สิ่งเหล่านี้ได้ตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ส่งผ่านในกันในกลุ่มคนที่รัก เลี้ยงและเล่นวัวลานอย่างจริงจัง

เมื่อสังคม เศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยแรงประทะจากภายนอกชุมชน วัวลานในฐานะเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงต้องปรับตัวตามไปด้วย การละเล่นเริ่มมีการพัฒนารูปแบบซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่เป็นเพียงการ “ติดแรง” นวดข้าวระหว่างระหว่างกลุ่มเครือญาติและพรรคพวกมาเป็นการละเล่นเพื่อสร้างความบันเทิงอย่างเต็มตัวเมื่อยามว่างเว้นจากการทำนา แต่ดูเหมือนว่าความคิดเรื่องความบันเทิงอาจไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับโลกทัศน์ของบรรดาผู้เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง หากแต่ในแต่ละนั้นไม่ได้เป็นเพียงการนำวัวมาวิ่งแข่งกันเป็นวงกลมเท่านั้น

วัวได้กลายเป็นเครื่อง “ต่อรอง” ศักดิ์ศรีของคนกลุ่มหนึ่งในสังคมเมืองเพชร นักเลงวัวหลายคนรักวัวพอ ๆ กับรักคนในครอบครัว พวกเขามีความผูกพันกับ “มัน” ราวกับเป็นชีวิตและจิตวิญญาณของตนอีกส่วนหนึ่งเลยทีเดียวและเมื่อทั้งสองส่วนมาประกอบหลอมรวมกันบนผืนลานวาวนั้นย่อมหมายถึงความสำเร็จอันนำมาซึ่งการแสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีของตนตลอดจนพวกพ้องที่เขามารวมกลุ่มกับเป็น “พวก” ๆ หนึ่งของหมู่บ้าน

เมื่อสังคมมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่ององค์ความรู้เรื่องวัวและลานจึงผลึกอย่างเข้มแข็งในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สอดแทรกอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนกลุ่มหนึ่งอย่างมั่นคงต่อเนื่อง การรวมกลุ่มของเด็กหนุ่มและผู้ชายในหมู่บ้านกลายเป็นพื้นที่ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมให้แก่สมาชิก โดยที่หลายคนได้เรียนรู้ที่จะเอาชีวิตรอดทั้งจากธรรมชาติทางนิเวศวิทยาท้องถิ่น ตลอดจนเงื่อนไขเฉพาะในสังคมพื้นบ้าน ลานวัวจึงเปลี่ยนจากลานนวดข้าวมาเป็นลานแห่งความเร็วภายใต้การเกื้อหนุนผลประโยชน์ทั้งคนและสัตว์

ด้วยเหตุที่วัวลานได้รับความนิยมอย่างเหนียวแน่นจากหมู่นักเลงวัวลานท้องถิ่นจนถึงขั้นมีบางคนถึงกับพูดว่าไม่มีใครสามารถแยกวัวลานออกจากคนเพชรได้ ซึ่งความคิดเช่นนี้ก็ปรากฏให้เห็นแล้วในอดีตที่มีการประกาศให้ยกเลิกการเล่นวัวลานจนเกิดการประท้วงจนต้องยกเลิกคำสั่งดังกล่าว หรือแม้แต่ที่ปรากฏให้เห็นอยู่ประปรายในปัจจุบันที่ผู้บริหารบางคนมาจากต่างจังหวัดและมักมีอำนาจในการออกกฎเกณฑ์ควบคุมการเล่นวัวลานของชาวบ้านที่เข้มงวดด้วยเหตุผลที่ดูเหมือน “ฟังไม่เข้าใจ” ชาวบ้านมักอย่างเช่น “ที่บ้านตนเองไม่มีแบบนี้” ผู้บริหารท่านนั้นก็ได้รับเสียงโห่ร้องจากบรรดานักเลงวัวเป็นการลงโทษฐานที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น

สำหรับนักการเมืองแล้วดูเหมือนจะคุ้นเคยกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ในเมื่อวัวลานเป็นที่นิยม บรรดานักการเมืองเหล่านั้นมักใช้วัวลานเป็น “สะพาน” ข้ามไปสู่ความสำเร็จด้วยการสร้างฐานคะแนนจากระดับชาวบ้าน ซึ่งวิธีการที่ปรากฏให้เห็นเป็นประจำคือการที่พวกนักการเมืองมักออกเงินซื้อวัวดี ๆ ให้บรรดาผู้นำหมู่บ้านหรือผู้กว้างขวางในชุมชน เพราะคนเหล่านี้มักเป็นนายพวงวัวลานด้วย บางรายอาจจ่ายเงินซื้อให้เงินทั้งหมดหรือไม่ก็ออกให้ฟรี ๆ จำนวนหนึ่งแล้วยกวัวให้นายพวงผู้นั้นเป็นกรรมสิทธิ์ไป และท้ายที่สุดแน่นอนว่าบุญคุณย่อมต้องทดแทนด้วยการหาคะแนนเสียงเมื่อคราวเลือกตั้งมาถึง ทั้งนี้นอกจากนักการเมืองแล้วยังมีนักธุรกิจที่กำลังหาช่องทางทำมาหากินในเมืองเพชร เขาก็อาจซื้อวัวลานให้คนในท้องถิ่นเลี้ยงและเล่นก็ได้ เพราะจะทำให้เขามีชื่อเสียงและสามารถเข้าถึงท้องถิ่นได้ง่ายขึ้น

อย่างไรก็ตามเมื่อดูเหมือนว่าการละเล่นวัวลานของชาวเมืองเพชรเริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในรายละเอียดที่อยู่เบื้องหลังการละเล่น กลุ่มคนจำนวนไม่น้อยทยอยเข้ามาอยู่เบื้องหลังการละเล่นวัวลาน ในขณะเดียวกันด้วยรูปแบบการละเล่นที่ต้องมีการวางเงินเดิมพัน วังลานเมืองเพชรจึงตกอยู่ในภาวะ “กำลัง” ระหว่างประเพณีพื้นบ้านและการพนัน แต่ที่ดูเหมือนเป็นปัญหามากที่สุดคือการเข้ามาของผู้คนต่างวัฒนธรรมที่มักขาดความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นแต่มีอำนาจในการนิยามวัฒนธรรมของชาวบ้าน โดยที่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุดคือวัวลานกลายเป็นแหล่งมั่วสุมของกลุ่มเยาวชน เป็นพื้นที่ปลูกฝังความรุนแรง ตลอดจนเป็นบ่อนทำลายขีดขวางระบบ

การศึกษาสมัยที่หลายคนเชื่อเหมือน ๆ กันว่าจะสามารถพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าได้ เพราะเมื่อถึงช่วงเทศกาลวัวลาน พวกเด็กผู้ชายมักจะขาดเรียนไปอยู่กับการเล่นวัวลานเป็นประจำ

ปรากฏการณ์นี้กลายเป็นข้อถกเถียงทางคิดของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่แบ่งเป็นสองฝ่ายทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นกับการส่งเสริมและอนุรักษ์การละเล่นอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยฝ่ายหนึ่ง “พยายาม” ทำความเข้าใจว่าลักษณะสำคัญของคนไทยคือการขาดการทำงานเป็นกลุ่ม แต่การละเล่นวัวลานของเมืองเพชรที่ต้องอาศัยวัวจำนวนมากจากหลายเจ้าของ ดังนั้นวัวลานจึงสามารถรวมคนจำนวนไม่น้อยให้มาทำงานร่วมกันเป็นพวกได้อย่างดีในระดับที่เรียกได้ว่า “ถึงไหนถึงกัน” ส่วนอีกด้านหนึ่งมองด้วยสายตา “คนอื่น” อย่างเต็มทีด้วยวัวลานนั้นไม่น่าจะเป็นวัฒนธรรมที่ควรจะอนุรักษ์เท่าไรเพราะสิ่งที่ดีก็ควรรักษาไว้ ส่วนไม่ใช่วัวลานที่เป็นการพนันและชวนเหตุแห่งการวิวาทจึงควรล้มเลิกไป

อย่างไรก็ตามดูเหมือนโชคยังเข้าข้างการละเล่นวัวลานของชาวบ้านตรงที่การเกิดขึ้นของกระแสวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในช่วงกว่า 15 ปีที่ผ่านมา วัวลานได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองพระนครคีรีสัญลักษณ์หนึ่งของเมืองเพชร ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวทางราชการจะร่วมกับชาวบ้านจัดวัวลานเป็นมหรสพสมโภชทุกคืนตลอด 7 วัน ด้วยเหตุนี้เองทำให้วัวลานจากที่เคยเป็นความล้าหลังป่าเถื่อนกลายเป็นวัฒนธรรมอันมีคุณค่ามีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและสามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวให้มายังเมืองเพชรมากยิ่งขึ้นกว่าเป็นเพียงเมืองทางผ่านสู่ภาคใต้

จะเห็นว่าแม้กลุ่มผู้มีอำนาจและชนชั้นกลางในท้องถิ่นจะนิยามการละเล่นวัวลานของชาวบ้านในมุมมองที่แตกต่างออกไป และดูเหมือนว่าพวกเขาก็ยังไม่สามารถปฏิเสธ “ความจริง” ที่พวกเขาสร้างขึ้น แต่เมื่อผลประโยชน์ด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดกลายเป็นสิ่งหอมหวานยั่วยวลาให้ผู้มีอำนาจทั้งหลายไม่เอ่ยถึงสิ่งที่พวกเขาเคยกล่าวโทษว่าเป็นแหล่งบ่มเพาะความรุนแรงเท่านั้น

บทที่ 4

บทบาทและสถานภาพการเป็นเชยกับวิถีชีวิตลูกผู้ชายของครอบครัวชาวนาในสังคมเมืองเพชร กรณีศึกษา แสง ดอนเคล็ด และ น้อย บ้านฉาง

เนื้อหาในส่วนนี้เป็นการกล่าวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกรณีศึกษา 2 กรณีแรกที่มีลักษณะร่วมกันคือวิถีการดำรงชีวิตแบบชาวไร่ชาวนาเมืองเพชร และสถานภาพทางทางโครงสร้างครอบครัวที่ผู้ชายแต่งงานเข้ามาเป็น “เชย” ด้วยกันทั้งสอง หากแต่มีความต่างอันเป็นความน่าสนใจอยู่ที่การนับถือศาสนาที่กรณีแรกนั้นนับถือพุทธศาสนา ส่วนอีกกรณีนับถือศาสนาอิสลาม โดยที่ทั้งสองมีวิถีชีวิตที่เลี้ยงและเล่นวัวลานมาตลอด

แสง ดอนเคล็ด : รอบรู้แต่ดีอัน ชีวิตเชยวัวลาน

บ้าน วัด และลานวัว : ภูมิหลังชีวิตลูกผู้ชาย

ณ พุ่เนาที่ปิดล้อมหมู่บ้านของ แสง ชีวิตวัยเด็กจะไม่แตกต่างจากเด็กชายในละแวกบ้านเดียวกัน การเป็นพี่ชายคนโตของครอบครัว หน้าที่ดูแลน้อง ๆ และช่วยเหลือการงานพ่อแม่อย่างเต็มแรงเป็นหน้าที่สำหรับลูกที่ดี ตั้งแต่จำความได้ แสง เล่าว่าตนเองโตมาพร้อมกับการพลัดเปลี่ยนต้นกล้าของฤดูกาลทำนาแต่ละปีของหมู่บ้าน ในวัยเบบาะที่เหมือนกับน้อง ๆ ที่พ่อกับแม่มักจะนำไปนาด้วย พี่สาวมีถูกใช้เป็นเปลนอนอย่างดีสำหรับเด็กตัวเล็ก ๆ ผูกไว้ตามโรงนา รมไม้ หรือบนคันนาได้ร่มตาล พอได้เวลาหิวนมก็ส่งเสียงร้องเรียกผู้เป็นแม่มาให้นม ถ้าแม่ไม่ได้ยินญาติพี่น้องหรือคนที่ทำอยู่ไกลเคียงจะถูกร้องกันจนลั่นทุ่งให้รับมาดูแลจัดการให้ลูกกินนมจนเรียบร้อย และจากการที่ได้เห็นน้อง ๆ ได้รับการเลี้ยงดูในลักษณะดังกล่าว มโนภาพชีวิตตัวเองในวัยเด็ก แสง เดว่าคงไม่แตกต่างกับน้อง ๆ เท่าไหร่ที่ทุกคนโตมากลับท้องถิ่น

เมื่อรู้ความจนสามารถช่วยเหลืองานครอบครัวได้มากขึ้น แสง ต้องช่วยพ่อแม่หยิบจับการงานอย่างเต็มกำลัง ทุกวันในฤดูทำนาพอกับตาและพี่น้องฝ่ายแม่คนอื่น ๆ จะออกไปทุ่งนาตั้งแต่เช้ามืดพร้อมกับนำวัวออกไปเลี้ยงด้วย แสง ต้องช่วยแม่ทำงานบ้านช่วงเช้ามืด เช่น นำเสื้อผ้าที่แม่ซักออกตาก เก็บกวาดคอกวัว แยกขี้และเศษฟางเศษหญ้าออกจากกัน จี๊วจะถูกนำไปกองรวมกันในจุดใดจุดหนึ่งของบริเวณบ้านเพื่อรอไว้ใส่ในในช่วงหน้าแล้ง

พอเริ่มสายปิ่นโตที่เตรียมไว้เต็มไปด้วยกับข้าว โดยที่แม่ถูกนำมาวางที่ชานบ้านเป็นสัญญาณบอกเวลาที่แสงต้องออกเดินเท้าตามพ่อกับตาไปนา ส่วนแม่จะตามไปทีหลังเพราะต้องดูแลน้อง ๆ ที่ยังเล็ก โดยที่เธอต้องให้ข้าวให้หมาให้เรียบร้อยก่อนจะฝากไว้กับยายให้รับช่วงต่อ พอตกเย็นเขาต้องเดินเท้ากลับบ้านก่อนพ่อแม่และคนอื่น ๆ เพื่อนำวัวเข้าคอก แสง เล่าว่า พอตะวันเริ่มต่ำลงแดดเริ่มอ่อนลมเย็น ๆ เริ่มพัดมากระทบหลัง วัวมันจะรู้ว่าทันที่ว่าถึงเวลาต้องกลับบ้าน ตัวที่เป็นจำฝูงจะเดินนำหรือเดินเล็มหญ้าโดยบ้ายหน้าไปทางที่มันคุ้นชินและแน่ใจว่าเป็นทางกลับบ้าน บางครั้งพวกมันดูเหมือนจะยอมรอเสียด้วยซ้ำหากเราชักขามัวเก็บ “กระโปรงตาล” หรือ “ปลีตาล” แห้ง ๆ ที่ห่อเมื่อถูกลมพัดในช่วงบ่ายเรียงบนเสาแทรกเพื่อหาบกลับบ้านไว้เป็นพินहु่งข้าว หลังกลับจากเลี้ยงวัวที่นา แสง จะนำวัวเข้าคอก พวกมันจะรู้งานมันจะตรงเข้าที่รางน้ำและดื่มน้ำอย่างโหยกระหาย เสร็จเรียบร้อยก็เดินเข้าคอกประจำจุดที่มันเคยอยู่ โดยไม่ต้องออกคำสั่งให้วุ่นวาย เว้นเสียแต่วันไหนมีกินหญ้าจากนาไม่ยอมก็อาจมีเกรทโมนบ้างตามประสา

หลังจากจัดการวัวเรียบร้อยแล้ว กิจวัตรประจำวันของหนุ่มน้อยลูกทุ่งคนนี้ยังไม่จบลง เขาต้องจัดการเรือกระโปรงตาลที่หาบมาขึ้นไปจัดเรียงให้เรียบร้อยที่ทำครวบนเรือน จากนั้นก็ล้างปิ่นโตที่แขวนติดเสาแทรกกลับมาให้เรียบร้อยก่อนที่แม่กับพ่อและคนอื่น ๆ จะกลับมา ชีวิตเป็นเช่นนี้อยู่จนกระทั่งน้อง ๆ เริ่มโตพอจะช่วยหยิบจับอะไรได้บ้างเขาจึงมีเวลาเที่ยวเล่นอย่างเด็กทั่ว ๆ ไป งานที่บ้านเริ่มถ่างโอนไปเป็นหน้าที่ของน้องผู้หญิงโดยเฉพาะงานบ้านงานเรือน แต่กระนั้นก็ตามการงานที่บ้านก็ไม่ได้ถูกแบ่งแยกเด็ดขาดว่าเป็นหน้าที่ใครรับผิดชอบชัดเจน เพียงแต่ดูตามความเหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ซึ่งอำนาจการตัดสินใจให้ใครทำอะไรเกือบทั้งหมดจะตกอยู่ในมือของยายแทบทั้งสิ้น

เหตุที่เกิดขึ้นลูกชายคนโตทำให้ แสง ต้องเป็นหัวแรงหลักต่อภาระการงานของครอบครัว แสง เล่าว่า เขาถูกสอนให้รู้จักทำอะไรต้องน่าตั้งแต่จำความได้ เกิดและโตที่ทุ่งนาจนรู้จักและทำเป็นโดยไม่รู้ตัว ส่วนงานที่ทำให้ผู้ใหญ่มักให้เฝ้าระหัดวิดน้ำอยู่ตามคันคลอง พร้อมกับเลี้ยงวัวอีก 3-4 ตัว สำหรับแสงแล้วถือว่าเป็นงานสบายเพราะวัวจะผูกให้เล็มหญ้า มีเวลาเที่ยวเล่นยิงนกตกปลาอยู่บริเวณนั้น พอแดดแรงก็นอนเล่นตามโคนต้นตาล ส่วนวัวที่เลี้ยงก็ปล่อยให้มันเดินเล็มหญ้าไป ซึ่งนับว่าเป็นการออกมารับผิดชอบงานนอกบ้านเป็นครั้งแรก แสง ไม่ต้องรอปิ่นโตในตอนเช้าเหมือนเช่นเคย น้องสาวคนรองจะเตรียมนำตามมาส่งให้เอง แสง มีหน้าที่จัดการไถ่เกวียนเวลาน้อง ๆ ทะเลาะกันโดยอาศัยความอาวุโสกว่า แต่ทั้งนี้ดูเหมือนว่าสิ่งที่ทำให้้อง ๆ ยอมรับในการสั่งการของ แสง นั้นอยู่ที่สถานภาพ “ความเป็นพี่ชาย” ที่ผูกติดอยู่กับความเป็นผู้นำ

อย่างไรก็ตาม แสง เล่าว่า พอเริ่มโตเป็นหนุ่มเริ่มมีเพื่อนฝูง ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเด็กผู้ชายที่วิ่งเล่นด้วยกันในละแวกบ้าน ครั้นพอหมดหน้านาตากับยายก็พาไปฝากเป็นเด็กที่วัดหัวสะพาน

อำเภอเมือง พร้อมทั้งเข้ามาเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับวัดแห่งนี้ และที่นี่ทำให้เขาเริ่มมีเพื่อนต่างหมู่บ้านมากขึ้น แม้จะอยู่ในสายตาของพระที่วัดแต่ก็อิสระจากสายตาของพ่อแม่ ชีวิตวัยรุ่นของเด็กผู้ชายหลาย ๆ คนในหมู่บ้านจึงเริ่มขึ้นที่วัดแห่งนี้ หน้าที่ของเด็กวัดทั่วไปคือการตื่นแต่เช้าออกเดินทางพระบิณฑบาตตอนเช้า ช่วยถือข้าวของที่ญาติโยมใส่บาตมา เด็กวัดหลาย ๆ จะแยกย้ายกันไปตามพระและเส้นทางที่ตนเองคุ้นเคย พระที่วัดส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลานของคนในหมู่บ้านทั้งละแวกนั้นและใกล้เคียง ที่สำคัญมักจะเป็นพระที่บวชมาหลายพรรษาและมีแนวโน้มนำเอาจริงเอาจังหรือ “เคร่ง” เอาดีทางพระพุทธศาสนาจนเป็นที่เลื่อมใสของชาวบ้าน

แสง เล่าว่าสมัยก่อนชาวบ้านไม่นิยมให้ลูกหลานบวชนาน เพราะต้องสึกมาช่วยครอบครัวทำนา ชายหนุ่มบางคนที่ยบวชนานเกินจำเป็นอาจไม่เป็นที่เลื่อมใสอาจไม่เป็นที่เลื่อมใสของชาวบ้านหากไม่สามารถสร้าง “บารมี” ได้ เช่น การมีลูกศิษย์ลูกหาจำนวนมาก การมี “ของดี” มีวาจาดี มีฝีมือดีในสาขาคำเทศน์ เป็นต้น ดังนั้นหากผู้ชายคนไหนบวชนานไม่ยอมสึก เขาคู่นั้นจะถูกมองว่า “บวชหลบสาก”

แม้การบวชจะเป็นหน้าที่ของการเกิดเป็นลูกผู้ชายที่ต้องแทนคุณพ่อแม่ แต่สำหรับโลกทัศน์ของชาวบ้านในหมู่บ้านของแสงแล้ว การบวชยังต้องบวชในช่วงเวลาที่พอเหมาะ และประพาศดินให้เป็นที่ยอมรับท่ามกลางสายตาของชาวบ้านในฐานะ “คนใส่บาตร” ดังนั้นถ้าบวชนานแล้วไม่สามารถสร้าง “บารมี” ให้เป็นที่ยอมรับได้ เขาหรือพระรูปนั้นจะถูกติฉินนินทาว่า “บวชหลบสาก” ซึ่งหมายถึงการบวชที่ไม่ใช่เพื่อ “ทดแทนคุณ” แต่เป็นการบวชเพื่อ “เนรคุณ” เพราะเป็นหลบเลี่ยงงาน ไม่ยอมสึกออกช่วยเหลือครอบครัวในงานไร่ งานนา

อันที่จริงที่มาที่ไปของคำว่า “บวชหลบสาก” นั้นชาวบ้านหลายคนในหมู่บ้านของ แสง เดาความให้ฟังว่า สมัยก่อนที่ยังไม่มีโรงสีสีข้าวมาขาย แต่ละครอบครัวจะดำข้าวไว้กินเองในช่วงหัวค่ำหลังกลับจากนา หรือถ้าเป็นเกลอมมีความสนิทสนมกันก็จะไปดำร่วมกันในหมู่เครือญาติที่ลานบ้านหลังใดหลังหนึ่งเป็นที่สนุกสนาน ข้าวที่นำไปจะเป็นของใครของมันแต่จะใช้ครก สาก ของบ้านที่เป็นสถานที่ดำข้าว โดยเมื่อดำข้าวเสร็จผู้ที่นำข้าวมาดำจะให้รำให้เกลบที่เหลื่อแก่เจ้าของบ้านหลังนั้นเป็นสินน้ำใจแลกเปลี่ยน คนที่ยันมาดำข้าวก็จะได้มาพบมาเจอกับเพื่อนบ้านบ่อยในขณะที่คนที่ไม่ค่อยมาจะถูกมองว่าเป็นคนขี้เกียจไม่ยอมมา “จับครกจับสาก” เหมือนคนอื่นจะถือว่าเป็นคนเกียจคร้าน การ “หลบสาก” จึงหมายถึงการหลบหลีกเลี่ยงงาน

ถ้าพูดถึงการ “หลบสาก” แล้วจะห่างไกลจากตัวตนของแสง ด้วยการที่เป็นคนเอาจริงเอาจังและเชื่อมั่นในตัวเองสูง เขาพูดถึงตัวเองสมัยเป็นเด็กวัดว่า ตอนเข้าไปอยู่วัดใหม่ ๆ ไม่ต้อง

ปรับตัวมากเพราะพระและเพื่อน ๆ เด็กวัดส่วนใหญ่ก็เป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน แต่ด้วยความที่เป็นคนไม่ชอบอยู่เวลาว่าง ๆ เห็นข้าวเห็นของมักจะหยิบมาเสียดปักกางฝู่นอยู่เสมอเรียกว่าทำงานอยู่ตลอดเวลา จนเป็นที่รักใคร่ของพระผู้ใหญ่ในวัด และด้วยเหตุนี้เองทำให้เพื่อนเด็กวัดด้วยกันไม่ค่อยชอบใจนักหาว่า ตัวเขาขยันทำงานเพื่อประจบสอพลอไปวัน ๆ ซ้ำยังทำให้หมางใจไปกับลูกพี่ลูกน้องที่มาด้วยกันด้วย

“คุณพี่” : บทบาทและสถานภาพของพี่ชายคนโต

สำหรับบทบาทและสถานภาพภายในบ้านของ แสง ความสัมพันธ์ในครอบครัวดูเหมือนจะดำเนินไปตามสถานภาพของ แสง ที่ถูกน้อง ๆ เรียกว่า “คุณพี่” แทนชื่อตลอดเวลาที่สนทนาพูดจากัน โดยเป็นการแสดงความเคารพให้เกียรติพี่ชายคนโตที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงของครอบครัว ซึ่งชาวบ้านในละแวกเดียวกับ แสง ก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน อย่างเช่นการถามหาหรือถามความเห็นจากลูกชายคนโตของแต่ละบ้านมักจะถามว่า “คุณพี่อยู่ไหม” “คุณพี่ไปไหน” หรือ “คุณพี่ว่าไง” “เอาใจดีคุณพี่” เป็นต้น ซึ่งก็เป็นที่รู้กันว่าเป็นการถามเอาความจากพี่ชายในครอบครัว

การสอบถามความคิดเห็นของพี่ชายคนโตจากบรรดาน้อง ๆ เป็นการให้เกียรติ สำหรับ แสง นั้นเขาเชื่อว่าสิ่งนี้คือข้อดีของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สั่งสอนให้ผู้คนรู้จักเคารพผู้ที่วิญญูติสูงกว่าผู้ที่อายุน้อยกว่าให้ความเคารพพี่เพราะคนเป็นพี่มักมีความรับชอบมากกว่าน้อง ๆ ชาวบ้านจะสอนให้ลูกคนโตมักนึกถึงน้องก่อน พี่ต้องเป็นคนเสียสละ อย่างเช่นสิ่งของต่าง ๆ บางอย่างที่พ่อแม่ไม่สามารถซื้อให้ได้เหมือน ๆ กัน สำหรับคนเป็นพี่ต้องเสียสละให้น้อง ๆ ความอดทนอดกลั้นในความอยากได้ถูกฝึกโดยที่ไม่รู้ตัว พี่ต้องคอยปกป้องน้องหากมีความเดือดร้อน ดังนั้นคนเป็นน้องต้องสำนึกในบุญคุณของพี่เสมอ การให้เกียรติเป็นผู้นำหากเกิดกรณีปัญหาที่ต้องการการตัดสินใจอย่างเด็ดขาด คนที่เป็นพี่จะอาศัยวิญญูติประกอบการตัดสินใจ ในขณะที่น้อง ๆ ต้องยอมรับอย่างโดยดีในการตัดสินใจของพี่

การตัดสินใจของ “พี่” ในวัฒนธรรมหมู่บ้านของ แสง อาจเป็นเพราะค่านิยมที่ยกย่องความอาวุโส ที่เรื่องต่าง ๆ หากแม้ต้องมีการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด คนเป็นพี่ต้องตัดสินใจหรือต้องผ่านความคิดเห็นของผู้ใหญ่ก่อนลงมือทำ สำหรับแสงแล้ว ค่านิยมแบบนี้จะเป็นเรื่องดีแต่ดูเหมือนว่าบางครั้งมันได้สร้างความลำบากใจให้เขาได้ไม่น้อย ภาระหนักในหลายเรื่อง ๆ ของครอบครัวในทำนองที่ว่า “อะไร อะไรก็กู” เป็นเรื่องของคนเป็นพี่ต้องรับผิดชอบ สำหรับแสงอาจดูไม่เต็มชรรมนักหากต้องทำเองทุกอย่าง ก็นั่นก็เป็นเพียงเพราะต้องการหลีกเลี่ยงความไม่เอาไหนในสายตาผู้อื่นหากแม้เขาเอ่ยปากปฏิเสธที่จะตัดสินใจ

ที่บ้านของ แสง ในฐานะลูกชายคนโตเรื่องที่ต้องตัดสินใจส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการทำมาหากิน การตัดสินใจลงมือทำหรือไม่ทำบางแห่งด้วยเหตุผลต่าง ๆ หากพอมีทำที่ไม่สนใจเขาจะต้องจัดการทุกครั้ง ด้วยระบบอาวุโสนี้มีส่วนทำให้สถานภาพของ แสง ในครอบครัวเป็นที่เคารพของน้อง ๆ

อันที่จริงการเรียกชื่อ “คุณพี่” ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านของ แสง ชี้แจงให้ฟังว่า การเรียกนี้จะเรียกอย่างเป็นทางการเมื่อผู้ชายคนนั้นผ่านการบวชเรียนเรียบร้อยแล้ว โดยที่น้อง ๆ ไม่ว่าชายหรือหญิงจะเป็นคนเรียก ซึ่ง “คุณพี่” ไม่จำเป็นต้องเป็นพี่ชายคนโตเสมอไป คนรองลงไปก็ได้ หรือพูดง่าย ๆ ว่าผู้ชายทุกคนหากบวชเรียนแล้ว และมีน้อง ๆ ซึ่งน้อง ๆ เองจะเป็นฝ่ายเรียก “คุณพี่” เป็นการให้เกียรติ ในขณะที่เดียวกันผู้ที่มีอายุน้อยกว่าในหมู่บ้านที่นับถือกันก็จะเรียกตามด้วย

อย่างไรก็ตามหากครอบครัวไหนไม่มีลูกชาย ลูกผู้หญิงบางคนก็อาจได้รับความเคารพจากน้อง ๆ เรียกว่า “คุณพี่” ได้เช่นกัน หากแต่เธอผู้นั้นสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างเด็ดเดี่ยว มีวุฒิภาวะพอที่จะน่าน้อง ๆ จนเป็นที่ยอมรับ

เด็กวัดกับเด็กเลี้ยงวัว : บทบาทและสถานภาพอันนำมาซึ่งความรู้

จะว่าไปแล้วการเป็นเด็กวัดสมัยก่อนก็ไม่ได้มีภาระงานให้ทำมากมายเพียงแค่เป็นการฝึกวินัยให้กับลูกหลานเมื่อยามว่างเว้นจากการทำนา พอเข้าหน้านา แสง เองก็ต้องกับไปช่วยดูแลน้อง ๆ และช่วยงานที่นาตามกำลังเสมอเหมือนกับเด็กวัดคนอื่น ๆ จะมีบ้างที่ไม่กลับก็เป็นเพราะที่บ้านมีกำลังคนเพียงพอหรือไม่ก็พระท่านขอตัวเอาไว้ช่วยงานที่วัดเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าขึ้นไปกันหมดทางวัดจะลำบาก เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะที่วัดเลี้ยงวัวไว้จำนวนมากตามค่านิยมของคนสมัยก่อน จะปล่อยให้พระดูแลเพียงฝ่ายเดียวเห็นจะเป็นการไม่ควร

แสง มักเป็นหนึ่งในจำนวนเด็กวัดที่ถูกขอร้องให้อยู่ช่วยงานต่อ ด้วยเหตุที่ทางพระผู้ใหญ่เห็นว่าเอาภาระงานและที่สำคัญที่บ้านก็ไม่เดือดร้อนแต่ประการใด หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายก็ตกหนักอยู่ที่การเลี้ยงวัวของวัดซึ่งมีทั้งวัวฝูงและวัวลาน ซึ่งแสงเองก็ได้จัดซื้อประการใด แลมยังรู้สึกหัวใจพองโตด้วยเพื่อออกนอกทุ่งดูแลวัวจำนวนหลายสิบตัว มันมีความสุขกว่าการเลี้ยงวัว 2 – 3 ของที่บ้านเสียอีก ชีวิตของ แสง ในช่วงนี้จึงมีความสุขไม่น้อยที่เป็นอิสระจากครอบครัว ทุกวันแสงจะนำวัวออกจากคอกมาผูกให้เล็มหญ้าอยู่ตามลานวัด จากนั้นเข้าไปเก็บเศษหญ้าเศษฟาง เก็บกวาดขี้เยี่ยว และถ้าคอกมีเยี่ยววัวขังอยู่เป็นหลุมจำนวนมาก เขาก็ต้องนำดินใหม่ ๆ หรือขี้เถ้ามาเติมให้เต็มตลอดเวลา พอแดดเริ่มแก่ก็ตักน้ำใส่ถังให้วัวกิน แสง บอกว่าเราต้องรู้ด้วยว่าวัวแต่ละตัวมีนิสัยอย่างไร ซึ่งส่วนหนึ่งก็สังเกตได้จากการให้กินน้ำ อย่างตัวที่มักทำตัวเป็นจำฝูง มันมักจะไม่น้ำดื่มจากวัวที่อ่อนหรืออายุน้อยกว่า มันต้องกินก่อนเสมอและต้องไม่เป็นน้ำที่

เหลือจากที่ตัวอื่นกินไม่หมด นักเลงวัวลานบางท่านบอกว่าอันที่จริงแล้ว วัวตัวไหนมันก็กินก่อน กินหลังได้เหมือนกัน เพียงแต่มันมักไม่กินน้ำที่เหลือจากตัวอื่นเพราะเหม็นน้ำลาย ต้องเทน้ำทิ้งทั้งหมดแล้วดักใหม่ แต่ความที่เป็นคนเชื่อมั่นในตัวเองสูง แสง ยังยืนยันข้อเสมอของตนเองโดยแย้งว่า วัวที่เขาเลี้ยงทุกตัวเป็นไปตามสมมุติฐานของเขา เพราะเขาสังเกตเสมอว่า แม้วัวที่โตกว่า มีความเป็นจำฝูงมากกว่ากินน้ำเหลือวัวตัวที่อ่อนกว่ามักจะกินน้ำที่เหลือได้เป็น ไม่ปรากฏอาการเหม็นน้ำลายแต่อย่างไร

หลังจากให้น้ำวัวเสร็จจัดเตรียมห่อข้าวจากบาตรพระเพื่อออกพาวัวทั้งฝูงเดินเล็มหญ้าที่ทุ่งนาหลังวัดเหมือนเช่นปกติ การเลี้ยงวัวในหน้านานี้ต้องระวังไม่ให้วัวเดินลุยไปในนาข้าวของชาวบ้าน ต้องคอยคุมให้เดินตามคันนาเพราะมีหญ้าอ่อนขึ้นจำนวนมากจากการวิดน้ำใส่ของชาวบ้าน ด้วยเหตุเช่นนี้การดูแลวัวกว่า 20 ตัวจึงเป็นเรื่องยากแต่ก็ไม่เกินความสามารถของ แสง หากไม่มี “มือที่สาม” มาทำให้วัวตื่นตกใจวิ่งกระเจิงลงไปในนาข้าวของชาวบ้านจนเสียหาย

อย่างไรก็ตามหลายครั้งที่เกิดการทะเลาะวิวาทถึงขึ้นลงไม้ลงมือและกลั่นแกล้งกันในหมู่เด็กวัดตามประสาวัยคะนอง ถ้าไม่หนักหนานักพระท่านจะทำโทษด้วยการให้เด็กวัดกวาดโบสถ์ แต่ครั้งที่ แสง จำได้จนถึงทุกวันนี้คือวันที่ แสง ถูกพระผู้ใหญ่ลงโทษด้วยการตีด้วยหวายจนตัวแตกที่เกิดขึ้นเพราะมีวัวเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเรื่องราวนั้นมีอยู่ว่า เพื่อนเด็กวัดที่ไม่ค่อยจะลงรอยกันนั้นเป็นลูกคนที่พอ มีหน้ามีตาขนาดพระบางรูปยังเกรงใจ เมื่อมาอยู่วัดก็เบ่งอวดความใหญ่โต เด็กวัดหลายคนก็พากันสวามิภักดิ์ด้วย และเป็นเพราะกลัวว่าตัวเองจะเดือดร้อนหากแข็งข้อ เมื่อความหมั่นไส้มีอยู่เต็มอกการออกอุบายกลั่นแกล้งจะเป็นทางระบายออกที่ดี ครั้นเมื่อสบโอกาสจึงลงมือทันที ในขณะที่ แสง พาวัวเดินเล็มหญ้าในทุ่งนาตามปกติ ที่ยอดตาลก็เกิดเสียงกู่ร้องตะโกนพร้อมกับลูกตาลที่หล่นไถลต้นราวกับมีมือดีหยิบโยนมาตกบริเวณคันนาที่วัวเดินอยู่ พวกมันตกใจกระโจนลงไปในนาข้าว ไปคนละทิศละทางจนทำให้ “ตอกกล้า” หรือคันกล้าอ่อนของชาวบ้านเสียหาย

แสง รู้ดีว่าตัวเองกำลังโดนกลั่นแกล้ง เขาตรงรี่ไปที่โคนตาลวางห่อข้าวแล้วปีนตามขึ้นไปเอาเรื่องผู้ไม่ประสงค์ดีต่อเขา ในขณะที่ผู้ไม่ประสงค์ดีคนนั้นก็รีบได้ลงมาเจอกับแสงตรงช่วงกลางลำต้น ทั้งคู่ยืนยุดกันท่ามกลางเสียงเชียร์ของสมุนฝ่ายตรงข้ามที่แอบสุมอยู่ก่อนหน้านี้แล้วพลัดตกลงมาที่โคนต้นตาล แสง มือไวคว้าเกี่ยวเกี่ยวหญ้าของตนเองที่วางไว้โคนตาลสับไปเต็มแรงที่กลางหลังของเด็กวัดคู่อริ ทุกอย่างยุติลงด้วยเลือด สมุนหลายคนตกใจไม่คิดว่า แสง จะเอาคืนถึงเลือดตกยางออก

ท้ายที่สุดแล้วดูเหมือนความผิดของ แสง กลับไม่ได้อยู่ที่ละเลยปล่อยยี้หวั่นยำข้าวชาวบ้านตามที่คู่อริประสงค์ไว้แต่แรก กลับกลายเป็นการทำร้ายเพื่อนเด็กวัดให้บาดเจ็บ แสง ถูก

ลงโทษด้วยการตีหลายสิบทีโทษฐานที่ไม่มีความอดทนอดกลั้นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกับพวกเด็กเลี้ยววัวที่เป็นสมุนของฝ่ายตรงข้าม พร้อมทั้งให้คำมั่นสัญญากับพระในโบสถ์ว่าจะไม่ทะเลาะวิวาทกันอีก เป็นลูกศิษย์กันกุฎิเดียวกันต้องรักสามัคคีกัน ขึ้นตักกันเองแบบนี้พอถึงคราวคับขันก็จะพากันล้มไม่เป็นท่า เด็กวัดทุกคนก็เป็นลูกหลานในหมู่บ้านเดียวกันทั้งนั้น จะทำอะไรให้นึกถึงพ่อแม่และญาติพี่น้องบ้าง ไม่ใช่ให้เกิดความหมางใจกันเพราะเรื่องไม่เป็นเรื่องของเด็ก ๆ

เหตุการณ์ครั้งนั้นติดอยู่ในใจ แสง ตลอดจน เขาติดอยู่เสมอว่าสิ่งที่เขาเอาคืนกับเพื่อนเด็กวัดคู่อรินั้นมันน้อยเกินไปเสียด้วยซ้ำสำหรับคนพาล แต่เขาก็เข้าใจว่าหลวงพ่อกำลังใจคนใหญ่คนโตในหมู่บ้าน การตัดสินใจเรื่องอะไรจะเป็นการลำบากและเพื่อให้เรื่องยุติเขาจึงยอมจับมือแบบไม่เต็มใจนักเพื่อความสบายใจของพระผู้ใหญ่ในวัด

แสง ยังคงได้รับความไว้วางใจดูแลวัวของวัดตามเดิม ในช่วงออกพรรษาวัวของวัดมักจะถูกเชิญไปร่วมการแข่งขันวัวลานเป็นประจำ เด็กเลี้ยววัวอย่างแสง ต้องคอยช่วยจัดการวัวในช่วงเย็นของทุกครั้งที่วัวจะออกลาน เช่น อาบน้ำ แต่งตัวให้วัว ตลอดจนการจัดการเรื่องอาหารการกินสำหรับวัวที่จะลงแข่งซึ่งมีรายละเอียดต่างจากวัวทั่ว ๆ ไป พอช่วงหัวค่ำได้เวลานัดหมายรถบรรทุกมารับวัวก็จะมีพวกผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่เป็นลูกศิษย์ลูกหาของวัดมาช่วยกันจับวัวและร่วม “พวง” วัวลานไปแข่งด้วยกัน แสง ออกเดินทางไปด้วยทุกครั้งที่วัดของถูกเชิญเข้าร่วมการแข่งขันวัว เขาไปมาหมดเกือบทุกลาน ทั้งจังหวัดที่สมัยก่อนยังไม่มีมากเหมือนปัจจุบัน ด้วยหัวใจที่พองโตเพราะรู้สึกว้าวแต่ละตัวผ่านการดูแลจากมือเขาแทบทั้งสิ้น ชัยชนะจากลานวัวคือสิ่งตอบแทนที่มีค่ามากสำหรับเขา

การมีโอกาสได้ดูแลวัวลานของวัดทำให้เขาได้เรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ในการจับวัวลาน ในขณะที่เข้าแข่งขัน ขั้นตอนการบำรุงวัว ขั้นตอนการแต่งตัววัว เช่น การสวมมงคล คาถาเพชร เขารอง ฯลฯ ตลอดจนคาถาอาคมในการได้มาซึ่งชัยชนะ แสง ได้เรียนรู้ทักษะการตอนวัวที่เรียกว่า “ทุบกระโปก” ที่ต้องใช้ความรู้ด้านไสยศาสตร์ประกอบด้วย อีกทั้งกระบวนการจัดวัวลาน การตั้งเสาเกียด คติความเชื่อในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวัว การดูแลลักษณะวัวดี จนเขากลายเป็น “คนมีวิชา” คิดตัวหลายครั้งที่เขาได้รับความไว้วางใจจากพระและผู้ใหญ่ในพวงวัวลานให้เป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมเอง ด้วยเหตุที่ว่าเป็นคนดวงดีในระดับที่เรียกว่า “ทำวัวขึ้น” คือเล่นวัวลานแล้วจะรุ่งนั่นเอง

พื้นที่ลานในแต่ละคำคืนที่เขาเข้าร่วมเป็นการเปิดพื้นที่ให้เขาได้รู้จักผู้คนมากจากการเดินทางไปทั่วจังหวัด การรู้เหลี่ยมการพนันวัวจากนักพนันแปลกหน้า การถูกโกง และการโกงผู้อื่น เป็นสิ่งที่เขาได้รับมาแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้ด้วยเหตุที่หัวหน้าพวงหรือ “นายพวง” ของเขาเป็นพระการออกหน้าจึงไม่สมควรเท่าไร แสง จึงต้องจัดการเองทุกครั้งในการต่อรองและหลบเหลี่ยมคู่ต่อสู้ที่ลานวัวเต็มไปด้วยเด็กวัยรุ่นชายรุ่นราวคราวเดียวกันกับแสง หลายคนเจอกันทุกคืนที่บึงเชิญถูกเชิญ

มาลานเดียวกัน บางคนผูกสมัครรักใคร่กันเป็นเกลอ บางคนก็เป็นฝ่ายตรงข้ามแม้จะไม่รบราฆ่าฟันกันโดยตรงไปตรงมาแต่แสงเชื่อว่า ความขัดแย้งในลักษณะที่เรียกว่า “เหม็นจี้หน้า” นั้นมีอยู่อย่างแน่นอนโดยดูได้จากการแข่งวัวลาน

เป็นที่รู้กันว่าการละเล่นวัวลานของคนเพชร โดยรูปแบบเป็นการเชื้อเชิญเฉพาะคนที่เห็นพรรคพวกกันเท่านั้น แต่สำหรับแสงแล้ว คนที่ได้รับเชิญอาจจะไม่ใช่พรรคพวกกันทั้งหมดเสมอไป คือทุกคน ทุกพวงวัวที่นำวัวมาแข่งจะรู้จักกันดีกับเจ้าภาพ แต่อาจไม่รู้จักกันในระหว่างคู่แข่งกันหรืออาจเป็นคู่ोरักกันก็มีให้เห็นอยู่บ่อย ๆ แสง เชื่อว่าการจัดวัวลานบางทีมันเป็นเรื่องแสดงให้เห็นถึงการมีบารมีของเจ้าภาพในการเชื้อเชิญคนส่งวัวเข้าร่วมแข่งขัน มีมากก็ส่งผลถึงความมีหน้ามีตา และที่สำคัญหากเป็นคนที่มีการมีจริงก็ย่อมสามารถใกล้เคียงข้อพิพาท การทะเลาะวิวาทในหมู่นักเลงวัวลานที่ตนเองเชื้อเชิญมาร่วมลานได้โดยไม่ให้เสียหน้าใจกันทั้งสองฝ่าย

ช่วงชีวิตความเป็นหนุ่มของแสงถูกสร้างและแสดงออกผ่านพื้นที่บ้าน วัดและลานวัว โดยที่บ้านนอกเหนือจากบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัว ซึ่งเป็นที่ที่เขามีสภาพค่อนข้างสูงในฐานะที่เป็นพี่ชายคนโต เพศและวัยวุฒิเป็นตัวเสริมส่งสภาพที่ดีขึ้น หากแต่สถานภาพที่สูงจากการเป็น “คุณพี่” ของที่กลับไม่ได้ถูกแสดงออกเมื่อเข้าก้าวเข้าสู่วัด ซึ่งเป็นเพียงเด็กเลี้ยงวัดที่มีหน้าที่เลี้ยงวัวของวัดเท่านั้น ในขณะที่เขาเริ่มโต องค์ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการละเล่นวัวลานเริ่มส่งเสริมสถานภาพให้แก่เขานับตั้งแต่ได้รับความไว้วางใจให้ดูแลวัวมีชื่อของวัด การได้สิทธิ์นำวัวออกวิ่งลาน ตลอดจนการตัดสินใจเรื่องราวต่าง ๆ อันเกิดจากการหักเหลี่ยมต่อมุมกับนักเลงวัวต่างถิ่น การเป็นคนจริงและรักความยุติธรรมที่แสงแสดงออกเกือบทุกครั้งเป็นที่ประจักษ์แก่ลูกพวงและคู่ต่อสู้ ความเกรงใจเป็นผลตอบแทนที่ได้รับ

เมีย แม่ยาย และลูกสาวกับการเลี้ยงวัว

หลังจากเรียนจบชั้นประถม 4 จากโรงเรียนในหมู่บ้าน แสง ใช้ชีวิตช่วงวัยวัยรุ่นอย่างเต็มที่ด้วยการอาศัยอยู่ที่วัด ตามหน้าที่คือการดูแลวัวลานของวัดอย่างเต็มตัว ส่วนงานที่บ้านได้รับการถ่ายโอนภาระให้กับน้อง ๆ หากแต่แวะเวียนไปช่วยเหลือยามว่างเว้นจากการดูแลวัวที่วัด เช่น การไถนา การนวดข้าว เป็นต้น

เมื่ออายุครบปีบวชพ่อแม่จึงให้บวชที่วัดเดียวกันนี้เป็นเวลากว่า 2 พรรษา ก่อนสึกออกมา ในระหว่างที่บวชนอกจากเอาใจใส่การเรียนรู่วิชาการทางสงฆ์ ฝึกฝนท่องจำบทเทศน์ตลอดจนเวทมนต์คาถาที่พระผู้ใหญ่ถ่ายทอดให้ ในขณะเดียวกัน แสง เองยังดูแลวัวของวัดอีกด้วย การจับวัวเป็นหน้าที่ของเด็กวัดรุ่นใหม่ ๆ มาแทนที่รุ่นเก่าอย่างเขาและเพื่อนบางคนออกไปทำงานมีครอบครัวแล้ว สำหรับตัวเขาขณะเป็นพระ การออกลานแต่ละครั้งจะนั่งประกบคนขับรถถีบล้อทุกที่วัวของ

วัดได้รับ “การบอกงาน” ให้นำวัวเข้าร่วม เขาเองยอมรับว่าการไปคุมพวงวัวขณะเป็นพระนั้นทำให้เขามีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น มีคนเชื่อฟังมากกว่าที่เป็นเด็กวัดธรรมดา ๆ

ครั้งสมควรแก่เวลาที่ต้องหนีหลีกพ้นคำครหาหากบวชนานเกินว่าเป็นพวก “บวชหลบสาก” แสง ลีก็ออกมาทำงานของครอบครัวคือการทำนา แสง ทั้งบทบาทการเลี้ยงวัวที่ไปให้เด็กวัด และพระรูปอื่นดูแลต่อ เพราะตนเองต้องช่วยน้อง ๆ ทำนาเพราะจากพ่อแม่มีอายุมากขึ้น ในขณะเดียวกันยังคงไม่ละทิ้งการเล่นและเลี้ยงวัวออกไปจากชีวิต เพียงแต่ให้เวลากับมันน้อยลง

ด้วยค่านิยมความเป็นสมัยใหม่หลังไหลเข้ามาในชุมชน โลกทัศน์ผู้คนเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการทำไร่นาเพียงอย่างเดียวในช่วงว่างเว้นหากแต่ต้องหางานอย่างอื่นทำด้วยตามประสาคนรุ่นใหม่สมัยนั้น บริเวณพื้นที่แถบอำเภอเขาย้อยและบางส่วนของจังหวัดสมุทรสาครเป็นแหล่งโรงงานอุตสาหกรรมที่ดึงดูดหนุ่มสาวในหมู่บ้านเข้าไปแสวงหาความศิวิไลซ์กันมากขึ้น

แสง เองยอมรับว่าเป็นหนึ่งในนั้น หลังจากว่างเว้นจากทำนาและให้น้อง ๆ ขึ้นตาลแทน โดยเขาจึงตัดสินใจสมัครเข้าทำงานโรงงานทำชุดเครื่องนอนตามคำชวนของเพื่อนชื่อ ชีพ โดย แสง อยู่แผนกบรรจุสินค้า ที่นี้เองทำให้ แสง สนทนากับ นู เพื่อนสมัยเรียนจากหมู่บ้านใกล้เคียง ๆ ที่เป็นเพื่อนรักกับ ชีพ ทั้งคู่ได้รู้จักกันมากขึ้นผ่านการสานสัมพันธ์ของ ชีพ เพื่อนสนิท และเป็นเวลาเกือบปีเต็มเขาจึงตัดสินใจบอกพ่อแม่ให้ไปขอ นู มาเป็นคู่ชีวิต ซึ่งฝ่ายของ นู ก็ไม่ได้ปฏิเสธแต่อย่างใด

หลังการแต่งงาน แสง เข้ามาอยู่ที่บ้านของ นู ร่วมกับพ่อแม่ของเธอ ทั้งสองตัดสินใจออกจากโรงงานหลังจาก นู ตั้งท้องลูกสาวให้กับเขา ส่วน แสง ต้องให้เวลากับการทำนาที่เป็นมรดกจากพ่อแม่ของ นู พร้อมกับวัวอีก 5 ตัว เมื่อทราบว่าจะตนเองจะเป็นพ่อคนเขาจึงทุ่มเทขยันขันแข็งมากขึ้นกับการทำนา ตลอดจนเลี้ยงและเล่นวัวตามควาญกันไป หลังจากที่ถูกรยาลอดลูกออกมา เขาซื้อวัวมาหนึ่งคู่เพื่อรับขวัญลูกสาว แม้จะไม่ได้ลูกชายตามที่คาดไว้ โดยตั้งใจจะให้วัวลานหรือหากว้างไม่ได้ก็ขุนไว้ขายเนื้อเก็บเงินไว้ให้ลูก

วัวแต่ละตัวจะถูกดูแลโดยภรรยาและแม่ยายเพราะตนเองต้องออกไปทำงานนอกบ้านทุกวัน หลายครั้งที่ถึงเวลาออกลาน แสง ก็ปล่อยให้ภรรยาเป็นผู้เตรียมวัวสำหรับออกสู่สนามในแต่ละครั้ง แสง เล่าให้ฟังว่าตนเองไว้ใจภรรยาเพราะเห็นว่าตัวเธอเป็นคนมีความรับผิดชอบ ใส่ใจที่จะดูแลวัวของเขาเป็นอย่างดี และที่สำคัญแม่ยายยังออกแรงช่วยดูแลอีกด้วย แสง ยอมรับว่าหลายครั้งที่ซื้อวัวมาใหม่ ตนเองไม่มีเวลาฝึกว้างให้วัววิ่งลานเป็น เพียงแต่มีโอกาสดูฝึกให้บ้างเป็นครั้งคราว ที่เหลือเลยต้องปล่อยให้ นู เป็นคนจัดการ

ในขณะที่ลูกสาวก็ทำหน้าที่เป็นลูกมือที่คอยช่วยแม่เลี้ยงวัวของพ่อเมื่อย่างจากการเรียนหนังสือที่โรงเรียนในตัวจังหวัด ช่วงเช้าในวันธรรมดาหน้าที่จะเป็นภรรยาและแม่ยายดูแลวัว ส่วน

ช่วงเย็นหลังจากกลับจากโรงเรียน การจูงวัวเข้าคอกและจัดการใส่ฟางและน้ำตลอดจนเก็บขायมุ้งให้เรียบร้อยกันยุงเข้าไปกัดตัวของพ่อ ในขณะที่ช่วงปิดเทอมใหญ่เธอจะมีเวลาช่วยแม่ดูแลวัวของพ่อมากขึ้นนับตั้งแต่นำวัวออกจากคอกไปเลี้ยงตามคันคลองชายทุ่งเป็นประจำ แต่การเลี้ยงวัวจะไม่นำไปเลี้ยงนานเพียงใช้เวลาช่วงเช้าถึงสายจึงนำวัวกลับเข้าบ้าน จากนั้นบ่ายแก่ ๆ จึงนำออกไปใหม่

สำหรับการซ่อมวัวลานนั้นที่หมู่บ้านของ แสง จะมีเด็กหนุ่มหลายคน ที่ป็นเด็กในเครือขายและเป็นลูกพวงของ แสง โดยพวกเขาจะจูงวัวมาที่บ้านของแสงตั้งแต่เช้าตรู่ ที่ลานหน้าบ้านเตรียมเสากีดยขนาดย่อม ๆ ไว้สำหรับผูกวัว ที่ขณะที่ แสง มีเวลาสั่งการเพียงเล็กน้อยก่อนรีบออกไปนา ภาระที่เหลือเป็นหน้าที่ของภรรยาอย่าง นู ซึ่งสำหรับตัวเธอเองนั้นหลังจากที่ แสง แคล้วหลังเธอก็จัดการสั่งการให้เด็ก ๆ จับวัวออกมาฝึกโดยที่เธอเป็นเพียงผู้ที่คอยควบคุมกระบวนการฝึกวัวตามความรู้ที่เธอพอมีติดตัว ในขณะที่แม่ยายก็อุ้มหลานยายคอยช่วยสั่งการอีกแรง

“ขอยอขอ...อ้าวพอไวย พอพอ..เปลี่ยนเอาไ้อ์บินมั่ง”

เสียงสั่งการทำนองนี้ดังเป็นระยะ ๆ คละเคล้ากับฝุ่นละอองอันเกิดจากฝีเท้าวัวลานหัดใหม่จนตะวันเริ่มสาย แดดเริ่มแรงและเห็นท้าวว่าวแต่ละตัวเริ่มหมดแรง เธอจึงสั่งยกเลิกการฝึกในแต่ละครั้งไป ในขณะที่ตัวเธอเองกล่าวถึงความรู้ในการฝึกว่า อันที่จริงต้องยอมรับว่าไม่ค่อยมีความรู้เท่าสามีหรือพวกผู้ชาย แต่เห็นมาตั้งแต่เด็ก สมัยพ่อแม่เขาก็เล่นกันมาแบบนี้ จึงทำตามมาโดยตลอด ส่วนตัวเธอแล้วเชื่อว่าการที่ วัวตัวไหนจะเก่งนั้นต้องดูที่ใจมัน ถ้ามันมีใจมันจะคุ้นสับหรือคุ้นเคยกับเชือกวัวเร็วเมื่อจับมาผูกติดกับตัวอื่น มันจะรู้ทันทีว่ามันจะต้องทำอะไร เจ้าของเพียงดูความเหมาะสมพอควรกับการวิ่ง ไม่ให้มากหรือน้อยไปจนกลายเป็นผลเสียกับวัวเพียงเท่านั้น

แสง ยอมรับว่าการที่เขามีวัวที่ดีนั้นครอบครัวยุทธยามีส่วนอย่างมาก หลายช่วงชีวิตของวัวอย่างเช่นช่วงผลิตขนร่างกายวัวจะอ่อนแอกว่าปกติ คนเลี้ยงต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ ช่วงเวลาดังกล่าวมักเป็นช่วงเดียวกับฤดูฝนและการทำนา พื้นที่นาเต็มไปด้วยต้นข้าวของชาวบ้าน ในขณะที่เดียวกันคอกวัวก็มักชื้นแฉะไปด้วยฉี่วัวเพราะไม่ค่อยมีพื้นที่นอกคอกให้พวกมันเดินเพื่อพักผ่อนในคอกให้แห้ง เช่นเดียวกันอารมณ์ของพวกมันจะหงุดหงิดเป็นพิเศษเพราะถูกจำกัดพื้นที่ คนเลี้ยงต้องคอยเอาใจใส่เป็นพิเศษ อย่างการพาเดินคลายกล้ามเนื้อ การให้ฟางคลุกน้ำตาลเพื่อให้พวกมันกินแล้วอารมณ์ดีขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นงานละเอียดอ่อนที่ แสง เชื่อว่าหากวัวไม่ได้รับการเอาใจใส่ที่ดี เมื่อถึงเวลาออกวิ่งลานคงประสบความสำเร็จได้ยาก

ตัวเขาเองยอมรับว่าโชคที่ทางครอบครัวยุทธยาเอาใจใส่ในเรื่องพวกนี้ หากไม่มีคงไม่สามารถเล่นวัวได้อย่างสนุกสนานเท่าทุกวันนี้ ในขณะที่เดียวกันตัวเขาเองมองในแง่ที่ว่า

“คนเราเป็นผิวเป็นเมือกกัน มันก็ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันมันถึงจะถูก เพราะท้ายที่สุดแล้วผลที่ได้ก็ตกกับทุกคน ไม่ใช่มีแต่จะคิดว่าใครจะดีจะเด่นกว่าใคร อยู่ด้วยกันหากจุครั้งกันเองก็ไม่ทันเพื่อนเขากิน”

ถ้าวางคิดในมุมมองกลับกัน แสง เองก็ยอมรับว่าหากเขาไม่ได้รับความช่วยเหลือจากฝ่ายภรรยา สิ่งสำคัญคือถ้าว่างตัวเป็นคนดีในระดับที่เอาชนะใจเขาได้ แม้การละเล่นวัวลานบางครั้งจะดูเหมือนได้ไม่คุ้มเสีย ครอบครัวของ นู ก็ไม่เคยปฏิเสธ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องปรับปรุงตัวให้ดีขึ้น เอาเพื่อนเอาฝูงมาช่วยงานโรงงานบ้างให้ฝ่ายภรรยารู้สึกมีหน้ามีตา ไม่ใช่แค่เพียงชวนกันเล่นวัวลานจนเสียงานเสียการก็คงไม่ใช่ที่

อย่างไรก็ตามดูเหมือน แสง กำลังหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ในครอบครัวโดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบวัวยามที่เขาไม่อยู่บ้าน การปฏิเสธอาจเกิดขึ้นได้หาก แสง ก่อความไม่พอใจให้กับคนในครอบครัวของ นู ผู้เป็นภรรยา สิ่งเหล่านั้นอาจส่งผลต่อการสร้างสภาพในพื้นที่นอกบ้านอย่างถาวร เนื่องจากถูกปฏิเสธความร่วมมือจากคนในครอบครัวอย่างภรรยา แม่ยายและลูกสาว

ถูกผู้ชายกับความเป็นนักแสดง : บทนิยามทางเพศที่ต้องทำความเข้าใจ

ด้วยความที่เป็นคนเด็ดเดี่ยว กล้าคิด กล้าตัดสินใจ แสง มักเป็นผู้นำในการจัดการเรื่องราวต่าง ๆ ในหมู่บ้าน หลายคนกล่าวว่าเขามีใจเป็นนักแสดงดังที่บุคคลที่คุ้นเคยกับเขามักพูดถึงในทำนองว่า

“ไอ้แสงมันนักแสดง นับถือใจมัน มันไม่สร้างความเดือนร้อนให้ใคร”

แสง เป็นนักแสดงวัวลานในแบบฉบับไอ้หนุ่มลูกทุ่งที่ความเป็นลูกผู้ชายต้องดูจากรักษาคำพูด มีความซื่อสัตย์ ชอบช่วยเหลือผู้ที่เดือนร้อน ไม่ระรานใคร อย่างครั้งหนึ่งเพื่อนบ้านของแสงเล่าว่ามีนักแสดงวัวต่างถิ่นขโมยวัวฝึทำดีมาขายให้ในราคาถูกเพราะร้อนเงิน แสงตกลงว่าจะซื้อไว้แต่มาสืบรู้ว่าเป็นวัวที่ขโมยมา เขาก็เปลี่ยนใจไม่รับซื้อ พร้อมทั้งเกลี้ยกล่อมให้คนขโมยมานำไปคืนเจ้าของ แสง สามารถใช้จำนวนวาจาให้ผู้ขโมยใจอ่อนยอมทำตามที่เขาและสัญญาว่าจะช่วยไกล่เกลี่ยกับเจ้าของวัวให้หากเขาเอาเรื่อง มีหน้าซ้ำ แสง ยังเจียดเงินที่มีให้ขโมยคนนั้นไปใช้จำนวนหนึ่งโดยไม่เอาคืน

แม้เหตุการณ์ครั้งนั้นจะเป็นที่กล่าวขวัญถึงความ “ใจกว้าง” ในความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของเขา แต่สำหรับคนในครอบครัวเขากลับถูกมองว่าเป็นพวก “ใจโต มือเดิบ” รังแต่จะทำให้ครอบครัวเดือนร้อนในภายหน้าได้ ในขณะที่ แสง เองก็ทำตัวราวกับไม่รู้สึกรู้สาเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งทางความคิดระหว่างสมาชิกในครอบครัว สิ่งหนึ่งคือตัวเขาเองเชื่อว่า การเป็นนักแสดงจะต้องมี

ความถูกต้องและชอบธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ซึ่งการรักความถูกต้อง กล้าพูด กล้าทำของเขานี้ไม่ได้เกิดขึ้นระหว่างนักเลงวัวลานด้วยกันเท่านั้น หลายครั้งที่ปรากฏความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ เขาก็มักจะเป็นคนออกหน้าเสมอ อย่างกรณีการเรียกเก็บค่าคุ้มครองเป็นจำนวนเงินที่สูงเกินงามของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่เข้ามาดูแลลานวัวในคืนหนึ่ง ๆ แสง มักจะเข้าไปโต้แย้งอยู่บ่อยครั้งและถามหาถึงความชอบธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐ ภรรยาของเขากล่าวว่ามีบางครั้งที่เขาถูก “เอาคืน” ด้วยการกลั่นแกล้งต่าง ๆ นานาแต่เขาก็รอดมาได้

หลายครั้งที่แคล้วคลาดจากการโดนดักทำร้าย แสง เชื่อว่าเป็นเพราะครั้งหนึ่งเขาชิงแห่ที่เลื้อยเข้ามาลอกคราบในกองฟืนข้างรั้วบ้าน เขาจำได้ว่ามีพระรูปหนึ่งเคยเล่าให้ฟังตอนเป็นเด็กวัด หากเจอแห่เข้าบ้านและกำลังลอกคราบอยู่นั้นให้รองนกกว่ามันจะลอกเสร็จ พองลอกคราบเสร็จแล้วให้ปล่อยมันไป แล้วเอาคราบที่เหลืออยู่มาพันรอบศีรษะแล้วนำไปเก็บไว้ พวกผู้ใหญ่เชื่อว่าหากอันตรายโจรผู้ร้ายจะมองไม่เห็นตัวเรา เพราะจะจู่จะคอยปกปักรักษาคุ้มครองตลอดไป

ส่วนเรื่องการเป็นนักเลงนั้นสำหรับ แสง และเพื่อนพ้องคอวัวลานนั้นมีความหมายที่แตกต่างออกไปจากที่หลายคนเข้าใจว่าจะต้องเป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวาง มีความเป็นผู้นำ รักความถูกต้อง ชอบช่วยเหลือผู้อื่นและไม่สร้างความเดือดร้อนให้ใคร แต่ “นักเลง” ในคำนิยามของเขาหมายถึงบุคคลผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ เช่น นักเลงวัว ก็หมายถึงผู้ที่มีความรู้เรื่องวัว คีตังขึ้นเชี่ยวชาญ หรือจะเป็นนักเลงลิเก ก็จะหมายถึงผู้สนั่นสนใจและรู้เรื่องลิเกเป็นอย่างดี

หากพิจารณานิยามความเป็นนักเลงในความหมายนี้ แสง จึงกลายเป็นนักเลงในหลาย ๆ เรื่องนับตั้งแต่เรื่องวัว ทำนา ขึ้นตาล คาถาอาคม ส่วนวงการพูดเจรจาไกล่เกลี่ย การรู้จักถนนหนทาง การรู้จักเพื่อนฝูงต่างถิ่น ตลอดจนการความรู้เรื่องการซ่อมแซมเครื่องจักรอย่างสูบลมน้ำรถไถนา เป็นต้น ดังนั้นความเป็นลูกชายที่สัมพันธ์กับการเป็นนักเลงจึงมีความหมายที่มากกว่าความหมายทั่ว ๆ ไป ลักษณะการเป็นนักเลงในคำนิยามแบบนี้ แสง บอกว่าไม่ได้หมายถึงเฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่เป็นนักเลงได้ ผู้หญิงก็เป็นได้เช่นเดียวกัน หากพวกเขามีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเชี่ยวชาญ แต่อย่างไรก็ตาม แสง บอกว่าเรื่องที่พวกผู้หญิงมีความรู้มักจะเป็นคนละเรื่องกับผู้ชายดังนั้นความเป็นลูกผู้ชายกับการเป็นนักเลงนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีหูตากว้างไกล มีเพื่อนพ้องต่างถิ่นคบคู่ไปกับการเป็นคนรักความยุติธรรม

ในขณะที่ภรรยาของเขากล่าวว่า การเป็นนักเลงนั้นไม่ได้หมายถึงนักเลงหัวไม้ที่หวาดเสียววิาพหาเรื่องคนสร้างความเดือดร้อนไปทั่ว คนที่เป็นแบบนี้ไม่ใช่คนเลงในความหมายของพวกที่เล่นวัวลาน แต่ก็ต้องยอมรับว่าการละเล่นวัวลานในปัจจุบันมีคนที่ไม่ใช่คนเลงในความหมายที่เป็นผู้มีความรู้เรื่องวัวจริง ๆ เหมือนสมัยก่อน เพียงแต่เข้ามาเล่นการพนันเท่านั้น

แสง เองยอมรับว่าวิถีชีวิตคนเมืองเพชรนั้นมีส่วนก่อให้เกิดวัฒนธรรมของนักเลงเพราะ สิ่งใกล้ตัวเขาอย่างการละเล่นวัวลานก็เป็นหนึ่งในนั้นที่มีส่วน แสง เห็นว่ารูปแบบการเล่นที่มีการ พนันขันต่อ มีการแข่งขันระหว่างวัวนอกวัวใน เมื่อนักเลงวัวลานนำมาก็ต้องมีการต่อรองกัน รูปแบบการเล่นจะไม่ยึดถือเอาทรัพย์สินระหว่างกัน แต่ให้ถือความเชื่อใจและความซื่อตรง พูดคำ ไหนคำนั้นหรือการรักษาคำพูดและไม่รังแกคนที่อ่อนแอกว่า ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะ สำคัญของนักเลง และด้วยรูปแบบการเล่นวัวลานที่มีการกระจายพื้นที่การเล่นไปทั่ว ทำให้เหล่า บรรดานักเลงวัวได้ทำความรู้จักระหว่างเกมส์การแข่งขัน เมื่อเจอกันบ่อยครั้งตามลานวัวต่าง ๆ บ่อยขึ้นก็จะกลายเป็นพรรคพวกกันไปโดยปริยายหากถูกใจชอบพอกัน หรือบางครั้งก็อาจเป็นศัตรู กันไปเลยก็ได้หากนักเลงวัวคนนั้นเป็นคนไม่ถือสัจจะผิดคำพูด

คุณลักษณะการเป็นนักเลงดังกล่าวนี้ เมื่อก่อนเขาถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดก็ จะเป็นที่ยอมรับจากบรรดาพรรคพวกนักเลงวัวต่างถิ่น และเมื่อผู้ใดมีพฤติกรรม “ส่อแวว” การเป็น นักเลงมากขึ้น เขาผู้นั้นก็จะเป็นที่กล่าวขวัญถึงตามลานวัวทั่วไปเมื่อเกิดกรณีขัดแย้งระหว่างลูกพวง วัวต่าง ๆ และที่สำคัญมักจะได้รับโอกาสให้เป็นกลางไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในลานวัวเป็นประจำ และหากแม้ทำได้สำเร็จสิ่งตอบแทนคือชื่อเสียงทางสถานภาพนั่นเอง การเล่นวัวลานจึงเป็นเหมือน สนามแสดงพลังของนักเลงประจำถิ่นและนักเลงต่างถิ่นได้นั้นวัวของตนมาลงวังเพื่อหวังชื่อเสียง หน้าตาอันเป็นหน้าตาของชุมชน ส่วนเรื่องเงินเดิมพันนั้นถือว่าเป็นเรื่องรองสำหรับนักเลงวัวตัวจริง ที่ไม่ใช่ชนกพนันขจรทั่วไป เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นไปตามนิยามความเป็นนักเลงอย่างแท้จริง

ครั้งแรกกับลานวัว : สักดิศรีลูกผู้ชายเต็มตัว

ปี 2545 เป็นปีแรกของการจัดวัวลานโดยที่ แสง เป็นเจ้าภาพภายใต้แรงกดดันจากเพื่อน ผูกและญาติพี่น้องในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นฝ่ายภรรยา ทุกครั้งที่ออกลานเขามักได้รับคำขยอกจาก นักเลงวัวลานที่เป็นพรรคพวกกันให้จัดเองสักที เอาให้ดัง ให้แน่ ให้มีชื่อไปทั่ว ตัวเขาเองรู้ดีว่าการจัด แต่ละครั้งต้องใช้เงินทุนราว ๆ 2 หมื่นบาท แสง เล่าว่าการจัดวัวลานครั้งแรกในปีดังกล่าวเขาขยืมเงิน ที่ภรรยาเก็บสะสมไว้ออกมาเป็นทุนรอนในการจัด เขายอมรับว่ามีความกังวลใจอยู่ไม่น้อย ส่วน หนึ่งกลัวว่าจะ “ขาดทุน” ถึงกระนั้นการขาดทุนของแสงกลับไม่ได้หมายถึงการสูญเสียเงินที่หีบ ขยืมภรรยาแต่กลับอยู่ที่ตัวเขาไม่แน่ใจว่า พรรคพวกที่เชิญไปมาร่วมลานมากน้อยเพียงใด เพราะ ตัวเองยังไม่มีชื่อเสียงมากนัก แต่เมื่อมีใจแน่วแน่ว่าจะลองดูสักครั้ง เขาไม่รอช้าที่บอกสมัครพรรค พวกที่ไปรู้จักการจากลานวัว เพื่อนฝูงจากหมู่บ้านของตนและที่รู้จักกันใหม่โดยเฉพาะที่เข้ามาเป็น “เขย” ในชุมชนภรรยาเช่นเดียวกับตน

แสง กับเพื่อนสนิทรุ่นน้องชื่อ ชีพ ปรีกษาหาหรือเรื่องการตัดสินใจลงจัดวัลลานครั้ง และจัดทั้งที่ก็ต้องให้เป็นทีกล่าวขวัญถึงความกึกกั่นสนุกสนานจากบรรยากาศในลานวัล ซึ่งดูได้จากเสียงดนตรีที่เรียกว่า “วงแคน” ที่บรรเลงประกอบรายการตลอดค่ำคืน และที่สำคัญคือ “มีแคนซ์” หรือมีแคนเซอร์สาวมาเต้นเพื่อสร้างบรรยากาศที่สนุกสนานเพราะกำลังเป็นที่นิยมกัน และที่ขาดไม่ได้คือ “การหา” หรือเชิญวัลเด่น ๆ ดี ๆ มาร่วมลานให้มากที่สุด ทั้งคู่ได้ขอยุติว่าทั้งวงแคน และมีแคนซ์ให้โฆษกวัลลานหน้าใหม่แต่คุ้นเคยกันอย่าง ลุงซุบ ดอนมะขาม เป็นคนว่าง้างเหมามาให้

เมื่อไคร่ตรงถึถ้วนว่าจะต้องจัดแน่ ๆ พร้อมทั้งกำหนดวันเป็นคืนวันที่ 17 มกราคม ที่นาประมาณ 4 ไร่กว่า ๆ เชื่อกับบ้านจึงถูกเปลี่ยนสภาพเป็นลานวัล แสง ใช้เงินก้อนแรกไป 3 พันบาทในการจ้างรถมาไถดินให้เรียบ ก่อนถึงวัลลานต้องจ้างรถบรรทุกน้ำอีก 5 ร้อยบาทเพื่อรดพื้นดินให้คลายฝุ่นพร้อมโรยเศษฟางบาง ๆ เพื่อให้นุ่มเท้าวัล จากนั้นได้เชิญคุณตาชื่อ พ่อเต่าใน หมู่บ้านมาทำพิธีตั้งเสาเกิด โดยถือเอาฤกษ์ยามดีเอาเวลา 9 โมง 9 นาที ก่อนวันลาน โดยให้ภรรยาจัดการเครื่องเช่น ไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บอกเจ้าที่เจ้าทาง อันที่จริงอาจมีการนิมนต์พระสงฆ์ 9 รูปเจริญพระพุทธมนต์ พร้อมทั้งรดน้ำมนต์ที่เสาเกิดด้วยก็ได้ แต่ด้วยข้อจำกัดด้านทุนรอน แสง จึงลดรายละเอียดของพิธีกรรมลงเหลือเพียง นิมนต์พระสงฆ์ที่ตนเองเคารพนับถือมารูปเดียวเพื่อรดน้ำมนต์ ประดับ ผ้าสีเป็นฉัตร 7 ชั้น ธงชาติและธงธรรมจักร พร้อมกันเป็นประธานในการนำเสาเกิดขึ้นตั้ง ตลอดจนเดินวนรดน้ำมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลจนทั่วลานเป็นเสร็จพิธี

อย่างน้อย ๆ ความกังวลใจในช่วงก่อนตัดสินใจจัดวัลลานก็คลี่คลายขึ้น เมื่อลานวัลของเขาเริ่มเป็นรูปเป็นร่างเมื่อผู้ที่รับเหมาทำราวปักวัลเริ่มเข้ามาติดตั้งจุดปักวัลในมุมต่างของลานวัล พร้อมตั้งจุดร้านอาหารซึ่งบริเวณนี้ทางเจ้าของราวปักวัลจะได้สิทธิไปฟรี ๆ พร้อมทั้งประดับตกแต่งด้วยดวงไฟสว่างไสวสลับกับแสงสีสะท้อนจากผ้าคลุมฉัตรหลากสี ช่วงเวลาประมาณบ่าย 4 โมงเย็นของวันนัดหมายที่ลานวัลเกิดใหม่ ณ บ้านดอนเคล็ด กำลังเริ่มคลี่คลายจากการเข้ามาจับจองร้านค้าของบรรดาเปิดท้ายขายอาหารจำพวกเหล้าบุหรี่ กาแฟ มาม่า พร้อมน้ำร้อน ไข่ปิ้ง ลูกชิ้นปิ้ง และเครื่องดื่มชูกำลัง โดยที่พวกเขาจะนำกระบะเปิดท้ายจอดหันท้ายรถเข้าสู่ลานวัล และเมื่อมีหลาย ๆ เจ้าเข้าลานวัลก็就会被ล้อมด้วยรถขายของเป็นวงกลม ซึ่งนอกอาหารแล้วยังมีสินค้าอีกประเภทที่คาดไม่ได้แต่มีขายไม่ก็ร้านคือ ร้านขายไม้ปูก ร้านผ้า ร้านขายผ้าขาวม้า และร้านขาย “คาดเพชร” หรือเครื่องประดับเกี่ยวกับวัลลาน

พอเวลาประมาณทุ่มครึ่งก็เริ่มมีรถบรรทุกทยอยขับฝ่าความมืดเข้ามาในหมู่บ้านผ่านซอยเล็ก ๆ เสียงกระดิ่งห้อยกระแทกเป็นสัญญาณบอกให้เจ้าภาพรู้ว่าบรรดานักเลงวัลลานที่ตนเองเชิญ

มาร่วมลานเริ่มเตรียมตัวเข้าร่วมการแข่งขันแล้ว ในขณะที่ฝ่ายเครื่องเสียงเริ่มเปิดเพลงลูกทุ่ง บรรเลงกระตุ้นเลือดนักสู้ให้วิ่งพล่านในตัวบรรดานักเลงว้าวัยคะนองที่มาเป็นพี่เลี้ยงอยู่ริมขอบลาน

เพื่อนบ้านคนหนึ่งซึ่งเป็นญาติกับภรรยาของ แสง กล่าวว่า ลานว้าวครั้งนั้นได้สร้างสีสันให้ชุมชนเป็นอย่างมาก แสง ได้แสดงให้คนอื่น ๆ ได้เห็นว่าเขานั้นไม่ธรรมดา เพื่อนฝูงมากมายเป็นสิ่งที่ส่งเสริมหน้าตาให้แก่เขา เพราะนั่นคือสิ่งที่หลาย ๆ คนอยากเห็นว่าเขาไม่ใช่ตัวคนเดียว ไม่ว่ายามสุขสนุกหรือต้องการความช่วยเหลือ มิตรสหายต่างรายล้อมนั้นถือเป็นเรื่องดี ผู้หญิงคนไหนได้ผู้ชายแบบนี้เป็นสามีก็ถือว่าโชคดี อย่างน้อย ๆ ก็ได้อาศัยไหว่วานเมื่อยามเกี่ยวข้าว

อย่างไรก็ตามลานว้าวของเขาค็นั้นเป็นที่กล่าวขวัญถึงว่าเป็นเจ้าภาพได้ดี ไม่เพียงแต่ตัวเขาเองที่ภูมิใจแต่ยังรวมไปถึงครอบครัวของภรรยาด้วย ทุนรอนกว่า 2 หมื่นแม้จะได้คืนมาไม่ครบ ซึ่งก็เป็นที่ทราบที่อยู่ก่อนแล้วว่าไม่มีทางกลายเป็นสิ่งไม่สำคัญเท่ากับชื่อเสียงที่ได้รับ หลังจากนั้นเป็นต้นมาหมู่บ้านของเขาก็จัดววลานขึ้นทุกปีในช่วงสัปดาห์ที่ 2 ของเดือนมกราคม โดยที่เขาจับชีพเพื่อนรุ่นน้องคนสนิทสลับกันเป็นเจ้าภาพบนพื้นลานว้าวแห่งเดียวกันนี้ตามพันธะสัญญาแห่งความเป็นมิตรสหายเพื่อนร่วมหัวอกเดียวกันซึ่งก็คือการเป็น “เขยบ้านนี้” หรือเป็นลูกเขยของหมู่บ้านนี้

เครือข่ายความสัมพันธ์กับสถานภาพและความลำบากใจ

จากความสำเร็จในครั้งนั้นทำให้ลานบ้านดอนเคล็ดเป็นหนึ่งในลานว้าวที่โดดเด่นและเป็นที่ยกย่องในการส่งว้าวเข้าร่วมแข่งขันของบรรดานักเลงววลานทั่วไป แม้ไม่ได้รับเชิญก็ขอแวะเวียนเข้ามาเที่ยวชมบรรยากาศและเล่นพนันว้าวก็ยังดี ทั้ง แสง และ ชีพ สลับกันเป็นเจ้าภาพจัดกันคนละปี เขาทั้งสองรวมสมัครพรรคพวกในหมู่บ้านโดยเฉพาะเด็กหนุ่มเข้าร่วมเป็นพวงววลานพวงเดียวกันโดยมีชื่อเรียกสลับไปมาแล้วแต่ครั้งไหนจะเป็นแขกรับเชิญของใครว่า แสง ดอนเคล็ด หรือ ชีพ ดอนเคล็ด

แสง เล่าว่าอันที่จริงเขามีลูกหลานที่สนิทชอบพอกัน เป็นเด็กในหมู่บ้านสมัยก่อนก็เป็นเด็กที่ติดสอยห้อยตามเวลานำว้าวไปแข่ง ปัจจุบันเรียนจบระดับปริญญาตรีสาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์และเป็นคนชอบเล่นกลอง ถ่าย ดัดต่อวิดีโอ ปัจจุบันทำงานอยู่ฝ่ายเทคนิคโรงพยาบาลประจำจังหวัด แสง ได้ไหว่วานให้มาถ่ายวิดีโอเพียงเพื่อต้องการบันทึกเก็บไว้ดูเล่นเท่านั้น

ครั้นพอถึงวันจริงบรรยากาศลานว้าวครั้งนั้นกลายเป็นที่กล่าวขวัญถึงความทันสมัยของผู้จัด แน่แน่นอนว่าหากมีสื่อมวลชนให้ความสนใจ ไม่ลานไหนก็ลานนั้นจะมีชื่อขึ้นมาทันที แสงยอมรับว่าการเชิญสื่อมวลชนครั้งนั้นเกิดขึ้นจากความไม่ตั้งใจ อันที่จริงแล้วเพียงเพื่อต้องบันทึก

เป็นวิดีโอซีดีเก็บไว้ แต่พอมีการนำไปออกอากาศก็มีผู้สนใจอยากดู หลายคนมีการติดต่อขอซื้อเพื่อนำไปจำหน่ายแถบสมุทรสาครโดยมีกลุ่มเป้าหมายคือหนุ่มสาวโรงงานต่างถิ่นที่ไม่เคยรู้จักการเล่นวูลานเมืองเพชร

การจัดลานครั้งนั้นจึงเป็นความทันสมัยสำหรับหมู่บ้านของ แสง อันนำมาซึ่งความนิยมชมชอบในตัวเขาจากเพื่อนบ้านอย่างมาก การได้รับการออกอากาศครั้งนั้นทำให้ แสง ได้รู้จักกับนักการเมืองท้องถิ่นระดับ ส.ส. คนหนึ่งเป็นการส่วนตัวมากขึ้น ก่อนหน้านั้นเขาบอกว่าเราเป็นฝ่ายรู้จักเขาฝ่ายเดียวแต่ตอนนี้เราเริ่มดังเขาจึงต้องเข้ามาทำความรู้จักด้วย แสง รู้ดีว่าอันที่จริงเป็นเพียงการหวังให้เขาเป็นฐานคะแนนเสียงให้เวลาเลือกตั้งเท่านั้น

แต่สิ่งที่ แสง ไม่อาจปฏิเสธได้คือการได้รับเงินสนับสนุนการจัดวูลานครั้งต่อไป เขารู้ดีว่าการปฏิเสธนั้นอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งกับนักการเมืองคนดังกล่าวในอนาคตเป็นแน่ ทุกครั้งที่แสงได้รับเชิญนำวัวไปแข่งขัน ไม่ว่าลานใดก็ตามเสียงตามสายของลานวัวต้องประกาศชื่อผู้สนับสนุนวัวในพวงของเขา

แสง บอกว่าในแต่ละครั้งที่วัวลงแข่งจะมีการประกาศชื่ออยู่ตลอดจนกระทั่งวัวตัวนั้นแข่งเสร็จ ไม่ว่ามันจะแพ้หรือชนะ แต่หากว่าแพ้ชื่อจะถูกหยุดประกาศไปโดยปริยายซึ่งเป็นที่รู้กันระหว่างโฆษกเพื่อเป็นการรักษาหน้าของเจ้าของวัวและผู้สนับสนุน แล้วจะไม่มีการพูดถึงวัวและตัวผู้สนับสนุนดังกล่าวอีกจนกว่าจะมีวัวตัวใหม่ลงมาแข่งต่อ แต่บางครั้งก็อาจมีการพูดในทำนองแซวกันบ้างเล็กน้อย แต่ก็ยังเป็นเพียงกรณีที่ทั้งเจ้าของวัวและผู้สนับสนุนนั้นสนิทสนมคุ้นเคยกับโฆษกเป็นอย่างดี

การได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองท้องถิ่นนั้นทำให้ แสง เป็นที่ยอมรับมากขึ้นโดยเฉพาะจากเพื่อนบ้านและคนในครอบครัว เขาเองเบียดบังเงินในครอบครัวมาเล่นวูลานน้อยลงทำให้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องเงินทองนั้นหายไปจากครอบครัว แต่สำหรับเขาการมีผู้สนับสนุนนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นที่ดีเสมอไป เพราะมีหลายครั้งที่สร้างความลำบากให้กับตัวเอง เพราะการตัดสินใจอย่างนั้นก็ไม่สามารถอธิบายเป็นคำพูดให้ลูกพวงคนอื่น ๆ ฟังได้อย่างกรณีที่เขาตัดสินใจนำวูลานไปแข่งที่ลานวัวของนักการเมืองท้องถิ่นแถบอำเภอดงขี้เหล็ก

ไอ้โพหน้าขาว คือวัวตัวเก่งประจำพวงที่เขาเลี้ยงมากับมือ แต่ลานวัวครั้งนั้นมันถูกคาดหวังให้วิ่งแพ้แม้ยังไม่รู้หน้าเห็นตัวคู่แข่ง แสง ถูกเชิญให้ร่วมลานแห่งนี้ผ่านการติดต่อจากนักการเมืองผู้สนับสนุน เขาตัดสินใจเข้าร่วมด้วยความเกรงใจเพราะสำหรับตัวเขาเองนั้นไม่คุ้นเคยกับเจ้าภาพผู้จัดรายนี้ ส่วน ไอ้โพหน้าขาว มันจะรู้หรือไม่ว่ามันจะต้องเผชิญกับอะไรบ้างแต่ที่แน่นอนคือความลำบากของเจ้านายมัน แต่ถึงกระนั้นมันก็รู้หน้าที่เพียงรถบรรทุกมาจอดคอยที่ลานดินหน้าบ้านมันก็พร้อมที่จะกระโจนขึ้นกระบะไปแข่งวูลานทันที

กินนั้นมีวัวดัง ๆ มาร่วมลานมากมายเพราะได้ชื่อว่าผู้มีอิทธิพลจะน้อยหน้าลานวัวระดับชาวบ้านไม่ได้ “ไอ้แดงน้อย” “ไอ้ลูกเต๋ม” “ไอ้สิงห์ทอง” “ไอ้ด่างคอนเมือง” หรือจะเป็น “ไอ้คอกลุงลิ่ง” ทั้งมันและเจ้านายเองก็ไม่อาจรู้ได้ว่าจะต้องเจอกับใครในการแข่งขันที่จะเริ่มขึ้นในไม่ช้า แต่ที่แน่ ๆ แสง เจ้านายของมันถูกเรียกตัวเข้าพบผู้สนับสนุนแบบไม่ทันตั้งตัว เขารู้ว่ามันต้องมีเหตุการณ์ที่ทำให้เขาลำบากตั้งแต่รู้ว่าจะต้องมาร่วมลานระดับนี้และท้ายที่สุดมันก็เป็นไปตามที่คาดเอาไว้ กินนี้ไอ้โพหน้าขาวถูกส่งให้มาแพ้ไอ้ด่างคอนเมือง วัวดังจากบ้านไร่มะดุ่ม

แสง รู้ดีว่าเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะนักการเมืองผู้สนับสนุนต้องการเอาใจกำนันคนดังเจ้าของไอ้ด่างคอนเมืองเพื่อหวังฐานคะแนนเสียงในการเลือกตั้งที่จะมาถึง แสง เองไม่มีทางเลือกที่ดีกว่าการจ่ายยอมเกิดขึ้นใจพร้อม ๆ กับสั่งการให้เด็ก ๆ ลูกพวงเตรียมความพร้อมให้ไอ้โพหน้าขาวเพราะใกล้ถึงเวลาที่ต้องออกวิ่ง ถึงจะรู้ว่าแพ้แต่ก็ต้องไม่แพ้แบบหมดรูป แสง เลือกที่จะไม่ใช่ “ยา” อย่างที่นักเลงวัวบางคนนิยมทำกันหากต้องการล้มวัว ซึ่งเมื่อวัวได้รับยาเกินขนาดวัวจะหมดแรงวิ่งไม่ออกไปเอง ซึ่งสำหรับเขานั้นไอ้โพหน้าขาวมีความหมายมากกว่าวัวที่พวกนักเลงวัวนายทุนเข้าใจกัน แต่ท้ายที่สุดความพ่ายแพ้ครั้งนี้ไม่พ้นสำหรับการแข่งขันค่ากินนั้น

การยอมแลกด้วยความพ่ายแพ้สำหรับเขาแล้วย่อมไม่สบายใจนักแต่หากเมื่อนักการเมืองอุดหนุนในพวงวัวลานของ บางครั้งตนเองเหมือนกับไม่มีศักดิ์ศรีหากนักเลงวัวคนอื่น ๆ ล่วงรู้แต่สำหรับแวดวงนักเลงวัวลานแล้ว แสง เชื่อว่าหลายคนเข้าใจถึงการยอมละทิ้งศักดิ์ศรีเพียงเพื่อผลตอบแทนในแง่เศรษฐกิจ แต่นั่นไม่สิ่งที่สุดท้ายสำหรับที่เขาได้รับเพราะสิ่งที่มากกว่าคือการมีคนมีบารมีมาสนับสนุนนั้นมีส่วนช่วยให้ความตึงเครียดในครอบครัวและชุมชนของตนเองอันเกิดกับตัวเขาเบาบางลง

“พวกสามบ้านคำ” : อีกหนึ่งนิยามความเป็นชายจากชายคาบ้านผู้หญิง

การจัดวัวลานแต่ละครั้งในขั้นตอนเตรียมการนั้นดูไม่ต่างกับการเดินทางแจกการ์ดงานบวช งานแต่ง หรืองานพิธีต่าง ๆ ที่มีการเชิญแขกเหลือ ลานวัวก็ใช้วิธีเดียวกัน นักเลงวัวลานหลายคนเล่าว่าลานเล่าว่าสมัยนี้บ้านเมืองเจริญมีโทรศัพท์ที่ง่ายสะดวก สามารถโทรบอกกันได้ มาหรือไม่มาค่อยว่ากันอีกที ถ้าเป็นสมัยก่อนต้องเดินทางไปบอกถึงบ้าน หรือไม่ถ้าจะเจอกันตามลานวัวโดยบังเอิญก็บอกกล่าวเชื้อเชิญกัน การออกเชิญแขกสมัยก่อนจึงต้องใช้เวลาหากไม่มีรถยนต์เดินทาง การฝากบอกกันต่อถือเป็นเรื่องไม่สมควรในฐานะที่เป็นพรรคพวกกันจริง และหากไปถึงบ้านแล้วก็มักจะมีการเชื้อเชิญให้ดื่มกิน ชมวัวตัวใหม่ที่เพิ่งได้มา ก็จะทำให้เสียเวลาในการทำงานหลักอย่างมาก เพราะฉะนั้นนักเลงวัวลานที่ดีจึงต้องมีวิถีพูด มีมธุรสวาจาในการรู้จักเลือกรับและเลือกปฏิเสธแบบ “บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น” เสียความเป็นพวกพ้องกันไป แต่หาก

นักเลงวัวคนใดไม่สามารถปฏิเสธได้ก็ต้องติดอยู่ที่บ้านนั้นทั้งวันทั้งคืนจนเมามายเสียงานเสียการจนมีคำเรียกคนประเภทนี้ว่า “พวก 3 บ้านคำ”

“พวก 3 บ้านคำ” มีความหมายว่า วันทั้งวันไปไม่ได้ไม่กลับบ้านก็พลบค่ำเสียแล้ว เสียเวลาทำงานทำการไปเปล่าประโยชน์ มีหน้าซ้ำติดจะเป็นคนจู้จี้จ้วงจ้วงมาก ขาดสติสัมปชัญญะ ใครชวนทำอะไรนิดหน่อยก็ลุ่มหลงไปตามคำชวน ซึ่งจะไปแล้วการเป็นคนประเภท 3 บ้านคำจะไม่เป็นที่พึงปรารถนาสัก แต่ถึงกระนั้นก็มีผู้เฒ่าผู้แก่บางคนเล่าว่า พวก 3 บ้านคำไม่ได้หมายถึงพวกนักเลงวัวลานที่ออกเชิญวัวเพียงอย่างเดียวแต่ยังใช้ได้หลาย ๆ บริบท เช่น การออกคุ้ยงาน ตกलगกิจการ ว่าจ้างแรงงาน หรืออะไรก็ตามที่เป็นกิจธุระของครอบครัว ลูกเขยของบ้านมักจะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ออกไปติดต่อในฐานะที่เป็นผู้ชาย ซึ่งถ้าลูกเขยใช้เวลาติดตามหรือทำงานมาก ผู้ใหญ่ที่ไหว้วานเฝ้าถามที่ไรก็ยังไม่รีบรื้อย เขาผู้นั้นจะถูกตราหน้าจากพ่อตาแม่ยายหรือญาติ ๆ ฝ่ายภรรยาว่าเป็น “พวก 3 บ้านคำ” ทำอะไรก็ใช้เวลานานกว่าจะประสบผลสำเร็จลุล่วงลงไปได้

สำหรับแสงเองหลายครั้งที่เขาไม่อาจปฏิบัติภารกิจเชิญจากพรรคพวกเขาประจำให้อยู่ร่วมดื่มกินกันก่อนจะลาจาก หากแม้ปฏิเสธไม่เพียงแต่ความสัมพันธ์อาจกระทบกระเทือนแล้วยังผู้ผ่านไปยังการสบประมาทว่าเป็นพวกที่ “หงอ” กลัวเมียไม่แน่วจริง “กล้าแต่นอกหวนอด” พอคราวต้องทำจริง ๆ กลับไม่กล้า การตัดสินใจยอมเป็น “พวกสามบ้านคำ” บ้างในบางครั้งเพื่อรักษามิตรภาพอันเป็นสิ่งที่จำใจแสดงชัดเจนอำนาจของญาติ ๆ ฝ่ายภรรยา เพราะอย่างน้อย ๆ สถานการณ์เฉพาะหน้านี้ที่ยอมอยู่ดื่มกินกับพรรคพวกก็เป็นแสดงความกล้าของเขาที่จะท้าทายอำนาจครอบครัวฝ่ายภรรยาที่เขาเข้าไปอาศัยร่วมชายคาด้วย

พิธีบวง การปลูกบ้านและลานวัว : การช่วงชิงสถานภาพในบ้านผู้หญิง

หลังจากแต่งงานอยู่กินกันมา ทั้งคู่ได้อาศัยบ้านของแม่ยายเป็นที่อยู่อาศัยมาจนกระทั่งลูกสาวอายุย่าง 12 ปี ในขณะที่พี่น้องของ นู ก็พาสมาชิกใหม่ในครอบครัวเข้ามาอยู่ด้วย ความคิดอยากขยายบ้านเกิดขึ้นกับ แสง เขาได้ปรึกษากับภรรยาถึงทางออกที่สมควรแก่การย้ายออกจากบ้านแม่ยาย แต่สิ่งที่ดูจะเป็นอุปสรรคคือการหาเงินมาซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อปลูกบ้านหลังใหม่

เขาทั้งคู่ตัดสินใจใช้เงินเก็บจำนวนหนึ่งที่มีอยู่จากการทำนาและรับจ้างทำงานก่อสร้างตลอดจนการขายพวงมาลัยของ นู มาเป็นทุน การคิดว่าจ้างการสร้างบ้านนั้นเป็นเรื่องการจัดการของแสง โดยที่เขาใช้พรรคพวกที่เล่นวัวลานด้วยกันช่วยดำเนินการและออกแบบการสร้างบ้านหลังเล็ก ๆ พออยู่ได้และไม่อายใครสำหรับสามคนพ่อแม่ลูก

สำหรับที่ดินปลูกบ้านนั้น นู กล่าวว่าเป็นที่ของเธอที่ได้รับเป็นมรดกจากพ่อแม่ โดยตั้งอยู่ไม่ไกลจากบ้านใหญ่มากนักเพียงเดินคู่เดียวก็ถึงกันได้สะดวก ที่ดินดังกล่าวเดิมที่เป็นที่

นาแต่เนื่องจากอยู่ไกลบริเวณหมู่บ้าน ปัจจุบันชาวบ้านใกล้เคียงไม่นิยมทำนาจึงทำให้นาแห่งนี้ร้างไปเพราะเป็นการยากที่จัดการผันน้ำเข้าพื้นที่นาเพียงแห่งเดียวในขณะที่พื้นที่รอบ ๆ วางเปล่าไม่มีการทำนาซึ่งเป็นการใช้ต้นทุนสูงเกินความจำเป็น

นุ กล่าวว่าการตัดสินใจปลูกบ้านครั้งนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากการตัดสินใจจากเธอและสามีเพียงลำพัง พี่น้องคนอื่น ๆ ของเธอนั้นเข้ามาส่วนในการตัดสินใจด้วย ความเหมาะสมเรื่องสถานที่และช่วงเวลาเป็นสิ่งที่พี่น้องทุกคนเห็นไปในทางเดียวกันว่า ครอบครัวของเธอควรแก่เวลาที่ต้องขยับขยายออกไปเนื่องจากเรือนที่อยู่นั้นเริ่มคับแคบ อีกทั้ง แสง ผู้เป็นสามีนั้นน่าจะมีความสามารถที่จะหาทุนรอนมาสร้างบ้านได้ ทั้งนี้เพราะเห็นว่าแสงนั้นพอมีพรรคพวกช่วยเหลือกันได้ ประกอบการใช้เงินซื้อวัวราคาแพงในบางครั้งนั้นทำให้เห็นว่าตัวเขานั้นน่าจะมีความพร้อมมากที่สุดสำหรับการปลูกบ้านหลังใหม่ครั้งนี้

สำหรับ แสง เองเขายอมรับว่าเหตุผลที่ตัดสินใจปลูกบ้านนั้นมาจากแรงกดดันมากกว่าความพร้อมด้านการเงิน การเล่นวัวลานนั้นทำให้มีพวกมากจริงแต่ไม่ได้หมายความว่า จะมีเงินทองเหลือมากตามไปด้วย ทั้งนี้เงินส่วนใหญ่หมดไปกับการปรนเปรอวัวตลอดจนเพื่อนฝูงบ้าง สิ่งเหล่านี้กลายเป็นเรื่องราวเบื้องหลังความมั่งคั่งในสายคนอื่น ส่วนเรื่องการหยิบยืมเงินจากแม่ยายนั้นหากจะทำก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามเขาจะพยายามหาจากที่อื่นก่อน

ความมุ่งมั่นที่จะปลูกบ้านครั้งนี้หากแต่ความเป็นจริงนั้นเกิดขึ้นจากความขัดแย้งในครอบครัวอันเกิดระหว่างแม่ยายและตัวแสงเอง เพื่อนบ้านคนหนึ่งเล่าว่าอันที่จริงการทะเลาะกันระหว่างแสงและแม่ยายในช่วงน้ำเกี้ยวข้าวนั้นเป็นชนวนเหตุสำคัญ ครั้งนั้นแสงย้อนแม่ยายว่า ตัวแม่ยายดื้อเสียทุกอย่าง การตัดสินใจเรื่องใด ๆ ที่เกิดจากเขาไม่เป็นที่ยอมรับเสียทุกครั้งไป ส่วนแม่ยายนั้นตอบกลับมากกว่า

“ไม่คิดว่าจะเป็นแม่มึงได้ยังไง”

ในขณะที่แสงตอบกลับด้วยความโมโหและเหน็ดเหนื่อยจากการเกี้ยวข้าวว่า

“ใครเป็นแม่...ไม่ใช่แม่ฉันสักหน่อย”

การปะทะวาจาครั้งนั้นเป็นการอ้างอิงสถานภาพการเป็นแม่ของแม่ยายที่ย่อมเหลือกว่าแสงตลอดเวลา ความดีเป็นเครื่องแบ่งแยกระหว่างแสงและแม่ยายถึงขั้นหยิบมาอ้างอิงความเป็นแม่ที่แสงต้องยอมฟังไม่ว่าถูกหรือผิด แต่ด้วยความเป็นคนรั้นและด้นทุ้งเขาไม่ยอมลดราวาศอกให้แม่ยายสักครั้งที่มิปากเสียงกัน ดังนั้นสำหรับแม่ยายแล้ว ลูกเขยอย่าง แสง จึงจัดอยู่ในลูกเขยประเภท “เหลือเกือก” ในสายตาของเธอ ซึ่งความรู้สึกของแม่ยายที่มีลูกเขยแบบนี้ก็เพราะแสงนั้นทำตัวใหญ่คับบ้าน คนอื่นแม้เป็นแม่พูดอย่างไรก็ไม่ยอมฟัง “เหลือเกือก” จึงหมายถึงเท่าที่ใหญ่กว่ารองเท่า

หากแต่ยังขึ้นไต่ก็รังแต่สร้างความเจ็บปวดและเดินไม่สะดวก ทางที่ดีควรจะเปลี่ยนจะดีกว่าการฝืนทนในสิ่งที่ไม่มีความเป็นไปได้

อย่างไรก็ตามทั้งคู่ใช้เวลาเกือบปีกว่าที่บ้านจะสำเร็จเป็นรูปเป็นร่างอย่างสมบูรณ์ตามที่หวังไว้ครั้งแรก แม้จะใช้เงินไม่กี่แสนเมื่อเทียบกับการปลูกบ้านของนักเลงวัวชานาแห่งคอนเคล็คก็ถือว่าทำได้ดี แต่นั่นก็ทำให้เขาเป็นหนี้เพื่อนฝูงบางคนที่ทำให้หยิบยืมเงินมา ตลอดจนเงินที่กุสภกรณชานามาอีกจำนวนหนึ่ง แน่่อนว่าความสำเร็จสำหรับแสงนั้นคงไม่ใช่หยุดอยู่ที่การสร้างบ้านในภรรยาและลูกได้สำเร็จ แต่เป็นการสร้างบ้านบนพื้นที่ของแม่ยายอันเป็นเครื่องสะท้อนการหาญกล้าต่อรองกับอำนาจของเธออย่างไม่ยอมลดราวาศอก

หลังจากบ้านเสร็จไม่นานทั้ง แสง และ นู ตัดสินใจจัดงานเลี้ยงขึ้นบ้านใหม่ในทันที นู กล่าวว่าการจัดงานครั้งนั้นเป็นการเป็นการ “เก็บภรรยา” หรือเก็บเงินช่วยงานที่ทั้ง แสง และตัวเธอไปช่วยคนอื่นไว้มาครั้งโดยที่ตนเองไม่เคยจัดงานในทำนองนี้เลย และด้วยหวังว่าจะนำเงินช่วยงานนั้นมาจ่ายคืนและดอกที่ แสง ไปหยิบยืมคนอื่นมา ตัวเธอไม่อยากเป็นหนี้นานเพราะชีวิตคงไม่มีความสุขหากต้องอยู่ในบ้านที่ยังเป็นของเธออย่างสมบูรณ์

การขึ้นบ้านใหม่ครั้งนี้ แสง กำหนดงานในภาคกลางวันและพิธีการเป็นปกติเหมือนเช่นเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ส่วนภาคกลางคืนเขาจัดให้มีการละเล่นวัวเป็นกรณีพิเศษด้วยความช่วยเหลือด้านการขออนุญาตจากผู้สนับสนุนซึ่งเป็นนักธุรกิจและการเมืองท้องถิ่นคนเดิม งานนี้นับเป็นใหญ่อีกงานหนึ่งที่ แสง ตั้งใจให้เกิดขึ้น ตัวเขาเองจะไม่กังวลเหมือนครั้งแรกที่จัดงาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเริ่มเห็นแนวทางการประกอบกาได้รับความช่วยเหลือจากพวกพ่อค่อวัวลานที่ผูกสมัรรักใคร่ หลังจากการเจอะเจอกันตามลานวัว

พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ถูกจัดเหมือนทั่วไป ช่วงเช้าเป็นพิธีทางพุทธศาสนา ช่วงเย็นเป็นงานเลี้ยงโต๊ะจีนประกอบการโชว์เพลงของวงดนตรีลูกทุ่ง แยกเหลื่อมาร่วมแสดงความยินดีกับเขาประมาณ 50 โต๊ะซึ่งว่าเป็นงานที่มีแขกร่วมจำนวนมากงานหนึ่งในหมู่บ้านตั้งแต่มีการจัดงานกันมา แต่ที่น่าสนใจคือการครั้งนี้ไม่ได้จบด้วยงานเลี้ยงเท่านั้น เขาได้จัดวัวลานเป็นมหรสพเพื่อความครึกครื้นให้กับบรรดานักเลงวัวที่มาร่วมงาน โดยที่พวกเขาจะต้องอยู่ต่อเพื่อนำวัวลงวิ่งแข่งเป็นรายการถัดไปจนถึงรุ่งสาง

งานเลี้ยงครั้งนี้เป็นที่กล่าวขวัญถึงอย่างมากโดยเฉพาะการจัดการที่ดี เจ้าภาพใจป้ำไม่ซีเหี้ยเหมือนงานอื่น ๆ ไม่เพียงแค่ แสง เท่านั้นที่เป็นที่ยอมรับจากบรรดานักเลงวัวทั่วไป นูและครอบครัวของเธอก็เป็นที่ยูถึงด้วย นู กล่าวว่าแม้งานเลี้ยงและการจัดวัวลานจะดีแค่ไหนทั้ง แสง และแม่ยายยังไม่ค่อยลงรอยกันเช่นเดิม ท่าทีแข็งกร้าวของแสง และความเฉยเมยของแม่ยายทำให้

ความสัมพันธ์ของคนทั้งคู่ไม่สู้ดีนัก ส่วนพ่อตาของเขานั้นดูไม่ปากเสียงยังคงพูดจากับ แสง ตามปกติ และยังเฝ้าดูท่าทีของทั้งคู่อยู่ห่าง ๆ

แม้ความสัมพันธ์ของคนทั้งสองจะยังไม่เข้าสู่ภาวะปกติ แสง ตัดสินใจจัดวันเกิดอีก ครั้งช่วงเดือนมกราคม ปี 2548 ทั้ง ๆ ที่เป็นภรรยาของ ชีพ เพื่อนคู่หู แต่มาราวนี้เขาขอมสละให้แสง จัดแทนโดยที่เขาอ้างว่าปีนี้จัดสนเรื่องการเงินเนื่องจากลูกเริ่มโตและกำลังจะเข้าเรียนโรงเรียนมัธยม ในตัวจังหวัด ครอบครัวจึงมีค่าใช้จ่ายมากขึ้น การที่แสงเข้ามาจัดแทนนับเป็นเรื่องดี อย่างน้อย ๆ ลานว้าวแห่งนี้จะได้ต่อเนื่องไม่หยุดชะงักให้อายหมู่บ้านอื่น

ลานว้าวครั้งนี้สำหรับ แสง แล้วพิเศษกว่าทุกครั้ง จะด้วยเหตุผลที่ต้องการเอาชนะแม่ยาย หรือเปล่าไม่มีใครทราบได้ เขาเป็นคนเดียวที่รู้ดีแม้แต่ภรรยาอย่าง นู ก็ไม่อาจเดาใจเขาได้ การเป็นคน ดันทุรังไม่ยอมแพ้เรื่องบางเรื่องเป็นสิ่งที่ติดตัวเขามาตลอด หากเขาเป็นว่าเป็นสิ่งที่ทำได้และคนอื่นทำได้ก็ไม่ควรเข้ามาตัดสินคุณค่าความถูกต้อง เช่นเดียวกับการจัดลานว้าวครั้งนี้ นู ยอมรับว่าแม่ ของเธอไม่ค่อยเห็นด้วยนักเพราะแทนที่จะนำเงินช่วยงานขึ้นบ้านใหม่ไปใช้หนี้ให้หมด แต่สามีของเธอกลับนำส่วนหนึ่งมาจัดวันเกิดแทนเพื่อน

นู ยอมรับว่าบางครั้งเธอนั้นลำบากใจพอสมควรเมื่อสามีและแม่ไม่ค่อยร่อยร่อยกัน สามี จะแสดงออกทางการพูดจากระทบกระทั่งน้อย ตรงกันข้ามกับแม่ที่มักพูดบ่นด่าหลานยามที่ทำความไม่พอใจหรือทำงานที่รับมอบหมายไม่ได้ตั้งใจกระทบ แสง เป็นประจำ เธอเองต้องคอยย้าไม่ให้ลูกสาวนำเรื่องราวที่ขายค่าไปบอกพ่อเพราะเดี๋ยวจะกลายเป็นเรื่องใหญ่ขึ้นมา และดูเหมือน ทุกครั้งที่ถูกยายดุลูกสาวจะไม่ค่อยเข้าใจสิ่งที่ยายพูดเท่าที่ควร

“ลูกพ่อมึงจริง ๆ ถึงได้ขี้สากเหมือนกัน อีเหล่าขี้สาก”

เสียงคำในทำนองดังกล่าวเกิดขึ้นเป็นประจำยามที่ลูกสาวสร้างความไม่พอใจให้กับยาย หากแต่ แสง มาได้ยังคงเป็นเรื่องเป็นราวอีกแน่นอน นู เชื่อว่าตัวยายเองก็ไม่ได้อยากสร้างความ ขัดแย้งมากนัก สังเกตได้จากการที่มักด่าในช่วงที่ แสง ไม่อยู่ แต่ถ้าอยู่ด้วยและไม่ได้เป็นเรื่องหนัก หนอะไรก็จะใช้วิธีเสียบมากกว่า ส่วนตัว แสง เองดูเหมือนจะรู้ว่าไม่เป็นที่ถูกใจนัก เขาจึงเลือก ไม่ไปอยู่บริเวณเดียวกับที่แม่ยายอยู่ โดยมักเลี่ยงไปทางอื่นเช่นเดียวกับการจัดวันเกิดครั้งนี้ที่เขา รู้ดีว่าไม่เป็นที่พอใจแก่แม่ยายมากนัก แต่เขาก็อาศัยความวุ่นวายกับการเชื้อเชิญเพื่อนฝูงนักเลงว้าวให้น้ำ ว้าวไฟทำดีมารวมลานให้มากที่สุด

แต่สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นในลานว้าวครั้งนี้ทำให้คนแก่อย่างแม่ยายนั้นพูดไม่ออกเช่น ทั้งนี้คง เป็นเพราะมัวแต่ตื่นเต้นการถ่ายทำสารคดีว้าวลานของสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นที่ แสง อาศัยเครือข่าย นักเลงว้าวเชื้อเชิญกันมาสร้างสีสันให้บรรยากาศการจัดลานครั้งนี้ได้ไม่น้อย พิธีกรรายการและคณะ

ทีมงานเดินทางมาถึงลานของเขาดั้งแต่หัวค่ำในขณะที่ แสง และ นู กำลังยุ่งกับเรื่องการเตรียมการอย่างอื่นอยู่ คนที่เข้ามาดูแลรับรองทีมงานกลับเป็นแม่ยายของเขาเอง

นู่น คือชื่อของพิธีกรรายการครั้งนี้ซึ่งเป็นเรียกร้องความสนใจจากบรรดาหนุ่ม ๆ นักเลงวัววัวคะนองได้ไม่น้อย ในขณะที่ลุงชุป คือโฆษกวัวลานประจำคืนนี้ดูเหมือนจะเข้าใจพวกหนุ่ม ๆ พวกนั้นถึงเข้าเหย่ว่า

“ชื่อนู่น...ถ้าจะน้มมือดีน้ำ” ซึ่งก็เรียกเสียงฮือฮาจากเพื่อนพ้องชอบลานได้ไม่น้อย

ดูเหมือน แสง ไม่ฟังเสียงใครทั้งนั้น แม้จะการจัดลานจะเป็นสิ่งที่สร้างความไม่พอใจให้แม่ยายอยู่ลึก ๆ ตรงกันข้ามกับการจัดลานอย่างเต็มรูปแบบ ลานครั้งนี้ประกอบด้วยวงแคนเล่นดนตรีประกอบลานทั้งคืน ตลอดจนมีแดนซ์เซอร์เต้นสลับในช่วงพักเปลี่ยนวัวเพื่อเป็นการเปลี่ยนอารมณ์นักเลงวัววัวคะนองจากความรุ่มร้อนในลานวัวมาที่ความงามบนเรือนร่างผู้หญิงผ่านที่ลีลาท่าเต้นที่ยั่วยวน หนุ่ม ๆ หลายคนทำทางสนใจการเต้นมากกว่าการดูวัวเห็นได้จากการเกาะกลุ่มใช้ผ้าขาวม้าคลุมหัวปิดบังใบหน้าเล็กน้อยยืนอยู่หน้าเวที

“จ๊ก...จ๊ก...จ๊ก...สักให้ลึกเลยคำว่ารัก”

“จ๊ก...จ๊ก...จ๊ก...สักภาพรักให้ลงลึก ๆ”

“สักหลังสักไหล่...สักลงตรงไหนตามช่างนึก”

“สักในลางในล่อมเน้นภาพให้คมชัดลึก”

“.....”

“สักรูปหัวใจถูกศรใส่ลึก ๆ”

เสียงดนตรีประกอบเสียงร้องจากเนื้อเพลงสองแง่สองง่ามเป็นที่สนุกสนานของบรรดานักเลงวัวตามชอบลานประกอบกับท่าเต้นที่จากบรรดาหางเครื่องที่ออกมาร่อนสะโพกตามชอบเวทีและใช้มีชีไปที่อวัยวะสำคัญ ๆ ตามร่างกายอันเป็นสนใจเรื่องทางเพศ พวกหนุ่มลานวัวราวกับถูกสะกดจากเวทมนต์ให้อยู่ในภวังค์ชั่วครู่ใหญ่จนโฆษกในลานประกาศเรียกวัวตัวสำคัญให้เจ้าของนำเข้ามาสู่ลานแห่งความเร็ว

วัวตัวแล้วตัวเล่าสลับสับเปลี่ยนกันลงลานอย่างต่อเนื่อง หางเครื่องและวงดนตรีก็เล่นตามหน้าที่ของตนอย่างไม่คกบกพร่อง วัวตัวที่ถูกเตรียมมาเพื่อแพ็กแพ้อย่างไม่เป็นท่า ตัวที่มาเพื่อชนะก็ไม่ผิดหวังกับชนะที่ได้ เสียงดนตรีขึ้นเพลงเชิดเป็นอันรู้กันว่ากำลังจะมีวัวนอกตัวใหม่ลงลานในขณะที่เสียงเพลงโอดก็เป็นสัญญาณบ่งบอกถึงความพ่ายแพ้ของมันรอเวลาให้เจ้าของจับมันออกไปจากลานวัว

เมื่อลานวัวจบลงสำหรับเจ้าภาพอย่าง แสง แล้วหากเป็นเงินทุนนั้นเขาได้คืนกลับมาทั้งหมดแต่กำไรนั้นไม่มีแม้แต่น้อยแต่สิ่งที่เขาจับคือความภูมิใจที่เขาสามารถจัดการเรื่องราวต่าง ๆ

บนลานวัวได้เป็นอย่างดี การไถ่เกลี้ยข้อพิพาทจากนักเลงวัวต่างถิ่นไม่ให้เกิดเรื่องราวรุนแรงเป็น บททดสอบสำคัญสำหรับลูกผู้ชายอย่างเขาที่ได้ดีเสมอมาถึงแม้จะไม่ใช่ที่ถูกใจคนในครอบครัวมากนักแต่เขาก็เป็นยอมรับจากเพื่อนบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติฝ่ายภรรยา

ดูเหมือน แสง จะไม่หยุดเพียงแค่การจัดวัวลานแทนเพื่อนแค่นั้น ช่วงเวลาโรงเรียนใกล้ปิดภาคเรียนนักเลงวัวในหมู่บ้านหลายคนที่เป็นลูกพวงของเขา โดยเฉพาะคนที่ฐานะทางเศรษฐกิจยังไม่มั่นคงแต่อายุครบถึงปีบวช แสง ตัดสินใจเป็นเจ้าภาพจัดงานบวชตามประเพณีให้เองด้วยการเข้าไปเจรจากับพ่อแม่ของเด็กหนุ่ม แสง ยอมรับว่าเขาเองไม่มีลูกชายในขณะที่เด็ก ๆ ในพวงวัวก็เป็นเหมือนลูกหลานเห็นกันมาตั้งแต่เริ่มหัดเดิน ความผูกพันสำหรับเขาแล้วมีให้ทุกคนไม่ว่าดีหรือเลว หากแต่ใครที่มาอยู่ร่วมพวงวัวของเขาจะกลับตัวกลับใจได้มากกว่ากัน

บอส และ ทน เป็นเด็กหนุ่มสองคนที่เขาตัดสินใจเป็นเจ้าภาพจัดงานบวชให้ช่วงปิดเทอมใหญ่ งานบวชของทั้งสองย้ายมาจัดที่บ้านของ แสง โดยงานเลี้ยงจัดขึ้นบริเวณทุ่งนาหน้าบ้านอันเป็นที่นาและลานวัวของเขา แยกเหลือที่มาร่วมงานมีทั้งที่เป็นของพ่อแม่ของทั้งคู่และที่เป็นเพื่อนฝูงของแสง บริเวณลานบ้านถูกประดับประดาได้ไฟหลากสี ตรงกลางเป็นที่ตั้งของฉัตรเจ็ดชั้นคลุมด้วยผ้าสีเจ็ดสี รอบ ๆ เสาฉัตรจึงด้วยเชือกที่ตกแต่งด้วยกระดาษตัดเป็นริ้ว ๆ พันเป็นกรวยวนเวียนจนปิดเส้นเชือก ที่โคนฉัตรตกแต่งด้วยกระดาษตัดเป็นริ้วพันต่ำลงไปเกือบถึงพื้นดิน ในขณะที่บนบ้านถูกตกแต่งด้วยกระดาษสีตัดเป็นช่อดอกไม้พันกันเป็นพวงแขวนไปตามซอกหลังคาบ้านโยงใยแล้วห้อยดอกไม้ไว้เป็นจุด ๆ เพื่อความสวยงาม

วัวทุกตัวถูกแต่งองค์ทรงเครื่องอย่างเต็มยศราวกับวันนี้พวกมันกำลังจะออกวิ่งลานอีก วัวตัวเก่งของบ้านจะโดดเด่นเป็นพิเศษที่มีพวงมาลัยไหมพรมแขวนคอเพิ่มขึ้นมานอกเหนือจากเขารองและคาดเพชร ในขณะที่วัวตัวรองลงไปจะสวยงามไม่น้อยหน้าในเครื่องตกแต่งแบบเดียวกันเพื่อเป็นคู่เดินเวลารับนาคเข้าบ้าน เพื่อนบ้านของ แสง กล่าวว่าการบวชเด็กสองคนนั้นถือเป็นหน้าตาของ แสง การจัดงานไม่มีข้อบกพร่องเป็นเรื่องที่น้อยคนนักจะทำได้ แต่เขาก็ทำได้ โดยเฉพาะความไว้วางใจที่พ่อแม่เด็กหนุ่มทั้งสองยอมให้เขาเป็นผู้จัดงานบวชให้

สำหรับตัวเขาเองกล่าวว่าการที่ไม่มีลูกชายถือเป็นเรื่องน่าเสียดายเพราะไม่โอกาสได้บวชลูก ดังนั้นก็ย่อมหมายถึงไม่มีโอกาสเกาะชายผ้าเหลืองลูกเหมือนเช่นคนอื่น การบวชครั้งนี้สำหรับเขาถือเป็นการทดแทนสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิต เด็กทั้งสองที่เขาบวชให้เป็นเสมือนลูกหลานที่เขาเห็นมาตั้งแต่ยังเล็ก วิ่งเล่นตามลานเวลาฝึกซ้อมจนต้องคอยดูแลค่ากลัวจะถูกวัวเหยียบมาตั้งหลายครั้ง และยังทำให้ครอบครัวฝ่ายภรรยาได้ร่วมทำบุญด้วย แต่ลูกสาวของเขาก็ไม่ได้ทำให้เขาผิดหวัง เธอเป็นเด็กขยันขันแข็งเป็นที่รักของครอบครัวและเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ

บอส หนึ่งในเด็กที่ แสง จัดงานบวชให้กล่าวว่า การบวชถือเป็นหน้าที่ของลูกผู้ชาย เป็นการทดแทนบุญคุณพ่อแม่ แต่การบวชของเขายังเป็นการทดแทนบุญคุณ แสง ที่มีต่อเขาและครอบครัว เขายอมรับว่าเป็นการยากที่ครอบครัวเขาจะพิธีบวชเองในอย่างสมบูรณ์แบบ เงินทองเป็นเรื่องสำคัญที่ฐานะครอบครัวต้องรับภาระหนี้สิน ดังนั้นเป็นความลำบากอย่างมากหากเขาต้องการจัดงานบวช ซึ่งในความเป็นจริงอาจจัดแบบเรียบง่ายชนิดที่ชาวบ้านที่นี่เรียกกันว่า “ข้าวหม้อ แหงหม้อ” ไม่ต้องบอกแขกเหลื้อมากมาย มีเฉพาะคนสนิท ในขณะที่การจัดงานเลี้ยงใหญ่โต หากทำได้ก็น่าจะดี เพราะนอกจากเป็นหน้าตาแล้วพ่อแม่ของเขาอาจมีเงินเหลือเก็บการช่วยงานพอที่จะนำไปชำระหนี้สินได้บ้าง

ในขณะที่ ทน เป็นเด็กหนุ่มอีกคนที่ในการบวชครั้งนี้ เขากล่าวถึงตัวเองว่าพื้นฐานของครอบครัวของเขาไม่สู้ดีนักเมื่อเทียบกับเพื่อนคนอื่น ๆ เขาเองเติบโตภายใต้การดูแลของย่าโดยที่พ่อและแม่แยกทางกันไปมีครอบครัวใหม่ แต่ทั้งคู่ยังแวะเวียนมาหาเขาอยู่บ่อย ๆ ฐานะทางครอบครัวอาจไม่จัดว่าขัดสนแต่หากเปรียบเทียบกับเพื่อนบางคนเขาก็ถือว่ายังด้อยกว่ามาก การได้เรียนหนังสือโรงเรียนในตัวจังหวัดมีส่วนสำคัญทำให้เขาหันเหไปในทางที่ไม่ควรนึก การติดบุหรี่สูบบุหรี่เป็นเรื่องที่ย่ำของเขาไม่พอใจอย่างมาก หลายคนมองว่าเป็นเขาเป็นลูกไม่มีพ่อแม่จึงขาดการอบรมเลี้ยงดูที่อบอุ่นเมื่อคบเพื่อนฝูงที่ไม่มีจึงหลงตามเพื่อนโดยง่าย เพื่อนบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า ทนเป็นคนหนึ่งที่มีประวัติการทะเลาะวิวาทไปทั่ว การเขม่นเป็นเรื่องปกติที่หนุ่มวัยรุ่นมักประสบ แต่สำหรับเขากลายเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นโดยง่ายกว่าคนอื่นทั่ว ๆ ไป บางคนมองว่าเขาเป็นคนไม่ยอมคน จึงมักทำให้เกิดเรื่องอยู่บ่อย ในขณะที่บางคนมองว่าเป็นเพราะเขาไม่ฉลาดพอที่มักแสดงความคิดเห็นหรืออย่างพรวดพราด การยอมให้ไม่ได้หมายความว่าแพ้เสมอไป

ทน ยอมรับว่าการได้มารู้จักกับครอบครัวของ แสง นั้นมีส่วนสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตอย่างมาก การเล่นวัวลานแม้เดิมทีเขาไม่ได้สนใจแต่อย่างไร เข้ามาเพราะเพื่อนชวนและไม่รู้จะทำอะไร แต่เมื่ออยู่ไปหน้าที่ที่เขาได้รับมอบหมายกลายเป็นบทเรียนช่วยสอนทักษะการดำรงชีวิตให้แก่เขา สำหรับเขาวัวลานจึงไม่ได้เป็นการละเล่นที่เกี่ยวข้องกับการเล่นการพนันอย่างที่คนทั่ว ๆ คิด หากแต่เป็นบททดสอบสำคัญกับการดำรงชีวิตของลูกผู้ชายที่มีสีสันอย่างมาก

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาการตัดสินใจปลูกบ้านของ แสง ในที่ดินของฝ่ายภรรยา การจัดงานเลี้ยงฉลองใหญ่โตและการบวชเด็ก ๆ ในพวงวัว นอกจากเป็นการแสดงออกถึงความสมบูรณ์ของการมีครอบครัว การมีหน้ามีตาในสังคมแต่แฝงไว้ด้วยการแสดงอำนาจของผู้ชายหรือลูกเขยในพื้นที่ของเครือญาติและชุมชนฝ่ายภรรยา เป็นการเรียกร้องสถานภาพและศักดิ์ศรีความเป็นลูกผู้ชายกลับมามีมาหลังสูญเสียไปการแต่งงาน

น้อย บ้านนาง : เขยอิสลามในครอบครัวชาวพุทธ

ทุ่งนา สุหร้าและลานัว : ภูมิหลังชีวิตนักเลงวัวลาน

น้อย ในวัย 53 ปีเป็นลูกหลานมุสลิมเมืองเพชรที่ใช้ชีวิตในวัยเด็กในชุมชนมุสลิมแถบอำเภอบ้านแหลมมาตั้งแต่จำความได้ น้อยมีพี่น้อง 6 คนโดยตนเองเป็นคนที่ 3 มีพี่ชายเป็นคนโต แลพี่สาวอีก 1 คน ส่วนน้องเป็นชาย 1 คนหญิง 2 คน ชีวิตในวัยเด็กจะเหมือนกับเด็กคนอื่น ๆ ในชุมชนมุสลิมทั่ว ๆ ไป ครอบครัวของน้อยมีอาชีพทำนาโดยพื้นที่นาส่วนใหญ่จะอยู่ใกล้บ้านในชื่อที่เรียกกันในท้องถิ่นว่าวัดกุฎี ตั้งแต่จำความได้การทำงานเป็นเรื่องหลักของครอบครัวที่ลูกอย่างน้อยไม่สามารถดูดยไม่ช่วยเหลืได้

ครอบครัวของ น้อย เป็นครอบครัวมุสลิมที่ค่อนข้างเคร่งครัดกับวิถีปฏิบัติในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตนเอง ที่หมู่บ้านมีมัสยิดเพื่อปฏิบัติศาสนกิจจนเป็นที่ชินตาของ น้อยเองเมื่อสมควรแก่วัยที่เรียนรู้ทางศาสนาเขาเองจึงถูกครอบครัวปลูกฝังเช่นกัน เขาและเด็กผู้ชายคนอื่น ๆ ถูกสอนให้รู้ในหมู่บ้านให้เรียนรู้หลักศาสนา ตลอดเคร่งครัดในการปฏิบัติอย่างเช่นการละหมาดและการทำบุญ การบวชในเทศกาลต่าง ๆ ทางศาสนาอิสลาม เช่น ดุฮอิดิลฮัจจา ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับช่วงปีใหม่ของไทย

น้อย เล่าว่าเด็ก ๆ ในหมู่บ้านหากเป็นลูกคนมีฐานะและโตพอที่จะออกนอกบ้านได้ พ่อแม่อาจส่งให้ไปเรียนทางศาสนาที่จังหวัดทางชายแดนภาคใต้ ลูกผู้ชายจะเน้นที่การเรียนรู้หลักศาสนาในขณะที่ลูกผู้หญิงจะเน้นการบ้านการเรือนเป็นหลัก แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงไม่ได้ให้ความสนใจ หากแต่ฐานะและความรับผิดชอบทางบ้านไม่อำนวยหรือไม่เบียดบังการงานมากนักก็สามารถศึกษาได้อย่างที่เด็กผู้ชาย

สำหรับหน้าที่ในครอบครัวนอกจากทำนาแล้ว น้อย เองดูไม่ต่างจากเด็กลูกทุ่งเมืองเพชรมากนักที่วิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการเลี้ยงวัว น้อย บอกว่าในหมู่บ้านถ้าเป็นคนที่มีฐานะหน่อยเขาจะมีอาชีพค้าขายกัน เช่นการขายเนื้อวัว ทั้งที่เล่าขายเอง เลี้ยงไว้ขาย ตลอดจนรับซื้อวัวจากคนไทยพุทธมาขายด้วย แต่ที่บ้านของน้อยทำนาเพียงอย่างเดียวเนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจยังไม่เท่าเทียมเพื่อนบ้านที่ร่ำรวย วัวที่เลี้ยงส่วนใหญ่เลี้ยงไว้ใช้งาน แต่มาช่วงหลังการทำนาไม่ใช้วัวความเหมือนสมัยก่อน จึงเริ่มเลี้ยงไว้ขายในขณะเดียวกันก็เป็นเพื่อนแก้เหงาด้วย การเลี้ยงวัว น้อยจะนำไปเลี้ยงตามทุ่งทำไร่ โดยเฉพาบริเวณคันคลองดริมน้ำเพชรบุรีเพราะดินจะชุ่มน้ำมีหญ้าขึ้นเยอะ วัวที่บ้านมีอยู่ประมาณ 6 ตัวแต่เป็นของพ่อแม่และพี่ชายทั้งหมด โดยที่ น้อย รับหน้าที่ดูแลในฐานะน้อง

ทุกวัน น้อย ถูกปลุกฝังให้เคร่งขรึมต่อการประพฤติปฏิบัติตามกิจของศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะการละหมาดวันละ 5 ครั้ง ส่วนช่วงเทศกาลถือศีลอด 1 เดือน การละหมาดของ น้อย ในช่วงที่อยู่กินที่นา แต่ช่วงเย็นจะเป็นช่วงที่ถือว่าเป็นทางการมากที่สุดเพราะจะไปละหมาดที่สุเหร่าร่วมกับผู้ใหญ่ การเตรียมตัวก่อนการละหมาดของน้อยจะแตกต่างกับคนอื่นเพราะต้องรีบนำวัวเข้าคอกให้เรียบร้อยก่อนอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดจึงไปละหมาดได้

สำหรับช่วงตรุษอีดิลอัชฮา เป็นอีกช่วงหนึ่งที่ของครอบครัวของเขาถือปฏิบัติเป็นประจำ คือ การฆ่าวัวเพื่อพลีเป็นทาน น้อย บอกว่าในสมัยก่อนจะมาใช้วัวที่ตัวเองเลี้ยงไว้โดยวัวตัวนั้นจะมีลักษณะดีสมบูรณ์ที่สุด สำหรับในหมู่บ้านมีหลายครั้งที่ใช้วัวลานดี ๆ เชือดพลี การเชือดจะทำให้ช่วงสายหลังจากที่บริเวณบ้านหรือสุกเห่าก็ได้ ผู้เชือดจะเป็นการหน้าที่โดยอิหม่าม วันที่มีการเชือดพลีวันหนึ่ง ๆ หลายบ้าน โดยที่อิหม่ามจะเดินทางเวียนไปเชือดให้จนครบ

น้อย สะท้อนภาพความทรงจำวัยเด็กว่า ที่บ้านของตนเองเมื่อถึงวัวที่จะเชือดวัว ช่วงเช้าของวันนั้นเขาจะนำวัวออกมาจากคอกเข้าเป็นพิเศษ มันจะได้เดินกาดแดดอ่อน ๆ ในช่วงเช้าเล็มหญ้าอย่างสบายใจ จากนั้นพวกผู้ใหญ่จะพามันไปอาบน้ำล้างเศษดินเศษหญ้าที่ติดอยู่ตามเนื้อตัวจนสะอาดหมดจด ส่วนที่ได้ทุนบ้านมีการเตรียมเครื่องตกแต่งความงามประเภทเขารองและคาดเพชรเตรียมไว้หลังจากอาบน้ำเสร็จ

หลังการเตรียมวัวเรียบร้อยแล้วมันจะยืนอย่างสง่างามรอคอยเวลาอยู่ที่ราวฟักไถ่ทุนบ้าน ในขณะที่พวกหนุ่ม ๆ จะเตรียมชุดหลุมขนาดพอเหมาะในบริเวณที่จะเชือดวัว โดยที่ น้อย บอกว่าเพื่อใช้รองเลือดที่ไหลไม่กระจัดกระจายไปทั่วบริเวณ เลือดทุกหยดต้องไหลลงสู่หลุมที่เตรียมไว้ จากนั้นก็เตรียมอุปกรณ์ถ้วยชามกะละมังต่าง ๆ ไว้คอยเวลานัดกับอิหม่ามที่นัดหมายเวลากันก่อนหน้านี้

เมื่ออิหม่ามมาถึงการลงมือเชือดวัวจึงเริ่มขึ้นด้วยการร่วมมือของคนหนุ่ม ๆ เพื่อนบ้านที่ขอบพอหรือเป็นญาติกันจับวัวจนมายังบริเวณที่เตรียมไว้ พวกเขาจะช่วยกันยึดวัวให้นอนลงไปกับพื้นโดยให้ลำคอราบไปกับปากหลุมที่เตรียมไว้ ซึ่งกว่าจะยึดวัวได้สำเร็จก็เล่นเอาหลาย ๆ คนเกือบหมดแรง ในขณะที่อิหม่ามเดินตามไปติดพร้อมท่องบ่นบทสวดก่อนจะใช้มีดที่เตรียมมาเฉพาะกรีดลงไปตามลำคอ และด้วยความคมเพียงครั้งเดียวเลือดจำนวนมากจากหลอดที่ขาดไหลลงสู่หลุม ดินราวกับน้ำไหลจากท่อน้ำ และทุกอย่างก็จบสิ้นลง อิหม่ามเดินทางไปทำเช่นเดียวกันนี้ที่บ้านอื่นต่อ ส่วนบ้านของน้อยก็ทำการแกะเนื้อวัวเพื่อเตรียมแจกจ่ายต่อไป

ชีวิตของน้อยเวียนวนอยู่อยู่ในหมู่บ้านด้วยวิถีที่เคร่งครัดตามข้อปฏิบัติทางศาสนา หลังจาก แต่ถึงกระนั้นดูเหมือนว่าการละเล่นพื้นบ้านอย่างวัวลาน กลายเป็นอีกพื้นที่หนึ่งนอกเหนือจากทุ่งนาและสุเหร่าที่น้อยคุ้นชินตั้งแต่จำความได้ น้อย ได้รู้จักการเล่นวัวโดยตรงกับ

การเพื่อน ๆ ในวัยเดียวกัน น้อยได้ติดสอยห้อยตามพี่ชายไปที่บ้านนายพวงเป็นประจำ ในขณะที่ตนเองยอมรับว่าในช่วงแรกก็ไม่เข้าใจสักเท่าไรได้แต่นั่งฟังพี่ชายพูดคุยกับเพื่อน ๆ วัยเดียวกันที่ล้วนเกี่ยวกับวัวทั้งสิ้น

ที่บ้านนายพวงนี้ น้อยได้รู้จักเพื่อนในวัยเดียวกันอีกสองสามคน โดยที่ทั้งสามมีวัวเป็นของตัวเองด้วย ยิ่งไปกว่านั้นวัวของพวกเขายังถูกจัดให้อยู่รวมพวงกับนายพวงคนนี้ด้วย น้อยเองยอมรับว่าตนเองแปลกใจเล็กน้อยว่า ทำไมพี่ชายตนเองก็มาผูกสัมพันธ์รักใคร่กับพวงนี้แต่ไม่เห็นมีวัวที่บ้านได้เข้าร่วมลงแข่งในนามของพวงนี้สักครั้งเดียว แม้จะถามเอาความจากพี่แต่ก็ไม่ได้คำตอบที่ชัดเจน รู้เพียงแต่ว่าวัวของเรายังไม่ดีพอไม่มีแววเป็นวัวลานเลี้ยงเป็นเนื้อน่าจะดีกว่า รอให้มีตัวไหนหน่วยก้านดี ๆ ค่อยว่ากันอีกที การวิ่งวัวลานนั้นเป็นเรื่องรอง “เรื่องอื่น” นั้นสำคัญกว่า น้อย ไม่รู้หรือกว่า “เรื่องอื่น” นั้นคืออะไร หากแต่เดาจากอาการของพี่คงต้องเราให้โตกว่านี้คงเข้าใจไปเอง

การได้มาอยู่กับพวงวัวลานของหมู่บ้านท่าแร่กับพี่ชาย น้อยรู้สึกตัวเองได้มีหูตากว้างไกลมากขึ้น ในช่วง “หน้าลาน” เกือบทุกคืนที่วัวในพวงถูกเชิญเข้ากับพี่จะไปด้วยทุกครั้ง พี่มีหน้าที่ช่วยจับวัว เตรียมเรื่องต่าง ๆ สำหรับการแข่งขันแต่ละครั้ง ส่วนตัวเองคงยังเด็กไปยังไม่ต้องรับผิดชอบเรื่องวัวมากมายนัก เพียงรับอาสาวิ่งซื้อข้าวซื้อของบ้างเวลาพวงผู้ใหญ่เรียกใช้ ทุกครั้งที่เด็กหนุ่มตัวน้อยรู้ว่าจะได้เที่ยวอีกในคืนนี้ เขาจะแต่งตัวด้วยกางเกงขาวตัวเก่ง ใส่เสื้อแขนยาวที่ได้รับมรดกจากพี่ และที่ขาดไม่ได้คือผ้าขาวม้าผืนที่ใช้จนเนื้อผ้านุ่มมือเย็นเอวหรือบางครั้งก็โปกหัวไปด้วยทุกครั้ง

น้อย บอกว่าที่ไปกับพวงวัวลานบ่อย ๆ สมัยเป็นเด็กนั้นคิดว่าได้เที่ยวมากกว่าเรื่องวัวเป็นเรื่องรอง มันเป็นเรื่องของผู้ใหญ่กัน เด็กก็แต่วิ่งซื้อขนมกิน ได้เดินเที่ยวงานเพราะมักจะจัดพร้อม ๆ กับงานวัด การไปเที่ยวสมัยก่อนก็ต้องคอยระวังตัวหากมีการทะเลาะ ซึ่งส่วนใหญ่สาเหตุก็มาจากเขม่นกันตามประสาไม่เข้าใจเรื่อง เราเป็นเด็กก็ต้องหลบให้ทันเพราะหากโดนเจ็บคราวหน้าแม่คงไม่ปล่อยออกมาเที่ยวอีกแน่ ส่วนวัวที่แข่งขันกันจนสว่างเด็กอย่างเพียงเที่ยวเล่นจนเกือบตีสองก็ง่วงนอนแล้ว ยิ่งหากวัวพวงตนได้เปิดในช่วงท้ายใกล้ใกล้สว่างหลังการจบรวกกลายเป็นที่นอนชั้นดีโดยใช้ผ้าขาวม้าคลุมตัวเป็นผ้าห่มนอนรองนอนกว่าวัวของตนเองจะลงแข่ง

บทบาทชีวิตของน้อยในวัยเด็กจึงเติบโตขึ้นผ่านการใช้ชีวิตแห่งการเรียนรู้ในทุกนาตามันคลองชาหมู่บ้าน พุงนาทำให้เขารู้จักทักษะทางอาชีพทั้งการทำนาและการเลี้ยงวัว ตลอดจนพืชพรรณตามท้องทุ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ ส่วนสุหร่าทำให้เขาทำความรู้จักกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอิสลามในแบบฉบับของลูกผู้ชายมุสลิมเมืองเพชร ในขณะที่ลานวัวและบ้านนายพวง

เป็นการนำมาซึ่งโลกทัศน์จากภายนอกชุมชนที่เขาเดินทางไปกับพวกวัวยามเทศกาลการวิ่งวัวมาถึง จนได้ชื่อว่าเป็นเด็กที่มีหูตากว้างไกลเรียกว่าใครพูดถึงที่ไหนเขาต้องเป็นรู้จักและเคยไปมาแล้ว

วัลลภ : สถานภาพและความสัมพันธ์นอกชุมชน

น้อย เริ่มเข้าสู่ลานวัวอย่างเต็มตัวเมื่ออายุ 17 ปี ซึ่งหากเปรียบกับเด็กคนอื่น ๆ อาจดูเข้าไป หลังจากพี่ชายแต่งงานแยกครอบครัวไป เขาจึงมีบทบาทกับการจัดการวัวของบ้านมากขึ้น พี่ชายไม่ได้นำวัวไปด้วยในขณะที่สายสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเขากับบ้านนายพวงยังคงดำเนินอยู่ ทุกวันเขาจึงต้องไปนั่งเล่นพูดคุยอย่างพี่ชายเคยทำ เขายอมรับว่าแรกยังเคยสงสัยว่าทำไมพี่ต้องไปอยู่เรื่อย ๆ ทั้ง ๆ ที่วัยยังไม่หน้าหน้าแข่ง และเมื่อเขาได้สัมผัสด้วยตนเองเขาจึงได้รับคำตอบว่า “จีนไม่อยู่เขาก็พูดถึงเรา” ซึ่ง น้อย กำลังจะบอกว่า หากเขาไม่แวะเวียนลานพวงวัวเป็นประจำ เขาจะถูกติฉินนินทาจากกลุ่มลูกพวงคนอื่น ๆ ซึ่งอันที่จริงเรื่องที่ถูกลินินทาจะไม่สำคัญเท่าไร หากแต่การตัดสินใจการนำวัวออกมานั้นเป็นเรื่องสำคัญ

น้อย บอกว่าหากเราไม่อยู่ พวงลูกพวงบางคนก็ประจบสอพลอเก่งอาจจะพูดให้เราเสียผลประโยชน์ เช่น เอาวัวของตนลงแทนของเราทั้งที่ของเราเคยวิ่งอยู่ นั่นหมายถึงเราเองจะเสียโอกาสการนำวัวลงเล่นในลานดี ๆ มีวัวดัง ๆ ต่างถิ่นมาร่วมเยอะ ๆ

ดูเหมือนว่าเหตุผลที่ น้อย ต้องไปร่วมวงสนทนาจับกลุ่มคุยที่บ้านนายพวงเป็นประจำนั้น ยังรวมไปถึงผลประโยชน์จากการใช้เส้นทางการวิดน้ำผ่านนาจากนาของนายพวงไปยังนาของครอบครัว นั่นหมายความว่าหากเกิดความหมางใจขึ้นระหว่างเขากับนายพวงอันเกิดจากแรงยุขงของลูกพวงคนอื่น ๆ เขาเองอาจตกที่นั่งลำบากในการทำมาหากิน เพราะเป็นที่แน่นอนว่าคนที่เขานายนั้นเป็นผู้ที่กว้างขวาง มีฐานะและหน้าตาทางสังคมตลอดทรัพย์สินที่ดินจำนวนมากกว่าตน การพูดคุยกับคนที่ร่ำรวยบริวารนั้นทำให้เขาเรียนรู้ว่า คนพวกนี้ “บ้ายอ” ประเภท “ฉิบหายอยู่แล้ว แต่ขอให้กูมีชื่อ”

การมาอยู่ร่วมพวงวัวกับคนอื่น ๆ น้อย ยอมรับว่า เขาต้องแข่งขันกันเองกับลูกพวงคนอื่น ๆ สิ่งหนึ่งที่ได้ทำก่อนคือสร้างวัวหรือวัวตัวดี ๆ หน่วยก้านเหมาะสมตามตำราสง่างามและที่สำคัญสามารถวิ่งลานได้ดี น้อย เท้าความเมื่อครั้งอดีตให้ฟังว่า ตัวเขาเริ่มเป็นยอมรับจากนายพวงและลูกพวงคนอื่นเมื่อวัวที่ชื่อ “ไอ้โผ” ของเขาสามารถวิ่งชนะในหลาย ๆ ลานติดต่อกัน ความเคารพนับถือจากลูกพวงคนอื่น ๆ และคำสรรเสริญเยินยอจากนายพวงเป็นสิ่งที่เขาได้รับ นอกเหนือจากคำตัวไอ้โผที่นักเลงวัวต่างถิ่นตระเวนมาขอซื้อด้วยราคาเรือนหมื่นในสมัยก่อน

น้อย เริ่มเข้าใจคำว่า “บารมี” ก็ครั้งนี้เองว่ามันน่าพิศมัยเพียงใด ถ้อยคำ สำนวนวาจา ความคิดคำพูดที่บางครั้งอาจเป็นเพียงความคิดที่ “ส่งเดช” แบบขอไปทีกลับเป็นความคิดที่ “ดัง” มี

คนฟังและนำไปปฏิบัติ จะเรียกว่าไอ้โพน้าชื่อเสียงมาสู่เขาก็ไม่ผิดนักเพราะหลังจากที่มันวิ่งชนะ เขามักถูกเชิญให้ส่งวัวเข้าร่วมอีกหลายลานแม้ไม่รู้จึกกับเจ้าของลานผู้จัด

น้อย มีบทบาทมากขึ้นกับการเป็นลูกพวงของนายพวงคนดังของหมู่บ้าน หลายครั้งที่เขาถูกขอให้แสดงความเห็นและจัดการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการวัวลาน เขาเองยอมรับว่าบางครั้งลำบากใจหากตัดสินใจเรื่องบางเรื่องที่เขา “ไปเหยียบเท้า” คนใหญ่คนโตได้ อย่างที่เห็นได้ชัดก็เมื่อครั้งที่ผู้ใหญ่ของจังหวัดต้องการซื้อไปโปไปให้คนในปกครองซึ่งเป็นนักเลงวัวลาน การเจรจาซื้อไม่ได้เกิดขึ้นกับเขาดirect ๆ แต่เป็นการเจรจาผ่านนายพวงคนเดิมซึ่งเป็นคนที่เขาเกรงใจ ซึ่งนายพวงไม่ต้องการให้เขาขายไอ้โพน้า แต่นายพวงคนนี้ “จำใจ” อาสาผู้ใหญ่ของจังหวัดมาเจรจาให้ แต่ให้น้อยเป็นคนตัดสินใจเอง น้อย เองรู้ดีว่าการตัดสินใจบางเรื่องทำได้อย่างลำบากหากเลือกไม่ดีอาจกระทบกระทั่งกลุ่มคนหลาย ๆ กลุ่ม ที่สำคัญอาจผิดใจกับนายพวงในหมู่บ้านที่ครอบครัวตนเองอาศัยอยู่นานอยู่เป็นประจำ

เหตุการณ์คราวนี้ทำให้น้อย เข้าใจลึกซึ้งไปอีกว่า เหตุใดพี่ชายจึงต้องไปอยู่ลานวัวบ้าน นายพวงเป็นประจำตามที่เขาดั้งข้อสังเกตครั้งตอนเป็นเด็ก หากเขาพลาดไปแม้ช่วงใดช่วงหนึ่งในหมู่สมาชิกลูกพวงนั้นหมายความว่าเขาเองอาจเป็นฝ่ายเสียผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม

อย่างไรก็ตาม น้อย เลือกตัดสินใจไม่ขายไอ้โพน้าตามคำแนะนำของนายพวง ซึ่งสำหรับเขาแล้วก็เห็นด้วย เพราะน้อยรู้ดีว่า ไอ้โพน้าไม่สามารถสร้างชื่อให้เขาได้นานและเมื่อถึงเวลาที่ข้อมมีวัวตัวอื่นที่หนุ่มกว่าแรงดีกว่าเขามาแทนที่เป็นสัจธรรม แต่การ “ซื้อใจ” นายพวงนั้นเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าการ “เอาใจ” คนนอกชุมชนอย่างผู้ใหญ่คนนั้นของจังหวัดเพราะตัวเขาต้องเลือกที่จะขัดแย้งกับคนนอกชุมชนมากกว่าที่จะขัดแย้งกันเองระหว่างเพื่อนร่วมชุมชน เขารู้ดีว่าหากเขาถูกปฏิเสธจากเพื่อนในชุมชนคนอื่น ๆ เขาคงตกที่นั่งลำบากเป็นแน่ นั่นหมายรวมถึงการได้รับความสะดวกสบายในการทำมาหากินด้วย

การตัดสินใจครั้งนั้นทำให้เขาได้ทั้งเพื่อนและศัตรูจากภายนอกชุมชนไปไม่น้อย แต่น้อยยังยืนยันว่าเขาต้องคำนึงถึงความรู้สึกของชุมชนก่อนเพราะเราต้องอยู่กันไปอีกยาวนาน ในขณะที่พวกเขาต่างถิ่นเป็นเพียงพวกนิยมเล่นพนันวัวเท่านั้น จุดประสงค์ของคนพวกนี้ก็เพียงซื้อไอ้โพน้าไปลงแข่งอย่างเต็มที่เท่านั้น หากวันที่ไอ้โพน้าไม่ได้อยู่สภาพที่วิ่งลานได้แล้วนั้น มันก็คงถูกเชือดขายเนื้อไปอย่างไร้เกียรติ สำหรับเขาแล้วไอ้โพน้าไม่ได้เพียงนำเงินรางวัลมาให้เขา แต่ยังสร้างเกียรติและศักดิ์ศรีอับเป็นทดสอบชีวิตให้เขาเลือกคำตอบต่อโจทย์การตัดสินใจที่มีคนร่วมชุมชนและสมาชิกในครอบครัวเป็นตัวเดิมพัน

ความสัมพันธ์กับเพื่อนพวงร่วมชุมชนจึงดำเนินต่อไปในลักษณะเครือข่ายอุปถัมภ์ และยังมีบ้างที่เป็นพรรคพวกนอกชุมชนที่เห็นพ้องกับการตัดสินใจของเขา ในขณะที่เดียวกันพวกที่ไม่เห็นด้วยก็กลายเป็นศัตรูไปโดยปริยาย แต่พวกเขาเชื่อว่าสายสัมพันธ์เชิงขัดแย้งเป็นคู่อริกันนั้นจะคลี่คลายลงไปหากเกิด “ดาว” ดวงใหม่บนผืนลานที่เกิดขึ้นได้เรื่อย ๆ วนเวียนสลับเปลี่ยนกันไป

ชีวิตคู่กับวัยหลาน : สถานภาพที่แปรเปลี่ยน

หลังจากผ่านชีวิตวัยหนุ่มมาโชกโชนบนผืนลานวัวทั่วเมืองเพชร น้อย ตัดสินใจแต่งงานกับหญิงสาวนามว่า เรือน ซึ่งเป็นชาวบ้านหนองโสน โดยมีบ้านอยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรีเหนือตำบลท่าแร่บ้านของน้อย ทั้งคู่รู้จักกันจากการออกไปทำนาซึ่งเรือนเองก็มีที่นาอยู่แถบวัดกุฎีบ้านของน้อย

น้อย ตัดสินใจให้ครอบครัวไปสู่ขอและแต่งงานกันตามประเพณีไทย แต่จะตัดส่วนที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาออกไปเพราะน้อยนับถืออิสลาม น้อย บอกว่าสมัยนั้นตัดสินใจแต่งงานเพราะเห็นว่าเรือนนั้นขยันขันแข็งเอาการเอางานกว่าสาว ๆ รุ่นเดียวกันที่ออกไปทำนา น้อย บอกว่าช่วงแรกเขากับเรือเจอกันน้อยมากเพราะ เรือน เองต้องดูแลส่วนชมพูซึ่งเป็นอาชีพของครอบครัวเธอ บ้านของเรือนและที่ดินส่วนใหญ่ติดริมแม่น้ำเพชรจึงเหมาะแก่การทำสวนชมพูมากกว่าทำนา น้อย ยอมรับว่ามีหลายครั้งที่แอบเดินรััดทุ่งจากท่าแร่ไปตามคันคลองเพื่อช่วยเรือนเก็บชมพู โดยเฉพาะที่วัวที่บ้านไม่ได้ออกวิ่งลานและเป็นช่วงที่ชมพูออกพอดิ

สำหรับเรือนแล้วเธอกล่าวถึง น้อย ผู้เป็นสามีในปัจจุบันว่า การคบหากันถือเป็นเรื่องลำบากพอสมควร หลายครั้งที่เรื่องราวถึงหูผู้ใหญ่จนเธอถูกสั่งห้ามและยื่นคำขาดถึงขั้นให้ยุติความสัมพันธ์ เรือนจะเผชิญกับคำครหาจากครอบครัวรวมถึงเพื่อนฝูงเรื่องที่เธอจะ “เข้าแขก” สิ่งที่น่าพ้อแม่ของเธอพรวดเดียวคือการมีภรรยาได้หลายคนดูจะเป็นเรื่องไม่เข้าทำนักรู้สำหรับคนต่างวัฒนธรรมของอย่างครอบครัวของเธอ มีหน้าซ้ำ น้อย เองยังเอาแต่สนใจเล่นวัวหลานแล้วสร้างศัตรูไว้ต่างถิ่น ไหนจะความยุ่งยากหากน้อยเข้ามาเป็นเขย สมาชิกในครอบครัวของเธอจะดำเนินไปอย่างไรเพราะระเบียบปฏิบัติตามวิถีมุสลิมในโลกทัศน์ของครอบครัวเรือนไม่ได้กระจ่างชัดเจนนัก

นานาเหตุผลที่ครอบครัวเรือนหยิบยกขึ้นมาอ้างเพื่อปฏิเสธการคบหาระหว่างคนทั้งสองใจเธอก็อยากจะย้ายตามไปอยู่ที่บ้านของน้อยให้รู้แล้วรู้รอด แต่ด้วยระบบคุณธรรมความผิดชอบที่ต้องดูแลพ่อแม่เพราะเป็นลูกสาวคนสุดท้อง ทำให้เธอตัดสินใจลำบากกับการตอบตกลงรับขันหมากจากน้อย ในขณะที่น้อยเองทราบดีว่าครอบครัวของหญิงสาวที่ตนหมายปองไม่ชอบใจนักหากแต่เพียงเพราะนับถือศาสนาต่างกัน

ทั้งสองใช้เวลาศึกษากันและกันกว่า 2 ปีซึ่ง น้อยบอกว่าในสมัยนั้นถือว่านานมาก เพราะเพื่อนฝูงหลายคู่เมื่อรู้จักกันไม่นานและตกลงปรองโหมชอบพอกัน ก็จะให้พ่อแม่ไปขอทันทีซึ่งผิดไป

จากคู่ของเขาที่ทุกอย่างดูเหมือนอุปสรรคเสียหมด บทพิสูจน์จิตใจดำเนินไปตามกลางการจับจ้องจากสายตาของครอบครัวเรือน น้อย ต้องทำงานอย่างขยันแข็งทียาวไปมาหาสู่กับบ้านของเรือนอย่างสม่ำเสมอ ของฝากติดมือเล็ก ๆ น้อย ๆ สำหรับมอบแก่สาวคนรักจะแปลกกว่าคู่หนุ่มสาวอื่นที่เริ่มคบกัน น้อยก็ยวบยาบไปฝากเรือนวันละมัดเพราะเขารู้ดีว่าที่บ้านของเรือนก็มีวุ่นวายไ้ใช้งาน เขาได้ใช้ทักษะการดูแลตัวเองที่มีเป็นทุนช่วยเหลือครอบครัว ตลอดจนช่วยแสดงฝีมือการสนทนาพาวัวให้ประจักษ์แก่สายตาว่าที่พ่อตาแม่ยายด้วย

ด้วยความมั่นคงสม่ำเสมอของน้อย ในที่สุดน้อยสามารถเอาชนะสมาชิกในครอบครัวของเรือนสำเร็จ ทั้งคู่ตัดสินใจแต่งงานกัน น้อยเลือกย้ายมาอยู่บ้านของเรือนในฐานะลูกเขยมุสลิมในครอบครัวที่นับถือพุทธศาสนาที่อบอุ่น น้อยเล่าถึงช่วงที่อยู่ใหม่ ๆ ว่าพี่น้องของเรือนมักกังวลเรื่องข้าวปลาอาหารที่ต้องเตรียมให้เป็นพิเศษ พวกเขาคิดว่าการประกอบอาหารโดยไม่ใช้หมูถือเป็นเรื่องที่ทำให้เกียรติกับน้อยอย่างมากแล้ว แต่จะให้เรือนเปลี่ยนไปนับถืออิสลามด้วยคงเป็นไปได้

สถานภาพการเป็น “เจ้าบ่าว” หลังการแต่งงานของน้อยเขาเล่าแบบติดตลกว่าคำว่า “เจ้า” นั้นได้หายไปหลังพิธีแต่งงานจบลงและชีวิตที่เป็นจริงเหลือเพียง “บ่าว” เท่านั้น ที่บ้านของเรือนน้อยต้องดูแลทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการทำมาหากินในที่ดินของภรรยา เขาทำนาและสวนชมพู่ควบคู่กับการเลี้ยงวัวเพื่อขายไม่ได้เพื่อวิ่งลานอีกต่อไป ส่วนที่นาที่บ้านรวมถึงวัวบางตัวด้วย น้อยปล่อยให้เป็นการะของน้อง ๆ ที่เหลือ หากแม้จะพูดว่าเขา “มาแต่ตัว” ก็ไม่ผิดนัก น้อยต้องละทิ้งเพื่อนฝูงจากพวงวัวและลานวัวต่างถิ่น น้อยบอกว่าเขาห่างหายไปจากลานวัวเป็นเวลากว่า 2 ปีหลังจากแต่งงาน ทุกครั้งยามหน้าเทศกาลวิ่งลานเห็นรถบรรทุกวัววิ่งผ่านก็พาให้นึกถึงวันเก่า ๆ ที่เคยพาวัวคู่แข่งกันไปทั่ว

หลังจากแต่งงาน เรือนได้ตลอดลูกชายให้แก่เขาซึ่งอาจนับเป็นจุดเริ่มต้นชีวิตบนผืนลานวัวสำหรับเขากครั้งก็เป็นได้ น้อย ตัดสินใจซื้อลูกวัวรับขวัญลูกชายโดยการจัดหามาให้จากเพื่อนเก่าที่เป็นขาประจำวัวลานด้วยกัน เรือนไม่ได้ปฏิเสธ ตรงกันข้ามกลับชื่นชมยินดีด้วยซ้ำที่น้อยทำเช่นนี้ น้อยเลี้ยงวัวตัวใหม่ร่วมกับวัวที่บ้านของเรือน ตัวน้อยเองยอมรับว่าเขาเริ่มรู้สึกในความเป็นเจ้าของวัวมากขึ้นหลังจากที่เขาซื้อวัวมาเอง แต่เขายังไม่ได้เริ่มเล่นวัวอย่างชัดเจนอีกครั้งหากแต่ยังเกรงใจครอบครัวของเรือนอยู่

สามปีต่อมา เรือนคลอดลูกสาวคนที่ 2 ให้น้อยและถัดมาเพียงปีเดียว เธอก็ให้กำเนิดลูกสาวคนเล็กให้เขาอีกเช่นกัน เขาและเธอมีลูกด้วยกันทั้งหมด 3 คนโดยมีผู้ชายเป็นคนโตเพียงคนเดียว น้อยบอกว่าเขาหมั่นไ้เฝ้าระวังให้ลูกชายสนใจวัวลานเช่นเดียวกับเขา เขาเชื่อว่าการเล่นวัวลานเป็นการนำมาซึ่งพวกพ้องเพื่อนฝูงที่พึงพาอาศัยกัน วัวลานเป็นการพักผ่อนหย่อนใจและที่สำคัญยังเป็นเครื่องตอกย้ำความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วย วัวลานทำให้เรารู้ว่าใคร

ดีกับเรา ใครร้ายกับเรา การเล่นก็เป็นการฝึกฝนจิตใจตัวเองให้รู้จักความพอดีเพราะหากมากเกินไปประเภทเล่นไม่เลิก ก็จะก่อให้เกิดปัญหากับคนประเภทนั่นเอง

แต่สำหรับชีวิตการแต่งงานแล้ว น้อยยอมรับเขาไม่มีทางเลือกมากนัก หากใส่ใจเพียงการละเล่นวูลานอย่างเดียวก็คงไม่ได้ ชีวิตครอบครัวคงล้มเหลว ในขณะที่บทบาทของครอบครัวภรรยา นั้นมีอำนาจกว่าคนที่ เป็นเพียงลูกเขย สิ่งที้น้อยพึงทำได้คือเขาต้องพยายามแสดงให้เห็นว่า การละเล่นวูลานนั้นเป็นการสร้าง “บารมี” ให้แก่ตนเองอันนำมาซึ่งโอกาสทางสังคมในอนาคต แต่ท้ายที่สุดก็ดูเหมือนว่าน้อยเองต้องยอมลดบทบาทของตนที่เกี่ยวกับวูลานลงไปยังระยะแรกของชีวิตการแต่งงานกับเรือน

เรือน เองรู้ว่าสามีเป็นคนชอบวูลาน แต่ตนเองหากถามว่าชอบหรือไม่ เธอกลับไม่ชัดเจนนัก เพียงแต่บอกว่า หากเขาอยากเล่นจริง ๆ คงไม่มีใครขัดขวางเขาได้ แต่คงเป็นเพราะปัจจัยหลาย ๆ อย่างมาประกอบด้วย อย่างเรื่องเงินทุนที่ครอบครัวไม่มีฐานะร่ำรวยหากจะเทียบกับพวกที่เล่นวูลานคนอื่นที่อยู่ละแวกบ้านเดียวกัน

ส่วนน้อยเองด้วยความชอบ เขายอมรับว่าแอบไปวูลานอยู่บ่อย ๆ และมีข้างเหมือนกันที่เล่นพนันกับพวกอดีตลูกพวงหากมันยุมาก ๆ เขาเข้าใจดีว่าที่ครอบครัวของเรือนไม่ชอบใจนัก หากรู้ว่าเขาหนีเที่ยววูลาน แต่คงจะจริงที่มักกล่าวกันว่าความลับไม่มีในโลก ต่อมาไม่นานเรื่องที่น้อยหนีเที่ยววูลานก็ทราบถึงหูแม่ยาย

การหนีเที่ยวดูจะไม่ใช่วิถีทางแห่งความเป็นลูกสู้นัก แต่เมื่อถูกจับได้เขาก็ยอมรับโดยดี แถมยังประกาศตัวชัดเจนว่าต่อไปนี้จะซื้อวูลาน และหันกลับมาเล่นวูลานใหม่โดยให้สัญญา กับแม่ยายว่าจะไม่ให้กระทบกับการงานที่ทำอยู่บ้านประจำ ไร่นายังคงทำปกติตลอดจนสวนชุมชนพูกี้จะดูแลไม่ให้ขาด และอาจด้วยเพราะความโมโหที่ถูกจับได้ เขาจึงประกาศให้รู้ทั่วกันว่า ที่มีอยู่มีกินทุกวันนี้ไม่ใช่เป็นเพราะการเล่นวูลานเขาหรือ ที่ส่งผลมาซึ่งความสะดวกสบายในการทำไร่ทำนา ตลอดจนทำให้พี่เพื่อนฝูงมากมายที่ช่วยเหลือกันได้ยามเดือนร้อนแรงงาน

แม้จะไม่ใช่ที่พอใจแม่ยายนักที่น้อยแสดงตัวราวกับเป็น “ตะเข้โตกว่าหนอง หากแม้แต่คลองก็อาจไม่มีจะอยู่” อดอ้างศักดิ์ศรีรวมถึงทวงบุญคุณ ทำให้ความสัมพันธ์ของน้อยกับแม่ยายไม่สู้ดีนัก แต่นั่นก็ไม่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจเล่นวูลานจริง ๆ จัง ๆ อีกครั้ง

แม่ยายกับเมีย : บทบาทและอำนาจในการเลี้ยงวัวและลูก

การเป็นลูกเขยอิสลามในครอบครัวไทยพุทธ แม้จะถูกปฏิเสธเป็นระยะ แต่น้อยก็ใช้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์จนเป็นยอมรับของครอบครัวภรรยา ถึงกระนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าอำนาจการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้ทั้งหมด

ทุกวันหลังจากที่น้อยออกไปนาหรือเข้าสวนชมพูแต่เช้า แม่ยายจะเป็นคนจัดการเรื่องวัวของเขาตั้งแต่เอาออกจากคอก เก็บกวาดขี้เยี่ยว วัวของน้อยถูกเลี้ยงรวมกับวัวของครอบครัวเรือน แต่ต่างตรงที่วัวของน้อยเป็นวัวที่มีหน่วยก้านเหมาะกับการวิ่งลานจึงต้องดูแลเป็นพิเศษ แม้คนทั้งสองดูเหมือนจะไม่ค่อยลงรอยกันแต่หน้าที่ที่ต้องแบ่งเบากันนั้นทำให้ต่างคนต่างทำตามหน้าที่ของมันและกันไม่ขาดตกบกพร่องเป็นข้อให้อีกหยิบยกมาตั้งแง่ได้

แม่เรือนจะบอกว่าเธอนั้นฝึกวัวลานให้เป็นเพราะกันมันจะวิ่งเหยียบเอา แต่เธอก็เลี้ยงดูเอาใจใส่วัวของสามีเป็นอย่างดี ทุกวันก่อนและหลังตามสามีออกไปนาหรือสวนชมพูเธอจะเตรียมเติมน้ำในคอกวัวให้เต็ม ช่วยแม่พาวัวของหมดออกมาผูกให้เดินเล็มบริเวณลานดินใกล้ ๆ บ้าน มีหน้าข้าวช่วงเย็นเธอจะเกี่ยวหญ้าแล้วใส่สาแหรกหาบกลับบ้านวันละหาบเพื่อเตรียมไว้ให้วัวของสามีกิน

ในแต่ละวันหากเธอและน้อยยังไม่กลับบ้าน แม่ของเธอจะรู้หน้าที่จัดการแทนทุกอย่าง เช่น จัดการให้น้ำวัว ต้อนเข้าคอก ใส่หญ้าใส่ฟางคลุกน้ำตาล สุมไฟไต้ยุงและเก็บขायมุ้งวัวจนเรียบร้อยก่อนที่น้อยและเรือนจะกลับจากนา ส่วนลูก ๆ อีกสามคนนั้นทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยยายอย่างดีทั้งจับวัวตัวเล็ก ๆ ที่แต่ละคนมักจะเรียกชื่อวัวแต่ละตัวเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของของแต่ละคนไปพอให้เพลิดเพลินกับการช่วยเหลือยายทำงานบ้าน ลูก ๆ ของน้อยจึงสนิทสนมกับยายเป็นพิเศษ โดยลูกชายคนโตของน้อยกล่าวว่า ยายเป็นเป็นคนปากร้ายใจดี หากแต่ขอะอะไรพูดจาดี ๆ เป็นใจอ่อนให้นั้นให้นี้หลานได้ทุกเรื่อง ยามที่เพื่อนฝูงมาบ้านก็ไม่ได้กีดกัน ตรงกันข้ามกลับหาน้ำหาทำมาต้อนรับเป็นอย่างดี ยายเป็นคนไม่ชอบคนคือ คนร้นหรือคนทຽງ พูดไม่ค่อยฟังและพวกที่ชอบคิดว่าตนเองถูกเสมอ ยายจะเกลียดมาก

ดูเหมือนว่าเด็ก ๆ จะเข้ากันได้ดีกับยายของพวกเขา ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะน้อยจำต้องห่างเหินกับลูก ๆ เพราะหน้าที่การงานบีบบังคับอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ยายไม่มีทางเลือกเพราะสิ่งที่เขาต้องแลกมาคือการมีโอกาสดูแลและเลี้ยงวัวลานได้อย่างอิสระ ถึงกระนั้นก็ตามแต่ทุกอย่างดูเหมือนว่าจะ “เข้าทาง” แม่ยายเสียเกือบหมด ส่วนหนึ่งคงเป็นตัวเขาไม่มีแม่แต่จะเลี้ยงลูกเลี้ยงวัว ลูกและวัวจึงตกอยู่ภายใต้การเลี้ยงดูจากแม่ยายและภรรยาโดยที่เขาเองก็ไม่ทันนึกคิดตั้งแต่แรก นานวันไปเขาเริ่มรู้สึก

หากแต่ลองมองย้อนมุมกลับ น้อย เองก็ยอมรับว่าเขาเลือกที่จะรักษาหน้าตาจากคนนอกบ้านต่างชุมชนมากกว่าคนในครอบครัว สิ่งที่เขาเชื่อว่าจะแสดงออกก็คือการนำวัวของตนไปวิ่งลานร่วมกับคนอื่น ๆ นั่นเอง ในขณะที่พื้นที่ในครอบครัวเขาเองกลับไม่พบบาทการจัดการเรื่องราวต่าง ๆ มากนัก สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือการเลือกนับถือศาสนาของลูก ๆ โดยที่ลูกทั้งสามของเขาไม่มีใครนับถือศาสนาอิสลามตามเขาเลยแม้แต่คนเดียว

ลูกชายคนโตของน้อยเล่าว่า ยายกับแม่พาเขาไปทำบุญที่วัดสิงห์ซึ่งเป็นวัดใกล้บ้านตั้งแต่เด็ก ๆ น้องสาวอีกสองคนก็เช่นกัน ที่บ้านวัดพวกเราสามารถกินอาหารที่ทำจากหมูได้ แต่ที่บ้านเราทำไม่ได้เพราะตัวเขาคิดเองว่าแม่คงเกรงใจพ่อเลยไม่ทำอาหารที่ทำจากหมูกินกันในบ้าน ในขณะที่ยายชักชวนให้เขากินได้ แต่ก็ให้กินเฉพาะตอนมาวัดเท่านั้น การไปทำบุญแต่ละครั้ง ตาและเพื่อน ๆ ของตาจะกินข้าวหลังเสร็จพิธีในส่วนที่เป็นสำรับของพระพุทธ กับข้าวตรงนี้จะมามีปริมาณมาก เพราะไม่เตรียมไว้สำหรับพระฉันท์ ส่วนชาวบ้านที่มาทำบุญจะกินสำหรับเหลือจากพระสงฆ์ ส่วนกลุ่มผู้เฒ่าผู้ชวยสองสามที่อยู่ร่วมกับคนนำพระสวด คนกลุ่มนี้จะได้รับอาหารในส่วนสำหรับพระพุทธไปโดยปริยาย

หลังเสร็จพิธี พ่อตาของน้อยจําอาหารแยกเป็นสองส่วนร่วมกับเพื่อน ๆ ส่วนหนึ่งกินร่วมกันที่วัด อีกส่วนหนึ่งใส่ปิ่นโตแจกจ่ายกันกลับบ้าน แน่่อนว่าอาหารที่นำกลับมาก็เพื่อทุกคนที่บ้านได้กินร่วมกัน แต่ดูเหมือนไม่ได้รวมน้อยไว้ด้วยเพราะอาหารแต่ละครั้งมักมีหมูเป็นส่วนผสม แต่สำหรับน้อยสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องสำคัญ เพราะเขาไม่รับอาหารที่ไม่ได้ปรุงถูกต้องหลักศาสนาอยู่แล้ว แต่ไม่มากก็น้อยมันก็ทำให้รู้สึกเป็นคนอื่นอยู่บ้าง หากถามถึงมื้ออาหารการกินแล้วตัวเขามักพูดถึงอาหารในช่วงที่ครอบครัวของเรื่อนออกไปทำบุญตามพุทธศาสนาซึ่งไม่ใช่อาหารที่เขา่วมกินด้วยได้

วิถีปฏิบัติแบบพุทธศาสนาดำเนินไปในชีวิตประจำวันของลูก ๆ ของน้อย พวกเขาจึงมีความคุ้นชินมากกว่าวิถีปฏิบัติแบบอิสลามที่มักไม่ค่อยมีโอกาสดูเห็นนัก พวกเขาจึงไม่มีประสบการณ์เลยแม้แต่น้อย สิ่งที่ได้รับรู้ได้เพียงทราบว่าพ่อนับถืออิสลามเท่านั้น

การที่ น้อยทำงานนอกบ้านเป็นหลักไม่เพียงแต่ลูก ๆ เท่านั้นที่เขาไม่มีบทบาทการเลี้ยงดู แต่ยังรวมไปถึงว้าของเขาด้วย การเลี้ยงว้าหลานที่ซื้อมาใหม่เป็นหน้าที่ของเรื่อน โดยเธอจะไปเลี้ยงร่วมกับว้าทั้งหมดที่ครอบครัวมี ว้าของน้อยจะต่างตรงที่สามารถวิ่งเล่นได้ในขณะที่ว้าตัวอื่น ๆ เลี้ยงเป็นว้าขุนไว้ขายเนื้อเท่านั้น ทุกวันว้าจะถูกนำไปผูกไว้ในสวนชมพู่ใกล้บ้านตั้งแต่เช้า แล้วน้อยจึงปล่อยให้ว้าเป็นหน้าที่ของคนอื่น ๆ มารับช่วงต่อ ว้าจะถูกเลี้ยงว้าเหมือนตัวอื่น ๆ ภายใต้การดูแลของแม่ยายและลูก ๆ

ส่วนในช่วงเย็นหากแม่ น้อยว่างจากการทำงานเขาจะรวมสมัครพรรคพวกนำว้ามาลงลานซ่อมว้าดูหน่วยก้านกัน ว้าของเขาจะถูกพาขึ้นรถบรรทุกที่เขาเองรวบรวมเงินที่เก็บไว้นอกเหนือที่ให้ภรรยาและหยิบยืมพี่น้อง ชื่อไว้บรรทุกว้าโดยเฉพาะ น้อย บอกว่าเดินที่นั่นจะซ่อมว้ากันที่ลานดินหน้าบ้าน พรรคพวกก็เอาว้าของตนเองมา แต่ช่วงหลัง ๆ เกรงใจที่บ้านเพราะจะเสียงดังรบกวนและมีฝุ่นละอองเข้าบ้านด้วย เขาเลยตัดสินใจใช้รถบรรทุกว้าไปซ่อมร่วมกับเพื่อนฝูงที่บ้านนายพวงคนเดิมที่หมู่บ้านตนเอง

ดูเหมือนว่า น้อยกำลังรู้สึกกว่าตนเองกำลังถูกต่อต้านจากครอบครัวภรรยา แต่นั่นก็ไม่ได้ทำให้เขาขอยกต่อความชอบการเล่นวัวลาน แต่ก็ช่วยการหากวัวแต่คือถึงต่อต้านอำนาจของแม่ยาย ที่อาจจะส่งผลต่อความรู้สึกไม่พอใจและอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้ ดังนั้นเมื่อรู้ว่าไม่ชอบแต่ไม่ได้ขัดขวางอย่างตรงไปตรงมา เขาจึงเลือกวิธีหลบออกไปฝึกวัวที่อื่นแทน

เมื่อน้อยจะสามารถเล่นวัวลานได้ตามใจชอบโดยปราศจากการโต้แย้งจากครอบครัวภรรยา โดยสิ่งที่เลกมาก็คือการทำงานอย่างจริงจัง ไม่ให้ครอบครัวเดือดร้อน แต่ด้วยเหตุที่ตนเองนั้นไม่ได้เป็นคนเลี้ยงวัวเอง หลายครั้งเช่นกันที่เขาถูกปฏิเสธในการตัดสินใจเรื่องเกี่ยวกับวัวในวิถีวัฒนธรรมอิสลามหนึ่งในนั้นคือพิธี “กูรบาน” หรือพิธีเชือดพลีสัตว์ขนาดใหญ่เป็นทานในช่วงตรุษอีดิลอัฎฮา หลังจากออกบวช นักเลงวัวลานเมืองเพชรจำนวนไม่น้อยที่นับถือศาสนาอิสลามนิยมใช้วัวลานเป็นทานในพิธีกรรมนี้ วัวตัวที่ส่งงามสมบูรณ์พร้อมและหากเป็นวัวที่มีชื่อจากการวิ่งลานและเป็นหมาดจากบรรดานักเลงวัวทั่วไป สิ่งนี้เป็นที่ปรารถนาสำหรับนักเลงวัวมุสลิมอยากพลีเป็นทานอย่างยิ่งหากทำได้

น้อย เล่าความหลังให้ฟังว่า ครั้งหนึ่งเขามีวัวชื่อ “ดอกเงิน” เป็นวัวที่วิ่งได้ดี มีความเฉลียวฉลาดในการวิ่งขึ้นที่เรียกว่าใช้ “ใจวิ่ง” ดอกเงินสามารถวิ่งแข่งวัวรองภายในรอบวิ่งไม่กี่รอบ ทำให้ไม่ต้องเหนื่อยวิ่งหลายรอบเพราะลำตัวจะปิดทางวิ่งวัวรองทำให้วิ่งลำบากและแพ้ในที่สุด ดอกเงินทำได้ดีทุกครั้งราวกับมันรู้เทคนิคนี้แล้วมันจะไม่เหนื่อย ผลจึงเกิดขึ้นกับน้อยผู้เป็นเจ้าของ เพราะมันสามารถเก็บรางวัลจากลานต่าง ๆ มาได้จำนวนมาก มีนักเลงวัวต่างถิ่นมาขอซื้อ น้อยไม่เคยคิดที่จะขาย เขาเองคิดไว้ว่าจะเตรียมไว้เพื่อประกอบพิธีกูรบาน

ท่ามกลางความชื่นชมยินดีในครอบครัว สำหรับดอกเงินที่วิ่งลานดีนั้นหมายความว่าทั้งภรรยาแลแม่ยายต่างก็พลอยดีใจและรู้สึกปล่อยวางกับการเล่นวัวของน้อยมากขึ้น ดูเหมือนทุกอย่างกำลังจะดีขึ้นสำหรับน้อย แต่เมื่อถึงช่วงเวลาที่เขาออกบวชและมีความคิดริเริ่มพิธีกรรมทางศาสนาในของภรรยา เขาถูกปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงสำหรับความคิดที่จะใช้เจ้าดอกเงินเช่นพระเจ้าตามความคิดของภรรยา ความขัดแย้งเริ่มประทุอีกครั้ง ความสัมพันธ์แต่ละคนเริ่มตึงเครียด ลูก ๆ เองจะไม่เข้าข้างเอาเสียเลย ต่างก็ให้เหตุผลเพียงว่าสงสาร ผูกพันและพวกเขาเป็นคนเลี้ยงของมากับมือ น้อยต่างหากที่ไม่ค่อยได้เลี้ยง เพียงแต่พามันไปทรมานวิ่งลานก็เท่านั้น เมื่อเสียงน้อยกว่า น้อยจึงไม่มีทางเลือกที่จะริเริ่มนำพิธีกรรมทางอิสลามเขามาสู่ครอบครัวของเรือนได้สำเร็จ หากแต่ล้มไม่เป็นท่าเพียงต้องการยุติข้อขัดแย้งกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว

สิ่งที่ปรากฏชัดเจนในครอบครัวของ น้อย คืออำนาจการตัดสินใจของผู้หญิงที่มีพลังอย่างมาก การอ้างอิงเสียงข้างมากเป็นสิ่งที่พวกเขาส่งสามารถทำได้เพราะอยู่ในพื้นที่อันประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวของเธอเอง คนแปลกหน้าอย่าง น้อย แม้จะได้ชื่อว่าเป็นสามีหากแต่สิทธิและเสียง

ในการเสนอความคิดเห็นกลายเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้หากไม่ได้ผ่านการตัดสินใจจากฝ่ายหญิงก่อน

ลานวัวที่ไม่เคยจัดกับสถานภาพที่เป็นแค่แขกรับเชิญ

เมื่อน้อยจะไม่สามารถจัดการกับวัวและเรื่องราวต่าง ๆ ในครอบครัวมากนัก การออกตระเวนนำวัววิ่งลานจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ตอนนี้ น้อยใช้รถบรรทุกที่เป็นสมบัติชิ้นเดียวที่เขาเป็นเจ้าของเด็ดขาดในการจัดการมากที่สุด เขารวบรวมวัวของเพื่อนฝูงที่ชอบพอกัน ทั้งที่เป็นเกลอเก่าตั้งแต่สมัยอยู่วัดภูและรู้จักใครกันใหม่จากลานวัว น้อยได้ลูกพีคี่ที่คอยสนับสนุนเงินทองยามจัดสนในช่วงที่พึ่งครอบครัวไม่ได้

น้อย ยอมรับว่าสำหรับเขาแล้วการเป็นเจ้าของวัวลานถือเป็นเรื่องอยากแต่หากมีสักวันหนึ่งที่ได้ก็จะต้องทำ เพื่อนฝูงร่วมพวงวัวของเขาหลายเคยจัดมาแล้วทั้งสิ้น เว้นแต่เขาที่ยังไม่พร้อม นักเลงวัวหลายคนรู้ว่าเขาติดปัญหาเรื่องภายในครอบครัว การเอ่ยเชิญชวนให้จัดวัวจึงเป็นเรื่องที่ต้องรักษาน้ำใจกันหากต้องพูดถึง ส่วนน้อยเองไม่เคยปฏิเสธการส่งวัวเข้าร่วมลานแม้วัวอาจไม่มีความพร้อมมากนัก โดยเขาจะหาวัวจากเพื่อนฝูงมาช่วยแทนเพื่อสานความสัมพันธ์กับเพื่อนฝูงให้ต่อเนื่อง

สำหรับน้อยแล้วยังจัดว่าโชคดีที่เขาสามารถเล่นวัวลานได้ น้อยมีผู้สนับสนุนลานเป็นอดีตข้าราชการครูผู้คลั่งไคล้วัวลาน น้อยมักได้รับเงินสนับสนุนเป็นทุนรอนในการเตรียมวัวเข้าร่วมแข่งขันตลอดจนค่าน้ำมันรถ แต่ครั้งที่นำวัวไปร่วมลานจะมีวัวของข้าราชการท่านนี้ร่วมอยู่ด้วย หรือบางครั้งลานวัวจะเป็นลานพรรคพวกข้าราชการท่านนี้ น้อยจะได้รับมอบหมายให้นำวัวไปร่วมโดยเขาต้องดูแลทั้งวัวของตนเองและของข้าราชการผู้สนับสนุน เด็กในพวงวัวลานของเขาบางคนเป็นเด็กที่ข้าราชการผู้นี้ดูแลอยู่เป็นลูกมือชั้นดีในการจัดเตรียมวัวก่อนแข่งขัน แม้เงินจะไม่ค่อยมีเพราะไม่สามารถเบิกบังเงินของครอบครัวมาได้ แต่น้อยเลือกที่จะใช้เงินในส่วนของตัวเองอย่างประหยัดและเงินที่ได้จากการสนับสนุน บางครั้งเขาเองยอมรับว่าเคยแอบไถยีนจากเด็กในพวงบางคนพูดในทำนองว่าเขาเป็นคน “ใจดี” เงินทองนั้นควักยากไม่เหมือนนายพวงคนอื่น ๆ แต่นั่นก็ไม่ได้แสดงออกให้เขารู้สึกสัมผัสได้อย่างตรงไปตรงมา

ไม่เพียงแต่เข้าร่วมลานวัวเท่านั้น ในช่วงเวลาออกเหนือช่วงเทศกาลวัวลานอย่างตอนเข้าพรรษา น้อยมักถูกข้าราชการคนเดิมชักชวนให้นำวัวออกประกวดตามลานต่าง ๆ ทุกครั้งที่ข้าราชการท่านนี้ซื้อลูกวัวใหม่มาเขามักจะนำไปมันไปร่วมประกวด โดยผลการแข่งขันจะตัดสินโดยกรรมการกลางที่ทางเจ้าของลานเจ้าภาพเป็นผู้จัดหา ผลแพ้ชนะจะดูกันที่การดูแลวัวตาม

องค์ความรู้โบราณและลักษณะอาภัพปิริยาตามลักษณะการเป็นวัวลานหรือมีแหว่งลานตลอดจน เชื้อสายพันธุ์หรือ “เหล่า” ที่วัวลานได้สืบมาน้อยเพียงใด

น้อยบอกว่าการเดินสายนำวัวไปประกวดนั้น เป็นไปเพื่อความสุขสนุกรานของข้าราชการ คนดังกล่าวที่มีบุญคุณกับเขา เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะตัวข้าราชการมีเงินมากพอที่จะซื้อวัวใหม่ ๆ อยู่เรื่อย ๆ ซึ่งเขาไม่สามารถทำได้ แต่ที่ไปด้วยเพราะเกรงใจบวกกับความอยากรู้อยากเห็นวัวใหม่ ๆ ด้วยเช่นกัน โดยที่น้อยและกลุ่มพรรคพวกจะใช้รศกระบะของข้าราชการออกตระเวนดูวัวทั่วไป ตามเสียงลือว่าที่ใดมีวัวดีเปิดตัวให้นักเลงวัวแวะเวียนไปดูตัว

การออกตระเวนเที่ยวไปทั่วนั้นน้อยยอมรับว่าเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่เขารู้สึกสนุกกับการดูวัวของพรรคพวก แม้ตนเองจะไม่สามารถซื้อมาเป็นเจ้าของได้บ่อยครั้งเมื่อเทียบกับคนอื่น หากแต่ยามว่างจากงานที่นาและสวนชมพู เขามักจะไปรวมกลุ่มกับนักเลงวัวที่บ้านข้าราชการ ท่านั้น การเป็นสมาชิกร่วมพวกที่ดีนั้น น้อย หวังเสมอว่าวันหนึ่งเขาจะสามารถจัดวัวลาน เหมือนเช่นคนอื่นสักครั้ง แต่นั่นย่อมหมายความว่าเขจะต้องไม่รบกวนเงินของครอบครัวเลยแม้แต่น้อย ดังนั้นการเที่ยวเตร่ชมวัวตลอดจนการนำวัวไปร่วมวิ่งลานด้วยสถานภาพที่เข้าไปซ้ำมากับการ เป็นเพียงแขกรับเชิญนั้นมันช่างน่าเบื่อหน่าย

ด้านลูกชายคนโตคนเดียวของน้อยนั้นอาจเรียกได้ว่าลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น เขาชอบเล่น วัวลานเช่นเดียวกับพ่อ ทุกครั้งที่ว่างจากงานที่แม่กับยายมอบหมายเขาจะมากับวัวของพ่อและ เพื่อนวัยเดียวกันอีกกลุ่มหนึ่ง พ่อโตขึ้นเขาสามารถออกเที่ยววัวลานกับพ่อได้โดยที่แม่ไม่ห้าม เหมือนเมื่อครั้งยังเล็ก แต่ก็มักถูกเตือนให้ระวังวัวเหยียบและให้กลับบ้านก่อนลานเลิกเพราะยังต้อง ไปเรียนหนังสือ ลูกชายของน้อยบอกว่า เขาอยากให้ที่บ้านของเขาเป็นเจ้าภาพจัดวัวลานสักครั้ง ตั้งแต่จำความได้ยังไม่เคยงานมีงานใหญ่เกิดขึ้นสักครั้งเดียวนอกจากงานศพทวด ตัวเขาเองรู้ว่าพ่อ อยากรจัดวัวลานอย่างมาก แต่ไม่อาจเอาชนะยายได้อีกทั้งเรื่องเงินทองที่ต้องส่งให้น้อง ๆ อีกสองคน เรียนจึงทำให้ต้องยอมตัดใจ

วัวลานหลาย ๆ ตัวที่อยู่ใต้ถุนบ้านเป็นเครื่องบอกถึงความปรารถนาการจัดวัวลานเป็น อย่างดี น้อยยกวัวหนุ่มรุ่นกระทงให้เป็นสมบัติของลูกชาย หากเขาดูแลมันดีก็อาจเป็นวัวที่มีชื่อก็ เป็นได้ และหากเป็นเช่นนั้นจริงย่อมหมายความว่าชื่อเสียงจะเป็นเสียงมาเคียงคู่กับเงินทองจน สามารถจัดลานวันของตัวเองได้เหมือนเมื่อครั้งที่เขามีไอโพ ซึ่งตอนนั้นเขาก็เกือบจะได้จัดวัวลาน เพราะมันมาแล้ว แต่ด้วยเหตุผลที่น้อยเองก็ไม่สามารถตอบได้เต็มปากเต็มคำนักกว่าทำไมเขาถึงจัด ไม่ได้และยินยอมให้ชื่อเสียงเจียบหายไปพร้อม ๆ การล้มเลือนไอโพ หวังไว้เพียงว่าหากเขาไม่มี โอกาสได้จัด ลูกชายก็อาจจะสามารถได้ในวันข้างหน้า

ลานัวว : พื้นที่นอกเหนืออำนาจของผู้หญิง

“ฮือ ! ฮือ !”

เสียงเด็กหนุ่มสามสี่คนสมาชิกร่วมวงวัลลานของน้อยเริ่มต้นว้าจากลานหญ้าหน้าบ้าน ในขณะที่บรรดาวัลลานก็เหมือนจะรู้หน้าที่ของตัวเองดี การอาบน้ำในช่วงบายนี่เป็นสัญญาณให้รู้ว่าค่านี้นักมันกับเพื่อน ๆ ต้องออกวังลานอีกครั้ง พวกมันแต่ละตัวไม่มีทำอิดออดยอมให้ให้เด็กหนุ่มจูมาอาบน้ำแต่โดยดี จะมีแต่ไอ้หมอกจำปาที่มีทิทาพยศอยู่ข้าง น้อยแอบหวังว่าค่านี้นักมันน่าจะทำงานได้ดีให้กับเขาเพราะดูจากอาการกึกของมันบายนี่น่าจะเป็นผลดีต่อการแข่งขัน

ที่บ่อน้ำซีเมนต์ข้างบ้านก็อกน้ำที่ถูกต่อด้วยสายยางสีเขียวถูกเปิดจนหมดรอบหมุน น้ำไหลพุ่งออกมาแรงพอที่จะฉีดให้ทั่วตัวเหล่านักสืบ นักสืบ พวกมันรู้หน้าที่ดีด้วยการยืนอย่างสงบนิ่งให้นายของของมันอาบน้ำให้แต่โดยดี เด็กหนุ่มผู้เป็นนายวันนี้ดูตัวพวกมันด้วยพองน้ำหลังจากที่ฉีดน้ำและลูบให้ขนเปียกจนทั่วตัว พวกมันบางตัวชอบให้ใช้ยาสระผมชุ่มน้ำแล้วเช็ดต่อ ส่วนบางตัวก็ไม่ชอบแต่ให้อาบน้ำเปล่า ๆ เท่านั้น สำหรับไอ้หมอกจำปาจะไม่เรื่องมากเจ้านายจะอาบน้ำอย่างไรก็ตามใจใดทั้งนั้นแต่ต้องคอยระวังให้สื่ออย่างผลอเข้าไปยืนด้านหลังโดยที่มันไม่รู้ตัวเพราะมันอาจตกใจเตะเต็มแรงจนเจ้านายหนุ่ม ๆ ซึ่งโครงหักก็เป็นได้

เหล่านักวิ่งแต่ละทยอยอาบน้ำกันถ้วนหน้า บรรดาเด็กหนุ่มที่เสี่ยงบอกว่าจะต้องอาบน้ำให้หมดทุกตัว แม้กระทั่งตัวที่ไม่ได้ไปร่วมลานด้วยก็ตาม ตัวที่อาบน้ำเสร็จแล้วจะถูกนำไปผูกตากแดดอ่อน ๆ ยามบ่ายพอมีร่มไม้ให้ผ่านออกคล้ายถ้ำเนื้อจนรู้สึกสบายตัว กว่าอาบน้ำเสร็จก็กินเวลาพอสมควร ช่วงนี้เหล่านักวิ่งทั้งหลายจะไม่ได้กินอะไรอีกนอกจากยาบำรุงก่อนออกไปจากบ้าน นักเลงวัลลานหลายคนบอกว่าหากให้บรรดานักวิ่งเหล่านี้กินอาหารมากจะทำให้จุกจึงไม่ออก อาหารบางประเภทนั้นถูกห้ามอย่างเด็ดขาดเช่น “เปลือกกระโหนด” หรือเปลือกลูกตาลและเปลือกแดงโม อาหารจำพวกนี้จะย่อยยากหากให้วัลลานกินก่อนออกวังวัลจะจุกหายใจไม่ออกและมีบางครั้งที่อาจทำให้พวกมันตายได้เพราะหายใจไม่ออก

ลานัววคินนี้เจ้าภาพเป็นเพื่อนของน้อยตั้งแต่สมัยเรียนศาสนาด้วยกัน และได้แต่งงานมีครอบครัวและย้ายไปอยู่หมู่บ้านดอนผิงแดดบ้านภรรยา สำหรับน้อยแล้วยอมรับว่าแอบอิจฉาเพื่อนนิด ๆ ที่จัดวัลลานได้เรื่อย ๆ เพราะครอบครัวภรรยาที่ “นักเลง” วัลลานเหมือนกันผิดกับเขาที่ครอบครัวไม่ค่อยสนใจที่จะเล่น แต่สำหรับเขาก็ถือว่าที่ช่วยยังช่วยดูแล้วยให้

ลานัววคินนี้มีวัลจากพรรคพวกรวมถึงข้าราชการคนสนิทออกลานทั้งหมด 13 ตัว น้อยรับหน้าที่ขนส่งวัลด้วยรถกระบะ 4 ล้อขนาดใหญ่คู่กายด้วยการได้รับเงินค่าน้ำมันจากเพื่อน ๆ คน

ละเล็กคนละน้อย เขาต้องวิ่งส่งวัวสองรอบเพราะมีจำนวนมากเกินบรรทุกเที่ยวเดียวหมด โดยจะตระเวนรับจากบ้านเพื่อนบ้านละตัวสองตัวในละแวกเดียวกัน เด็กหนุ่มในพวกจะเป็นลูกมือชั้นดีคอยจับวัวให้เจ้าของอย่างคุ้นเคยกับวัวทุกตัวดีแม้ไม่ใช่ของตนเองแต่คงเป็นเพราะออกลานด้วยกันบ่อยจึงทำให้ทั้งคนและวัว “คุ้นสาบ” หรือจำกันกลืนกันได้

วัวทุกตัวหลังจากอาบน้ำเสร็จพวกมันจะถูกต้อนกลับมาขังคอกอีกครั้งเมื่อตะวันตกดินรอคอยเวลาออกเดินทางร่วมกับนักวิ่งตัวอื่น ๆ ช่วงนี้เป็นช่วงที่เลี้ยงผลัดเปลี่ยนไปอาบน้ำแต่งตัวให้ตัวเองบ้างโดยแยกย้ายไปตามบ้านใครบ้านมัน ส่วนน้อยหลังจากเพื่อน ๆ ลูกชายซึ่งเป็นเด็กในพวกกลับไปแต่งตัวเขาจะเดินตรวจความเรียบร้อยวัวของเขาอีกครั้ง เครื่องประดับตกแต่งจะหยิบมาวางรอไว้ที่หัวบันไดบ้าน จากนั้นเขาจึงไปกินข้าวเย็นกับภรรยาและลูก ๆ อย่างสบายใจ

เรื่อนรู้ดีว่าคืนนี้สามีและลูกชายจะออกลานร่วมกับพรรคพวกอีกเช่นเคย เธอเองไม่ได้ต้องการขัดขวางแต่อย่างใดแม้การพุดจาในทำนองที่คนฟังรู้สึกเสียฤกษ์ การเงิบและวางเฉยกลายเป็นทางออกที่ดีที่สุดในระหว่างตนเองและสามีเพื่อให้ไม่ให้แม่ของเธอหันมาสนใจการออกลานของสามีในคืนนี้ หากแม้จะมีลูกคนใดเอ่ยถามถึงเธอมักจะบอกในทำนองว่า

“รีบ ๆ กินเถอะเดี๋ยวก็จะได้เวลามีดคำไปกันใหญ่”

การออกลานของน้อยจึงไม่เป็นประเด็นสำคัญที่จะพุดคุยบนพื้นที่การรับประทานอาหารมือเย็นมือนั้น ทั้งนี้คงเป็นเพราะทุกคนรู้ว่าอะไรควรพุดอะไรไม่ควรพุด เรื่อน เองรีบจัดแจงข้าวของที่จำเป็นให้สามีอย่างเงิบ ๆ พรางพรำบนลูก ๆ ด้วยเรื่องอื่นแทน

เมื่อกินข้าวกับลูก ๆ เรียบร้อยน้อยกับลูกชายจึงแยกตัวออกมาอย่างเงิบ ๆ เขาตรงไปที่หัวบันไดบ้านเพื่อหยิบคาดเพชร เขารอง ที่เตรียมไว้มาสวมให้วัวทุกตัวที่จะออกลาน ในขณะที่สวมปากก็พรำบนคำพุดที่ฟังไม่เป็นศัพท์ ส่วนวักก็ยื่นให้เขาสวมเครื่องประดับให้แต่โดยดี จากนั้นน้อยทำสิ่งที่ดูจะขัดแย้งกับการที่เขาเกิดในวัฒนธรรมอิสลามอยู่ไม่น้อย เขาใช้ดอกไม้กับรูปไปกราบไหว้ขอพรจากศาลตาปู่หรือศาลพระภูมิของบ้านภรรยาเช่นเดียวกับวิถีปฏิบัติของชาวพุทธคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน

น้อย เล่าถึงการกระทำของเขาว่า เขาไม่คิดว่าเป็นเรื่องเฉพาะคนที่นับถือศาสนาพุทธเท่านั้นที่ทำได้ ศาสนาอิสลามก็ย่อมทำได้เช่นกัน อะไรที่ทำแล้วรู้สึกสบายใจต่อการออกลานเขาก็จะทำ การไหว้ศาลไม่ถือเป็นเรื่องเสียหายหากทำให้เขาโชคดีในการออกลานแต่ละครั้ง ถึงแม้ว่าจะไม่ชนะก็ขอให้แคล้วคลาดปลอดภัยทั้งการเดินทางและการขนส่งวัวไม่ให้เกิดอุบัติเหตุเป็นอันตรายทั้งคนและวัว ธรรมเนียมแบบนี้ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่เมื่อไหร่ น้อย เองก็ตอบไม่ได้แต่สิ่งที่เขาเห็นได้อย่างชัดเจนคือความสำเร็จที่ได้รับหลังจากขอพรทุกครั้งไป

หลังเสร็จพิธีกรรมอันน่าสนใจเด็ก ๆ ลูกพวงต่างมาพร้อมกันบริเวณคอกที่ละคลุ้งไปด้วยกลิ่นบูหรีที่แต่ละคนสูบกันอย่างเอาจริงเอาจัง นักเลงวัวลูกพวงที่เป็นผู้ใหญ่กว่าคนอื่นจะถือกระบอกลูกพลาคอกที่เสียมปากกระบอกละลมที่ด้านในบรรจุ “ยาโต้ป” ไว้กรอกปากนักวิ่งกินนนี้ให้กระชุ่มกระชวย เมื่อเขามองเห็นน้อยเดินเขาจึงเริ่มกรอกปากวัวทีละตัว ในขณะที่น้อยเองเดินทักทายเพื่อน ๆ และเด็กหนุ่มคนอื่นที่ยืนออกันอยู่ปากคอกวัว เมื่อได้ถามจึงรู้ความว่าสิ่งที่กรอกให้บรรดานักวิ่งกินนั้นเป็นเพียงไข่ไก่ผสมน้ำอัดลมเท่านั้นเอง

ทุกอย่างยังไม่ทันเรียบร้อยรถกระบะเปิดไฟสว่างจ้าวิ่งฝ่าความมืดตรงมายังบ้านของน้อยผู้ที่ก้าวเดินลงคือข้าราชการคนสนิทของน้อย เขามาเพื่อตรวจตราความเรียบร้อยพร้อมทั้งแจ้งให้น้อยรู้ว่าวัวยังรออยู่ที่บ้านอีก 2 ตัวให้เด็ก ๆ รีบเร่งกันหน่อย น้อยสั่งการให้เด็กหนุ่มจัดการเตรียมจูงวัวออกจากคอกโดยที่เขาเป็นคนขับรถบรรทุกคู่กายเอง พื้นที่ที่เคยเป็นนาข้างบ้านซึ่งจะต่ำกว่าถนนเล็กน้อยเป็นจุดที่เหมาะสมสำหรับการขึ้นรถของวัว น้อยถอยท้ายรถหันเข้าขอบถนนเพื่อให้พวกมันเดินขึ้นได้สะดวกไม่ต้องกระโดดเพราะอาจเกิดอุบัติเหตุตกจากหาคได้

เมื่อวัวขึ้นรถครบทุกตัวน้อยขับรถวิ่งฝ่าความมืดในซอยเข้าหมู่บ้านไปปรับวัวของเพื่อนบ้านพรรคพวกอีกบ้านละตัวสองตัวและปิดท้ายด้วยบ้านข้าราชการคนสนิท ส่วนพวกเด็กหนุ่มที่จับวัวจะขึ้นนั่งบนกระบะหลังรถเป็นพี่เลี้ยงประกบดูแลวัวตลอด ในขณะที่รถวิ่งออกจากซอยพวกเขาต้องคอยเอี้ยวตัวหลบกิ่งไม้โดยเฉพาะกิ่งมะขามเทศที่ระเกะระกะตลอดทางเพื่อรอดพ้นจากการทิ่มตัวจากหนามคม แม้กายจะต้องระวังไม่ให้บาดเจ็บจากคันไม้แต่ดูเหมือนความสนุกสนานยังสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยการใช้ปากกู่ร้องตะโกนอย่างคึกคักจนองราวกับเป็นการบอกให้รู้กันทั่วไปว่าค่านี้นี้ได้เวลาออกศึกก็ไม่ปาน มีหน้าซำการร้องเพลงหรือคำกลอนในท่วงทำนองสองแง่สองง่ามนั้นเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาและละช่วงมักปิดท้ายด้วยเสียงโห่สามลาเพื่อเอาฤกษ์เอาชัย

“เลี้ยงเมียเหมือนเลี้ยงหมา”

“เลี้ยงพ่อตาเหมือนเลี้ยงเหี้ย”

“ฆ่าพ่อตาเสียให้ตาย”

“แล้วจับแม่ยายทำเมีย”

“อ้าวคันละมะคันคองติหนึ่งติสองปลุกน้องมาคัน”

“คันละมะคันคองติหนึ่งติสองปลุกน้องมาคัน”

“คันละมะคันเปรี้ยว...คันละมะคันเปรี้ยว”

“ถึงน้องปวดเขี้ยวพี่ก็จะคัน”

“อ้าว...โห่ โห่ โห่ ฮี ฮี ฮี โห่ โห่ โห่ โห่ โห่ ฮี”

เสียงร้องของบรรดาเด็กหนุ่มลูกพวงที่ขึ้นไปนั่งบนหลังคาประกอบการเป็นลูกคู่รับส่งกันอย่างสนุกสนาน ใครผ่านไปผ่านมาได้ยินก็มักเป็นที่รู้กันว่าคืนนี้ต้องมีวอลานที่ไหนสักแห่งแน่นอนสังเกตได้จากเสียงเอินถามในทำนองว่า “

“ออกไหนกันไว้ย”

แม้เพลงที่ร้องฟังดูจะเป็นท่วงทำนองที่คุ้นหูคนในท้องถิ่น แต่เนื้อร้องนั้นดูเหมือนปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามความสนุกสนานลึกละหล่นแต่ละช่วง ยิ่งร้องดังโธด่งหมายถึงความสมัครสมานสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกัน ว่ากันว่าหากคำไหนบรรยากาศเหงาหงอยตั้งแต่เริ่มนำว้อออกจากรอก คำนั้นมักไปประสบความสำเร็จเวลาออกกลาน

ความน่าสนใจอยู่ที่ดูเหมือนเป็นเรื่องบังเอิญสำหรับครอบครัวน้อยที่บทเพลงของพวกเขาเด็ก ๆ ร้องนั้นคล้ายคลึงกับชีวิตครอบครัวของเขาเสียจริง ชีวิตครอบครัวที่ดูเหมือนเขาจะไม่มีอำนาจตัดสินใจได้เลยด้วยบทบาทและอำนาจของพ่อตาแม่ยายที่ควบคุมไปเสียทุกเรื่อง เนื้อเพลงเป็นการตัดพ้อเชิงเอาคืนหากแม้ขัดความขัดแย้งในครอบครัวไม่ยุติได้ตามแนวทางที่เขาต้องการถึงขั้นต้องเปรียบเปรยทั้งเมียและพ่อตาเหมือนสัตว์ที่คอยด้วยศักดิ์ศรี ในขณะที่แม่ยายนั่นดูเหมือนเป็นสิ่งที่มีความนอกเหนือการควบคุม แต่หากแม่เขาสามารถนำเธอมาเป็นภรรยาอีกคนได้ แม่ยายก็คงจะยอมอ่อนข้อให้บ้างและนั่นหมายถึงเขาจะมีอำนาจขึ้นมาอยากทำอะไรก็ได้ได้ตามต้องการแม้การมีเพศสัมพันธ์ในบางเวลาตามเนื้อเพลงเอ่ยอ้าง

แม้สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างสนุกสนานในเนื้อเพลงจะไม่ใช่เรื่องจริง แต่ก็คงไม่มีใครเดาความรู้สึกละอายใจของน้อยได้เมื่อยามที่ได้ยินเพลงที่เด็ก ๆ ร้องกันเวลาออกกลาน แต่สิ่งที่สัมผัสได้คือการหลุดพ้นไปจากอำนาจการตัดสินใจของครอบครัว พื้นที่ลานว้าวทำให้เขากลายเป็นหัวเรือใหญ่คอยจัดการหลายเรื่องด้วยตนเองเพราะนอกจากลูกชายแล้วคนอื่น ๆ ในครอบครัวไม่มีใครตามมาลานว้าวด้วย

กินเวลาประมาณครึ่งชั่วโมงจากบ้านของน้อย รถวิ่งมาถึงหมู่บ้านดอนผิงแดด กลับแล่นจากไอนินทะเลพัดโชยมาประทะจมูกเด็ก ๆ ลูกพวงหลายคนเป็นสัญญาณบ่งบอกว่าจัดการนำวอลงจากรถด้วยความระมัดระวัง อาจเป็นเพราะยังไม่ดีพอลานว้าวจึงมีแต่เสียงเพลงลูกทุ่งเปิดมาเวลาไปพลาบ ๆ รอคอยว้าวจากทุกสารทิศทยอยเข้าสู่ลาน ส่วนร้านรวงรอบ ๆ นั้นพร้อมให้บริการตั้งแต่ก่อนตะวันตกดินแล้ว เด็กผู้ชายตัวเล็ก ๆ ที่ติดสอยห้อยตามพี่ผู้ชายหรือพ่อมาลานด้วยมักจะไปออกกันอยู่ตามร้านปาเปาชิงรางวัล

รถกระบะของน้อยตอนนี้มันถูกเปลี่ยนเป็นเหมือนอัครเจรย่นั่งชมการละเล่นแห่งชีวิตที่กำลังจะเริ่มขึ้นด้วยการหันท้ายรถเข้าหาดานว้าว และเพียงไม่นานนักเสียงว้าวรายอื่น ๆ ก็ทำในลักษณะเดียวกับเขากลายเป็นวงล้อมรอบลานว้าว แต่สำหรับตัวเขากลับไม่ได้อยู่ที่รถเพราะสิ่งที่ต้อง

คอยเป็นหูเป็นตาคือว่าทุกตัวในพวงที่ถูกนำไปผูกไว้ที่ราวพัก ซึ่งบริเวณนี้จะคลาคล่ำไปด้วยนักเลง วัวลานหลายวัยยืนออกันพร้อมกับสายตาที่ดูเหมือนกำลังเพ่งพิจารณาตัวของพวกเขอย่างจริงจัง ทันทีที่น้อยมาถึงราวพักเขาได้ทำพิธีที่ขัดกับหลักศาสนาที่นับถืออยู่อีกครั้งด้วยการจูดรูปไหว่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการท่องบ่นพึมพำ เสร็จจึงปักรูปไหว่ที่โคนไม้ไผ่ที่ทำเป็นราวพักไว้กับเหล้าขาวหนึ่งขวดกระติ่งแดง ทั้งน้อย ข้าราชการผู้สนับสนุนและเด็กหนุ่มที่พอรู้ความมีอกับปฏิกิริยาเหมือนกำลังประหม่อเตรียมการอะไรสักอย่างอย่างเคร่งเครียด เพียงไม่นานน้อยจึงแยกตัวออกไปคอยที่ท้ายรถกระบะตามเดิมปล่อยให้เด็กหนุ่มที่ไหว่ใจคอยเฝ้าว่าอยู่ที่ราวพัก

การวางท่าที่ที่เครื่องขมิ้นผัดฟูผัดดาเกิดขึ้นหลังจากเขาเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมนั้นเสร็จสิ้น ในขณะที่ท้ายรถเขากลับนั่งสงบนิ่งจะพูดจาก็ต่อเมื่อมีนักเลงวัวต่างถิ่นแวะเวียนมาทักทาย พอไม่มีครื่อน้อยมักจะหันมาพูดคุยเบา ๆ กับข้าราชการคนนั้นและลูกชายเป็นส่วนใหญ่ ส่วนลูกพวงคนอื่น ๆ มักจะส่งเสียงอะอะอยู่ตลอดเวลาทั้งที่เรียกลูกหลานไม่ให้เล่นชนไปไกลเกรงจะถูกวัวเหยียบตลอดจนพูดจากระเซ้าเข้าหาหย่พรรคพวกที่นาน ๆ จะเจอกันตามลานวัว บางคนก็เดินวนเวียนจนรอบลานเพื่อไปทักทายคนอื่น ๆ พร้อมทั้งดูตัววัวที่แต่ละคนนำมาด้วย

เมื่อนาฬิกาบอกเวลาสามทุ่มเศษโฆษกที่ตอนนี้นั่งพร้อมบนโซฟาที่นั่งร้านเหล้าสูงท่วมหัว เป็นจุดที่สามารถมองเห็นบรรยากาศลานวัวได้ทั่ว ด้านหน้ามีไมโครโฟนตั้งคอยไว้หนึ่งตัว และเมื่อสังเกตเห็นนักเลงวัวส่วนใหญ่ยืนออกันตามขอบลานหน้าตาแล้ว วัวพวงต่าง ๆ มากันครบแล้ว เสียงประกาศด้วยสำเนียงเหน่อ ๆ เมืองเพชรจึงดังขึ้นไปทั่วสนาม

“เฮ้ย....นี่สามทุ่มฟ้าแล้ว ถ้าพร้อมแล้วก็ขอเชิญมาจับเบอร์กันเลขา”

ลูกชายของน้อยเป็นตัวแทนพอออกไปจับฉลากเพื่อเสี่ยงทายว่าเขาจะได้เล่นก่อนหรือ “เปิด” ที่เท่าไรในค่ำคืนนี้ ที่ลานดินด้านหน้านั่งร้านโฆษกจะเต็มไปด้วยเด็กหนุ่มจำนวนมากยืนคอยจับฉลากเป็นที่น่าสังเกตว่าไม่มีนายพวงหรือผู้ใหญ่คนไหนเดินลงไปจับฉลากด้วยตัวเอง

เสียงดนตรีเริ่มดังขึ้นเป็นทำนองเพลงลูกทุ่งขอลนิยมด้วยการบรรเลงสดของวงแคนเหมือนเช่นลานวัวทั่วไป ที่น่าแปลกอยู่ที่ไม่มีการเดินโชว์ของทางเครื่องเหมือนที่อื่น ๆ นักเลงวัวบางคนบอกว่าชาวบ้านแถบนี้เป็นชาวมุสลิมการเดินในทำนองยั่ววนทางเพศนั้นไม่เป็นที่ยอมรับ ดังนั้นลานวัวในแถบอำเภอบ้านแหลมมักจะไม่ได้รับอนุญาตให้มีการเดินในทำนองดังกล่าว

คืนนี้นับว่าโชคคือน้อยและพวกได้เล่นในช่วงหัวค่ำเปิดที่ 4 ประลองความเร็วกับวัวจากเขาฮ้อยที่เขาไม่รู้จัก อาการสงบนิ่งของน้อยบ่งบอกถึงช่วงเวลาแห่งการใช้ความคิดวางแผนรับมือกับเกมส์ที่จะเกิดขึ้น เด็ก ๆ ในพวงคนอื่น ๆ กำลังจดจ่อกับการเล่นพนันวัวที่แข่งกันอย่างเอาใจจริง เอาจึง ได้บ้างเสียบ้างเป็นที่สนุกสนานโสร้งกันให้ได้ยินเสียงตลอดเวลา พวกผู้ใหญ่หน่อยทำทีจะ

สุขุมกว่ายื่นมองริมขอบลานมือประสานกอดอก สายตาพุ่งไปที่ลานว้าวอย่างสงบนิ่ง นาน ๆ ครั้งจะแสดงความเห็นหรือกล่าวเตือนเด็ก ๆ หนุ่มที่กำลังลี้ภัยหนีการเล่นว้าว

ที่ราวพักรว น้อย จัดแจงสั่งการลูกพวงสำหรับการเตรียมว้าวด้วยคำพูดไม่กี่ ส่วนหนึ่งคงเป็นเพราะรู้ใจบวกกับประสบการณ์ทำให้พอคาดเดาได้ว่าอีกฝ่ายต้องการอะไร ช่วงเวลาแห่งการรอคอยเต็มไปด้วยกลิ่นเหง้า กลิ่นยาสูบคละคลุ้งผสมกับกลิ่นดินลานว้าวที่เพิ่งถูกรดน้ำปะปนกับจี๋เยี่ยวว้าวได้บรรยากาศแห่งความเป็นท้องทุ่งเมืองเพชร ไม่น้อย

ดูเหมือนเหง้าและยาสูบจะเป็นตัวช่วยให้บรรยากาศแห่งความกล้าพูดกล้าทำนั้นเกิดง่ายขึ้น การพูดจาที่สนุกสนานเข้าเหยวี่ลีชีวิตปกติมีเห็นเสมอในระหว่างรอเสียงเรียกจากโฆษก ที่ราวพักรวจึงกลายเป็นวงเหล้าเล็ก ๆ สรวลเสเฮฮาตามประสาผู้ชายโดยเฉพาะการพูดเรื่องทางเพศได้อย่างเปิดเผย ส่วนใหญ่มักเกิดจากเด็กหนุ่ม ๆ ก่อนที่พวกผู้ใหญ่จะพูดจาสบประมาทเรื่องดังกล่าวในทำนองอ่อนหัดใหม่ของน้อยคู่ประสา หรือบางครั้งอาจตรงกันข้ามที่บ้าผู้หญิงจนกูไม่กลับ

หัวข้อสนทนาเหมือนจะไม่เท่าคนอื่นที่กล่าวถึงผู้หญิง นักเลงว้าวบางคนก็กล่าวชื่นชมภรรยาของพรรคพวกที่ช่วยเหลือการงานเอาใจใส่ว้าวและครอบครัวดี ในขณะที่ภรรยาของบางคนอาจไม่สนใจและบางครั้งอาจขัดขวางด้วย แต่นั่นคงไม่ใช่กรณีของ น้อย ภรรยาอย่าง เรือน นั้นเข้าใจความต้องการสามีและช่วยเหลือเลี้ยงว้าว มีหน้าที่ช่วยตอบข้อซักถามจากแม่ยายได้ดีเสมอมา สิ่งนี้เองอาจทำให้น้อยให้เกียรติเธอด้วยการไม่เอาเธอมากล่าวเล่นกับเพื่อนฝูงอย่างคะนองปากเหมือนคนอื่น ๆ

พอได้เวลาเปิดของ น้อย มาถึงเสียงโฆษกร้องกล่าวถึงเปิดกล่าวหน้าว่าใครแพ้ใครชนะเป็นที่สนุกสนานกันไปเร็วกว่าที่คาดไว้ คนที่ได้เปิดต่อมาอย่าง น้อย จึงต้องรีบเตรียมตัวให้เร็วเป็นพิเศษ ทุกคนรู้หน้าที่ของตนโดยไม่มีใครบอกกล่าวให้วุ่นวาย เสียงเพลงช่วงพักจากวงแคนบรรเลงเพลงลูกทุ่งอย่างสนุกสนาน

ที่กลางลานว้าวกำลังเปลี่ยนว้าวกันในส่วนที่เป็นว้าวหนูนคือตัวที่ 1 ถึง 10 จากนั้นเป็นนำว้าวปลายคือตัวที่ 1 ถึง 17 มาผูกต่อกันให้พร้อมท่ากลางบรรยากาศที่แห่งความครึกครื้นที่นักเลงว้าวบางคนยังคงตามเก็บเงินเดิมพันที่เล่นได้เมื่อเกมส์ที่ผ่านมา ในขณะที่เสียงก็ต้องพยายามหลบหน้ากันให้ดี ด้านว้าวที่นำลงสนามบางตัวก็เดินมาอย่างสง่างาม บ้างก็เดินบ๊องวิ้งบ๊องงูดกระซอกที่เลี้ยงตัวปลิวมิให้เห็นตลอดเวลา บางตัวออกอาการตื่นลานจี๋เยี่ยวไหลนองเมื่อเจอแสงไฟและเสียงเพลงที่ดังกระหึ่มตลอดเวลา ว้าวตัวที่ 18 หรือว้าวรองเป็นที่จับตามองว่าเป็นว้าวที่ถิ่นไหน สายตาทุกคู่กำลังสาucerไปตามรอบ ๆ ขอบลานว่าจะกระโจนฝ่าฝูงคนมาจากด้านไหน

ทันทีที่ว้าวจากเขาข้อยออกมาเสียงอื้ออึงถึงท่าทางการกระโจนโลดเต้นดังไปทั่ว หลายคนกล่าวถึงความเป็นไปได้ของว้าวนอกที่จะเข้ามานั้นจะชนะได้หรือไม่ พวกนักเลงว้าวจำนวนไม่น้อย

ต่างส่งเสียงคุยเรื่องราคาต่อรองแต่เนิ่น ๆ แม้ยังไม่เห็นวันออกออกมา หลายคนสอดสายตามองหา ในขณะที่โฆษกส่งเสียงเจื้อยแจ้วร้องเรียกวานอกให้เจ้าของ “ซัก” ออกมาสู่ลานหากแต่ความซ้ำอาจทำให้หลายคนไม่พอใจจนถูกสบประมาทว่าไม่แน่จริงก็ได้

ที่ราวพักน้อยและพวกปลดเชือกคล้องราวออก ปลอ่ยให้ไอ้ลายสร้อยทองเป็นอิสระ มันมีอาการ “หริก” อยากลงลงสนามเต็มแก่อย่างใด ๆ ต้องการ ไม่ทันจับมันได้มันมีมือมันก็พลันกระโจนรากลึกหนุ่มพีเลียงถลาตามไปแหวกไปตามช่องที่ขาประจำตามขอบลานยื่นออกกันอยู่ต้องหลบให้มันกระโจนสู่สนาม พร้อม ๆ จังหวะดนตรีเพลงเชิดเพื่อต้อนรับมันลงลาน

“อ้าววว.....มาแล้วครับ...มาแรงชะด้วยจากที่มงานบ้านฉาง”

เสียงโฆษกร้องทักพร้อม ๆ กับให้ข้อมูลคร่าว ๆ ในขณะที่มันวิ่งกระโจนไปรอบ ๆ ลานอย่างบ้าคลั่งจนพีเลียงที่จับมาเอาไว้ไม่อยู่ มันสะบัดจนล้มไม่เป็นท่าวิ่งหลุดไปนอกลานฝั่งตรงข้ามกับนั่งร้านโฆษก จนทำให้บรรดานักเลงวัวกระโดดหลบกันถูกเหยียบกันเป็นทิวแถว

“แหม...มันแรงจริง ๆ ไอ้หมอนี้...เหมาบ้านแม่ค้าไปหมดแล้วมั้ง รวยกันป็นปีละคืนนี้”

ไม่ทันสิ้นเสียงโฆษกนักเลงวัวลูกน้องของน้อยสามารถจับมันกลับมาสู่ลานวัวได้อีกครั้ง เพราะหากปลอ่ยให้อยากไปนานอาจถูกปรับแพ้ได้ฐานทำให้เสียเวลา

ในขณะที่นักเลงวัวทั้งหลายต่างส่งเสียงอื้ออึงพร้อมทั้งชูมือทำสัญญาณที่รู้กันระหว่างพวกนักพนัน เพื่อวางเงินเดิมพันหลังจากที่เห็นอาการคึกคะนองของไอ้สร้อย ว่ากันว่าหากมันเรียกเงินเดิมพันได้มากแบบนี้การแข่งขันคงสนุกขึ้นเพราะเพียงแค่จับมันเข้าสนามก็ยังจับไม่อยู่ด้วยความแรง หลายคนคงหวังว่าเมื่อ “หับ” แล้วมันจะวิ่งอย่างสุดชีวิตเอาชนะวัวรองจากเขาที่ยืนย่ำเท้าคอยอยู่ ส่วนวันคานตัวอื่น ๆ ดูไม่รู้เนื้อรู้ตัวว่าตอนนี้ตนเองสำคัญอย่างไรเพียงแต่ต้องวิ่งพุงคานให้วันนอกเท่านั้น แต่หากมันมีแรงพอก็อาจเอาชนะทำให้คานหักได้เหมือนกัน

ไม่นานไอ้สร้อยถูกงูมาทับวัวรองอย่างไม่ยากเกินความสามารถนักเลงวัวนัก ในขณะที่วงแคนบรรเลงเพลงเชิดต้อนรับมันอีกครั้ง คราวนี้ดูเหมือนมันพร้อมแข่งหลังจากออกกำลังเรียกเหงื่อให้กล้ามเนื้อคลายตัวเรียบร้อยแล้ว สายตาทุกคู่จับตาดูการปลอ่ยวัวที่กำลังดำเนินขึ้น ส่วนพีใหญ่อย่างน้อยเตรียมพร้อมไปกับทุกเรื่องที่กำลังจะเกิดขึ้น เขาเดินตามลงไปในสนามเพียงครู่เดียวแล้วรีบเดินกลับออกมาด้วยสีหน้าชิงชัง ทันทีที่ปลอ่ยวัวพวกพีเลียงรีบวิ่งหลบออกมานอกลานก่อนที่วัวทั้ง 19 ตัววิ่งวนมาเหยียบ ในขณะที่น้อยมายืนคอยที่ท้ายรถอย่างจ้องจอกับเกมส์ที่กำลังดำเนินไป

“อ้าว 10 รอบผ่าน...แหมแรงจริง...แรงจริง”

“อ้าว 20 รอบผ่าน... ว่ากันไป”

ไอ้สร้อยวิ่งอย่างสุดแรงแม้มันจะตามหลังวัวรองอยู่เล็กน้อยอย่างไม่มีอาการเหนื่อย ในขณะที่บรรดานักเลงวัวตามขอบลานที่ “ถือหาง” ต่างคอยแทงด้วยปฏักจนมันสะดุ้งกระโจนไป

ข้างหน้าเพื่อชิงความได้เปรียบ แต่ดูเหมือนว่ามันจะยังไม่สามารถขึ้นหน้าวัวร์องได้จนต้องถูกแทงเรื่อยไปจนบันท้ายแดงไปด้วยเลือด

น้อย เผ่าคูมันอยู่บนท้ายรถบรรทุกในจุดที่สามารถเห็นมันวิ่งได้ตลอดรอบลาน สายตาไม่บ่งบอกถึงความกังวลอย่างชัดเจน หากแต่อาการสงบนิ่งนั้นทำให้ไม่มีใครกล้าพูดคุยด้วยในขณะนั้น และเป็นที่รู้กันว่าเขากำลังจ้องมองดูว่าจะมีพวก “ผสมโรง” แทะวัวร์องของเขาหรือไม่ ทั้งนี้เพราะการทะวะต้องแทงโดยคนที่มาจากพวกเดียวกันเท่านั้น หากแต่คนอื่นแทงอาจแทงจุดที่ไม่เหมาะสมจนไม่สามารถวิ่งต่อได้อย่างเส้นเอ็นบางเส้น คนที่มีความรู้เรื่องนี้และต้องเป็นพวกเดียวกันเท่านั้นที่ทำได้ และขึ้นมีใครกล้าผสมโรงก็เห็นที่ต้องการลงมือลงไม้จัดการให้ “รู้ภาษา” กันบ้างด้วยไม้ปูก้อนเดียวกันกับที่ทะวะ

“อ้าว 40 รอบผ่าน”

ไม่ทันสิ้นเสียงโฆษกร้องบอกจำนวนรอบ ไอ้สร้อยลายทองล้มลงปล่อยให้วัวร์องทั้งหมดลากไปถูกไปกับพื้นจนเกือบครบรอบว่านักเลงวัวร์องจะช่วยจับให้ทั้งหมดหยุดวิ่งได้ ส่วนพวกที่ถือหางตามขอบลานต่างส่งเสียงเสียดายที่มันพลาดเสียทำให้วัวร์องเขาข้อยคืบนี้ ในขณะที่บางคนก็ส่งเสียงโสร้องดีใจเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงรายได้จากเงินเดิมพันที่วางไว้พร้อม ๆ กับความชะใจ

ดูเหมือนไอ้สร้อยลายทองจะไม่ได้สะทกสะท้านแต่อย่างใดกับการเสียท่าล้มลง คงเป็นเพราะพื้นลื่นตามที่นักเลงวัวร์องบางคนถือหางมันกล่าวอ้างเพื่อรักษาหน้า หลังจากพี่เลี้ยงของมันเข้าไปปลดเชือกคล้องคอมันก็รีบลุกขึ้นหันรีหันขวางราวกับไม่เข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น เกมส์ที่มันคิดว่าตัวเองเป็นพระเอกตั้งแต่ต้นได้จบลงอย่างรวดเร็วไปหรือเปล่า ในขณะที่เสียงหายใจอย่างรุนแรงแสดงอาการเหนื่อยหอบปรากฏออกมาชัดเจนว่ามันเหนื่อยแสนเหนื่อยกับเกมส์เกมส์นี้

เป็นอันว่าคำคินนี้ภารกิจของไอ้สร้อยได้จบลงด้วยด้วยความปราชัย แม้มันไม่มีอาการบ่งบอกว่ามันรู้สึกละอายใจ หากแต่คนที่รู้สึกดีก็คือ น้อย เจ้าของมัน น้อยเข้าไปดูความเรียบร้อยรอบ ๆ ตัวมันว่ามีร่องรอยบาดเจ็บนอกเหนือจากการถูกแทงหรือไม่ ส่วนพวกเด็กหนุ่มคนอื่น ๆ เตรียมตัวเพื่อนำวัวร์องที่มาจากบ้านเดียวกันร่วมผูกเป็นคานในเปิดการแข่งขันต่อไปเพื่อรักษาความสัมพันธ์กับเจ้าของลานที่ร้องขอให้มันมาช่วย ส่วนคนอื่นแยกย้ายไปเที่ยวตามร้านรวงรอบ ๆ ลานหรือมีบ้างที่ออกไป “เห่สาว” เจ้าถิ่นที่มาชมวัวร์องตามจุดต่าง ๆ

ในขณะที่น้อย เริ่มมีท่าทางผ่อนคลายมากขึ้น เขาเริ่มพูดคุยหยอกล้อกับนักเลงวัวร์องต่างถิ่นราวกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาอันเกิดขึ้นเป็นเวลาราวปีกว่ามาแล้ว ตอนนี้จึงมีเพียงการเฉลิมฉลองกับเพื่อนฝูง พบปะพูดคุยหรือมีบ้างที่ปรับทุกข์เรื่องต่าง ๆ กับเพื่อนอย่างออกรสชาติจนดูเหมือนเสียงโฆษกและดนตรีวงแคนจะหายไปจากวงสนทนาของพวกเขา ทุกครั้งที่วัวร์องที่ต่าง ๆ ลงสนามเขาและพวกจะหยุดลงดูเป็นครั้งคราวหากว่าตัวไหนมีชื่อเสียง

ท่ามกลางบรรยากาศนอกบ้านที่ครึกครื้นระหว่างเพื่อนพ้องว้าวลานด้วย สำหรับพวกเขาแล้วยังดีกว่าไคร่ความเข้มข้นการเล่นว้าวลานยิ่งมากขึ้น ลูกเล็กเด็กแดงตลอดจนผู้หญิงจำนวนไม่น้อยต่างแยกย้ายกลับบ้านเกือบหมด เหลือเพียงแม่ค้าหรือไม่กี่ภรรยานักเลงว้าวลานบางคนเท่านั้นที่ติดตามมาด้วย พื้นที่ลานว้าวจึงกลายเป็นปริมณฑลของผู้ชายโดยปริยาย กระบวนการจัดการเกิดขึ้นภายใต้การควบคุมของโหมยกและเจ้าภาพ ตลอดจนการร่วมมือจากบรรดานายพวงต่าง ๆ ที่เข้าร่วม

แม้จะมีความขัดแย้งให้เห็นเป็นระยะ แต่ทุกอย่างก็สามารถไถ่เกลี่ยกันได้ การกระทบกระทั่งมิให้เห็นประจักษ์ระหว่างนักเลงว้าววัยรุ่น มีบางครั้งที่มีเสียงปฏึกที่ใช้แทงว้าวนั้นแปรเปลี่ยนมาเป็นอาวุธตีกันเองระหว่างคนต่างถิ่น ในขณะที่ น้อย วันนี้เขาเชื่อเสมอว่าเหตุการณ์แบบนี้เป็นเรื่องปกติของผู้ชายและเด็กผู้ชายที่ต้องเรียนรู้ ความสามารถที่ผ่านมาได้ทำให้เขามีจิตใจที่มั่นคงมากขึ้น ว้าวลานมีส่วนช่วยเหลือหลอมเอกลักษณ์ผู้ชายในท้องถิ่นให้มีเอกลักษณ์เฉพาะ ยินยอมให้มีและไม่มีเรื่องวิวาทล้วนเป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์ทั้งสิ้น หากแต่ขึ้นอยู่กับว่า สถานการณ์นั้นคนคนนั้นเองต้องตอบให้ได้ว่าเขากำลังทำอะไรอยู่และต้องการอะไรกันแน่

“...จวนสิ้นหน้าหนาวพวกเราหนุ่มสาวชาวเพชร

พื้นนาหลังเกี่ยวข้าวเสร็จ หนุ่มสาวชาวเพชรเที่ยวว้าวลาน

มีคนมากมายไอ้ไอ้...อื้อฮือจูงลูกจูงหลาน

ลัดเลาะหน้าโรงลงลาน ผ่านดงตาลสู่ลานว้าว

โหมยกบ้านนั้นก็ตั้งท่าเตรียมตัว ประกาศให้เจ้าของว้าวให้เตรียมว้าวลงลาน

ไอ้เคนไอ้แดง ไอ้ดอกสะเดา เข้าห้วงว้าวกัน ว้าวในชื่อไอ้ไข่หวาน

ว้าวนอกรู้กันนั้นดอกชะโอน..

(พูด) ไอ้ดอกชะโอน...โดนโค่นเพราะไอ้ไข่หวาน แหม...เอาห้าสิบบอบผ่านไอ้เจ้าไข่หวานมันยังสบายอยู่เป็นว้าวที่ไหนไม่เคยมีใครบอกรู้ให้ข้ารู้ แต่คนข้าง ๆ ที่นั่งอยู่บอกว่ารู้แต่ไม่รู้ไม่พูด...

...ไอ้เจ้าไข่หวานห้าสิบบอบผ่านมันยังสบาย

พี่น้องขอบลานทั้งหญิงชาย ไม่ต้องใช้ไม้กะดักทิ่มแทง

ไอ้ดอกชะโอน โง่งนทำท่าหมดเรี่ยวหมดแรง

โดนไม้กะดักทิ่มแทง ให้มีแรงสู้ไอ้ไข่หวาน...”

เสียงเพลงขอฉนิมของท้องถิ่นอย่าง “เด็ดดอกชะโอน” ดังขึ้นพร้อมแสงอาทิตย์ที่เริ่มโผล่พ้นขอบฟ้าพร้อม ๆ การเกมการแข่งขันสุดท้าขบลง ที่ตอนนี้อยู่รอบ ๆ ขอบลานเหลือนักเลงว้าวบางคนมากเพราะต่างทยอยกลับไปพอสสมควรหลังจากที่ว้าวของตนแข่งเสร็จ ส่วน น้อย เขาตัดสินใจอยู่จนลานเลิกไม่กลับไปพักผ่อนด้วยเหตุผลที่บอกกับคนทั่วไปว่า

“พรงนี้ไม่ได้ทำอะไร นอนได้ทั้งวัน”

มาถึงตอนนี้วทุกตัวของพรงอยู่บนท้ายรถ เด็ก ๆ นั่งประจำที่รอคอยให้เขามาขับพา
ทุกชีวิตกลับบ้านที่มีแม่ เมียและลูก ๆ รออยู่

บทที่ 5

วิถีชีวิตลูกผู้ชายภายใต้อำนาจผู้หญิงกับการจัดการเศรษฐกิจและการเมืองในสังคมเมืองเพชร กรณีศึกษา อบต.เบะ และ ป่าหมู

มิติทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับการอธิบายภาพวิถีชีวิตผู้คน โดยผู้ศึกษาเชื่อว่าจะเป็นการให้ภาพสังคมพื้นบ้านเมืองเพชรมากขึ้น เนื้อหาในส่วนนี้จึงเป็นกรณีศึกษาอีก 2 กรณีซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติดังกล่าว โดยกรณีแรกเป็นการนำเสนอชีวิตนักเลงวัวลานในภูมิหลังชีวิตและส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและสถานภาพทางการเมืองอันเนื่องมาจากช่วงชีวิตที่เข้าไปเรียนรู้และเติบโตมาพร้อม ๆ กับการเล่นวัวลาน ส่วนกรณีที่สองเป็นเรื่องราวของนักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงและเล่นวัวลาน โดยที่วัวมีความหมายมากกว่าสินค้าและการจัดลานวัวให้เป็นเพียงตลาดนัดซื้อขายวัวทั่วไป โดยทั้ง 2 กรณีนั้นมีบทบาทของผู้หญิงอันเกี่ยวเนื่องกับร่องรอยความเชื่อที่เข้ามามีส่วนสำคัญในการกำหนดคตินิยม ตลอดจนควบคุมวิถีแห่งความเป็นชายให้แก่ทั้ง 2 กรณี

อบต.เบะ : ลูกผู้ชายกับการเมืองและเรื่องต่าง ๆ ของผู้หญิง

ภูมิหลังครอบครัวและการศึกษาสมัยใหม่

ครอบครัวนักการเมืองท้องถิ่นอย่าง อบต. เบะ วย 31 ปีที่ยังครองตัวเป็นโสดเป็นนักเลงวัวลานอีกคนหนึ่งชีวิตได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการละเล่นวัวตั้งแต่จำความได้ ตัวเขาเองอยู่ในฐานะลูกชายคนเล็กของพ่อท่ามกลางเครือญาติของแม่ หลังจากที่พ่อเสียชีวิตขณะอายุ 10 ปี เขามีพี่น้องห้าคนโดยมีพี่ชายคนโตและคนรองและพี่สาวอีกสองคน พี่ชายทั้งสองแยกครอบครัวไปแต่งงานกับผู้หญิงต่างหมู่บ้าน คนหนึ่งไปมีอาชีพขับรถบรรทุกตลอดได้นาน ๆ จะกลับมาเยี่ยมบ้านสักครั้ง อีกคนหนึ่งยังคงทำนาและแวะเวียนกลับมาบ้านบ่อยครั้ง โดยเฉพาะช่วงที่มีวัวลาน สำหรับตัวเขาเองน่าจะเป็นคนเดียวที่ผูกพันกับพ่อมากที่สุด ช่วงชีวิตที่ผ่านมาจึงเต็มไปด้วยญาติ ๆ ฝ่ายแม่ที่เข้ามายุ่งเกี่ยวเป็นบางครั้ง

ในครอบครัวของ อบต. มีสมาชิกเพิ่มเข้ามาอีก 1 คนคือพี่เขยซึ่งเป็นสามีของพี่สาวคนรองที่แต่งงานและมาอยู่ร่วมครอบครัวด้วย ทั้งคู่มีลูกเล็ก ๆ ด้วยกัน 3 คน พี่เขยเข้ามาช่วยทำนาของครอบครัวที่ส่วนใหญ่อยู่อำเภอบ้านลาด สภาพความเป็นอยู่ไม่จัดว่าขัดสนแต่ก็มีบ้างที่เขาเอง

ยอมรับว่าบางครั้งเงินก็ขาดมือ รายได้ในครอบครัวส่วนใหญ่เมื่อสมัยเป็นเด็กมีเพียงการทำนา หากปีไหนฝนแล้งหรือน้ำท่วมก็พาทุกข์ยากเหมือน ๆ กันทั้งบางเพราะชาวบ้านก็ทำนาเหมือนกัน ช่วงหน้าแล้งมีบ้างที่เปลี่ยนไปทำน้ำตาลเพราะนาทำไม่ได้ แต่สมัยก่อนน้ำตาลไม่ได้ทำเพื่อขายเหมือนสมัยนี้แต่ทำเพื่อเก็บไว้กินหนานาด้วยวิธีเคี้ยวใส่โองไว้เก็บไว้ได้ถุนบ้าน

เขาเป็นคนเดียวในบรรดาพี่น้องที่ได้เรียนจบชั้นปริญญา ด้วยความเป็นคนมีอารมณ์ขันช่างเจรจาทำให้เขาเป็นที่รักใคร่ของคนในชุมชนจนไว้วางใจเลือกเป็นตัวแทนหมู่บ้านดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ควบคู่กับการทำงานประจำที่โรงงานแห่งหนึ่งในพื้นที่ใกล้เคียงส่วนพี่สาวทั้งสองรวมถึงพี่เขยยังคงทำนาเช่นเดิม

แม้จะได้รับการศึกษาสมัยใหม่ มีตำแหน่งงานอันเป็นที่นับหน้าถือตาของคนในชุมชน แต่สำหรับอำนาจการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ในครอบครัวยังอยู่ในมือของญาติฝ่ายแม่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเงินเดือนจากจากตำแหน่ง อบต.และงานที่โรงงานไม่เคยเหลือจนเจือครอบครัวด้วยเหตุที่ต้องหมดไปกับการเลี้ยงและเล่นวัวลานของเขาเอง แต่สิ่งที่ทำให้สมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวยอมรับคือการที่เขาเป็นคนมีพรรคพวกมากจากการเล่นวัวลาน เห็นได้จากเพิงพักหลังคามุงจากที่ลานหน้าบ้านกลายเป็นที่ชุมนุมของเด็กหนุ่มในหมู่บ้านทุกเย็น

สำหรับท่าน อบต. แล้วจุดเริ่มอาจไม่ใช่การเล่นวัวลานอย่างจริงจังอย่างเด็กหนุ่มทั่วไปในหมู่บ้าน เพียงแต่ชีวิตในวัยเด็กเลี้ยงวัวให้ครอบครัวเหมือนเด็กคนอื่น ๆ การเล่นวัวเป็นเพียงการเข้าร่วมกิจกรรมนอกบ้านกับเพื่อนวัยเดียวกัน แม้จะถูกห้ามจากผู้เป็นแม่ไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวกับวัวลาน ด้วยเกรงว่าจะเสียการเรียนที่อุตสาหะส่งเสีย แต่ดูเหมือนชีวิตของท่าน อบต. ก็ยังต้องวนเวียนอยู่รอบ ๆ ลานวัวจนกลายเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีส่วนในการสร้างประสบการณ์ชีวิตให้กับเขา

วัวคู่ใจกับความเป็นชายครั้งแรก

นึกย้อนกลับไปวันวาน อบต. เล่าถึงความหลังกับการได้ครอบครองวัวตัวแรก ไข่เดือนคือชื่อของมันโดยที่เขาได้มาตั้งแต่ยังไม่หย่านมจากแม่วัวเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนกับการเรียนหนังสือ และช่วยที่บ้านหยิบจับการงาน ตัวเขาเชื่อว่าเหตุที่ได้มาคงเป็นเพราะพ่อต้องการฝึกให้วินัยให้กับเขาเพราะนอกจากต้องดูแลวัวที่ใช้งานในบ้านแล้ว วัวบางตัวอาจนำโชคกลับมาสู่ตัวคนเลี้ยงด้วย

ไข่เดือนอายุครบ 6 เดือน พ่อได้จัดการสนตะพายให้มัน พ่อใช้ไม้แหลม ๆ แทงเข้าไปที่เอื้องมูกไข่เดือน ด้วยความเป็นเด็กตัวเขายอมรับว่าตกใจเล็กน้อยเมื่อเห็นอาการตื่นเพราะความเจ็บปวด ตรงกันข้ามกับพ่อที่แสดงความเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถแทงสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว เขาถามพ่อว่าทำไมต้องสนตะพายมันด้วย ในขณะที่ตอบที่ได้กลับเป็นถ้อยเชิงเปรียบเปรยว่า

“ไอ้เดือนมันก็เหมือนคน เหมือนเอ็งนั่นแหละ มันกำลังจะเป็นหนุ่ม สนตะพายให้มันจับซะบ้าง มันจะได้รู้ว่ามันไม่ใช่เด็กอีกต่อไปแล้ว”

แม้วันนั้นตัวเขาอาจยังไม่เข้าใจคำตอบที่ผู้เป็นพ่อให้เท่าใดนักว่าสิ่งที่พ่อต้องการบอกคืออะไร ทั้งนี้คงเป็นสิ่งที่กำลังจะมาพร้อมกับความเป็นหนุ่มของเขาผ่านการเป็นเจ้าของวัวลานดี ๆ ตัวหนึ่งเป็นสมบัติคู่กาย

อาจเป็นธรรมดาที่คน ๆ หนึ่งได้ของใหม่มาครอบครอง การเฝ้าปะคบปะหมงจึงไม่ใช่เรื่องแปลก เขาจะรักไอ้เดือนเป็นพิเศษเวลานำวัวทุกตัวไปเลี้ยงในทุ่งเขาจะเลือกผูกมันไว้ตรงบริเวณที่หญ้าเยอะกว่าตัวอื่น มีหน้าซำเวลาทำความสะอาดคอก บริเวณที่ไอ้เดือนนอนจะได้รับความใส่ใจเป็นพิเศษ สิ่งหนึ่งที่ อบต.เชื่อคือวัวมันทำให้เด็กคนหนึ่งมีความละเอียดรอบคอบมากขึ้น ความขยันขันแข็งไม่ต้องพูดถึง หากแต่ความมีระเบียบวินัยนั้นสำคัญกว่า เมื่อเรารู้สึกในความเป็นเจ้าของ เราก็จะรักสิ่งเหล่านั้นเพราะเราทำด้วยใจ ทุกอย่างออกมาจากใจดังเช่นที่ตัวเขารู้สึกผูกพันกับไอ้เดือนมากกว่าตัวอื่น ๆ ก็เพราะเขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของมัน ไอ้เดือนจะมีสภาพเป็นอย่างไรนั้นย่อมหมายถึงสิ่งที่เขาเป็นด้วยเช่นกัน

แม้จะรักไอ้เดือนมากกว่า แต่เขายังคงดูแลวัวตัวอื่น ๆ ด้วยเพราะเป็นการแลกเปลี่ยนกับการครอบครองไอ้เดือน หลายครั้งที่เขาสังเกตเห็นพ่อเดินมาที่คอก บางครั้งนั่ง บางครั้งยืนเอามือลูบ ๆ คลำ ๆ ปากก็พร่ำบ่นอะไรบางอย่าง เขาเองเดาว่าพ่อกำลังใช้วัวที่เลี้ยงเป็นเพื่อนเพราะครั้งหนึ่งพ่อบอกกับเขาว่า

“วัวไม่เคยเถียงพ่อ”

พ่อบอกว่าเวลาเรามีปัญหาอะไรเหมือนวัวมันจะรู้ สายตาของมันถูกส่งมาเป็นนัยว่าเข้าอกเข้าใจเราดี ดังนั้นจึงไม่แปลกอะไรเพราะตัว อบต.ก็ผลัดตัวทำเช่นเดียวกับที่พ่อทำหลายครั้งยามทุกข์ใจ

ที่ลานบ้านของตากับยายช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนมีนาคมในบรรยากาศแห่งความทรงจำของ อบต. ราว 25 ปีมาแล้วนั้น บริเวณนี้จะถูกถางหญ้าจนเรียบแล้วทาด้วยขี้วัวละลายน้ำ ทั้งไ่ว้นแหง่ พื้นดินจะแข็งไม่เป็นฝุ่น จากนั้นเอาฟ่อนข้าวลงวางเรียงเป็นวงกลมรอบเสาเกียดตรงกลางลานแล้วไล่วัวให้เดินวนย่ำไปรอบ ๆ จนเมล็ดข้าวแยกออกจากรวง โดยการนวดข้าวแบบนี้ตัวเขาคิดว่าไม่ทันสมัยเมื่อเทียบกับบ้านเพื่อนบางคนในเมืองที่ทำนา เพราะพวกนั้นเริ่มมีรถนวดข้าวใช้กันแล้ว

ด้วยเหตุที่ชาวบ้านทำนากันเยอะอีกทั้งนิยมเลี้ยงวัวประมาณบ้านคู่หรือสองคู่ แต่การนวดข้าวใช้เวลานานเพราะปริมาณมากจนทำให้วัวล้า ดังนั้นจะใช้วัวจากบ้านตนเองเพียงลำพังคงไม่ได้ ท่าน อบต. เล่าว่าสมัยก่อนจะ “ติดแรง” ระหว่างเพื่อนบ้านที่ชอบพอกันเพราะส่วนใหญ่จะ

เป็นพี่น้องกันทั้งนั้น การนวดข้าวสมัยก่อนดูเหมือนเป็นกิจกรรมที่เข้มแข็งจริงจังแต่กลับไม่พบความเหน็ดเหนื่อยเช่นปัจจุบัน บรรยากาศจะเต็มไปด้วยความสนุกสนานในลักษณะ “ทำไปเล่นไป” เสมือนเป็นการพบปะสังสรรค์ไปในตัว ช่วงนี้บ้านไหนมีลูกสาวก็มักจะติดสอยห้อยตามมาช่วยหยิบจับงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ด้วยพาให้พวกหนุ่ม ๆ ได้พูดจากี่ยาวพาราสักกั่นพาท้าขันและไม่เลยเถิดเหมือนสมัยนี้เพราะอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่

ท่าน อบต. เองด้วยความเป็นเด็กอาจยังไม่ปะสีปะเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ แบบผู้ใหญ่ ส่วนงานที่ถูกไหว่วานให้ทำก็ยังติดห้วงเล่นเสียวมากกว่า เด็ก ๆ หลายคนมารวมตัวกันที่ลานนวดข้าว โดยมี อบต. เป็นหัวใจเพราะโตกว่าเพื่อนำเล่น “ปิดแอบ” หรือเล่นซ่อนหาไปตามกองฟางรอบ ๆ ลาน กระโดดขึ้นลงอย่างสนุกสนานไม่ต้องกลัวเจ็บเพราะความนุ่มของฟางข้าวรองรับน้ำหนักของเด็ก ๆ ได้เป็นอย่างดี เล่นไปสักพักพอได้เหงื่อก็กักกันมากินข้าวหลามที่สมัยก่อนขายจะเป็นคนเผาไว้เลี้ยงคนที่มาติดแรง เด็ก ๆ มักกินทันทีที่ส่วนผู้ใหญ่มักจะนำกลับบ้านตนเอง ในขณะที่พวกผู้ชายมักจะไม่นิยมกินข้าวหลามที่ขายเผ่าเท่าไรเพราะ พวกเขามี “ของดี” ที่เรียกว่า “กระแซ่” ซึ่งเป็นเหล้าที่หมักด้วยน้ำตาลโตนดใส่กระบอกไม้ไผ่แขวนคอยไว้ที่ขอบลาน

พอเข้าวัยหนุ่มที่แม้จะดูช้ากว่าการเติบโตของไ้เดือนวัวคู่ใจ ความรับผิดชอบการทำงานเริ่มมีมากขึ้น หน้าที่ของเขาไม่ได้อยู่ที่วิ่งเล่นกับเด็กคนอื่น ๆ อีกต่อไป ที่ลานนวดข้าวเขาต้องทำทุกอย่างเช่นเดียวกับที่ผู้ใหญ่ทำ ส่วนไ้เดือนก็ต้องทำเช่นเดียวกับนายของมันด้วย ไ้เดือนถูกนำไปผูกรวมกับวัวของเพื่อนบ้านเพื่อนวดข้าว หลายคนที่มาช่วยต่างจับตาดูว่ามันจะทำได้ดีแค่ไหนกับการนวดข้าวครั้งแรก ก่อนหน้านั้นมันถูกฝึกให้เดินเป็นวงกลมร่วมกับวัวที่นวดเป็นแล้ว

ท่าน อบต. เป็นคนจับไ้เดือนมาผูกด้วยเชือกพรวนกับเสาเกียดเช่นเดียวกับวัวตัวอื่น ๆ เสียงโห่ร้องกระเช้าเข้าแห่จากเพื่อนดูเป็นเรื่องปกติสำหรับวัวใหญ่หัดนวดในครั้งนั้น เมื่อวัวทุกตัวผูกเสร็จจึงปล่อยให้พวกมันวิ่งบ้างเดินบ้างวนไปรอบ ๆ ลาน

“แหม...หน่วยก้านมันดีไ้ของไ้เบะเนี่ยะ”

เสียงชมในความสง่างามต่อท่วงท่าการเดินจากลุงคนหนึ่งกล่าวถึงไ้เดือน อย่างน้อยก็ทำให้เด็กหนุ่มเจ้าของวัวมีอิมภาคภูมิใจได้ไม่น้อย สำหรับการนำวัวออกนวดข้าวครั้งนั้นอาจไม่ใช่การแข่งขันวัวลานจริง ๆ จัง ๆ เช่นปัจจุบัน แต่ก็ถือว่าเป็นหน้าเป็นตาไม่น้อยหากใครมีวัวดีไว้ครอบครอง ถึงกระนั้นวัวจะดีได้ก็ต้องได้รับการเอาใจใส่อย่างดีของคนเลี้ยง ดังนั้นคงไม่ต้องแปลกว่าคนที่มีความสุขที่สุดกับการนวดข้าววันคงเป็นตัวท่าน อบต. แน่นนอน

อย่างไรก็ตามความสำเร็จครั้งนั้น อบต. เชื่อว่ามันเป็นการวางแผนของผู้ใหญ่ที่จะทำให้เด็กคนหนึ่งมีความเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น มากกว่าที่เป็นอยู่ ผลตอบแทนจากการได้รับการฝึกให้รู้สึกใน “การเป็นเจ้าของ” จากพ่อและตามันส่งผลสะท้อนกลับมายังตัวเขาก็ตอนช่วงนี้มีโอกาสแสดง

ให้เพื่อนบ้านในชุมชนได้รับรู้ วัวจึงเป็นเหมือนสัญลักษณ์หรือตัวแทนของเขาที่พอใช้แทนการบอกอย่างตรงไปตรงมา หากแม้เขาเองคิดได้จะทำให้เขาจำไปตลอดทั้งชีวิต

การจัดการเศรษฐกิจ ระบบความสัมพันธ์และการเลี้ยงวัวในหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านของ อบต. มีการเลี้ยงวัวไว้ขายและฆ่ากินเนื้อมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ในปัจจุบันความต้องการบริโภควัวจากท้องตลาดมากขึ้น ทั้งที่บริโภคเนื้อและที่ซื้อขายเพื่อการเลี้ยงวัวลานในท้องถิ่นตลอดจนพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงจนทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เลี้ยงวัวควบคู่ไปกับการทำไร่นาหรือเป็นลูกจ้างโรงงาน ชาวบ้านคนไหนมีทุนน้อยก็เลี้ยงวัวฝูงราว 10 - 20 ตัว ส่วนคนที่มีทุนมากและได้รับวัวเป็นมรดกตกทอดมาจากปู่ย่า ตายาย จะมีวัวฝูงประมาณ 60 - 70 ตัว หรือบางช่วงเวลาอาจมีรวม 100 ตัวถ้ามีการตกหลุมมาก ในขณะที่คนที่เลี้ยงวัวไว้วิ่งลานอย่างเป็นธุรกิจนั้นจะเลี้ยงไม่มากและจะมีวัวเปลี่ยนเข้าออกคอกอยู่ตลอดเวลาเพราะการซื้อขายอย่างต่อเนื่องกับบรรดานักเลงวัวขาประจำ

สำหรับวัวฝูงเล็ก ๆ เจ้าของมักจะเลี้ยงกันตามทุ่งหญ้าและตามที่นา ซึ่งเวลาทำนามักจะนำวัวออกไปเลี้ยงด้วย แต่ถ้าเป็นวัวฝูงใหญ่ต้องหาที่เลี้ยงที่กว้างเพื่อให้มีหญ้าเพียงพอกับจำนวนวัว คนที่มีวัวมากจึงนิยมเลี้ยงในพื้นที่ใกล้ ๆ กับบ้านโดยที่เจ้าของจะเป็นคนออกไปเกี่ยวหญ้าหรือซื้อจากคนที่รับจ้างเกี่ยวขาย หรือจ้างคนเกี่ยวก็ตามแต่ความสะดวกของแต่ละคน ทั้งนี้เจ้าของวัวบางคนที่มีทุนมากอาจซื้อที่ดินใกล้เคียงเขาแถบอำเภอหนองหญ้าปล้อง แล้วปลูกโรงเรือนถาวรทำเป็นไร่ ขุดบ่อน้ำ สระน้ำ ไว้รองรับน้ำในหน้าฝนให้วัวได้กิน

ด้านการดูแลวัวหากเป็นวัวฝูงเล็กถ้าพึ่งแรงงานภายในครอบครัวก็ควบคุมฝูงวัวได้ แต่ถ้าเป็นวัวฝูงใหญ่จะมีการจ้างวานญาติพี่น้องหรือคนที่ไว้ใจ และที่สำคัญต้องมีนิสัยชอบการเลี้ยงวัวมาเป็นผู้ช่วยผลักดันกันดูแล ทั้งนี้ในฤดูทำนาเจ้าของวัวจะมีภาระมากทั้งในขั้นตอนการปลูกและเก็บเกี่ยว เจ้าของวัวจะให้อาหารที่พักแก่คนที่มาช่วยเลี้ยงตลอดเวลาที่ตนเองกำลังทำงานไร่นาอยู่ ครั้นพอถึงสิ้นปีมีการขายผลผลิตเจ้าของวัวอาจมีการแบ่งลูกวัวให้เป็นค่าตอบแทนแรงงานที่ทำมาตลอดปีนั้น

การขายวัวไม่มีกำหนดที่แน่นอนตายตัวว่าเมื่อใด เจ้าของวัวจะขายเมื่อมีผู้มาให้ราคาสูง ๆ ในปีหนึ่ง ๆ จะขายเพียงไม่กี่ตัวเท่านั้น เช่น คนที่มีมากก็จะขายไป 10 - 15 ตัว คนที่มีน้อยเช่นมี 10 ตัวก็จะขายไปเพียง 2 - 3 ตัวเท่านั้น วัวที่ถูกขายจะเป็นวัวรุ่นหนุ่มราคาซื้อขายจะตกประมาณ 5,000 ถึง 6,000 บาท ส่วนตัวที่เป็นแม่พันธุ์ส่วนใหญ่จะไม่มีการขายและจะพยายามสะสมแม่พันธุ์ไว้ให้มากที่สุด เพราะแม่วัวหนึ่งตัวจะตกลูกปีละหนึ่งตัวเท่านั้น ทำให้จำนวนวัวฝูงเพิ่มขึ้นทุก

ปี ถ้าจะมีการขายแม่พันธุ์นั้นก็แต่เฉพาะกรณีที่แม่พันธุ์มีอายุมากไม่อาจให้ลูกได้แล้วหรือเป็นแม่พันธุ์ที่แท้งลูกบ่อย ๆ ซึ่งราคาจะอยู่ที่ประมาณ 6,000 ถึง 7,000 บาท

เมื่อลูกหลานแต่งงานแยกเรือนออกไปตากหาก พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย มักจะให้วัวตัวเมีย แก่ลูกหลานเป็นสินสมรสหรือเป็นทุนไว้ให้ใช้ภายหลังได้เริ่มตั้งคอกเลี้ยงวัวของตนเองและเมื่อมีทุนรอนก็หาซื้อวัวมาเพิ่มเป็นฝูงใหญ่เช่นพ่อแม่สืบไป ชาวบ้านบางรายเมื่อลูกหลาน ญาติสนิท หรือเพื่อนฝูงบวชก็จะมีการเลี้ยงฉลองด้วย “การลัมวัว” เป็นตัว ๆ หรือบางครั้งก็จัดวิ่งวัวลานเป็นงานมหรสพเฉลิมฉลองกันอย่างเอิกเกริก

ชาวบ้านส่วนใหญ่มักนิยมเลี้ยงวัวควบคู่กับการทำนาทำไร่ แต่ดูเหมือนว่าในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาวัวไม่ได้ถูกใช้ในงานในภาคการเกษตรอย่างเต็มที่เท่าอดีต ตรงกันข้ามมันกลายเป็นเครื่องเล่นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนเมืองเพชรในด้านความบันเทิงอย่างเต็มตัว

หลายครั้งที่สมาชิกในชุมชนของท่าน อบต. กล่าวว่าอันที่จริงนั้นอยากเลี้ยงวัวไว้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจมากกว่า ไม่อยากขายเป็นเนื้อ แต่ด้วยสภาพสังคมแห่งการบริโภค พวกเขาหลีกเลี่ยงไม่ได้ วัวจำนวนมากในหมู่บ้านหากไม่มีเวทีที่จะวิ่งลานได้ดีจะถูกขัดแยกเลี้ยงเป็นวัวเนื้อ ส่วนใหญ่ที่พอมีหน่วยก้านดีหรือที่เรียกว่า “เหลาดี” ไม่ใช่ “เหลาจี่ซาก” คือมีพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ดี เก่งเรื่องการออกลาน อย่างน้อยก็เป็นเครื่องยืนยันว่าน่าจะเอาดีทางวิ่งลานได้ แต่นั่นก็ไม่เสมอไป ทั้งนี้หากจะรู้ก็ต้องจับมาฝึกวิ่งกับวัวที่เป็นลานแล้วสักระยะซึ่งจะเป็นเครื่องบ่งชี้ได้อย่างดี

หลังจากนั้นเจ้าของวัวจะนำ “ออกคิด” หรือเข้าร่วมแข่งตามลานต่าง ๆ และหากได้รับชัยชนะ ย่อมหมายถึงชื่อเสียงเงินทองที่มาในอนาคต ว่ากันว่านี่คือการเพิ่มมูลค่าในแบบชาวบ้านที่สามารถขายวัวในราคาที่สูงขึ้น บางตัวราคาเป็นแสนหรือหลายแสน มีหน้าซำชื่อเสียงยังส่งมายังเจ้าของคอกวัวอันส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในการขายวัวครั้งต่อ ๆ ไปด้วย

อย่างไรก็ตามคนที่มาซื้อวัวส่วนใหญ่จึงไม่ใช่พ่อค้าเนื้อวัวทั่วไป หากแต่เป็นพวกนักเลงวัวหรือไม่ก็นักการเมืองท้องถิ่นเงินหนา คนพวกนี้จะมีลูกน้องที่เป็นนักเลงวัวลานคอยส่งข่าวถึงชื่อเสียงของวัวแต่ละตัวที่ปรากฏในช่วงเวลานั้น ๆ โดยที่เขาจะเป็นคนออกทุนซื้อวัวให้ชาวบ้านที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นในระดับรองลงมาอย่าง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพื่อเป็นการสร้างฐานคะแนนเสียง ส่วนวัวนั้นตนเองกลับไม่ได้เป็นเลี้ยงเองแต่อย่างใด หากแต่สิ่งแลกเปลี่ยนมาคือการถูกประกาศชื่อเป็นผู้สนับสนุนในเสียงตามสายขณะที่วัวลานกำลังแข่งขัน

ลูกพวงคนหนึ่งของท่าน อบต. บอกว่านักการเมืองพวกนี้มักไม่เกี่ยงเรื่องราคา เท่าไรเท่ากันขอให้วัวดีมีชื่อคนซื้อจะพลอยดังไปด้วย นับตั้งแต่มีข่าวกระจายออกไปว่ามีคนมาซื้อวัวตัวดัง ๆ นั้นไปแล้ว คนพวกนี้จะคิดไว้อย่างรอบคอบแล้วว่าสิ่งที่จะได้รับนั้นคุ้มค่ากับการสิ่งที่

ได้มามากน้อยเพียงใด อย่างเช่นวัวตัวที่ตัดสินใจซื้อมานั้นจะมีแรงวิ่งได้ยาวนานเพียงใดจึงจะคุ้มค่ากับเงินที่ลงทุนซื้อมาให้ขายพวกที่เป็นหัวคะแนนนำลงแข่ง

ชาวบ้านที่มีอาชีพเลี้ยงวัวในหมู่บ้านท่าน อบต. กล่าวว่าวัวที่ดี ๆ นั้นตัวหนึ่งราคาเป็นแสน หากแต่จะเป็นต้องการของพวกนักเลงวัวทั่วไป ต้องคอยดูแลอย่างคิ่บตั้งแต่การเลี้ยง การพาออกเดินตลาดกล้ำเนื้อ ที่หลับที่นอนต้องสะอาด มีมุ้งกันยุงกัดพร้อมทั้งมีคอกที่แข็งแรงกันขโมยที่แอบย่องมาขโมยยามค่ำคิ่บ ตลอดจนต้องนอนเฝ้าเพราะบางทีอาจมีผู้ไม่ประสงค์ดีมากลั่นแกล้ง เช่น เอายามาผสมในหญ้าหรือฟางให้กินซึ่งวัวอาจตายได้

ถึงกระนั้นช่วงที่พาไปลงแข่งก็ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เรียกว่าละเอียดอ่อนตั้งแต่นำวัวออกจากคอกที่บ้าน การนำพวกมันขึ้นรถหากมีการพลัดตกจะถือว่าอันตรายมาก เพราะเสี่ยงที่วัวจะขาหักและเท่ากับว่ามันจะหมดราคาและหมดความหมายไปอย่างรวดเร็ว หากเป็นเช่นนั้นก็จะเป็นที่ล้าถืกกันไปทั่ว นักเลงเงินหนาก็จะไม่มาสนใจอีก หากแต่ยังให้ความสนใจอยู่บ้างก็คืเป็นพวกแขกขายเนื้อเท่านั้น ซึ่งราคาซื้อขายก็เทียบไม่ได้กับตอนที่มันวิ่งได้และมีชื่อเสียง

การเลี้ยงวัวในหมู่บ้านจะเหมือนทั่วไที่วัวมักจะถูกนำไปเลี้ยงขณะทีไปทำนา บ้านไหนที่มีลูกเล็กเด็กแดงทีพอช่วยเหลือเป็นหูเป็นตาได้ก็มักได้รับมอบหมายให้เป็นคนคอยดูแลวัว พวกผู้ใหญ่จะเป็นคนพาวัวไปผูกไว้ให้ จากนั้นจึงเป็นหน้าที่เด็ก ๆ ทีต้องคอยเล่นและคอยมองวัวอยู่ห่าง เมื่อสมควรแก่เวลาพวกผู้ใหญ่จะเป็นคนนำวัวกลับบ้านเอง แต่ถ้าบ้านไหนเด็กโตหน่อยพอมีเรี่ยวแรงจุคจุงวัวตัวใหญ่ ๆ ได้ พวกเขาก็จะได้รับมอบหมายให้เฝ้าดูแลอย่างเต็มที่

ถ้าบ้านไหนไม่มีเด็กไว้คอยช่วยเหลือ หน้าที่การเลี้ยงวัวจะไม่แบ่งชัดเจนว่าเป็นหน้าที่ของใครเป็นการเฉพาะ หากแม้แต่คนที่ว่างงานจะเป็นผู้ดูแลว ที่ชุมชนของท่าน อบต. ในทุก ๆ เช้านั้นปรากฏภาพผู้หญิ่จํานวนไม่น้อยเป็นคคนนำวัวออกมาเดินกาดแดด หลายคนเป็นผู้นำวัวออกไปเลี้ยงตามทุ่ง ทั้งนี้เพื่อบ้านของท่าน อบต. บางคนเล่าว่าการเลี้ยงวัวที่เห็นว่าผู้หญิ่เป็นคนเลี้ยงนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะเป็นงานทีเบาร่งกว่างานทีพวกผู้ชายทำ อย่างหลายครอบครัวทีสามีมักมีอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำนาคือขึ้นตาล ซึ่งมักไม่มีผู้หญิ่ขึ้นเพราะดูจะเป็นงานทีเสี่ยงอันตราย พวกผู้ชายจึงมักทำเสียเอง ส่วนวัวถึงแม้จะเป็นสิ่งที่ผู้ชายชอบ แต่พวกเขาก็ไว้ใจให้ผู้หญิ่ในครอบครัวเป็นคนเลี้ยงให้

ปัจจุบันการเลี้ยงวัวไม่ได้เป็นการเพื่อพึ่งพาแรงงานเช่นแต่ก่อน หากแต่แปรเปลี่ยนมาเป็นการเลี้ยงเพื่อความบันเทิงอย่างเต็มรูปแบบ ในขณะที่พวกผู้ชายเองแม้แทบจะนอนเฝ้าวัวยอมค้ำคิ่บด้วยความรักความหวง แต่เป็นเพราะด้วยภาระทางเศรษฐกิจทีต้องเลี้ยงครอบครัว อันเป็นผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงทางสังคม พวกเขาจึงต้องออกไปทำงานนอกบ้านด้วยเช่น งานก่อสร้าง งานโรงงาน ขับรถรับส่ง ฯลฯ โดยตัวเองจำใจปล่อยวัวอันเป็นที่รักไว้กับสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ

อย่างลูก ผู้หญิง หรือคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่บ้านเป็นคนเลี้ยงให้ ส่วนผู้หญิงบางคนอาจจะเข้าทำงาน โรงงานเช่นเดียวกับผู้ชายได้ด้วย หากที่บ้านของมีวัวไม่มากและมีคนคอยดูให้

แม่และหญิงผู้มีคุณ กับโอกาสและลานวัว

ในวัยเด็กของท่าน อบต. การเลี้ยงวัวเป็นหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยวัวจะถูกนำไปเลี้ยงพร้อม ๆ กับการออกไปทำนา พ่อและคนอื่น ๆ ในบ้านจะออกไปนาตั้งแต่เช้าตรู่ ส่วนพวกผู้หญิงและเด็กจะออกตามไปทีหลังเพราะต้องเตรียมอาหารทั้งมือเช้าและกลางวันใส่ปิ่นโตตามออกไปช่วงสาย บ้านไหนมีลูกก็ต้องดูแลให้หมดเล็ก ๆ ให้เรียบร้อยก่อน

สำหรับท่าน อบต. ทุกวันเขาจะจูงวัวออกไปนาหลังจากที่ช่วยแม่เก็บก่อนกวาดคอกเสร็จ ส่วนหน้าที่การทำนาพวกผู้ใหญ่จะดูแลกันเอง ซึ่งมีเวลาสนุกสนานบ้างตามประสาด้วยการยิงนกตกปลาพร้อม ๆ กับดูแลวัวไปด้วย ถ้าพ่อแม่ไม่เรียกให้มาช่วยหยิบนั่นจับนี้ ก็จะได้เล่นตามสบายจนได้เวลากลับบ้านซึ่งก็เกือบพลบค่ำ

พอได้เวลากลับบ้านสมัยที่ท่าน อบต.ยังเด็ก พวกผู้หญิงและเด็ก ๆ จะต้องกลับบ้านพวกผู้ชายเพราะต้องรับผิดชอบที่บ้าน ในช่วงเย็น ๆ ของทุ่งเมืองเพชรจึงปรากฏให้เห็นผู้หญิงหลายวัยเดินเท้ากลับช่วงเย็นพร้อมหาบข้าวของหรือฟืนที่ได้จากคันตาลจำพวกใบหรือปลีตาลกลับมาใช้หุงข้าวที่บ้าน พวกผู้หญิงจะกลับบ้านพร้อมกับเด็กผู้ชายที่ส่วนใหญ่มักมีความสัมพันธ์กันไม่ก็เป็นลูกชายหรือไม่ก็น้องชาย เพราะพวกที่โตกว่าจะต้องอยู่จนกว่างานจะแล้วเสร็จตามสมควรแก่เวลา

พวกเด็กผู้ชายซึ่งรวมถึงตัวท่าน อบต.ด้วยจะต้องจูงวัวกลับบ้านพร้อมพวกผู้หญิงซึ่งมีแม่และผู้หญิงคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน แม้ว่าจะเดินมาจากนาคนละแห่ง แต่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านพวกเขาและเธอจะมาพบกันราวกับมีการนัดหมายไว้ จากนั้นจึงเดินต่อเข้าหมู่บ้านพร้อม ๆ กันตามทางเกวียนที่มีทั้งรอยเท้าวัวและรอยล้อเกวียนขรุขระปนเปกันไป

ส่วนเด็กผู้ชายจะเดินไล่วัวนำมามีเพื่อนร่วมส่งเสียงสั่งการให้วัวเดินทางตรงและไม่ปะปนกับวัวของเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ในช่วงเดินเท้ากลับบ้านนี้เองนับว่าเป็นความยากและท้าทายอยู่พอสมควร หลายครั้งที่วัวไม่ยอมเดินตรงทางที่ขยวแะลงเล็มหญ้าหรือย่ำข้าวของชาวบ้านซึ่งคนเลี้ยงต้องคอยระวังดูแลให้ดี

ในส่วนของท่าน อบต. แล้วความยากลำบากอยู่ที่การจูงวัวจำฝูงที่ไม่ค่อยเชื่อฟังเทียวนำตัวอื่น ๆ ออกแะอยู่บ่อย ๆ แต่สิ่งที่ช่วยกระตุ้นเป็นอย่างดีคืออยู่ที่เสียงบ่นคำของผู้เป็นแม่ที่ปรากฏตลอดทางว่าต้องอย่างนั้นสิ อย่างนี้ดีตามประสาหญิงช่างบ่นในสายตาของท่าน อบต. ถึงกระนั้นบ่นไม่บ่นเปล่าเมื่อไม่ได้ตั้งใจ เธอจะใช้ปลายเชือกวัวตัวจำฝูงที่เดินลากไปกับพื้นผาดไปที่หน้าแข้งท่าน อบต. เป็นการกระตุ้นเตือนให้วัวเดินต่อ ส่วนท่าน อบต. เมื่อสะดุ้งด้วยความเจ็บแสบที่หน้า

แข็งแกร่งหิบบลายเชือกเส้นเดียวกันฟาดอย่างเต็มแรงไปที่เจ้าว้าจอมดื้อให้รีบ ๆ เดินกลับบ้านด้วยเช่นกัน ท่าน อบต. เล่าถึงท้ายแบบติดตลกว่า

“ถ้าวันไหนหญ้าที่นาไม่ค่อยมี วัวกินไม่อิ่มแถมลงย่ำข้าวในนาชาวบ้าน วันนั้นคนเลี้ยงก็ต้องถูกต้อนขึ้นไปทั้งตัว ส่วนว้ามันคงดีใจที่เห็นเราโดนเสียบ้าง แต่เราก็ไปเอามันคือตอนจับมันไปวิ่งลานที่แหละ”

ชีวิตในวัยเด็กเกิดขึ้นแบบนี้ซ้ำไปซ้ำมาจนเป็นแบบแผนของเด็กหนุ่มหลายคนในหมู่บ้าน เป็นช่วงชีวิตที่ถูกอบรมเลี้ยงดูสอดแทรกทักษะทางอาชีพพร้อม ๆ กับทักษะทางสังคมได้อย่างแบบยล ทุกครั้งที่จับว้าก็พลันนึกถึงเสียงบ่นจากแม่ดังขึ้นในหูเป็นประจำ พอชีวิตเริ่มเข้าวัยรุ่นก่อนที่จะเสีย อบต.กับเพื่อน ๆ วัยเดียวกันไปรวมตัวกันที่บ้านนายพวงว้าหลาน ที่นี้เขาได้มีเพื่อนผู้ชายวัยเดียวกันหลายคน ชีวิตในช่วงเย็นของเด็กหนุ่มว้าจึงเต็มไปด้วยสีสัน ความสนใจของหลาย ๆ คน ดูเหมือนจะจذبอยู่กับว้าหลายตัวที่เจ้าของพวงดูแลอยู่ ความภาคภูมิใจเล็ก ๆ อยู่กับการได้รับมอบหมายให้ดูแลวัวตัวหนึ่งตัวใดเป็นพิเศษ

เรื่องราวต่าง ๆ ของชีวิตวัยหนุ่มลูกทุ่งเมืองเพชรหากเก็บเนื้อเก็บตัวอยู่บ้านดูไม่ใช่ที่การออกนอกบ้านมาอยู่กับพวงว้าหลานเป็นการฝึกจิตใจอย่างหนึ่งของความเป็นลูกผู้ชายตามความคิดของท่าน อบต.

“ไปอยู่บ้านเขาทำให้เราได้เพื่อน ได้รู้จักเพื่อน คนเพชรเราต้องมีพรรคพวก ขึ้นอยู่กับคนเดียวกันแยกหากเวลาเดือดร้อนก็ไม่รู้จะพึ่งใคร”

สำหรับช่วงชีวิตวัยหนุ่มของท่าน อบต.ที่บ้านของนายพวงนั้น หน้าที่ของเขาคือมาในช่วงเย็นหลังจากช่วยเหลืองานที่บ้านหลังกลับจากโรงเรียน และที่นี่เขาได้รับหน้าที่จับว้าบ้าง อาสาวิ่งซื้อเหล้าซื้อยาสูบเลี้ยงพวกนักเลงว้าหลานรุ่นใหญ่เพื่อนนายพวงที่แวะเวียนกันมาแทบทุกวัน คนพวกนี้ส่วนใหญ่มักเป็นพวกที่เงินและชอบว้าหลาน ท่าน อบต. เล่าว่าหลายครั้งก็มีพระระดับเจ้าอาวาสแวะเวียนมาเช่นกัน เพราะนายพวงว้าหลานจำนวนไม่น้อยก็เป็นพระ ที่สำคัญพระเหล่านี้จะมีเด็กวัดคอยดูแลไว้ให้โดยพระองค์เองจะดูแลเพียงเรื่องการจัดการทั่ว ๆ ไป เวลาเทศกาลงานวัดก็จะมีการจัดว้าหลานเช่นเดียวกับชาวบ้านโดยวัดเป็นผู้จัดในฐานะมหรสพความบันเทิงในขณะเดียวกันก็เป็นผูกสัมพันธ์กับบุคคลที่เป็นเพื่อนฝูงหรือพวกพ้องของพระรูปนั้น ๆ ด้วย

ที่บ้านนายพวงนี่เองเขาได้เจอนายพวงหญิงคนหนึ่งซึ่งเป็นสะใภ้ของหมู่บ้าน เธอเป็นหญิงอิสลามจากต่างอำเภอ การเข้ามาในหมู่บ้านทำให้เกิดพวงว้าหลานขึ้นอีกพวงหนึ่งภายใต้การดูแลของเธอทั้งที่เป็นผู้หญิง เพราะโดยทั่วไปผู้หญิงมักไม่ค่อยเอาใจกับการเล่นว้าหลานแต่นี้เธอสามารถเป็นได้ถึงนายพวง

สำหรับท่าน อบต. แล้วทุกวันหลังจากที่กลับจากโรงเรียนในเมือง ท่าน อบต. ย้ายตัวเองมาอยู่ที่บ้านนายพวงหึงผู้นี้ ด้วยเหตุที่เป็นเด็กขยันขันแข็งหน่วยก้านดี จึงเป็นที่รักใคร่จนหมักเจียดเงินทองเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ท่าน อบต. บ่อยครั้งยามขาดสน

“เจ้ฟ๊า” “เจ้ฟ่า” หรือ “ยายฟ่า” คือชื่อที่เรียกขานกันในหมู่บ้าน เด็ก ๆ หลายคนที่เป็นเด็กยายฟ่าถ้าถึงขั้นรักใคร่เอ็นดูแล้วก็จะดูแลเป็นอย่างดี อาจเพราะเป็นคนใจกว้างและที่สำคัญ “เงินหนา” กว่าใคร ๆ ในละแวกบ้าน ที่บ้านของเจ้ฟ่ากลายเป็นที่รวมตัวของเด็กหนุ่มในหมู่บ้านที่ใหม่หลังจากที่นายพวงหึงก่อนเสียชีวิตไป และส่งผ่านมายังรุ่นหลานแต่ไม่ได้เป็นที่ยอมรับจากตัวท่าน อบต. มากนัก ประเด็นความขัดแย้งระหว่างท่าทีและผลประโยชน์ “บางอย่าง” แอบแฝงอยู่ในการเมืองและธุรกิจของชุมชน แม้ตนเองจะเป็นหญิงและมาจากชุมชนอื่น เธอจึงตั้งพวงหึงใหม่ขึ้นมาแข่งกับพวงเก่า ทั้งนี้ด้วยอาชีพเป็นแม่ค้าเนื้อวัวรายใหญ่จากสมัยที่อยู่ท่าร้างหมู่บ้านของชาวมุสลิมเมืองเพชร การค้าขายวัวในหมู่บ้านดูเหมือนจะผูกขาดอยู่ที่ครอบครัวเธอมากกว่าใคร โดยมีคู่แข่งคืออดีตวัวพวงเดิมของหมู่บ้าน

ด้วยความที่เป็นคนใจถึง ไม่นานนักเจ้ฟ่าก็สามารถรวบรวมชาวบ้านและเด็กเลี้ยงได้จำนวนหนึ่ง และหนึ่งในนั้นก็คือเด็กหนุ่มอย่างท่าน อบต. เจ้ฟ่ามีลูกสาวหนึ่งคน โดยเธอคนนี้มีหน้าที่ดูแลวัวของผู้เป็นแม่ ตัวเธอเองสามารถคุมพวกเด็กหนุ่มในพวงวัวได้เกือบหมดด้วยท่าทีดูเหมือนผู้ชาย อันที่จริงความเกรงใจต่อลูกสาวเจ้ฟ่าหันนั้นท่าน อบต. กล่าวว่าเพราะเกรงใจตัวเจ้มากกว่า สำหรับตัวเขาเองยอมรับว่าสนิทสนมกับเธอผู้นี้เป็นอย่างดี หลายครั้งที่มักถูกเพื่อน ๆ เด็กเลี้ยงวัวด้วยกันแซวว่าอาจจะเป็นที่ลูกเขยเจ้ เพราะได้รับความไว้วางใจให้ดูแลวัวของเจ้ที่มีวัวประมาณ 70 ตัวและกว่า 20 เป็นวัวราคาแพงจากวัวพันธุ์วัวที่วังลานดี ๆ มารวบรวมไว้ที่เหลื่อจะเป็นวัวขุนไว้ขายเนื้อซึ่งเป็นอาชีพรองจากการทำนากว่า 100 ไร่บนที่ดินของสามี

ด้วยความที่สนิทสนมกับเด็กเลี้ยงวัวเยอะและเล่นกับเด็กผู้ชายมาตั้งแต่เด็ก ความคุ้นชินกับเพื่อนผู้ชายทำให้เธอแตกต่างกับเด็กหญิงคนอื่นในหมู่บ้าน กริยาท่าทางดูทโมนกว่าเด็กหญิงทั่วไป อาการแค้นแค้นเป็นท่าทางที่ทุกคนรู้จักกันดีในวัยเด็ก เพราะเธอพร้อมที่จะตะคอกกับเด็กผู้ชายที่มาเล่นในพวงวัวลานของแม่ แต่ด้วยความเกรงใจชัยชนะที่จึงตกเป็นของเธอทุกครั้ง ท่าน อบต. บอกว่าสมัยเด็กเขาเองก็เคยเล่นตะคอกกับลูกสาวเจ้ฟ่า เขาบอกว่าถ้าจะเอาชนะเธอนั้นต้องจัดการตอนที่พ่อแม่เธอไม่อยู่ เพราะถ้าอยู่เราก็ไม่กล้าทำ ผู้หญิงคนนี้มีความเป็นนักเลงสูงเพราะได้มาจากแม่ซึ่งก็เป็นคนที่มีลักษณะของนักเลงเช่นกัน เห็นได้จากสามารถทำให้ผู้ชายเกรงใจและยอมรับความคิดเห็นทุกครั้งและยกย่องให้เป็นนายพวงทั้งที่เป็นผู้หญิง

สถานภาพการเป็นเด็กเลี้ยงวัวและเพื่อนเล่นกับลูกสาวได้สร้างความสนิทสนมเป็นอย่างดีระหว่าง อบต. และเจ้ฟ่า โดยที่เธอเอ็นดูเขาเหมือนลูกหลานด้วยการให้การช่วยเหลือด้านเงิน

ทองยามที่ครอบครัวท่าน อบต. จัดสน อย่างครั้งที่แม่ป่วยหรือหิบบิ้มค่าเล่าเรียนในช่วงเรียนชั้นมัธยมจนกระทั่งระดับปริญญาตรีที่สถาบันราชภัฏฯ เขาเป็นเด็กเลี้ยงวัวในพวงวัวของเจ้าฟ้าห์ที่เรียนสูงกว่าคนอื่น ๆ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเขาคือคนเรียนเก่ง รักเรียนแต่อย่างใด เขาเรียนไปเพราะได้เพื่อน ๆ ที่โรงเรียนประจำจังหวัดในตัวเมืองจึงชักจูงกันเรียนต่อเป็นไปตามช่วงเวลาของวัยที่เขาเองยอมรับว่าไม่ได้ตั้งใจกำหนด เพียงแต่เข้าเรียนได้จึงเรียนไปให้มันจบ ๆ เพราะเสียเงินไปแล้ว แต่ที่สำคัญคงเป็นเพราะความเกรงใจเงินนั้นมีมากกว่าเพราะคอยส่งเสริม

ที่พวงวัวของเจ้าฟ้าห์ได้รับโอกาสในการเลี้ยงวัวและเล่นวัวลาน เขาได้ดูแลวัวตัวเด่น ๆ ของคอกเจ้าฟ้าห์ รวมทั้งยังเป็นผู้ติดตามเจียมไปติดต่อเรื่องราวกับผู้คนมากมายหลายตา การเลี้ยงวัวอย่างเอาใจใส่ย่อมเป็นธรรมดาที่เด็กคืออย่างเขาจะได้รับรางวัล ซึ่งเพียงไม่นานเขาก็สามารถสะสมเงินที่ได้รับเป็นส่วนแบ่งจากรางวัลในการออกหลานแต่ละครั้ง หรือบางครั้งอาจเป็นพัสดุ ผ้านวมก็มีอยู่บ่อยครั้ง ความอยากเป็นเจ้าของวัวลานดี ๆ สักตัวจึงเป็นเรื่องไม่ไกลเกินฝัน เขาได้รับการสนับสนุนจากเจ้าฟ้าห์ พร้อมทั้งให้ยืมเงินในส่วนที่ไม่พอจากที่สะสมไว้ พร้อมทั้งช่วยต่อรองราคาให้ด้วย ส่วนแม่ของท่าน อบต. ดูไม่ค่อยเห็นด้วยนักที่เขายังเด็กและใช้เงินจำนวนมากซื้อวัวลาน แต่ด้วยความที่แม่เองก็เกรงใจเจ้เช่นกัน เขาจึงสามารถเป็นเจ้าของวัวได้ไม่ยาก

นอกเหนือจากการเป็นหนี้บุญคุณเรื่องเงินทองแล้ว อีกสาเหตุหนึ่งที่ท่าน อบต. นั้นเกรงใจเจ้คือการวิ่งเต้นช่วยเหลือเมื่อคราวที่เขาถูกกล่าวหาเป็นคนขโมยสร้อยคอทองคำจากบ้านเพื่อนในตลาด โดยท่าน อบต. เล่าว่าเหตุการณ์ครั้งนั้นเกิดขึ้นขณะเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ช่วงใกล้จบการศึกษา เขาและเพื่อน ๆ อีก 8 คนนัดแนะไปเลี้ยงกันที่บ้านเพื่อนคนหนึ่งรวมเป็น 9 คนเวลาเดียวกันนั้นเองเจ้ต้องการใช้งานเขาจึงให้ลูกน้องไปตาม ท่าน อบต. จึงตัดสินใจขอตัวกลับก่อนไม่อยู่สังสรรค์กันเพื่อนให้จบ เมื่อเขาแยกตัวออกมาแล้วนั้นปรากฏว่าพ่อแม่เจ้าของบ้านกลับมาถึงพบว่าสร้อยคอที่เก็บไว้หายไป ถามเพื่อน ๆ ที่เหลือก็ไม่มีใครทราบได้ว่าหายไปไหน และต่างบอกว่าไม่ได้เป็นคนเอาไป แต่เมื่อเจ้าของบ้านทั้งสองผิวเมียไม่เชื่อจึงถามเอาความจนได้เล่าว่าน่าจะเป็นท่าน อบต. ที่เป็นคนเอาไปเพราะเหตุใดจึงเรียนหุนหันกลับก่อนทั้ง ๆ ที่งานเลี้ยงเพิ่งเริ่ม

ท้ายที่สุดแล้วเขาถูกพ่อแม่เพื่อนแจ้งความเอาเรื่องว่าเป็นผู้ต้องสงสัยเป็นคนนำสร้อยไป เขาได้รับการช่วยเหลือจากเจ้ในการเป็นพยานว่าตนเองเป็นเรียกเขาในฐานะที่เป็นเหมือนหลานให้กลับมาช่วยจับวัวตัวใหม่ที่เพิ่งซื้อเพราะมันทโมนจนแรงเด็ก ๆ สองคนที่บ้านนั้นเอาไม่อยู่ เขาจึงต้องรีบกลับมาช่วยจับเพราะเกรงว่ามันหลุดหายไปในทุ่งเสียก่อนแล้วจะตามหากันยาก แต่กระนั้นครอบครัวผู้เสียหายกลับไม่เชื่อว่าท่าน อบต. ไม่ได้เป็นคนเอาไปเพราะเป็นคนเดียวที่กลับก่อนพร้อม ๆ กลับทราบว่าสร้อยได้หายไปและเด็กที่เหลืออยู่ตรวจค้นก็ไม่พบสร้อยแต่อย่างใด

ท่าน อบต.เองก็ยืนยันว่าตนเองไม่ได้เป็นคนเอาไป ในขณะที่ทางตำรวจก็ทำการไต่ถามโดยให้ทางท่าน อบต.ยอมเสียเงินให้เขาไปจำนวนหนึ่งหมื่นบาทเรื่องจะได้ยุติ ดูเหมือนว่าทางแม่ของท่าน อบต. จะยอมเสียให้เพราะไม่อยากให้เป็นเรื่องยืดเยื้อ และตัดสินใจยืมเงินเจ้าฟัท ในขณะที่เจ้าฟัทปฏิเสธไม่ให้พร้อมกลับออกหน้าจัดการเอง เจ้าฟัทกล่าวว่าเด็กของเธอไม่ได้นิสัยเช่นนั้น และเด็กเองก็ปฏิเสธเสียงแข็งว่า ไม่ได้เป็นคนเอาไป ต่อให้ทบทวนอย่างไรก็ไม่รู้จะบอกอย่างไรเพราะไม่ได้เอาไป เจ้าฟัทจึงยืนยันไม่ยอมให้ท่าน อบต. จ่ายเงินเพราะกับการยอมรับว่าเป็นนำสร้อยไปจริง ๆ เหตุการณ์ครั้งนั้นท่าน อบต. เล่าว่าเขาอายุ 18 ปีแล้วยังโดนแม่ตีเพราะเรื่องนี้จนรู้สึกอับอายชวนบ้านเป็นอย่างมาก เพื่อนบ้านหลายชุมชนนิทาถึงการกระทำของเขา เพราะทุกที่ที่ได้ยินเสียงคนทะเลาะมาจากบ้านของเขาก็เคาได้ว่าเขาถูกแม่ตีอีกรอบ เรียกได้ว่าโดนไม่รู้กี่รอบต่ออีกรอบ

ทุกครั้งที่ถูกตี แม่จะเป็นคนบอกให้เขาเป็นไปหาไม้เรียวมา ซึ่งเป็นแบบนี้มาตั้งแต่เด็ก เขาคิดว่ามั่นคงเป็นการฝึกให้เด็กยอมรับและสำนึกในความผิดที่ตนเองได้ก่อขึ้น แต่มาครั้งนี้แม่ตีเขาบ่อยเกินไปจนพ่อเฒ่าที่อยู่บ้านใกล้เคียงกันออกอุบายเข้าทำนองศรีธนญชัย อย่างตอนที่ไปหาไม้เรียวมาให้ แม่ตีนั้น ให้เขาทำหน้าเฉยแล้วเดินไปแบก “พะอง” สำหรับขึ้นต้นตาลมาแล้วยื่นให้แม่ ซึ่งพ่อเฒ่าบอกว่าถ้าแม่เอ็งไหวก็ยอมให้เขาตีไป ยังไงก็ไม่เจ็บเพราะไม่มีขนาดยาวเกินกำลังมือ การกระทำที่ล้อเล่นครั้งนั้นทำให้บรรยากาศความตึงเครียดทุเลาลงไปบ้างเพราะต่างคนก็ยิ้มหัวเราะไปพร้อม ๆ กับเพื่อนบ้าน เพราะถึงอย่างไรก็ตามเมื่อส่งให้ไปหาไม้เรียวมาผู้ที่สังกัดต้องนำไม้ นั้นมาตี จึงจะถือว่ามิสัจจะ ดังนั้นท่าทางขบถของแม่ท่าน อบต. ในวันนั้นเป็นที่ขบขันของเพื่อนบ้านทั่วไป

ท้ายที่สุดแล้วกรณีความครั้งนั้นเป็นการถอนแค้นไปความไปเพราะเป็นไปได้ว่าทางครอบครัวอาจจะหาสร้อยพบแต่กลัวเสียหน้าจึงปล่อยให้เรื่องเงียบไป ทั้งนี้เขาก็นึกขอบคุณเจ้าฟัทที่ช่วยเหลือได้แย่งเงินเขาและแม่ไม่ต้องเสียเงินให้กับคู่กรณี แต่ถึงกระนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเขากับเพื่อนคนนั้นก็ไม่มีวันเหมือนเดิมไปได้ดังที่คำพูดที่ท่าน อบต. กล่าวว่า

“ข้าจะไม่ลืมคนที่ทำข้า และคนที่ช่วยข้า”

อย่างไรก็ตามตัวเขาเองยอมรับว่าทั้งช่วงชีวิตที่ผ่านมาเขาเป็นหนี้บุญคุณผู้หญิงสองคน คนแรกคือแม่บังเกิดเกล้า คนที่สองคือเจ้าฟัท โดยที่เธอทั้งสองคือผู้อยู่เบื้องหลังการสร้างประสบการณ์ชีวิต เต็มเต็มทักษะทางสังคมให้เขาเรียนรู้ที่จะเอาชีวิตรอดในโลกแห่งการแข่งขันและเอาตัวเอาเปรียบ แม้เพียงเพื่อนบ้านร่วมชุมชนเองก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นพวกเราเสมอไปในขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะแปรปรวนไปตลอดเวลา หากมีคนถือหางที่เหนือกว่า

ลานวั้ว พื้นที่แห่งสถานภาพขึ้น ๆ ลง ๆ

จากอดีตที่เป็นเด็กจับวั้วให้เจ้าฟ้าฯ เมื่อเข้าสู่วัยหนุ่มประกอบกับบุคลิกความเป็นผู้นำอยู่ในตัวและวุฒิการศึกษาในระดับที่อ่านออกเขียนได้ดี สิ่งที่ต้องทำคือการลงเล่นการเมืองในระดับท้องถิ่นภายใต้การสนับสนุนของหญิงผู้มีพระคุณ หากแต่ความรู้สึกที่ขัดแย้งอยู่ในใจถึงบทบาทหน้าที่ต้องเผชิญหากได้รับการเลือกตั้งจริง ๆ ตัวเขาเองรู้สึกว่ายังเด็กเกินไปที่ไปยุ่งเรื่องพวกนี้ การเมืองเป็นเรื่องของ “คนใหญ่” เมื่อเทียบกับเขาแล้วดูเหมือนไม่มีอะไรจะไปต่อสู่ได้เลย แม้จะมีความรู้ในระดับปริญญาตรีอย่างที่หลายคนเข้าใจ

ช่วงเดือนธันวาคมปลายปี 2547 นับเป็นการเปิดตัวชายหนุ่มว่าที่ผู้แทนของชุมชนคนใหม่ภายใต้บรรยากาศการจัดลานวั้วด้วยตนเองเป็นครั้งแรก พื้นที่ลานถูกจัดขึ้นบริเวณท้องนาท้ายหมู่บ้านซึ่งเป็นของหญิงผู้มีพระคุณและยังเป็นลานเดียวกับของเจ้าหล่อนซึ่งจะจัดต่อในคืนถัดไป

วั้วพวกดี ๆ เด่น ๆ มีชื่อจากทั่วเมืองเพชรถูกเชิญมาภายใต้เครือข่ายวั้วของผู้มีพระคุณ จนกลายที่เลื่องลือถึงความ “แน่ว” ที่อาจหาญจัดลานวั้วด้วยวัยเพียง 26 ปีในตอนนั้น หลายครั้งที่ถูกเพื่อนบ้านสบประมาทในทำนอง “กระดุกคนละเบอร์” หรือ “เด็กเมื่อวานซืน” ที่เพิ่งจับวั้วเป็นแค่วันเดียวแต่ก็ถือว่าเก่งเหลือหลาย แต่...นี่ถึงขั้นจัดวั้วลานเองเลย ความล้มเหลวจึงกลายเป็นสิ่งที่เพื่อนบ้านบางคนเฝ้ารอชื่นชมเพิ่มอรรถรสให้กับชีวิต

ท่าน อบต. เล่าถึงบรรยากาศแห่งความทรงจำนั้นว่า ถ้าจะให้เล่าอาจไม่เห็นภาพน่าใช้คำว่า “สารภาพ” จะดีกว่า การจัดวั้วลานครั้งเรียกว่าแทบจะไม่มีอำนาจตัดสินใจใด ๆ เลย ส่วนหนึ่งคนเป็นเพราะยังใหม่สำหรับการจัดการ เพราะที่ผ่านมาเป็นเพียงคนเล่น ความรับผิดชอบด้านอื่น ๆ จึงเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ที่มักมีลักษณะ “ไม่ใช่เรื่องของเด็ก” แต่ก็เชื่อว่าทุกอย่างจะผ่านไปด้วยดีหากเขาทำตามที่คุณใหญ่วางแผนไว้ให้

ในขณะที่วันหนึ่งมันกลายเป็นสิ่งที่ถูกโยนมาใส่มือเด็กหนุ่มอย่างเขาแบบไม่ทันรู้เนื้อรู้ตัว ตัวเขาเองยอมรับว่าถึงจะได้รับการสนับสนุนจากเจ้ แต่นั่นไม่ได้หมายถึงทุกอย่าง หลายอย่างเขาต้องชวนขวยหาตัวเอง

“ไปเอาของเขอย่างเดียวไม่ใช่ที่”

เริ่มต้นที่เข้าหาเพื่อนฝูงบางคนที่ได้ดิบได้ดีจากการเรียน เขาต้องขอบคุณโรงเรียนประจำจังหวัดที่เปิดโอกาสให้เขาได้พบปะมิตรสหายบางคนในฐานะทางเศรษฐกิจจัดอยู่ในระดับดี คนกลุ่มนี้กลายเป็นแหล่งทุนรอนในฐานะสหายเก่า เมื่อมีการร้องขอ เพื่อนหลาย ๆ คนก็ไม่ได้ขัดทั้งยังสนับสนุนเงินคนละเล็กคนละน้อยตามกำลัง อบต.รู้ว่าเพื่อนคนไหนค่อนข้างมีฐานะ คนไหนลำบากหน่อย เขาก็ขอแค่พอควรไม่ถึงขั้นเดือดร้อน

ดูเหมือนข้อดีของความเกรงอกเกรงใจที่แฝงด้วย “หน้าตา” หลายคนจึงไม่ปฏิเสธที่จะช่วยเหลือ แต่จะมากน้อยก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมแต่ละคน ทั้งนี้คงเป็นเพราะต้องหนีให้พ้นคำครหาว่า “ใจจิต” กับเพื่อนกับฝูง ท่าน อบต.เล่าว่าเงินที่ได้ส่วนใหญ่จะอยู่ที่ 200 บาทต่อคนเท่ากับราคาพัดลม แจกวัวลานหนึ่งตัว ส่วนที่มิงงานทำคินน้อยก็ประมาณ 500 บาท ถ้าพวกที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่น บางรายก็เกือบพันบาท ทั้งนี้จะลืมไม่ได้คือต้องประกาศชื่อเขาเป็นผู้สนับสนุนในกินวันลาน แต่ถึงอย่างไรก็ตามการขอแรงสนับสนุนเงินจากเพื่อน ๆ นั้นได้รับความร่วมมืออย่างดีครั้งแรก ๆ เท่านั้น จะด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจหรืออาจเป็นความเบื่อหน่ายที่มาขอทุกปีในขณะที่ตนเองไม่ได้ต้องการประชาสัมพันธ์ตัวเองในลานวัวเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจหรือสังคมแต่อย่างใด

เมื่อได้เงินจำนวนหนึ่งบวกรวมกับเงินที่ตนเองเก็บเป็นทุนรอนไว้ดูเหมือนจะไม่เพียงพอ “สมบัติเก่า” กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเขาอย่างสร้อยคอก็ต้องไปอยู่ในโรงจำนำบ้าง หากจำเป็นจริง ๆ แต่สิ่งที่ทำได้คือหยิบยืมจากผู้เป็นแม่ซึ่งหลายครั้งก็มีอาการบ่นหน่ายแต่ท้ายที่สุดก็ไม่ได้ปฏิเสธ เหตุการณ์ทำนองเกิดขึ้นท่ามกลางความรู้ที่แปลแยกอยู่ในใจกับสองด้านของ สถานภาพที่ขัดแย้งกัน เขาเองจัดว่ามีหน้ามีตาในหมู่เพื่อนบ้าน และเด็กในพวงวัวลาน ในขณะที่ สายตาเพื่อน ๆ เด็กในตลาดสมัยเรียนบางคนที่ไม่ได้อยู่ในวิถีชีวิตแบบชาวบ้านนั้นเขาก็ไม่ต่างอะไร ก็การเป็นผู้ขอ ต้องการความช่วยเหลืออยู่เสมอไป เขารู้สึกได้ว่าตำแหน่งทางการเมืองที่เรียกกันว่า “อบต.” นั้นไม่เห็นจะมีค่าในสายตาของลูกคนในตลาดแต่อย่างใด มีหน้าซ้ำยังดูเป็นเรื่องตลกเขย การได้ไปทำงานที่กรุงเทพ ฯ หรือหัวหิน ชะอำ นั้นจะโก้เสียมากกว่า

หลายครั้งที่รู้สึกเบื่อหลายกับการเตรียมการยุ่งยากในการหาทุนรอน การขอมออ่อนให้กับ “คนบางคน” เป็นเรื่องที่รู้สึกลำบากมาก ถึงกระนั้นเขาก็เลือกหยุดไม่ได้ คำถามมากมายเกิดขึ้นในใจว่าเขาเลือกเส้นทางนี้ถูกต้องหรือไม่ มีหน้าซ้ำยังต้องเบียดเบียนเงินของครอบครัว แต่เขาก็ไม่มีทางเลือกหากจะไม่จัดการละเล่นวัวลานเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนฝูง เขาบอกว่าอันที่จริงแล้วแค่เพียงคิดจะจัดก็เป็นที่น่ารำลือไปหลายคุ่มบ้านแล้ว แต่ถ้าจัดแล้วใหญ่โต มีวัวเด่น ๆ ดังมาร่วมลานมากมาย บรรยายากสถานวัวสนุกสนานก็หมายความว่าชื่อเสียงยังมีมากขึ้น

ท่าน อบต. ขอมรับว่าสำหรับเขาแล้วการจัดวัวลานไม่ใช่เรื่องสนุกกับคนจัด แต่เป็นเรื่องสนุกของคนอื่นที่ทั้งที่อยากเห็นเราสามารถจัดได้และที่อยากเห็นเราล้มเหลวเสียหน้าในการจัด ดังนั้นเขาเริ่มคิดได้เองว่าอันที่จริงแล้ว นักเลงวัวลานจำนวนไม่น้อยที่อยากเป็นเพียงคนเล่นมากกว่าคนจัดหากไม่มีเหตุผลอื่นซ้อนอยู่ เพราะเรื่องมิให้ต้องรับผิดชอบมากมาย คนเล่นเพียงแต่นำวัวมาตามคำเชิญก็เท่านั้น ส่วนคนจัดต้องไปจนกระทั่งจะเชิญใครมาลานดี และยิ่งปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องยิ่งทำให้ขั้นตอนการจัดนั้นยุ่งยากไปกว่าเดิม แต่สำหรับเขาแล้วยังนับโชคที่เจ้าฟ้าฯ มีเส้นสายทำให้การเดินไม่ยุ่งยากเมื่อเทียบกับคนอื่น

เขาเองรู้สึกเหมือนถูกบังคับที่ต้องจัดวัลลาน โดยเฉพาะแรงกดดันจากเจ้าหน้าที่ที่ต้องการส่งเสริมเขาให้เป็นสมาชิกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ถ้าจะว่าไปเขาเองก็อยากเป็นแต่อาจไม่มากเท่าคนรอบข้างที่ถือหางอยู่ เพราะฐานคะแนนเสียงเกิดจากการสนับสนุนจากคนในพวงวัลลานและคนที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงน่าจะเป็นคนที่รายล้อมรอบ ๆ ตัวเจ้าหน้าที่

อย่างไรก็ตามการจัดวัลลานครั้งแรกนับว่าเป็นความสำเร็จอย่างดียิ่ง ตัวเขาเป็นที่กล่าวขวัญถึงพร้อม ๆ กับการรับคะแนนเสียงสนับสนุนท่วมท้นจากเพื่อนบ้านเพียงพอกับตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เขาและคนรอบข้างคาดหวัง ความสำเร็จกลายเป็นเรื่องนับหน้าถือตาในช่วงแรก ผลงานที่ชัดเจนคือการส่งเสริมระบบประปาหมู่บ้านได้อย่างเป็นรูปธรรม และที่สำคัญคือการสร้างถนนคอนกรีตในซอยได้สำเร็จ ผลงานในฐานะตัวแทนหมู่บ้านนับว่าเป็นผลสำเร็จอย่างยิ่งสำหรับการเลือกเขาเข้าสู่สภาตำบล ในขณะที่การจัดวัลลานยังดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดทุน ไม่เสียหน้า

ท่าน อบต. เล่าว่าช่วงแรก ๆ มือกำลังขึ้น จับอะไรก็ดีไปหมด งบประมาณจาก อบต. ก็สามารถดึงมาสู่หมู่บ้านได้ ระบบบริหารจัดการค่อนข้างราบรื่น หากแต่มาช่วงหลังที่ใกล้หมดวาระตนเองเริ่มมีคู่แข่งทางการเมือง จึงถูกกล่าวหาว่าใช้เงินจำนวนหนึ่งมาจัดการละเล่นวัลลานทั้ง ๆ ที่ควรมาใช้เรื่องสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน ประกอบกับช่วงสองปีหลังเขาไม่ค่อยมีผลงานเพื่อเทียบกับช่วงปีแรก การถูกโจมตีมีส่วนสำคัญกับฐานคะแนนเสียงของเขา สิ่งที่กระทบอย่างชัดเจนปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนกับการบรรยายกาการจัดวัลลานเขา

หากจะใช้คำว่า “กร่อย” จะเป็นคำพูดบรรยายภาพการเล่นวัลลานช่วงปลายปี 2549 ของเขาค่อนข้างชัดเจน วัลลว ๆ จำนวนไม่น้อยไปมาร่วมลานของเขาด้วยข้ออ้างที่เขาที่ไม่อาจเชื่อใจได้ว่าเป็นความจริง อย่างจัดงาน วัลลวไม่พร้อม ในขณะที่อาจไปปรากฏตัวอยู่ตามลานอื่น ๆ เหตุการณ์แบบนี้เขาเชื่อว่าเป็นเพราะนักเลงวัลลวบางคน “แปรพรรค” ไปกับคนอื่นนั้นต้องการถ่ายโอนเสียงสนับสนุนทางการเมืองไปถือหางผู้สมัครหน้าใหม่ สิ่งที่เขาสามารถทำได้คือการ “หักหน้า” เจ้าภาพให้มากที่สุดเพราะนั่นหมายถึงสถานภาพที่สั่นคลอนกับตำแหน่งทางการเมืองที่ครอบครองอยู่ การถูกปฏิเสธแบบกลาย ๆ ด้วยการอ้างไม่ส่งวัลลววังลานนั้นเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความขัดแย้งทางความคิดที่กำลังเกิดขึ้นในเส้นสายแห่งความสัมพันธ์ระหว่างเขาและนักเลงวัลลวคนอื่น ๆ

การเล่นวัลลวนั้นขาดสมาชิกลานวัล “ใจโต” ไปหลายคนทำให้บรรยากาศไม่ค่อยคึกคัก วัลลวที่ส่งมาร่วมกลายเป็นประเภทตัวประกอบไม่สมศักดิ์ศรีกับคู่แข่งที่เชิญมา เสียงโห่ร้องมีน้อยกว่าปกติที่เคยเป็น แม้จะมีเสียงโหมกเจ้าประจำจะพยายามส่งเสียงร้องเพลงพูดชวนนักเลงหรือแม่ค้าขอบลานเพื่อสร้างบรรยากาศให้ดีขึ้น แต่ดูเหมือนก็ไม่ได้ช่วยได้มากนักเพราะหัวใจหลักนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าวัลลวต้องจริงจังลานถึงจะสนุก

ความเสียหายที่สิ่งที่ผู้คนทั่วไปอยากเห็น นักเลงวัวคนหนึ่งในการเล่นวัวอยู่เจ้าฟ้าและ อบต. กล่าวอย่างน่าสนใจว่า อันที่จริงแล้วนิสัยคนเรานั้นต้องการให้คนคนหนึ่งเป็นที่ยอมรับ มีชื่อเสียง หน้าตา หากแต่วันหนึ่งเราก็อยากเห็นเขาผู้นั้นตกต่ำบ้างเป็นเรื่องธรรมดา ไม่มีใครอยากให้ใครเป็นหนึ่งอย่างแท้จริงตลอดไป ดังนั้นทั้งความสำเร็จ และความล้มเหลว จึงเป็น “สุนทรียภาพ” อย่างหนึ่งที่นักเลงวัวลานทั่วไปต้องการเห็นคนอื่น ๆ ประสบ แต่ถ้าเป็นตัวเองนั้นจะพยายามหนีให้พ้นความล้มเหลวให้ไกลที่สุด

สำหรับท่าน อบต. นับว่าโชคดีกว่าใคร ๆ ที่มีผู้สนับสนุนคืออย่างเจ้าฟ้า สิ่งที่เกิดขึ้นได้ แม้ว่าลานวัวคันแรกของท่าน อบต. จะขาดความสนุกสนานไป แต่คืนถัดมาซึ่งเป็นของเจ้าฟ้าห้านั้น เธอเตรียมการกลับมาทวงความยิ่งใหญ่คืน ทั้งนี้ด้วยความที่มีฐานะดีการเอ่ยปากขอความช่วยเหลือ พวกพ้องเพื่อกำ “แก้หน้า” ให้นักการเมืองที่ตนเอง “ถือหาง” ได้กลับมามีชัยชนะอีกครั้ง ลานวัวของเธอจึงคร่ำไถ่ไปด้วยวัวดี ๆ จากพื้นที่ต่างจังหวัดอย่างราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ การจัดบรรยากาศ มีการปรับปรุงเล็กน้อยเพื่อรับมือกับคำครหาว่าไม่แท้จริง ในรูปแบบกึ่งโชว์วัวกึ่งแข่งวัว เครื่องดนตรี แสง เสียงถูกตั้งควมมาเพิ่มสีสันให้ลานวัวของเธอแบบเฉพาะกิจ

สำหรับตัวเองแล้วเจ้าฟ้าก็ยอมรับว่าทั้งเธอและท่าน อบต. กำลังแข่งขันอยู่กับสิ่งที่มองไม่เห็น มันเป็นเรื่องของศักดิ์ศรีซึ่งหน้าตาเป็นอย่างไรทั้งเธอและเขาก็ไม่อาจบอกได้ แต่สามารถสัมผัสได้ และดูเหมือนจะได้อยู่เรื่อย ๆ โดยเฉพาะยามที่ไอ้โง่จุด ไอ้ดินระเบิด หรือไอ้อัลเบอร์โต้ สามารถทำผลงานบนผืนลานได้ดี มันเป็นการต่อสู้แข่งขันกับความรู้สึกของตนเองที่ต้องชนะคนอื่น ซึ่งเราเองจะรู้ว่าคนอื่นนั้นก็ต้องการเอาชนะเราเช่นกัน

ดูเหมือนว่าการเล่นวัวลานของทั้งคู่คงไม่ใช่เรื่องความสนุกสนานตามที่ท่าน อบต. อ้างมาก่อนหน้านี้ หากแต่ความจริงนั้นการเล่นได้ผูกโยงการกับผู้คนที่อีกจำนวนมาก ความขัดแย้งเชิงผลประโยชน์มีส่วนสำคัญที่เข้ามาปรับเปลี่ยนสถานภาพของเขาให้สูงขึ้นหรือต่ำลงด้วยการการใช้พื้นที่ลานวัวเป็นตัวสื่อความหมาย ดังนั้นการจัดลานวัวจึงเป็นการตรวจสอบสถานภาพการยอมรับจากผู้คนในชุมชนว่าตัวเขายังเป็นที่หนึ่งอยู่หรือไม่

การเมืองท้องถิ่น โอกาสและความหวังหลังลานวัว

สิ่งที่ต้องยอมรับแบบไม่มีข้อโต้แย้ง การ “จำใจ” จัดวัวลานอันเกิดมาจากแรงกดดันจากหญิงผู้มีพระคุณอย่างเจ้าฟ้า ชื่อที่ชาวบ้านรู้จักเรียกขานกันดี หญิงผู้นี้ต้องการให้ท่าน อบต. ลงสมัครเข้าแข่งขันเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล แต่โดยส่วนตัวเขาเห็นว่า อยากลองดูเช่นกัน แต่อาจจะไม่ถึงขั้นที่ต้องลงทุนมากมายถึงจัดวัวลานเพื่อสร้างหน้าตาให้เป็นที่ยอมรับ แต่

เมื่อเราเติบโตมาได้ก็เพราะความอุปถัมภ์จากผู้มีพระคุณ บางครั้งจึงไม่อยากขัดเพราะเชื่อว่าคงเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเขาและครอบครัวตนด้วย

ช่วงเวลาไล่เลี่ยกับลานวู้ที่จะจัดขึ้นดูเหมือนเหมาะเจาะกับระยะเวลาหาเสียงตั้งสมาชิก อบต. ทุกอย่างถูกเตรียมขึ้นด้วยความร่วมมือของคนในครอบครัว หากแต่สิ่งที่หวังคือคะแนนเสียงจากเพื่อนบ้านที่มากพอกับตำแหน่งสมาชิก ท่าน อบต. ตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งแข่งขันกับเพื่อนบ้านอีก 4 คน โดยตนเองมีอายุน้อยสุด แต่เต็มไปด้วย “ความสด” มากกว่าคนอื่น ๆ ตามที่ลูกพวงของเขาเข้าเหย่

ลานวู้ของเขาจึงเป็นเหมือนเวทีหาเสียงสนับสนุนจากบรรดานักเลงวู้ แม้ในความเป็นจริงแล้วนักเลงวู้ที่เชิญมาจะไม่ใช่คนในหมู่บ้านก็ตาม แต่สำหรับท่าน อบต.กล่าวว่ามันเป็นการบอกในผู้อื่นว่าเขากำลังลงสู่สนามการเมือง อย่างน้อย ๆ ก็ได้เสียงสนับสนุนจากคนอื่นในแง่ของการเป็นคนมีเพื่อนฝูงพึ่งพาได้ การไม่คบหาสมาคมกับใครไม่ใช่คุณสมบัติของผู้ชายที่น่าชื่นชมในหมู่บ้านเพราะนั่นหมายความว่าเป็นคนไม่มีความรู้ตลอดจนขาดการยอมรับจากผู้อื่น คุณลุงเพื่อนบ้านท่านหนึ่ง กล่าวว่า แม้เพียงเป็นคนที่ไม่รู้ตลกขบขันแตกต่างหากจึงจะเป็นที่ยอมรับ การเดินทางบ่อยเป็นเรื่องสำคัญเพราะเขาผู้นั้นจะเป็นคนรอบรู้ มีทักษะการดำรงชีวิต พบปะผู้คนมากหน้าหลายตา การรู้จักทำที การวางตัวตลอดจนการเอาตัวรอดจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชนถือเป็นประสบการณ์อันมีค่าที่ผู้ชายทุกคนควรมี

สามีเจ้าฟ้าเล่าว่าการจัดวัลลานั้นถ้าจะให้บอกว่ามันเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนอย่างไรพวกเขา สิ่งที่ได้เห็นได้อย่างชัดเจนเช่นที่ท่าน อบต.กำลังทำอยู่คือนักการเมืองท้องถิ่น วัลลานั้นเป็นส่วนที่เข้ามาเสริมศักยภาพที่มีติดตัวมา และหลายคนอาจสงสัยว่าการจัดวัลลานั้นทั้ง ๆ เชิญนักเลงวู้จากต่างหมู่บ้านซึ่งไม่ได้เป็นฐานคะแนนเสียงของ อบต. แต่อย่างไรก็ตามนั่นทำไมจึงมีผลต่อการได้รับคะแนนจากคนในหมู่บ้าน การมีเพื่อนฝูงต่างถิ่นมากมายเป็นเครื่องประกันศักยภาพของคนคนหนึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีเครือข่ายผู้คนที่ยึดโยงได้ การบริหารจัดการความสัมพันธ์คนจำนวนมากนั้นเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งเหล่านี้เป็นความหวังของลูกผู้ชายหลาย ๆ คนที่หวังเข้าสู่เส้นทางการเมือง จนดูเหมือนมรดกทางวัฒนธรรมนี้มีส่วนช่วยอย่างมาก

นักเลงวู้คนหนึ่งเฝ้าฟังของเจ้าฟ้าบอกว่าความเป็น “คนแน่น” “กล้าได้กล้าเสีย” การเผชิญภาวะ “เสี่ยง” นั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่นักเลงวู้จริง ๆ มักสนุกสนานกับการสถานการณ์เหล่านั้น เพราะนั่นหมายความว่าหากแม้เขาสามารถผ่านไปได้ด้วยดีเขาจะเป็นที่ยอมรับจากบุคคลรอบข้าง การเล่นวัลลานั้นมีความพิเศษอยู่อย่างหนึ่งคือรูปแบบการละเล่นที่เสี่ยงต่อการเกิดความขัดแย้ง ด้วยรูปแบบที่มีการวางเงินเดิมพันและที่มากกว่านั้นคือศักดิ์ศรี การเจรจาโต้เถียงเพื่อยุติความขัดแย้งระหว่างนักเลงต่าง ๆ นั้นเป็นแบบทดสอบอย่างดีสำหรับเจ้าภาพ คนที่มีบารมีพอนั้นจะสามารถ

จัดการได้โดยง่าย ส่วนคนที่ขาดทักษะประนีประนอมเข้านั้นจะไม่สามารถจัดการได้และยังถ้าเกิดความรุนแรงถึงขั้นทะเลาะวิวาท ตัวผู้จัดเองก็อาจเป็นที่กล่าวถึงทั่วไปว่าด้อยซึ่งบารมีขาดคนนับถือ พูดยาเสียงไม่หนักหรือดังพอที่จะให้ใครเชื่อฟังได้

ในขณะที่การเตรียมจัดวัลานดำเนินอยู่นั้น สิ่งที่เกิดควบคู่ไปด้วยคือแผนการลงชิงตำแหน่งการเมือง แม้มันจะไม่ชัดเจนในสายตาชาวบ้านว่าเจ้าฟ้างำลังใช้พื้นที่ลานวัลในการแสวงหาตำแหน่งอำนาจทางการเมืองให้เด็กในพวกคนสนิท ซึ่งสำหรับชาวบ้านแล้วมันอาจเป็นเพียงผลพลอยได้มากกว่าความต้องการโดยตรงไปตรงมา คนที่รู้ดีก็มีแต่เพียงตัวเจ้าฟ้างและท่านอบต.เท่านั้น ทั้งนี้ไม่ว่าการเล่นวัลานและการจัดวัลานผลจะออกมาเป็นเช่นไร แต่สิ่งที่ได้อย่างแน่นอนคือชื่อเสียง ไม่ว่าจะมาจากชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ หากแต่ต้องเลือกด้านใดด้านหนึ่งก็ต้องจัดอยู่ในระดับที่เรียกได้ว่า “ชนะดัง” หรือ “แพ้ดัง” ถึงจะคุ้มค่ากับสิ่งที่ลงทุนไป

ย้อนกลับมาที่ท่าน อบต. ที่ตอนนี้กำลังใช้พื้นที่ลานวัลเป็นเวทีแสดงสถานภาพและศักดิ์ศรีไปตามครรลองเกมส์ที่มันควรจะเป็น หากแม้เขาจัดการเล่นวัลานได้เป็นราบรื่นปราศจากความขัดแย้ง อันเป็นความหวังที่ลูกผู้ชายทุกคนที่จัดวัลานต้องการ เพราะนั่นหมายถึงโอกาสทางสังคมที่ได้รับ เช่นเดียวกับที่ท่าน อบต.กล่าวว่าตัวเองนั้นหวังเพียงให้ชาวบ้านได้เห็นถึงความสามารถของเขา เขาไม่ใช่เด็กหนุ่มที่หัว ๆ ไปที่เอาแต่เที่ยวไปวัน ๆ เขาเองเป็นคนมีพวกพ้องเพื่อนฝูงต่างหมู่บ้านมากมายและที่สำคัญเขาสามารถนำเพื่อนฝูงเหล่านั้นซึ่งไม่มีความรู้จักกันและกันเป็นการส่วนตัว มาเล่นวัลานร่วมกันได้โดยปราศจากความขัดแย้งเพราะบารมีของเขา นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างเครือข่ายผู้คนจากภายนอกชุมชน และการที่ลานวัลของเขาจัดในพื้นที่ภายในชุมชนย่อมแน่นอนว่าไม่ว่าเหตุการณ์ใด ๆ จะเกิดขึ้น ทุกเรื่องราวจะอยู่ภายใต้การจับตาของเพื่อนบ้านทุกคน

หลังจากลานวัลจบลงท่าน อบต. ได้รับคะแนนเสียงจากเพื่อนบ้านอย่างท่วมท้น ตำแหน่งการเมืองท้องถิ่นกลายเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของลูกผู้ชายคนหนึ่ง เขาต้องขอบคุณผู้สนับสนุนมากมายที่อยู่เบื้องหลัง โดยที่ขาดไม่ได้คือวัลทุกตัวที่ลงวิ่งแข่งเพื่อเสริมส่งสถานภาพให้กับเขาจนเป็นที่ยอมรับ แต่ก็เหมือนเป็นกฎบังคับไปในตัวแล้วว่า นับแต่นี้เป็นต้นไปเขาต้องจัดวัลานทุกปีเพื่อตอกย้ำสถานภาพของตนอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังการจัดวัลานจบลงนั้น คือการได้รับการยอมรับในศักยภาพของเขาจากเพื่อนบ้าน ซึ่งมีส่วนสำคัญกับคะแนนเสียงที่เขาจะได้รับเมื่อวันเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารตำบลครั้งใหม่มาถึง เขาหวังแต่เพียงว่าเขาจะสามารถจัดวัลานได้เรื่อย ๆ เพราะนั่นหมายถึงอนาคตทางการเมืองที่มั่นคง

จาก “พวง” สู่ “ทีมงาน” : การเปลี่ยนแปลงการรวมกลุ่มเด็กหนุ่มในหมู่บ้าน

นับตั้งแต่ปลายปี 2545 เป็นต้นมาการรวมกลุ่มเล่นวูลานของผู้ชายในหลายหมู่บ้านเริ่มเปลี่ยนแปลง สิ่งที่เห็นเป็นอันดับแรกคือการเปลี่ยนการเรียกชื่อ “พวง” มาเป็น “ทีมงาน” หมู่บ้านของท่าน อบต.เป็นหนึ่งในนั้น การเปลี่ยนแปลงชื่อนั้นนักเลงวูลานบางคนเชื่อว่าเป็นเพราะการจัดการเล่นวูลานบางครั้งมีการว่าจ้างเตรียมการ ซึ่งโฆษกเป็นผู้รับเหมาไปหรืออาจเป็นนักการเมืองท้องถิ่นคนอื่น ๆ ที่มีเส้นสายทางราชการ คนพวกนี้มักอาสาจัดการธุรกิจการติดต่อขออนุญาตจัดวูลาน ว่าจ้างเครื่องไฟ รับเหมาร้านอาหาร จัดจ้างหางเครื่อง หางดนตรีหรือวงแคนตลอดจนบางครั้งถึงขั้นจัดเตรียมเชยวูดัง ๆ ให้อาจารย์ของลานด้วย

ท่าน อบต.บอกว่าหากลานไหนต้องการชื่อเสียงเพียงครั้งคราวมีจุดประสงค์ทางการเมือง ไม่ได้สนใจวูลานจริง ๆ นักเลงวูลานที่เล่นการเมืองเหล่านั้นจะว่าจ้างให้คนอื่นจัดการให้ทุกอย่าง ตนเองเพียงแต่จ่ายเงินและรอรับคำสรรเสริญจากเพื่อนพ้องหากจัดลานวูลได้ดี สิ่งเหล่านี้กลายเป็นที่มาของการเรียกชื่อกลุ่มเพื่อนพ้องที่เล่นวูลานด้วยกันประหนึ่งว่าเป็นการประชาสัมพันธ์กลุ่มหรือพวงของตนเองว่า ทุกสิ่งอย่างสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยความสามารถของสมาชิกใน “ทีมงาน” โดยเฉพาะประสบการณ์การจัดครั้งที่ผ่าน ๆ มาเป็นเครื่องยืนยันความสำเร็จ

ถูกพวกคนหนึ่งของท่าน อบต.เล่าว่า ในช่วงหลังมานี้กลุ่มบรรดานักเลงวูลานรุ่นใหม่มักทำเสื้อทีมเหมือนเสื้อกีฬาตามโรงเรียน รูปแบบเหมือนนักฟุตบอลต่างประเทศ ด้านหลังของเสื้อจะสกรีนชื่อพวงหรือทีมงานของตนเอง เช่น “ทีมงาน...” ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นชื่อของนายพวงแล้วตามด้วยชื่อหมู่บ้าน ข้อดีของการมีเสื้อทีมในช่วงแรก ๆ นั้นนับว่าสร้างสีสันให้การเล่นวูลานอย่างมาก เห็นได้ว่ามีนักเลงวูลานจากหลายหมู่บ้านทำตามอย่างกัน ลานวูลานบางท้องที่จึงปรากฏชัดในความเป็นหมู่บ้านโดยสังเกตจากสีเสื้อและชื่อเป็นอันดับแรก การเปลี่ยนแปลงการใส่เสื้อจากสีลายสก๊อตนั้นเกิดขึ้นในระยะเวลาสั้น ๆ ทั้งนี้เหตุผลหนึ่งตามข้อสันนิษฐานของนักเลงวูลานคนพ้องกันว่า อาจเกิดจากการเก๋การละเล่นที่นักเลงวูลานบางคนไม่ได้มีใจนักเลงจริง คือเมื่อเล่นเสียแล้วไม่จ่ายหรือหนีหายไปจนตามตัวไม่เจอ การใส่เสื้อทีมงานนั้นปรากฏเป็นข้อเสีย เช่น โฆษกสามารถประกาศตามหาหรือประจานได้เพราะเห็นจากการใส่เสื้อจึงรู้ว่าใครเป็นเด็กใครมาจากบ้านไหน ดังนั้นในช่วงต่อมาบรรดานักเลงวูลานจึงไม่นิยมใส่เสื้อทีมงานกันอีกเพราะกันผู้อื่นจำได้

นักเลงวูลานคนหนึ่งอ้างว่า เหตุที่ไม่นิยมใส่เสื้อทีมงานนั้นเป็นเพราะหากเกิดกรณีทะเลาะวิวาท คู่กรณีจะจำได้จากเสื้อว่าเป็นใคร การตามเอาคืนจึงทำได้โดยง่าย หากแต่ก่อนที่นิยมใส่เสื้อแขนยาวลายสก๊อตและมีผ้าขาวม้าโพกศีรษะนั้นเป็นการอำพรางตัวได้อย่างดีหากเกิดกรณีจับ

ชั้น หลายคนจึงกลับมาแต่งกายแบบเดิมและทำให้การทำเลื้อมงานลดความนิยมลงไปแต่ยังคงเรียกทีมงานอยู่ โดยเฉพาะบางกลุ่มที่เล่นและจัดว้เวลานอย่างเป็นจริงเป็นจัง

กระนั้นก็ตาม หากนักการเมืองท้องถิ่นบางคนต้องการยื่นข้อเสนอทางสู่ตำแหน่งให้ง่ายขึ้น พวกเขาก็อาจว่าจ้าง “ทีมงาน” ดี ๆ สักทีมเป็นผู้จัดว้เวลาให้เพียงแต่เขาเป็นสนับสนุนเงินทุน ทั้งนี้ ต้องตกลงกับทีมงานที่เลื้อมกว่าเขาต้องการบรรยากาศลานว้แบบไหน เช่น การแข่งขันที่จริงจัง การแพ้ชนะด้วยผลการตัดสินที่ค้านสายตาจนเกิดการโต้แย้ง แล้วนักการเมืองคนดังกล่าวในฐานะผู้จัดจะอาสาลงทำการใกล้ชิด หากเขาทำสำเร็จเขาจะเป็นที่ยอมรับจากบรรดานักเลงว้มากขึ้น การที่ลานว้จะดังได้นั้นจำเป็นต้องได้ทีมงานดี ๆ มีชื่อเสียงด้านการเชิญว้ การบริหารจัดการที่ดี ทีมงานจำนวนไม่น้อยประสบความสำเร็จได้เพราะมีเส้นสายดี

การเกิดคำว่าทีมงานหลาย ๆ ทีมันที่มามีอีกด้านหนึ่งคือมีการเลื้อมเหล่าดี ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์จัดจำหน่ายเป็นองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งของการรวมกลุ่มพรรคพวก เลื้อมเล้าลือกล่าวขวัญถึงการเลื้อมว้ที่หลายตัวประสบความสำเร็จบนผืนลานเป็นเครื่องรำนดีทีมงานัน ๆ บางครั้งดูเหมือนว่าการที่จะมีว้ดี ๆ มักจะเป็นว้ที่มาจากทีมงานแถบจังหวัดราชบุรีซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นของอดีตข้าราชการสาขางานต่าง ๆ แต่ที่พบมากจะเป็นตำรวจหรือทหารยศจ่า

สำหรับเมืองเพชรบุรีนั้น ในระดับหมู่บ้านนักเลงว้คนหนึ่งอธิบายว่าทีมงานอาจมีระดับความหมายที่ต่างกันอยู่ประมาณ 2 แบบ คือ แบบแรกเป็นทีมงานที่เลื้อมและเล่นว้อย่างจริงจัง มีการจัดการซื้อขาย มีการจัดลานซ้อมเหมือนลานแสดงสินค้าซึ่งก็เป็นว้ตัวที่ต้องการขาย ทีมงานแบบนี้จะจัดลานว้บ่อยครั้งกว่าชาวบ้านทั่วไป พวกเขาจะมีเครือข่ายแม่ค้า เครื้อมเสียง วงดนตรี ตลอดจนหาทางเครื่องติดต่อกันกันตลอดเวลา ส่วนแบบที่สองจะเป็นแบบจัดตั้งขึ้นเฉพาะกิจภายในหมู่บ้าน รับงานเป็นครั้งคราวหรือบางครั้งก็เป็นเพียงการรวมตัวกันเพื่อจัดลานว้ให้คนที่ชอบพอกันเท่านั้น แต่เรียกกลุ่มตนเองในทำนองล้อเลียนว่า “ทีมงาน” เช่นกัน

สำหรับ อบต. แล้วเขาเชื่อว่าทีมงานของเจ้าฟ้านั้นจัดได้ว่าเป็นมือหนึ่งในละแวกนั้น โดยเฉพาะความสนิทสนมกับข้าราชการตลอดจนคนมีสีจำนวนไม่น้อย ความเกรงใจเป็นส่วนหนึ่งของการได้มาซึ่งความช่วยเหลือ แม้เจ้าฟ้ามัไม่เคยเรียกพวกว้ของตนเองว่าทีมงานเช่นเดียวกับเด็กพวกหรือกลุ่มที่เกิดใหม่ แต่ด้วยลักษณะการเล่นันจัดว่าเป็นมืออาชีพของหมู่บ้าน หลายครั้งที่เธอได้รับการติดต่อให้นำเข้าร่วมลานใหญ่ ๆ ระดับจังหวัด เช่น ช่วงงานประจำปีฉลองพระนครคีรี เธอจะเป็นผู้จัดหาว้ดีทั้งในและนอกหมู่บ้านันเป็นเครือข่ายของเธอเข้าร่วม

ลูกทีมของเธอคนหนึ่งกล่าวว่า การเป็นทีมงานันสมาชิกบางคนอาจต้องมีทักษะการเจรจาต่อรองที่ดี ซึ่งสำหรับเขาแล้วเชื่อว่าไม่ใช่ทุกคนที่สามารถทำได้ การมีชั้นเชิงด้านธุรกิจเป็นเรื่องสำคัญ หากแต่ทีมงานันรับจ้างจัดว้ให้คนอื่น ความพึงพอใจของลูกค้าจึงมีความสำคัญมาก

เท่า ๆ กับที่เราจัดลานวัวของเราเอง หรือบางครั้งอาจสำคัญมากกว่าด้วยซ้ำหากลูกค้าเป็นระดับนักการเมืองชื่อดังและเป็นลานวัวในงานใหญ่ระดับจังหวัด จึงไม่น่าแปลกใจว่าคู่แข่งขันที่เสนอตัวจัดวัวให้นั้นย่อมมีมากด้วย

สิ่งที่เกิดขึ้นดูเหมือนมีปัจจัยทางเศรษฐกิจประกอบกับคู่ทางการเมือง ที่มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนการจัดการภายในของพวกวัวลานที่พัฒนามาเป็นระบบมากขึ้น เด็กผู้ชายที่เข้าร่วมพวกจะต้องเรียนรู้ชั้นเชิงทักษะการต่อรองเชิงธุรกิจ เช่นเดียวกับท่าน อบต. ที่เขาเองมักมีโอกาสดูตามเจ้าฟ้าห์เมื่อมีการนัดเจรจาเรื่องการจัดวัวลาน โดยทักษะการพูดกลายเป็นเรื่องสำคัญที่คู่เจรจาควรมี ตัวเขาเชื่อว่าหากมีชั้นเชิงการขู่ขู่ให้ “ลูกค้า” คว้ากระเป๋าจ่ายเงินจำนวนมากได้ถือเป็นเรื่องน่ายินดี การพูดเชิงเปรียบเทียบกับคู่กรณีหรือคู่แข่งของนักการเมืองที่เป็นลูกค้านั้นเป็นเครื่องมือชั้นดี คนพวกนี้มักจะยอมไม่ได้หากอีกฝ่ายนั้นทำได้เหนือกว่าตน หากมีอีกฝ่ายจ่ายเงินจำนวนมากเพื่อชิงวัวดี ๆ ไปร่วมลานที่เขาจัดถือเป็นเรื่องเสียหายไม่น้อย

ชั้นเชิงการต่อรองตลอดจนการพูดขู่ข่มส่งเสริมให้บรรดานักการเมืองเงินหนาทุ่มเงินว่าจ้างจัดวัวให้ ผู้ที่ต่อรองมาได้เปรียบเหมือนเป็นนายหน้า แม้ตนเองอาจไม่ได้จัดการให้ทั้งหมด เพียงแต่รับประกันว่าจะหาวัวดี ๆ มาร่วมลานให้ มีหน้าซ้ำการแข่งขันยังสามารถควบคุมผลแพ้ชนะได้อีกด้วย ท่าน อบต. บอกว่าอันที่จริงแล้วการแข่งขันวิ่งลานแต่ละครั้งไม่ได้หมายความว่าเจ้าของวัวหรือแม้กระทั่งผู้จัดจะต้องการชัยชนะเสมอไป สถานการณ์การแข่งขันหลายครั้งเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าความพ่ายแพ้เป็นเรื่องน่าปรารถนาไม่น้อย

ลูกน้องในพวกวัวลานของเจ้าฟ้าห์คนหนึ่งกล่าวว่า บางครั้งนักการเมืองที่มาขอให้เราจัดวัวลานให้ไม่ได้ต้องการเอาชนะคู่แข่งในผลการแข่งขัน แต่เป็นการเล่นเพื่อเอาพรรคพวกโดยไม่แบ่งแยกระหว่างมิตรกับศัตรู ผลประโยชน์ในอนาคตเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึงตลอด ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่บางครั้งบรรดาลูกค้านักการเมืองต้องการให้วัวที่ตน “ถือหาง” อยู่ต้องพ่ายแพ้ในสนามแข่งขัน สิ่งเหล่านี้หากนักเลงวัว “หัวดี” ก็จะอ่านใจพวกนักการเมืองออกว่าต้องการอะไร อย่างเช่นหากต้องการชนะก็ต้องรู้ว่าชนะใคร หรือต้องการแพ้ก็ต้องรู้ว่าแพ้ใคร แล้วเขาผู้นั้นจะได้อะไรเป็นผลตอบแทน

ดูเหมือนว่าการรวมตัวกันของเด็กหนุ่มในหมู่บ้านไม่เพียงแต่เป็นการฝึกฝนทักษะและประสบการณ์ชีวิตนอกบ้านอย่างผิวเผิน หากแต่เมื่อมีเรื่องทางการเมืองและการบริหารจัดการธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง พวกเขาต้องเรียนรู้เกมส์และชั้นเชิงทางการเมืองในขณะนั้นเป็นอย่างดี หากแม้จัดการประกบคู่วัวจนเกิดการผิดพลาดในผลการแข่งขันย่อมเป็นการสร้างความขัดแย้งระหว่างพรรคพวกของตนเองกับนักการเมืองเป็นแน่ ความล่าช้าจะส่งผลในระยะยาวโดยเฉพาะการกล่าวขวัญถึงในทำนองไม่ดี ตลอดจนการถ่วงถามเอาคืนอย่างลดละ

นักเลงวัวบางคนบอกว่า บางครั้งพวกเขารู้สึกเหมือนกันว่ากำลังทำตัวเป็นนกสองหัว เนื่องจากผู้สนับสนุนบางช่วงแข่งขันนั้นเป็นชั่วคราวข้างกัน การจัดการแข่งขันที่จำเป็นต้องกำหนดผลการแข่งอยู่เบื้องหลังนั้นเป็นเรื่องลำบากใจพอสมควร แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทักษะการเจรจาของนายพวงผู้้นั้นว่าจะใกล้เคียงในลักษณะ “บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น” ได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งทักษะเหล่านี้ดูเหมือนเจ้าฟ้าหะจะทำได้ดี เธอสามารถจัดการความขัดแย้งระหว่างพรรคพวกพวงวัวลานอื่น ๆ ตลอดจนรักษาสัมพันธภาพระหว่างนักการเมืองผู้สนับสนุนได้เป็นอย่างดี สาเหตุที่เป็นผู้หญิงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถพูดจาหวานล่อให้พวกนั้นยอมสยบกับการตัดสินใจของเธอโดยที่ความสัมพันธ์กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกับเธอนั้นไม่พังทลายลง

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมที่รุกคืบเข้ามาในชุมชนของท่าน อบต. อยู่ทุกขณะ ระบบการเมืองและการจัดธุรกิจการเมืองเข้ามามีส่วนสำคัญต่อการนิยามบทบาทหน้าที่การรวมกลุ่มกันเล่นวัวลานของเด็กหนุ่มในหมู่บ้าน ชัยเชิงการต่อรองทางธุรกิจและการเมืองกลายเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่พวกเขาจำต้องเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดทั้งของตนเองและเพื่อนสมาชิก การละทิ้งความสัมพันธ์กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถือเป็นเรื่องอันตราย หากแต่ความสามารถในการรักษาสัมพันธภาพอันดีไว้ได้นั้นคือผลตอบแทนอันมีค่า และอาจรวมถึง “มีราคา” กับพวกเขาในอนาคตด้วย

ลานวัววันนี้กับบารมีที่สั่งสม

เมื่อเริ่มเดินด้วยตนเองได้ การพึ่งพาผู้ใหญ่อย่างเจ้าทำให้เขารู้สึกอึดอัดไม่น้อย แม้ในช่วงเวลาปกติการทำงานในหน้าที่หลักที่โรงงานในตำแหน่งหัวหน้าแผนกบรรจุหีบห่อ แม้เงินเดือนไม่มาก แต่ด้วยความตั้งใจจะไม่รบกวนเจ้าฟ้าหะ อบต. จึงพยายามเก็บหอมรอมริบเป็นเงินทุนเพื่อจัดวัวลานในช่วงปลายปี 49 ที่จะถึง เพื่อน ๆ หลายคนต่างเข้าใจหัวอกเขาแต่ก็มักเย้าแหย่ว่าปีนี้จะบินเดี่ยวไม่พึ่งเจ้าฟ้าหะแล้ว ทั้งนี้ความเกรงใจกลายเป็นตัวแปรสำคัญในการตัดสินใจของเขาเพราะสามครั้งที่ผ่านที่จัดวัวลานนามตัวเองเจ้าคือผู้อยู่เบื้องหลัง ในขณะที่วันนี้ตัวเขาต้องการจัดการเองเพื่อแสดงให้คนอื่นเห็นเขานั้นมีศักยภาพที่จัดการเพียงลำพังได้แล้ว การพึ่งพาตัวเจ้าฟ้าหะนาน ๆ จะทำให้คนทั่วไปเห็นว่าเขามีอำนาจทางการเมืองนั้นเป็นเพราะตัวเจ้าฟ้าหะคือคนที่อยู่เบื้องหลัง

ถึงกระนั้นก็ตามที่ไม่อยากให้เจ้าช่วยเหลือ แต่การจัดลานครั้งนี้การขออนุญาตยังคงดำเนินการโดยเจ้าฟ้าหะเนื่องจากทำได้โดยง่ายเพราะเจ้าจัดลานมานาน ที่สำคัญลานของ อบต. จะจัดก่อนลานของเจ้าฟ้าหะเพียงคืนเดียวและในพื้นที่เดียวกัน การเตรียม “บอกวัว” ครั้งนี้เป็นการจัดการโดยท่าน อบต. เป็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพรรคพวกเดิมที่เคยรู้จักกันมา ซึ่งอันที่จริงตัวเขาต้องการเชิญรายใหม่ ๆ มาบ้าง ไม่อยากให้ซ้ำกับเครือข่ายของเจ้า การเชิญวัวจากหมู่บ้านที่ไกลออกไปมาร่วม

ลานได้ อย่างน้อย ๆ ก็เป็นเครื่องยืนยันให้ชาวบ้านเชื่อใจได้ว่าเขานั้น “ไม่ใช่จี้จี้” อีกต่อไปที่ต้องพึ่งพาคนอื่นตลอด

ช่วงเดือนพฤศจิกายนก่อนวันกำหนดประมาณหนึ่งเดือน ท่าน อบต. ใช้โทรศัพท์บ่อยครั้งเป็นพิเศษ เขาพยายามค้นเบอร์ติดต่อเพื่อนเก่า ๆ สมัยเรียนมัธยมโรงเรียนประจำจังหวัดหลายคนที่ยังพอติดต่อได้ โดยความต้องการแรกคือขอช่วยเหลือเรื่องเงินที่ยังขาดเหลือจำนวนหนึ่งตลอดจนการเป็นผู้สนับสนุนเรื่องของรางวัล ส่วนอีกเรื่องคือต้องการอาศัยเพื่อน ๆ ซึ่งอยู่ต่างบ้านต่างอำเภอหาข่าวจากหมู่บ้านซึ่งไม่รู้จกกับตัว อบต. มาร่วมลานให้มากที่สุด หากแต่ความเป็นจริงดูเหมือนจะได้มาไม่มากนัก เขายังคงต้องอาศัยเครือข่ายว้าวของเจ้าซึ่งเขาเองก็รู้จักดี

ความช่วยเหลือจากเพื่อนเก่าส่วนใหญ่ปรากฏในรูปเงินบางราย 200 บางราย 400 บาท ตามราคาพัดลมหรือผ้าห่มนามเป็นพื้นฐานของรางวัลลานว้าวทั่วไป แต่ที่แปลกตาไปมีบางคนให้หม้อหุงข้าวกับเตารีดมาด้วย ที่เหลือจะเป็นรางวัลที่ได้จากเงินจากเพื่อน ๆ มารวมกันซื้อเป็นจักรยานจำนวน 6 คัน แต่ดูเหมือนของเหล่านี้จะยังไม่พอกับการคิดการใหญ่จัดลานเองครั้งนี้ เขาตัดสินใจเข้าหาหน้การเมืองท้องถิ่นในระดับจังหวัดเพื่อขอแรงสนับสนุนโดยสิ่งที่ต้องแลกเปลี่ยนไม่มีใครรู้ได้ว่าเป็นอะไร แต่ก็ถือว่าคุ้มค่าเพราะเขาได้สร้อยคอทองคำมาหนึ่งสลึงเป็นตัวดึงดูดความสนใจการจัดวัลลานของเขาครั้งนี้

จากนั้นเพียงไม่นานข่าวคราวการจัดวัลเริ่มกระจายไปสู่หูเพื่อนบ้านเรื่องรางวัลใหญ่จะเป็นสร้อยคอทองคำ พรรคพวกนักเลงว้าวที่มีวดีว้างดังให้รู้สึกกระห่มกระชวยที่จะมาร่วมลาน ดูเหมือนว่าการเตรียมการของท่าน อบต. กำลังดำเนินไปด้วยดี แต่สิ่งที่ขัดใจเขาเล็กน้อยคือการถูกห้ามจากทางราชการให้การละเล่นวัลลานช่วงดังกล่าวงดเว้นการเดินโชว์ในทำนองยั่วยุทางเพศของบรรดาสาว ๆ แดนเซอร์เหมือนเช่นหลายครั้งที่ผ่านมา การถูกห้ามเป็นเรื่องอดใจเล็กน้อยโดยที่ท่าน อบต. และเจ้าฟ้าห์พยายามวิ่งเต้นให้ลานของทั้งคู่มีการเดินโชว์ได้ ทั้งนี้ดูเหมือนจะไม่เป็นผลเนื่องจากการห้ามครั้งนี้ถูกห้ามโดยทั่วไปของอำเภอ ไม่มีลานไหนกล้าขัดคำสั่งของทางราชการได้ ดังนั้นทั้งคู่จึงยินยอมแต่โดยดี

ก่อนถึงลานว้าวสามวันที่น่าท้ายหมู่บ้านซึ่งเป็นของเจ้าฟ้าห์ถูกไปปรับหน้าดินที่แตกกระแท่งให้เรียบ ดินถูกดีให้ร่วนซุยพร้อมโรยฟางบาง ๆ พอให้ดินนุ่มเท้า ในขณะที่เสาเกียดที่ยืนตระหง่านมานานหลายปีวันนี้กำลังถูกเปลี่ยนใหม่เพราะความพุงพังด้วยพิธีกรรมทางพุทธศาสนาภายใต้การนำของหญิงผู้ทรงอิทธิพลในหมู่บ้านที่นับถืออิสลาม หากแต่เธอไม่ได้ “ออกหน้า” แต่เป็นผู้จัดเตรียมข้าวของ สำหรับอาหารบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องตกแต่งเสาเกียด ตลอดจนอาหารที่เตรียมมาเลี้ยงพระเพลที่นิมนต์มาสวดเพื่อความป็นสิริมงคลกับเสาเกียดต้นใหม่นี้

จะเป็นเพราะเหตุผลใดที่เจ้าฟ้าฯ ทำสิ่งที่นอกเหนือโลกทัศน์ในศาสนาที่ตนเองนับถืออยู่ แต่สิ่งหนึ่งที่หญิงต่างหมู่บ้านอย่างเธอทำก็เพียงเพื่อความถูกต้องตามประเพณีของชุมชนที่เธอเข้ามาอาศัยอยู่ในฐานะสะใภ้ แต่ดูเหมือนว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่เธอสามารถ “ซื้อใจ” ชาวบ้านได้ไม่น้อย ถึงแม้ช่วงพิธีสงฆ์เธออาจนั่งหันหลังให้หรือเดินวนเวียนจัดเตรียมข้างของอย่างอื่นแทนการนั่งฟังพระ ส่วนพิธีกรรมหลัก ๆ จะเปิดโอกาสในสามิและเด็กในพวงอย่างท่าน อบต.เข้าไปมีบทบาทแทน

พิธีฉลองเสาเกิดเกิดขึ้นท่ามกลางสายตาของเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ หลายคนนำข้างของมาช่วยจัดการเลี้ยงพระและฟังพระสวดทั้ง ๆ ที่ไม่ได้เล่นว้าวาน พิธีกรรมเป็นการแสดงให้เห็นเพื่อนบ้านให้ถึงความพร้อมทางเศรษฐกิจในครอบครัวเธอ การมีลูกน้องพรรคพวกเด็กหนุ่มมาล้อมหน้าล้อมหลังช่วยหยิบจับการงานไม่ขาดเป็นสิ่งที่เห็นจนชินตา ความเกรงอกเกรงใจคือสิ่งที่ได้รับจากชุมชน เพราะเด็กหนุ่ม ๆ หลายคนก็เข้ามาใช้ชีวิตวัยรุ่นที่พวงว้าวานของเธอ

หลังพิธีกรรมเสร็จสิ้นการนัดหมายลานวักก็มาถึง ผืนลานวักคืบนั้นสวยงามระยิบระยับมองเห็นแต่ไกลจากดวงไฟประดับเป็นสายโยงละยางเป็นระดับสวยงาม ลำต้นเสาเกิดถูกตกแต่งด้วยผ้าฉัตรเจ็ดสีเรียงไล่ระดับขึ้นไป ด้านในติดด้วยหลอดไฟเล็ก ๆ เพื่อให้แสงสะท้อนออกมาตามสีผ้า ที่ปลายยอดติดด้วยกระดาศสีตัดเป็นริ้วและติดธงชาติที่จุดสูงสุด ส่วนถนนคอนกรีตที่ทอดตลอดทางเข้าหมู่บ้านด้วยฝีมือของ อบต. ยาวมาจนถึงบริเวณลานวักติดด้วยไฟนีออนหลากสีสว่างไสวตลอดทาง

ย้อนมาที่บ้านท่าน อบต.เด็กหนุ่มหลายคนมารวมตัวกันตั้งแต่เช้า บางคนถึงกับหยุดเรียนมาเพื่อเตรียมงานคืนนี้ ที่ศาลาเรือนไม้มุงจากหน้าบ้านมีเด็กหนุ่มร่วมสิบคนคอยอยู่ บางคนก็เข้าไปในคอกวัวช่วยทำความสะอาดหลังจากที่นำวัวออกไปกาดแดดเรียบร้อยแล้ว พวกเขากำลังรอคำสั่งจากท่าน อบต.ว่าจะเตรียมการกันอย่างไรต่อไป ทันทีที่เห็นพวกเด็ก ๆ มาถึงท่าน อบต.เพิ่งตื่นนอน นุ่งผ้าขาวม้าออกมาสั่งการเด็ก ๆ ให้จัดการวัวกินหญ้าพร้อมให้เตรียมตัวออกไปซื้อของรางวัลที่ตลาดในตัวเมือง

ตลอดช่วงเช้าที่อยู่กับการเตรียมการซื้อหาของรางวัลและแวะเวียนไปตามบ้านเพื่อนที่เคยสัญญาเป็นหมั้นเป็นเหมาะสมว่าจะสนับสนุนของรางวัล จนกระทั่งเที่ยงกว่า ๆ ของวันนั้นท้ายกระบะรถจึงเต็มไปด้วยข้าวของทั้งที่ซื้อและขอสนับสนุนจากเพื่อน ๆ โดยที่ลูกน้องหลายคนช่วยกันนำลงมาจัดแบ่งเป็นชุดที่ศาลาไม้ที่ประจำ ส่วนรางวัลแต่ละชิ้นจะถูกพุดถึงในท่านองใครจะได้ไปตลอดเวลา โดยที่ทุกครั้งจะพุดถึงสร้อยคอทองคำที่ยังไม่มีใครได้เห็นเลย

บริเวณครัวแม่และญาติผู้ใหญ่หลายคนกำลังเตรียมอาหารทั้งมือกลางวันและมือเย็นไว้เลี้ยงพรรคพวก กลิ่นของเนื้อสั้กับหน่อไม้ที่เพิ่งนำออกจากไหใหม่ลอยมาเตะจมูกทุกคนที่อยู่

ใกล้เคียงจนบางคนต้องเอ่ยปากบ่นว่าเมื่อไหร่จะเสร็จสักที พวกเขารู้ว่าถึงคราวจัดเวลานครั้งใด แกงเผ็ดเนื้อใส่หน่อไม้ที่ตนเองในแบบชาวบ้านเมืองเพชรถือเป็นอาหารรับแขกชั้นดี

หลังจากพักผ่อนจากอาหารมื้อกลางวัน ตกบ่ายแก่ ๆ เสียงท่าน อบต.ส่งเสียงเรียกเด็ก ๆ ตื่นเตรียมนำวัวมาอาบน้ำเพราะต้องใช้เวลานานสำหรับวัวกว่า 20 ตัวถึงแม้จะไม่ได้ออกหลานทั้งหมดก็ต้องอาบน้ำถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ซึ่งจะอาบน้ำเสร็จก็เกือบเย็น รถกระบะที่นัดไว้มาจัดการบรรทุกของรางวัลที่กองเรียงไว้ที่โรงไม้หน้าบ้านอย่างเร่งรีบ ส่วนท่าน อบต. ยังคงอยู่ในชุดผ้าขาวม้าผืนเดียวส่งเสียงตะโกนสั่งการอยู่ตลอดเวลา แม้อุณหภูมิจะไม่ทันใจผู้ตั้งแต่เด็กหนุ่มที่กำลังสรวนกับข้าวของยังคงทำหน้าที่ตนเองต่อไป เพียงไม่นานทุกอย่างเรียบร้อยทุกคนจึงแยกย้ายกลับบ้านไปแต่งเนื้อแต่งตัวให้ตัวเองสำหรับงานคืนนี้บ้าง

เด็กหนุ่มหลายคนไม่ได้กลับบ้านเพราะเตรียมเสื้อผ้ามาเปลี่ยนที่บ้าน อบต. ที่คุ้มน้ำบริเวณใกล้เคียงกับที่อาบน้ำวัวตอนนี้กลายเป็นที่อาบน้ำของพวกเขา การอาบน้ำก็เป็นแบบลูกทุ่งที่ผ้าขาวม้ายังคงเป็นอุปกรณ์หลัก หากแต่มีบางคนที่ต้องการความยุ่งยากมากเพราะผ้าขาวม้าต้องใช้ในคืนนี้ การนุ่งลมห่มฟ้ามีเพียงกางเกงชั้นในก็เป็นทางเลือกที่หลายคนเลือกเพื่อความรวดเร็ว ทั้งนี้นอกจากเสียงน้ำที่สาครกระทบพื้นอยู่ตลอดแล้วยังคงปะปนไปด้วยเสียงพูดจาอย่างกึกก่นองในเรื่องราวทางเพศและอวัยวะเพศอย่างสนุกสนาน

ที่ได้ดูบ้างมีกระแจะขนาดพอเหมาะกับหัว แป้ง และเจลใส่ผมเป็นของแถมที่ท่าน อบต.หาซื้อมาไว้ให้ กลิ่นแป้งหอมคละคลุ้งขณะที่เด็ก ๆ ของ อบต.กำลังแต่งตัวเพื่อเตรียมออกหลานคู่กับวัวตัวที่เขาดูแลค้ำนี้ จากนั้นจึงทยอยไปรับประทานอาหารอย่างสนุกสนานที่พวกผู้หญิงเตรียมไว้

เมื่อทุกอย่างพร้อมท่าน อบต.เดินออกมาบ้านตรงมายังคอกวัว ในมือถือคาคเพชร เขารองคึดมือมาอย่างละคู่ พร้อมกับสวมให้อั้วคาวต่าง วัวคู่ใจสำหรับคืนนี้ คนที่เดินตามคึดคือพี่เขยที่ในมือถือกระบอกรอกเครื่องคึดหมูกำลังสำหรับนักสู้คืนนี้ บรรยายาคตอนนี้ทุกคนอยู่ในอาการสงบ สายตาคอยดูการทำพิธีไหว้ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ค่ำคืนนี้ผ่านไปด้วยดี

ไม่ทันสิ้นเสียงพราพราของบทสวด รถบรรทุกจากบ้านเจ้าฟ้าหับรัดระมาตามซอยมืดแสงไฟสาดส่องเข้ามายังคอกพอเห็นเม็ดเพชรจากเขาวัระยิบระยับ แสดงให้เห็นถึงความพร้อมสำหรับคืนนี้ พวกมันเหมือนรู้หน้าที่ที่เด็กหนุ่มผู้ดูแลปลดปล่อยเชือกมันก็กระโจนจากคอกตรงไปขึ้นรถจนคนจับตัวปลิวตามไปทันที ใช้เวลาเพียงไม่กี่นาทีวัวทุกตัวพร้อมบนท้ายรถ เด็ก ๆ ขึ้นนั่งประจำที่บนหลังคา พอเสียงสตาร์ทดังขึ้น เสียงโห่ร้องเออฤกษ์เออชัยดังขึ้นในขณะที่รถวิ่งวนรอบหมู่บ้านไม่กี่นาทีก็ถึงลาน

ที่ราวไม้ไผ่สำหรับปักวัวถูกติดรายชื่อนักเลงวัวจากบ้านต่าง ๆ ที่ราวไม้ด้านหน้า เป็นการบอกตำแหน่งปักวัวเมื่อนำมาถึง รายชื่อจะถูกเรียงตามความสะกดหากมองอย่างผิวเผิน จะมีเพียง

คนที่สนิทพิเศษเท่านั้นทางเจ้าภาพจะเลือกจุดพักรวที่ดีกว่าคนอื่น แต่ทั้งนี้ดูเหมือนไม่ได้เป็นเรื่องสำคัญด้านทำเลที่ตั้งเพราะไม่ว่าจะได้พักตรงไหน บริเวณด้านก็สามารถจัดรูปเทียบบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ทุกที่

เสียงกระดิ่งห้อยคอวัวกระทบดังไปทั่วลานจากราวพักรวที่อยู่โดยรอบ คละเคล้ากับเสียงดนตรีเพลงลูกทุ่งจากเครื่องขยายเสียงรเวลาให้นักเลงวัวต่างถิ่นทยอยนำวัวเข้าสู่ลาน เสน่ห์อันเข้ายวนของลานวัวอยู่ที่กลิ่นดินใหม่ ๆ ที่เปียกน้ำปนเปื้อนกับกลิ่นเหงื่อชาวที่หลายคนหาซื้อமாகินกันแบบ “ดิบ ๆ “สาวยตาแต่ละควั่นเวียนจับจ้องเล็งดูลักษณะอาการวัวที่ตนเอง “ถือหาง” อยู่อย่างไม่ละ ในขณะที่ลูกน้องบางคนออกเดินเที่ยวเตร่ไปตามจุดพักของคนอื่นที่คาดว่าคืนอาจจะเป็นผู้ต่อสู้กันและกัน

หลังจากวัวมาถึงลานยังไม่มีใครเห็นท่าน อบต.อีกว่าหายไปไหน ปล่อยให้พื้นลานไม่มีใครเป็นตัวละครเองดำเนินเรื่อง เหลือเพียงการเป็นฉากหลังชีวิตที่เต็มไปด้วยตัวประกอบเดินเวียนไปมาดูสับสนยิ่งนัก เสียงรถยนต์คันแล้วคันเล่าเข้าออกจนลานเป็นฝุ่นอบอวนจนเงินจะได้เวลา

บรรยากาศตอนนี้ดูเหมือนว่าความไม่พร้อมกำลังเกิดขึ้น นักเลงวัวหลายคนต่างถกเถียงกันเรื่องการจุดที่พักรว โดยเฉพาะคิดว่าจุดของตนไม่โดดเด่นหรือเป็นมุมอับเมื่อเทียบกับคนอื่น ๆ การประทะฝีมือมีขึ้นพอหอมปากหอมคอแต่ก็ยังไม่ปรากฏว่าท่าน อบต. เข้ามาจัดการแต่อย่างใด ปล่อยให้คู่กรณีตกลงกันเอง แม้จะไม่หายข้องใจนัก และคงเป็นเพราะกลัวจะเสียหน้าเลยเลิกragันไป ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะแต่ละคนรู้ดีว่า หากเกิดการผิดใจกันจะทำให้ความสัมพันธ์ของตนเองกับเจ้าภาพสั่นคลอน

เกือบสองทุ่มครึ่งลานวัวจึงเริ่มขึ้นด้วยจังหวะดนตรีของวงแคนบรรเลงเพลงที่ครึกครื้น โฆษกษาประจำที่ว่างมาพร้อม 2 คนขึ้นประจักษ์ร่างแล้วร้องเพลงลูกทุ่งตามจังหวะดนตรีและกล่าวทักทายนักเลงวัวทั่วไป พร้อมกระเช้าแฮ่ก่นักเลงวัวที่คุ้นเคยท่านองว่าค่านีจะมีดีมาอดหรือเปล่า ถ้ามีก็ให้รีบ “ชัก” ออกมาให้เห็น คนอื่นจะได้เห็นว่ามีดีจริง ทั้งนี้การชักก็คือการไล่วัวออกมากลางลานด้วยการกระตุ้นด้วยไม้ปฏักจนกระโจนไปรอบ ๆ ลานแสดงอาการ “หริก” ให้นักเลงวัวทั่วไปได้เห็นจนแน่ใจได้ว่าค่าสินจะ “ถือหาง” ใครดี

การจับฉลากเพื่อคิวการเล่นที่เรียกว่า “เปิด” เริ่มขึ้น ที่บริเวณด้านหน้านั่งร้านโฆษกมีเด็กหนุ่มจำนวนหนึ่งยืนออเพื่อรอเป็นตัวแทนทีมงานของตนจับฉลาก ในมือถือธนบัตรมูลค่าสองร้อยบาทอยู่ในมือ เมื่อถูกเรียกชื่อเขาจะยื่นเงินให้ท่าน อบต. ที่ตอนนี้ออกมายืนพร้อมอยู่หน้าร้าน จากนั้นจึงจับฉลากว่ากลุ่มตนได้เล่นเปิดที่เท่าไร และลูกน้องท่าน อบต. ยื่นน้ำโพลาลิสครึ่งโหลให้เป็นเหมือนของชำร่วยตอบแทนที่สองร้อยบาทที่นำมาให้และเรียกกันว่าค่าน้ำ

แม้การจับฉลากจะจบลง แต่ดูเหมือนว่าการความคับข้องใจในเปิดที่ตนเองได้รับนั้นคึก
เกินไปยังติดอยู่ในใจนักเลงวัวบางคน แต่เพื่อรักษาหน้าเจ้าภาพ หลายคนจึงหันกลับไปยังจุดพักวัว
ของตน ปล่อยให้อารมณ์คุกรุ่นอยู่ในใจ

ตอนนี้รอบ ๆ ลานวัวก็ครื้นไปด้วยชาวบ้านโดยรอบที่ออกมาเที่ยวชมลานวัว เสียง
จังหวะดนตรีทำให้เห็นภาพบางคนที่ชดเหล้าจนได้ที่โยกย้ายร่างกายไปตามจังหวะ ส่วนที่ขาด
ไม่ได้คือสมาชิกในครอบครัวของท่าน อบต. ที่วันนี้เปรียบเหมือนวันรวมญาติ ในขณะที่ทุกสายตา
จับจ้องอยู่กับเกมส์ที่กำลังจะเกิดขึ้นในไม่ช้า แต่ไม่ทันมีเสียงเรียกวัวจากโฆษกดังขึ้น เสียงไม้ปฏัก
กระทบกันดังมาจากมุมหนึ่งของลานจนผู้ชมโดยรอบพากันหลบไปเป็นแถว หลายคนคงกลัว
ลูกหลง

เป็นที่รู้กันว่าความขัดแย้งได้เกิดขึ้นแล้ว แต่ไม่มีใครรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับนักเลงวัวกลุ่ม
ไหนทั้งที่วัวยังไม่เริ่ม ความคึกคะนองเกิดขึ้นท่ามกลางใจจดจ่อต่อการแข่งขัน หากแต่ตอนนี้เปลี่ยน
มาที่การทะเลาะวิวาท ความรุนแรงในระดับขึ้นบาดเจ็บไม่เป็นที่เจ้าภาพอยากให้เกิด หากแต่พอ
หอมปากหอมคอนั้นถือว่ารับได้ มีหน้าซำยังเป็นการสร้างสีสันให้ลานวัวด้วย แต่ครั้งนี้ดูเหมือนนัก
เกินไปจนถึงมือเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาจัดการ แต่เรื่องยุติลงด้วยการเข้าไกล่เกลี่ยของท่าน อบต. ใน
ฐานะเจ้าภาพพร้อม ๆ กับหญิงผู้มีบารมีอย่างเจ้าฟ้าห์เดินเคียงข้างเข้าจัดการ เพียงชั่วครู่ทุกอย่างตก
ลงกันได้ สรุปสาเหตุว่าเป็นเพราะเด็กหนุ่มต่างถิ่นต้องการแสดงพลังหนุ่มของตนบวกกับการรัก
ศักดิ์ศรีในพวกพ้องอย่างเข้มแข็ง แต่ที่สุดกลับยอมให้เพราะเกรงใจเจ้าภาพหากเกิดความไม่สงบขึ้น

ท่าน อบต.เข้าไปทำความเข้าใจตามไถ่จากกรณีคนที่ “ถือหาง” เด็กหนุ่มคู่กรณีทั้งสอง
ฝ่าย การกระทำแบบนี้ นับว่าเป็นการให้เกียรติผู้ที่นำวัวมาร่วมลานของเขา ดูเหมือนการมีตำแหน่ง
ทางการเมืองนั้นช่วยให้เขา “เสียงดัง” มากขึ้น การพูดจายังไม่ถึงขั้นขอร้องก็สามารถทำให้คนบาง
คนเกรงใจยอมสงบอารมณ์อันร้อนแรงลงและหันมาให้ความสนใจแสงสีที่เกิดขึ้นในลานวัวแทน

ความสามารถในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นตลอดคำคืนการแข่งขัน ที่วัวเปิดแล้ว
เปิดเล่าทยอยลงสนาม ดูเหมือนคนที่เหนื่อยสุดจะเป็นตัวท่าน อบต. เองที่คอยเฝ้ามองอยู่ตลอด เขา
ต้องตัดสินใจตั้งแต่ข้อขัดแย้ง การให้รางวัลพิเศษสำหรับนักเลงวัวที่ชักวัวดี ๆ ออกมาแข่งขัน การ
เป็นคนใจกว้างที่ยอมให้รางวัลเป็นสร้อยคอทองคำ ในขณะที่เขาจับจ้องอยู่กับบรรยากาศเกมส์การ
แข่งขัน เขาเองก็ถูกชาวบ้านที่เป็นเพื่อนบ้านจับตามองด้วยเช่นกัน เหตุการณ์เมื่อตอนหัวค่ำอาจช่วย
ให้เขา “ดูดี” ไม่น้อยในสายตาชาวบ้าน แต่ใครเลยจะรู้ได้หรือแม้แต่เขาเองก็ยังไม่แน่ใจนักว่าตนเอง
จะเสียอะไรไปบ้างในวันข้างหน้าสำหรับสร้อยคอทองคำจากนักการเมืองคนสำคัญของจังหวัด แต่
ที่แน่ ๆ คืนนี้เขาเป็นผู้รับและจะต้องได้รับตลอดทุกเกมส์การแข่งขัน ทั้งที่ในใจรู้ว่าทุกอย่างจะจบ
สิ้นพร้อม ๆ กับการขึ้นมาของดวงตะวันเมื่อรุ่งสางที่ลานวัวจบลง

ป้าห่ม : ลูกผู้ชายกับการค้า ผู้หญิงและหน้าตาทางสังคม

หัวแก้วหัวแหวน : ภูมิหลังชีวิตลูกชายคนเดียว

ณ หมู่บ้านท้ายหมู่บ้านสว่างไสวด้วยแสงไฟทุกค่ำคืนวันศุกร์หากแม่ฝนไม่ตกหรือตกกับวันพระก็จะงดเว้นไป ลานวัวถูกจัดขึ้นทั้งในช่วงปกติของเทศกาลและนอกเทศกาลอย่างช่วงเข้าพรรษา ลานวัวแห่งนี้ก็ไม่ได้หยุดยั้งเฉกเช่นลานวัวของชาวบ้านคนอื่นที่จัดเพียงปีละครั้ง ในเมื่อจัดวัวแตกต่างจากนักเลงวัวคนอื่น ๆ เขาจึงได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “พวกบ้าวัวลาน”

ป้าห่ม คือชื่อที่เรียกขานบนผืนลานวัวเป็นที่รู้จักของบรรดานักเลงวัวทั่วไป หากแม่ฟังแต่ชื่อนั้นดูเหมือนว่าเขาคงมีอายุประมาณ 40 ปีเห็นจะได้ แต่เมื่อพบปะตัวจริง ๆ กลับพบภาพเด็กหนุ่มวัยรุ่นสวมน้ำอีดกางเกงยีนใส่หมวกแก๊ปมือซ้ายถือไม้ปิกเก็ต มือขวาเป็นกระดาสีขาวที่เต็มไปด้วยลายชื่อเจ้าของวัวที่ส่งมาร่วมวิ่งลานที่เขาเป็นผู้จัดขึ้น เขาเดินวนไปมาทักทายเพื่อนฝูงพรรคพวกที่มายังลานวัวของเขาโดยแต่ละคนหากสังเกตจากภายนอกก็พอเดาได้ว่าอายุนั้นมากกว่าป้าห่มเกือบทั้งนั้น ผู้ชายพวกนั้นแสดงกริยาอ่อนน้อมกับเขาราวกับเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ของหมู่บ้าน จะมีบ้างเหมือนกันที่บางคนแสดงอาการเฉย ๆ ยามเดินผ่านและไม่ได้แสดงท่าทีได้มากไปกว่านี้

ป้าห่มเป็นนักเลงวัวรุ่นใหม่อายุ 29 ปี เขาเป็นลูกชายคนเล็กในบรรดาลูกสามคน ครอบครัวจัดว่าเป็นคนมีหน้ามีตาในหมู่บ้าน ด้วยพ่อมีเชื้อสายจีนจากอำเภอท่ายางและเป็นเจ้าของกิจการรถบรรทุกต้องได้นับสิบคัน แม่เป็นอดีตนางงามประจำตำบล หลังจากตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกันพ่อป้าห่มจึงมาอยู่ร่วมชุมชนกับเธอ ในขณะที่ตัวเธอเองตัดสินใจค้าขายโดยอาศัยบาร์มีของสามี ลีนค้าก็จะไปจำพวกอาหารทะเลสดจากอำเภอบ้านแหลม ต่อมาเมื่ออายุมากขึ้นลูก ๆ เริ่มโตจึงหันมาเป็นนายหน้าค้าที่ดิน รวมถึงการจับธุรกิจรับเหมาก่อสร้างแต่ก็ยังไม่วางใจการค้าอาหารทะเลโดยส่งผ่านให้ลูกสาวดูแล ต่อมาได้ถ่ายโอนการรับเหมาให้ลูกเขยสามีลูกสาวคนรองอีกเช่นกัน ส่วนตัวเองยังคงเป็นนายหน้าค้าที่ดินเช่นเดิม

กิจกรรมการทุกอย่างดำเนินไปได้ด้วยดีนำมาซึ่งความมั่งคั่งของครอบครัวเป็นที่อิจฉาของชาวบ้านคนอื่น ๆ การค้าขายเก่งในระดับที่เรียกว่า “จับอะไรก็ขึ้นไปหมด” ทำให้ฐานะของครอบครัวเป็นที่ยอมรับจากคนนอกชุมชน กลายเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์อันเกิดมาจากการทำธุรกิจหลายอย่างของเธอ ในขณะที่พ่อของป้าห่มก็มุลูกน้องจัดการวิ่งรถเจริญรุ่งเรืองดี

ป้าห่มเป็นลูกชายหัวแก้วหัวแหวนของครอบครัว เขายอมรับว่าตัวเองได้รับการเลี้ยงแบบตามใจมาไม่น้อย ตอนเด็ก ๆ อยากรดอะไรดูเหมือนว่าพ่อแม่หรือพี่สาวอีกสองคนจะรีบจัดมาให้ ก่อนที่เขาจะแสดงอาการไม่พอใจออกมา

หนึ่งในพี่สาวของเขาบอกว่า ป้าหมูนึกแต่ใจตัวเอง ตอนเด็ก ๆ ถูกตามใจเพราะเป็นลูก และหลานชายคนเดียวของบรรดาญาติ ๆ อีกทั้งยังเป็นเด็กที่รูปร่างน่าตาน่าเอ็นดู ไปไหนมาไหน ใครก็อุ้ม อยากได้อะไรเพียงร้องโยเยนิดหน่อยก็ได้สิ่งที่ต้องการ เขาอาจจะเคยตัวเพราะเป็นคนที่ได้อะไรมาง่าย ๆ เสมอ การงานที่บ้าน ป้าไม่เคยช่วยเหลือเพราะพี่ ๆ จะเป็นทำให้ไม่เหมือนเด็กอื่น ๆ ในหมู่บ้านที่ต้องช่วยงานทุกอย่างที่พ่อแม่ทำ เขาสามารถไปเที่ยวเล่นอย่างสบายใจ โดยไม่ต้องวิตกกังวลว่าจะถูกใครลงโทษหากการงานที่ได้รับมอบหมายไม่เสร็จเพราะมัวห่วนเล่นเหมือนเด็กทั่วไป

การเป็นลูกชายคนเดียวในครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจมั่งคั่ง ประกอบการเลี้ยงดูแบบตามใจ เขาจึงเป็นคนที่ยากได้อะไรก็ต้องได้และไม่มีใครกล้าขัดใจเพราะพ่อแม่มีหน้ามีตาในหมู่บ้าน หลายครั้งที่พี่สาวเล่าว่า ตัวเขาแกล้งเพื่อน ๆ วัลไล่เลียดกันเวลาเล่นแล้วเกิดการทะเลาะวิวาท ถึงแม้ผู้กรณีจะไปฟ้องพ่อแม่ของตัวเอง แต่ก็มักไม่มีใครเอาเรื่องเขาเพราะเกรงใจพ่อแม่ของป้า ซึ่งก็ยิ่งทำให้เขาได้ใจมาตั้งแต่เด็กว่าไม่มีใครกล้าทำอะไร จนพ่อแม่ต้องเตือนว่าอย่าไปเกรเพื่อน ๆ น้อยครั้งมากที่จะถูกพ่อหรือแม่ลงโทษด้วยดี เพราะชินทำอย่างนั้นที่ไรยายก็มักจะมาขัดขวางทุกครั้งไป

เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นเขาเริ่มเป็นหัวโจกในโรงเรียนประจำหมู่บ้านจนหลายครั้งครูละอา แต่ก็ไม่ได้อำนาจไปถึงพ่อแม่แต่อย่างใด จนกระทั่งขึ้นประถม 4 พ่อกับแม่จึงย้ายโรงเรียนให้ไปเรียนโรงเรียนประจำจังหวัดและว่าจ้างรถประจำรับส่งทุกวันจะกระทั่งขึ้นมัธยมต้น เขาจึงร้องขอให้พ่อแม่ซื้อ “รถเครื่อง” หรือรถจักรยานยนต์ให้ซึ่งเขาก็ได้ตั้งใจต้องการเหมือนเช่นทุกครั้งที่มา พอมีรถเครื่องเขาจึงมีโอกาสดินทางออกนอกเส้นทางระหว่างโรงเรียนมากขึ้น

พี่สาวคนรองกล่าวว่าเมื่ออยู่ครั้งหนึ่ง พ่อแม่ไปติดต่อธุระแถบอำเภอบ้านแหลม ในระหว่างแวะซื้อของมีเด็กวัยรุ่นสองคนจี้รถเครื่องซ้อนกันชนท้ายรถกระบะ ทั้งคนและรถเจ็บไปตาม ๆ กัน แต่สิ่งที่สังเกตเห็นคือรถนั้นเหมือนรถของลูกชายตนเอง แต่คนขับนั้นไม่ใช่ ถึงกระนั้นก็ยังสงวนท่าทีไม่ได้ถามเอาความอะไรมากมายปล่อยให้เกิดความสงสัยไปจนกระทั่งกลับบ้าน เย็นวันนั้นป้ากลับบ้านโดยการมาส่งของเพื่อนและไม่มีรถเครื่องคู่ใจมาด้วย เมื่อพูดคุยกันจึงรู้ว่าความว่าป้านั้นไม่เคยนำรถเข้าโรงเรียนเพียงแต่จอดไว้ตามหอพักของเพื่อน ช่วงกลางวันเพื่อน ๆ จะนำรถไปใช้ตามสบาย ซึ่งหลายครั้งเขาเองก็ไม่รู้ว่าเพื่อนเอาไปที่ไหนบ้าง ในขณะที่พ่อแม่ก็ไม่ได้คาดคั้นเอาความอะไรในเมื่อรถพังไปแล้ว ตรงกันข้ามเขากลับได้รถคันใหม่อีกไม่กี่วันต่อมา

ด้านผู้เป็นพ่อกล่าวถึงลูกชายคนเดียวว่า เขาเป็นคนมีอารมณ์รุนแรง แต่ความโกรธของเขาคือการเงียบ แต่เมื่อเกิดความขัดแย้งและถูกตำหนิมาก ๆ สิ่งที่เขาพูดออกมาเป็นประจำเพื่อตัดบทสนทนาให้จบลงคือ “เฉย ๆ เอะ ไม่รู้เรื่องก็อยู่เฉย ๆ เอะ” จากนั้นมักเดินหนีไปพูดคุยกับ

เพื่อนฝูงในหมู่บ้านที่มักจับกลุ่มอยู่บ้านนายพวงวัวลาน รอนจนพลบค่ำจึงกลับเข้าบ้านโดยปราศจากการพุดจาและปล่อยเวลาให้ทุกคนในบ้านลืมนึกถึงเรื่องราวไปเอง

ส่วนผู้เป็นแม่กล่าวถึงลูกชายว่า

“อาจมีนิสัยเอาแต่ใจอยู่บ้าง แต่เขาก็คงไม่ใช่ประเภทอันธพาลเกะกะเกรไปทั่วอย่างไร เหตุผล หากแต่เขาเป็นคนไม่ยอมคน เชื่อมั่นในความคิดความอ่านตัวเอง”

“เด็กผู้ชาย อย่าไปอะไรกับเขามากแรก ๆ ก็เหมือนวัวทโมน ใครจุดใครรั้งก็ไม่ค่อยอยู่เป็นเรื่องราว”

“แต่ท้ายที่สุดแล้วเขาก็ต้องวิ่งกลับมาหาแสงไฟเหมือนวัวที่วิ่งหลุดหายไปนานความมืดแต่ท้ายที่สุดก็หาทางกลับมาอยู่ใกล้เจ้าของเองในที่สุด”

ผู้เป็นแม่เปรียบเปรยพฤติกรรมของลูกชายหัวแก้วหัวแหวนกับวัวไว้อย่างน่าสนใจ

นมมาร : ร่องรอยความเชื่อเกี่ยวกับการสับเปลี่ยนบทบาทระหว่างพ่อและแม่

เหตุที่เขาถูกตามใจแบบนี้ พี่สาวของป้ายอมรับว่า ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากตอนเด็กไม่ค่อยแข็งแรง ป่วยง่ายไม่สบายง่ายมีอาการชัก หลายครั้งที่ทำเอาพ่อแม่ใจคอไม่ดีเพราะกลัวว่าจะเสียลูกชายคนเดียวไป นอกจากอาการป่วยแล้วยังเป็นเด็กที่ประสบอุบัติเหตุ อย่างตกเปล ถูกร้อนลวก โดนสุนัขกัด ตกเตียง ตกบันได เรียกว่าโดนเจ็บเป็นประจำและแต่ละครั้งนั้นหนักหนาสาหัสจนหัวอกผู้เป็นแม่แทบจะขาด

แม่ของป้าบอกว่าเหตุที่เป็นเช่นนั้น เธอมาทราบภายหลังจากการตัดสินใจไปปรึกษาช่างทรงต่างหมู่บ้านตามคำแนะนำจากเพื่อนแม่ค้าด้วยกัน ช่างทรงบอกว่าเธอมี “นมมาร” ซึ่งหญิงที่มีนมมารจะเลี้ยงลูกยาก โดยเฉพาะลูกชายลูกจะเจ็บป่วยง่ายหากกินนมของเธอ คนที่มีนมมารจะเลี้ยงลูกรอดยากเพราะลูกมักจะเสียชีวิตทั้งจากการเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุจากการเลี้ยงดูของเธอ ดังนั้นเธอจึงไม่เหมาะที่เลี้ยงดูลูกชายคนนี้ต่อไปหากยังอยากให้มีชีวิตอยู่

เธอได้รับคำแนะนำจากช่างทรงคนดังกล่าวให้นำลูกชายวัยหัดเดินในตอนนั้นไปยกให้เป็นลูกคนอื่น จะเป็นใครก็ได้ที่ตัวเธอเคารพนับถืออย่างผู้ใหญ่ผู้อาวุโส อาจเป็นญาติกันหรือไม่ใช่ก็ได้ โดยที่เขาคนนั้นต้องรับลูกของเธอเป็นลูกแทนเธอ เรียกว่าเอาไปยกให้และนับตั้งแต่นั้นเขาจะไม่ใช่ลูกของเธออีกต่อไปเพราะยกให้คนอื่นไปเรียบร้อยแล้ว

สำหรับร่องรอยความเชื่อเรื่อง “นมมาร” นี้กระจายอยู่ทั่วไปตามชุมชนต่าง ๆ ของเมืองเพชรที่ชัดเจนเหนียวแน่นจะเป็นแถบอำเภอบ้านลาด แม้ปัจจุบันยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ไม่น้อย บางชุมชนอาจพบผู้ที่เลี้ยงลูกยากจะถูกแนะนำจากช่างทรงหรือพระให้นำลูกไปขายให้กับคนที่รู้จักหรือผู้ที่มีบุญบารมีอันเป็นที่นับถือของสมาชิกในชุมชน เขาผู้นั้นจะรับซื้อไว้พอเป็นพิธีเพื่อแก้เคล็ดใน

การช่วยเหลือให้เด็กมีชีวิตรอด จากนั้นภาระการเลี้ยงดูจะปล่อยให้ครอบครัวของเด็กนำเด็กกลับไปเลี้ยงเองตามปกติ แต่จะได้ชื่อว่าเป็นการนำลูกคนอื่นมาเลี้ยงไม่ใช่ลูกตัว การนำลูกกลับมาเลี้ยงนั้นผู้เป็นพ่อจะเป็นไป “ชื่อ” กลับคืนมาเลี้ยงเองโดยที่ผู้เป็นแม่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับเลย หากแต่ทำตัวเป็นแม่นมให้เท่านั้นในวัยเบาะาะ เธอจะถูกห้ามอุ้มห้ามกอดลูกถ้าสามีอยู่ด้วย หลังจากให้นมเรียบร้อยแล้วให้จากไปทำหน้าที่ของตนเองตามปกติ ปล่อยให้พ่อเป็นคนเลี้ยงดูเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็หมั่นพาเด็กไปหาเจ้าของที่ดินเองนำไป “ขาย” หรือนำไป “ยกให้” เป็นลูกเห็นหน้าเด็กสม่ำเสมอจนกว่าเด็กจะโตพอที่จะช่วยเหลือตัวเองได้จึงบอกกล่าวให้เด็กรู้และให้ความเคารพประดุจว่าเป็นพ่อแม่ที่คนหนึ่ง

สำหรับบ้านนั้น แม่กับพ่อตัดสินใจพาเขาไปถวายพระผู้ใหญ่ที่วัดในหมู่บ้านซึ่งเป็นญาติฝ่ายแม่ ขึ้นตอนพิธีไม่มีรายละเอียดมาก เพียงแต่เอาลูกไปบอกกล่าวกับพระและถวายให้ท่านอุ้มไกวไปมาราวกับเป็นลูกของตนเองอยู่ครู่ใหญ่ พระก็จะกล่าวออกว่าตนเองนั้นยังครองผ้าเป็นสมณะ ครั้นจะให้เลี้ยงบุตรของตนเองนั้นเห็นจะไม่สมควรเพราะเบียดบังเวลาในการศึกษาพระธรรม บุญกุศลที่จะบรรลुरันต์เห็นที่คงยาก หากแต่ขอฝากโยมทั้งสองช่วยเลี้ยงดูให้เพื่อเอาบุญแก่เด็กก็น่าจะดี เด็กจะได้โตด้วย พระก็จะมีเวลาปฏิบัติกิจของสงฆ์เป็นบุญเป็นคุณด้วยกันทั้งสองฝ่าย จากนั้นพระท่านจะส่งลูกอื่นมาให้กับผู้ที่พ่อและแม่มอบหมายให้เลี้ยงดูลูกของพระท่านให้ดี ส่งเสริมให้เป็นเจ้าคนนายคนเป็นเกียรติเป็นศรีแก่คนเลี้ยงเป็นอันเสร็จพิธี

นับตั้งแต่รับปากพระว่าจะเลี้ยงดูเป็นอย่างดี ทั้งพ่อและแม่จำต้องสับเปลี่ยนหน้าที่การเลี้ยงดูลูก ๆ กันไปโดยปริยาย ในช่วงที่ป้ายังเบาะาะผู้เป็นแม่จะหน้าที่เพียงการให้นมเท่านั้นอย่างอื่นให้ปล่อยเป็นหน้าที่พ่อทั้งหมด แม่ของป้าบอกว่า ตัวเธอไม่ได้เลี้ยงลูกอีกเลยหน้าที่หลักจะเป็นพ่อส่วนใหญ่ เพราะทุกวันนั้นยุ่งกับกิจการต่าง ๆ ของสามีที่ต้องเข้าไปทำแทนช่วงที่ลูกยังเล็กอย่างการไปคุมการทำงานจัดคิวรถล่องใต้ ดูแลเรื่องการซื้อขายและเลี้ยงวัวของสามีและยังเพิ่มจากภาระการค้าขายที่ทำอยู่เดิม

พ่อของป้าบอกว่าการเลี้ยงลูกนั้นไม่ใช่เรื่องยาก ใครเป็นคนเลี้ยงก็ได้ตามสะดวก การทำหน้าที่แม่ของลูกแทนภรรยาเพื่อรักษาชีวิตลูกไว้กลายเป็นการเปิดโอกาสให้เขาได้ใกล้ชิดกับลูกชายมากขึ้น เพราะเดิมทีจะยุ่งอยู่กับการงานและปล่อยให้เป็นที่ภรรยามากกว่า แต่เมื่อเป็นเช่นนี้คงไม่มีทางเลือกา เขาจึงจำยอมลดบทบาทในพื้นที่นอกบ้านมากขึ้นพร้อมกับถ่ายโอนอำนาจการตัดสินใจให้ภรรยาไปแทน

ทั้งนี้ดูเหมือนว่าองค์ความรู้เรื่องนมมารของเธอได้เปิดพื้นที่ให้ผู้ชายได้มีส่วนในการดูแลลูกโดยเฉพาะลูกชาย การมีอำนาจเหนือลูกผู้ชายสามารถทำได้ทั้งที่ตนเป็นชาย ซึ่งโดยทั่วไปมักเป็นหน้าที่ของหญิงผู้เป็นภรรยาและผู้หญิงคนอื่น ๆ ในบรรดาเครือญาติ ผู้เป็นพ่อไม่ค่อยมีโอกาสอบรม

ลูกเมื่อยามอยู่บ้าน สำหรับกรณีของป้านี้อาจเป็นไปได้ว่าถึงแม้ลูกจะอยู่ภายใต้การเลี้ยงดูของพ่อ แต่พ่อก็เป็นแค่คนเลี้ยง การนำตัวป้าไปยกให้เป็นลูกพระซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ของภรรยานั้นทำให้สิทธิการตัดสินใจในบางเรื่องพ่อป้าอาจจะทำไม่ได้เพราะไม่ใช่ลูกตน และทำให้เห็นว่าถึงแม้ความเชื่อหรือองค์ความรู้ใดก็ตามหากเกิดขึ้นในชุมชนที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญ รายละเอียดอันแนบแน่นนั้นยังคงรักษาผลประโยชน์ที่ผู้หญิงควรได้รับไว้เป็นอย่างดี

การปรับเปลี่ยนบทบาทนั้นส่งผลต่อบทบาทของภรรยาในการสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายผู้คนนอกบ้าน เธอสามารถขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัว การต่อรองการค้ากลายเป็นโอกาสดีที่ผู้หญิงอย่างเธอเป็นผู้บริหารจัดการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทักษะการพูดจาประกอบกับการเป็นคนหน้าตาดีแม้มีครอบครัวแล้ว เธอสามารถ “ซื้อใจ” พวกผู้ชายได้ไม่น้อย

ในขณะที่แม่ออกไปดูแลการงานนอกบ้าน ป้าหมูในวัยแบบเบาะเริ่มเติบโตขึ้นภายใต้การดูแลของพ่อแต่แวดล้อมไปด้วยญาติ ๆ ฝ่ายแม่ ป้าเริ่มเป็นเด็กผู้ชายตัวน้อย ๆ วิ่งเล่นอยู่รอบ ๆ บ้านที่ด้านข้างเป็นคอกวัวขนาดใหญ่มีวัวกว่า 30 ปี เป็นวัวของพี่ ๆ น้อง ๆ ฝ่ายแม่สืบทอดตัวที่หล่อเป็นของพ่อ เด็กน้อยอย่างเขาเมื่อเริ่มเดินพูดได้เขาได้เรียนรู้ผ่านการเล่นที่แตกต่างจากเด็กคนอื่น ๆ อยู่ไม่น้อย พ่อของเขาทำหาไม้ปลูกขนาดเหมาะกับเด็กความยาวเมื่อวางแนบลำตัวสูงกว่าตัวเขาพอประมาณเพื่อให้มีระยะที่สัมพันธ์กับกำลังในบังคับไม้ปลูกเวลาแทงวัว

ด้วยเหตุที่พ่อเป็นคนชอบวัว เวลาเลี้ยงลูกชายอย่างป้าหมูก็ยังนำลูกชายหัวแก้วหัวแหวนไปด้วย ป้าหมูบอกว่าเขาเองอาจเรียกว่าโตมาพร้อม ๆ วัวในคอกพร้อม ๆ กับวัวในคอกของพ่อรู้เห็นว่าพ่อจัดการอย่างไรกับวัวบ้างมาตั้งแต่จำความได้ การวิ่งเล่นตามคอกวานั้นแม่เขาจะเป็นห่วงเกิดอุบัติเหตุการถูกรัวเตะ เพราะเด็กอาจไม่รู้เวลาเดินไปจับหรือเข้าหาวัวจากทางด้านหลังหรือตอนที่วัวไม่รู้ตัว การถูกรัวเตะหากโดนจุดสำคัญก็อาจขึ้นดับแตกตายได้และยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ด้วย ยิ่งน่าเป็นห่วง สำหรับตัวเขาแล้วบอกว่าการถูกรัวเตะจะเป็นเรื่องธรรมดาของนักเลงวัวมันต้องมีบ้างเมื่อยามที่วัวมันยัง “ไม่คุ้นสาบ” หรือคุ้นกลิ่นเจ้าของหรือคนเลี้ยง แต่สำหรับวัวในคอกของพอนั้นเขาสามารถขึ้นขี่หลังได้ทุกตัวเพราะพ่ออุ้มขึ้นเป็นประจำ

เขาและวัวของพ่อมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก การเล่นวัวลานของพ่อบางครั้งนั้นก็เกี่ยวพันกับเขาแบบบังเอิญก็มีให้เห็นอยู่บ่อยไป อย่างสมัยก่อนป้าบอกว่าเพียงการร้องไห้โยเยของเขานั้นก็เป็นการเสียทายผลแพ้ชนะของวัวที่จะออกวิ่งลานในคำคืนที่จะถึง หรือแม้แต่บรรดานักเลงวัวเพื่อนพ้องมักจะสอนเกมหยอกเอนให้เขาพูดถ้อยคำที่เกี่ยวกับอาภักิริยาวัวตอนต่าง ๆ เช่น “หลุดตุต” ที่หมายถึงวัวนอกนั้นวิ่งไม่ทันวัวรองจนถอยร่นลงมาอยู่ท้ายของวัวรอง แต่การพูดคำดังกล่าวกลับไม่ได้ถูกให้พูดกับวัวตอนแข่งแล้วแพ้ ตรงกันข้ามเป็นการพูดล้อเพื่อน ๆ พ่อหรือ

ลูกน้องพ่อบางคนที่ยอมแพ้ ไม่แน่ ไม่สู้ ไม่จริง ใจแคบ ใจน้อย อาการต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นที่สนุกสนานของบรรดาผู้ใหญ่เวลามีเสียงเด็กน้อยอย่างเขาพูดคำว่า “หลุดตุต” ออกมา

แม้เงื่อนไขทางความเชื่อที่จัดการสับเปลี่ยนบทบาทระหว่างสามีภรรยาในครอบครัว และดูเหมือนว่าความสัมพันธ์ระหว่างลูกและแม่ถูกแยกจากกัน หากแต่ในความเป็นจริงแล้ว รูปแบบการแต่งงานแบบเขยเข้าบ้านนั้นยังมีส่วนทำให้ญาติคนอื่น ๆ ของฝ่ายภรรยาได้ดูแลลูกหลานด้วยเรียกว่าอยู่ในสายตาของทุกคนหรือแม้แต่เพื่อนบ้านใกล้เคียง ถึงขั้นที่เรียกว่า “เป็นหูเป็นตา” แทน การเลี้ยงดูลูกจึงไม่ได้เกิดภายใต้บทบาทของพ่อเพียงอย่างเดียว

ชีวิตคู่จะรู้กัน : ต้นเหตุแห่งความคิดว่าด้วย “การอยู่คงกระพัน”

หลังชีวิตเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นได้ไม่นาน ป้าเริ่มคบเพื่อนมากมายและมีแฟนเหมือนเช่นเด็กหนุ่มคนอื่นที่เรียนโรงเรียนเดียวกัน ป้าเองจัดได้ว่าเป็นคนน่าตาน่าเอ็นดูเข้าขั้น มีเพื่อนหญิงมาติดพันหลายคน ด้วยความเป็นคนใจกว้างชอบเลี้ยงเพื่อนและมีรถเครื่องพาเที่ยวเตร่ เด็กหญิงรุ่นราวคราวเดียวกันก็มักปิ่นใจให้ เขาเริ่มคบหาผู้หญิง หลังขึ้นมัธยมศึกษาโรงเรียนประจำจังหวัดได้ไม่นาน

เป็นเพราะสอบเข้าเรียนไม่ได้พ่อและแม่จึงใช้ระบบเส้นสายเข้าเรียนในโรงเรียนชื่อประจำจังหวัด ซึ่งสมัยนั้นนิยมเรียกเด็กที่เข้าเรียนด้วยวิธีนี้ว่าเป็น “พวกมาพร้อมโทรศัพท์พกม” ในขณะเดียวกันเมื่อเข้าเรียนที่หลังจึงเลือกแผนการไม่ได้เพราะห้องเรียนเต็ม ทางโรงเรียนจึงจัดให้อยู่ห้องเรียนสายศิลป์คำนวณทั้ง ๆ ที่ตั้งใจจะเรียนศิลป์สังคมมากกว่า แต่เมื่อไม่มีทางเลือกเขาจึงตัดสินใจเรียนไปเรื่อยเปื่อย ใจจริงอยากเลิกเสียด้วยซ้ำไปเพราะสอบตกเกือบทุกครั้งและมีผลการเรียนในเกณฑ์ที่ไม่ดี

ชีวิตที่โรงเรียนหลังย้ายเข้ามาเขาเริ่มเป็นที่รู้จักของเด็กนักเรียนคนอื่น ๆ ด้วยใบหน้าอันมีเสน่ห์ประกอบกับท่าทางที่เป็นมิตร เข้าเรียนได้ไม่นานจึงมีเด็กนักเรียนหญิงมัธยมต้นมาติดพัน ในขณะที่นักเรียนหญิงรุ่นพี่มัธยมปลายเที่ยวแหวะเวียนส่งการ์ด ส่งดอกไม้ให้เป็นประจำจนเป็นที่อิจฉาของเพื่อนผู้ชายร่วมชั้น ป้าลองคบหากับเด็กผู้หญิงรุ่นน้องมัธยมต้นคนดังกล่าว โดยทั้งคู่ควงกันอย่างเปิดเผยเป็นที่รู้จักในกลุ่มเพื่อน ในขณะที่นอกโรงเรียนเขาก็คบกับเด็กวิทยาลัย พาณิชยศาสตร์ของจังหวัดอีกคนหนึ่งซึ่งคบหามาแต่ครั้งอยู่โรงเรียนเก่า เขาสามารถสับรางไม่ให้เด็กหญิงทั้งสองคนได้รู้ หรือเจอกันเป็นเวลากว่าภาคการศึกษา แต่ความจริงที่ว่าความลับไม่มีในโลกก็คงเกิดขึ้นกับเขาแล้ว เมื่อคนทั้งสองเจอกันโดยบังเอิญขณะที่กำลังพาเด็กหญิงจากโรงเรียนเดียวกันซ้อนท้ายรถหายไปห้างในสรรพสินค้าชื่อดังของเมืองเพชรในขณะนั้น

ส่วนเด็กหญิงจากโรงเรียนพาณิชยนั้นไม่รอช้า เธอรวบรวมเพื่อนสนิทขับรถเครื่องตามไป โดยเหตุการณ์วันนั้นเป็นเพียงการต่อว่าแล้วเลิกรากันไป ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะป้าหมั่นอยู่

ร่วมด้วย แต่ดูเหมือนเรื่องไม่ได้จบลงเพียงเท่านั้น เด็กหญิงจากโรงเรียนพาณิชย์คิดผูกใจเจ็บพร้อมที่จะเอาเรื่องเด็กหญิงคนใหม่ของป้าอยู่ตลอดเวลา การวางแผนดักทำร้ายจึงเกิดขึ้นอย่างง่ายดายตามวัยคะนอง โดยจตุรอรธประจำทางบริเวณหน้าเขาวังถูกเลือกเป็นที่หมายของการดักทำร้าย พอปะหน้ากันเด็กหญิงคู่กรณีและเด็กหญิงจากโรงเรียนพาณิชย์พร้อมเพื่อนเย้ยยุดุกระซอกอย่างไม่ปราณีจนบรรดาแม่ค้าบริเวณนั้นตกใจรีบกรูกันเข้ามาห้ามปรามแต่กว่าจะยุติลงได้ก็เล่นเอาเด็กผู้หญิงที่ป้ากำลังคบหาอยู่สะบักสะบอม

การรวมทำร้ายกันครั้งนั้นทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างป้าหมูและเด็กหญิงร่วมโรงเรียนตกลงยุติความสัมพันธ์กันเมื่อเรื่องทราบถึงพ่อแม่ของฝ่ายหญิงและต้องการเอาเรื่องเด็กหญิงจากโรงเรียนพาณิชย์คู่กรณี กระบวนการไกล่เกลี่ยระหว่างครอบครัวทั้งสองเริ่มขึ้นผ่านผู้บริหารโรงเรียนของทั้งสองและจบสิ้นลงในระดับของพ่อแม่ ในขณะที่พี่ชายของเด็กหญิงที่ถูกทำร้ายกลับโกรธแค้นและต้องการเอาคืน โดยหลังจากนั้นไม่นานป้าหมูถูกทำร้ายด้วยอาวุธปืนหนึ่งนัดขณะขี่รถเครื่องกลับบ้านหลังจากแวะเวียนไปเที่ยวลานวัดต่างหมู่บ้าน โดยคู่กรณีใช้รถยนต์ประกบแต่ขาดความชำนาญกระสุนพลาดเข้าบริเวณข้อเท้าจนได้รับบาดเจ็บ ส่วนป้าและเพื่อนหักรถหลบลงข้างทางและโชคดีที่เป็นบริเวณที่มีผ่นไปมา คู่กรณีที่ป้าคิดเอาเองว่าเป็นพี่ชายเด็กหญิงที่เป็นแฟนจึงหลบหนีไป เขาถูกนำตัวส่งโรงพยาบาลทำแผลราวกับไม่มีอะไรเกิดขึ้นและทุกคนก็แยกย้ายกลับบ้านไป ไม่มีใครฟ้องร้องเอาเรื่องใคร

หลังเหตุการณ์วันนั้น เพื่อนฝูงหลายคนกล่าวขวัญถึงการรอดชีวิตอย่างหวุดหวิด บางคนถึงขั้นคิดว่านับแต่เป็นต้นไปป้าจะอยู่ยงคงกระพัน เพราะป้าถูกกระสุนปืนฝังไปในข้อเท้าและหมอไม่ได้ผ่าออกด้วยเหตุที่หากระสุนไม่เจอ ผลการวินิจฉัยจึงเป็นเพียงการถูกกระสุนยิงถากไปเท่านั้น ซึ่งตรงกันข้ามกับที่หลายคนเชื่อว่ากระสุนนั้นฝังใน แต่ไม่ทำร้ายผู้ตัวป้าหมู มีหน้าซ้ำอาจจะให้คุณในภพภาคหน้าหากดูแลรักษาและธำรงตนให้อยู่ในศีลธรรมตามความเชื่อดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น มรดกทางความเชื่อที่ส่งผ่านมาสู่ยุคสมัยในชุมชนของป้าหมูจนตกผลึกเป็นองค์ความรู้ ชาวบ้านที่นี่เชื่อว่าจังหวะและช่วงเวลาที่เหมาะสมกับการแคล้วคลาดจากอันตรายนั้นได้ส่งผลต่อตัวผู้ที่เผชิญโดยตรง เมื่อบุคคลใดก็ตามที่ถูกปืนฝังอยู่ในร่างกายแล้วไม่สะทกสะท้านแต่อย่างใด แสดงว่าทั้งสองสิ่งต่างเป็นของกันและกันสามารถอยู่ร่วมกันได้ ดังนั้นเมื่อ “ลูกปืน” อยู่ที่ไหนแล้วนั้น “แม่ปืน” หรือ ปืนกระบอกใดก็ตามก็ไม่มีวันฆ่าลูกตัวเองเป็นอันตราย ทำที่สุดแล้วจุดเริ่มต้นในความเชื่อมั่นว่าตนเองเป็นผู้ที่อยู่ยงคงกระพันได้สร้างความมั่นใจให้เขามากขึ้น แต่จะเป็นเรื่องจริงหรือไม่และองค์ความรู้อันแยบยลนี้ได้ช่วงชิงอำนาจในการสร้างความน่าเกรงขามจนเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว และนั่นหมายถึงรู้ถึงหูกุ่กรณีที่ทำร้ายร่างกายครั้งนั้นด้วย

หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้น ครอบครัวป่าตัดสินใจย้ายโรงเรียนโดยจะส่งไปให้อยู่กับญาติของพ่อที่จังหวัดชลบุรี แต่ในที่สุดเขาตัดสินใจล้มเลิกการเรียนกลางคันแล้วหันมาเล่นและเลี้ยงวัวลานอย่างเต็มตัวตลอดจนช่วยดูแลกิจการครอบครัวควบคู่ไปด้วย การลี้ภัยจากการเรียนทำให้เขาห่างเหินจากแฟนสาวเด็กนักเรียนพาณิชยไป ในขณะที่เขาก็มีหญิงสาวมาติดพันอยู่เนื่อง ๆ ด้วยความเป็นคนหน้าตาดี จนกระทั่งเขาตัดสินใจแต่งงานกับหญิงที่ชื่อ “นก” ลูกคนจีนจากตัวเมืองชะอำอายุมากกว่าถึง 4 ปี การแต่งงานของเขาเป็นที่ขบขันนินทาในบรรดาเพื่อนฝูงว่าเขามีเมียแก่ คุณนภรรยาของป่าดูเหมือนจะเป็นที่ยอมรับจากครอบครัวของเขาเป็นอย่างดี เธอย้ายเข้ามาพร้อมกับการรับหน้าที่ช่วยเหลือจัดการธุรกิจของครอบครัว และด้วยเหตุที่เป็นคนขยันต่างจากผู้หญิงคนอื่น ๆ ที่ป่าเคยคบหาก่อนหน้านี้ เพียงไม่นานเธอก็เป็นที่ไว้วางใจจนสามารถตัดสินใจหลาย ๆ เรื่องแทนแม่ของป่าได้

ทั้งคู่แต่งงานกันเป็นเวลากว่าสองปีแล้วแต่ยังไม่ปรากฏว่าภรรยาจะตั้งครรภ์ บ่อยครั้งที่ป่าหมูกับบรรดานักเลงวัวลูกน้องหยอกล้อว่า “ไม่มีน้ำยา” “กระสุนดำน” ภรรยาจึงไม่ท้องสักทีซึ่งทำให้ตัวเขาเองรู้สึกเสียหน้าไปหลายครั้ง ในขณะที่แม่ของป่าก็อยากได้หลานเล็ก ๆ ไว้อุ่นชูเพื่อทดแทนสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตคนเป็นแม่อย่างเธอคืออยากเห็นลูกชายรับปริญญา ซึ่งก็ไม่มีลูกคนไหนของเธอสามารถทำได้เลย แต่อย่างน้อยพวกลูก ๆ ขยันทำงานจนช่วยเหลือตัวเองได้ก็น่าจะเป็นเรื่องที่น่ายินดี สิ่งที่คุณเป็นแม่ห่วงคือทำทีในโรงงานของป่าหมูที่ตัวเขาและเพื่อน ๆ มักจะทำทีแข่งกร้าวจนบางครั้งดูไม่เป็นมิตรกับผู้คนทั่วไปถึงแม้จะเป็นคนที่มาติดต่อค้าขายด้วย

การติดต่อกับค้าขายหากทำกับผู้ขายด้วยกัน ป่ามักทำไม่สำเร็จ มีหน้าซ้ำบางครั้งยังก่อให้เกิดเรื่องราวก็มีให้เห็นอยู่บ่อยไป เพื่อนบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า ป่าเป็นคนเจ้าชู้ ดวงนารีอุปถัมภ์ของเขาจึงเข้ากันได้ดีกับผู้หญิงทั่วไปที่มักจะยอมตกลงเรื่องงานต่าง ๆ ได้โดยง่าย แต่หากกับผู้ขายด้วยกันนั้นจะเข้าทำนอง “เขม่นเหม็นจี๋หน้า” เสียมากกว่า การเป็นคนหน้าดีนั้นทำให้หญิงต่างชุมชนชื่นชม ในขณะเดียวกันนั้นก็กลับสร้างความมั่นใจให้บรรดาหนุ่มที่หมายปองสาวคนนั้น ๆ โดยเฉพาะหนุ่มในหมู่บ้าน หากแต่การมาเยือนของป่าหมูนั้นก็ทำให้หญิงในหมู่บ้านหลงใหลได้ปลื้มนั่นก็เท่ากับปล่อยให้ป่าเข้ามา “เหยียดบาง” เป็นการดูหมิ่นศักดิ์ของพวกผู้ชายในหมู่บ้านนั้น ๆ ตัวเขาจึงกลายเป็นคนมีศัตรูทั้งที่แสดงตัวตนชัดเจนและพวกที่ไม่ปรากฏชัดอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะแถบอำเภอบ้านลาดและอำเภอท่ายาง

เมื่อการเจรจาธุรกิจที่มักล้มเหลวเพราะหน้าตาบวกที่อันมีส่วนทำให้คู่ค้ากลายเป็นศัตรู เขาดูเหมือนโชคที่ได้อภินิหารอย่างคุณนภมาทำหน้าที่นี้แทน การดำเนินธุรกิจของครอบครัวจึงราบรื่นมากขึ้น ตัวเธอเองมีทักษะการตรวจสอบ การต่อรองซื้อขายได้อย่างดีเยี่ยมไม่ยอมให้ผลประโยชน์ของสามีหลุดลอยไปได้ เพื่อนบ้านคนอื่น ๆ เชื่อว่าเป็นเพราะเธอเป็นคนจีนจึงเป็นที่

ค้าขายเก่งอยู่แล้ว ตัวป้าและคนอื่น ๆ ในครอบครัวต่างพูดในทำนองเดียวกันว่าคิดไม่ผิดที่ตัดสินใจ
แต่งงานกับคุณนกที่ดูเหมือนถูกฝ่าถูกตัวกันดี

“ป้า” : วัวลานและสถานภาพของเด็กเมื่อวานขึ้น

แม้จะเป็นคนรุ่นใหม่ อายุยังน้อยเมื่อเทียบกับนักเลงวัวคนอื่น ๆ ป้าหมูสามารถเป็นนาย
พวงวัวลานได้สมัยเมื่อย้อนไป 7 ปีก่อนเพียงแค่อายุย่างเข้า 25 ปี แม่จุกมองว่าเด็กเมื่อวานขึ้น
เพราะถูกสบประมาททั้งจากเพื่อนบ้านและนักเลงวัวต่างถิ่น แต่สิ่งที่ดูเหมือนเป็นแรงผลักดัน
ความก้าวหน้าแบบก้าวกระโดดนั้นมาจากน้ำเงินอันเป็นพื้นฐานที่ครอบครัวสร้างมารองรับเป็น
อย่างดี

จากเด็กเมื่อวานขึ้นที่เจ็บกระเสาะกระแสะจนพ่อแม่ต้องพาไปยกให้เป็นลูกคนอื่น และ
นำกลับมาเลี้ยงในคอกวัวพร้อม ๆ ไปกับวัวของพ่อและญาติ ๆ เขารู้สึกผูกพันและเคยชินกับการ
เล่นวัวจากการขย่งส่งเสริมจากนักเลงวัวเพื่อนพ่อ ภาพแห่งความทรงจำที่เด็กผู้ชายตัวน้อยมีชาย
หนุ่มร่างกายกำยำแต่งตัวลูกทุ่งหลายคนผลัดกันอุ้มเขาควั้วของพ่อขณะลงแข่งยังคงย้อนกลับมา
เสมอเมื่อถูกถามถึงชีวิตในวัยเด็กของป้าจากบรรดาพี่ ๆ น้อง ๆ

ความเคยชินประกอบกับความรู้เรื่องวัวที่สั่งสมมาแต่เด็ก การเล่นวัวลานจึงเป็นส่วน
หนึ่งของชีวิต พอเริ่มเดินได้วิ่งได้ มีแรงพอที่จะจับลูกวัวตัวเล็ก ๆ อยู่ เขาก็ได้ของเล่นเป็นลูกวัว
จากพ่อพร้อมไม้ปูกขนาดเหมาะมือไว้คู่กาย การแสดงออกแห่งอำนาจในการควบคุมวัวอยู่ที่ความ
กล้าที่จะไขปูกปักไปตามวัวอย่างสุดแรง ทุกครั้งที่เขาได้ทำเช่นนั้นจะมีเสียงโห่ร้องยินดีจากเพื่อน
พ้องของพ่อ ด้วยความเป็นเด็กเองจึงเข้าใจว่านี่คือสิ่งที่ถูกต้องอันแบบแผนการดำรงชีวิตของผู้คน
ในหมู่บ้านที่สืบทอดกันมา หากแม้แต่เด็กคนใดไม่สามารถทำได้ เขาคงนั้นอาจไม่ใช่ผู้ที่ถูกต้อง
ตามบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สั่งสอนสืบสานกันมายาวนาน

ป้าบอกว่าสมัยก่อนเด็กผู้ชายหากไม่มีทำที่จะเป็นนักเลงวัว ไม่ “แกลัว” หรือทโมน เล่น
ชนเป็นลิงเป็นค่าง คนที่เรียบร้อยก็มักจะไม่มีเพื่อนในหมู่บ้านคบหาด้วย เวลาเล่นก็ต้องเล่นคนเดียว
มีหน้าซำยังถูกใช้เป็นเครื่องแสดงความเป็นนักเลงหัวไม้ของเด็กบางคนด้วยการกลั่นแกล้งให้
ร้องไห้เป็นประจำ ภาพแห่งความทรงจำเหล่านั้นป้าจำได้ดีเมื่อหวนนึกวันเก่า ๆ ที่ตนเองได้ชื่อว่า
เป็นลูก “คนโต” ไม่มีใครกล้าทำอะไร เขาสามารถทำอะไรก็ได้ตามคำขย่งจากบรรดานักเลงวัวลาน
บางคนที่ไม่หวังดีกับพ่อและครอบครัวเขาหนัก แต่คงเป็นเพราะไม่มีทางเลือกที่ดีกว่าจึงยอมมาเป็น
ลูกพวงด้วย

บ่อยครั้งที่ป้าบอกว่า ชุมชนที่เขาอยู่ดูเหมือนสงบสุข เพื่อนบ้านต่างเป็นมิตรและ
รักใคร่กันดีนั้น หากแต่ความจริงอาจไม่ได้เป็นอย่างที่เห็น ความขัดแย้งที่ไม่ปรากฏออกมานั้นเป็น

สิ่งที่ตัวป้าเชื่อว่ามืออยู่ทั่วไป แต่ทุกคนไม่ได้ต้องการให้ใครได้ดีกว่าใคร พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการหมั่นไถ่ นั้นมีให้เห็นอยู่บ่อย ๆ ดังคำพูดหนึ่งที่ป้าหมย้าเสมอว่า

“หลายคนอยากเห็นเราชนะ และเมื่อเราชนะแล้วเขาก็อยากเห็นเราพ่ายแพ้ด้วยในคราวต่อไป นี่คือนิสัยที่แท้จริงของคนที่นี่ แต่ไม่มีใครกล้าพอที่จะพูดถึงเพราะมันแทงใจดำ”

คำพูดดังกล่าวดูเหมือนป้ากำลังจะบอกถึงเหตุผลที่ว่าทำไมป้าถึงไม่ยอมแพ้ หรือแพ้ไม่ได้ หรือถ้าแพ้ก็เป็นการแพ้เพื่อชัยชนะที่เหนือกว่าภายนอก ซึ่งอาจเรียกว่าแกล้งแพ้ก็ไม่ผิด ไม่มีใครอยากแพ้อย่างหมดท่า หากแต่การแพ้นั้นเป็นการรักษา “เหลี่ยมมวย” เพื่อเอาชนะคู่ต่อสู้แบบน็อกเอาท์ในโอกาสต่อไป และนี่เองคือเหตุที่ป้าต้องระดมฐานทรัพยากรทั้งคนและเงินทองจำนวนมากเพื่อสร้างสถานภาพและสังคมบริวารโดยเร็วเพื่อหลีกเลี่ยงคำสบประมาทของเพื่อนบ้านหรือนักเลงวัวต่างถิ่นว่าเป็นเด็กเมื่อวานขึ้น “ดินยังอ่อน มือยังนิ่ม” จะหยิบจับอะไรก็ไม่ประสบความสำเร็จ

จะว่าไปแล้วลานวัวของป้าอาจพิเศษกว่าคนอื่น ๆ ตรงที่เป็นพื้นที่ที่สามารถเปลี่ยนสถานภาพของเขให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น หากแม้ภาวะช่วงเวลาปกตินั้นอาจทำไม่ได้หรือได้ไม่ดีเท่า แม้ตนเองจะมีทรัพยากรทั้งคนและเงินมากกว่าใคร ๆ แต่ข้อจำกัดด้านวิถีชีวิตที่น้อยกว่า การยอมรับจากนักเลงวัวทั่วไปเป็นไปได้ยาก การตัดสินใจจัดลานวัวขึ้นมาเองก็เพียงเพื่อเป็นพื้นที่แสดงถึงความพร้อมด้านต่าง ๆ และดูเหมือนว่าเขากำลังเดินมาถูกทาง ลานวัวได้เปลี่ยนจากเด็กเมื่อวานขึ้นมาเป็น “ป้า” ของคนทั่วไป ในขณะที่ความเป็นจริงอยู่ที่ว่า สถานภาพการเป็นป้านั้นหมายถึงหน้าตาอันนำมาซึ่งเงินตราที่แม้มีมากเพียงใด ถ้าไม่ถูกนำมาหวานใช้ให้บรรดานักเลงวัวคนอื่นเห็นนั้น ก็ดูจะไม่มี ความหมายอะไร

ป้ายอมรับว่าเมื่อสมัยที่เริ่มเล่นวัวลานใหม่ ๆ นั้นตนเองมักไม่ทันเกมส์พวกผู้ใหญ่ คนพวกนี้จะมีมุขตลกตลกมาก โดยเฉพาะพวกที่ชอบแกล้งเด็ก วัวที่เขานำตระเวนวิ่งลานทั้งในเมืองเพชร ประจวบ ฯ และราชบุรี นั้นมักจะได้รับความพ่ายแพ้เป็นส่วนใหญ่ แต่กระนั้นก็ไม่ได้อยอมแพ้ เขาคิดเสมอว่า “ในเมื่อวัวไม่ชนะ คนก็จะแพ้ไม่ได้” ป้าไม่ได้หมายถึงการใช้กำลังไปตีรันฟันแทงเพื่อแก้แค้นแต่อย่างใด ป้าเลือกวิธีใช้เงินหวานลงเล่นพนันไปทั่ว ยิ่งแพ้เยอะ หมดเยอะ ยิ่งดัง ยิ่งเป็นที่กล่าวขวัญ จนบางครั้งเขารู้สึกว่ามันได้ผลกับการสร้างชื่อเสียงมากกว่าวัววิ่งชนะเสียอีก เขาเองได้รับการขนานนามว่า “ป้า” เพียงเพราะ “เงินหนา” กว่าใคร ๆ ที่แม้เสียเงินเดิมพันจำนวนมากก็ไม่ได้แสดงอาการสะทกสะท้านแต่อย่างใด

นอกจากนี้เขายังใช้วิธีซื้อใจพวกนักเลงวัวต่างถิ่น โดยเฉพาะคนที่ยังไม่รู้จักกันด้วยการวางเงินเดิมพันแก่วัวตัวนั้น ๆ แม้จะรู้อยู่เต็มอกว่ามันจะแพ้ในลานประชันความเร็ว แน่แน่นอนว่าสิ่งที่ได้รับเป็นการตอบแทนนั้นย่อมไม่ใช่เงินรางวัลหากวัวตัวนั้นชนะ หากแต่เป็น “ความรู้สึกดี ๆ” ที่นักเลงวัวเจ้าของวัวตัวนั้นรู้สึกภูมิใจที่แม้วัวเขาไม่เก่งแต่ก็ยังมี “ป้า” เงินหนาคอยถือหาง

วิวาทมเชิง : นิยามความเข้าชู้กับองค์ความรู้จากนอกรบ้าน

เป็นเพราะเกิดเป็นน้องชายคนเล็กของบ้าน ประกอบกับอาการป่วยกระเสาะกระแสะเมื่อวัยเด็ก การเฝ้าประคบประหงมจากพ่อแม่หรือญาติคนอื่น ๆ เป็นสิ่งที่ป้าได้รับมาตลอด ความกังวลใจในการอาการป่วยกลายเป็นเครื่องต่อรองกับจิตใจของพ่อแม่ที่ต้องทบทวนตนเองตลอดเวลาหากแม้จำต้องขัดใจเขา ทั้งนี้ก็เกรงว่าอาการป่วยจะกำเริบ การปล่อยวางจนดูเหมือนตามใจจึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดสำหรับช่วงชีวิตในวัยเด็ก

แม้ความเจ็บป่วยจะเป็นเงื่อนไขสำคัญกับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ แต่ครั้งเมื่อโตขึ้นเขากลับเป็นเด็กที่แข็งแรงกว่าอื่น ๆ สำหรับพ่อแม่แล้วทั้งคู่รู้สึกเสียขวัญเวลาในอดีตที่ไม่อยากเลี้ยงเขาแบบตามใจมากเกินไป เพราะเมื่อเขาเริ่มโตมากขึ้นนั้นเป็นการยากที่จะห้ามปรามไม่ให้เขาแสดงความต้องการสิ่งต่าง ๆ จนเกินงาม แม้มีการขัดใจก็มักแสดงพฤติกรรมต่อต้านในแนวทางที่ไม่เป็นที่ยอมรับจากเพื่อนบ้าน การเป็นเด็กเกรียงเป็นเหมือนตราประทับในความรู้สึกของพ่อแม่ที่คิดเสมอว่าตนเองนั้นมีส่วนทำให้เขาเป็นเช่นนั้นด้วย

พอเริ่มเข้าวัยรุ่นการมีชีวิตอิสระจากครอบครัวเป็นสิ่งที่เด็กหลายคนต้องการ ป้าก็เป็นหนึ่งในนั้น เขาพยายามแสวงหาโลกทัศน์นอกรบ้านจากการเที่ยวเตร่ ความสมบูรณ์ของครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทำอะไรหลาย ๆ อย่างตามใจตนเองได้โดยง่าย การมีรถจักรยานยนต์หรือที่เรียกกันในหมู่บ้านว่ารถเครื่องนั้น เป็นของคู่กายที่มากับโลกเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้การเที่ยวเตร่ที่อยู่นอกเหนืออำนาจของครอบครัวทำได้ง่ายขึ้น

คงเป็นการยากหากจะมีใครสักคนขัดใจเพราะทั้งพ่อแม่เชื่อว่าไหน ๆ ก็ไหน ๆ แล้วตนเองคงต้องดูแลอยู่ห่าง ๆ พุดหรือสอนอะไรในช่วงวัยรุ่นนี้คงไม่ได้ช่วยอะไรให้ดีขึ้น แต่ละวันเวลาที่ผ่านไปทั้งคู่ได้แต่ภาวนาให้คุณพระคุณเจ้าช่วยเพราะได้ยกเขาให้เป็นลูกไปเมื่อแรกเกิดแล้ว หากช่วยเป็นหูเป็นตาให้ป้าแล้วคลาดจากอันตรายกลับมาบ้านได้ตลอดรอดฝั่งก็น่าจะดี สิ่งที่พ่อแม่กลัวมากที่สุดคือกลัวเขาถูกหลอก รู้ไม่ทันคนอื่นพวกผู้ใหญ่ที่ไม่หวัง แต่เห็นเขามีเงินก็มักยุยงให้ทำเรื่องบางเรื่องที่ไม่ถูกไม่ควรนักเพื่อต้องการทำลายเขา

การเที่ยวเตร่ของป้าเต็มไปด้วยสีสัน เพื่อนฝูงรายล้อมเป็นเครื่องยืนยันได้ดีกับการเที่ยวเตร่ที่เขาเป็นคนจ่ายเสมอ ลูกพวงคนสนิทกล่าวว่าป้าเป็นคนมีน้ำใจเรื่องเงินทอง เพื่อนฝูงเดือดร้อนมักจะช่วยเหลือ บางคนไม่มีเงินติดตัวเลยถ้าป้ารู้เขาจะให้โดยไม่ถามว่าจะเอาไปทำอะไร การมีน้ำใจกับเพื่อนกลายเป็นเครื่องการันตีความสัมพันธ์ในกลุ่มให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น กิจกรรมของลูกผู้ชายในหมู่เพื่อนคือการเที่ยวเตร่กับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน ช่วงเวลาหลังเลิกเรียนหากใครคนใดคนหนึ่งในกลุ่มกลับบ้านก่อนจะไม่ใช่เป็นที่ยอมรับหากแม้มีเหตุผลที่ดูไม่ใช่ลูกผู้ชาย

การทะเลาะวิวาทที่เขตรไม่หยุดหย่อนสำหรับเด็กผู้ชายไม่ใช่เรื่องที่ผิด ชาวบ้านหลายคนยอมรับด้วยว่าเป็นสิ่งธรรมดาสำหรับพวกเขา เด็กผู้ชายต้องโลดโผนบ้างจะเรียวร้อยอยู่กับเข้าเรือน จะไม่เป็นที่ยอมรับ อาจคงเป็นเพราะการเดินทางที่เขตรนั้นนำมาซึ่งความรอบรู้ตามค่านิยมของสังคมท้องถิ่นสร้างขึ้น แม้กระทั่งการรู้จักถนนหนทาง รู้จักสถานที่นั้น ๆ หรือได้ชื่อว่า “เคยไปมาแล้ว” เขาผู้นั้นก็จะเป็นที่ยอมรับอย่างมาก ความสามารถในการเดินทางเป็นเครื่องยืนยันองค์ความรู้ของผู้ชายเพราะอย่างน้อย ๆ พวกเขาก็ได้ชื่อว่าหูตากว้างไกลกว่าใคร ๆ

การเที่ยวตระเวนของป่าไม้ได้จำกัดอยู่ที่ตัวเมือง ตลาด ห้างสรรพสินค้าเท่านั้น การเที่ยวตามลานวัวยามค่ำคืนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นสม่ำเสมอ ป่ามีกลุ่มเพื่อนทั้งจากนอกหมู่บ้านที่คอยไปด้วยกัน เพื่อกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีฐานะดีกว่าเขา แต่การไปเที่ยวด้วยนั้นเพียงเพราะป่าเป็นคนจ่ายทุกอย่าง รวมทั้งเงินเดิมพันเล่นวัวด้วย

มีหลายครั้งการเล่นวัวที่เกิดการทะเลาะวิวาท ทั้งที่เกิดจากเขาเองหรือเพื่อเป็นต้นเรื่อง การเอาชนะพวกผู้ใหญ่ที่มัก “เล่นไม่ซื่อ” กับเด็กเมื่อวานขึ้นอย่างเกิดขึ้นบ่อยจนบางครั้งก็ทำเอาเขาหมดตัวก็มี เหตุการณ์ทำนองนี้สอนให้เขารู้จักเอาตัวรอด หรือบางครั้งอาจถึงขั้นเอาชีวิตรอดด้วย ดังนั้นการรู้เหลี่ยมรู้กลของผู้คนต่างถิ่นทำให้เขากล้ามมากขึ้น การเป็นคนใจถึงเรื่องเงินทองทำให้เขาสามารถผูกสัมพันธ์กับนักเลงวัวต่างถิ่นได้ไม่ยาก มีหน้าซ้ำเมื่อเวลาที่วัวของพ่อถูกเชิญให้เข้าร่วมอยู่ทั่วไปนั้น ทำให้เขาต้องออกตระเวนตามไปทุกครั้ง ชีวิตช่วงวัยรุ่นของป่าจึงถูกเกี่ยวกรำผ่านลานวัวแถบหัวเมืองเพชรที่ว่าได้

อาจเป็นไปได้ว่าวัวลานเป็นเครื่องสะท้อนค่านิยมของชุมชนที่ต้องการให้ผู้ชายเป็นเพศที่ต้องแสวงหาความรู้จากสังคมนอกหมู่บ้านเป็นการเตรียมความพร้อมเมื่อยามต้องออกไปใช้ชีวิต หากต้องไปเป็นลูกเขยบ้านใด ทักษะการเอาตัวรอด ทักษะการทำงาน ตลอดจนเครือข่ายผู้คนกลายเป็นเครื่องประกันศักยภาพความเป็นชายที่สังคมท้องถิ่นต้องการ

ถึงกระนั้นก็ตามวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นปรากฏให้เห็นถึงความขัดแย้งกันเองในค่านิยม แม้การเดินทางที่เขตรตามลานวัวจะนำมาซึ่งความรอบรู้และการยอมรับจากผู้คนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน หากแต่มากเกินไปจนละเลยหน้าที่การงานโดยเฉพาะบทบาทในครอบครัว ตัวเขาจะถูกคนในครอบครัวหรือเพื่อนบ้านร่วมชุมชนตราหน้าว่า “เที่ยวเป็นวัวตามเชิง”

การเที่ยวเตร่จนเกินความพอดีของเด็กหนุ่มนั้นถูกเปรียบเปรยกับวัวที่ไม่ได้ผ่านพิธีอุปการะโปกหรือการตอน วัวประเภทนี้ก็จะยังคึกคะนองตามสัญชาตญาณทางเพศที่ต้องการผสมพันธุ์ เมื่อช่วงฤดูผสมพันธุ์มาถึงซึ่งมักเป็นช่วงเดียวกับประเพณีการละเล่นวัวลาน วัวที่ตามเชิงมักเกิดขึ้นในช่วงที่เจ้าของพามันออกไปเลี้ยงตามทุ่งนา ครั้นพอได้เวลาเดินกลับบ้าน วัวหลาย ๆ ฟองมักจะเดินมาพบกันบ้างด้วยความบังเอิญยามที่เจ้าของดูแลไม่ทั่วถึง ทำให้วัวบางตัวปะปนกับวัวต่างฟอง

ทั้งนี้หากไม่ได้อยู่ในช่วงการผสมพันธุ์นักเลงวัวหลายคนเชื่อว่าวัวจะสามารถจำตัวอื่น ๆ ที่เป็นฝูงเดียวกันได้และสามารถเดินแยกออกมาถูก หากแต่ในช่วงเวลาดังกล่าววัวที่พร้อมกับการผสมพันธุ์ก็มักหลงเสน่ห์วัวสาวต่างฝูงที่บังเอิญเจอกันช่วงเดินกลับบ้าน วัวหนุ่มตัวนั้นก็มักจะไมยอมกลับเที่ยวเดินตามไปด้วย

เป็นที่รู้กันในหมู่คนเลี้ยงวัวว่าหากมีวัวของเพื่อนบ้านปะปนเข้ามาก็มักจะช่วยไล่ให้กลับออกไปในขณะที่วัวหนุ่มก็พยายามลัดเลาะกลับเข้ามาใหม่ วังวนเวียนไปจนทั่วทุกนาเพราะทั้งต้องหลบเจ้าของวัวสาว พร้อมกับหนีเจ้าของตนเองที่ตามมาจับกลับบ้าน จนทำให้มันต้องวิ่งหนีไปทางอื่นไม่ยอมกลับ นักเลงวัวบางคนบอกว่าบางครั้งวัวบางตัวหนีหายไปเป็นเดือน ๆ เพราะมันหลุดตามเชิงวัวไปยังต่างหมู่บ้านที่ค่อนข้างไกลจนมันกลับไม่ถูก ส่วนเจ้าของวัวฝูงที่มันหลุดตามเชิงไปก็อาจจะช่วยดูแลให้ก่อนแม้ในเบื้องต้นอาจยังไม่รู้ว่าใครเป็นเจ้าของวัวหนุ่มตัวนั้น โดยที่เขาจะเป็นฝ่ายรอนจนกว่าจะถึงวัวที่มีใครมาตามถามหาเขาก็จะบอกไป แต่หากไม่มีเป็นเวลานานเขาก็อาจเลือกที่จะเลี้ยงมันไว้เองก็ได้แต่ส่วนใหญ่ไม่นิยมทำกัน

การเปรียบเปรยเด็กหนุ่มว่าเที่ยวเป็นวัวตามเชิงนั้นเป็นตัวสะท้อนความคิดที่ค่อนข้างขัดแย้งกับความคิดดั้งเดิมที่ชุมชนต้องการเห็นเด็กหนุ่มเป็นผู้มีความรู้มีประสบการณ์ที่เก็บเกี่ยวจากประสบการณ์การเดินทาง การเป็นผู้ที่ “เคยไปมาแล้ว” เป็นเครื่องประกันความรอบรู้ หากแต่ไปแล้วไปอีกจนเสียการเสียนานก็จะกลายเป็นสิ่งที่ไม่ควร ชาวบ้านในชุมชนของ ป้าเล่าว่าการเที่ยวเตร่แบบวัวตามเชิงนั้นมีส่วนคล้ายการติดเชิงติดตัวเมียของวัว เหตุการณ์ลักษณะนี้มักเกิดช่วงเย็นที่วัวกลับบ้าน เมื่อนำมาเปรียบกับคน พอช่วงเย็นหลังจากหลับนอน กินอิ่มมาทั้งวันก็เริ่มเตรียมตัวแสดงอาการกระวนกระวายอยากออกไปเที่ยวนอกบ้าน บางครั้งมีการชวนคนนั้นชักชวนคนนี้ให้ไปด้วยควุ่นวายสับสนถึงขั้นที่ต้องออกไปให้ได้

สำหรับคนแล้วดูเหมือนว่าการเที่ยวเตร่นั้นไม่ได้เพียงแค่คิดพันหญิงสาวเหมือนเช่นวัวเพียงอย่างเดียว คนนั้นอาจมีมากกว่าหนึ่งโดยที่เด็กหนุ่มในลักษณะนี้จะหญิงคิดพันต่างหมู่บ้าน พวกเขาจะเที่ยวไปหาอยู่เนื่อง ๆ เพื่อไม่ให้สายสัมพันธ์นั้นขาดลง แต่สิ่งที่ต้องระวังคือการเอาชนะใจพวกนักเลงประจำหมู่บ้านนั้น ๆ ให้ได้ แต่ถ้าไม่ได้ก็อาจเป็นเรื่องสำหรับการเข้าหาผู้หญิงในหมู่บ้านนั้น

ในอดีตนักเลงวัวบางเล่าว่าหากได้เพื่อนใหม่จากการเล่นวัวตามลานต่าง ๆ ถึงขั้นพูดจาเป็นสหายกัน การไปข้างอ่างแรมที่บ้านของเกลอเป็นเรื่องปกติ สิ่งสำคัญอยู่ที่การพูดจาสงวนตามหมู่บ้านที่ตนไปเยือน การไปบ้านเพื่อนจึงเป็นเหมือนข้ออ้างของหนุ่ม ๆ สมัยก่อนที่ต้องการไปคุยตัวผู้หญิงเพื่อให้ตนเองนั้นปลอดภัยจากการควบคุมของนักเลงเจ้าถิ่น เพื่อนบ้านของป้า บางคนบอกว่าในอดีตที่หมู่บ้านจะมีกลุ่มวัยรุ่นนอยๆคุ่มคุ่มดูแลความเรียบร้อยในหมู่บ้าน

สมัยก่อนการจุดผู้หญิงไปเป็นภรรยาเกิดขึ้นได้บ่อยครั้ง ดังนั้นการระมัดระวังไม่ให้ผู้หญิงในหมู่บ้านถูกจุดจึงเป็นหน้าที่ของคนในหมู่บ้านคอยช่วยกันเป็นหูเป็นตา

สมัยก่อนเด็กหนุ่มในหมู่บ้านจะเป็นกลุ่มคนแรก ๆ ที่เข้าขัดขวางการเข้ามาของวัยรุ่นต่างถิ่น การที่ผู้หญิงถูกจุดไปถือเป็นเรื่องหยาบศักดิ์สิทธิ์ระหว่างนักเลงระหว่างหมู่บ้าน การดักทำร้าย และการตามไปเอาคืนเกิดขึ้นบ่อยครั้งในสมัยก่อน ส่วนคนที่ “เที่ยวเป็นวัวตามเชิง” หากไม่ถูกทำร้ายจากวัยรุ่นเจ้าถิ่นก็ถือว่าโชคดีถ้าเขาสามารถเอาชนะใจผู้หญิงที่เขาหมายปองมาได้

ลุงป้าหมู่เล่าความหลังวัยหนุ่มว่า การที่เราจะชอบผู้หญิงสักคนนั้นการเล่นวัวตามลานต่าง ๆ อาจมีส่วนทำให้การเข้าหาผู้หญิงต่างหมู่บ้านนั้นง่ายขึ้น พวกผู้ชายต้องแสดงให้เห็นว่าตนเองนั้นเก่งกล้าสามารถเพียงใด ทั้งคนและวัวต้องเก่ง มีหน้าซำยังต้องมีพรรคพวกและเงินด้วย คุณสมบัติเหล่านี้เป็นเครื่องชักชวนจิตใจนักเลงวัวต่างถิ่นให้ยอมรับเขาผู้นั้น การเล่นวัวลานเป็นเพียงข้ออ้างการเข้าถึงหมู่บ้านนั้น ๆ ซึ่งมีผู้หญิงที่เขาหมายปองอยู่ด้วย หากแต่ช่วงเวลาปกติอาจเข้าไปพาดพิงไม่ได้เพราะติดที่นักเลงเจ้าถิ่นอาจจะไม่ยอมรับ

พ่อของป้าบอกว่านักเลงวัวสมัยก่อนบางคนเข้าสู่น้าวัวไปเล่นที่ไหนก็มักจะสร้างความสัมพันธ์กับผู้หญิงตามหมู่บ้านนั้น ๆ ไปด้วย พวกผู้หญิงที่มักจะออกมาดูวัวก็ตอนช่วงหัวค่ำเท่านั้น และถือเป็นช่วงเวลาเหมาะเพราะววยังไม่เริ่มแข่งขัน พวกผู้หญิงจะอยู่เที่ยวไม่นาน จะรีบเข้าบ้านก่อนเพราะอยู่เที่ยวลานวัวจนดึกดื่นเธออาจจะพ่อแม่ตำหนิได้ว่า “หริก” ซึ่งหมายถึง “ระริกระรี” ที่ได้เจอผู้คนมากมาย หรือได้ออกจากบ้าน ผู้หญิงที่ช่างเจรจา กับหนุ่ม ๆ ต่างถิ่นอย่างไม่อายใครถือเป็นเรื่องไม่งาม การพูดคุยจนดึกดื่นอาจทำให้เธอหมดคุณค่าไปในสายตาเพื่อนบ้านตลอดจนหนุ่ม ๆ ที่มาติดพัน

อาการ “หริก” นั้นหากมันเกิดกับวัวลานนั้นเป็นเรื่องดี เพราะเมื่อวัวตัวได้เห็นลานเห็นเชือกหรือเห็นคู่แข่งตัวอื่น ๆ แล้วระริกระรีกระโดดโลดเต้นอยากออกไปวิ่งแสดงว่าวัวตัวนั้นเป็นวัวลานที่สามารถวิ่งลานได้อย่างดี เพราะนักเลงวัวหลายคนเชื่อว่าวัวประเภทนี้มักจะใช้ “ใจ” วิ่ง นักเลงทั่วไปเห็นก็มักจะพูดคุยเพื่อขอซื้อไว้เป็นเจ้าของ ซึ่งดูเหมือนจะตรงกันกับความคิดของบรรดาหนุ่มนักเลงวัว ที่แม้เขาจะเจอผู้หญิงที่มีการอาการ “หริก” เหมือนวัว พวกเขาก็กลับไม่ต้องการผู้หญิงแบบนี้ หากแต่เพียงเที่ยวพาไว้เซซมเล่น ไม่หวังจับจองเป็นคู่ครองอย่างจริงจัง

สำหรับการเที่ยวพาราตีของบรรดาหนุ่มสาวนั้น ในอดีตหมู่บ้านของป้านั้นได้ชื่อว่าเป็นถิ่นนักเลง คนแปลกหน้าเข้าไปหรือไม่รู้จักคนในชุมชนอาจไม่ปลอดภัย โดยเฉพาะชายหนุ่มที่มีพฤติกรรมประเภท “ตามเชิง” ไปด้วย พวกหนุ่ม ๆ พวกนี้จะถูกกีดกันจากนักเลงในหมู่บ้าน ช่วงเวลากลางคืนเป็นช่วงที่การเที่ยวพาราตีนั้นถูกห้าม กาลเวลาผ่านไปนานขึ้นความเข้มขันของข้อห้ามจึงกลายเป็นกฎของชุมชน คนที่ตั้งตัวเป็นนักเลงหมู่บ้านก็มักเป็นวัยรุ่นตามพวกวัวของ

หมู่บ้าน พวกเขาเหล่านี้จะเป็นผู้ควบคุมไม่ให้มีผู้ใดเข้ามาละเมิดกฎของชุมชนซึ่งถือเป็นการเหยียดหยามศักดิ์ศรีของหมู่บ้าน นักเลงวัวบางคนเล่าว่าในอดีตเรียกว่าเอาคันถึงตายก็มีให้เห็นอยู่บ่อยครั้ง และท้ายที่สุดนักเที่ยวแบบวัวตามเข็นนั้นก็ “ตายเปล่า” หามือใครดมไม่ได้

ถึงกระนั้นดูเหมือนว่าภูนั้นมีข้อยึดหยุ่นอยู่ไม่น้อยหากคนที่มาสนใจผู้หญิงเป็นคนที่บรรดานักเลงพวกนั้นรู้จัก โดยเฉพาะที่ไปพบปะกันตามลานวัวแล้วเกิดถูกชะตากัน การเชื้อเชิญให้เข้ามายังชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างง่ายดาย หรือบางครั้งก็อาจแนะนำหญิงงามประจำหมู่บ้านให้รู้จักด้วย ความคิดประเภท “มาเย้ยถึงบาง” จะหายไปจากความรู้สึกของสมาชิกคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ดังนั้นชายหนุ่มคนใดหากถูกคาดหวังให้หญิงสาวแล้ว วิธีหนึ่งที่ดูเหมือนเป็นความบังเอิญคือการใช้วัวลานเป็นสื่อเชื่อมระหว่างนักเลงประจำหมู่บ้านให้ยอมรับและไว้วางใจเขา

อย่างไรก็ตามความคิดเปรียบเทียบการเที่ยวเตร่จนเสียการเสียงานยังคงส่งผ่านมาถึงปัจจุบัน สำหรับป่าแล้วเขายอมรับว่าหากใครจะว่าสมัยที่เป็นวัยรุ่นเขาก็เป็นคนหนึ่งที่เที่ยวเตร่ไปทั่ว งานการไม่เคยสนใจ ส่วนหนึ่งคงเป็นช่วงวัยที่ลึกลับค่อนอง การคบเพื่อน การติดพันหญิงสาวถือเป็นเรื่องปกติของชายหนุ่ม โดยส่วนตัวนั้นการเป็นคนหน้าตาดีประกอบกับดวงนารูปลัทธิทำให้ผู้หญิงผ่านเข้ามาในชีวิตวัยหนุ่มมากเป็นพิเศษ เพื่อนบ้านหลายคนจึงจัดเขาอยู่ในกลุ่มชายหนุ่มเจ้าชู้จนต้องคอยดักเตือนไม่ให้ลูกสาวตนเองหลงเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ในขณะที่ตัวเขาเองกลับไม่มีทีท่าจะสนใจหญิงสาวในหมู่บ้านแต่อย่างใด

นายหน้าค้าที่ : บทบาทกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในชุมชน

จากแม่ที่เคยเป็นนายหน้าค้าที่ดินมาก่อน หากแต่ปัจจุบันเธอได้วางมือลงไปด้วยสภาพเศรษฐกิจที่ซบเซา แต่ ในช่วงปลายปี 2543 ที่ดูเหมือนการค้าขายในชุมชนจะดีขึ้นแต่ก็เป็น การที่ชาวบ้านพากันขายที่ดินให้กับนักลงทุนจากต่างประเทศ ที่นำท้ายหมู่บ้านถูกลาภจากครอบครัวยของป่าหมู่ให้ชาวบ้านขายเพราะมีการเข้ามาลงทุนตั้งโรงงานของนายทุนต่างชาติ ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยตัดสินใจขาย โดยที่เหตุผลส่วนใหญ่จะอยู่ที่หาเงินมาใช้หนี้สินธนาคารจากการกู้ยืมมาลงทุนนาไร่ บางคนให้เหตุผลว่าไม่รู้จะเก็บไว้ทำอะไรเพราะลูกหลานสมัยนี้ก็ไม่นิยมทำนา คนที่เรียนหนังสือก็ไม่มีการต้องการกลับมาทำนาแทนที่นั้น

ที่ดินกว่า 200 ไร่ของหมู่บ้านถูกขายไปด้วยทักษะการเจรจาของนายหน้าฝีมือดีอย่างครอบครัวของป่า ชาวบ้านหลายคนกลายเป็นเศรษฐีใหม่มีรถกระบะป้ายแดงขับแข่งบารมีกันอย่างถ้วนหน้า แต่ดูเหมือนว่าผลประโยชน์ส่วนใหญ่นั้นตกอยู่กับครอบครัวป่าหมู่ ที่ดินของเขาไม่ได้ถูกขายไปแม้แต่ร้อยละสิบก็ถูกขาคินค่านายหน้าอยู่รายเดียว

ชาวบ้านกลายเป็นเศรษฐีใหม่ คนที่มีพื้นฐานชีวิตครอบครัวสมบูรณ์อยู่แล้วจะสามารถบริหารจัดการเงินที่ได้อย่างรอบคอบ ส่วนบางครอบครัวนำเงินส่วนใหญ่ไปใช้หนี้สิน ส่วนที่เหลือนำมาปลูกบ้านใหม่ ซื้อรถใหม่เพื่อแข่งขันด้านสถานภาพระหว่างเพื่อนบ้าน เพียงไม่นานเงินจำนวนมากของครอบครัวที่ไม่สามารถบริหารจัดการเงินอย่างรอบคอบได้หมดไปอย่างรวดเร็วหลายคนเริ่มก่อหนี้สินก้อนใหม่อย่างการควนรถที่มีให้เห็นทั่วไปในหมู่บ้าน บางคนตัดสินใจให้บริษัทการเงินยึดเพื่อตัดปัญหา หลายครอบครัวต้องหันกลับมาทำไร่นาอีกครั้งแต่เหมือนสายไปเสียแล้วเพราะที่นาถูกขายไปจนเกือบหมด รายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ จึงมีเพียงการเลี้ยงวัวที่นาน ๆ จะขายได้สักตัว การออกรับจ้างทำงานปูลเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของหลาย ๆ คน แต่รายได้ก็ดูจะไม่พอจุนเจือครอบครัว

จากที่เคยทำนา ช่วงหน้าแล้งก็สามารถเก็บตาลโตนดขายมีกินไปตลอดปีแม้ไม่ร่ำรวยชาวบ้านบางคนก็ขายนาไปเริ่มคิดทบทวนความหลังที่ผุดพลาดใหญ่หลวง ชาวบ้านบางคนพร่ำบ่นเมื่อถูกถามถึงที่นาท้ายหมู่บ้านที่กลายเป็นของคนอื่นที่มั่นหน้าตาเจ้าของใหม่เขาก็ไม่เคยเห็นผู้เฒ่าผู้แก่บางคนจากที่เคยออกเดินออกทุ่งไปเก็บฝืนจากต้นตาล มาวันนี้ได้แต่มองผืนนาที่รกร้างร้างอย่างทอดอาลัย พวกเขาไม่สามารถเหยียบย่างลงไปบนพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตมาหลายชั่วอายุคน การเปลี่ยนแปลงอันเป็นเรื่องดีสำหรับใครหลาย ๆ คน แต่ดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้กลับไม่ใช่สิ่งที่ดีเลยพวกเขาจึงต้องก้มหน้ายอมรับชะตากรรมที่ต้องยอมรับว่าส่วนหนึ่งนั้นเป็นเพราะเขาเองก็มีส่วนทำให้มันเกิดขึ้น

ถึงกระนั้นก็ตามโชคตากลับเล่นตลกกับชีวิตหลายคนในหมู่บ้านที่วิถีชีวิตชาวนานี้กลับมาแบบไม่ทันตั้งตัว ด้วยเหตุที่ช่วงปลายปี 2546 เพชรบุรีเกิดน้ำท่วมใหญ่กินบริเวณกว้างทั่วทั้งจังหวัด ไม่เพียงแต่ไร่นาของชาวบ้านเท่านั้นที่เสียหาย ธุรกิจกิจการของนายทุนนอกชุมชนก็ได้รับผลกระทบอย่างเต็มที่ เพื่อนบ้านของป่าหมู่บ้านเรือนถูกน้ำท่วมเสียหาย หลายคนแทบสิ้นเนื้อประดาตัว ลานวัวหลายลานถูกขยักเลิกเพราะเจ้าภาพไม่เงินเพียงพอเป็นทุนรอนมาจัดโชคชะตาอันเลวร้ายเหมือนเคราะห์ซ้ำกรรมซัด

แต่ในทางกลับกันน้ำไหลบ่ามาท่วมหมู่บ้านนั้นได้พัดพาเอาโครงการก่อสร้างโรงงานของชาวต่างชาติผู้นั้นไปด้วย โรงงานไม่เกิดขึ้นในที่นาท้ายหมู่บ้านตอนนี้ด้วยเหตุใดไม่มีชาวบ้านคนใดรู้ได้ชัดเจน บางคนบอกว่าเป็นเพราะปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอนไม่สามารถรับภาระเสี่ยงกับการลงทุนเพราะต้องใช้เงินอีกจำนวนมากเพื่อถมที่ให้สูงขึ้น ในขณะที่บางคนบอกว่าพวกนายทุนนั้นหลบหลู่แม่โพสพด้วยการไปซื้อที่ดินที่พื้นที่หนึ่งแถบอำเภอเมือง ชาวบ้านที่นั่นตัดสินใจขายแต่ขอเก็บเกี่ยวข้าวก่อนเพราะข้าวกำลังต้องท้อง นายทุนผู้นั้นกลับปฏิเสธเพราะต้องการถมที่โดยเร็ว ชาวบ้านที่ขายที่ให้ไม่สามารถด้านทานได้จึงยอมปล่อยให้นายทุนนำดินมาถม

ที่ทับข้าวที่กำลังตั้งท้อง พวกเขาเชื่อคำล่ำลือกันว่าครอบครัวนายทุนผู้นี้ต้องมีอันเป็นไป ลูกหลานเสียชีวิตเป็นบ้าเพราะไปทำร้ายแม่โพสพด้วยการฝังทั้งเป็น จนตนเองได้รับเคราะห์กรรมจนต้องประสบกับการล้มละลายและยังทำให้สมาชิกในครอบครัวบางคนเสียชีวิต

จะด้วยเสียงล่ำลืออย่างใด จะเป็นเรื่องจริงหรือไม่แต่อย่างน้อย ๆ ที่นาท้ายหมู่บ้านสามารถกลับมาเขียวชอุ่มอีกครั้งด้วยการฟื้นคืนวิถีชีวิตแบบชาวนา ชาวบ้านที่สูญเสียไปก่อนหน้านี้หวนกลับมาทำนาที่เคยตนเคยทำอยู่อีกครั้ง แต่สิ่งที่แตกต่างไปจากเดิมคือความรู้สึก พวกเขาไม่ใช่เจ้าของนาอีกต่อไป เป็นเพียงผู้เช่าจากนายทุนที่มาซื้อต่อไป แม้ความรู้สึกในการเป็นเจ้าของจะสูญสลายไป แต่สำหรับชาวบ้านบางคนบอกว่ามันก็ยังดีกว่าไม่เหลืออะไรเลย

การหวนคืนวิถีชีวิตแบบเก่านั้นผลประโยชน์ยังคงตกแก่ครอบครัวของป้าอีกเช่นเมื่อครั้งติดต่อซื้อที่ชาวบ้าน ป้าและครอบครัวเป็นผู้เก็บค่าเช่าที่นาเพียงรายเดียวเพื่อส่งต่อให้นายทุน ชาวบ้านที่เช่านาของนายทุนจะต้องทำสัญญากับครอบครัวป้าอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ซึ่งจากรายอื่นที่เป็นชาวบ้านด้วยที่มักจะให้อีกฝ่ายทำนาให้ด้วยสัญญาแบบปากต่อปากมากกว่าเอกสารหนังสือสัญญา การส่งค่าเช่านาอาจส่งเป็นเงินหรือข้าวก็ได้ตามที่ตกลงกันตามสัญญา ชาวบ้านบางคนบอกว่าการทำสัญญาเช่าแบบนี้ทำให้ต้องจ่ายค่าเช่าให้ครบแม้ปีนั้นข้าวราคาไม่ดี หรือเกิดน้ำท่วมนาก็ยังต้องหาเงินมาส่งให้ครบตามจำนวนด้วยข้ออ้างที่ว่า นายทุนเป็นนอกไม่ใช่คนไทยดังนั้นจึงไม่เข้าใจสภาพชีวิตของผู้คนที่นี่ ครอบครัวของป้ามักจะเกลี้ยกล่อมให้ยอมจำนนโดยดีเพื่อหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้ง ชาวบ้านบางคนบอกว่าบางทีครอบครัวป้าเห็นใจก็ยอมลดหรือผ่อนผันได้

การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในชุมชนที่สมาชิกระดับแนวหน้าอย่างครอบครัวป้าหมุพยาม ให้เกิดโรงงานขึ้นด้วยอยากให้ชาวบ้านมีงานทำกันถ้วนหน้ากลายเป็นความฝัน แต่ความเป็นจริงดูเหมือนจะเป็นฝันดีสำหรับครอบครัวป้าที่ได้รับความไว้วางใจเช่นเคยให้ดูแลเก็บค่าเช่านาแบบผูกขาดเพียงรายเดียว ในขณะที่ฝันร้ายกลายเป็นของเพื่อนบ้านที่สูญเสียไป ชาวบ้านหลายคนที่เป็นเจ้าของที่ดินก่อนหน้านี้ ปัจจุบันกลายเป็นผู้เช่าและรับจ้างทำนาให้นายทุนโดยผ่านการติดต่อจากป้าซึ่งพวกเขาไม่รู้เลยว่านายทุนที่วานั้นเป็นใคร บ้างก็ว่าเป็นคนไทยเชื้อสายจีน บ้างก็ว่าเป็นชาวเกาหลี

อย่างไรก็ตามวิถึเหมือนพวกชาวบ้านจะไม่สนใจว่าใครจะเป็นใคร ขอเพียงให้ตนเองได้กลับมาทำนาในพื้นที่ที่เคยเป็นของตนเองเป็นพอ สิ่งที่สามารถทำได้คือการขอมสวามีภักดีกับครอบครัวของป้าเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง หากแม้ทำสิ่งที่ครอบครัวป้าไม่พอใจเขาก็อาจสูญเสียสิทธิการทำกินบนที่ดินที่เคยเป็นของเขาก็เป็นได้

จากบทบาทการเป็นนายหน้าค้าที่ดินจนมาถึงเป็นตัวแทนเก็บค่าเช่าที่ดินมีส่วนสำคัญที่ส่งเสริมสถานภาพของบุคคลในครอบครัวป้ามากขึ้น ความเกรงอกเกรงใจเป็นสิ่งที่สัมผัสได้จาก

ชาวบ้านหลายคน การยินยอมให้ครอบครัวของป่าจัดวัวลานตลอดทั้งปีโดยใช้ชื่อว่า “ลานซ่อม” เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมชุมชน หลายคนรู้ดีว่าเป็นการพนันอย่างเต็มรูปแบบ ไม่ได้มีลักษณะ สอดคล้องกับเอกลักษณ์วัวลานเมืองเพชรแบบเดิมที่เต็มไปด้วยความสนุกสนานและสวอง

นักเลงวัวลานหลายคนบอกเป็นเสียงเดียวกันว่าลานของป่านั้นมีลักษณะเหมือนกับทาง จังหวัดราชบุรี นครปฐม หรือกาญจนบุรี ด้วยรูปแบบการเล่นที่มี “เซน” หรือกรรมการที่เป็น “คน กลาง” เป็นคนจับวัวไม่ใช่เจ้าของวัวเหมือนเมืองเพชร พวกเขาเชื่อว่านักเลงต่างถิ่นเล่นวัวรูปแบบ นั้นก็เพียงการเล่นพนันอย่างเต็มรูปแบบเท่านั้น การเล่นตลอดทั้งปีเป็นการสร้างลักษณะนิสัยการ เล่นพนันให้ชาวบ้าน พวกผู้หญิงในหมู่บ้านบางคนเชื่อว่าลานวัวของป่ามีส่วนดูดเงินที่ครอบครัวหา ได้มากกว่าสิ่งที่ป่ามักอ้างว่าเป็นการเพิ่มมูลในระบบการค้าของชุมชนที่จะได้มีเงินหมุนเวียน และชาวบ้านได้ออกร้านค้าขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นรายได้พิเศษ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถนำวัว ของตนเองออกมาประลองฝีเท้าได้อีกด้วย

ลานซ่อม : ระบบความสัมพันธ์กับการจัดการระบบเศรษฐกิจในและนอกหมู่บ้าน

การซื้อขายวัวในหมู่บ้าน โดยทั่วไปเป็นกิจกรรมทางการค้าระหว่างพ่อค้าวัวต่างถิ่นที่ รู้จักกันตามลานวัว เมื่อถูกใจวัวตัวไหน หรือวัวที่มีชื่อเสียงก็มักตะเวนออกต่อรองหาซื้อกัน แต่ สำหรับป่าหมูแล้ว ตัวเขาเองอาจเรียกว่าเป็นคน “หัวดี” มีหัวการค้า ไม่ได้เพียงแต่เล่นวัวลานสนุก เพียงอย่างเดียว ด้วยทุนรอนจากครอบครัวที่มีอยู่มากเขาสามารถจัดการอะไรก็ได้ตามที่ต้องการ นิสัยชอบวัวลานของเขาแสดงออกมาผ่านผลประโยชน์ทางธุรกิจที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือการ จัด ลานซ่อมเป็นประจำที่ทุ่งนาหลังหมู่บ้าน

ลานซ่อมวัวของป่าหมูเป็นเหมือนลานแสดงสินค้า วัวตัวไหนหน่วยก้านดีก็ถูกเลือกให้มา วังโซ้วในลาน ถ้าฝีเท้าจัดอยู่ในขั้นที่เรียกว่าเข้าตากรรมการก็จะมีผู้เข้ามาจับจองต่อรองราคากันโดย ปริยาย ในทุก ๆ วันศุกร์ของสัปดาห์ลานซ่อมวัวของป่าจะคลาคล่ำไปด้วยพ่อค้าวัวที่นำมาให้ นักเลงวัว “คู่ตัว” ซึ่งการนำวัวมาแต่ละครั้งพ่อค้าจะไม่แสดงตัวเป็นพ่อค้าอย่างชัดเจน แต่จะมาเล่น วัวลานโดยมีวัวที่ตนเองต้องการขายส่งเข้าแข่งขันด้วย แต่ทุกครั้งบรรดาพ่อค่านักเลงวัวจะนำวัวมา ประมาณ 2 ถึง 3 ตัวเท่านั้น ทุกครั้งที่นำวัวจะผ่านการติดต่อจากเจ้าของลานโดยมีการตกลงเรื่อง ส่วนแบ่งกันบ้างเป็นสินน้ำใจ

ป่าหมูบอกว่าอันที่จริงแล้วเราต้องการความสนุกสนานมากกว่า อยากให้คนมาเที่ยวลาน ของเราเยอะ ๆ เรื่องเงินเรื่องทองไม่สำคัญเพราะจุดประสงค์หลักอยู่ที่การนำวัววิ่งลาน แต่ถ้าใคร จะมาด้วยความต้องการขายก็ไม่ขัดข้อง เพราะถ้าหากมีวัวดีจริงก็น่าจะเป็นการเรียกนักเลงวัวให้มา

เที่ยวลานมากขึ้น เป็นเหมือนการพบปะสังสรรค์ระหว่างพรรคพวกกันมากกว่า คนเรามีเพื่อนมีฝูง การานัวมาว้างแวกกันก็เหมือนงานฉลองเพื่อสร้างความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

นักเลงวัวคนหนึ่งกล่าวถึงการจัดลานซ้อมของป้าว่า เป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับระบบการเลี้ยงปศุสัตว์ เป็นการสร้างจุดซื้อขายวัวอีกรูปแบบหนึ่งที่ให้ผลตอบแทนคุ้มค่ากว่าการขายเนื้อเป็นวัวขุนธรรมดา มีหน้าซำยังเป็นตลาดที่มีชีวิตชีวา เป็นตลาดที่เต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึก อย่างน้อย ๆ ก็เป็นตลาดที่ทำให้การเรียนรู้ทางทักษะชีวิตที่แฝงเกมส์การละเล่นพื้นบ้านสร้างจิตสำนึกชุมชนให้รู้จักการแพ้การชนะและนิยามที่แท้จริงของคำว่า “ศักดิ์ศรี” ของผู้คนในชุมชน

ถึงกระนั้นความน่าสนใจของลานซ้อมกลับที่อยู่รูปแบบการเล่นที่ดูราวกับเหมือนเรื่องทางธุรกิจมากกว่าลานวัวทั่วไป การจัดลานที่สามารถจัดในช่วงเช้าพรรษาซึ่งโดยปกติแล้วถือเป็นเรื่องไม่เหมาะสมและขัดต่อการจัดการความเรียบร้อยจากเจ้าหน้าที่รัฐ เดิมทีหากแม่แม่นักเลงวัวลานคนใดคิดจะจัดวัวลานในช่วงเทศกาล พวกเขาก็ต้องทำเรื่องขออนุญาตทุกครั้งไป ขั้นตอนการขออนุญาตจะดำเนินการโดยได้รับความช่วยเหลือจากทั้งนักการเมืองท้องถิ่นหรือนายตำรวจยศสูง ๆ ที่เป็นเครือข่ายพรรคพวกกับนักเลงวัว การลดขั้นตอนความยุ่งยากจนสามารถจัดได้ตลอดนั้นมีนัยถึงความเป็นคนจริงที่กล้าจะทำทลายอำนาจรัฐ

แต่สำหรับป้าแล้วเขายอมรับว่าสิ่งที่ผู้คนภายนอกเขาใจว่าเขาสามารถจัดการเล่นวัวได้อย่างง่ายดายนั้น สุดท้ายความจริงนั้นอยู่ที่เงินเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ ป้าบอกว่าหากดู ๆ ไปแล้วลานซ้อมที่เขาจัดนับเป็นการก่อให้เกิดการไหลเวียนเงินในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์ในแง่ของการค้าขายทั้งที่เป็นของทั่ว ๆ ไปตามขอบลานหรือวัวที่นำมาโชว์บรรดานักเลงวังต่างถิ่นที่เข้ามา เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดมาสู่ความบันเทิงในแบบฉบับลูกทุ่งเมืองเพชรจนแทบตลอดจนการพนันขั้นต่อที่ไม่ได้เป็นการเล่นแบบเอาเป็นเอาตายอย่างที่คนอื่นเข้าใจนั้นเป็นการเล่นเพื่อ “เอาพรรคเอาพวก” กันเท่านั้น

อย่างไรก็ตามบรรยากาศลานซ้อมของป้านั้นแน่นอนว่าต้องแตกต่างจากลานทั่ว ๆ ไป สิ่งแรกที่เห็นได้ชัดคือองค์ประกอบบางอย่างถูกลดความสำคัญลง เช่น วงแคน ที่คอยบรรเลงเพลงยามที่วัวตัวหนึ่งตัวใดอย่างกรายเข้าสู่ลาน และบรรเลงเพลงบรรยายอารมณ์ยามที่มันชนะหรือประสบกับความพ่ายแพ้ เสียงเพลงไม่มีปรากฏให้ได้ยิน การตกแต่งวัวให้สวยงามด้วยคาดเพชรหรือเขารองกลายเป็นเรื่องไม่สำคัญ การเดินโชว์ประกอบเพลงในช่วงพักการแข่งขันหรือเปลี่ยนพวกวันนั้นถูกตัดออกไป แต่จะด้วยเหตุใดนั้นไม่ปรากฏเป็นคำตอบชัดเจน

จะเห็นว่าเรื่องสุนทรียภาพนั้นดูเหมือนจะหมดความสำคัญลงไป เมื่อลานซ้อมวัวของป้ากลายเป็นลานหรือพื้นที่ทางธุรกิจ การติดต่อซื้อขายวัวประกอบกับการเล่นการพนันอย่างจริงจังนั้น

เป็นหัวใจหลักของการตัดสินใจเข้าสู่ลานนอกเทศกาล สิ่งเหล่านี้เป็นดั่งบังคับความงามอันเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แปรเปลี่ยนเมื่อระบบธุรกิจนั้นเข้ามาแทนที่ความเป็นชุมชน

นักเลงวัวลานร่วมหมู่บ้านกับป้าบอกว่า ตัวป้านั้นก็ไม่ได้เป็นที่ยอมรับของผู้คนในชุมชนเท่าใดหากจะมองจากการจัดลานซ้อมของเขา สิ่งที่เกิดขึ้นได้ในลานซ้อมแม้ป้าจะอ้างว่าเป็นการเปิดโอกาสทางการค้าขายในชุมชน แต่สำหรับลานซ้อมแล้วผู้ที่นำวัวมาเล่นไม่ใช่คนในชุมชน แต่บางรายนั้นมาไกลขนาดราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สุพรรณบุรีหรือนครปฐม คนพวกนี้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อนำมาวัวมาเล่นการพนันโดยแท้

รูปแบบการเล่นไม่ใช่รูปแบบของคนเมืองเพชร โดยแท้ หากแต่เป็นลักษณะของแถบราชบุรี นครปฐม ที่มีกรรมกรเป็นคนกลางตัดสินใจและเป็นคนจับว่าที่เรียกว่า “เซน” ซึ่งถ้าเป็นแบบฉบับเมืองเพชรต้องเจ้าของวัวเป็นคนจับเอง เพราะเราถือว่าเราเชื่อใจกัน เป็นพวกพ้องกัน การโกงหรือการตุกติกถือเป็นเรื่องที่ไร้ศักดิ์ศรี ดังนั้นเราจึงไม่ต้องการกรรมกรที่ไหนมาตัดสินใจให้ มีเพียงคนที่เป็นโฆษกัวที่พวกเราคุ้นเคยเท่านั้นเป็นผู้ตัดสินใจ นักเลงว่าคนดังกล่าวยังบอกอีกว่า สำหรับจังหวัดเพชรบุรีนั้นมักไม่ค่อยมีการสู้ยิงหรือทำร้ายกรรมกรหรือโฆษกัวลานเหมือนจังหวัดอื่นเพราะเราไม่โกงกัน เล่นและพนันกันแค่พอเป็นประเพณีและตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างพรรคพวก ไม่ได้ต้องการชัยชนะเป็นแก้วแหวนเงินทอง แต่เป็นการเล่นเพื่อศักดิ์ศรีถูกผู้ชายของแต่ละหมู่บ้าน นักเลงวัวที่รู้จักพอในการเล่น เขาจะเป็นที่ยอมรับมากกว่าพวกที่เล่นจนหมดตัวครอบครัวเดือนร้อน ส่วนคนที่มิมีวัก ๆ ก็ยอมสะท้อนให้เห็นถึงความขยันขันแข็งของผู้ชายคนนั้นในการดูแลวัวตลอดจนคนในครอบครัวของเขาด้วย

ดูเหมือนว่าแม้คำตอบที่ได้จากป้าจะเป็นคำตอบที่ดูเหมือนสร้างความชอบธรรมให้กับการจัดวัวลานของตนเองเพื่อชิงผลประโยชน์ในแง่ธุรกิจตามที่เพื่อนบ้านบางคนเข้าใจ ส่วนที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่มีได้แนบแน่นเสมอไปในสายตาชาวบ้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลประโยชน์ส่วนใหญ่นั้นตกแก่ครอบครัวของเขาเพียงฝ่ายเดียวภายใต้การดูแลของภรรยาที่ทำตัวเป็นหัวเรือใหญ่และอยู่เบื้องหลังการจัดลานซ้อม

ในขณะที่เพื่อนบ้านอีกกลุ่มหนึ่งมองว่าการเล่นวัวของป้าเป็นการสร้างรายได้ให้คนนอกชุมชนมากกว่า คนในชุมชนไม่ค่อยได้รับผลประโยชน์ เพราะพวกที่มาเล่นวัวไม่ใช่คนในหมู่บ้าน ถึงแม้ป้าจะอ้างว่าเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการไหลเวียนเงินตราในหมู่บ้านจากร้านรวงตามขอบลาน แต่พวกเขาเชื่อว่าคนในชุมชนไม่เคยประมูลได้ ส่วนใหญ่นั้นเป็นพรรคพวกฝ่ายภรรยาที่ถือครองสิทธิมาโดยตลอด

ถึงกระนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่มาจากฝ่ายภรรยาก็ยังแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นการนำวัวมาร่วม และหาเครื่องประกอบต่าง ๆ อย่างร้านรวงรอบ ๆ ลานเป็นสิ่งที่ตอบแทนแก่คน

กลุ่มนั้น ผลประโยชน์จากลานซัอมนอกเทศบาลทำให้ตัวป่าและเครือญาติภรรยาจึงตกแก่ทั้งสองฝ่าย การควบคุมดูแลการนำวัวและสินค้าเข้าสู่ลาน การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์นั้นนำมาซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจของป่าและภรรยาที่มีต่อเครือญาติของเธอ เพราะพวกเขาจะอยู่ในกลุ่มผู้รับ เพราะตนเองนั้นมีทรัพยากรน้อยกว่า

อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาคุณภาพสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในหมู่บ้านของป่า อาจอยู่ในสภาพที่ไม่แน่นอนแฟ้นมากนัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะผลประโยชน์ที่ดูจะยังไม่ลงตัว หากเมื่อเทียบกับอดีตที่พ่อและแม่ของป่าเป็นคนจัดการลานวัวเองซึ่งก็ไม่ได้บ่อยครั้งเท่าที่ป่าเป็นคนจัด เพื่อนบ้านบางคนเชื่อว่าที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะภรรยาของป่าเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลัง ผู้หญิงคนนี้เป็นมีหัวทางการธุรกิจ สมกับที่มีเชื้อสายคนจีน ดังนั้นกิจการใดก็ตามที่ป่าหมู่และครอบครัวจัดและเป็นดอกผลในภายหน้าเธอจะส่งเสริมให้จัดการให้ได้ทั้งหมดและต่อเนื่อง

เงิน ๆ ทอง ๆ เรื่อง “ของ” เป็นตัว ๆ กับลานวัวและศักดิ์ศรีที่มีคนช่วย

ลานวัวในปัจจุบันของปายังจัดขึ้นเป็นประจำภายใต้การสนับสนุนจากกลุ่มคนจำนวนไม่น้อยทั้งในและนอกชุมชนแม้หลายคนจะมองว่าผลประโยชน์ส่วนใหญ่ไม่ได้ตกแก่เพื่อนบ้านอย่างที่เขาคิด ตรงกันข้ามคนนอกชุมชนมากกว่า โดยเฉพาะที่มาจากฝ่ายภรรยาที่ถือสิทธิขาดการขายของรอบ ๆ ลาน ทั้งนี้จากอำนาจในการถือครองกรรมสิทธิ์จัดเก็บค่าเช่าที่นาที่ครอบครัวป่าถืออยู่ผู้เดียว ลานเครื่องต่อรองอำนาจ การได้แข่งการจัดลานวัวของเขาจากเพื่อนบ้านจึงไม่เกิดขึ้น

ด้วยความเป็นคนหนุ่ม ครอบครัวใกล้ชิดกับผู้หลักผู้ใหญ่ของจังหวัด ความกล้าอันเกิดจากความคึกคะนองตามวัยทำให้เขาจัดการลานวัวเป็นเหมือนตลาดแสดงสินค้าด้านปศุสัตว์ ทั้งนี้ดูเหมือนว่าคนทั่ว ๆ ไปอาจเห็นว่าวัวคือสินค้าหลัก แต่นักเลงวัวทั่วไปรู้ว่าลานวัวของเขาไม่ได้มีเพียงเท่านั้นตามที่หลายคนเข้าใจ นอกจากเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ที่รู้กันดีว่าเป็นผลประโยชน์หลักของการจัดการแข่งขันอยู่เรื่อย ๆ นั้นอยู่ที่การซื้อขาย “ของ” ที่มี “ขา” และเรียกเป็น “ตัว” เช่นเดียวกับวัวลานทุกตัวที่ร่วมลานของเขา

แม้อำนาจรัฐโดยทั่วไปจะพยายามจัดการความเรียบร้อยเรื่องในทำนองนี้ แต่พื้นที่ลานวัวของป่าในถิ่นหนึ่งอาจได้รับการยกเว้น ลานวัวของเขาเป็นพื้นที่พิเศษนอกเหนืออำนาจรัฐ การควบคุมดูแลไม่ได้รับการคาดหวังจากใคร ๆ ก็ตามที่เข้าร่วมลานวัว หลายคนต่างรู้ดีว่านี่คือช่วงเวลาพิเศษของพวกเขา ช่วงเวลาที่โอกาสแห่งศักดิ์ศรีที่สามารถแสดงออกได้อย่างอิสระ

ความสามารถประกอบกับบารมีจากบุคคลรายล้อม มีส่วนทำให้ป่าเชื่อมั่นในการจัดการวัวลานเชิงธุรกิจของตน การเล่นวัวลานนั้นเชื่อมโยงการการค้าขายในครอบครัวนำมาซึ่งรายได้จำนวนไม่น้อยเป็นที่อิจฉาของเพื่อนบ้าน แม้บางครั้งการจัดลานอาจไม่สามารถทำได้ง่ายนักหาก

นักเลงวัวต่างถิ่นไม่พร้อม ป้าเองยังได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ที่เลี้ยงวัวนำวัวมาร่วมจนครบ เพื่อนบ้านบางคนบอกว่าที่นำไปนั้นเพราะความเกรงใจ ขามเดือดร้อนเงินทองก็สามารถผ่อนได้ ในขณะที่เดียวกันหากวัววิ่งดีก็อาจโชคดียายได้ราคา

ดูเหมือนว่าลานวัวของป้านั้นอาจมีจุดประสงค์ที่ต้องจัดเป็นประจำมากกว่าความชอบ และเรื่องทางการค้าขายวัวเท่านั้น นั่นหมายความว่า “ของ” มี “ขา” เป็น “ตัว” นั่นอาจไม่ได้หมายถึงเพียงวัวเท่านั้น นักเลงวัวบางคนบอกว่ามันเป็นเรื่องส่วนตัวของคนจัดลานวัวที่มีวัตถุประสงค์อื่นอยู่เบื้องหลัง แต่นั่นก็ยังไม่ทำให้ใครเดือดร้อน

แม้ว่า “ของมีขา” นั้นอาจหมายถึงวัวได้เพราะมีลักษณะเป็นตัวแทนเดียวกับการเรียกหาของคนบางกลุ่ม ลานวัวเป็นพื้นที่ “แลกเปลี่ยน” “ซื้อขาย” “สิ่งของ” กลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจไปโดยปริยาย วัฒนธรรมการพักผ่อนจากการดูวัวเป็นผลพลอยได้สำหรับเขา เพราะ ณ ตอนนี้นั้นลานวัวเป็นบรรยากาศของตลาดซื้อขาย โดยที่กลไกการจัดการเป็นเรื่องไม่ถูกเปิดเผยทั้งหมด เพราะสิ่งของที่นำมาขายนั้นเป็นเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ที่ไม่เข้าใครออกใครหรือบางครั้งก็ไม่สามารถบอกใครได้ จะเป็นที่ยู่งกันเองว่าลานวัวของป้ามีอะไร “ขาย” และของที่ขายมี “ขา” และเป็น “ตัว” เช่นเดียวกับวัวที่กำลังวิ่งในลาน

หากความเป็น “คนแน่น” ที่กล้าท้าทายอำนาจรัฐนั้นเป็นตัวแทนซึ่งลักษณะด้านหนึ่งของการมีศักดิ์ศรีในแบบฉบับของป้าเอง ความเป็นลูกผู้ชายคงไม่สำคัญเท่าผลประโยชน์ที่ได้รับเพราะความเป็นลูกผู้ชายของป้าอาจไม่ได้เหมือนกับของคนอื่น ๆ หากแต่ศักดิ์ศรีของเขาก็คือการพยายามต่อต้านอำนาจรัฐอยู่เนื่อง ๆ ในขณะที่อำนาจเหล่านั้นกลับไม่ต่างอะไรกับเสือกระดากที่ไม่อาจทำให้เขาเกรงกลัว ตรงกันข้ามอำนาจเหล่านั้นต่างยอมสยบอยู่ใต้อำนาจของเขาแทน

การมีคนคอยช่วยเป็นปัจจัยหนึ่งที่ความต้องการของป้าด้านต่าง ๆ สำเร็จลงได้ หากแต่คนคนนั้นไม่ใช่คนอื่นไกล ภรรยาคนเก่งของเขาที่อายุมากกว่าจนถูกคนนิทา แต่ดูเหมือนการดูแลธุรกิจกลายเป็นสิ่งถนัดสำหรับเธอ ป้าและคุณนกร่วมมือกันจัดการลานวัวของเขาเรื่อยมา หน้าที่ต่าง ๆ ถูกแบ่งแยกตามความเหมาะสมและสนใจของแต่ละฝ่าย ตัวป้ามักสาละวนอยู่กับการนัดแนะนักเลงวัวขาประจำ ส่วนเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ที่เกิดขึ้นตามพื้นที่ “ขายชอบ” รอบ ๆ ลานวัวเป็นผลประโยชน์อีกด้านที่น่าสนใจไม่น้อย

บทที่ 6

บทวิเคราะห์และสรุป

วัลลภ : ความหมายในวิถีชีวิตลูกผู้ชายเมืองเพชร

จากบทที่ 4 และ 5 ที่กล่าวถึงกรณีศึกษาทั้ง 4 กรณีในมิติต่าง ๆ ของชีวิตที่ดำรงอยู่ในสังคมพื้นบ้านเมืองเพชร ประวัติชีวิตและประสบการณ์บนผืนลานวัลของทั้ง 4 ได้บอกถึงลักษณะสังคมชาวบ้านที่ดำรงชีวิตด้วยการเกษตรเป็นหลัก แม้การพัฒนาเทคโนโลยีและการศึกษาสมัยใหม่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนไปเพียงใด จนชาวบ้านบางคนที่เคยทำไร่นาจำต้องเข้าไปมีบทบาทด้านการเมืองและเศรษฐกิจนอกชุมชนก็ตาม แต่ภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านก็ไม่ได้สูญสลายไปด้วย ทั้ง ๆ ที่ต้องต้านทานกับแรงประทะจากความคิดของผู้คนทั้งในและนอกชุมชนที่เป็นผลผลิตของการศึกษาสมัยใหม่ที่มีกนิยามการเล่นของชาวบ้านว่าไม่อาจจัดเป็นวัฒนธรรมอันดีงามได้ มีหน้าซำยังปรากฏภาพความรุนแรงในมโนทัศน์ชนชั้นกลางสมัยใหม่ หากแต่การเล่นวัลลภมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของตัวเองตามเงื่อนไขทางวัฒนธรรมชุมชนพื้นบ้าน

สำหรับเนื้อหาในส่วนนี้เป็นการนำประเด็นต่าง ๆ จากวิถีชีวิตกรณีศึกษาทั้ง 4 มาวิเคราะห์กระบวนการจัดวัลลภ การเลี้ยง และการเล่นวัลลภภายใต้เงื่อนไขของวัฒนธรรมชุมชน มาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยาเป็นแนวทางอธิบาย ซึ่งเริ่มตั้งแต่แนวคิดระบบอุปถัมภ์ แนวคิดการแลกเปลี่ยน แนวคิดการกล่อมเกลางานเทศ ตลอดจนแนวคิดพื้นที่ในฐานะสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม เพื่อหาความหมายของการเล่นวัลลภเมืองเพชรภายใต้คำถามวิจัยและวิธีวิทยาการอธิบายแบบ thick description ของ Clifford Geertz

การได้มาซึ่งข้อมูลภาคสนามพบว่า การศึกษาในประเด็นเพศภาวะกับการเล่นวัลลภมีลักษณะพิเศษตรงที่เครือข่ายผู้คนจำนวนมากในการเล่นต่อหนึ่งครั้ง ถ้าศึกษาทั้งหมดนั้นทำได้ยาก แต่สามารถเลือกเป็นกรณีศึกษาทำได้ง่ายกว่า เพราะแต่ละกรณีจะมีเครือข่ายผู้คนของตนเอง จากนั้นจะสามารถ “สาว” ไปถึงข้อมูลเชิงลึกของเงื่อนไขการสร้างระบบความสัมพันธ์เป็นรายกรณี โดยให้ความสำคัญทั้งมิติชุมชนและมิติความสัมพันธ์ทางสังคมควบคู่กันไปผ่านเงื่อนไขทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง

อย่างไรก็ตามกรณีศึกษาทั้ง 4 กรณีได้ให้รายละเอียดผ่านวิธีการดำรงชีวิตที่แตกต่างด้านภูมิหลังครอบครัวจนนำมาซึ่งประเด็นที่น่าสนใจในคำอธิบายถึงที่มาที่ไปของวูลานและคนเล่นวูลานทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมในเวลาเดียวกันดังประเด็นต่าง ๆ ที่จะนำเสนอต่อไปนี้

วูลาน : ระบบความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยน

ประเด็นแรกสำหรับโจทย์การศึกษาครั้งนี้คืออธิบายความหมายของการเล่นวูลานเมืองเพชร ซึ่งผู้ศึกษาได้นำแนวคิดระบบอุปถัมภ์และการแลกเปลี่ยนมาเป็นเครื่องมือการอธิบายกระบวนการร่วมกลุ่มเล่นวูลานของผู้ชายเมืองเพชร ตลอดจนวิเคราะห์เหตุปัจจัยที่ทำให้กลุ่มนั้นดำรงอยู่ หรือสูญสลาย หรือเกิดใหม่ สิ่งเหล่านี้ดำเนินไปด้วยเงื่อนไขใดบ้างดังจะอธิบายต่อไปนี้

รูปแบบการเล่นวูลานเผยให้เห็นกลุ่มคนที่รวมกลุ่มกันเป็น “พวก” เพื่อการเล่นและจัดการการเล่นด้วยการให้ความช่วยเหลือในเรื่องวูล เรื่องความสะดวกจากเจ้าหน้าที่รัฐ เรื่องเงินทุน กลุ่มคนเหล่านี้มีความสัมพันธ์ซึ่งแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันด้วยการแสดงออกผ่านการเล่นวูลานเพื่อส่งผ่านไปยังเวลาที่ใช้ชีวิตปกติ ลานวูลจึงเป็นเหมือนเวทีตรวจสอบความสัมพันธ์ดังกล่าวว่ายังคงเข้มแข็งอยู่หรือไม่

หากวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วยแนวคิดระบบอุปถัมภ์และแนวคิดการแลกเปลี่ยนนั้นจะพบว่า ความเป็นพวกพ้องคือเงื่อนไขหนึ่งในการเล่นวูลานและพัฒนาเป็นเครือข่ายการเลี้ยงและเล่นวูลของกรณีศึกษาทั้ง 4 บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ด้านสถานภาพของแต่ละคน ลักษณะและรูปแบบการเล่นที่เป็นการต่อยอดความสัมพันธ์ระหว่างพวกพ้องให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การนำตัวเองเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์และการเมืองท้องถิ่นในฐานะ “บริวาร” ที่ห้อมล้อมบุคคลคนใดคนหนึ่งทั้งในความสัมพันธ์ระดับปัจเจกและกลุ่มดังที่ อรมา พงศาพิชญ์และปรีชา คุนวิทย์พันธ์ (2539 :185-215) อธิบายว่าในความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์นี้ผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งอาจให้การอุปถัมภ์ได้มากกว่าหนึ่งคนซึ่งจะเรียกกลุ่มผู้รับอุปถัมภ์หลาย ๆ คนว่า “บริวาร” ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่ห้อมล้อมคนหนึ่งร่วมกัน แต่ความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อุปถัมภ์จะมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคล หมายความว่าบริวารแต่ละคนต่างมีข้อตกลงส่วนตัวกับผู้อุปถัมภ์และจะไม่สนใจบริวารคนอื่น ส่งผลให้ความจงรักภักดีต่อผู้อุปถัมภ์มีลักษณะส่วนตัว ในวงความสัมพันธ์แบบบริวารระดับกว้างจะพบว่าบริวารของผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งอาจเป็นผู้อุปถัมภ์ของบริวารอีกคนหนึ่ง และเมื่อผู้อุปถัมภ์สูงสุดสั่งงานลงมา คำสั่งดังกล่าวจะได้รับการส่งต่อเป็นทอด ๆ ไปเรื่อยซึ่งจะเรียกส่วนขยายนี้ว่า “แควดวง”

จากวิถีชีวิตกรณีศึกษาทั้ง 4 ปรากฏให้เห็นถึงระบบอุปถัมภ์ใน 2 ระดับคือระดับแรกจะเป็นกลุ่มเด็กหนุ่มและกลุ่มผู้ชายร่วมชุมชนโดยพื้นฐานความสัมพันธ์จะอยู่ที่ระบบเครือญาติและ

การเป็นสมาชิกร่วมชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยการรวมตัวนั้นจะปรากฏผู้นำที่ให้การอุปถัมภ์ดูแลเพียงหนึ่งคนดังกรณีของ แสง น้อย ออบต. และป่าหมี โดยคนทั้ง 4 จะเป็นผู้ให้การดูแลกลุ่มคนเหล่านั้นภายใต้เครือข่ายกลุ่มเครือญาติ ซึ่งค่านิยมของชุมชนจะเป็นผู้ส่งให้เด็กหนุ่มเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ให้ได้ชื่อว่า “มีคนดูแล” โดยผู้ดูแลหรือให้การอุปถัมภ์ นั้นมักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เป็นการส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นดังเช่นกรณีศึกษาทั้ง 4 เองที่ครั้งหนึ่งก็เคยเป็นทั้ง “บรืวาร” และ “แหวดง” มาก่อนแทบทั้งสิ้น หากที่แตกต่างออกไปจะเป็นกรณีของป่าหมีที่การเป็นผู้อุปถัมภ์กลุ่มคนในชุมชนกลับไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือ “เปลี่ยนมือ” เนื่องด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเพียงส่งผ่านจากรุ่นพ่อแม่มาสู่ตัวเขาโดยตรง และยังคงเป็นรูปแบบการอุปถัมภ์เฉพาะกลุ่มสมาชิกร่วมชุมชนเช่นเดิม

ในระดับถัดมาเป็นความสัมพันธ์กับกลุ่มนอกชุมชน ซึ่งอาจเป็นเพื่อนฝูง เครือญาติหรือพี่น้องที่อยู่ต่างชุมชน ความสัมพันธ์ระดับนี้จะเกี่ยวข้องกับคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียว ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำที่ให้การอุปถัมภ์สมาชิกคนอื่น ๆ ร่วมชุมชน เขาผู้นี้จะมีความสัมพันธ์กับคนนอกชุมชนอีกทอดหนึ่ง และผู้อุปถัมภ์มักเป็นข้าราชการ นักธุรกิจและนักการเมืองท้องถิ่น โดยกลุ่มคนเหล่านี้มักอาศัยเครือข่ายอุปถัมภ์ในระดับนี้ซึ่งมีอยู่ทั่วเมืองเพชรเป็นฐานทั้งทางธุรกิจและการเมือง โดยที่ตัวผู้อุปถัมภ์เองไม่มีความสัมพันธ์ในระดับปัจเจกกับสมาชิกรายย่อยในชุมชนแต่อย่างใด ตรงกันข้ามสมาชิกทั้งในระดับบรืวารและแหวดงต่างรู้ดีว่าใครคือผู้อยู่เบื้องหลังชีวิตบนผืนลานวัวของพวกเขา ดังเช่นกรณีศึกษาทั้ง 4 เป็นตัวอย่างชัดเจนสำหรับการสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์จากภายนอกชุมชนโดยที่ตนเองเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ด้วย

อย่างไรก็ตามความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอุปถัมภ์อยู่ที่ปัจจัยเศรษฐกิจและการเมือง การได้รับเงินทุนสนับสนุนการเล่นวัวลานเป็นความต้องการของชาวบ้านเบื้องต้น ในขณะที่ผู้อุปถัมภ์นั้นอาศัยความสัมพันธ์เป็นช่องทางทางการเมืองและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ชาวบ้านยังต้องการระบบเส้นสายเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงความสะดวกในการจัดการเล่นวัวลานจากเจ้าหน้าที่รัฐเป็นสิ่งที่แลกเปลี่ยน

ความสัมพันธ์กับนักการเมืองท้องถิ่นกลายเป็นบรรทัดฐานชุดหนึ่งในสังคมนักเลงวัวลานที่ควบคุมการเล่นที่แม้ดูอย่างผิวเผินจะเป็นเพียงการเล่นเพื่อความสนุกสนานและตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพรรคพวก แต่เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการอันซับซ้อน ในสถานการณ์การเล่นในแต่ละครั้งประกอบเหตุการณ์และสถานภาพทางสังคมของผู้คนที่เกี่ยวข้อง พฤติกรรมต่าง ๆ ที่คนต่างวัฒนธรรมยากจะเข้าใจได้โดยง่ายถึงการแสดงออกนั้น ๆ

การเข้ามาสนับสนุนการจัดการการเล่นวัวลานตลอดจนการซื้อวัวให้นักเลงวัวเถื่อนนั้นเป็นเพราะปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจที่รุกคืบเข้ามาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างชุมชน ดังปรากฏในกรณีของ

แสง และน้อย ที่ทั้งคู่ต้องเลี้ยงวัวของคนนอกชุมชน โดย แสง นั้นเป็นวัวของอดีต สส. คนดัง ในขณะที่น้อย คุณแล้วให้ข้าราชการคนสนิท ความสัมพันธ์ของทั้งสองอยู่ที่การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน สิ่งที่น้อยและแสง ได้รับคือการได้ค่าใช้เลี้ยงวัวของตนและพรรคพวก การได้ครอบครองวัวราคาแพงและที่สำคัญคือการได้รับความคุ้มครองหากเกิดกรณีขัดแย้งเกิดขึ้น การมี “ผู้ดูแล” เป็นเครื่องการันตีความสำเร็จไปกว่าครึ่งทางสำหรับการเล่นวัวลานในแต่ละครั้ง

ดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีส่วนทำให้บทบาทการละเล่นพื้นบ้านได้ปรับเปลี่ยนจากคำว่าประเพณีมาเป็นเรื่องทางธุรกิจและการเมืองท้องถิ่นจนทำให้วัวกลายเป็นมหรสพเพื่อความบันเทิงอย่างเต็มรูปแบบ เกิดกลไกทางการตลาด อย่างที่ปรากฏในกรณีของ ป่าหมู ที่กิจการต่าง ๆ ในวิถีชีวิต วัวลานถูกนำมาเกี่ยวข้องด้วย ดังกรณีการจัดวัวลานตลอดปีในรูปแบบที่นักเลงวัวลานต่างถิ่นมักอ้างว่าไม่ใช่รูปแบบคนเมืองเพชร แต่จัดเพื่อการพนันอย่างเต็มรูปแบบเหมือนพื้นที่แถบจังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี และนครปฐม ทั้งนี้เนื่องจากลานของป่าจัดในช่วงนอกเทศกาล โดยเรียกว่า “ลานซ้อมวัว” รายละเอียดการเล่นนั้นเปลี่ยนจากผู้ร่วมลานที่เป็นพรรคพวกมาเป็น “ใครก็ได้” ที่สนใจจะนำวัวมา “ติด” ก็ทำได้ โดยที่ทางป่าจะมี “เซน” หรือกรรมการคอยจัดการจับวัวผูกเมื่อลงแข่ง ถือว่าเป็นคนกลางหรือกรรมการคอยตัดสิน ไม่ได้อาศัยความซื่อสัตย์ เช่นประเพณีการเล่นดั้งเดิมของเมืองเพชรที่เจ้าภาพและเจ้าของวัวจะจัดการเอง

รูปแบบการเล่นวัวลานของป่าก่อให้เกิดผลในแง่เศรษฐกิจและการเมืองของชุมชนตามที่เขามักอ้างเสมอว่าลานวัวของเขาเป็นเหมือนการ “ตลาด” หรือพื้นที่การแสดงสินค้าอย่างวัวที่บรรดานักเลงวัวทั่วไปนำมาร่วมแข่งขัน ลานวัวของป่าจะช่วยให้วัวไม่มีชื่อทั่วไปหากแต่มีแววเอาดีทางการวิ่งลาน ได้เปิดตัวต่อบรรดานักเลงวัวที่มาเที่ยวสนใจเลือกซื้อเหมือนการมา “ดูตัว”

การที่ป่าอาศัยบารมีของครอบครัวที่กว้างขวางทางธุรกิจ ตลอดจนการกุมผลประโยชน์จากการจับค่าเช่าที่นาเพียงรายเดียว ส่งผลให้เขามีอำนาจการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับวัวของชุมชนได้ง่ายขึ้น การจัดอย่างต่อเนื่องนอกจากเป็นพื้นที่การซื้อขายวัวที่สำคัญแล้ว ยังเป็นการสร้างเครือข่ายสายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่ค้าวัวจากต่างชุมชนได้พบปะแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีหน้าซ้ำการเล่นพนันวัวยังสามารถทำได้อย่างอิสระจากอำนาจรัฐ ลานวัวของชุมชนจึงเกิดทุกวันศุกร์ที่ไม่ตรงกับวันพระ หรือฝนไม่ตกเป็นประจำทุกสัปดาห์ จนสร้างความมั่นใจให้กลุ่มที่ทั้งเล่นและเลี้ยงวัวได้มีพื้นที่ติดต่ออย่างสม่ำเสมอ

การให้การคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่รัฐผ่านความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ภายในกลุ่มนักเลงวัวลานที่เป็นเครือข่ายของป่าเป็นสิ่งจำเป็น โดยเด็กในพวงจะคอยจัดการอำนวยความสะดวกตั้งแต่เรื่องสถานที่ การคุ้มครอง การจัดพื้นที่ให้นักเลงวัวมาเจอกัน ตลอดจนการดูแลผลประโยชน์ให้ทุกฝ่าย รวมถึงการไกล่เกลี่ยหากเกิดกรณีขัดแย้งระหว่างนักเลงวัวทั้งที่มาเพื่อเล่นและมาเพื่อหาช่องทาง

ซื้อขายวัว การควบคุมดูแลให้ลานวัวดำเนินไปอย่างราบรื่นและดูแลการเล่นและซื้อขายให้เกิดผลประโยชน์กับทุกฝ่ายนั้น เท่ากับเป็นการสร้างความรู้สึกลึกซึ้งเชื่อมั่นต่อบรรดานักเลงวัวต่างถิ่น โดยพวกเขาจะตอบแทนด้วยการนำวัวมาเล่นอย่างสม่ำเสมอ

การจัดวัวลานเช้าแล้วเช้าเล่าเป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ระหว่างนักเลงวัวมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ขยายระบบความสัมพันธ์ในวงกว้าง ทั้งนี้โดยพื้นฐานแล้วพบว่าจะเริ่มตั้งแต่ระดับเครือญาติและเพื่อนบ้าน ซึ่งทุกคนจะได้รับผลประโยชน์ไม่ว่าจะเรื่องวัวหรือค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ รอบลานวัวที่จัดขึ้น ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้จะเป็นเหมือนการสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์ต่อเนื่องกันไป ในหลายระดับความสัมพันธ์

ความน่าสนใจอีกประเด็นคือผลจากการเกิดเครือข่ายเชิงอุปถัมภ์นั้นก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จากมิติต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือพื้นที่ลานวัว ดังที่ Olsen (1978) (อ้างถึงใน สมภพ ขศปัญญา (2545 : 159) กล่าวว่า การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะเกิดขึ้นเมื่อผู้กระทำทางสังคมหนึ่ง ๆ (อาจเป็นปัจเจกชนหรือองค์กรก็ได้) ให้บางสิ่งบางอย่างแก่คนอีกคนหนึ่งโดยหวังว่าจะได้รับผลประโยชน์ที่พึงปรารถนานั้นคืนกลับมา ถ้าผู้อื่นให้การตอบแทนในลักษณะที่เหมาะสมกัน แสดงว่าการดำเนินการแลกเปลี่ยน (Exchange transaction) ได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งลักษณะการแลกเปลี่ยนก็มีหลายรูปแบบ เช่น การแลกเปลี่ยนวัตถุสิ่งของ บริการ ความพึงพอใจ หรือทำให้ผู้อื่นบรรลุเป้าหมายได้ เป็นต้น และยังมีหลักพื้นฐานของการปฏิสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับบรรทัดฐานของการตอบแทนซึ่งกันและกัน (norm of reciprocity) ที่ว่าถ้าบุคคลหนึ่งให้บางสิ่งบางอย่างกับอีกบุคคลหนึ่ง บุคคลที่เป็นฝ่ายรับจะรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณจนกว่าจะให้การตอบแทนกลับคืน ความรู้สึกนี้จึงจะหมดไป

สำหรับการเล่นวัวลานนั้นต้องการแลกด้วยผลการแข่งขันที่หลายครั้งก็สามารถกำหนดได้ทั้งจากเจ้าของวัวหรือคนที่คอย “ถือหาง” อยู่ จากนั้นหลังลานวัวจบลงการตอบแทนด้วยผลแพ้ชนะจะเกิดขึ้นในเวลาปกติของการดำรงชีวิตตามวิถีท้องถิ่น อย่างที่ปรากฏชัดเจนจากกรณีศึกษาคือได้รับการยกเว้นค่าเช่าที่นา การช่วยเหลือเรื่องการทำงานโรงงาน การฝากลูกเข้าโรงเรียน การอำนวยความสะดวกในการจัดการละเล่นวัวลาน การอนุญาตให้สามารถวิดน้ำใส่نادด้วยการผ่านพื้นที่ของตนเองได้อย่างอิสระตลอดจนการขนย้ายผลผลิตออกสู่ตลาด เป็นต้น

การเข้าสู่สนามแข่งวัวลานของผู้ชายเมืองเพชรจึงเป็นเหมือนการแลกเปลี่ยนทั้งด้านเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม ความมั่นคงจะนำมาซึ่งโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนจากการยอมรับของสมาชิกคนอื่น ๆ วัวลานสร้างเครือข่ายผู้คนทำให้ผู้ชายมีพื้นที่นอกหมู่บ้านในการรวมกลุ่ม โดยการรวมกลุ่มมีกระบวนการจัดการที่สอดคล้องกับทักษะการเจรจาต่อรองเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านสัญลักษณ์ วัวเป็นสำคัญ หากแต่สิ่งที่มีมากกว่านั้นคือผลประโยชน์จากความต้องการที่

แตกต่างอันเป็นเงื่อนไขของแต่ละคนที่ตัดสินใจเข้าสู่ลานวัว ซึ่ง “ความต่าง” ของผลประโยชน์นั้นนำมาซึ่งระบบอุปถัมภ์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ทั้ง ๆ ที่หลายครั้งบรรดานักเลงวัวลานเองก็มีบทบาทการเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์เช่นเดียวกับนักการเมืองหรือนายทุนนอกชุมชน

ดังที่ อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธ์ (2539 : 313) อธิบายว่าในบางกรณีก็พบว่า ความหมายของการอุปถัมภ์จะเป็นไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยมีได้มีผู้ใดได้เปรียบเสียเปรียบกัน แต่ต่างฝ่ายต่างก็มีทรัพยากรที่ฝ่ายตรงข้ามต้องการ จึงตกลงแลกเปลี่ยนกันอย่างเท่าเทียม มีการผลักดันเป็นผู้อุปถัมภ์และรับการอุปถัมภ์

ดังนั้นการตัดสินใจในการเลือกให้การอุปถัมภ์และรับการอุปถัมภ์ ดังกรณีของ น้อย บ้านนาง หรือ แสง คอนเคล็ด ตลอดจน อบต. เบะ เองที่หลายครั้งพวกเขาก็ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขผลประโยชน์ที่ประสานกันอย่างลงตัวที่เกิดขึ้นกับตนเองต่อนักการเมือง นักธุรกิจ และข้าราชการในท้องถิ่น ส่วนกรณีของ ป้าหมู นั้นสำหรับผู้คนร่วมชุมชนจะมีสำนึกต่อการเป็นผู้รับการอุปถัมภ์จากตัวป้า หากแต่ความเป็นจริงแล้ว ความขัดแย้งแย้งข้อเกิดขึ้นในใจของชาวบ้านจากการเก็บผลประโยชน์ชุมชนเพียงฝ่ายเดียวนั้นปรากฏอยู่ และการที่ชาวบ้านที่เกรงใจตัวป้า นั้น ไม่ใช่เพราะป้าเองคนเดียว แต่รวมไปถึงบุคคลนอกชุมชนที่ป้าเข้าไปเกี่ยวข้องก็มีส่วนทำให้ชาวบ้านเกรงใจ

ความสัมพันธ์ระหว่างนักเลงวัวลานเป็นเสมือนเกรียวเชือกที่ร้อยเรียงตัวแทนอำนาจรัฐของท้องถิ่นทั้งในและนอกระบบ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นจะขยับฐานสูงขึ้นเป็น สมาชิก อบต. เทศบาล หรือสภาจังหวัด โดยกลุ่มคนเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะสอดคล้องกับค่านิยมท้องถิ่นที่ต้องกล้าได้กล้าเสีย มีโอใหญ่ใจโต มีเพื่อนฝูงมาก มีความเป็นนักเลง คบคนได้ทุกระดับชั้น ดังนั้นการยินยอมเข้าหาของบรรดานักเลงวัวจึงเป็นเหมือนแรงดึงดูดด้วยความสะดวกต่อหน้าที่ภารกิจกรมต่าง ๆ นอกชุมชน การได้รับการ “ถือหาง” จากบุคคลกลุ่มนี้ส่งผลต่อความปลอดภัยในสถานภาพที่มีอยู่และพร้อมจะพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

ลานวัว : พื้นที่ขัดเกลาความเป็นชาย “ด้วยผู้ชาย”

ประเด็นวิเคราะห์ต่อมาเป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและความเป็นเพศมาประกอบใช้กับแนวคิดร่วมสมัยอย่างแนวคิดเรื่องพื้นที่ในฐานะสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องด้วยการละเล่นวัวลานมีลักษณะพิเศษตรงที่การรวมกลุ่มของผู้ชายในหมู่บ้านมีความชัดเจนในเรื่องการแบ่งแยกบทบาททางเพศระหว่างชายหญิงผ่านองค์ความรู้เรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการเลี้ยงและเล่นวัวลานจนเกิดพื้นที่ทางสังคมรูปแบบใหม่ และจากข้อมูลภาคสนามในวิถีชีวิตกรณีศึกษาทั้ง 4 พบว่า “ลานวัว” และ “พวงวัว” เป็นพื้นที่ประกอบสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นหลังจากการเล่นวัวลานอย่างเป็นรูปธรรม

สังคมพื้นบ้านเมืองเพชร ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ การทำนาข้าวหรือทำสวนชมพู่ ไร่มะนาวมีปรากฏอยู่ทั่วไป ในอดีตช่วงพักงานหลักฤดูการเก็บเกี่ยว การละเล่นวัวลานได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการด้านความบันเทิง แม้ปัจจุบันเองที่ชาวบ้านทำนามากกว่า 2 ครั้งต่อปี จนทำให้ช่วงพักการเก็บเกี่ยวสั้นลง แต่ก็ไม่ได้ทำให้การละเล่นวัวลานน้อยลงไปด้วย จึงเป็นที่น่าสงสัยว่า อะไรคือความสำคัญอันมีส่วนทำให้วัวลานและดำรงอยู่ได้ แม้วิถีชีวิตชาวบ้านจะยุ่งกับงานและหาเลี้ยงชีพมากขึ้น

จากการศึกษาติดตามวิถีชีวิตนักเลงวัวลานในกรณีศึกษาทั้ง 4 พบว่ากระบวนการเล่นวัวลานนั้นเป็นผลิตผลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผ่านการสร้างสรรค์จนแปรเปลี่ยนเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับวัวที่ตกผลึกในแบบฉบับของท้องถิ่น และส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นในขณะเดียวกันก็เกี่ยวข้องกับความเป็นลูกผู้ชายของเด็กหนุ่มที่เข้าไปเกี่ยวข้องเป็นเสมือน “คำราชีวิต” ของเด็กหนุ่มเมืองเพชรในสังคมพื้นบ้าน

อย่างไรก็ตามความแบบยลขององค์ความรู้ในกระบวนการจัดและเล่นวัวลานเป็นการเปิดพื้นที่ให้พวกผู้ชายได้มีสังคมร่วมกัน พวกเขาได้อยู่ในกลุ่มเพศเดียวกัน เป็นเริ่มต้นการใช้ชีวิตนอกบ้านของเด็กหนุ่มในหมู่บ้านที่หลุดพ้นไปจากอำนาจของแม่และญาติฝ่ายแม่ เด็กหนุ่มได้รวมกลุ่มในวัยเดียวกัน พบปะเพื่อนฝูงต่างหมู่บ้านที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันคือการละเล่นและเลี้ยงวัวลาน

ภายใต้การนำของชายสูงวัย พวกเด็กหนุ่มจะถูกขัดเกลาทักษะความเป็นลูกผู้ชายในแบบฉบับของท้องถิ่นผ่านกระบวนการแข่งวัวลาน พวกเขาได้เรียนรู้จักคำว่า “ศักดิ์ศรี” ความเป็นลูกผู้ชาย กระบวนการแข่งขันอันนำมาซึ่งความขัดแย้งในหมู่สมาชิกของชุมชน ลักษณะทางเพศของเด็ก ๆ ในหมู่บ้านที่นิยมเล่นวัวลานได้ตอบย้ำว่าความคิดในทางวิชาการที่กล่าวว่าความเป็นชายที่ไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ได้ถูกสร้างด้วยการผ่านกระบวนการที่สลับซับซ้อนทางวัฒนธรรม

พื้นที่ลานวัวของผู้ชายอย่างแสง น้อย และเด็กหนุ่มอย่าง อบต. เป็นพื้นที่นอกบ้านที่ให้กระบวนการเรียนรู้ทักษะและบทบาททางเพศในกลุ่มผู้ชาย ชีวิตในวัยเด็กของทั้งสามเกิดขึ้นนับตั้งแต่ก้าวเท้าเข้าสู่บ้านนายพวงอย่างจริงจัง บ้านนายพวงจึงเป็นพื้นที่แห่งการรวมตัวของเด็กหนุ่มรุ่นกระต๊อในหมู่บ้านที่พวกเขาเหล่านี้ถูกแยกมาจากการเลี้ยงดูของผู้หญิงและเข้าสู่สังคมในแบบของผู้ชาย ลานวัวเป็นพื้นที่ให้ผู้ชายได้แสดงออก ปลดปล่อยความตึงเครียดจากโครงสร้างครอบครัวที่ผู้หญิงเป็นใหญ่ที่ทำให้พวกเขามีสถานภาพเป็นเพียงแรงงาน

องค์ความรู้เกี่ยวกับวัวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมถูกสร้างขึ้นเฉพาะเพศชายภายใต้กฎหมายข้อห้ามที่กีดกันไม่ให้อำนาจของแม่และผู้หญิงคนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น พิธีกรรมการยกเสาเกียด พิธีกรรมการทุบกระโปกั่ว การสวมเขารอง คาดเพชรซึ่งเป็นเครื่องตกแต่งวัวตลอดจน

คาถาอาคมเกี่ยวกับพิธีนั้น ๆ เป็นหน้าที่ที่ผู้ชายต้องมีความรู้ ในขณะที่ผู้หญิงและความเป็นหญิงกลายเป็นมลทิน (Polluted) ต่อกิจกรรมที่พวกผู้ชายทำอยู่ ซึ่งการเข้ามาของพวกเธออาจนำความล้มเหลวมาสู่พวกผู้ชายก็เป็นได้ โดยผู้หญิงเองก็เกรงกลัวสิ่งนี้หากเกิดขึ้น

แม้วัดลานและลานวัดจะเป็นพื้นที่รวมกลุ่มของผู้ชาย เป็นพื้นที่ในการเปลี่ยนผ่านทางเพศและวัย สิ่งที่แตกต่างกันจากสังคมชนเผ่าในแง่ของประเด็นการเปลี่ยนผ่านวัยนั้นอาจไม่ได้ปรากฏเป็นความรุนแรงทางกาย แต่เป็นการใช้ความรุนแรงทางใจเป็นเครื่องทดสอบด้วยลักษณะการแสดงออกในทำนอง “เขี้ยวขื่น” “สบประมาท” และ “ลดทอนศักดิ์ศรี” ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำทั้งที่บ้านนายพวงและลานวัด โดยการกระทำในลักษณะดังกล่าวเป็นการสร้างความขัดแย้งกันในกลุ่มผู้ชายด้วยกันเอง การทะเลาะเบาะแว้งของบรรดาเด็กหนุ่มจึงเป็นสิ่งที่พบเห็นโดยง่าย ในขณะที่อีกฝ่ายมักพุดจาบลหู่ศักดิ์ศรีอีกฝ่ายหนึ่งโดยมีลูกคู่ช่วยสัมผัสเป็นระยะ

เหตุการณ์แบบนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งแต่จะเปลี่ยนคนที่ถูกลบหลู่สลับวันเวลากันไปขึ้นอยู่กับสถานการณ์จะเอื้ออำนวย และนั่นย่อมหมายความว่าคนที่เคยเป็นลูกคู่เขี้ยวขื่นเพื่อนจะรู้ว่าอีกไม่นานจะเป็นวันที่เขาต้องเจอเหตุการณ์ทำนองนี้บ้าง ดังนั้นครั้งนี้หากเขาถือว่าตนเองเป็นฝ่ายได้เปรียบอยู่ เขาก็มักจะแสดงอาการข่มเหงน้ำใจเพื่อนอย่างเต็มที่เพราะรู้ว่าที่ใครที่มันนั้นเป็นเรื่องธรรมดา ไม่มีใครหนีพ้นหากเข้าร่วมกลุ่มกับนักเลงวัด

ในขณะที่เดียวกันการเป็นคนไม่ยอมใคร หรือยินยอมให้ลบหลู่ศักดิ์ศรีโดยง่ายนั้นเป็นเรื่องของคนที่กำลังเผชิญสถานการณ์ที่กดดันอยู่ เด็กหนุ่มบางคนถึงกับร้องไห้หากแม้เขาไม่สามารถพุดโต้ตอบทันพวกที่โตกว่า เพราะพวกนี้จะมีผู้ใหญ่คอยถือหางพร้อมทั้งยุยงให้เด็กคนอื่นช่วยทำให้เกิดความโมโหมากเท่าที่จะทำได้ หากแต่เด็กหนุ่มบางคนที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี เขาจะเป็นที่ยอมรับจากพวกผู้ใหญ่มากกว่าใคร ๆ พร้อมทั้งได้รับการโอกาสในการดูแลตัวดี ๆ และเป็นผู้นำเพื่อน ๆ ทั้งนี้การโต้ตอบทางอารมณ์สามารถทำได้ แต่กลับเป็นเรื่องไม่เป็นที่ยอมรับ หากแต่ต้องเลือกแสดงออกทางกรกระทำจะเป็นที่ยอมรับมากกว่า

ชีวิตในวัยเด็กของ น้อย แสง และ อบต. มีประสบการณ์ชีวิตในวัยเด็กในทำนองดังกล่าว ดังที่เห็นได้ชัดในกรณีของ น้อย ที่เขามักไม่ค่อยเข้าใจสิ่งที่พวกผู้ใหญ่รวมถึงพี่ชายตนเองทำ ทั้งที่บางเรื่องดูไม่ค่อยมีเหตุผล การที่พี่ชายยอมเสียเปรียบในบางเรื่อง ยอมถูกลบหลู่ดูหมิ่นศักดิ์ศรีอย่างไม่มีเหตุผลจนตัว น้อย เองรู้สึกขมไม่ได้ แต่เมื่อน้อยเริ่มโตขึ้นและก้าวเข้าสู่แวดวงลานวัดอย่างเต็มตัว เขาจึงเข้าใจในสิ่งที่พี่ชายถูกกระทำ หรือกรณีของ แสง ที่เผชิญกับการกลั่นแกล้งของเด็กในพวงวัดของวัดที่เข้าไปอาศัย การทะเลาะเบาะแว้ง การเหยียดหยามน้ำใจกัน แม้จะถูกพระลงโทษให้รู้สึกสบายใจและไม่เข้าใจสิ่งที่ตนเองถูกกระทำ ช่วงเวลานั้นเขาอาจไม่รู้เลยว่า ตนเองกำลังเข้าสู่กระบวนการกระบวนการสร้างทักษะทางสังคมในแบบฉบับของวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่

การถูกลดทอนสถานภาพเมื่อแรกเริ่มเข้าสู่พวงวัวมีส่วนกดดันและตอกย้ำสถานภาพเดิมที่คิดตัวพวกเขา มา การปลดปล่อยความตึงเครียดจากโครงสร้างทางสังคมทำให้พวกเขาสามารถแสดงออกอย่างเต็มที่ การกินเหล้าเมามาอย่างไร้สติ การสูบบุหรี่ ตลอดจนการพูดและแสดงออกเรื่องเพศอย่างอิสระไม่ถูกคุด่าว่ากล่าวจากแม่หรือผู้หญิงคนอื่น ๆ เด็กผู้ชายจะถูกขัดเกลากฎระเบียบที่สร้างระหว่างผู้ชายกันเอง

ในพวงวัวตนเองจะมีระดับชั้นทางสังคมอันเป็นพื้นฐานการจำแนกกลุ่มย่อยระหว่างสมาชิกใน 3 แบบด้วยกัน

แบบแรกคือกลุ่มผู้ชายสูงอายุ หรืออาวูโส อาจเป็นตาของหลานชาย หรือพ่อตาของลูกเขย กลุ่มนี้จะมีจำนวนไม่มาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเมื่อสูงวัยขึ้นหลายคนอาจแยกตัวไปสร้างเครือข่ายพวงวัวของตนเอง หน้าที่หลักของผู้อาวุโสจะคอยดูความเรียบร้อยภายในพวง ควบคุมขั้นตอนการเลี้ยงวัวหลาน เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับวัวอย่างการ “ทูปกระ โบก” หรือการตอน การประกอบพิธียกเสาเกียด การทำนายทายทักลักษณะวัวที่คู่ควรกับเด็กหนุ่มแต่ละคน ตลอดจนเป็นครูถ่ายทอดองค์ความรู้การเล่นและเลี้ยงวัวหลานให้สมาชิกรุ่นต่อ ๆ มาในพวง

แบบที่สองคือกลุ่มร่วมวัย กลุ่มนี้จะเป็นผู้ใหญ่วัยใกล้เคียงกัน ครอบครองวัวหรือมีวัวเป็นของตัวเองแล้ว มีหน้าที่การงานชัดเจน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกร่วมพวงเวลาใดเวลาหนึ่ง กลุ่มนี้จะมีอำนาจในการจัดการบริหารงานของกลุ่ม พวกเขาจะมีเครือข่ายเพื่อนฝูงต่างถิ่นเป็นของตนเอง เช่นที่ปรากฏชัดเจนคือกรณีของ น้อย และ แสง การจัดวัวหลานและการตัดสินใจส่งวัวเข้าร่วมการแข่งขันจะเกิดขึ้นโดยคนกลุ่มนี้เป็นหลัก

แบบสุดท้ายคือกลุ่มเด็กหนุ่ม กลุ่มนี้โดยพื้นฐานจะเป็นเด็กหนุ่มในหมู่บ้านและมักเป็นสมาชิกใหม่ พวกเขาจะแยกตัวออกจากครอบครัวตามกลไกของวัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มนี้จะมี ความหลากหลายด้านอายุนับได้ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปจนถึง 25 โดยประมาณ หน้าที่ของพวกเขาคือการเป็นลูกมือคอยช่วยเลี้ยงวัว ทำความสะอาด ให้ฟางให้หญ้า โดยมีการแบ่งหน้าที่ที่รับมอบหมายจากพวกผู้ใหญ่อีกทอดหนึ่ง ทั้งนี้ขั้นตอนตอนต่าง ๆ ของการดูแลวัวเป็นระเบียบปฏิบัติที่ไม่เพียงทำตามไปเท่านั้น หน้าที่แต่ละอย่างของแต่ละคนยังบ่งบอกถึงสถานภาพที่มีระหว่างสมาชิกกันเองด้วย เช่นการได้รับความไว้วางใจให้ดูแลวัวตัวสำคัญ ๆ ของพวงก็หมายถึงศักดิ์ศรีการเป็นที่ยอมรับของผู้ใหญ่ เป็นต้น

พื้นที่ลานวัวได้สร้างความหมายโดยจำลองกระบวนการทางสังคมให้สมาชิกโดยเฉพาะเด็กหนุ่มได้เรียนรู้กฎเกณฑ์การควบคุม สร้างแรงจูงใจ หล่อหลอมจริยธรรมและเป็นที่พึ่งพิงทางอารมณ์แก่สมาชิก กระบวนการประเภทกฎเกณฑ์ในหมู่เด็กเลี้ยงวัวจำพวก ความขยันขันแข็ง การ

รู้จักเวลา การเอาใจใส่ตัว การให้หญ้าให้น้ำ การเป็นผู้รับใช้ที่ดี สิ่งเหล่านี้เป็นการเตรียมให้เด็กหนุ่มมีความพร้อมและคุ้นเคยกับระบบการควบคุมจากสังคมระดับใหญ่ขึ้น

จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ระบบโครงสร้างทางสังคมเมืองเพชรก็มีการปรับตัวเช่นกัน ดังนั้นการละเล่นวัวลานและพื้นที่อย่างลานวัวของชาวบ้านจึงมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่เช่นเดียวกันด้วย อย่างการเทคโนโลยีประเภทโทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ติดต่อสื่อสารกันเรื่องวัวลาน เช่นกรณีของ ป้าหนู ที่ลูกน้องเด็กเลี้ยงวัวหลาย ๆ คนได้รับการศึกษาสมัยใหม่ทำให้สามารถใช้อินเทอร์เน็ตประชาสัมพันธ์การจัดลานวัวของเขาได้ ในขณะที่ลานวัวระดับชาวบ้านอย่าง แสง ได้เปิดพื้นที่ทางการตลาดด้วยวิธีการบันทึกเทปโทรทัศน์ในรูปแบบของวิดีโอซีดี สิ่งเหล่านี้ส่งผ่านมายังโลกทัศน์ที่ผู้ชายควรมีความรู้ด้านเทคโนโลยี เข้าใจ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในลานวัวได้ด้วย

หากพิจารณากระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของผู้ชายในลานวัวนั้นอาจแบ่งได้ 2 ช่วงสำคัญในวิถีชีวิต

โดยช่วงแรกเด็กหนุ่มจะถูกแยกจากอำนาจของแม่และผู้หญิงคนอื่น ๆ ในบ้าน พวกเขาจะรวมตัวกับพวกวัวลาน ในช่วงนี้เขาจะได้รับการต้อนรับเข้าเป็นสมาชิกใหม่ด้วยบททดสอบ “ลองใจ” ค้นหาความหนักแน่น การดูหมิ่นศักดิ์ การถูกเปรียบเปรยกับวัวที่มี “เหล่า” ไม่ดีกับความล้มเหลวในการแข่งขัน สถานภาพของแต่ละคนจะถูกลดทอนลงมาเท่าเทียมกันหมด การถูกใช้งานอย่างหนักโดยไม่มีค่าตอบแทนเป็นบทเรียนทดสอบจิตใจและเตรียมความพร้อมให้เขาใช้ความพยายามก้าวข้ามความด้อยทางสังคมให้ได้ ช่วงนี้จึงเป็นช่วงเวลาแห่งการแรกรับสมาชิกที่ต้องกระบวนการต้อนรับราวกับเป็นพิธีกรรมแรกรับเพื่อเปลี่ยนผ่านสถานภาพของพวกเขาภายใต้อำนาจของผู้ชายที่อาวุโสกว่า

กิจกรรมในช่วงนี้เห็นได้จากขั้นตอนการเลี้ยง เล่น และฝึกฝนวัวลานร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ความรับผิดชอบเป็นเรื่องสำคัญหากเขาไม่สามารถควบคุมตนเองได้เมื่อได้รับการมอบหมายให้ดูแลวัวลาน แม้ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นพวกผู้ใหญ่จะไม่มองว่าเป็นเพราะวัวที่ไม่พร้อม หากแต่ผู้ที่ดูแลต่างหากที่ไม่พร้อมและไม่ใส่ใจดูแลวัวของตนอย่างเต็มที่ ทั้งนี้เด็กหนุ่มจะถูกทำให้รู้สึกถึงชีวิตและจิตวิญญาณของพวกเขาขึ้นอยู่กับวัวตัวที่ตนเอง “ถือหาง” การต่อสู้แข่งขันจึงไม่ได้เป็นการแข่งขันวัว หากแต่เป็นตัวตนของเขาเองที่ลงสู่สนามประชันความเร็ว ชัยชนะหมายถึงสถานภาพที่ดีกว่า ส่วนความพ่ายแพ้ก็เท่ากับการตอกย้ำสถานภาพเดิมที่ติดตัวแต่ละคนมาให้ปรากฏชัดขึ้น

การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ได้กล่อมเกลாதักษะถูกผู้ชายให้แข่งแกร่งต่อความเหลื่อมล้ำทางโครงสร้างสถานภาพที่ติดตัวแต่ละคนมา พวกเขาจะถูกสั่งสอนให้ “ยอม” และ “แย้ง” กับคนที่เขาจำต้องมีความสัมพันธ์ด้วยภายใต้สถานการณ์การติดต่อเรื่องราวต่าง ๆ ในวิถีชีวิตประจำวัน

หากแต่พวกเขาต้องถ่ายโอนเรื่องราวต่าง ๆ มาจำลองในพื้นที่ลานฝึกวัวเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนที่พวกเขาต้องออกไปเผชิญทั้งลานวัวและสังคมภายนอกจริง ๆ ซึ่งทักษะการดำรงชีวิตแบบนี้ได้ถูกสอดแทรกในช่วงแรกรับจากการทดสอบและทดลองให้พวกเขาลองปฏิบัติ

ช่วงต่อมาเป็นกระบวนการรับเข้ามาเป็น “พวก” อย่างเต็มตัว ช่วงนี้เด็กหนุ่มจะได้เรียนรู้ทักษะชั้นเชิงทางสังคมที่สอดแทรกอยู่ทักษะการเลี้ยงและเล่นวัวลาน องค์ความรู้ต่าง ๆ จะถูกถ่ายทอดจากพวกผู้ใหญ่ผู้ชาย เช่น การดูแลลักษณะวัว การเลือกวัวที่เหมาะสมกับตัวเองและส่งเสริมให้เกิดความรุ่งเรืองเป็นสิริมงคล ความรู้ด้านไสยศาสตร์ รูปแบบการเล่นวัวลานอย่างมีชั้นเชิง การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับภายนอกพวงวัว ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้จะเป็นตัวช่วยในการกำหนดสถานภาพทางสังคม การเป็นผู้มีหูตากว้างไกลจากการร่วมเดินทางไปแข่งขันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในพื้นที่ต่างถิ่นจนได้ชื่อว่า “เคยไปมาแล้ว” มีนัยยะเชิงศักดิ์ศรีของผู้ชาย

ช่วงนี้จะเป็นการสอนชั้นเชิงการเอาตัวรอดจากการไปยังพื้นที่ต่างถิ่น การเข้าหาผู้มีอิทธิพลในทำนองฝากเนื้อฝากตัวเพื่อความอยู่รอดของตัวเองและพวกพ้อง พวกเขาจะถูกสอนให้รักศักดิ์ศรีแห่งตนเอง การเป็นคนไม่ยอมคนเป็นสิ่งที่หลายคนอยากเห็นแต่ต้องถือในความถูกต้อง เพราะไม่ได้เป็นโดยตัวเองเพียงลำพัง แต่การเล่นวัวลานนั้นหมายรวมว่าเขาคือตัวแทนของชุมชน เพราะชื่อเสียงที่ปรากฏทุกครั้งที่ออกลานไม่ว่าดีหรือเลว ฉายาของนักเลงวัวแต่ละคนจะถูกเรียกชื่อแล้วตามด้วยชื่อหมู่บ้านเสมอ ซึ่งย่อมหมายความว่าไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นจะอยู่ในสายตาของคนอื่น ๆ ด้วยว่าคนบ้านไหนทำตัวอย่างไรในเรื่องดีหรือเรื่องเลวร้าย

วัวลานได้เผยให้เห็นกระบวนการสร้างความเป็นเพศในสังคมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในกระบวนการต่าง ๆ ที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตการเล่นและเลี้ยงวัวลาน ขั้นตอนต่าง ๆ มีรายละเอียดปฏิบัติที่ต้องแลกด้วยชัยชนะและความพ่ายแพ้ที่สังคมเป็นผู้นิยามขึ้นในแบบของตนเอง ลานวัวจึงกลายเป็นศูนย์กลางการรวมกลุ่มของผู้ชายที่สังคมได้ยึดเหนี่ยวให้พวกเขาได้ออกมาใช้พื้นที่นอกบ้าน เรียนรู้ทักษะทางสังคมในหมู่ผู้ชายด้วยกันเอง การที่ผู้ชายมีภาระรับชอบงานและเป็นที่คาดหวังจากครอบครัวฝ่ายภรรยาสูง ประกอบกับสถานภาพของการเป็นลูกเขยของผู้ชาย สิทธิการตัดสินใจเรื่องการเลี้ยงลูกโดยเฉพาะลูกชายของผู้ชายในชุมชนจึงอยู่ที่ผู้หญิงมาก่อน

การละเล่นวัวลานและพื้นที่ลานวัวตลอดจนทักษะองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับวัวจึงเป็นความ “พยายาม” ของผู้ชายในชุมชนท้องถิ่นที่ต้องการหลบหนีจากอำนาจของผู้หญิงเพื่อที่จะสร้างการนิยามความเป็นชายในแบบของตนเอง พื้นที่ลานวัวได้เปิดโอกาสให้ผู้ชายในหมู่บ้านโดยพื้นเพมีสถานภาพเป็นเขยเช่นกันรวมกลุ่มกัน ในขณะที่เด็กผู้ชายเองเมื่อถึงวัยอันควรพวกเขาจะอาศัยรากเง้าทางวัฒนธรรมนี้ดึงดูดชายหรือเด็กชายคนอื่น ๆ ออกจากอำนาจของแม่และผู้หญิงคนอื่น ๆ เพื่อสร้างเอกลักษณ์ในบทบาททางเพศของตนเอง โดยพื้นที่ลานวัวได้ปรากฏให้เห็นกระบวนการ

ต่อรองอำนาจเชิงพื้นที่ของผู้ชายต่อโครงสร้างสังคมด้วยสิ่งที่เรียกเชิงทฤษฎีว่า “การจัดระยะ” การนำเสนอภาพความเป็นชายบนลานวัดและเข้าไปใช้ความหมายนั้น ๆ เช่น

ระยะแรกเรียกว่าพื้นที่ลานวัดที่นำเสนอความเป็นชาย ซึ่งระยะความเป็นชายของกลุ่มนักเลงวัดในระยะนี้อยู่ที่ภาพตามสังคมรับรู้ ความเป็นอยู่ที่สัมผัสจากตัวตนที่ถูกมองจากสภาพแวดล้อม อย่างภาพการเป็นเด็กชายหรือลูกชายของแม่ หรือภาพการเป็นเขย เป็นบ่าวรับใช้ในครอบครัวและเครือญาติผู้หญิง หรือแม้กระทั่งภาพการเป็นตาหรือพ่อตา ซึ่งระยะนี้อาจส่งผลต่อความอึดอัดและไม่รู้สึกถึงความไม่มั่นคงในสถานภาพแห่งความเป็นชายของตนเอง เพราะเป็นสิ่งที่ผู้อื่นซึ่งมีอำนาจมากกว่าจัดการนิยามให้ ซึ่งในที่นี้อาจหมายถึงผู้หญิงและเครือญาติของเธอก็ได้

ระยะที่สองเรียกว่าพื้นที่ลานวัดในกระบวนการสร้างภาพความเป็นชาย ซึ่งระยะนี้อาจเทียบได้กับการถ่ายโอนเด็กหนุ่มหนุ่มในหมู่บ้านเข้าสู่พื้นที่ลานวัด ซึ่งอาจเป็นลานซ่อม บ้านนายพวงหรือกลุ่มผู้ชายที่เล่นวัดลานอย่างจริงจังในหมู่บ้านก็ได้ โดยอาศัยกระบวนการเปลี่ยนผ่านช่วงวัยด้วยพิธีกรรมเกี่ยวกับวัดที่สอดแทรกอยู่ในวิถีปฏิบัติต่อวัดและผู้ใหญ่ผู้ชาย หากแต่ความเป็นลูกผู้ชายจะสมบูรณ์ขึ้นหากเด็กผู้ชายสามารถผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ไปได้จนเป็นที่ยอมรับให้เข้ากลุ่ม

ระยะที่สามเรียกว่าพื้นที่ลานวัดในความสัมพันธ์ทางสังคมของการสร้างภาพความเป็นชาย โดยระยะนี้ถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะระยะที่ภาพความเป็นชายของพวกเขาถูกนำเสนอได้ตอบผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังปรากฏในกระบวนการเล่นวัดลานที่ต้องออกตระเวนแข่งขันต่างหมู่บ้าน การจัดเตรียมการละเล่นวัดลาน พิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับวัด ทั้งนี้เพียงเพื่อร้อยเรียงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายด้วยกันจากต่างชุมชน

จะเห็นได้ว่าในช่วงการจัดระยะทั้ง 3 นั้นเกิดขึ้นจากการอาศัยจังหวะของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมของผู้ชาย โดยสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาได้สร้างพื้นที่ทางสังคมอย่างลานวัดและกลุ่มพวงวัดให้มีอำนาจตรงตาตรงใจ ผูกพันเร้าความสนใจ ย้ำเตือนความหลังแห่งบทบาทและสถานภาพ ในขณะเดียวกันก็สร้างจินตนาการใหม่ให้เกิดขึ้นต่อสายตาผู้พบเห็น

ลานวัดกลายเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ชีวิตลูกผู้ชายแต่ละคน โดยที่อำนาจและอิทธิพลเชิงพื้นที่ที่จะเพิ่มขึ้นเมื่อพื้นที่ลานวัดและกลุ่มพวงวัดกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ประเพณีและความทรงจำ ตลอดจนเป็นพื้นที่ต่อรองและช่วงชิงการครอบครองจากชุมชนที่ผู้หญิงเป็นใหญ่ ความหมายที่ว่าด้วยความศักดิ์สิทธิ์จากพิธีกรรมทำให้ผู้หญิงเป็นมลทินและถูกกีดกันออกไปเหลือไว้แต่รายละเอียดที่ประกอบสร้างขึ้นระหว่างผู้ชายด้วยกันเอง

ส่วนประกอบของการละเล่นวัดลานอย่างพื้นที่ “ลานวัด” และ “พวงวัด” เป็นพื้นที่การจัดเกลาทักษะและอบรมสมาชิกใหม่ให้แก่สังคมพื้นบ้านเมืองเพชร เป็นกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมตามความคาดหวังของสมาชิกในชุมชน ตลอดจนปลูกฝังความคิด ความ

เชื่อ ค่านิยมที่มีอยู่ในชุมชน และอาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนการเรียนรู้ที่สำคัญ มีบทบาทและอิทธิพลต่อทัศนคติ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมของสมาชิก โดยเฉพาะส่วนที่หล่อหลอมบทบาททางเพศมากที่สุดอีกด้วย

ผู้หญิงกับการสร้างความเป็นชาย

คงไม่ยุติธรรมนักหากการศึกษาครั้งละเลยมิติเพศหญิงและความเป็นหญิงที่ถูกธรรมชาติและสังคมสร้างขึ้นคู่กับผู้ชายและความเป็นชายมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ผู้หญิงเองมีบทบาทต่างในวิถีการดำรงชีวิตเคียงคู่ผู้ชายที่เป็นลูกชาย สามี หรือพ่อมาโดยตลอด พวกเธอเองมีส่วนอย่างมากต่อการนิยามความหมายความเป็นชายภายใต้ค่านิยมของวัฒนธรรม ทั้งนี้ความเป็นชายเองโดดเด่นขึ้นมาได้เพราะมีผู้หญิงและความเป็นหญิงเป็นอีกด้านหนึ่งแห่งเพศวิถีบนความสัมพันธ์ระหว่างเพศแบบแนวนอน (Horizontal relation) โดยทั้งสองเพศต้องเกี่ยวพันกัน

บทบาทของผู้หญิงในครอบครัวที่เลี้ยงและเล่นวูลานเป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายว่าการดำรงอยู่ของวูลานเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไขใด การเป็นภรรยาก่อให้เกิดเครือข่ายจากระบบเครือญาติที่เอื้อต่อการเล่นวูลานอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงในสังคมไทยนั้น เป็นตัวอย่างหนึ่งของสังคมที่เกี่ยวพันทางสังคมระหว่างหญิงชายในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้หญิงต้องทำงานเช่นเดียวกับที่ผู้ชายทำอย่างงานไร่ นา ตลอดจนงานบ้านงานเรือน

ความน่าสนใจของผู้หญิงไทยอยู่ที่อยู่บทบาททางเศรษฐกิจ ในชุมชนของกรณีศึกษาทั้ง 4 ปรากฏภาพผู้หญิงจำนวนไม่น้อยเป็นกลไกสำคัญในการค้าขาย พวกเธอจะมีทักษะการเจรจาที่ดี และควบคุมผลประโยชน์ของครอบครัวให้ได้มากที่สุด เช่น กรณีเจ้าฟ้าห์ และ ภรรยาป่าหมี

แต่น่าเสียดายที่พื้นฐานวัฒนธรรมไทยไม่ได้ให้คุณค่าต่องานของผู้หญิงมากนักเมื่อเทียบกับสิ่งที่ผู้ชายทำ และปฏิเสธไม่ได้ว่าอิทธิพลของพุทธศาสนามีส่วนสำคัญที่คาดหวังให้ผู้ชายต้องบวชเพื่อสืบทอดพุทธศาสนาและเรียนรู้หลักธรรมและอุทิศตนให้กับกิจกรรมทางศาสนา ในขณะที่ผู้หญิงเองไม่สามารถบวชได้ แต่บุญที่ยิ่งใหญ่ของผู้หญิงคือการมีลูกชายเพื่อบวชสืบทอดพุทธศาสนา ดังนั้นเป็นไปได้ว่ากิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องทางโลกโดยเฉพาะทางเศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องของผู้หญิง เพราะพวกเธอต้องทำงานอย่างหนักเพื่อนำผลผลิตที่ได้มาจุลเจือครอบครัวและบำรุงพุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติหน้าภายใต้บทบาทหน้าที่ของ แม่ เมีย และลูกสาว ในชุมชนไทย

การเล่นวูลานของกลุ่มผู้ชายเมืองเพชรเป็นชีวิตจิตใจนั้น ปรากฏให้เห็นบทบาทของผู้หญิงในครอบครัวพวกเขาในฐานะ “แม่ เมีย และลูกสาว” เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกระบวนการจัดการและรูปแบบการเล่น จะนำมาซึ่งการแบ่งแยกบทบาททางเพศกับหน้าที่การงาน

ตลอดจนมิติทางสังคมด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ความน่าสนใจอยู่ที่การแบ่งแยกนั้นไม่ได้เป็นการ “ผูกขาด” ว่าเรื่องใดที่เกี่ยวกับวัวต้องเป็นหน้าที่ของเพศนั้นเสมอไป หากแต่การ “ยึดหยุ่น” เป็นสิ่งที่พบเห็นอยู่บ่อยครั้ง ในวิถีการดำรงชีวิตของ “ผู้ชาย” จากทั้ง 4 กรณีศึกษา

ถ้าจะมองอย่างผิวเผินอาจเป็นไปได้ว่า บทบาทของผู้หญิงในการเล่นวัวลานของผู้ชายนั้นไม่ปรากฏชัดเจนเมื่อมองไปที่ลานวัวที่เต็มไปด้วยผู้ชาย ผู้หญิงอาจถูกกีดกันไม่ให้เข้าร่วมด้วยข้ออ้างต่าง ๆ อย่างข้อจำกัดด้วยลักษณะทางกายภาพ เช่น อันตรายจากวัว ซึ่งมีนัยยะสะท้อนความอ่อนแอหรือเป็นผู้ที่ต้องได้รับการปกป้องดูแลจากผู้ชายเสมอ หรือเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับมลทินความไม่บริสุทธิ์หากผู้หญิงเข้ามาจะต้องอุปการะการเล่นวัวลานบางชั้น เช่น เสากיעด สากตอนวัว ฯลฯ ก็เป็นประเด็นที่สามารถมองในระดับหนึ่งได้ว่า บทบาทของผู้หญิงนั้นไม่ได้เท่าเทียมกับผู้ชายเลยบนพื้นที่ลานวัว พวกเธอคือผู้ที่คอยอยู่ห่าง ๆ คอยฟังผู้ชายที่เป็นลูกชาย สามี หรือพ่อจะไหว่วานให้เข้ามามีบทบาทในบางช่วงเท่านั้น เช่น การเตรียมอาหาร การดูแลข้าวของ การขนย้าย ฯลฯ พวกเธอถูกจัดพื้นที่ทางเพศอยู่ตาม “ชายขอบ” ลานวัวและมีบทบาทได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับอำนาจสั่งการของผู้ชายด้วยสายตาที่มองว่าเธอเป็น “ลูกมือ”

ถึงกระนั้นก็ตามสำหรับวัวลานแล้วผู้หญิงมีพื้นที่อยู่ที่บ้าน และบ้านนั้นเป็นที่เดียวกับที่คอกวัวของพวกผู้ชายตั้งอยู่ด้วย ความจำเป็นต่อการดูแลวัวกลายสิ่งข้อดีที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทกับวัว นับตั้งแต่การเลี้ยง การให้อาหาร การจัดการคอก ตลอดจนวิถีปฏิบัติในแบบเฉพาะสำหรับวัวลาน ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ไม่ได้อยู่ที่ผู้ชายฝ่ายเดียว แต่มันถูกถ่ายทอดให้ผู้หญิงอย่างไม่รู้ตัวและดำเนินไปในชีวิตประจำวัน

การออกไปทำงานนอกบ้านของผู้ชายเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเลี้ยงวัวของพวกเขา เพราะตนเองไม่สามารถนำวัวไปได้ทุกครั้ง หากเป็นฤดูทำนาวัวจะต้องอยู่ที่บ้าน การดูแลวัวจึงไม่สามารถทำได้เท่าผู้หญิงและญาติของเธอ งานที่ใช้แรงถูกคาดหวังให้ผู้ชายจัดการ ส่วนใหญ่จะเป็นงานนอกบ้าน เมื่อผู้หญิงคลอดลูก การเลี้ยงดูและพักผ่อนทำให้เธอต้องอยู่ที่บ้าน งานบ้านจะถูกจัดการด้วยผู้หญิงอย่างแม่ หรือพี่น้องคนอื่น ๆ จนกว่าเธอจะหิบบั้บการทำงานได้เหมือนเดิม

ในเมื่อวัวลานเป็นสมบัติมีค่าของผู้ชายที่หมายถึงศักดิ์ศรี เมื่อมันถูกนำไปแข่งนอกชุมชน แต่การเฝ้าดูแลกลับไม่สามารถทำได้เต็มที่นัก พวกเขาหวังเพียงว่า วัวของเขาจะได้รับการใส่ใจอย่างดีจากภรรยาของตน และนั่นหมายความว่าเขาเองต้องทำงานจนได้ผลผลิตจนเจือกรอบครัวตามที่เธอพอใจ มิฉะนั้นพวกผู้หญิงอาจปฏิเสธการดูแลวัวของผู้ชายก็ได้

อย่างไรก็ตามการเลี้ยงดูยังอยู่ในการดูแลของผู้หญิง ไม่ว่าเด็กจะเกิดมาเป็นหญิงหรือชายการเลี้ยงดูในช่วงแรก ๆ จะเหมือนกันไม่แยกเพศ หากแต่มีการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ต่อการคาดหวังเกี่ยวกับบทบาททางเพศของเด็กตอนโตอย่างการใส่เข็มด้ายสำหรับเด็กหญิง หรือดินสอหิน

กระดานชนวนสำหรับเด็กผู้ชาย เด็กหลายคนที่เกิดใกล้เคียงกันจะถูกเลี้ยงและอยู่ในสายตาของทุกคนในหมู่บ้าน พวกเขาจะกลายเป็นเพื่อนร่วมวัยที่ผ่านประสบการณ์ในชุมชนร่วมกัน

แม้เด็กผู้ชายเองเมื่ออายุเริ่มเข้าวัยรุ่น พวกเขาจะมีกลุ่มเพื่อนที่เลี้ยงวัวด้วยกัน การเตรียมความพร้อมด้านทักษะชีวิตเพื่อความอยู่รอดตามธรรมชาติมีส่วนเสริมบทบาทของผู้หญิง และนำมาซึ่งอำนาจของผู้หญิงที่มีเหนือลูก ๆ ของเธอมากกว่าผู้ชายที่ทำงานนอกบ้าน เด็กผู้ชายบางคนแม้จะเข้ากลุ่มเล่นวัวเหมือนเพื่อนรุ่นเดียวกันแล้ว แต่ยังคงอยู่ในการดูแลของแม่และยายอยู่ ดังกรณีของ น้อย แสง และ อบต. ที่บทบาทของแม่นั้นมีมาก ความคาดหวังของแม่เป็นชุดเดียวกับค่านิยมชุมชนที่ต้องการเห็นลูกชายมีวัวลานเป็นพื้นที่เกี่ยวกร่ำชีวิตลูกผู้ชาย ซึ่งเห็นจากที่เธอยินยอมให้ท่าน อบต. เข้าร่วมกับพวกวัวจัดการเล่นวัวลานอยู่เสมอ

การที่ผู้ชายในแวดวงวัวลานถูกคาดหวังจากสังคมสวมบทบาทการเป็นผู้นำผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์ต่าง ๆ พวกเขาถูกสร้างให้เป็นผู้ชายที่หมายถึงทุกเรื่องที่ต่างจากผู้หญิงและความเป็นหญิง สำหรับพื้นที่ลานวัว การจำลองโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ที่มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการบีบคั้นผู้ชายและกดดันความคิดผู้หญิงเป็นใหญ่ในสังคม ชุมชน ครอบครัวและกลุ่มเพื่อนฝูงหลุดออกไป

คงปฏิเสธไม่ได้ว่าพื้นที่แห่งการเกี่ยวกร่ำความเป็นชายแม้จะถูกประกอบสร้าง “นอกชายคาบ้าน” ของผู้หญิง แต่ยังคงอยู่ใน “ชุมชนของผู้หญิง” อยู่ ทำให้ความพยายามสร้างพื้นที่เฉพาะเพศชายเพียงลำพังตามพวกวัวลานนั้นไม่สามารถก้าวพ้นอำนาจของผู้หญิงไปได้ทั้งหมด ความเป็นหญิงและอำนาจของเธอถูกสอดแทรกอยู่ในกิจกรรมทำทาสักคี่ศรี ความสามารถของลูกผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นชั้นเชิงการต่อสู้ในเกม หรือการจับวัว หรือแม้กระทั่งการแสดงออกเรื่องทางเพศในลานวัวอย่างกรณีมีการว่าจ้างนักเต้นมาโชว์ ผู้หญิงก็ไม่ได้ปฏิเสธ ทักท้วงหวงห้าม ตรงกันข้ามพวกกลับรู้สึกกระวนกระวายใจเองที่ผู้ชายของตนไม่สามารถหานักเต้นมาโชว์เหมือนนักเลงวัวคนอื่นได้

พฤติกรรมที่ปรากฏนั้นสะท้อนว่าผู้หญิงเองก็ไม่ทัน “ลุดคิด” การกระทำเช่นนั้นเป็นการทำให้เธอรู้สึกสูญเสียอำนาจการควบคุมผู้ชายและลูกชายไป แต่อาจเป็นเพราะมันคงจากโครงสร้างครอบครัวในสังคมท้องถิ่นยังค่อนข้างเข้มแข็ง จึงไม่สามารถทำให้สถานภาพของเธอนั้นสั่นคลอนไปมาก การยินยอมให้ผู้ชายได้แสดงออกอย่างเต็มที่สำหรับพื้นที่ลานในคำคืนหนึ่ง ๆ เป็นการพยายามจัดระยะความสัมพันธ์ระหว่างตัวเธอและเครือข่ายที่มีต่อสามีและลูกชาย

อาจกล่าวได้ว่าการที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการประกอบสร้างนิยามและขัดเกลาความเป็นลูกผู้ชายนั้น ระบบโครงสร้างครอบครัวเป็นประเด็นพิจารณาสำคัญที่ทำให้ภาพการจัดการเรื่องต่าง ๆ ของผู้หญิงเกี่ยวกับวัวมากขึ้น เพราะรูปแบบการแต่งงานแบบที่ฝ่ายชายย้ายมาอยู่บ้านผู้หญิงนั้น สถานภาพของผู้ชายจึงอยู่ในฐานะ “ป่าว” หรือเข้ารับใช้ฝ่ายหญิง ท่ามกลางสายตาบรรดาเครือ

ญาติและสมาชิกในชุมชนของเธอ ผู้ชายที่แต่งงานเข้ามาต้องแสดงศักยภาพทางสังคมให้ประจักษ์ ศักดิ์ศรีคือเรื่องสำคัญในการจัดให้สถานภาพการเป็นเพียงข้ารับใช้นั้นดูดีขึ้น

ว้าวเป็นสัญลักษณ์แทนผู้ชายและลูกชายที่อยู่ภายใต้การดูแลของเธอ ขั้นตอนการเลี้ยงจะถูกแทนที่หรือแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ผ่านว้าว การเฝ้าเลี้ยงดูลูกและว้าวควบคู่กันไปกับการดำรงชีวิต ทั้งเกษตรกรรมและค้าขาย เป็นการขัดเกลาทางสังคมผ่านรายละเอียดในวิถีปฏิบัติกับว้าวให้เด็กชายได้ทำตาม ในขณะที่เดียวกันพวกผู้ชายได้ใช้พื้นที่การรวมกลุ่มเล่นและเลี้ยงว้าวมาเป็นพื้นที่แสดงออก และประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางเพศผ่านโครงสร้างชายเป็นใหญ่ด้วยตนเอง พวกเขาปรารถนาในความต้องการส่วนตัวด้วยพวกเดียวกันเองและต่างจากความต้องการของผู้หญิง

จะเห็นได้ว่าภาพของผู้หญิงจากวิถีชีวิตกรรมศึกษาทั้ง 4 ชี้นำให้เห็น “ความเป็นหญิง” ซึ่งขับเคลื่อนอยู่เบื้องหลัง “ความเป็นชาย” อยู่ 2 ประเด็นด้วยกันคือ “บทบาท” และ “อำนาจ” โดยในส่วนของบทบาทนั้นมีส่วนสำคัญในการดำรงอยู่ของว้าวหลาน ทั้ง ๆ ที่ดูเหมือนเป็นเรื่องของผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงมีทักษะในการอบรมเลี้ยงดูลูก ๆ ให้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและสร้างความเป็นชายให้ลูกชาย การเรียนรู้และการสืบทอด ผู้หญิงที่เป็น แม่ ภรรยา และลูกสาว มักจะเป็นผู้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของชุมชน ตลอดจนเป็นผู้สร้างขอบธรรมให้กับบรรทัดฐานนั้นด้วย

ว้าวหลาน : ชนชั้น เพศ ความเป็นชาย เรื่องของความหมายและความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์

ประเด็นวิเคราะห์สุดท้ายของการศึกษาครั้งนี้ได้พยายามประยุกต์ใช้แนวทางการศึกษาของ Clifford Geertz มาใช้กับแนวคิดเรื่อง “ความเป็นชาย” ที่เกิดจากการประกอบสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคมโดยมีว้าวหลานเป็นสัญลักษณ์ในการวิเคราะห์

การจะทำความเข้าใจและรู้จักวัฒนธรรมได้นั้นสามารถทำได้ด้วยการตีความหมาย แปล หรือ ดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์ที่คนได้สร้างออกมาเพื่อใช้ในการสื่อสาร สร้างความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่มีต่อชีวิตดังที่ Clifford Geertz กล่าวว่า

“แนวคิดวัฒนธรรมที่ข้าพเจ้ายึดถือ...บ่งชี้ถึงรูปแบบความหมาย (pattern of meaning) ที่ได้รับการสืบทอดกันมาในรูปสัญลักษณ์ เป็นระบบของแนวคิดที่ได้รับสืบทอดกันมา (inherited conception) และแสดงออกในรูปสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้ติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้และพัฒนาเพื่อสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนะที่มีต่อชีวิต” (อ้างถึงใน อकिन รพีพัฒน์ 2547: 76)

ว้าวหลานจึงเป็นองค์ความรู้หนึ่งที่คนเมืองเพชรได้สร้างขึ้นภายใต้รูปแบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ผู้คนท้องถิ่นสืบทอดกันมาเพื่อสื่อสารค่านิยมความเป็นท้องถิ่น โดยงานภาคสนามจากชีวิตนักเลงว้าวหลานเมืองทั้ง 4 กรณีทำให้พบเส้นทางชีวิตของพวกเขาได้ถูกร้อยเรียงด้วยความหมายตามลำดับขั้นตอนหรือกระบวนการแห่งการกล่อมเกลาทักษะทางสังคม ฐานะและบทบาททางเพศ

ในแต่ละขั้นตอนแห่งการเติบโตเชิงสัญลักษณ์ตามที่ Geertz ย้ำว่าสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับตัวบุคคลมีผลในการกลบเกลื่อนลี้ลับตัวของบุคคล (anonymization of person) ระบบการคำนวณเวลานั้นทำให้เวลาหยุดนิ่ง (immobilizing of time) Geertz เห็นว่าเราควรมองสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นความพยายามทางวัฒนธรรมที่ต้องการบดบังความเป็นธรรมชาติของมนุษย์

หากพิจารณาวิวัฒนาการตามความคิดของ Geertz จะพบช่วงสำคัญ ๆ ในการเติบโตทางสังคม จากวิถีชีวิตกรณีศึกษาทั้ง 4 ได้เห็นภาพสัญลักษณ์ที่มีความหมายว่า

ช่วงชีวิตเด็กหนุ่มเมื่อเริ่มแยกตัวออกจากการเล่นของแม่และญาติ ๆ ของเธอเข้าสู่กลุ่มร่วมวัย (age set) มีสถานที่อยู่ที่บ้านนายพวงและคอกวัว แม่ของเด็กจะมองว่าลูก ๆ กำลังถูก “สนตะพาย” พวกเด็ก ๆ เหมือนลูกวัวที่เจ้าของต้องการควบคุมมัน เมื่อมันโตพอที่จะเจาะจมูกเอาเชือกร้อยตะพายกับลำคอเพื่อให้่ายต่อการชักจูงให้เดินไปในทิศทางที่เจ้าของต้องการ เช่นเดียวกับเด็กหนุ่มเมื่อตัดสินใจในเข้าไปอยู่กับพวงวิวัฒนาการพวกเขาก็จะถูกชักจูงได้ง่ายราวกับถูกกลุ่มผู้ชายนั้นจับ “สนตะพาย” ไว้เช่นเดียวกับวัว

ความหมายของ “สนตะพาย” ยังรวมถึงการแข่งชิงการควบคุมลูกชายจากแม่และกลุ่มเครือญาติ การได้รับการยอมรับให้เข้าร่วมเป็น “พวง” วัวถือเป็นแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ผ่านการ “ตะพาย” ที่คล้องคอวัวซึ่งถูกสร้างขึ้นผ่านพิธีกรรมของพวกผู้ชายเพื่อการต้อนรับในขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงการควบคุม สมาชิกใหม่

สถานการณ์ในพวงวัวเด็กผู้ชายจะการถูกลดทอนสถานภาพเมื่อแรกเริ่มเข้าสู่พวงวัวมีส่วนกดดันและตอกย้ำสถานภาพเดิมที่ติดตัวพวกเขามา การปลดปล่อยความตึงเครียดจากโครงสร้างทางสังคมทำให้พวกเขาสามารถแสดงออกอย่างเต็มที่ การกินเหล้าเมามาอย่างไร้สติ การสูบบุหรี่ ตลอดจนการพูดและแสดงออกเรื่องเพศอย่างอิสระ เพราะแวดล้อมไปด้วยกลุ่มเพศเดียวกันเป็นการก้าวพ้นอำนาจของแม่ ในขณะเดียวกันเป็นการถ่ายโอนมาสู่อำนาจของพ่อหรือผู้ชายคนอื่น ๆ เพื่อหล่อหลอมอัตลักษณ์ความเป็นชาย

ทั้งนี้บรรยากาศในพวงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างลูกชายกับแม่ถูกนิยามให้เป็นเรื่องความเป็นปัจเจก (Individuality) ความเป็นธรรมชาติ (spontaneity) และความอ่อนแอ (vulnerability) ดังนั้นองค์ความรู้เรื่องวิวัฒนาการที่เชื่อมโยงกับเรื่องทางสังคมวัฒนธรรมที่ว่าด้วยความศักดิ์สิทธิ์และความรุนแรงและบรรทัดฐานที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มผู้ชายขึ้นเป็นการสร้าง “พิธีการ” เพื่อสร้าง “ระยะห่าง” หรือสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในรูปแบบที่เปื้อนทางการ (ceremonialization of social intercourse) โดยต้องการให้ไม่ใกล้ชิดสนิทสนมกันมากเกินไป เพราะด้วยโครงสร้างครอบครัวที่ผู้ชายย้ายเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายหญิง วิถีชีวิตหลังการแต่งงาน

จึงอยู่ภายใต้การจับตามองของเครือญาติภรรยา ผู้ชายอาจจะแหวงในเรื่องสถานภาพที่ไม่มั่นคง หากแม้ลูกชายยังถูกรรยาและญาติ ๆ ของเธอควบคุม เขาจะกลายเป็นคน “ไม่มีพวก”

วัวลานแต่ละตัวถูกวัฒนธรรมกำหนดให้เป็นตัวแทนชีวิตเด็กหนุ่มจนถึงวัยผู้ใหญ่ ดังนั้นช่วงชีวิตถัดมาหลังจากผ่านการ “สนตะพาย” แล้ว พวกเขายังคงอยู่ภายใต้การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ที่แทนที่ด้วยการกระทำการเลือกลักษณะ “วัวดี” ที่เชื่อมโยงการนิยามการเป็น “คนดี” ด้วย เช่น การดู “เหล่า” วัวดี ๆ มาครอบครองต้องเลือกที่วงศ์ตระกูลว่าเป็นชื่อเสียง มีความสามารถหรือโดดเด่นในเรื่องใด หากเป็นเรื่องไม่สู้ดีนัก เป็นที่รำต้องการของใคร ๆ วัวที่ดีจะต้องเกิดจาก “เหล่าดี” วัวไม่ดี ก็เกี่ยววัวลานใช้งานไร่นาลำบากจะเรียกว่ามี “เหล่าชั่วช้า”

การมีที่มาจากเหล่าชั่วช้าจะไม่เป็นที่ไว้วางใจเพราะผู้คนที่งัดขึ้นเชื่อว่า เมื่อมาอยู่ด้วยก็ไม่ได้ทำประโยชน์ให้หากแต่ยังเป็นภาระเลี้ยงดูอีกด้วย ดังนั้นหากผู้หญิงคนไหนต้องการแต่งงานกับผู้ชายสักคน เธอจะต้องได้รับความยินยอมจากพ่อแม่ โดยที่ทั้งสองจะเป็นตรวจสอบศักยภาพของ “ว่าที่ลูกเขย” ว่ามี “เลือกเหล่าเหล่ากอ” อย่างไร เป็นคนเอาการเอางานหรือไม่ หากรุ่นพ่อแม่เป็นคนเกียจคร้านก็จะเป็นที่แน่นอนได้ว่า ลูกชายก็คงเป็นเช่นกัน ผู้ชายที่มาจาก “เหล่า” ทำนองนี้จึงไม่เหมาะสมจะมาครองเรือนและดูแลไร่นาของครอบครัวฝ่ายหญิง

ในขณะเดียวกันหากผู้ชายเป็นคนเที่ยวเก่งในระดับที่ “เกินพอดี” เขาจะถูกเปรียบกับวัวหนุ่มที่บังเอิญพบเจอวัวสาวยามเช้าของพาทออกไปเลี้ยงกลางทุ่ง เมื่อได้เวลากลับคอกก็ยังไม่ยอมกลับ มีหน้าซำยังเดินหลงไปกับวัวสาวของฝูงอื่นด้วย พฤติกรรมดังกล่าวเรียกว่า “วัวตามเชิง” หรือ “ติดตัวเมีย” ผู้ชายคนไหนเที่ยวเตร่จนเสียงาน บ้านช่องไม่ยอมกลับจนถึงขึ้นเรียกว่าเหมือน “วัวตามเชิง” นั้นอาจหมายถึงการไม่ใส่ใจการงาน ละเลยหน้าที่จนเสียประโยชน์หรือโอกาสต่อสมาชิกในครอบครัว ด้วยสาเหตุเพียงเพราะการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและความต้องการทางเพศที่ตนเองไม่สามารถมีสติควบคุมให้เหมาะสมตามบรรทัดฐานของชุมชนได้

นอกจากนี้ผู้ชายที่ไม่เก่งกาจในเรื่องต่าง ๆ ไม่มีความมั่นใจในตัวเอง บุคลิกภาพหรือท่าทีทางสังคมดูแปลกแยกไม่สามารถเข้ากับใครได้ หรือเป็นที่ขว้างหูขว้างตาผู้พบเห็น การเป็นคนเชื่อมั่นในตัวเองมากเกินไป มีความดีใจไม่เชื่อคำแนะนำใครและทำที่สุดหากประสบความสำเร็จแล้ว เขาผู้นั้นจะถูกตราหน้าว่าเป็น “คนโหล ๆ” เหมือนกับ “วัวโหล ๆ” ที่วัวลานไม่เป็นต่อให้เจ้าของฝึกฝนอย่างไรก็ไม่สามารถวิ่งชนะได้ เวลาออกลานแต่ละครั้งก็มีทำที่ตีนลาน หูตาทำทาง กระวนกระวายใจเยี่ยวโหลเป็นที่ตลกแก่ผู้พบเห็น

สัญลักษณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้ชายนักเลงวัวลานเมืองเพชรและสังคมแวดล้อมพวกเขานั้นก็ขัดแย้งในตัวเองคือมีทั้งรังเกียจกลัวในขณะเดียวกันก็หลงใหลในพฤติกรรมเยี่ยงสัตว์ตาม

โลกทัศน์ของสังคมท้องถิ่นด้วยการเปรียบเทียบพฤติกรรมของคนด้วยอากัปกริยาของสัตว์ในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่จัดได้ว่าเป็นเรื่อง “ธรรมชาติ” ไม่ใช่สิ่งที่สังคมต้องการให้เป็นไป

จะเห็นว่าชีวิตคน ๆ หนึ่งถูกแทนที่เชิงสัญลักษณ์ด้วยวัฏประเภทต่าง ๆ ตามช่วงพัฒนาการของการเติบโตทางสังคมนับตั้งแต่เริ่มก้าวเข้าสู่ลานวัจนสามารถยืนอย่างสง่างามได้ ปัจจัยแวดล้อมมีส่วนสำคัญทำให้กระบวนการสร้างความหมายคือการกีดกันจากโครงสร้างสังคม การนิยามความเป็นชายด้วยวัฏคือการต่อรองกับอาจของคนในชุมชนที่ผู้ชายกำลังจะเข้าไปเป็นสมาชิกใหม่ในฐานะ “เขย” หรือแม้แต่กลุ่มองค์กรเฉพาะอย่าง “พวงววลาน” ก็มีกระบวนการสร้างความหมายเพื่อ “เลือก” สมาชิกใหม่เข้ากลุ่มด้วยรูปแบบที่แทนด้วย “วัฏ” เช่นกัน สิ่งเหล่านี้เองส่งผลต่อการการรวมกลุ่มรูปแบบใหม่ของการเป็นสังคมเมืองเพชร เช่น กลุ่มธุรกิจ กลุ่มการเมือง โดยทั้งสองพื้นที่คือ “สนามธุรกิจ” และ “สนามการเมือง” นั้นผ่านการจำลองสถานภาพของบุคคลมาอยู่พื้นที่ “สนามววลาน” ก่อนแทบทั้งสิ้น

“กลโกง” อันนำมาซึ่ง “กลเกม” จากการสนามธุรกิจและสนามการเมืองที่ไม่สามารถแสดงออกได้อย่างเปิดเผยนั้นได้ถ่ายทอดมาแสดงออกยังพื้นที่ “สนามววลาน” ด้วยการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่มีนัยเชิงชนชั้นระหว่างผู้ที่มีสถานภาพสูงอย่างนักการเมืองหรือนักธุรกิจที่ทรงอิทธิพล ดังกรณีของน้อย อดบ.และป่า ที่การเป็นลูกพวงหรือผู้อยู่ภายใต้การสนับสนุนที่บางครั้งอาจไม่ได้เป็นความตั้งใจแต่เพราะ “เลือกไม่ได้” เนื่องจากต้องแลกกับผลประโยชน์ส่วนอื่น การต่อรองเชิงชั้นจึงปรากฏสนามววลานที่แทนด้วยการล้อเลียน การปรับเปลี่ยนให้สถานภาพตนเองเป็น “ป่า” “เสีย” หรือเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือย หรืออาจเป็นธุระจัดหาความบันเทิงให้แก่บรรดาลูกพวงโดยไม่มีที่ทำเค็ดรื้อนแต่อย่างใด

แรงกดของความต่างของชนชั้นที่เกิดจากระบบอุปถัมภ์ที่ต้องแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์หรือโอกาส หรือความสำเร็จที่ผลต่อครอบครัวนั้นได้ถูกปลดปล่อยออกสู่ลานวัฏที่มีความพิเศษปราศจากการควบคุมในอำนาจของชนชั้นที่ครอบครองปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองสูงกว่า เช่น การครอบครองจำนวนที่นา การได้สิทธิขาดในการเก็บค่าเช่าที่นา การอาศัยแรงสนับสนุนเป็นฐานคะแนนการเลือกตั้ง หรือแม้แต่การได้รับความสะดวกในการประกอบอาชีพ หรือการคุ้มครองก็ตาม สิ่งเหล่านี้หากแม้เลือกได้ บรรดานักเลงววลานระดับชาวบ้านอย่าง น้อย กับแสง ก็ไม่อยากจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับ “ถ้าแม่เลือกได้” อีกทั้งความคาดหวังจากครอบครัวที่อำนาจต่อรองกับสถานภาพของตนเองเรื่องความสำเร็จที่ส่งผลต่อสถานภาพทางสังคมของครอบครัวและเครือญาติคนอื่น ๆ ที่เกิดจากการแต่งงาน

เงื่อนไขเหล่านี้เองทำให้เห็นว่า แม้วัฒนธรรมท้องถิ่นเมืองเพชรได้สร้างการละเล่นวัวลานขึ้นมาเพื่อความสนุกสนาน แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปวัวลานถูกหีบขบมาใช้ต่อรองกับสถานภาพบุคคลตามเงื่อนไขและบริบทอันเป็นแรงกดดันต่อ “ตัวตน” ของผู้ชายที่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจการนิยามความเป็นเพศจากกลุ่มที่คนที่มีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งก็คือครอบครัวและกลุ่มธุรกิจการเมือง

วิถีชีวิตกรณีศึกษาทั้ง 4 เผยให้เห็นว่าการใช้ชีวิตของพวกเขาได้ถูกแบ่งออกเป็นสองด้านที่ตรงข้ามกัน ด้านหนึ่งอาจเรียกว่าด้านที่เป็น “ธรรมชาติ” (nature) เป็นด้านที่พวกผู้ชายนักเลงวัวสามารถแสดงออกถึงความต้องการของตนเองตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่กำเนิดสร้างสิ่งมีชีวิตอย่างพวกเขาที่มีเลือดเนื้อเช่นเดียวกับสัตว์ทั่วไป เนื้อหาในรายละเอียดชีวิตด้านหนึ่งจึงเป็นความต้องการอันเกิดตามสัญชาตญาณ เช่น การต่อสู้ การใช้ความรุนแรง การแสดงออกถึงความต้องการทางเพศ การพักผ่อน การเล่นสนุกสนาน การแสดงออกในการละเล่นที่หลายครั้งก็หาเหตุผลเชิงประจักษ์มาอธิบายไม่ได้ว่าทำไปเพื่ออะไร โดยเรื่องราวทำนองนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อพวกเขาอยู่ร่วมกันใน “พวกวัวลาน” และ “ลานวัว” ในช่วงที่มีการแข่งขัน

ในขณะที่อีกด้านหนึ่งที่ตรงข้ามกันอาจเรียกว่า “สิ่งที่ถูกสร้างขึ้น” (Constructed) เป็นด้านที่พวกผู้ชายต้องแสดงออกให้สอดคล้องกับค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมสร้างขึ้นดังที่ปรากฏในช่วงเวลานอกเหนือลานวัว พวกเขาต้องตราครุฑทำงานหนักในไร่นา การสร้างสมความรู้ การมีทักษะการทำงาน การประสบความสำเร็จในเรื่องธุรกิจและการเมือง เพียงเพื่อสร้างฐานะของครอบครัวตามความคาดหวังของสังคม

สำหรับลานวัวและวัวลานแล้วอาจเป็นด้านหนึ่งของความหมายที่ผู้ชายเมืองเพชรในแวดวงวัวลานได้แสดงออกถึง “ความเป็นจริง” ที่แอบอิงกับความเป็นธรรมชาติที่ทรงพลัง โดยสัญชาตญาณที่ธรรมชาติกำหนดสร้างขึ้นขณะการเล่นวัวลานดำเนินไปนั้นได้ช่วยให้พวกผู้ชายไม่จำเป็นต้องเสแสร้งอำพรางทั้งความอ่อนแอและความรุนแรงอันเป็น “जूวแย้ง” ที่หลบเร้นอยู่ในตัวตนแต่ละคนจนก่อให้เกิดความกระวนกระวายใจต่อสถานภาพในพื้นที่ชุมชนและนอกชุมชน จนก่อให้เกิดการประกอบสร้างสัญลักษณ์ต่อความสัมพันธ์ระหว่างรอยรอยทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชนเพื่อสื่อสารความหมายซึ่งกันและกัน

ส่งท้าย (จากชายคาบ้านผู้หญิง) วัวลาน : ความหมายในวิถีชีวิตของผู้ชายเมืองเพชร

การที่สังคมหนึ่งกำหนดคุณค่านิยามความเป็นเพศขึ้นในมนุษย์เป็นชายต้องมีลักษณะบางอย่าง เป็นหญิงต้องมีลักษณะบางอย่าง พร้อม ๆ กับเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เพราะจะนำไปสู่การกำหนดบทบาทหน้าที่ ตลอดจนสถานภาพที่สูงต่ำทางสังคมที่แตกต่างกันของคนทั้งสองเพศ

สำหรับผู้ศึกษาเป็นนั้มีแนวคิดที่ค่อนข้างเชื่อว่าบทบาทและฐานะของหญิงชายในสังคมไทยมิได้มีความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันมากในสังคมพื้นบ้านดั้งเดิมก่อนการปรับเปลี่ยนปกครองด้วยระบบขุนนาง พุทธศาสนาเข้ามาผสมผสานกับขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชนชั้นปกครองได้ใช้เป็นสื่อในการสร้างบูรณาการทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อก่อให้เกิดความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวทั้งสังคมประเพณีหลวงต่าง ๆ เป็นค่านิยม ความเชื่อของชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง และส่งต่ออิทธิพลกระจายมาไปถึงชาวบ้านทั่วไป

แต่ผู้ศึกษาเชื่อว่าร่องรอยของสังคมพื้นบ้านดั้งเดิมอย่างเมืองเพชร ยังคงให้ความสำคัญกับเพศหญิงอยู่ เพราะการใช้ชีวิตครอบครัวหลังการแต่งงานยังคงอยู่ในพื้นที่ชุมชนของผู้หญิง ตลอดจนการมีบทบาทด้านพิธีกรรมและความเชื่อ และการเลี้ยงดูสมาชิกใหม่

คงไม่สามารถปฏิเสธได้ชัดเจนนักว่าสังคมไทยดั้งเดิมก็เป็นสังคมที่โครงสร้างครอบครัวโดยพื้นฐานนั้นเอื้อต่อการส่งสมสถานภาพของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เห็นได้ชัดเจนจากรูปแบบการแต่งงานแบบเขยเข้าบ้าน หรือจะเป็นคำเรียกชื่อผู้ชายว่า “บ่าว” ที่หมายถึงการเป็นข้ารับใช้ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงสำคัญของชีวิตลูกผู้ชายไทยคือการแต่งงาน เพราะเป็นการเปลี่ยนสถานภาพที่ติดตัวมาเข้าสู่ปริมณฑลของผู้หญิงเครือญาติของเธอ การถูกจับตาจากผู้คนในชุมชนของผู้หญิงเป็นสิ่งที่ผู้ชายต้องระมัดระวังตัว

สำหรับผู้ชายและความเป็นชายนั้นดูเหมือนสังคมไทยเองยังคงคาดหวังให้ผู้ชายจำนวนไม่น้อยเป็นตามค่านิยมหลักที่สังคมสร้างขึ้น เช่น โอกาสแห่งการเรียนรู้โลกนอกบ้านจากสังคมในอดีตมาสู่ปัจจุบันที่ได้รับการศึกษาล้วนเกิดจากความเชื่อว่าผู้ชายต้องเป็นผู้นำครอบครัว มีหน้าที่ให้ความปลอดภัยต่อสมาชิก การประสบความสำเร็จในกิจการต่าง ๆ นำมาซึ่งผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและการเมืองเป็นเครื่องยืนยันศักยภาพตามความคาดหวังของสังคม

การเล่นวัวลานเป็นการแสดงพลังที่ซ่อนเร้นอยู่ในวิถีชีวิตลูกผู้ชายเพื่อแสดงออกให้สังคมหรือชุมชนมองเห็นตนเอง เป็นการแสดงพลังความรู้สึกอีกด้านที่อยู่ภายในที่พวกเขาต้องการต่อต้านกับโครงสร้างที่เหลื่อมล้ำทางอำนาจ ความต้องการมีตัวตนชัดเจนด้วยการประกอบสร้างผ่านตัวการละเล่นวัวลานและพื้นที่ลานวัวเป็นนิยามความหมายชุดใหม่ขึ้นเพื่อแสดงตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ทั้งที่ทุกครั้งที่วัวลงสนามไม่ได้เป็นเพียงวัวตัวหนึ่ง ๆ เท่านั้น แต่ประกอบสร้างด้วยจิตวิญญาณของผู้ชายคนหนึ่งที่ครอบครองมัน วัวแต่ละตัวจึงหมายถึงสถานภาพและการแข่งขันสถานภาพ (Status revival)

ภาพที่ปรากฏของผู้ชายจำนวนไม่น้อยในชุมชนอยู่อย่างสงบสุข ปราศจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตท่ามกลางวงศาคณาญาติของผู้หญิงเป็นเสมือนฉากนิยายที่ปรากฏภาพท้องทุ่งชนบท ความขัดแย้งอาจไม่ปรากฏให้เห็นได้เชิงประจักษ์

ในแต่ละวันยามว่างพวกผู้ชายจะเฝ้าดูแลัวของตัวเองเหมือนดูแลเด็ก การเอาใจใส่เพียงเพื่อหวังให้เป็นตัวแทนเขาเมื่อยามลงสนามแข่งที่เป็นการแข่งขันระหว่างกลุ่มคน ชุมชนและพรรคพวก โดยเป็นการต่อสู้แย่งชิงสถานภาพ ซึ่งตรงกันข้ามกับภาพที่ปรากฏถึงความสงบสุข

ในขณะที่เดียวกันการแสดงออกถึงความขัดแย้งได้ถ่ายโอนไปแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในลานวัวเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากโครงสร้างทางสังคมที่คาดหวังให้ผู้ชายในชุมชนปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามค่านิยมท้องถิ่น พร้อม ๆ กับแรงกดดันของความต่างทางชนชั้นจากปัจจัยทางธุรกิจและการเมืองที่เข้ามาบีบคั้นในชุมชนมากขึ้น

วัวลานเป็นของเล่นสำหรับเด็กผู้ชายที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของเด็กหนุ่มในหมู่บ้าน กระบวนการเล่นที่ซับซ้อนเต็มไปด้วยรายละเอียดกฎเกณฑ์ อย่างมีจุดมุ่งหมายและมีการแข่งขัน ส่งเหล่านี้นำเป็นการเตรียมทักษะความพร้อมแก่ผู้ชายในด้านการจัดการและความเป็นผู้นำ พวกเขาจะถูกอบรมให้เป็นผู้ปกป้อง ผู้เสนอความเห็น ผู้กล้าคิดกล้าเสี่ยงและรักศักดิ์ศรีความเป็นลูกผู้ชาย เป็น การกล่อมเกลாதักษะความเป็นชายให้เป็นไปตามค่านิยมของสังคมท้องถิ่นที่ดูเหมือนจะสอดคล้องกับค่านิยมความเป็นชายในสังคมไทยที่ต้องการให้ความเป็นชายคือความเป็นเลิศต่อเรื่องทุกอย่างในพื้นที่นอกบ้าน

วัวลานทำให้เข้าใจว่าความคิดประเภทชายเป็นใหญ่ นั้นปรากฏให้เห็นได้ทั่วไป หากแต่ความจริงคงต้องย้อนมาทบทวนว่า “ผู้ชายนั้นใหญ่จริงหรือเปล่า” เพราะสำหรับการละเล่นวัวลานของชาวเมืองเพชรแล้ว ผู้ชายอาจไม่ได้เป็นเช่นนั้น กระบวนการกล่อมเกลாதักษะได้ถูกสร้างความ เป็นชายผ่านสายตาผู้หญิงและชุมชนของผู้หญิง ผู้ชายเองต้องดิ้นรนเพื่อหาพื้นที่ของตนเอง และพวกพ้องสร้างการต่อรองกับสิ่งเหล่านั้นที่แลกมาด้วยการประสบความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ เช่น ธุรกิจการเมือง หรือแม้แต่การทำไร่นาซึ่งถือเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นนอกบ้านและนอกชุมชน

นอกจากนี้วัวลานเมืองเพชรยังสะท้อนให้เห็นความจริงที่ว่า ผู้ชายต้องเป็นผู้นำ เป็นผู้ให้การคุ้มครอง เป็นผู้ความรู้ เป็นผู้เสียสละ เป็นผู้มีใจนักเลง เป็นคนผ่านโลกมาเยอะ เป็นที่ยอมรับของบุคคลที่ทั่วไปซึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่บ้านนอกบ้าน แต่สำหรับวัวลานแล้ว วิถีชีวิตการเลี้ยงและเล่นตลอดจนรูปแบบการเล่นของท้องถิ่นได้เผยมุมมองที่ซ่อนเร้นอยู่ว่า แท้ที่จริงแล้วความวิตกกังวลในสถานภาพหลังการแต่งงานนั้นมีส่วนสำคัญอย่างมากที่ทำให้ผู้ชายจำต้องหิยฉวยเอามรดกแห่งวัฒนธรรมชุมชนที่กำเนิดจากระบบการยังชีพแบบพึ่งพาอาศัยดั้งเดิมมาสร้างเป็นฐานที่มั่นคงทางสถานภาพของตนเองในขณะที่เดียวกันก็พยายามให้ตนเองมีความเป็นชายได้ใกล้เคียงชุดความจริงดังกล่าวของสังคมไทยให้มากที่สุด

การละเล่นวัวลานได้สร้างความหมายว่าด้วยความเป็นชายให้สอดคล้องกับค่านิยมหลักของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับ ความมั่งคั่ง อำนาจ การยกย่องผู้ใหญ่ การเป็นปราชญ์ ความ

กตัญญูรู้คุณ รู้จักที่ต่ำที่สูง นิยมการเป็น “เจ้านาย” และการเป็น “คนมีพวก” ซึ่งค่านิยมเหล่านี้เครื่อง
ประกันศักดิ์ศรีความเป็นลูกผู้ชาย

การศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นว่า การละเล่นวัวลานเมืองเพชรนั้นมีความซับซ้อนใน
ความหมายและความสำคัญในฐานะเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสามารถแยกประเด็นต่าง ๆ ให้เห็น
ภาพได้ดังนี้ *ประเด็นแรก* คือทำให้เข้าใจถึงที่มาที่ไปของการเล่นวัวลานของผู้ชายในสังคมพื้นบ้าน
เมืองเพชร วัวลานได้ถูกถ่ายโอนจากการพักผ่อนหย่อนใจมาเป็นพื้นที่แห่งการขัดเกลาทักษะชีวิต
ของผู้ชาย พร้อมทั้งประกอบสร้างความหมายว่าด้วยความเป็นชายให้สอดคล้องกับค่านิยมหลักของ
สังคมไทย การสร้างกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนที่ถ่ายทอดร่วมกันระหว่างสมาชิก โดยมีปัจจัยทาง
โครงสร้างครอบครัว เศรษฐกิจและการเมืองเป็นกลไกในบีบขับให้เข้าสู่ลานวัว

ประเด็นที่สอง คือรูปแบบการละเล่นและกติกาการเล่นเป็นเชื่อมโยงและต่อยอด
ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพรรคพวก และอาจถือเป็นการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตรวจสอบสาย
สัมพันธ์ระหว่างสมาชิกผ่านการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

ประเด็นที่สาม คือการแสดงออกถึงความรุนแรงในรูปแบบการเล่นที่ให้อั้ววิ้งวนเป็น
วงกลมรอบแล้วรอบเล่าโดยไม่มีเส้นชัยตามสายตาของผู้คนต่างวัฒนธรรมนั้น หากแต่เป็นการ
แสดงออกเชิงสัญลักษณ์ตามสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ต้องการต่อต้านกับบรรทัดฐานและค่านิยมที่
กดทับตัวตนไว้

และ*ประเด็นสุดท้าย*คือการดำรงอยู่ของการละเล่นวัวลานนั้นการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า
เงื่อนไขด้านบทบาทและสถานภาพแห่งความเป็นชายคือกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน
การละเล่นของท้องถิ่น トラบใดที่ค่านิยมยังคงให้คุณค่าต่อความชายที่ต้องประสบความส
ความสำเร็จในทุกเรื่องสำหรับพื้นที่นอกบ้าน ซึ่งล้วนเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจและการเมืองทั้งสิ้น
ผู้ชายในสังคมพื้นบ้านเมืองเพชรจึงต้องแสดงออกถึงศักยภาพของตนผ่านภูมิปัญญาเดิมด้านความ
บันเทิงของชุมชนอย่างวัวลาน ซึ่งต่างจากผู้ชายในสังคมเมืองที่ต้องการเพียงแค่ผลประโยชน์ทาง
เศรษฐกิจและการเมืองอย่างเดียว เพราะในวิถีชีวิตแบบคนเมืองมีกิจกรรมมากมาย เช่น การศึกษา
การบริโภควัตถุ เป็นต้น

สำหรับวัวลานและลานวัวในปัจจุบันยังคงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของเด็กหนุ่มรุ่นใหม่
กับการเติบโตร่วมกันในสังคมเมืองเพชร แต่ด้วยความเจริญทางวัตถุและค่านิยมของสังคมเมือง
สมัยใหม่ที่รุกคืบเข้าสู่ชุมชนตลอดเวลาได้ปรับเปลี่ยน “แบบฝึกหัด” ทักษะความเป็นชายที่เกิดจาก
คุณสมบัติแห่งความเป็น “ธรรมชาติ” ได้ถูกปฏิเสธโดยไม่รู้ตัว ในขณะเดียวกันก็หลงเพลินไปกับ
จังหวะชีวิตที่ถูก “สร้างขึ้น” โดยไม่เคยหยุดฟังเสียงความต้องการของตนเองและคนแวดล้อม
เสมือน “วัวนอก” ที่ถูกผูกติดกับวัวคานจนต้อง “ทน” วิ่งต่อไปรอบแล้วรอบเล่าเป็นวงกลมราวกับ

หาเส้นชัยไม่พบทั้งที่ตนเองนั้นเสียเปรียบเพราะระยะทางนั้นยาวไกลกว่าตัวอื่น ๆ และทราบใดที่มันไม่สามารถสลัดตัวเองหลุดจากเชือกพรวนที่คล้องคออยู่ได้ สิ่งที่ยกยอควบคุมพวกมันจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ไม่ใช่ธรรมชาติ มิหนำซ้ำยังต้องยอมอยู่ใต้อิทธิพลโดยคุณผู้

“ดึกคืนคืนนั้น	ฝั่งจำฝั่งใจติดตัว
เคยพบกันที่ลานวัว	เมื่อคราร้างราหน้าเกี่ยว
ลมหนาวเดือนอ้าย	พัดเข้าเฝ้าใจหนาวเสียว
คืนนี้พี่คุมเดินเดี่ยว	เปล่าเปลี่ยวไร้น้องครองเคียง
ลานวัววันนี้	ทุกทุกปีเคยมีน้องมา
ปีนี้ไร้แววแก้วตา	ป็นคันทาชะเง้อมองเมียง
มองหามองห้วง	ทุกพวงเดินดูจนเกลี้ยง
จูงวัวตัวที่เคยเลี้ยง	ทับรองหม่อมมองไกลลอย
วัวในวังรอก	วันนอกวังเราะ
วัวคานหลุดพวงขาดผลาะ	เหมือนใจพี่หล่นร่วงผล็อย
เปิดแรกเปิดลา	ตั้งตาชะเง้อเหม่อลอย
จนดาวลับเดือนเคลื่อนคล้อย	เฝ้าคอยทั้งคืนคร่ำครวญ
ลานวัวเลิกแล้ว	ไร้แววไร้เงาเข้ามา
แสงแดดทอแสงแยงตา	ลมนาพัดโชยโหยหวาน
ใคร่ครวญชวนคิด	สุดจิตสุดใจรัญจวน
เหมือนใจพี่แตกแยกส่วน	ณ กลางลานรักลานวัว”

(สี่แพร เมฆาลัย : 2549)

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมศิลปากร. ขุนช้างขุนแผน. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณการ, 2512.

กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ ฯ : เอดิสันเพรสโปรดักส์, 2544.

กุศล เอี่ยมอรุณ. เพชรบุรี. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สารคดี, 2537.

กัจจกร หลุยยะพงศ์. “การวิเคราะห์เนื้อหาการนำเสนอภาพความเป็นชายในการโฆษณาเบียร์สิงห์.”

วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538.

ก้องสกุล กวินรวีกุล. “การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481 –

2487.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2545.

ขวัญหทัย เจริญไมตรีมิตร. “คน ไก่ชนและการชนไก่ กระบวนการกลายเป็นสินค้าในสังคมไทย.”

วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจังหวัดเพชรบุรี , เพชรบุรี :

วิทยาลัยครูเพชรบุรี , 2529.

คำพูน บุญทวี. นายฮอยทมิฬ. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ชัยศิริการพิมพ์, 2520.

งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์ , 2534.

เจริญ ดันมหาพารณ. “แข่งวัวลาน (อ.เมือง เพชรบุรี)”, ประเพณีที่ถูกลืม: รวมสาส์น กรุงเทพฯ,

2544.

จักรพันธุ์ กังวาล. “วัวลาน มหกรรมแห่งการเดิมพัน,” นิตยสารสารคดี 13 (พฤษภาคม

2540) : 68-90.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ .

พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2491.

ชำนาญ นิลสุข, ตำนานโคเพชร. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูสิริวัชรกิจ (สิริวัน

โณมหารเถร) : มปท, 2543

ชยันต์ ออไอสุญ. “สภาพเศรษฐกิจมณฑลราชบุรี พ.ศ. 2437-2453.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์

- มหบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- นวลสวาท อัสวินานนท์. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรี พ.ศ.2400-2460.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- นวรรตน์ นพหิรัญ. “ชีวิตแม่ค้า : บทบาทเศรษฐกิจและครอบครัวในบริบทการค้า.” วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว. ถึงอย่างไรก็อยู่กันมาได้. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2543.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ผ้าขาวม้า ผ้าจีน กางเกงใน และ ฯลฯ ว่าด้วยประเพณี ความเปลี่ยนแปลงและเรื่องสรรพเพสราะ”. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2538
- นฤจร อธิธิจิระจรัส. โครงสร้างสังคมชาวนาไทย. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526, สาส์มวชน, 1 เมษายน 2541)
- ธีรยุทธ บุญมี. “การวิเคราะห์ศักดิ์ศรีความอายเพื่อศึกษาชีวิตในสังคมขุนนางและนักเลง.” จดหมายข่าวสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533
- ธีรชัย อิศรเดช. “นัยทางสังคมของพิธีโนราโรงครู : กรณีศึกษาบ้านป่อแดง” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ มหบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.
- ทิพยา ปัญญาวัชชิโร. การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดเพชรบุรี : ม.ป.ท, 2537.
- ไทยรัฐ, 24 มีนาคม 2550
- บุปผา ทวีสุข. คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526
- ประภาพร ชินวงศ์. “Pretty Boy : ปรากฏการณ์ความเป็นชายอีกรูปแบบหนึ่งในสังคมไทย” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- ประมวล คัดคินสัน. คติชาวบ้าน : การศึกษาทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ ฯ โรงพิมพ์แพร่วิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, 2521
- ปราณี วงษ์เทศ. “การละเล่นพื้นบ้านและพิธีกรรมในสังคมไทย.” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ, เพ็ญศรี คุ้ม, บรรณาธิการ กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- พุด วีระประเสริฐ โครงสร้างของสังคมไทย. กรุงเทพฯ ฯ : ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.

เพชรภูมิ, 16 กุมภาพันธ์ 2549.

ไพฑูรย์ เครือแก้ว. ลักษณะสังคมไทย. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทบพิตร จำกัด, 2518.

ไพฑูรย์ บันลือทรัพย์. “ว้าวเกียน: ประเพณีวันวานที่หวนคืน”: นิตยสารศิลปวัฒนธรรม

19 , 7 (มิถุนายน 2541) : 128-132.

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. “หน่วยที่ 4 งานกับเล่น”. เอกสารการสอนวิชาแนวคิดไทย (Thai Mind)(หน่วยที่ 1-6). นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2532.

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. มานุษยวิทยากับการศึกษาคิดชาวบ้าน, กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2525.

มดิชน, 19 เมษายน 2548

มาลี จันทโรจรัณ. “ปรากฏการณ์วัฒนธรรมสมัยใหม่ จุดเปลี่ยนของวัฒนธรรมและวัฒนธรรมนิยม”. ทะเลรอบคอบคิดของทฤษฎี กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.

ไม้ เมืองเดิม. ผลเก่า. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทไพลินสีน้ำเงิน , 2544

ไมเคิล ไรท์. “สุภาพบุรุษ”. ศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, ม.ป.ป.

กวาดล สุวรรณดี. “ว้าวเกียน เมืองเพชร”, นิตยสารศิลปวัฒนธรรม 22, 7 (พฤษภาคม 2544) : 128-130

รงค์ วงษ์สวรรค์. เสเพลบอยชาวไร่. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2532.

ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

ยศ สันตสมบัติ. “การทำความเข้าใจ “เพศสถานะ” และ “เพศวิถี” ในสังคมไทย”. เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548

ยุทธ เดชคำณ. ภายใต้ล้านนา. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.

ยุทธ เดชคำณ. กำบ่าเก่าเล่าไว้. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2539.

วารุณี ภูริสินสิทธิ์. “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 12 , 2 (2543) : 135-160.

ศรีบูรพา.(นามแฝง). ถูกผู้ชาย. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า , 2546

ศิราพร จิตะฐาน ฌ ถกลาง. ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่นการศึกษาคิดชนในบริบทสังคมไทย. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทพระพิมพ์มณเฑศ พรินติ้งเซ็นเตอร์ จำกัด, 2537

สีแพร เมฆาลัย. “ลานรักลานว้าว คอด้มนมองศิลป์โดย “กานต์” ตอนเพลงรักของคนเพชร” : นิตยสารเพชรนิวส์ 2 , 18 (กุมภาพันธ์ 2549) : 65.

- สุพัตรา สุภาพ. “การจัดเกลาทางสังคม”. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2544.
- สุนันท์ นิลพงษ์. “วูลาน : กีฬาของลูกผู้ชายเมืองเพชร”, วัฒนธรรมนิثر: สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, 2539.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. “ผู้หญิง ผู้ชาย เพศวิถี : เพศภาวะศึกษาในงานมานุษยวิทยา” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 19 , 1 (2550) : 312-357.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. ลิเก. กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สุริยา สมุทรกุลดีและคณะ. แม่หญิงต้องต่ำสูง : พัฒนาการของกระบวนการทอดผ้าและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในหมู่บ้านอีสานปัจจุบัน. นครราชสีมา : สำนักเทคโนโลยีสังคมมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2537.
- สุริยา สมุทรกุลดี และคณะ. แต่งองค์ทรงเครื่อง : “ลิเก” ในวัฒนธรรมประเทศไทย. นครราชสีมา : สำนักเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2541.
- สมทบ ชันทอง. “วูลาน” วารสารกำแพงแสนสัมพันธ์ 17 , 204 (2542) : 13-14
- สมหญิง สุนทรวงษ์. “ระบบอุปถัมภ์กับการกระจายผลประโยชน์ในการพัฒนาชนบท กรณีศึกษาหมู่บ้านในเขตทะเลสาบสงขลาตะวันออก.” วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.
- ไสว แจ่มแจ้ง และ พนมแดงทอง. การเลี้ยววูลานในเขตจังหวัดเพชรบุรี : ปัญหาพิเศษ วิทยาศาสตร์บัณฑิต ภาควิชาเกษตรศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี , 2542.
- สุดรา สุธาษา. เพชรบุรี “นักเดินทาง...เพื่อความเข้าใจแผ่นดิน”, สำนักพิมพ์สารคดี : กรุงเทพฯ, 2547.
- สุขสมาน ยอดแก้ว. “วูลานและวูลเทียมไถ” ใน สมุดเพชรบุรี, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2525.
- สนอง ประกอบชาติ. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาท้องถิ่นของเรา (เพชรบุรี) : โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ จังหวัดเพชรบุรี 2534: 162
- สมภพ ชัยปัญญา. “กาคววดคอนโก: ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจในกลุ่มผู้ค้า” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี. : เพชรบุรี, วิทยาลัยครูเพชรบุรี .2520.

- สมฤดี มณีรัตน์. “ชนไก่ : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม กรณีบ้านไร่พรัง ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด”, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.
- สุนทรภู่. นิราศเมืองเพชร. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง, 2504.
- สุนทรภู่. พระอภัยมณี. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, 2529.
- อकिन รพีพัฒน์. วัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีวิทยาของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) , 2551.
- อาคม เชนทองคำ. “หัวเชือกวัวชน”: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- อำเภอบ้านลาด. การแข่งขันวัวเทียมเกวียน เพชรบุรี : อำเภอบ้านลาด, 2546.
- อมรา พงศาพิชญ์. เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินพันธ์. ระบบอุปถัมภ์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- อมรรัตน์ รัตนสุร. “การนำเสนอภาพความเป็นชายในเพลงสมัยนิยม: วิเคราะห์นักร้องชายยอดนิยมระหว่างปี พ.ศ.2531-2533” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

ภาษาอังกฤษ

- Clifford Geertz. “Deep Play : Notes on the Balinese Cockfight,” in The Interpretation of Cultures: 412-453 Selected Essay, (New York: Basic Books Publisher, 1973).
- Clifford Geertz. Local Knowledge : Further Essays in Interpretive Anthropology. New York : Basic Book, 1973.
- Keyes, Charles. F. “Ambiguous Gender: Male Initiation in a Northern Thai Buddhist Society.” In Gender and Religion : On the complexity of Symbols, Edited by Caroline Walker Bynum, Stevan Harrell, Paula Richman. Boston : 66-96 ,Beacon Press, 1986.
- Kitiarsa, Pattana. Lives of Hunting Dogs : Rethinking Thai Masculinities Through an Ethnography of Muay Thai, Sombon Printing Co., LTD., Nakhon Ratchasima. 2003
- Krisch, A. Thomas. “Development and Mobility among the Phu Thai of Northeast Thailand.” Asian Survey. VI, 7 (July 1966): 370-378

Mulder,Neil. “Inside Thai Society” : Interpretive of everyday Life. : Amsterdam ,The Pepin press,1996.

Turton,Andrew. “Invulnerability and Local Knowledge.” In Thai Constructions of Knowledge

Ockey, Jame. “God Mother, Good Mother ,Good Lovers,Godmother : Gender Image In Thailand.” The Journal of Asian Studies.58 4(November 1999) : 1033-1058

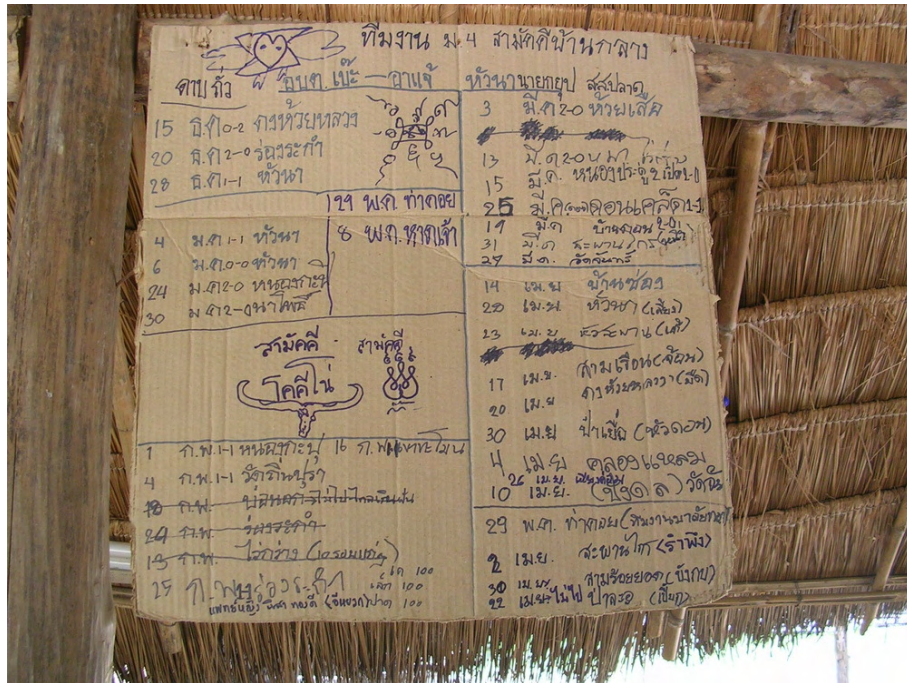
ภาคผนวก

ภาพที่ 2 การเตรียมวัวด้วยการอาบน้ำก่อนนำไปแข่งวิ่งลาน

ภาพที่ 3 ผู้หญิงกับบทบาทในครอบครัวด้านการดูแลวัวลานก่อนการแข่งขัน

ภาพที่ 4 กระดานจดคิวลานรับเชิญติดอยู่ทั่วไปบริเวณคอกวัวหรือใต้ถุนบ้าน

ภาพที่ 5 เด็กหนุ่มกับการแต่งตัววัวใจก่อนออกแข่งขัน

ภาพที่ 6 บรรยายการฝึกซ้อมวัวลานช่วงเช้าของเด็กหนุ่มในหมู่บ้าน

ภาพที่ 7 ความภาคภูมิใจของเด็กหนุ่มในชุมชนคือการได้ครอบครองวัวลานฝีเท้าดี

ภาพที่ 8 การรวมกลุ่มของผู้ชายต่างวัยเพื่อเลี้ยงและเล่นวัวลาน

ภาพที่ 9 ท้องนาในหมู่บ้านคือลานประลองความเร็วเฉพาะกิจของทุกปี

ภาพที่ 10 ของรางวัลที่เจ้าภาพเตรียมไว้แจกในการจัดวูลานแต่ละครั้ง

ภาพที่ 11 บรรยากาศก่อนการแข่งขันวัวลาน

ภาพที่ 12 การปล่อยวัววิ่งวนเป็นวงกลมรอบลานแบบไม่มีเส้นชัย

ภาพที่ 13 ลานวัวจบลงพร้อมกับแสงอาทิตย์ของวันใหม่

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายภาคภูมิ לבณม
วันเดือนปีเกิด	15 พฤษภาคม 2522
ที่อยู่	84 หมู่ 5 ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี 76000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2545	สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศึกษาศาสตร์) สาขาวิชาเอก ภาษาฝรั่งเศส วิชาโทจิตวิทยา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พ.ศ. 2547	ศึกษาต่อระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร